Skadestånd vid äktenskaps-skillnad

En rättssociologisk och jurimetrisk studie

av

ÅKE SALDEEN

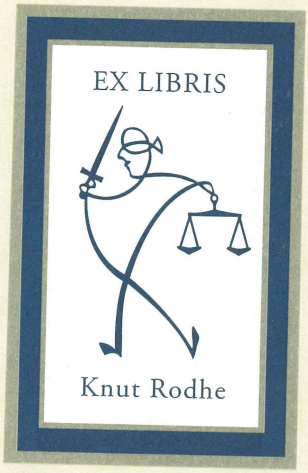
EX LIBRIS
Knut Rodhe

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f43b6

Till Professor Knut Rodke
fr. Tillg. förf.

ÅKE SALDEEN

Skadestånd vid äktenskapsskillnad

ÅKE SALDEEN

HANDELSHÖGSKOLAN I STOCKHOLM
BIBLIOTEKET
10 0078003 8

Skadestånd vid äktenskapsskillnad

En rättssociologisk och jurimetrisk studie

WITH A SUMMARY IN ENGLISH:

Divorce Damages

A Study in the Field of Sociology of Law and Jurimetrics

Almqvist & Wiksell

© Åke Saldeen

Tryckt med bidrag från
Statens råd för samhällsforskning

Printed in Sweden by
Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973

Förord

Föreliggande arbete utgör en utökad och delvis omarbetad version av min doktorsavhandling, Skadestånd vid äktenskapsskillnad (Uppsala 1971). Kapitlen 9 och 10 är nytillkomna. Det var ursprungligen min avsikt att kapitlen 1–4 i doktorsavhandlingen skulle presenteras i avkortat skick i föreliggande bok. På grund av det överraskande stora intresse dessa kapitel, särskilt det rättshistoriska avsnittet, väckt såväl inom som utom juristkretsar, har dock dessa kapitel här bibehållits i väsentligen oförändrat omfång.

Min forne handledare, professor em. Åke Malmström, har efter min disputation fortsatt att bistå mig i mitt forskningsarbete. Jag vill varmt tacka honom härför. Till docenten Gunnar Eklund står jag i stor tacksamhetsskuld för hans ovärderliga hjälp vid den statistiska bearbetningen. De råd som under och efter min disputation lämnats av fakultetsopponenten docenten Jan Trost och av flera vid Juridiska fakulteten i Uppsala verksamma lärare har varit mig till stor nytta. Jag vill också tacka Familjelagssakkunnigas sekreterare, hovrättsassessorn Lars Tottie, för att jag med honom fått utbyta tankar om olika i avhandlingen berörda problem. För assistans vid källkontroll tackar jag amanuensen Lars Lindgren. Mrs Maud Marsden och juris doktor Ulf Holmbäck har översatt sammanfattningen till engelska.

Arbetet har möjliggjorts genom bidrag från Statens råd för samhällsforskning och Juridiska fakulteten i Uppsala.

Jag är mina föräldrar ett stort tack skyldig för värdefull hjälp vid korrekturläsningen. Vidare vill jag hjärtligt tacka min hustru och mina barn för det tålamod de visat och det stöd de givit mig under forskningsarbetets gång.

Till sist något om rättsfalls- och litteraturredovisningen. Redovisningen av rättsfall i NJA sträcker sig t. o. m. häftet 10 för år 1971. Litteraturredovisningen omfattar med några få undantag endast före år 1972 publicerade arbeten. Särskilt bör anmärkas att följande tre under år 1972 utgivna skadeståndsrättsliga arbeten ej kunnat inarbetas i framställningen: Hellner, J., Skadeståndsrätt, Karlgren, Hj., Skadeståndsrätt samt Nordenson, U., Bengtsson, B. & Strömbäck, E., Skadestånd.

Uppsala i februari 1973

Åke Saldeen

Innehåll

Inledning IX

Kap 1. Rättsutvecklingen 1

I. Inledning s. 1. — II. Uppkomsten och utvecklingen av regler rörande makars egendomsgemensamhet i äldre svensk rätt s. 2. — III. Orientering om den äldsta svenska straffrätten s. 6. — IV. Synen på äktenskapsbrott i forngermansk rätt s. 8. — V. Landskapslagarnas regler rörande hustrus egendomsförverkande vid äktenskapsbrott (och egenvilligt övergivande) s. 10. — VI. Om böter för horsbrott i den äldsta lands- och stadsrätten s. 17. — VII. Landslagarnas regler om egendomsförverkande och straff för horsbrott s. 21. — VIII. Regler om egendomsförverkande och straff för horsbrott i Magnus Erikssons Stadslag (MEStL) s. 22. — IX. Utvecklingen fram till 1734 års lag s. 23. — X. Utvecklingen från och med 1734 års lag fram till 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning s. 29. — XI. Sammanfattning av resultaten av undersökningen rörande den äldre rättens regler om giftorätts förverkande vid äktenskapsskillnad samt diskussion av frågan om dessa reglers funktion s. 38.

Kap. 2. Om skadeståndsregelns tillkomst och tillämpningsområde . . 44

I. Inledning s. 44. — II. Om skadeståndsregelns tillkomst samt utformning i svensk, övrig nordisk och schweizisk rätt s. 45. — III. Skadeståndsregelns tillämpningsområde s. 52. — IV. Sammanfattning. Frågeställningar för den rättssociologiska undersökningen s. 62.

Kap. 3. Om ersättningsgill skada enligt regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad 63

I. Inledning s. 63. — II. Skadeståndsrättens omfattning s. 63. — III. Ekonomisk skada till följd av äktenskapsskillnad s. 69. — IV. Närmare om skada till följd av bodelning s. 74. — V. Sammanfattning. Frågeställningar för den rättssociologiska undersökningen s. 87.

Kap. 4. Om skadeståndets funktioner 89

I. Inledning s. 89. — II. Orientering om det allmänna utomobligatoriska skadeståndets funktioner s. 89. — III. Funktionerna hos skadeståndet vid äktenskapsskillnad s. 97. — IV. Sammanfattning. Frågeställningar för den rättssociologiska undersökningen s. 103.

Kap. 5. Introduktion till den empiriska undersökningen 105

I. Inledning s. 105. — II. Undersökningens syfte s. 105. — III. Synpunkter på val av material och analysmetoder vid undersökningen av rättspraxis s. 108.

Kap. 6. Redogörelse för underrättsmaterialet 119

I. Urval s. 119. — II. Undersökningsperiod s. 121. — III. Materialets avgränsning och insamlingsmetod s. 121. — IV. Materialets fördelning på olika domstolar s. 122. — V. Bortfall s. 123. — VI. Vägningsförfarande s. 123. — VII. Kategoriindelning av det insamlade materialet s. 126.

Kap. 7. Skadeståndsfallens frekvens vid underrätterna 128

I. Inledning s. 128. — II. Frekvensen av skadeståndsfall vid underrätterna år 1964. Samband med demografiska och andra faktorer s. 130. — III. Frekvensen av helt eller delvis tvistiga skadeståndsfall under hela undersökningsperioden. Samband med demografiska och andra faktorer s. 138. — IV. Deskriptiv redogörelse för de helt tvistiga skadeståndsfallen vid GB 11: 8 (underrättsmaterialet i kapitel 8) s. 141.

Kap. 8. Skadeståndsfrågans bedömning i rättspraxis 145

I. Inledning s. 145. — II. Framstår underrätternas avgöranden i skadeståndsfrågan som ett beteende likformigt med den »normkälla», som här Nils Beckmans rättsfallsöversikter antages utgöra? s. 146. — III. Hypoteser angående utgången av skadeståndsfrågan i underrätterna, baserade på ytterligare information om överrättspraxis s. 154. — IV. Analys av vilka faktorer (omständigheter) som haft faktisk betydelse för utgången i underrättsfallen enbart baserade på det insamlade underrättsmaterialet s. 175. — V. Diskussion och sammanfattning s. 200.

Kap. 9. Skadeståndsberäkningen i rättspraxis 204

I. Inledning s. 204. — II. Om skadeståndets storlek och utformning i rättspraxis s. 204. — III. Skador av ekonomisk natur som beaktats i rättspraxis vid utmätande av skadestånd jämlikt GB 11: 24 s. 214. — IV. Vilka faktorer — bortsett från ekonomisk skada — beaktar domstolarna vid skadeståndets utmätande? s. 228. — V. Kvantitativ analys av underrättspraxis i fråga om skadeståndsberäkningen s. 231.

Kap. 10. Rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad de lege ferenda 245

I. Inledning s. 245. — II. Kritiken mot skadeståndsregeln s. 245. — III. Några frågor av betydelse i den rättspolitiska diskussionen om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad s. 248. — IV. Skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv s. 260. — V. Rättspolitiska slutsynpunkter s. 266.

Summary 267

Appendix 283

Bilaga 1 (tabeller avseende landets underdomstolar år 1960 (eller 1964) fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar år 1960) s. 285. — Bilaga 2 (tabell avseende antalet äktenskapsskillnadsdomar vid underrätterna år 1960 och 1964 redovisade hovrättsvis) s. 288. — Bilaga 3 (totala antalet domstolar inom respektive hovrättsområde, urvalet, vägningstal och totala antalet äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 8 och antalet undersökta sådana domar vid underdomstolarna inom respektive hovrättsområde) s. 289. — Bilaga 4 (Äktenskapsregistrets uppgiftsblankett) s. 290. — Bilaga 5 (insamlingsformulär) s. 291. — Bilaga 6 (variabellista) s. 292. — Bilaga 7 (statistiska metoder vid signifikansanalyser) s. 324. — Bilaga 8 (korrelationstabell) s. 326.

Förkortningar 330

Litteratur 332

Citerade (publicerade) rättsfall 344

Inledning

Nödvändigheten av rättssociologisk forskning inom familjerätten har i vårt land framhållits av bl. a. Åke Malmström i JFFT 1957, s. 231 ff. Vid en av Statens råd för samhällsforskning år 1970 i Uppsala anordnad konferens (»Lagen och äktenskapets stabilitet») påvisades klart önskvärdheten av rättssociologisk forskning.

Behovet av familjerättssociologisk forskning är särskilt stort i en tid då på det aktuella området en omfattande rättspolitisk debatt äger rum och då mer eller mindre genomgripande förändringar i lagstiftningen förbereds. Det är synnerligen angeläget, att aktuella reformer på ett för samhället och individen så viktigt område som familjerätten föregås av forskning och det är självklart också önskvärt, att rättsvetenskapsmännen kan bidraga med vetenskapligt underbyggda synpunkter i den rättspolitiska debatten.

Många av de familjerättsliga problem som behöver studeras rättssociologiskt kräver brett upplagda undersökningar som bör genomföras i samverkan mellan vetenskapsmän från flera olika discipliner och kräver stora ekonomiska resurser. Innan större erfarenhet samlats på området bör dock den familjerättssociologiska forskningen enligt vår mening till en början inriktas på starkt avgränsade problem.

Regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad (GB 11: 24) och dess tillämpning erbjuder en väl avgränsad forskningsuppgift. Denna regel är också mycket aktuell. I den rättspolitiska debatten har ofta framställts krav på att regeln ifråga skall upphävas och i utredningsdirektiven för Familjelagssakkunniga och i dessas delbetänkande (SOU 1972: 41) har detta krav vunnit gehör. Det är därför av stort intresse att söka utreda hur denna regel verkar och vilken betydelse regeln faktiskt har.

Ett annat skäl till vårt val av undersökningsområde har varit, att vi velat studera möjligheterna att kvantifiera ett rättsligt material och behandla detta med statistiska (eller kvantitativa) analysmetoder med hjälp av automatisk databehandlingsteknik (ADB). Intresset för möjligheterna att analysera domar med statistiska metoder är på stark frammarsch på olika håll i världen, särskilt i USA. Behovet av dylika kvantitativa studier som ett viktigt komplement till den traditionella juridiska forskningen betonas numera ofta i amerikansk litteratur, se t. ex. *Allen,* Layman E. & *Caldwell,* Mary E., ed., Communication Sciences and Law: Reflections from The Jurimetrics Conference, 1965 och *Nagel,* Stuart, The Legal Process from a Behavioral Perspective, 1969. — Lee *Loevinger,* en av de kanske mest en-

tusiastiska förespråkarna för »jurimetrics», talar i den först nämnda publikationen ovan om »the beginning of a new era of the law». — Det empiriska materialet i vår undersökning — ett urval underrättsdomar där skadeståndsregelns tillämpning varit aktuell — erbjuder enligt vår mening ett intressant material för ett svenskt försök på »jurimetrikens» område. Skadeståndsregelns tillämpning förutsätter nämligen hänsynstagande till en rad olika faktorer eller variabler. Detta gäller såväl frågan om en bestridd skadeståndstalan skall bifallas eller icke, som frågan om — vid bifallen talan — bestämmandet av skadeståndets storlek. Variablerna är många och de olika variablernas värden växlar från fall till fall. Under sådana förhållanden är det naturligtvis, särskilt då fråga är om ett större rättsfallsmaterial, synnerligen problematiskt att med hjälp av enbart de inom juridiken vanligen använda kvalitativa analysmetoderna riktigt bedöma de olika faktorernas eller variablernas faktiska betydelse; de kvalitativa analyserna bör kompletteras med kvantitativa sådana.

Kapitlen 1–4, som utgör en bakgrund till den empiriska undersökningen, omfattar — förutom en rättshistorisk undersökning — en rättsdogmatisk studie av den aktuella regeln. Kapitel 5 utgör en introduktion till den rättssociologiska studie av underrättspraxis på det aktuella området som presenteras i kapitlen 6–9. Kapitel 10 slutligen innehåller en rättspolitisk undersökning av rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad.

Kapitel 1. Här behandlas rättsutvecklingen varvid särskilt äldre tiders regler om förverkande av giftorätt — den aktuella skadeståndsregelns närmaste förebild uppmärksammas. På grund av det samband som föreligger mellan reglerna om makars egendomsförhållanden å ena sidan och reglerna om förverkande av giftorätt (och numera skadestånd vid äktenskapsskillnad) å andra sidan beröres även de förra reglernas utveckling.

Den vanligaste orsaken till förverkande av giftorätt var makes äktenskapsbrott (för övrigt den i praktiken vanligaste grunden för skadestånd vid äktenskapsskillnad). Äktenskapsbrott var som bekant i äldre tid straffbelagt. I de fall straffet utgjordes av bot och denna helt eller delvis tillföll den oskyldige maken synes boten kunna sägas ha utgjort ett slags skadestånd för denne make. Vi har med hänsyn härtill uppmärksammat även äktenskapsbrottets straffrättsliga utveckling.

Kapitel 2. I detta kapitel redogöres för skadeståndsregelns tillkomst, utformning i svensk, övrig nordisk och schweizisk rätt samt regelns tillämpningsområde. På grund av lagstiftningssamarbetet på familjerättens område i början av 1900-talet mellan Sverige, Danmark och Norge, erhöll nämnda länder likartade regler om skadestånd vid äktenskapsskillnad; senare infördes även i finsk rätt en regel om dylikt skadestånd. Vid utformningen av reglerna tjänade den schweiziska rättens regel i art 151 ZGB som förebild.

Den svenska regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad har följande lydelse:

»Sker äktenskapsskillnad på grund av ena makens förhållande, varigenom han grovt kränkt den andre, eller efter hemskillnad, som vunnits på grund därav att ena maken grovt åsidosatt sina plikter mot den andre, njute denne skadestånd, efter vad med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt. — — —».

I kapitlet undersökes vid vilka skillnadsgrunder regeln formellt kan bli tillämplig, varvid en jämförelse göres mellan svensk och ovan angiven utländsk rätt.

Kapitel 3. Här lämnas, som nödvändig bakgrund för den rättssociologiska undersökningen och för det rättspolitiska avsnittet, en huvudsakligen på lagförarbeten och doktrin grundad redogörelse för vilka olika typer av skada domstolarna kan beakta vid utdömande av det aktuella skadeståndet. Då skadeståndet vid äktenskapsskillnad fått sin största praktiska betydelse som korrektiv mot obilliga bodelningsresultat behandlas särskilt utförligt gällande regler om makars egendomsförhållanden, frågan om i vilka olika fall likadelning av boet vid äktenskapsskillnad kan anses leda till obilligt resultat för ene maken samt frågan om vilka korrektiv häremot gällande rätt erbjuder. — Även i detta kapitel beröres övrig nordisk och schweizisk rätt.

Kapitel 4. Detta kapitel behandlar funktionerna hos skadeståndet vid äktenskapsskillnad. Vi har beträffande denna fråga funnit det vara av intresse att göra en jämförelse mellan det aktuella och det allmänna utomobligatoriska skadeståndets funktioner. — Kapitlet inledes med en redogörelse för det allmänna utomobligatoriska skadeståndets funktioner enligt den skadeståndsrättsliga doktrinen.

Kapitel 5. I kapitlet angives den rättssociologiska undersökningens syften. Då vi i denna undersökning använder dels ett underrättsmaterial, dels kvantitativa metoder vid analysen av detta material, vilket fortfarande måste anses mindre vanligt inom den juridiska vetenskapen, gives i detta kapitel även allmänna synpunkter på val av material och metoder vid behandling av juridiska frågeställningar.

Ett syfte med undersökningen är att utröna i vilken utsträckning yrkande om skadestånd faktiskt framställes vid domstolarna och att studera i vilken mån denna frekvens varierar med hänsyn till faktorer som kärandens kön, makarnas socialgrupp etc. — Ett annat syfte är att undersöka hur domstolarna bedömer frågan om huruvida grov kränkning i den aktuella regelns mening föreligger eller ej, varvid vi medelst statistiska analyser försöker klarlägga frågan. — Ett tredje syfte är att utreda vilka olika typer

av skada som domstolarna faktiskt beaktar och vilka faktorer som har relevans vid skadeståndsberäkningen. — Ett fjärde syfte är att söka erhålla en uppfattning om gemene mans kunskap och åsikt om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad.

Kapitel 6. Här redogöres för underrättsmaterialet: urval, undersökningsperiod, insamlingsmetodik, materialets avgränsning, fördelning på olika domstolar, bortfall, vägningsförfarande och kategorisering.

Kapitel 7. Kapitlet behandlar skadeståndsfallens frekvens vid underrätterna. Vidare redogörs för hur frekvensen skadeståndsfall varierar med hänsyn till olika variabler. I kapitlet redovisas hur de helt och delvis tvistiga skadeståndsfallen under undersökningsperioden fördelar sig för olika variabler. Slutligen gives en deskriptiv redogörelse för de helt tvistiga skadeståndsfallen.

Kapitel 8. I detta kapitel analyseras frågan om hur domstolarna avgör frågan om skadestånd skall utgå eller icke. Först sker en genomgång av publicerad rättspraxis på området, varefter underrättsmaterialet analyseras bl. a. med hjälp av kvantitativa metoder. Avslutningsvis diskuteras de erhållna resultaten och den använda metodiken.

Kapitel 9. Frågan om vilka faktorer domstolarna beaktar vid skadeståndsberäkningen studeras i detta kapitel. Även denna fråga analyseras delvis med kvantitativa metoder. I kapitlet studeras vidare vilka olika typer av skada som faktiskt beaktas vid utdömande av skadestånd vid äktenskapsskillnad.

Kapitel 10. Huvudsakligen på grundval av undersökningarna av rättspraxis och av den allmänna rättsuppfattningen ges i detta kapitel synpunkter de lege ferenda på rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad.

KAPITEL 1

Rättsutvecklingen

I. Inledning

Svensk rätts första regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad återfinnes i 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning; denna regel upptogs i vår nu gällande giftermålsbalk (GB) från år 1920.

Regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad avlöste den äldre rättens regler om förverkande av rätt till den gemensamma egendomen i boet för den make, som vållat äktenskapsskillnad. I praktiken har emellertid skadeståndsregeln i en icke oväsentlig utsträckning kommit att fungera ungefär på samma sätt som den äldre rättens nu nämnda regler; skadeståndet innebär nämligen i realiteten ej sällan, att den skyldige maken helt eller delvis »förverkar» sin rätt till egendomen i boet. Vi skall därför i det följande redogöra för innehållet i och utvecklingen av den äldre rättens regler om förverkande av rätt i boet.

Då reglerna om makes egendomsförverkande stod i ett direkt samband med reglerna om makars egendoms- eller förmögenhetsförhållanden måste naturligtvis även de sistnämnda reglernas innehåll och utveckling behandlas.

Vid fastställande av skadestånd vid äktenskapsskillnad skall icke blott skada av ekonomisk utan även av ideell natur beaktas. Det torde kunna antagas, att egendomsförverkandet i äldre tid i viss mån fungerade som ersättning för den oskyldige makens ideella lidande. I fråga om äktenskapsbrott (den vanligaste grunden för egendomsförverkande liksom den vanligaste grunden för skadestånd vid äktenskapsskillnad) bör emellertid i detta sammanhang uppmärksammas en rent straffrättslig påföljd, nämligen bötesstraffet. Böterna för horsbrott synes oss nämligen — i den mån böterna tillföll den oskyldige maken — icke blott ha fungerat som ett straff för den skyldige maken utan även som en ersättning för den av den oskyldige maken lidna ideella skadan. I den rättshistoriska genomgången av reglerna om makes egendomsförverkande har vi därför funnit oss böra även uppmärksamma horsbrottets straffrättsliga påföljder.

Den rättshistoriska framställningen nedan inleds med en redogörelse för våra äldsta regler i fråga om makars förmögenhetsförhållanden och en orientering om vår äldsta straffrätt.

II. Uppkomsten och utvecklingen av regler rörande makars egendomsgemensamhet i äldre svensk rätt

Om egendomsgemenskapens uppkomst

Egendomsgemenskap mellan makar hör icke till äktenskapets väsen.[1] Detta visas bland annat av det faktum, att äktenskap funnits och fortfarande finns utan någon sådan gemenskap mellan makarna.[2] »Egendomsgemenskapens egen historia är», framhåller *Olivecrona,* »på visst sätt, ett icke oväsentligt blad ur mensklighetens allmänna kulturhistoria. Den gör nämligen åskådligt, huru qvinnan småningom tillvunnit sig erkännandet af sin personlighet och kapacitet af rättigheter inom sferen af familjeförhållandena. Steg för steg har qvinnan, i jemnbredd med en framåtskridande civilisation, inom familjen kommit till mannen i en förbättrad ställning. ... Ursprungligen har hon egt intet i boet. Sedan långt tillbaka har hon likväl blifvit tillerkänd rättighet till *enskild* egendom och vunnit trygghet derför. Först sent har hon äfven slutligen, enligt åtskilliga lagstiftningar, bekommit rättighet till delaktighet, jemte mannen, af viss eller all boets egendom».[3]

Principen om egendomsgemensamhet synes först ha tillämpats bland de germanska folken och kan för övrigt sägas vara karakteristisk för den germanska rätten.[4] Egendomsgemenskap torde dock i äldsta tid varit ett okänt begrepp även för germanerna.[5] Liksom hos andra folkslag var nämligen även bland dessa kvinnans ställning ursprungligen så underordnad, att någon delaktighet för henne i boet måste anses utesluten. Det är först när kvinnans ställning i förhållande till mannen så förbättrats, att en viss likhet i rättigheter mellan mannen och kvinnan existerar, som principen om egendomsgemensamhet är tänkbar.[6]

Från början synes egendomsgemensamhet ha grundat sig på överenskommelse i det enskilda fallet mellan mannen och kvinnans giftoman eller någon annan representant för kvinnans släkt. Småningom blev det sed, att kvinnan skulle tillerkännas rättighet i boet. Seden övergick i sedvanerätt och denna slutligen i lagstiftning.[7]

Hos sydgermanerna förekom i lag stadgad egendomsgemensamhet redan under 600-talet.[8] Vad gäller de nordiska folken är principen om egendomsgemensamhet erkänd

---

[1] Jfr t. ex. Olivecrona, Om makars giftorätt i bo, s. 3.

[2] För grekerna och romarna var egendomsgemenskap ett okänt begrepp, se härom och vidare om äldre rätt på området bl. a. Olivecrona a. a. s. 17 ff. — Betr. reglerna om makars egendomsförhållanden i modern främmande rätt, se bl. a. Friedmann, Matrimonial Property Law, Kiralfy, Alfred, Comparative Law of Matrimonial Property, och Simson, Om egendomsordningen i främmande äktenskapsrätt, bilaga 1 till Familjererättskommitténs förslag till Äktenskapsrätt, SOU 1964: 35, s. 537 ff.

[3] Olivecrona a. a. s. 11 f.

[4] Olivecrona a. a. s. 11 och s. 35 ff. Jfr dock a. a. s. 41.

[5] Olivecrona a. a. s. 166. Jfr ock Nordström, Bidrag till den svenska samhälls-författningens historia II, s. 49 ff.

[6] Olivecrona a. a. s. 42.

[7] Se härom Olivecrona a. a. s. 68 ff. jfrt med s. 166 ff.

[8] Olivecrona a. a. s. 42 ff.

i de äldsta nordiska rättssamlingarna, bland annat i den isländska *Grågåsen.*[9] (Grågåsen omtalar såväl en konventionell som en legal egendomsgemensamhet. Om parterna ägde lika stor förmögenhet, kunde de vid äktenskapets ingående avtala om, att de skulle äga lika del i boet. Var intet avtalat gällde, att mannen ägde två tredjedelar och hustrun en tredjedel av boets egendom.)[10]

I vårt land har egendomsgemensamhet mellan makar varit en i lag erkänd princip åtminstone sedan slutet av 1100-talet. I Uplandslagens (UL) ÄB heter det nämligen, att Konung Erik den Helige (d. år 1160) givit lag härom. (*Olivecrona* har dock velat tolka detta uttalande i UL så, att Erik den Helige endast sanktionerat såsom allmän lag i Svealand den redan i praxis brukliga regeln, att mannen ägde två delar och hustrun en del av boets *lösören.*)[11]

Landskapslagarnas[12] *regler om makars förmögenhetsförhållanden*

I våra landskapslagar (dock med undantag av Gotlandslagen (GL))[13] är principen om egendomsgemenskap klart erkänd.[14] All egendom i boet var dock icke gemensam (endast så kallad partikulär egendomsgemensamhet förelåg sålunda[15]) och makarnas andelar i den gemensamma egendomen (makarnas »giftorättsandelar») var icke lika, ty mannen ägde rätt till två tredjedelar och hustrun endast till en.[16] (Termen giftorätt förekom icke i våra äldsta lagar utan först i 1734 års lag men brukar ändock i litteraturen användas beträffande de äldsta reglerna om egendomsgemenskap. I äldre rätt betecknade giftorätten sålunda en makes *andel* i den gemensamma egendomen (»*samfällda boet*»), som i princip uteslutande förvaltades av mannen. Enligt nya GB har termen giftorätt en annan innebörd, se härom nedan i kap. 3.) Den egendom som omfattades av egendomsgemen-

---

[9] Grågåsen (Grágás) anses återge den rätt, som gällde på Island under 1100-talet. Om Grågåsen, se Lárusson, art. Grágás i Kulturhistoriskt lexikon V, s. 410 f., samt densamme i TfR 1953 s. 465 ff. — Jfr ock Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 23.

[10] Nordström a. a. s. 50 f.

[11] Olivecrona a. a. s. 45 samt s. 216 f. — Jfr dock Iuul, Fællig og Hovedlod, s. 179. — I äldre rätt användes ordet lösöre icke (såsom numera är fallet) endast i fråga om flyttbara lösa saker, utan om lös egendom över huvud taget. — Ursprungligen omfattade egendomsgemenskapen sålunda endast lös egendom, jfr. bl. a. Thyrén, Om makes gäld, s. 21 ff.

[12] Om landskapslagarna, se särskilt Holmbäck–Wessén, Svenska landskapslagar 1, s. XI ff., Hafström, De svenska rättskällornas historia, s. 38 ff., samt särskilt vad gäller äktenskapsrätten, Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 13 ff.

[13] Se närmare härom, Olivecrona a. a. s. 207 ff. — Jfr om GL:s regler om makars förmögenhetsförhållanden nedan s. 14 f.

[14] I DL var egendomsgemensamheten dock relativt outvecklad. Den omfattade nämligen endast vad som förvärvats under äktenskapet, se Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 56. — Dessutom gällde enl. DL (och så även enl. ÖgL) att hustruns giftorättsandel endast utgick i det fallet, att hon överlevde mannen, jfr nedan s. 6. — Om landskapslagarnas regler om makars egendomsgemenskap, se närmare Hafström a. a. s. 55 ff., Iuul a. a. s. 175 ff., Olivecrona a. a. s. 204 ff., samt Thyrén, Om makes gäld, s. 16 ff. — Egendomsgemenskapen inträdde enligt landskapslagarna efter sängledningen (dvs. sedan brudparet i vittnens närvaro gemensamt intagit brudsängen), se närmare härom Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 137 ff.

[15] Jfr Olivecrona a. a. s. 5 f.

[16] I Värend var dock giftorätten lika stor för hustrun som för mannen. Om orsaken härtill se Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 56 ff. Se ock om den värendska giftorätten samme förf. i SvJT 1958, s. 273 ff.

samheten var i princip all lös egendom (införd i äktenskapet eller sedermera förvärvad) samt fast egendom, som makarna under äktenskapet förvärvat genom köp.[17] Till den kommunikabla egendomen räknades slutligen avkastningen av ärvd fast egendom.[18]

I det gamla ättesamhället var innehavet av jord ett viktigt villkor för ättens anseende, inflytande och makt. Det var därför angeläget, att äganderätten till jorden kvarstannade inom ätten. Det var dessutom i hög grad väsentligt, att äganderätten till jorden koncentrerades till de manliga ättemedlemmarna. Bland annat var nämligen besittningen av jord ett villkor för deltagande i de allmänna ärendenas avgörande på tingen.[19] Av dessa skäl undantogs före äktenskapet förvärvad[20] eller under äktenskapet ärvd fast egendom från egendomsgemenskapen.[21] (Även egendom som trätt i stället för sådan egendom räknades som enskild.) Till den enskilda egendomen hörde vidare bördköpt jord,[22] varmed avsågs sådan jord som ätteman i kraft av bördsrätten[23] förvärvat från annan ätteman. (Även vattendrag och vattenverk hänfördes till den enskilda egendomen.)[24]

Vad gäller orsakerna till att makarnas giftorättsandelar eller andelar i den kommunikabla egendomen var olika stora bör man naturligtvis först hålla i minnet att hustrun ursprungligen saknade all delaktighet i boet.[25] Ett likställande av hustrun och mannen i detta avseende kan därför av rent historiska skäl antagas ha ansetts mindre motiverat. Det förhållandet att hustrun åtnjöt morgongåva torde dock ha varit den väsentligaste orsaken till den olika giftorättsdelningen för man och hustru.[26] (Beaktas bör emellertid slutligen, att då mannen, på grund av den olika arvsrätten för son och dotter, i allmänhet bör ha ägt betydligt mer egendom än hustrun ett hänsynstagande härtill vid boets delning mellan makarna förmodligen framstått som fullt motiverat.)[27]

Reglerna om makars egendomsförhållanden i landslagarna[28]

Landslagarnas regler angående makars egendomsförhållanden överensstämde med landskapslagarnas, närmare bestämt huvudsakligen med UL:s

---

[17] Olivecrona a. a. s. 211 ff. — Enl. UL undantogs guld och trälar från egendomsgemenskapen, se härom Olivecrona a. a. s. 213. Jfr ock Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 100. — Om trälarnas rättsställning, se särskilt Hasselberg, Den s. k. skarastadgan och träldomens upphörande i Sverige, Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift, femte delen 1944, s. 51 ff.

[18] Olivecrona a. a. s. 214 ff.

[19] Olivecrona a. a. s. 204 ff. Jfr ock Nordström a. a. s. 128 ff.

[20] Före äktenskapet förvärvad fast egendom ansågs på visst sätt förvärvad åt ätten, se härom Olivecrona a. a. s. 207 samt s. 219.

[21] Även andra regler i den äldsta rätten, såsom arvsreglerna och reglerna om bördsrätten, uttrycker denna strävan att bibehålla jorden inom ätten och att garantera de manliga ättemedlemmarnas besuttenhet, jfr Thyrén, Om makes gäld, s. 22.

[22] Olivecrona a. a. s. 218 f.

[23] Bördsrätten innebar bl. a. en förköpsrätt, Se närmare om bördsrätten särskilt Almquist, J. C. i JFFT 1934, s. 179 ff. samt Hafström, art. Bördsrätt, i Kulturhistoriskt lexikon II.

[24] Olivecrona a. a. s. 219.

[25] Jfr ovan s. 2.

[26] Se närmare Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 57, jfr ock not 7 nedan s. 37.

[27] Jfr Schlyter, Juridiska Afhandlingar I, s. 210.

[28] Magnus Erikssons Allmänna Landslag (1350-talet) och Kristoffers Landslag (1440-talet). Se om den förra lagen, Holmbäck–Wessén, Magnus Erikssons landslag, s. XIII ff. — Se även om båda lagarna, Hafström, De svenska rättskällornas historia, s. 93 ff.

regler på området.[29] Vi kan därför nöja oss med att hänvisa till vad som ovan anförts om landskapsrätten.[30]

Reglerna om makars egendomsförhållanden i den äldsta stadsrätten[31]

Stadsrätten skilde sig ganska väsentligt från landsrätten vad angår reglerna om makars egendomsförhållanden. Enligt stadsrätten var sålunda för det första i princip all egendom kommunikabel. Undantag gjordes endast för någon av makarna tillhörig, *å landet* belägen fastighet. Sådan fastighet (jämte inventarier) följde landsrättens regler.[32] För det andra var (och detta redan enligt Bjärköarätten)[33] makarnas andelar i den kommunikabla egendomen lika stora.[34]

Enligt stadsrätten omfattade sålunda egendomsgemenskapen — förutom lös egendom och under äktenskapet förvärvad fast egendom — även före äktenskapet förvärvad och under äktenskapet ärvd fast egendom, såvida denna fasta egendom var belägen i staden. Olikheten mellan lands- och stadsrätten vad gäller den kommunikabla egendomens omfattning berodde främst på följande.

För den på landsbygden med åkerbruk och boskapsskötsel huvudsakligen sysslande befolkningen var det, som ovan framhållits, av vitalt intresse att jorden bevarades inom släkten. För de med handel och hantverk sysslande stadsinnevånarna var däremot egendomens rörlighet ett lika viktigt intresse. Näringsintressena främjades sålunda bäst av att den fasta egendomen likställdes med den lösa, så att all egendom var överlåtbar.[35]

För att hustrun vid mannens frånfälle skulle kunna fortsätta en av makarna under äktenskapet bedriven näring var det angeläget, att hon vid skiftet erhöll så stor del av egendomen, att detta blev ekonomiskt möjligt för henne. Detta torde vara den huvudsakliga orsaken till att makarna enligt stadsrätten ägde lika stora andelar i den kommunikabla egendomen.[36]

Det var framför allt vid äktenskapets upplösning på grund av ene makens död som ovan genomgångna giftorättssystem fick aktualitet. Vid ene makens död skulle nämligen skifte äga rum.[37] Vilken av makarna som avled först hade i princip ingen betydelse för tillämpningen av giftorättsreglerna.

---

[29] Jfr Olivecrona a. a. s. 225 ff.
[30] Se ovan s. 3 f.
[31] Bjärköarätten (gällande för Stockholm och troligen utarbetad i början av 1300-talet), Visby stadslag (1340-talet) samt Magnus Erikssons stadslag (1350-talet). Se om den sistnämnda lagen särskilt, Holmbäck–Wessén, Magnus Erikssons stadslag, s. XIII ff. Se om Visby stadslag, Hasselberg, Visby Stadslag, s. 16 ff. Se om Bjärköarätten Holmbäck–Wessén, 5, s. XCII ff.
[32] Olivecrona a. a. s. 229.
[33] Om Bjärköarätten, se not 31 ovan.
[34] Olivecrona a. a. s. 229 f. — Jfr ock Iuul a. a. s. 179. — Enl. Visby stadslag gällde i korthet följande. Om hustrun avled och makarna hade två eller flera barn skulle mannen taga ena hälften av boet och barnen den andra. Hade makarna endast ett barn (eller var äktenskapet barnlöst) ägde dock mannen taga två tredjedelar och barnet resp. hustruns andra arvingar den återstående delen. Var det i stället mannen som avlidit, skulle hustrun i det första fallet taga en tredjedel och barnen två tredjedelar. I det sistnämnda fallet ägde dock hustrun taga hälften av boet och barnet resp. mannens arvingar den andra hälften, se Olivecrona a. a. s. 230.
[35] Olivecrona a. a. s. 228.
[36] Olivecrona a. a. s. 228 f.
[37] Se Olivecrona a. a. s. 222.

Vad gäller landskapslagarna utgjorde dock på denna punkt Östgötalagen (ÖgL) och Dalalagen (DL) undantag.[38] Enligt dessa lagar utgick nämligen hustruns giftorättsandel endast i det fallet, att hon överlevde mannen.[39] Avled hustrun före mannen tillföll hustruns giftorättsandel mannen såsom arv.[40]

Giftorättsreglernas fortsatta utveckling i den svenska rätten kommer i detta kapitel att beröras endast i den mån behov härav föreligger för förståendet av de olika reglerna om förverkande av giftorätt vid äktenskapsskillnad.

III. Orientering om den äldsta svenska straffrätten

I nu gällande svensk kriminallagstiftning antages straffets huvudsakliga ändamål vara att verka prevenerande mot brott.

Genom att stadga och utdöma straff uttrycker samhället sitt ogillande av rättskränkningen i fråga. Straffet kan därför antagas verka moralbildande och moralförstärkande. Detta är en del av straffets allmänpreventiva effekt. Straffet kan dessutom verka allmänpreventivt genom att folk i allmänhet på grund av fruktan för straffet avskräckes från att begå brott. — Individualpreventivt kan straffet verka genom att brottslingen oskadliggöres för viss tid, nämligen under den tid under vilken han är berövad friheten. Vidare kan det med straffet förknippade obehaget tänkas medföra, att brottslingen avhåller sig från fortsatt brottslighet. Viktigare beträffande den individualpreventiva sidan får dock numera anses vara, att straffet eller brottspåföljden enligt lagstiftarens mening skall möjliggöra en resocialisering av brottslingen.[41]

Preventionstanken är gammal och gjorde sig delvis gällande redan i vår äldsta straffrätt.[42] Huvudvikten torde därvid ha lagts på straffets avskräckande verkan och vad gäller dödsstraff på den möjlighet till brottslingens oskadliggörande, som straffet medförde. I äldsta tid var dock straffets huvudsakliga ändamål vanligtvis ett annat, nämligen att skänka den genom

---

[38] Betr. stadslagarna, se om Visby stadslag ovan vid not 34.

[39] Se Holmbäck, Ätten och arvet, s. 87. Jfr Olivecrona a. a. s. 223 ff.

[40] Olivecrona a. a. s. 223 f. — Nordström a. a. s. 52 gör dock gällande, att därest hustrun avled först och efterlämnade barn, så tillföll hustruns giftorättsandel barnen. Endast om äktenskapet var barnlöst skulle sålunda mannen erhållit hustruns del. Jfr härtill Olivecrona a. a. s. 223 not 4.

[41] Om straffets ändamål, se bl. a. Agge, Studier över det straffrättsliga reaktionssystemet, Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 12 ff., Nelson, Ingripanden vid brott, s. 21 ff. samt Strahl, Den svenska kriminalpolitiken. Se också Eckhoffs intressanta undersökning i boken Rettferdighet, s. 166 ff. Om straffets betydelse i moralskapande avseende, se särskilt Andenæs, Strafferett og moraldanning (i Festskrift till Per Olof Ekelöf, s. 38 ff.).

[42] Om brott och straff i äldre svensk rätt, se bl. a. Björling, Om bötesstraffet i den svenska medeltidsrätten, Hemmer, Studier rörande straffutmätningen i medeltida svensk rätt, Munktell, Brott och straff i svensk rättsutveckling, Olin, Några blad ur det svenska straffsystemets historia, Minnesskrift ägnad 1734 års lag II, s. 807 ff. samt Winroth, Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt.

brottet förorättade en upprättelse. I det gamla ättesamhället ansågs ett brott förövat av någon utomstående mot en medlem av ätten, icke riktat blott mot denne utan även mot ätten som sådan. Ättens medlemmar ansåg det därför vara en plikt att utkräva självhämnd (särskilt gällde detta blodshämnden).[43] Småningom sökte man dock genom förlikning mellan ätterna begränsa självhämndens utkrävande.[44] Förlikning kunde åstadkommas genom att en penningsumma erbjöds av gärningsmannen och accepterades av motsidan. Härur utvecklade sig så *botsystemet* och boten[45] kom att utgöra det vanligaste straffet i våra medeltidslagar. Övriga straffarter var främst dödsstraff, fredlöshet och kroppsstraff av olika slag.[46] I mindre utsträckning förekom även skamstraff, ofta därvid subsidiärt för böter vid hor.[47]

Botens eller bötesstraffets ändamål var sålunda i äldre tider att skänka den kränkte en upprättelse. Eftersom boten helt eller delvis tillföll målsäganden[48] synes den i praktiken ha fungerat både som straff och skadestånd.[49] Att boten icke fungerade enbart som skadestånd visas dels av det faktum att vissa handlingar var belagda med böter, trots att någon skada ej förorsakats, dels av det förhållandet att särskild skadeersättning i vissa fall utgick vid sidan av boten.[50] Icke heller torde boten helt kunna likställas med skadestånd i modern mening, ty botens belopp rättade sig ej såsom skadestånd efter skadans storlek.[51]

En icke ovanlig brottspåföljd i våra äldre lagar var egendomsförverkande.[52] Egendomsförverkande benämnes numera vanligtvis konfiskation (varigenom utmärkes att indragningen av egendomen sker till staten) och brukar

---

[43] Om blodshämnden, se Delin, Om blodshämnden och götalagarnas straffbestämmelser för enkelt viljadråp. Skrifter tillägnade Johan C. W. Thyrén, s. 238 ff. — Se om hämnden också Eckhoff, Rettferdighet, s. 147 ff.

[44] Som bl. a. kommer att framgå av undersökningen nedan rörande horsbrottets straffrättsliga utveckling medgavs dock ännu i våra landskapslagar självhämndens utövande i vissa fall.

[45] Bot betyder egentligen gottgörelse, bättring eller förbättring, jfr Hemmer a. a. s. 64.

[46] Se Hemmer a. a. s. 24 ff.

[47] Jfr t. ex nedan s. 21.

[48] Konung och rättssamfund började emellertid ganska tidigt göra anspråk på viss del av böterna. I landskapslagarna var det mycket vanligt, att böterna skulle treskiftas, dvs. att konung, rättssamhälle (häradet) och målsäganden skulle erhålla en tredjedel var av böterna, se Munktell a. a. s. 20. — Medeltidsrättens böter var ofta mycket betungande. Nämnas kan att den för mindre förseelser vanliga tremarkers-boten motsvarade ungefär en sjundedel av en genomsnittsbondes hela förmögenhet. I och med penningvärdets fortgående fall blev dock böterna mindre tryckande, se vidare härom Munktell a. a. s. 21. Jfr ock nedan vid not 52 s. 19.

[49] Jfr t. ex. Björling a. a. s. 36, Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 8 f. och Popp-Madsen, Bod.

[50] Hemmer a. a. s. 64 ff.

[51] Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 37. — Se vidare om boten särskilt Björling a. a. samt Popp-Madsen a. a.

[52] Om egendomsförverkande i äldre rätt, se Hemmer a. a. s. 26 ff., Hurwitz, Konfiskation i Anledning af begaaede Lovovertrædelser, s. 7 ff., Strömberg, Om konfiskation som brottspåföljd, s. 7 ff., och Winroth, Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt, s. 23 f. Jfr också Iuul a. a. s. 115 ff.

indelas i förmögenhetskonfiskation och speciell konfiskation. Förmögenhetskonfiskation omfattar en persons hela förmögenhet eller viss kvotdel av denna, medan den speciella konfiskationen avser ett eller flera bestämda förmögenhetsobjekt eller egendom till ett bestämt värde.[53]

I äldre rätt medförde vissa grövre brott, att brottslingen förverkade all sin egendom. Så var bland annat fallet vid brott varå kunde följa fredlöshet samt vid de så kallade edsöresbrotten.[54] Vanligtvis förverkades dock endast den lösa egendomen, varvid denna till lika delar skiftades mellan målsäganden, konungen och häradet.[55]

Förmögenhetskonfiskation förekommer ej längre i svensk rätt. I och med 1864 års strafflag försvann denna brottspåföljd helt ur lagstiftningen. Anledningen härtill torde främst ha varit, att förmögenhetskonfiskationen ofta på ett mycket kännbart sätt icke endast drabbade brottslingen utan även dennes anhöriga.[56]

En särskild form av egendomsförverkande, som också förekom i vår äldsta rätt, har emellertid kvarstått i lagstiftningen ända in i våra dagar, nämligen sådant förverkande som icke äger rum till staten eller eljest till det allmänna utan uteslutande till privat rättsägare. Ett exempel på denna typ av förverkande utgör regeln i GB 1: 2 andra stycket, vari förklaras att den av kontrahenterna, som bär den huvudsakliga skulden till trolovnings brytande, icke äger återfå de gåvor han givit den andre.

Ett ytterligare exempel på nämnda typ av förverkande utgjorde fram till 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning de regler, som särskilt skall behandlas i detta kap., nämligen reglerna om makes förverkande av rätt till den gemensamma egendomen vid vissa fall av äktenskapsskillnad.[57]

IV. Synen på äktenskapsbrott i forngermansk rätt

I förkristen tid synes bland de germanska folken mannen haft rätt att efter överenskommelse med kvinnans fränder upplösa äktenskapet.[58] I vissa fall, särskilt vid hustruns äktenskapsbrott,[59] kunde mannen genom

---

[53] Strömberg a. a. s. 4 f.
[54] Om edsöresbrotten, se bl. a. Schlyter a. a. s. 58 ff.
[55] I de yngre landskapslagarna förekom dock vid några brott, att brottslingen förverkade hela sin förmögenhet, se Strömberg a. a. s. 9.
[56] Winroth, Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt, s. 23.
[57] Jfr Winroth, Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt, s. 23 f.
[58] Westermarck, Äktenskapets historia i dess huvuddrag, s. 265. Jfr ock Nylander, Studier rörande den svenska äktenskapsrättens historia, s. 11.
[59] Enligt ursprunglig germansk rättsuppfattning innebar äktenskapsbrott endast könsumgänge mellan (fri) gift kvinna och en annan man än hennes make. Hustrun kunde sålunda ej uppställa något krav på trohet från mannens sida, se härom t. ex. Hemmer a. a. s. 341 f. Jfr ock nedan s. 10. Betr. horsbrottet i den äldsta svenska rätten jfr not 40 nedan s. 17. — I en schweizisk dissertation, Padrutt, W., Die Ehestörungsklage, ges å s. 11 ff. en rättshistorisk översikt, omfattande förutom germansk rätt bl. a. även romersk rätt, betr. äktenskapsbrottet; samma gäller Bennecke, H., Die strafrechtliche Lehre vom Ehebruch in ihrer historisch-dogmatischen Entwickelung. Om äktenskapsbrottets rättsliga behandling

att förskjuta hustrun ensidigt uppsäga äktenskapet.[60]

Frågan om huruvida mannen i äldsta tid dessutom ägde att saklöst dräpa den otrogna hustrun är omtvistad inom den rättshistoriska doktrinen. Svealagarna medgav mannen rätt att döda hustrun, om han anträffade henne å bar gärning.[61] Götalagarna däremot, vilka är äldre än svealagarna,[62] omtalar icke någon sådan rätt.[63] Förmodligen var dock den otrogna hustrun även enligt götalagarna utlämnad åt mannens självhämnd.[64] Mannens rätt att saklöst dräpa den manlige konkumbenten kan utan tvekan antagas vara mycket gammal. Sådan rätt tillerkändes honom nämligen såväl i göta- som i svealagarna.[65] Det bör betonas, att rätten att utkräva självhämnd icke var på något sätt typisk just för äktenskapsbrottet.[66] Denna rätt var, som ovan anmärkts, kännetecknande för den äldsta straffrätten.[67]

De ursprungliga orsakerna till den allvarliga synen på hustruns äktenskapsbrott är icke att finna i de kristna lärorna, enär denna syn exi-

---

i germansk (och även i kanonisk) rätt se även Rosentahl, Die Rechtsfolgen des Ehebruchs. Betr. romersk rätt kan, förutom till ovan nämnda arbeten, hänvisas till Corbett, P. E., The Roman Law of Marriage, s. 127 ff.

[60] Westermarck a. a. s. 265. — Förskjutandet av hustrun ägde rum i barbariska former. Sålunda kunde det hända, att hustrun, naken och med avklippt hår (det långa håret ansågs utgöra den ärbara kvinnans kännetecken), av mannen med spöslag drevs genom byn, jfr Almquist, Familjerättens historia, s. 119 f. — Se vidare om olika förekommande skamstraff vid äktenskapsbrott i äldre tid Lizzie Carlsson i Rig 1934, s. 121 ff., och densamma i Kyrkohistorisk Årsskrift 1957, s. 25 ff.

[61] Det är naturligt, att hämndkänslan upplevdes särskilt starkt, då brottslingen greps å bar gärning. Hänsyn härtill torde för övrigt ha medfört, att även längre fram i rättsutvecklingen, äktenskaps- och andra allvarliga brott bestraffades särskilt hårt, då gärningsmannen gripits å bar gärning, jfr Hemmer a. a. s. 76.

[62] Äldre Västgötalagen anses t. ex. vara uppteckнad redan omkring år 1220. Svealagarna härrör från slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet.

[63] På grund härav anser Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 46, att det är tveksamt, om denna mannens dråpsrätt är ursprunglig. Även Stjernberg intager denna ståndpunkt, se Stjernberg, Horsbrottet, s. 106 ff. — Förklaringen till att svealagarna medgav mannen att döda hustrun var enligt Stjernberg följande. Genom introduktionen i det svenska samhället av den kanoniska regeln om äktenskapets oupplöslighet hade ett särskilt intresse uppstått för den kränkte äkta mannen att äga rätt att taga den otrogna hustruns liv. (Oupplöslighetsregeln gällde sålunda även vid fall av horsbrott, så länge den otrogna makan ännu var i livet.) Den kanoniska rätten förbjöd visserligen mannen att för hors skull döda hustrun. Men i sin kamp för införandet av oupplöslighetsregeln offrade kyrkan hellre den regeln, som förbjöd mannen att döda den otrogna hustrun, än »det direkt på ett Jesus-ord grundade kravet på äktenskapets oupplöslighet», se Stjernberg a. a. s. 107 f. — Hemmer däremot håller för sannolikt — därvid åberopande uttalanden av Amira, Todesstrafen, s. 16, Wilda, Geschichte des deutschen Strafrechts I. Das Strafrecht der Germanen, s. 823 f., Beckman, Äldre Västgötalagen, s. 47 och av Nordström a. a. s. 63 — att mannen ursprungligen ägt rätt att utkräva självhämnd å hustrun, om han anträffade henne å bar gärning, se Hemmer a. a. s. 342 f och not 1 s. 343. Hasselberg ansluter sig till Hemmers ståndpunkt, se Hasselberg, Visby stadslag, s. 338. Wallén, Die Klage gegen den Toten im nordgermanischen Recht, berör såvitt vi kunnat finna icke denna fråga.

[64] Jfr ovan vid not 63.

[65] Se härom närmare, vad gäller svensk rätt, bl. a. Hemmer a. a. s. 342 ff., Stjernberg, Horsbrottet s. 105 ff. och Wallén a. a. s. 64 ff.

[66] Jfr Schultze, Zum altnordischen Eherecht, s. 65. — Enligt Lizzie Carlsson framgår det av bevarade tänke-böcker, att mannen förhållandevis sällan gjorde bruk av sin rätt att kräva äktenskapsbrytarnas liv. De skyldiga dömdes oftast i stället till böter, se Lizzie Carlsson i Rig 1934, s. 122. Jfr ock nedan under VI.

[67] Se ovan s. 7.

sterade långt före kristendomens införande. Över huvud taget kan nog antagas, att religiösa eller etiska synpunkter haft ringa betydelse för den redan under hednisk tid förekommande allvarliga synen på hustruns äktenskapsbrott.[68]

En viktig orsak till reaktionen mot hustruns äktenskapsbrott måste den gifte mannens fruktan för att få en understucken avkomma antagas ha varit.[69] Ovissheten beträffande faderskapet var ju betydande. Hustruns äktenskapsbrott måste emellertid också antagas ha uppfattats som en allvarlig kränkning av mannens rättigheter, främst därvid som en kränkning av hans äganderätt.[70] Ursprungligen förvärvade mannen sin hustru genom köp,[71] och hustrun torde i ett tidigt rättsskede ha betraktats såsom tillhörande mannens egendom.[72] Men icke endast mannen ansågs kränkt genom hustruns äktenskapsbrott. Familjen som sådan och även kvinnans släkt hade skymfats och vanhedrats och det ålåg mannen att i egenskap av familjens överhuvud reagera häremot.[73]

Någon trohetsplikt åvilade icke mannen.[74] Tvärtom synes denne i äldsta tid tillåtits att ha flera kvinnor, i varje fall i konkubinatets form.[75] Som nedan skall visas, var det först kyrkan, som efter en seg kamp mot den nedärvda synen på trohetsplikten, lyckades realisera sitt krav på makarnas ömsesidiga trohetsplikt.[76]

V. Landskapslagarnas regler rörande hustrus egendomsförverkande vid äktenskapsbrott (och egenvilligt övergivande)

Som tidigare framgått ägde mannen i vårt land i äldsta tid rätt att upplösa äktenskapet efter överenskommelse med kvinnans fränder och i vissa

---

[68] Hemmer a. a. s. 341 f.
[69] Se t. ex. Russell, Äktenskap och moral, s. 21 ff.
[70] Jfr t. ex. Hemmer a. a. s. 342 och Nordström a. a. s. 67.
[71] Om brudköpet, se särskilt Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 32 ff. Se ock Walléns rec. av denna bok i SvJT 1968, s. 237 ff. Jfr ock Holmbäck a. a. s. 8 ff., Olivecrona a. a. s. 148 ff. samt Schultze a. a. s. 42 ff. — Det kan här anmärkas, att Lizzie Carlsson — som över huvud taget synes vara av den åsikten, att hustruns ställning redan i äldsta tid var relativt god — anför om brudköpet bl. a. att man begår ett misstag, »om man häri ser ett uttryck för ringaktning gentemot kvinnan. Avsikten med brudköpet har sannolikt varit att förekomma kvinnorov och köpet har ursprungligen närmast varit ett skydd för kvinnan» a. a. s. 32 och »... även om köp av brud förekommit i de nordiska liksom i de sydgermanska länderna, är därmed inte sagt, att en dylik transaktion skulle vara att jämställa med boskapshandel och inte heller med köp av träl», a. a. s. 47.
[72] Jfr Lizzie Carlsson »Jag giver dig min dotter,» s. 27 f.
[73] Rosentahl a. a. s. 41 f. Jfr ock Almquist, J. E., Tidelagsbrottet, s. 10 samt Winroth, Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt, s. 281 och s. 284.
[74] Det enda krav hustrun kunde ställa på mannen var att hon bibehölls vid sitt husfrudöme, se Winroth, Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt, s. 281. Jfr Lizzie Carlsson i Rig 1934, s. 121 f. Om innebörden av hustruns husfrudöme, se Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 49 f.
[75] Se härom Delin, Om oäkta börd samt om oäkta barns rättsställning enligt äldre svensk rätt s. 2. Jfr ock Holmbäck a. a. s. 70 och s. 140 ff. samt Nordström a. a. s. 65 ff.
[76] Jfr nedan.

fall, såsom vid hustruns äktenskapsbrott, till och med ensidigt.[77] Vidare har vi kunnat konstatera, att trohetsplikten ursprungligen endast åålåg hustrun. I båda dessa avseenden kom kristendomens införande i vårt land småningom att medföra väsentliga förändringar. Den medeltida (katolska) kyrkan hävdade nämligen dels att äktenskapet, såsom varande ett sakrament, var oupplösligt inter vivos, dels ock att trohetsplikten åålåg båda makarna i lika grad. Kyrkan sökte med olika medel — bland annat genom stadgande om böter till biskopen för den som gjort sig skyldig till utomäktenskaplig förbindelse[78] — genomdriva kravet på det monogamiska äktenskapet såsom den enda rättsligen tillåtna formen för könsumgänge mellan man och kvinna.[79]

I landskapslagarna märks det kyrkliga inflytandet på äktenskapsskillnadsrättens område bland annat genom att den fria skilsmässorätten övergivits. I landskapslagarna erkändes nämligen i princip endast en skillnadsgrund, hustrus äktenskapsbrott. ÖgL medgav dock dessutom skillnad vid hustrus egenvilliga övergivande av mannen. Huruvida kyrkans oupplöslighetsregel till fullo vunnit erkännande i landskapslagarna, vilket i så fall skulle innebära, att mannen ej ägt att ingå nytt giftermål förrän efter den otrogna hustruns död, synes icke vara fullständigt utrett. *Nylander* anser det mest sannolikt, att skillnaden var förenad med rätt att ingå nytt äktenskap.[80] Det har emellertid också gjorts gällande, att skillnaden icke var förenad med sådan rätt.[81]

Vad gäller det kyrkliga kravet på makarnas likställighet i fråga om trohetsplikten, så är detta i landskapslagarna i princip endast realiserat beträffande ansvarigheten gentemot kyrkan.[82] Mannen kunde sålunda åläggas att utge de omtalade biskopsböterna, då han brutit äktenskapet med hor.[83] I några särskilda fall kunde han dock även, som skall visas nedan, drabbas av ansvar gentemot hustrun.[84] I övrigt gällde sålunda fortfarande (beträffande förhållandet makarna emellan) de olika påföljderna för äktenskapsbrott endast hustrun.[85]

Av dessa påföljder har nyss nämnts mannens rätt till skillnad i äkten-

---

[77] Se ovan s. 9.
[78] Jfr t. ex. s. 21 nedan.
[79] Stjernberg, Horsbrottet, s. 111 ff. Jfr ock Hasselberg, Visby stadslag, s. 332 f. Om den kanoniska rätten och dess betydelse för svensk äktenskapsrätt, se även Sundberg, Familjerätt i omvandling, s. 19 ff.
[80] Nylander a. a. s. 12. Enl. Nylander slog principen om äktenskapets oupplöslighet igenom troligen först under medeltidens senare del. Jfr ock Stjernberg, Horsbrottet s. 107 f. samt Stjernstedt, Äktenskapsskillnad, Minnesskrift ägnad 1734 års lag II, s. 72 f.
[81] Så t. ex. Nordström a. a. s. 39 f.
[82] Jfr Stjernberg, Horsbrottet, s. 111 ff.
[83] Se Stjernberg ibid.
[84] Se nedan s. 18 f.
[85] I förhållande till tredje person kunde den gifte mannen dock naturligtvis drabbas av ansvar för utomäktenskaplig förbindelse. Ertappades han t. ex. på bar gärning med annan mans hustru, kunde han saklöst dräpas av den kränkte mannen.

skapet.[86] Likaså har mannens rätt (enligt svealagarna) att saklöst dräpa hustrun, om han ertappade henne å bar gärning, tidigare berörts.[87] Den otrogna hustrun kunde vidare i vissa fall drabbas av bötesstraff. Bötesstraffet för horsbrott skall särskilt behandlas under VI nedan.[88] Andra påföljder var skam- och kroppsstraff, vilka ej sällan användes subsidiärt för bötesstraffet.[89] Flertalet landskapslagar innehöll dessutom regler om hustrus förverkande av egendom till mannen, vilka regler vi nu övergår till att närmare granska.

Vi har ovan under II[90] redovisat, att egendomsgemenskap mellan makar existerade enligt samtliga landskapslagar med ett undantag (GL) och att mannens andel i den kommunikabla egendomen utgjorde två tredjedelar och hustruns en tredjedel. Vi har också i stora drag redogjort för vilken egendom som omfattades av egendomsgemensamheten.

Den rätt till andel i boets egendom, som hustrun sålunda slutligen blivit lagligen tillerkänd, ansågs hon dock ovärdig att njuta, därest hon bröt äktenskapet med hor.[91] *Äldre Västgötalagen* (VgL I) stadgade sålunda i GB 5:[92] »Har hustru gjort hor och anklagar mannen sin hustru därför, värje hon sig med sju män av nämnden ... Blir hon icke friad, *då skall hon gå från bo och boslott i sina vardagskläder*»[93] (vår kurs.). — Den *Yngre Västgötalagen* (VgL II) innehöll i GB 6[94] en i stort sett likalydande regel. VgL II talade emellertid om hustruns äktenskapsbrott även i GB 5,[95] där det hette: »Har en kvinna gjort hor och är funnen skyldig till denna sak, då skall man leda henne till tröskeln, draga av henne manteln och skära av henne bakstycket av kjorteln[96] och så *skjuta ut henne genom dörren från sin boslott*» (vår kurs.). (Denna regel avsåg förmodligen det fallet, att en hustru blev tagen å bar gärning och åtalad av någon annan än sin man.)[97]

Den frågan kan nu ställas om förverkandet endast omfattade giftorättsandelen (andelen i den gemensamma egendomen) eller om det avsåg all hustruns egendom i boet, alltså även hennes enskilda till vilken räknades

---

[86] Se ovan s. 8.
[87] Se ovan s. 9.
[88] Se nedan s. 17 ff.
[89] Om skam- och kroppsstraff, se t. ex. Lizzie Carlsson i Rig 1934, s. 121 ff., densamma i Kyrkohistorisk Årsskrift 1957, s. 25 ff. samt i Arkiv för Nordisk Filologi 1948, s. 96 ff. Jfr ock Hasselberg, Visby stadslag, s. 235 ff. Se allmänt om förvandlingsstraff i medeltidsrätten, Björling a. a. s. 114 ff.
[90] Se ovan s. 3 f.
[91] Hustrun kunde också förverka sin giftorätt, om hon dräpte sin man. Därest mannen utan laga grund dräpte hustrun, kunde även han förverka sin andel i hustruns egendom, se närmare härom Nordström a. a. s. 62. Jfr Olivecrona a. a. s. 223.
[92] Se Beckman, Äldre Västgötalagen, s. 47.
[93] Att hustrun skulle lämna hemmet iförd sina vardagskläder innebar, att man berövade henne manteln som hörde till högtidsdräkten, se härom Lizzie Carlsson i Rig 1934, s. 124 f.
[94] Se Holmbäck–Wessén, 5, s. 283.
[95] Se Holmbäck–Wessén, 5, s. 283.
[96] Meningen med den avskurna dräkten var att göra den otrogna hustrun till ett åtlöje för grannarna, se närmare härom Lizzie Carlsson i Rig 1934, s. 124.
[97] Holmbäck–Wessén, 5, s. 289 vid not 15.

icke blott exempelvis ärvd fast egendom utan även *hemföljd*[98] och *morgongåva.*[99] Att hustrun ägde någon ärvd fast egendom torde väl icke ha varit så vanligt, eftersom dotter ej var samarva med son. (Enligt götalagarna ärvde dotter endast, om hon saknade bröder.)[1] Praktiskt viktigare är därför frågan om hur det förfors med hemföljden respektive morgongåvan.

Av såväl VgL I som VgL II framgår, att hustrun skulle gå ifrån boslotten. Detta torde vara att tolka så, att förverkandet avsåg andelen i den gemensamma egendomen.[2] (I en annan götalag, Östgötalagen (EB 26),[3] sägs dock uttryckligen, att hustrun även förverkade sin *omynd* (hemföljd) i lös egendom.)[4] Av ordalydelsen i VgL I GB 5 att döma skulle stadgandet möjligen kunna uppfattas så, att hustrun förverkade all sin egendom, således även sin enskilda.[5] Det sägs ju, att hustrun skall *gå från bo* och *boslott,* vilket sålunda skulle kunna tyda på, att hon var tvingad att lämna hemmet helt blottställd. I den rättshistoriska litteraturen synes man emellertid, såvitt vi kunnat finna, allmänt utgå från att förverkandet endast avsåg andelen i den gemensamma egendomen.[6] Vi stannar därför försiktigtvis vid denna tolkning, *dock ej såvitt gäller morgongåvan.* Att hustrun

---

[98] Med *hemföljd* avsågs den egendom som föräldrarna utdelade till sina barn (såväl son som dotter), då dessa ingick äktenskap. Av landskapslagarna innehöll ÖgL de utförligaste reglerna om hemföljd. I denna lag kallades hemföljd åt son *urgäf* och hemföljd åt dotter *omynd.* Omynden bestod normalt av tre delar. Den första av dessa var sängutrustning, den andra jord (om sådan fanns att ge) och den tredje var guld och silver (om sådant fanns). Då dotter ej ärvde, om hon hade bröder, var hemföljden den enda möjligheten för henne att få någon del av sina föräldrars bo. Se vidare om hemföljd särskilt Kock, Om hemföljd i svensk rätt t. o. m. 1734 års lag. Jfr ock Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 71 ff.

[99] Ursprungligen förekom vid äktenskaps ingående att gåvor utväxlades mellan parterna (och även mellan dessas släkter). Bland dessa gåvor märks särskilt *morgongåvan,* vilken betraktades som en brudgummens hyllningsgärd åt brudens jungfrulighet och som utgavs på morgonen efter bröllopet, vid vilken tidpunkt ägenderätten till gåvan övergick på hustrun. Morgongåvan kom dock hustrun till godo först vid boskiftet efter mannens död, och den utgjorde därför ett slags änkeförsörjning. Den kunde givas i såväl fast som lös egendom. I vissa lagar fick morgongåvan (med hänsyn till mannens arvingar) högst uppgå till visst värde. Enl. VgL I fick den t. ex. uppgå högst till ett värde av tre mark (GB 4: 1) (samma regel i DL GB 8). Om morgongåva, se särskilt Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 209 ff. Jfr ock Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 52 ff., Nordström a. a. s. 54 ff., Schlyter a. a. s. 211 ff., Schrevelius, Civilrätt III s. 89 ff., Thomson i Kyrkohistorisk Årsskrift 1964, s. 23 ff. samt Almquist, J. E., Om morgongåvas stadfästelse med glaven (i Strödda bidrag till civilrättens historia, s. 23 ff.).

[1] Se Holmbäck a. a. 61 ff.

[2] Jfr nedan s. 15 f.

[3] Se Holmbäck–Wessén, 1, Östgötalagen s. 42 f.

[4] Jfr nedan s. 14.

[5] Jfr Hasselberg, Visby stadslag, s. 336.

[6] Se t. ex. Almquist, J. E., Familjerättens historia s. 120, Hemmer a. a. s. 343, Olivecrona a. a. s. 222 f. samt Thyrén, Om makes gäld, s. 26. Thyrén uttalar sig dock försiktigt på denna punkt och säger, att bestämmelserna om förverkande *troligen* endast avsåg gemensam egendom. — I VgL II GB 17 heter det att »Löper hustru bort från sin man, tage mannen *all egendom*» (vår kurs.) se Holmbäck–Wessén, 5, s. 286. Även betr. detta stadgande har utan vidare antagits, att förverkandet endast omfattade hustruns andel i den gemensamma egendomen, se t. ex. Holmbäck–Wessén, 5, s. 290 vid not 42. — Thyrén utgår också från att förverkandet endast avsåg andelen i den gemensamma egendomen, men han medger, att det bokstavliga uttryckssättet i nämnda regel är ägnat att väcka tvekan. Troligen har vi enligt denne här endast att göra »med en af de inadvertenser i uttrycket, hvarpå de äldre lagarna af helt naturliga skäl äro så rika ...», se Thyrén, Om makes gäld, s. 26.

skulle ha ägt att behålla denna i fall av begånget äktenskapsbrott förefaller oss mindre troligt. I andra landskapslagar, såsom i UL,[7] sägs klart att hustrun, förutom sin andel i den gemensamma egendomen, förverkade morgongåvan. Morgongåvan var ju, som *Lizzie Carlsson* framhåller, »den kyska kvinnans belöning», och det torde därför kunna anses fullt konsekvent att hustru, som begått äktenskapsbrott, förverkade rätten till denna.[8] Beträffande västgötarätten skall slutligen nämnas, att hustrun enligt VgL II (GB 17) även vid egenvilligt övergivande av mannen förverkade sin giftorätt.[9]

I ÖgL innehöll EB 26 huvudstadgandet angående hustrus egendomsförverkande vid horsbrott. Det hette därstädes, att om mannen anträffade sin hustru å bar gärning, då ägde han göra vilket han helst ville »hava henne kvar eller driva henne från sig. *Allt har hon förverkat, som hon ägde ovan på jorden, hemföljd och allt lösöre utom jord*»[10] (vår kurs.). Enligt denna regel förverkade den otrogna hustrun sålunda ej blott sin andel i den gemensamma egendomen utan även sin enskilda egendom, dock med undantag av själva jorden.[11] Det bör anmärkas att regeln tolkats så, att förverkandet endast ägde rum, om mannen försköt hustrun.[12] Enligt ÖgL Kk 27 stadgades egendomsförverkande även vid hustrus egenvilliga övergivande av mannen.[13]

Återstår så två götalagar, nämligen Gotlandslagen (GL) och Smålandslagen (SmL). Av den sistnämnda lagen är endast kyrkobalken bevarad.[14] Denna balk ger ej någon antydan om, att hustrun vid horsbrott eller eljest förverkade någon egendom. Även GL saknade regler om hustrus egendomsförverkande vid horsbrott. Att GL, som för övrigt återgav ett mycket ålderdomligt rättstillstånd icke minst på äktenskapsrättens område,[15] saknade regler om *förverkande av giftorätt* beror naturligtvis på att någon egendomsgemensamhet, som tidigare framhållits,[16] icke förekom enligt denna lag. Till hustruns (enskilda) egendom hörde enligt GL hennes hemföljd[17] och *hogsl.*[18] Lagen ger emellertid icke någon upplysning om huru-

[7] Jfr nedan s. 15 f.
[8] Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 240.
[9] Se närmare härom vid not 6 ovan.
[10] Se Holmbäck–Wessén, 1, Östgötalagen, s. 42 f.
[11] Jfr Holmbäck–Wessén, 1, Östgötalagen, s. 51 vid not 40, jfrt med not 15 s. 48. — Enl. ÖgL utgjorde sålunda äktenskapsbrottet (då de skyldiga gripits å bar gärning) ett edsöresbrott. Den manlige medparten förverkade under vissa förutsättningar sin lösa egendom bl. a. till den kränkte äkta mannen, se härom t. ex. Hemmer a. a. s. 344 f. samt Wallén a. a. s. 255. Jfr ock Wilda a. a. s. 826.
[12] Hemmer a. a. s. 345.
[13] I detta fall torde väl endast andelen i den gemensamma egendomen ha förverkats, se ÖgL Kk 27 jfrt med EB 26 i Holmbäck–Wessén, 1, s. 18 f. resp. s. 42 f.
[14] Se om SmL (Tiohäradslagen) Hafström, De svenska rättskällornas historia, s. 42 ff.
[15] Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 18 f.
[16] Se ovan s. 3.
[17] Hemföljdsinstitutet var sålunda känt även i gutarätt, se närmare härom Kock a. a. s. 12 ff. Jfr ock om hemföljd not 98 ovan.
[18] Se närmare om hogsl och i övrigt om makars egendomsförhållanden enl. GL, Olivecrona a. a. s. 207 ff. Jfr ock Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 212. Enl. Lizzie Carlsson a. a. ibid. var hogsl detsamma som morgongåva.

vida hon genom sitt horsbrott förverkade nämnda egendom. Det förefaller i varje fall oss märkligt, om hustrun skulle ha ägt att behålla hogsl, som utgjorde en hedersgåva från brudgummen till bruden och som »bekräftade allvaret af hans giftermålsanbud och *den heder, som skulle åtfölja den äkta hustrun*» (*Olivecrona*)[19] (vår kurs.).

Beträffande svealagarna kan först konstateras att Dalalagen (DL) och Södermannalagen (SdmL) icke innehöll några regler om egendomsförverkande för den otrogna hustrun, medan de återstående lagarna, Uplandslagen (UL), Västmannalagen (VmL) och Hälsingelagen (HL), gav klara regler härom.

Orsakerna till att DL och SdmL på denna punkt avvek från övriga svealagar, har vi icke funnit berörda i litteraturen. Beträffande DL kan förklaringen möjligen ligga i denna lags relativt outvecklade regler om makars egendomsförhållanden. Den giftorätt, som i likhet med ÖgL endast tillföll hustrun, om hon överlevde mannen, omfattade nämligen *endast sådan egendom makarna förvärvat under äktenskapet.*[20]

UL:s regler om hustrus förverkande av egendom till mannen vid äktenskapsbrott återfanns i ÄB 5[21] med vilken regel VmL:s ÄB 5[22] och även HL:s ÄB 5[23] helt överensstämde. UL:s ÄB 5 hade följande lydelse: »Nu kan kvinna göra hor; blir hon lagligen förvunnen därtill, då har hon förverkat sin morgongåva och allt det som hon fick genom giftermål.» Med lokutionen »fick genom giftermål» avsågs förmodligen endast hustruns andel i den gemensamma egendomen.[24] Hemföljden, som hon ju också i och för sig fick genom giftermålet (från sina föräldrar) och som var hennes enskilda egendom, torde sålunda icke ha omfattats av förverkandet och för övrigt ej heller annan hustrun eventuellt tillhörig enskild egendom (annorlunda dock, som ovan framhållits, beträffande morgongåvan).[25] Som nedan skall visas upptogs regeln i UL om hustrus förverkande av morgongåva och giftorätt i landslagarna.[26]

Beträffande de nu genomgångna reglerna rörande hustrus förverkande av egendom vid horsbrott har vi för det första utgått från att förverkandet (med undantag av ÖgL EB 26) endast avsåg den gemensamma egendomen.[27] För det andra har vi utgått från att förverkandet avsåg hustruns hela andel (en tredjedel) i nämnda egendom. Hustrun skulle m. a. o. icke ha ägt utbekomma någon del av den gemensamma egendomen. Det kan emellertid finnas anledning att närmare granska frågan om förver-

[19] Olivecrona a. a. s. 208 vid not 1. Jfr ock not 18 ovan.
[20] Jfr ovan not 14. s. 3.
[21] Se Holmbäck–Wessén, 1, Upplandslagen, s. 65 f.
[22] Se Holmbäck–Wessén, 2, Västmannalagen, s. 45.
[23] Se Holmbäck–Wessén, 3, s. 304.
[24] Jfr t. ex. Hemmer a. a. s. 348.
[25] Jfr ovan s. 14.
[26] Se nedan s. 21 f. Jfr ock Stjernberg, Horsbrottet, s. 120.
[27] Se ovan s. 12 f.

kandets omfattning. Detta särskilt som landslagens (Kristoffers Landslag (KrLL)) från UL härstammande regel[28] om makes[29] förverkande av rätt i den kommunikabla egendomen tolkats på ett annat sätt. Det har nämligen beträffande denna lag gjorts gällande, att den skyldige maken endast förverkade sin andel i den oskyldige makens egendom av kommunikabel natur, medan han sålunda skulle ha ägt att behålla sin egen kommunikabla egendom efter avdrag för den oskyldige makens andel däri.[30]

Den ende författare vi kunnat finna, som beträffande landskapsrätten särskilt uttalat sig på denna punkt, är *Thyrén*. Sedan denne konstaterat, att bestämmelserna om hustrus förverkande av egendom troligen endast avsåg gemensam egendom, gör han nämligen parentetiskt följande tillägg: »men all sådan: äfven hustruns giftorätt i gods, infördt af henne själf».[31] På grundval av vad som nedan anföres synes kunna antagas, att *Olivecrona* intog samma ståndpunkt.

Olivecrona framhåller — efter att ha redogjort för hur boskiftet ägde rum (först avskildes vardera makens enskilda egendom, varefter den återstående egendomen uppdelades mellan makarna efter deras lagstadgade andelar) — »att hustruns rättighet i detta afseende kunde förverkas. Gjorde hon sig nämligen skyldig till *hor* eller att hafva *egenvilligt förlupit,* eller *dräpit mannen,* hade hon förverkat sin giftorätt».[32] (Som exempel härpå anföres i noter bland annat VgL GB 5 och UL ÄB 5.)[33] Enär Olivecrona sålunda förklarar, att hustrun förverkade sin giftorätt, torde det för fastställandet av hans uppfattning om förverkandets verkliga omfattning vara tillräckligt att undersöka, hur han definierar giftorätt. Såvitt vi kan förstå, avser nu Olivecrona med giftorätt *makes rätt eller andel i den sammanlagda gemensamma egendomen* och alltså icke blott makes andel i den andre makens kommunikabla egendom.[34] Enligt Olivecrona betyder vidare det i VgL I GB 5 förekommande ordet »boslott» detsamma som giftorättsandel.[35] Härav kan då slutas att Olivecrona menar, att då det i nämnda lagrum hette, att hustrun skulle gå från boslott,[36] därmed avsågs att hon förverkade hela sin andel i den kommunikabla egendomen. I UL:s giftermålsformel förklarades hustru gifta sig till en tredjedel i boet.[37] Då det i UL ÄB 5 talades om att hustrun förverkade »*allt det som hon fick genom giftermål*»[38] (vår kurs.) avsågs därmed tydligen att hon förverkade denna tredjedel av hela den sammanlagda gemensamma egendomen.

Konstaterande att landskapsrättens regler om förverkande av giftorätt sannolikt avsåg all rätt till den gemensamma egendomen, lämnar vi nu

---

[28] KrLL GB 11. — Se närmare om denna regel nedan s. 21 f.
[29] I KrLL nämns fortfarande endast att hustrun kan förverka sin giftorätt vid hor. Att här trots detta talas om makes förverkande av giftorätt beror på att regeln i praxis längre fram i tiden tillämpades även betr. mannens horsbrott, se närmare härom nedan s. 27 f.
[30] Se närmare härom nedan s. 28.
[31] Thyrén, Om makes gäld, s. 26.
[32] Olivecrona a. a. s. 222 f.
[33] Olivecrona a. a. s. 222 vid not 5.
[34] Olivecrona a. a. s. 1. Jfr ock a. a. s. 241.
[35] Olivecrona a. a. s. 220.
[36] Jfr ovan å s. 12.
[37] Se Olivecrona a. a. s. 220 och not 2 därtill. Se ock betr. UL:s giftermålsformel Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 99 ff.
[38] Jfr ovan s. 15.

frågan om egendomsförverkandets omfattning, som dock ytterligare kommer att behandlas under IX och X nedan.[39]

Sammanfattningsvis gällde under landskapslagarnas tid beträffande hustrus egendomsförverkande vid äktenskapsbrott och (enligt ÖgL och VgL II) egenvilligt övergivande av mannen i huvudsak följande: Uttryckliga regler om egendomsförverkande förekom bland götalagarna i VgL och ÖgL och bland svealagarna i UL, VmL och HL. Grunden för förverkandet var hustrus äktenskapsbrott. I VgL II GB 17 och ÖgL Kk 27 nämndes dock även hustrus egenvilliga övergivande av mannen. Förverkandet avsåg hustruns hela andel i den gemensamma egendomen. Enligt ÖgL EB 26 kunde dock den otrogna hustrun — om hon gripits å bar gärning och sedan förskjutits av mannen — även förverka sin enskilda egendom, dock med undantag av jord. Enligt UL, VmL och HL förklarades vidare uttryckligen hustrun icke blott förverka sin giftorätt utan även rätten till morgongåva.

I den *äldsta stadsrätten* (Bjärköarätten och Visby stadslag) förekom icke, såvitt vi kunnat finna, att hustrun förverkade någon egendom. (Enligt Magnus Erikssons Stadslag, vars regler om horsbrott skall behandlas längre fram, förverkade hon dock sin morgongåva.) Reglerna om horsbrottets bestraffning i den äldsta stadsrätten kommer att beröras under VI nedan.

VI. Om böter för horsbrott i den äldsta lands- och stadsrätten

Avsikten med den följande framställningen rörande bötesstraffet för horsbrott i landskapsrätten och den äldsta stadsrätten är icke att söka ge någon systematisk och uttömmande redogörelse för den rika bötesfloran, då en dylik redogörelse måste anses falla utom ramen för detta arbete.[40] Avsikten är i stället främst att *ge exempel på olika böter, som kan sägas ha utgjort en ersättning för den ideella skada, som genom äktenskapsbrottet vållats den oskyldige maken.* Då det gäller dylika böter, kan man lämpligen skilja mellan sådana som den oskyldige maken erhöll från den skyldige maken och sådana som han erhöll från tredje person (alltså från den medskyldiga parten). Vi kommer att ge exempel på båda dessa bötestyper även om det naturligtvis i sammanhanget framför allt är den första typen, som är av särskilt intresse. *Den ersättning för den ideella skadan, som den oskyldige maken erhöll genom denna typ av böter, kan nämligen numera beredas denne make genom skadeståndet vid äktenskapsskillnad.*[41]

---

[39] Se nedan s. 28 f. resp. s. 32 f.

[40] Redogörelser för horsbrottets bestraffning i den äldsta rätten finnes bl. a. hos Hasselberg, Visby stadslag, s. 332 ff. och hos Hemmer a. a. s. 341 ff.

[41] Till frågan om makarnas ansvarighet för böters erläggande samt vilken egendom som belastades av makes deliktgäld (böter och skadestånd) se Thyrén, Om makes gäld. Jfr ock Palmén, Rättshistoriska Bidrag till Tolkningen af 1734 års lag, s. 88 ff.

Avsikten med redogörelsen nedan är slutligen att undersöka förekomsten av hustrun vid sidan om egendomsförverkandet ålagda böter. En sådan redogörelse anser vi nödvändig för en rätt uppfattning om den otrogna hustruns faktiska situation.

Böter för horsbrott från den skyldige maken till den oskyldige

Mannen bötestagare. Det enda exempel på att hustrun för sitt horsbrott ålades att utge böter till mannen, som vi kunnat finna, är stadgandet i Bjärköarättens 15 kap.,[42] där det hette, att den otrogna hustrun — om hon anträffades å bar gärning — skulle bära stadens mantel[43] *»eller löse sig med fyrtio marker att skiftas i tre lotter»* (vår kurs.). En av böteslotterna tillföll mannen (målsäganden)[44] och kan därför sägas ha utgjort ett skadestånd för den kränkning han utsatts för. Fyrtio marker var ett synnerligen betydande belopp,[45] och böterna måste därför antagas ha drabbat hustrun hårt. Enligt Bjärköarätten förekom dock inte, som ovan konstaterats,[46] att hustrun förverkade någon egendom till mannen.[47]

Hustrun bötestagare. Vårt första exempel på ett fall där kränkt hustru erhöll skadestånd genom den otrogne mannen ålagda böter är stadgandet i UL ÄB 5 in fine.[48] Här stadgades nämligen, att då mannen överbevisats om att ha bedrivit otukt med ogift kvinna skulle han erlägga sex marker till treskiftes.[49] En tredjedel av dessa böter tillföll hustrun som målsägande.

Att mannen förpliktigades att utge böter till hustrun för sådant horsbrott, som var förenat med ett varaktigt förskjutande av hustrun, ger flera lagar exempel på. Sålunda stadgades exempelvis i UL ÄB 6: 3[50] att »Driver en bonde bort sin lagtagna hustru och tager en annan i stället och lägger i säng med sig, då rövar han från henne lås och nycklar ...». För denna handling[51] skulle mannen erlägga fyrtio marker i bö-

---

[42] Se Holmbäck–Wessén, 5, s. 461 f.
[43] Om detta skamstraff, se bl. a. Lizzie Carlsson i Rig 1934, s. 122 ff.
[44] De övriga två lotterna tillföll konungen resp. staden.
[45] Jfr Holmbäck–Wessén, 5, s. 485 vid not 2. Jfr ock not 52 nedan.
[46] Se ovan s. 17.
[47] Visby stadslag, som ju ej heller innehöll några regler om egendomsförverkande för den otrogna hustrun, stadgade betr. gift kvinnas horsbrott följande. Om den äkta mannen ertappade sin hustru med en annan man i sitt hem, så ägde han saklöst dräpa dem båda. Ertappade han dem emellertid å annan plats, så skulle den manlige medparten (men ej hustrun) lösa sig med fyrtio marker i böter. Dessa skulle emellertid ej treskiftas utan gick till staden. Om de skyldiga greps av myndigheterna skulle däremot båda erlägga fyrtio marker vardera i böter för att undgå skamstraff. Även i detta fall gick böterna helt till staden. Gift man som begått äktenskapsbrott drabbades av samma straff, se Hasselberg, Visby stadslag, s. 333.
[48] Se Holmbäck–Wessén, 1, Upplandslagen, s. 66.
[49] Jfr Stjernberg, Horsbrottet, s. 115 och not 4 därtill. Jfr ang. tolkningen av UL ÄB 5 in fine, Hemmer a. a. s. 349.
[50] Se Holmbäck–Wessén, 1, Upplandslagen, s. 66.
[51] Handlingen utgjorde enl. Stjernberg en form av kvalificerat hor, se Stjernberg, Horsbrottet, s. 115 vid not 3. Regeln har dock också i stället ansetts gälla tvegifte, se Hasselberg, Visby stadslag, s. 339 f.

ter,[52] varav hustrun som målsägande åtnjöt en tredjedel.[53] Med denna regel i UL överensstämde VmL ÄB 6: 3[54] och HL 6: 1.[55]

Ett ytterligare exempel på den nu aktuella bötestypen bör de böter med vilka den otrogne gifte mannen enligt Bjärköarättens 15 kap. hade att lösa sin medskyldiga part kunna sägas utgöra. Enligt nämnda lag skulle den gifte mannen ledas kring staden av den kvinna med vilken han ertappats. Om mannen däremot erlade fyrtio marker i böter för kvinnan, var hon löst från detta skamstraff (varvid mannen i stället skulle ledas av stadens sven).[56] Av böterna tillföll en tredjedel den kränkta hustrun.[57]

Böter för horsbrott, som tillkom den kränkte maken från den manlige respektive kvinnliga medparten

Mannen bötestagare. Som tidigare framhållits ägde den kränkte äkta mannen att saklöst dräpa den manlige medparten, om han anträffade denne och hustrun å bar gärning.[58] Sålunda stadgade exempelvis VgL I M 11[59] att »Dräper någon en man i sängen[60] hos sin hustru eller annorstädes,[61] lagligen tagen med vittnen, tage han bolster och lakan, före dem till tinget, låte se blod och banesår,[62] före talan mot den döde och styrke det med tvenne tolfter vittnen av nämnde män och med häradshövding,[63] *och döme honom sedan ogill*[64] *på tinget*»[65] (vår kurs.). Den kränkte äkta

[52] I landskapslagarna förekom såväl böter i silvermarker som i penningmarker. Vanligtvis avsågs dock penningmarker, se Wennström, Brott och böter, s. 242 ff. Ursprungligen motsvarade en mark silver en mark präglade penningar, men penningmarkens värde försämrades efterhand. Redan under 1200-talet lär penningmarkens värde så ha försämrats, att en mark silver enl. UL motsvarade ungefär två mark penningar, se närmare härom Wennström a. a. s. 226. — För att belysa fyrtio-marksbotens (penningmarker) reella storlek kan nämnas, att en fullsutten bondes hela förmögenhet på landskapslagarnas tid torde ha uppgått till cirka trettio à fyrtio silvermarker, se Wennström a. a. s. 241. — För att ytterligare belysa strängheten i straffet enl. UL ÄB 6: 3 kan nämnas, att den vanliga dråpsboten enl. UL också utgjorde fyrtio marker, se Wennström a. a. s. 121 f.

[53] Återstoden av böterna tillföll till lika delar konungen och häradet, jfr ovan not 48 s. 7. — Böter, som gift person erhöll från sin make, utgjorde den bötestagande makens enskilda egendom. Därest make såsom målsägande erhöll böter från tredje person ingick däremot bötesbeloppet i den gemensamma egendomen, se Björling a. a. s. 48.

[54] Se Holmbäck–Wessén, 2, Västmannalagen s. 46.

[55] Se Holmbäck–Wessén, 3, s. 304. Även enl. VgL II GB 17 skulle den man som drev bort sin hustru erlägga treskiftesböter, vilka i detta fall uppgick till ett sammanlagt belopp av 27 marker, se Holmbäck–Wessén, 5, s. 286. Jfr a. a. vid not 43 s. 290. Böterna avsåg dock förmodligen silvermarker. Tjugosju mark silver motsvarade ungefär fyrtio mark penningar, se Wennström a. a. s. 252 ff. — Jfr ang. tolkningen av VgL II GB 17 Wennström a. a. s. 41.

[56] Hasselberg, Visby stadslag, s. 333. Jfr dock Holmbäck–Wessén, 5, s. 462 samt s. 486 vid not 3.

[57] Jfr not 53 ovan.

[58] Se ovan s. 9.

[59] Se Holmbäck–Wessén, 5, s. 26.

[60] Bland germanerna (liksom hos romarna) gällde särskilt att den äkta sängen icke fick besudlas genom trohetsbrott, se Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter», s. 99.

[61] Se härom Wallén a. a. s. 231 f.

[62] Om betydelsen av detta bevismaterial, se Wallén a. a. s. 214 ff.

[63] Se härom Wallén a. a. s. 65 jfrt med s. 239 ff.

[64] Om innebörden av begreppet »ligga ogill», se Wallén a. a. s. 246 ff.

[65] Liknande regler återfanns i VgL II DB 22, ÖgL EB 26 och DL Kk 9: 4. Den äkta mannens dråpsrätt betr. den manlige medparten erkändes också uti GL 21, UL ÄB 6: 2, VmL ÄB 6: 2, SdmL GB 4: 1, HL ÄB 6: pr, Visby stadslag 1: 47 och Bjärköarätten 15: pr.

mannen skulle sålunda för att gå fri från straff (för dråp) rättfärdiga gärningen vid tinget.

Därest den äkta mannen avstod från sin rätt att dräpa äktenskapsbrytaren eller därest denne lyckades undkomma men sedermera överbevisades, ägde emellertid äktenskapsbrytaren sona sitt brott med böter.[66] Vad gäller landskapslagarna stadgade sålunda till exempel ÖgL VB 30: pr[67] och DL Kk 9: 4,[68] att äktenskapsbrytaren i dylikt fall skulle böta fyrtio marker till treskiftes. Samma regel gällde förmodligen i UL och VmL trots att uttryckliga lagstadganden därom saknades.[69] Enligt SdmL (GB 4: pr) var försoningsboten endast tre marker.[70] Böterna skulle dock ej treskiftas i detta fall utan tillföll ograverat målsäganden. Beträffande den äldsta stadsrätten skulle äktenskapsbrytaren enligt BR 15: pr lösa sig med fyrtio marker till treskiftes.[71]

Tre-markers boten enligt SdmL samt den del av ovannämnda fyrtio-markers böter som tillföll den kränkte äkta mannen utgjorde, menar vi, icke endast ett straff för äktenskapsbrytaren utan även ett skadestånd till den kränkte mannen för den ideella skadan.

Hustrun bötestagare. Ovan har nämnts att den kränkte äkta mannen enligt den äldre rätten ägde att utkräva självhämnd å äktenskapsbrytarna (enligt götalagarna dock uttryckligen endast beträffande den manlige medparten). Enligt svealagarna hade emellertid även den kränkta hustrun rätt att utkräva självhämnd men endast å den kvinnliga medparten (alltså icke å sin man).[72] Om en gift kvinna sålunda ertappade sin man å bar gärning med en annan kvinna kunde hon saklöst dräpa äktenskapsbryterskan (så till exempel enligt UL ÄB 6[73] och VmL ÄB 6[74]). Blev den skyldiga kvinnan emellertid icke dräpt men vid tinget överbevisad om sin skuld dömdes hon att utge fyrtio marker i böter[75] till treskiftes. En tredjedel av dessa böter tillföll den kränkta hustrun. Enligt SdmL GB 4: pr hade den skyldiga kvinnan att till den kränkta hustrun utge tre marker i böter (dessa tillföll sålunda helt den kränkta hustrun).[76]

---

[66] Jfr Nordström a. a. s. 63 och Hemmer a. a. s. 251.
[67] Se Holmbäck–Wessén, 1, Östgötalagen, s. 86.
[68] Se Holmbäck–Wessén, 2, Dalalagen, s. 7 f. — Jfr Hemmer a. a. s. 351 ang. tolkningen av DL Kk 9: 4. — Enl. GL 21 utgjorde boten fyrtio marker endast om äktenskapsbrytaren togs å bar gärning. Eljest skulle han vid dubbelt hor erlägga tolv marker till landet och samma belopp till målsäganden, se Holmbäck–Wessén, 4, s. 223.
[69] Hemmer a. a. s. 348 jfrt med s. 350 f.
[70] Se Holmbäck–Wessén, 3, s. 66.
[71] Se Hasselberg, Visby stadslag, s. 333.
[72] Att döma av ordalydelsen av HL ÄB 6: pr skulle hustrun enl. denna lag även ha ägt rätt att döda sin man, jfr Hemmer a. a. not 4, s. 351 och Hasselberg, Visby stadslag, s. 335. Wallén a. a. s. 83 f. anser dock regeln icke kunna tolkas såsom innefattande en rätt för hustrun att dräpa mannen.
[73] Se Holmbäck–Wessén, 1, Upplandslagen, s. 66.
[74] Se Holmbäck–Wessén, 2, Västmannalagen, s. 46.
[75] Jfr ang. fyrtio-marksbotens reella storlek ovan not 52.
[76] Återstoden av bötessumman tillföll konungen och häradet, jfr ovan vid not 48 s. 7.

Vi skall slutligen beträffande bötesstraffet för horsbrott i den äldsta rätten beröra frågan om hustruns skyldighet att vid sidan om förlusten av rätt i boet gälda böter.

Beträffande de biskopsböter som föreskrevs i den till VgL fogade biskop Brynolfs stadga[77] har antagits, att dessa icke gällde den otrogna hustrun, enär förlusten av rätt i boet förmodligen ansågs som en tillräckligt allvarlig påföljd för hennes del.[78] De i nämnda stadga föreskrivna böterna för dubbelt hor (nio marker) skulle sålunda endast ha gällt mannen.[79]

Enligt andra lagar, såsom UL[80] och VmL,[81] torde det emellertid vara fullt klart, att även hustru som begått äktenskapsbrott skulle erlägga biskopsböter.[82] Enligt nämnda lagar drabbades sålunda hustrun såväl av kyrkligt straff (tre marker i böter enligt UL)[83] som förlust av giftorätt och morgongåva. Men icke nog härmed, hade hustrun begått dubbelt hor kunde hon även ha att utge de ovannämnda världsliga böter, vilka till viss del tillföll den kränkta hustrun.[84] Dessa böter utgjorde, som ovan visats, exempelvis enligt UL fyrtio marker.[85] Förmådde den otrogna kvinnan ej erlägga föreskrivna böter stadgades, att hon skulle »böta med sina lockar och med öron och näsa, och hete alltid stympad horkona».[86]

VII. Landslagarnas regler om egendomsförverkande och straff för horsbrott

Reglerna om egendomsförverkande vid hustrus äktenskapsbrott och egenvilliga övergivande av mannen

I landslagarna[87] stadgades att hustru, som begått äktenskapsbrott eller egenvilligt övergivit sin man, förverkade sin morgongåva[88] och »allt det som hon blev gift och given till».[89] Härmed lär icke blott ha avsetts hus-

---

[77] Se Beckman, Äldre Västgötalagen, s. 109.
[78] Stjernberg, Horsbrottet, vid not 2 s. 112. Även Hemmer anser det sannolikt att hustrun ej skulle gälda nämnda böter. Han anför dock en annan förklaring härtill, se Hemmer a. a. s. 343.
[79] Sak samma bör väl kunna antagas ha gällt betr. biskopsböterna i VgL II Kk 52 och i Lydekini excerpter 121. Ej heller enl. ÖgL (Kk 27) skulle böter för hustruns äktenskapsbrott utgå till biskopen, om hon förverkat sin rätt i boet, se Stjernberg, Horsbrottet, not 1, s. 114. Jfr dock Hemmer a. a. s. 345 ff.
[80] UL Kk 15: 3, se Holmbäck–Wessén, 1, Upplandslagen, s. 26.
[81] VmL Kk 21, se Holmbäck–Wessén, 2, Västmannalagen, s. 15.
[82] Jfr Hemmer a. a. s. 347 f.
[83] Hemmer a. a. s. 350. Stjernberg är dock av annan mening betr. bötesbeloppets storlek vid dubbelt hor, se Stjernberg, Horsbrottet, s. 112 vid not 2.
[84] Se ovan s. 20.
[85] Jfr ang. fyrtio-marksbotens reella storlek not 52 s. 19.
[86] UL ÄB 6: pr, se Holmbäck–Wessén, 1, Upplandslagen, s. 66. Jfr Lizzie Carlsson i Rig 1934, s. 136 f.
[87] Magnus Erikssons Allmänna Landslag GB 11 resp. KrLL GB 11.
[88] Enl. MELL GB 10 fick morgongåva uppgå till högst ett värde av tre marker penningar (högre värde dock för adelsmän), se Holmbäck–Wessén, Magnus Erikssons Landslag, s. 43.
[89] Se Holmbäck–Wessén, Magnus Erikssons Landslag, s. 43.

truns giftorättsandel utan även hennes *fördel av bo oskifto.*[90] I likhet med landskapsrätten omnämndes ej att mannen under samma omständigheter förverkade någon egendom till hustrun. Reglerna om förverkande av giftorätten i Kristoffers Landslag (KrLL), vilken lag kom att gälla ända fram till 1734 års lag, lär dock, som skall visas under IX nedan,[91] åtminstone sedan slutet av 1600-talet i praxis ha tillämpats även beträffande otrogen man.

Horsbrottets straffrättsliga påföljder

Någon bestämmelse om rätt för den kränkte mannen att utkräva självhämnd å äktenskapsbrytarna omnämndes icke i landslagarna, men sannolikt fortlevde denna mannens rätt i sedvanerättens form.[92]

I den rättshistoriska litteraturen har tidigare antagits, att landslagarna helt saknade bestämmelser om straff för horsbrott.[93] Nyare forskning har emellertid visat, att Tjuvabalkens kap. 1 i KrLL, som handlade om stöld av annans hustru, faktiskt gällde horsbrott.[94] Enligt Tjuvabalken kunde såväl hustrun som den manlige medparten straffas med döden, om de gripits å bar gärning. *Eljest skulle den manlige medparten erlägga fyrtio marker i böter av vilka mannen (målsäganden) erhöll hälften.* (Vardera parten skulle dessutom erlägga böter till biskopen.)[95]

VIII. Regler om egendomsförverkande och straff för horsbrott i Magnus Erikssons Stadslag (MEStL)

Reglerna om egendomsförverkande

Förverkande av giftorätten förekom ej såsom påföljd för horsbrott (eller egenvilligt övergivande). Beträffande hustru stadgades i stället endast förlust av morgongåva. För otrogen man stadgades förlust av fördel av bo oskifto. (GB 10).[96]

---

[90] Nordström a. a. s. 62. Med »fördel av bo oskifto» avsågs rätt för den efterlevande maken att vid bodelning i anledning av andre makens död före delningen uttaga viss egendom ur dödsboet, se närmare härom t. ex. Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 55. Jfr ock not 96 nedan.

[91] Se nedan s. 27 f.

[92] Stjernberg, Horsbrottet, s. 120.

[93] Så Stjernberg ibid.

[94] En livlig diskussion ang. den rätta innebörden av Tjuvabalkens kap. 1 i KrLL har förts mellan Lizzie Carlsson och Hemmer. Den förstnämnda har gjort gällande, att stadgandet avsåg hor, medan den sistnämnde menat, att könsumgänge alls inte hörde till brottets kriterier. Se ang. den mellan Lizzie Carlsson och Hemmer förda diskussionen Thomson, Stöld av annans hustru. — Thomson har efter egna forskningar kommit fram till samma ståndpunkt som Lizzie Carlsson, se Thomson a. a. — Stadgandet i Tjuvabalkens 1 kap. i KrLL skulle alltså ha gällt hor.

[95] Se Thomson, Stöld av annans hustru, s. 7 f.

[96] Se Holmbäck–Wessén, Magnus Erikssons Stadslag, s. 43. — Enl. MEStL GB 9 fick morgongåva uppgå till ett värde av högst tjugofyra marker penningar. Den kunde »givas i reda penningar, jord, gårdar eller i vad som man ville». Betr. mannens rätt till fördel av bo oskifto stadgades i samma regel att om hustrun dog, så ägde mannen rätt att innan boet skiftades uttaga »sin säng, den bästa, sin klädedräkt, den bästa, sadel, sina vapen och sin kista».

Mannen ägde rätt att utkräva självhämnd å otrogen hustru samt dennes medpart.[97] Ville han emellertid förskona de skyldiga från livets förlust, skulle dessa bland annat erlägga fyrtio marker i böter (varav parterna skulle betala hälften var)[98] att treskiftas. Samma bötesbelopp skulle otrogen man tillsammans med sin medpart erlägga. Av treskiftesböterna åtnjöt den kränkta parten en tredjedel.[99] *Dessa böter är delvis att betrakta som skadestånd för den lidna ideella skadan.*

IX. Utvecklingen fram till 1734 års lag

Reformationen kom att medföra betydelsefulla förändringar bland annat vad gäller rätten till äktenskapsskillnad och horsbrottets bestraffning. Reformatorerna bröt nämligen som bekant med den katolska läran om äktenskapet som ett sakrament och medgav i stället vid hor och egenvilligt övergivande verklig äktenskapsskillnad[1] (alltså med rätt till nytt giftermål),[2] för vilket man fann stöd i bibeln.[3] Reformatorernas framhållande av bibelns auktoritet ledde emellertid också till en skärpning av straffen för sedlighetsbrotten. Dessa skulle bedömas efter den mosaiska rätten, vilken bland annat stadgade dödsstraff för de skyldiga parterna vid *gift kvinnas horsbrott.*[4]

Under 1500-talet drev prästerskapet ett konsekvent arbete för en mer

---

[97] Stjernberg, Horsbrottet, s. 117 f. — Hemmer däremot antager, att mannen ej ägde rätt att utkräva självhämnd utan endast att vid domstol yrka dödsstraff, se Hemmer a. a. s. 353 och not 1 därtill.

[98] Stjernberg, Horsbrottet, s. 117. Jfr dock ang. annan tolkning not 1 ibid.

[99] Av treskiftesböterna tillföll de återstående delarna konungen och staden, se MEStL, GB 10: 2. — I 1500-talets stadsrätt lär man ofta utan vidare ha benådat från konungens och stadens andel i treskiftesböterna, se Stjernberg, Horsbrottet, s. 117 vid not 1.

[1] Skillnadsgrunderna hor och egenvilligt övergivande upptogs i 1572 års kyrkoordning (och senare även i 1686 års kyrkolag) och har därefter alltid återfunnits i svensk rätt. Se närmare om dessa båda skillnadsgrunder Nylander a. a. s. 11 ff. — Det bör anmärkas, att den oskyldige maken vid andre makens äktenskapsbrott enl. reformatorisk uppfattning helst borde söka förlåta den skyldige maken och fortsätta äktenskapet (såvida den skyldige maken förskonats från livets förlust), se Nylander a. a. s. 16.

[2] Rätten att ingå nytt giftermål gällde vid äktenskapsskillnad p. g. a. hor enl. 1572 års kyrkoordning endast den oskyldige maken, se Nylander a. a. Enl. 1686 års kyrkolag var det den skyldige maken ovillkorligen förbjudet att ingå nytt giftermål så länge den oskyldige maken levde ogift. För att den skyldige maken därefter skulle kunna ingå nytt giftermål, fordrades särskilt tillstånd av domkapitlet, se Nylander a. a. s. 21 och s. 42 vid not 6. Enl. 1734 års lag gällde, att den skyldige maken ej fick ingå nytt äktenskap, förrän den oskyldige var död, gift om sig eller också samtyckt till den skyldiges giftermål, i vilket senare fall dock fordrades Kungl. Maj:ts tillstånd. Vidare gällde såväl enl. 1734 års lag som enl. 1686 års kyrkolag, att äktenskap var helt förbjudet med medbrottslingen, se Nylander a. a. s. 42.

[3] Se härom Nylander a. a. s. 13 f.

[4] Då reformatorerna — med stöd av Nya testamentet — även krävde likformighet i trohetsplikten för båda makarna, kom dödsstraffet småningom att gälla icke blott gift kvinnas horsbrott med gift eller ogift man utan även gift mans horsbrott med ogift kvinna, se Stjernberg, Kommentar till Strafflagen kap. 17–18, s. 8 f. Jfr densamme, Horsbrottet, s. 134 ff. Jfr ock nedan.

omfattande reception av den mosaiska rätten. Framgången i dessa strävanden var emellertid icke omedelbar. Under århundradets senare del börjar dock den mosaiska rättens inflytande på lagstiftning och rättstillämpning i vårt land att tydligt märkas. Av särskilt stor betydelse för utvecklingen blev dock det appendix om »högmäles- och andra sådana saker, av den heliga skrift utdraget», som Karl IX vid stadfästandet av KrLL år 1608 fogade till denna lag. De mosaiska rättsreglerna införlivades nämligen härigenom med den gällande världsliga rätten. Karl IX:s appendix till landslagen kommer att uppmärksammas i framställningen nedan, vilken främst avser utvecklingen rörande makes egendomsförverkande vid äktenskapsbrott (och egenvilligt övergivande), men även kommer att beröra den straffrättsliga utvecklingen beträffande horsbrottet.

»1538 års Uppsala stadga»

Som ovan framgått gällde enligt landslagen att *hustru,* som begått äktenskapsbrott, förverkade sin morgongåva samt sin giftorättsandel,[5] medan hon enligt stadslagen endast förlorade rätten till morgongåva.[6] Genom den så kallade »Uppsala-stadgan» år 1538[7] skulle emellertid enligt *Stjernberg* enhetliga bestämmelser för stad och land ha införts på det aktuella området.[8] »Stadgan» upptog nämligen från landslagen regeln om hustrus förverkande av rätt till morgongåva och giftorätt.[9]

Frågan är dock vilket avseende som kan fästas vid »stadgan». Den torde nämligen icke ha utgjort någon antagen och påbjuden lag. Enligt vad *Almquist* anför om densamma, synes den närmast vara att uppfatta som några av Olaus Petri nedskrivna de lege ferenda synpunkter.[10] *Thomson* anser det emellertid fortfarande vara outrett vem som egentligen författat »stadgan».[11] (»Så mycket är dock säkert: med Gustaf Vasa, Olaus Petri eller år 1538 har den ingenting att göra».)[12] Hur det nu än förhåller sig med »1538 års Uppsala stadga», så torde det dock vara fullt klart, att den icke medförde ett definitivt upphävande av regeln i MEStL enligt vilken otrogen hustru endast förverkade sin morgongåva, eftersom bland annat *Nehrman*[13] och *Abrahamsson*[14] uttalar, att denna regel gällde enligt stadsrätt.

---

[5] Jfr ovan s. 21.
[6] Jfr ovan s. 22.
[7] Stadgan finnes tryckt hos Schmedeman, Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner ifrån åhr 1528 in til 1701 angående justitiae och executionsährender ..., s. 7 ff.
[8] Stjernberg, Horsbrottet, s. 132.
[9] Se Schmedeman a. a. s. 8. Jfr ock Stjernberg, Horsbrottet, s. 132.
[10] Se Almquist, J. E. i SvJT 1962, s. 354 ff.
[11] Se Thomson i Skandia 1963 1. hft., s. 152.
[12] Thomson ibid.
[13] Se Nehrman, Jurisprudentiam Civilem, s. 215.
[14] Se Abrahamsson, Stadslagen, s. 46 jfrt med s. 47. Jfr Arnell, Swerikes stadzlagh ... uthgången af trycket åhr 1618. Nu åter å nyo med anmärckningar uplagd ... 1730, s. 296 jfrt med s. 297.

De båda lagförslagen i Karl IX:s tid (Karl IX:s förslag och det Rosengrenska förslaget) samt 1608 års appendix till KrLL

Den lagkommission, som under Karl IX:s tid (år 1604) tillsattes med uppgift att avge förslag till en revision av landslagen kom som bekant på grund av politiska motsättningar inom kommissionen att avge två olika sådana förslag: det s. k. Karl IX:s förslag och det s. k. Rosengrenska förslaget.[15] Förslagen ledde ej till lagstiftning men är ändock av intresse, enär de ger uttryck åt rådande rättsuppfattning.

I båda förslagen var det fortfarande endast hustrun, som vid äktenskapsbrott förverkade sin giftorätt. Det Rosengrenska förslaget stadgade i GB kap. 12 helt i enlighet med landslagen, att hustru som begåttt äktenskapsbrott förverkade sin morgongåva »och alt thet hon var gifft och giffwin till».[16] Att den otrogna hustrun icke endast förverkade sin andel i mannens kommunikabla egendom[17] utan även sin andel i sin egen egendom framgår av GB:s kap. 11 i Karl IX:s förslag, då där genom lokutionen »tå behålle bonden alt thet hoon till honom fördt hafuer . . .»[18] uttryckes samma regel som i det Rosengrenska förslaget. (I Karl IX:s förslag nämndes visserligen icke att hustrun förverkade sin andel i mannens egendom, men detta måste väl anses underförstått.) — Några ändringar av betydelse i detta sammanhang i fråga om reglerna om makars egendomsgemensamhet innehöll förslagen icke.[19]

Horsbrottets huvudsakliga rent straffrättsliga påföljd var enligt båda förslagen dödsstraff[20] (såväl vid dubbelt som vid enkelt hor) gällande icke blott vid gift kvinnas horsbrott utan även vid gift mans horsbrott med ogift kvinna.[21] Benådning avsågs dock skola kunna ske.

Sålunda stadgade exempelvis det Rosengrenska förslaget, att om gift man begått hor med ogift kvinna och hustrun bad för honom, då skulle han böta »40 lodh sölff till treskiftes och qwinnan 20 lodh . . .» (GB kap. 12).[22] Beträffande gift kvinnas horsbrott stadgades att — sedan hon förklarats förverka morgongåva och giftorätt — »och ther till råde (hennes man) om lijff hennes, anten han will henne rätta eller till böter komma låta».[23]

---

[15] Medlemmarna i kommissionen var uppdelade i två läger. Majoriteten, vars förslag benämns det Rosengrenska förslaget, önskade tillvarataga adelns intressen, medan minoriteten sökte främja kronans och allmogens intressen, se närmare om kommissionen, Hermansson, Karl IX och ständerna (i Studia Hist. Upsaliensis 7), Hafström, De svenska rättskällornas historia, s. 105 samt Lagförslag i Carl den niondes tid, s. VIII ff.

[16] Se Lagförslag i Carl den niondes tid, s. 311.

[17] Jfr bl. a. ovan s. 15 f.

[18] Se Lagförslag i Carl den niondes tid, s. 126.

[19] Jfr Olivecrona a. a. s. 234.

[20] Enl. det Rosengrenska förslaget erkändes t. o. m. självhämnd. Sålunda ägde hustru, som påträffade sin man å bar gärning tillsammans med en annan kvinna, rätt att saklöst dräpa båda äktenskapsbrytarna. Var det i stället hustrun, som var den skyldiga hade mannen motsvarande rätt, se GB kap. 12 i förslaget.

[21] Jfr ovan not 20.

[22] Se Lagförslag i Carl den niondes tid, s. 312.

[23] Se Lagförslag i Carl den niondes tid, s. 311.

Då Karl IX år 1608 lät av trycket utge KrLL[24] föreskrevs i den kungliga stadfästelsen av denna lag att man »uti högmåls och andra sådana grova saker, som är mened, Guds lastande, svärjande, dråp, *hor* ... och annat sådant» (vår kurs.) skulle rätta sig efter »Guds lag, som i den heliga Skrift är författad och här efter skall varda införd».[25] I enlighet härmed stadgades i det appendix om »högmäles- och andra sådana saker, av den heliga Skrift utdraget»[26] som fogades till lagen, dödsstraff för horsbrott.[27] Konungen själv kände sig emellertid icke bunden av Guds lag. Han synes nämligen, vad gäller horsbrottet, regelmässigt ha benådat till böter, om den oskyldige maken förlikt sig med den otrogne maken.[28]

---

[24] Se Hafström, De svenska rättskällornas historia, s. 105 ff. — I samma syfte hade konungen år 1607 av trycket låtit utge UL och ÖgL, vilka lagar legat till grund för landslagens utarbetande, se Hafström a. a. s. 106.

[25] Se Kjöllerström i Bibliotheca theologiæ practicæ, 6, 1957, s. 92.

[26] 1608 års appendix till landslagen finnes återgivet av Almquist, J. E. i Lychnos 1942, s. 28 ff. Se om appendixet även Kjöllerström a. a. s. 91 ff.

[27] Stadgandet om hor i appendixet löd: »Then som Hoor bedrifwer med någhon mans Hustru, Then skal dödhen döö, bådhe Hoorkarlen och Hoorkonan, therföre at han medh sin nästas Hustru hoor bedrifwit hafwer», se Almquist, J. E., i Lychnos 1942, s. 29.

[28] Almquist, J. E. i Lychnos 1942, s. 24 f. — Det bör betonas, att det ingalunda var först genom Karl IX:s appendix som den mosaiska rättens regler för horsbrott påbjöds i vårt land. Betr. den föregående utvecklingen kan i korthet bl. a. följande andragas: I Erik XIV:s Hovordning av år 1560 stadgades dödsstraff vid horsbrott med gift kvinna. Gift man, som begick äktenskapsbrott med ogift kvinna, tilläts däremot sona sitt brott med vatten och brödstraff samt fyrtio-marks böter, se Schmedeman a. a. s. 39 f. Liknande regler förekom i Johan III:s Gårdsrätt från omkr. 1570, se Schmedeman a. a. s. 46. — I Erik XIV:s patent om högmålssaker 1563 förklarades att »alla grova och stora laster och synder, som man högmålssaker kallar» icke längre skulle få sonas med böter utan beläggas med sitt »rätta straff». Som högmålsbrott räknades bl. a. uppenbart hor och det »rätta straffet» var livets förlust, se Schmedeman a. a. s. 48 f. (Anledningen till patentet var att frälsemännen, vilka ansåg sig ha rätt att uppbära den kungliga andelen i skiftesböter, tagit sig före att påverka såväl domstolar som fogdar till att förvandla dödsstraff till böter.) I ett plakat från år 1578 upprepade Johan III förbudet mot att taga böter för brott mot Guds lag under hänvisning till att endast konungen ägde benåda från dödsstraff, se Schmedeman a. a. s. 68 ff. Från Johan III:s tid bör vidare erinras om denne konungs ordinantia om horsaker m. m. år 1577. Häri stadgades betr. gift mans horsbrott med ogift kvinna att mannen vid första resan skulle böta trettio daler »så framt Målsäganden vill låta sig någon förlikning med honom om sin saak», se Schmedeman a. a. s. 67. Vid andra resan skulle dock mannen straffas med livets förlust, se a. a. ibid. För gift mans horsbrott med gift kvinna stadgades dock dödsstraff redan vid första resan. Benådning kunde emellertid ske, varvid straffet förvandlades till böter, se a. a. ibid. Från tiden närmast efter Karl IX:s appendix till KrLL må erinras om Karl IX:s s. k. straffordning 1611 och Gustaf Adolfs förklaring till Svea hovrätt 1615. I Karl IX:s straffordning stadgades betr. dubbelt hor, att de skyldiga skulle mista livet eller också skulle mannen erlägga 160 och kvinnan 80 daler i böter, se Schmedeman a. a. s. 131. Se även närmare om straffordningen Almquist, J. E. i SvJT 1942, s. 535 ff. — I sin nämnda förklaring till Svea hovrätt deklarerade Gustav II Adolf bl. a. att om någon begått dubbelt hor, då skulle han straffas till livet »utan alla nåder», se Schmedeman a. a. s. 164. Bestämmelsen gällde dock endast domstolarna och begränsade sålunda icke kungens benådningsrätt, vilken ock i praktiken lär ha utövats i stor omfattning, se härom Olin a. a. s. 824 f. Betr. enkelt hor stadgades att den gifte mannen vid första resan skulle erlägga åttio daler i böter. Vid andra resan skulle han böta dubbelt så mycket. Vid tredje resan var påföljden förvisning på sex år och vid fjärde resan slutligen stadgades dödsstraff, se Schmedeman a. a. s. 164.

Reglerna om makes egendomsförverkande vid hor och egenvilligt övergivande i Stiernhööks förslag till giftermålsbalk år 1672

År 1666 erhöll *Johan* (Olofsson) *Stiernhöök* (medlem av såväl 1642 års[29] som 1665 års lagkommission)[30] i uppdrag att verkställa en översättning av landslagen till då modernt språkbruk.[31] Stiernhöök kom emellertid i sitt arbete med ärvda- och giftermålsbalkarna icke att nöja sig med att översätta lagen. I stor utsträckning beaktade han nämligen även förändringar, som inträtt i rättstillämpningen. Vid sidan om reglerna i landslagen uppställde han sålunda regler, som utbildats i rättspraxis. Sedan lagrevisionsfrågan åter blivit aktuell[32] kom Stiernhöök att år 1672 på uppdrag av regeringen avge sin »översättning» av landslagens giftermålsbalk som lagförslag.[33] Förslaget ledde ej till lagstiftning men har, särskilt som upplysningskälla beträffande 1600-talets rättspraxis, självfallet rättshistoriskt intresse.[34]

I kap. 7 i det aktuella förslaget behandlade Stiernhöök frågan om makes egendomsförverkande vid horsbrott och egenvilligt övergivande. I art. 1 förklarades otrogen hustru, i enlighet med landslagens GB 11 kap., ha »förgiort mårgångåfwa sine, och alt thet hon war gifwen och gifft till».[35] I sina »förklarninghar» (motiv) till art. 1 uttalar Stiernhöök, att med lokutionen »och alt thet hon var gifwen och gifft till» avsågs att hustrun förlorade »sin halfwa säng, sitt hustrunampn och heder, sin macht till låås och nycklar,[36] *sin tridiung i löösöron och eenskijllt sin mårgångåfwa*»[37] (vår kurs.). — Om mannen förlåtit hustrun ägde emellertid förverkande av nämnda rättigheter ej rum, såvida ej annat avtalats.[38]

I art. 2 hette det: »Sammaleedes kan bonde hoor giöra, hafwe förgiort sina twå deelar i löösöron till hustrun och hwad annat han med hustrun fångit hafwer.»[39] Beträffande art. 2 hänvisar Stiernhöök till praxis.[40] Art. 2 i förslaget syftar därför till kodifiering av en i praxis redan gällande regel. Det bör här anmärkas att även *Abrahamsson* (i sin kommentar till landslagen)[41] och *Nehrman*[42] gör gällande, att mannen vid äktenskapsbrott förverkade sin giftorätt.

---

[29] Om 1642 års lagkommission, se Almquist, J. E. i Lunds Universitets Årsskrift 33: 1 nr 4, 1937, s. 7 ff.
[30] Om denna lagkommission, se Almquist, J. E. i Uppsala Universitets Årsskrift 1933: Juridik 1, s. 4.
[31] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 4 ff.
[32] År 1668. Se närmare Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 7 ff.
[33] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 9 ff.
[34] Jfr Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 6.
[35] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 141.
[36] Makten till lås och nycklar symboliserade hustruns rätt att handha hemmets skötsel och förvaltning, se Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 49 med vidare hänvisningar.
[37] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 142.
[38] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 142.
[39] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 141.
[40] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 141.
[41] Se Abrahamsson, Landslagen, s. 295.
[42] Nehrman, Jurisprudentiam Civilem, s. 215 ff. Liksom Stiernhöök utvecklar Nehrman utförligt skälen för att man och hustru borde vara likställda i förevarande avseende.

Stiernhöök diskuterar ingående i motiven till art. 2 frågan om hustruns och mannens likställighet vad gäller giftorättens förverkande vid horsbrott.

Vad som talade emot en sådan likställighet var dels det förhållandet att lagen (landslagen) endast talade om hustruns giftorättsförverkande, dels ock att skillnad förelåg mellan hustruns och mannens horsbrott, ty mannen kunde »intet bedraga sin hustro och införa i huuset till begges deeres skada någon främmande arfwinge, som hustrun det göra kan, som tillijka med äcktenskapz-brottet kan och begå ett stoort tiufwerij och räkna det för sin mans afföda, som doch hans intet ähr . . .».[43] Men konstaterar han sedan »att såssom in contractu societatis conjugalis hustrun och mannen ähro lijka deelachtige till sängen och hwad der af dependerar, så synes och så ex natura contractus societatis» följa, att om hustrun förverkade sin giftorätt, så borde även mannen göra detta. — För övrigt straffades makarna »criminaliter lijka. Hwarföre skohle dhe då in poena civili wara olijka?»[44]

Beträffande Stiernhööks förslag till GB skall slutligen tilläggas dels att reglerna om giftorättens förverkande föreslogs skola gälla även vid egenvilligt övergivande (art. 3),[45] dels ock att reglerna om makars egendomsförhållanden i förslaget överensstämde med landslagens regler på området.[46] Det synes oss lämpligt att i detta sammanhang taga upp frågan om hur den förverkade giftorätten enligt landslagen beräknades. Beträffande *landskapsrätten* har vi ovan antagit, att den otrogna hustrun förverkade hela sin giftorättsandel i boet. Hon skulle sålunda ej ägt att utbekomma någon del av den kommunikabla egendomen.[47] Beträffande *landslagen* synes såväl *Abrahamsson*[48] som *Nehrman*[49] vara av den meningen, att den skyldige maken endast förverkade sin andel i den oskyldige makens kommunikabla egendom, medan han ägde behålla sin andel i sitt eget kommunikabla gods.[50]

Abrahamsson och Nehrman skiljer sålunda vid bestämmandet av förverkandets omfattning mellan den ene och den andre makens kommunikabla egendom i stället för att betrakta den i boet ingående kommunikabla egendomen som en gemensam egendomsmassa.[51] Nehrman menade för övrigt med giftorätt »*then rättighet, hwilken then ena maken får uti then andras egendom*».[52] Mot bakgrunden av denna definition är det därför helt följdriktigt, att Nehrman uttalar, att den skyldige maken förlorade sin giftorätt.[53]

---

[43] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 142.
[44] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 143.
[45] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 141.
[46] Se Almquist ovan vid not 30 a. a. s. 118 ff. Om landslagens regler ang. makars egendomsförhållanden, se ovan s. 4.
[47] Se ovan s. 12 f. jfrt med s. 15 f.
[48] Se Abrahamsson, Landslagen, s. 295. — Sedan Abrahamsson förklarat, att den otrogna hustrun förverkade all rätt till mannens egendom men att mannen behöll de två tredjedelarna av hennes gods som han gift sig till (resp. att den otrogne mannen förverkade sin andel i hustruns egendom, medan hon ägde behålla den tredjedel av hans gods, som hon gift sig till) säger han: »Hvad övrigt är i löösöron, behåller den som sig förbrutit», se a. a. ibid.
[49] Se Nehrman, Jurisprudentiam Civilem, se. 217.
[50] Jfr Östergren, Till historien om 1734 års lagreform II, s. 36 ff.
[51] Jfr Östergren a. a. s. 36.
[52] Nehrman, Jurisprudentiam Civilem, s. 208.
[53] Se Nehrman, Jurisprudentiam Civilem, s. 215 ff.

Det bör slutligen nämnas, att den Abrahamsson–Nehrmanska uppfattningen i fråga om beräknandet av den förverkade giftorätten icke var allena rådande. Sålunda menade 1686 års lagkommission, som i förarbetena till 1734 års lag diskuterade denna fråga,[54] att förverkandet enligt landslagen omfattade all rätt till den kommunikabla egendomen.[55]

X. Utvecklingen från och med 1734 års lag fram till 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning

1734 års lags giftorättsregler

»När man och hustru äro sammanvigde, tå äger hvarthera giftorätt i boet»[56] stadgade GB 10: 1 i 1734 års lag. Den giftorätt som make sålunda genom vigseln[57] förvärvade kunde han emellertid av olika skäl helt eller delvis förverka. Innan vi går närmare in på reglerna om förlust av giftorätt enligt 1734 års lag skall vi redogöra för huvuddragen av denna lags giftorättsregler.[58]

Beträffande först frågan om storleken av vardera makens andel i den gemensamma eller kommunikabla egendomen kan konstateras, att 1734 års lag bibehöll den gamla skillnaden mellan lands- och stadsrätt i förevarande avseende.[59] Efter landsrätt ägde sålunda mannen fortfarande rätt till två tredjedelar och hustrun till en, medan makarna enligt stadsrätt ägde lika andelar i den kommunikabla egendomen[60] (för medlemmar av prästeståndet gällde dock, att makarnas andelar i den gemensamma egendomen alltid var lika stora (GB 10:4).[61]

Huruvida nu beträffande makars egendomsförhållanden lands- eller stadsrättens regler skulle gälla berodde dels (i fråga om lös egendom) på makarnas stånd, dels (i fråga

---

[54] Se närmare härom nedan s. 32 f.

[55] Jfr Östergren a. a. s. 38.

[56] Cit. från Minnesskrift ägnad 1734 års lag III, s. 11.

[57] Enl. tidigare rätt inträdde giftorätten efter sängledningen, jfr ovan not 14 s. 3. — 1734 års lagstiftare fordrade (i likhet med 1572 års kyrkoordning och 1686 års kyrkolag) vigsel som en nödvändig förutsättning för det fullkomnade äktenskapets ingående och i överensstämmelse härmed fann man det lämpligast att även knyta äktenskapets juridiska verkningar till vigseln, se närmare Olivecrona a. a. s. 266 ff. Om giftorätt i de s. k. ofullkomnade äktenskapen, se Olivecrona a. a. s. 269 ff. Se också om de ofullkomnade äktenskapen Winroth, Svensk civilrätt I, s. 15 ff.

[58] Se närmare om 1734 års lags giftorättsregler Olivecrona a. a. s. 241 ff.

[59] Vid 1731 års riksdags granskning av lagförslaget ifrågasattes om icke skillnaden mellan lands- och stadsrätt, vad gällde storleken av makarnas andelar i den kommunikabla egendomen borde upphävas. LK menade dock, att man genom att låta mannen taga dubbel lott mot hustrun enl. landsrätt, kunde undvika jordens alltför starka sönderstyckande. Stadsrättens regel om lika delning av boet ansågs å andra sidan böra bibehållas såsom bäst främjande handels- och näringsintressena, se Olivecrona a. a. s. 352 och vid not 1 s. 353. Jfr Östergren a. a. s. 22 f. Genom KF den 29 maj 1845 infördes dock för hela landet lika giftorätt för makarna, se närmare nedan s. 36.

[60] Jfr ovan.

[61] Den privilegierade giftorätten för prästänkor hade stadfästs i prästeståndets privilegium av år 1647. Se närmare om denna privilegierade giftorätt Rydelius, Prästeståndets lika gifto- och arvsrätt, (i Skrifter utg. av Inst. för Rättshistorisk forskning. Ser II. Rättshistoriska studier. Band 2. 1957, s. 234 ff.). — Även den gamla privilegierade giftorätten för kvinnorna i Värend bibehölls i 1734 års lag. Jfr om denna giftorätt not 16 ovan s. 3.

om fast egendom) på egendomens belägenhet. Sålunda stadgades beträffande den lösa egendomen att landsrättens regler skulle tillämpas i fråga om adel och bönder (GB 10: 2), men stadsrättens i fråga om borgare[62] (GB 10: 5). (Jfr ock ovan betr. präster.) För den fasta egendomen gällde, att denna följde landsrättens regler, om den var belägen å landet men stadsrättens, om den var belägen i staden.

Till den gemensamma egendomen räknades för det första i princip all lös egendom.[63] Undantag gjordes dock bland annat för lös egendom av fideikommissnatur och för inventarier till fast egendom. Till den gemensamma egendomen hörde vidare all fast egendom i staden, genom köp under äktenskapet förvärvad jord å landet samt avkastning av såväl enskild som gemensam fast egendom.

Som enskild egendom räknades följaktligen bland annat arvejord å landet, genom köp före äktenskapet förvärvad jord å landet, fideikommissegendom samt inventarier till fast egendom.

Reglerna om makes förverkande av rätt i boet (vid äktenskapsskillnad) enligt 1734 års lag och KF den 27 april 1810 angående äktenskapsskillnader

Genom 1734 års lag infördes för första gången i lagstiftningen likställighet mellan man och hustru i fråga om förverkande av giftorätt vid äktenskapsskillnad. Sålunda stadgades i GB 13: 1 respektive i GB 13: 4 följande (cit. från Minnesskrift ägnad 1734 års lag III):

(GB 13: 1) Giör mannen hor, och vil hustrun[64] ej förlåta honom brott sitt, och hafver hon ej haft sängelag med honom, sedan thet henne kunnigt blef; tå må skillnad i ächtenskapet ske, *och hafve han til henne förverkadt hälften af sin giftorätt i boet. Giör hustrun thet; vare lag samma, thertil miste hon ock sin morgongåfvo.* Hafva the begge hor giordt, och enthera med then andra förut ej blifvit förlikt; tå må theras ächtenskap ej skiljas[65] (vår kurs.).

(GB 13: 4) Öfvergifver och förlöper mannen af ondsko och motvilja sin hustru, och far utrikes i thet upsåt, at ej mera blifva och bo med henne; hafve ingen rätt sin lott i boet, eller fasta gods sitt, at råda. Vil hustrun ifrån honom skiljas; tage tå stemning hos Domaren. Vet man ej hvar mannen sig uppehåller; låte Domaren å Predikostolarna lysa efter honom öfver hela Häradet, eller i Staden, om han ther boende varit, så ock i the närmasta soknar ther intil, och förelägge honom natt och åhr. Kommer han ej inom föresattan tid; döme tå Domaren til skilnad, *och hafve mannen förverkadt hela sin lott i boet. Samma lag vare, ther hustru förlöper mannen* (vår kurs.).

---

[62] Med borgare förstods egentligen dem, som vunnit burskap å handel eller näring. Under benämningen borgare innefattades dock dessutom alla i staden bosatta personer, som ej tillhörde vare sig adeln eller prästeståndet, se Olivecrona a. a. s. 355 not 4 jfrt med not 5.

[63] Anmärkas kan att 1734 års lag räknade byggnad å annans grund som fast egendom. Enl. tidigare rätt hade denna räknats som lös egendom, se Olivecrona a. a. s. 316 f.

[64] Hade den oskyldige maken förlåtit den skyldige ägde sålunda skillnad ej rum, se närmare Nylander a. a. s. 28 f. I dylikt fall förverkade ej heller den skyldige maken sin giftorätt.

[65] Regeln om att makarnas horsbrott s. a. s. kompenserade varandra härstammade från 1686 års kyrkolag. Den begränsning av denna regel som kom till uttryck i lokutionen »och endera med den andra förut icke blifvit förlikt» var dock en nyhet. Betr. den sannolika avsikten med denna bestämmelse, se Nylander a. a. s. 31 f.

Enligt 1734 års lag var hor och egenvilligt övergivande fortfarande de enda i lag erkända skillnadsgrunderna.[66] Sedan slutet av 1600-talet hade emellertid Kungl. Maj:t börjat ge dispens till äktenskapsskillnad för andra orsaker än hor och egenvilligt övergivande.[67] Genom en Kungl. förordning den 27 april 1810 sanktionerades i lag Kungl. Maj:ts dispenspraxis men infördes också nya grunder för äktenskapsskillnad i lagstiftningen. Sålunda fick domstolarna bland annat möjlighet att på talan av ene maken döma till äktenskapsskillnad, då andre maken gjort sig skyldig till stämpling eller försåt mot den förre makens liv, eller blivit för något brott dömd till landsförvisning eller till livstidsstraff.[68]

Make som stämplat mot andre makens liv borde enligt lagstiftaren likställas med make som egenvilligt övergivit andre maken. I den aktuella förordningen föreskrevs därför, att reglerna i GB 13:4 om den skyldige makens egendomsförverkande även skulle gälla beträffande den make, som stämplat mot andre makens liv.[69] Även vid äktenskapsskillnad på grund av att ene maken dömts till landsförvisning eller till livstidsstraff

---

[66] Fram till 1734 års lag gavs regler om äktenskapsskillnad endast i den kyrkliga lagstiftningen. I början av LK:s arbete synes man icke ha tänkt sig någon ändring i denna ordning, utan begränsade man sig i stället till att komplettera kyrkolagens (1686 års kyrkolag) bestämmelser om äktenskapsskillnad med regler om äktenskapsskillnadens rättsverkningar I de senare förslagen överflyttades dock äktenskapsskillnadsmålen från domkapitlen till de världsliga domstolarna, jfr Nylander a. a. s. 23. De olika förslagen till GB finns återgivna hos Winroth, Förslagen till giftermålsbalk 1686–1734. — Vid utarbetandet av 1734 års lag hade bl. a. ifrågasatts om icke det förhållandet att ene maken för något brott dömts till landsförvisning borde berättiga andre maken till äktenskapsskillnad. Någon bestämmelse om äktenskapsskillnad på dylik grund upptogs ej i lagen, enär man räknade med att Kungl. Maj:t även i framtiden skulle (dispensvägen) bevilja äktenskapsskillnad av andra skäl än de lagstadgade, se Nylander a. a. s. 170. Jfr ock nedan vid not 67. — Om hor och egenvilligt övergivande som skillnadsgrunder, se Nylander a. a. s. 11 ff. samt Winroth, Svensk civilrätt I, s. 127 ff.

[67] Förfarandet vid lösandet av sådana äktenskapskonflikter, som ej hade sin grund i makes otrohet eller egenvilliga övergivande, var sedan reformationen i stort sett följande. I första hand sökte de kyrkliga myndigheterna med olika medel att förlika parterna. Lyckades nu icke detta kunde de världsliga domstolarna gripa in med straff för att därigenom söka förmå makarna att bättra sig. Som en sista utväg kunde domstol ådöma skillnad till säng och säte (separatio quoad torum et mensam). Ändamålet härmed var att makarna genom åtskillnaden skulle komma på bättre tankar och därefter återupptaga samlivet. Se närmare om förfarandet vid osämja mellan makar Nylander a. a. s. 67 ff. — Vid slutet av 1600-talet började dock Kungl. Maj:t att i enstaka fall ge dispens till äktenskapsskillnad. Enl. Nylander är det svårt att skönja några bestämda principer i denna kungliga dispenspraxis. Klart synes dock vara, att den särskilt tillämpades, när det förelåg någon objektiv grund för äktenskapsskillnad såsom t. ex. stämpling mot makes liv, misshandel och dryckenskap. Om Kungl. Maj:ts dispenspraxis, se närmare Nylander a. a. s. 109 ff.

[68] Genom KF den 27 april 1810 medgavs domstolarna att, förutom i nämnda fall, döma till äktenskapsskillnad, då ene maken blivit sinnessjuk och någon förhoppning ej fanns om hans tillfrisknande. — Den genom förordningen sanktionerade kungliga dispensrätten skulle utövas diskretionärt. Ex. gavs dock i förordningen på några olika fall, där dispens borde kunna komma i fråga, såsom t. ex. i de fallen att make för brott blivit dömd till döden men sedan benådats, att han dömts till förlust av äran eller till fästningsstraff, att han gjort sig skyldig till slöseri eller dryckenskap eller att han visat våldsamt sinnelag. Även söndring mellan makar kunde dock vara en grund för äktenskapsskillnad. Ty det hette i den aktuella förordningen att dispens borde kunna ges »när sådan stridighet i lynne och tankesätt hos bägge makarna sig yppar, som under beständiga tillfällen till utbrott övergår till avsky och hat» se Nylander a. a. s. 215.

[69] Se Nylander a. a. s. 217 f. Jfr Olivecrona a. a. s. 371 f. samt Winroth, Svensk civilrätt II, s. 728 ff.

hade föreslagits, att den skyldige maken skulle drabbas av egendomsförlust. (I detta fall hänvisades till vad som stadgades i GB 13: 1 beträffande hor.) Detta förslag förkastades emellertid av det skälet, att det ansågs obilligt, att straffet för den skyldige maken sålunda skärptes genom förlust av egendom.[70]

Det bör här anmärkas, att enligt 1734 års lag giftorätten icke blott kunde förverkas vid äktenskapsskillnad. Sålunda stadgades till exempel i GB 13: 7 att om äktenskap gick åter av den anledningen, att det efter vigseln blivit ådagalagt, att ene maken under trolovningen haft samlag med annan person, så skulle med giftorätten förhållas på samma sätt som vid äktenskapsskillnad på grund av hor i GB 13: 1.[71] I ÄB 6: 3 stadgades, att om make med vilja eller av grovt vållande dräpt andre maken, så hade han förverkat sin andel i den dräpta makens i boet införda egendom. Förverkandet omfattade sålunda i detta fall varken dråparens egen i boet införda egendom eller den egendom, som makarna kunnat under äktenskapet förvärva.[72]

Det kan också i detta sammanhang omnämnas, att det i de fall, då äktenskap upplöstes dispensvis av Kungl. Maj:t,[73] icke lär ha varit ovanligt, att det förordnades om makarnas förmögenhetsförhållanden samt att det därvid utan stöd av lag stundom förklarades, att giftorätt ej skulle beräknas.[74]

Den likställighet mellan man och hustru i fråga om förverkandet av giftorätt, som genom 1734 års lag infördes i lagstiftningen, hade förmodligen, som ovan angivits, redan existerat i praktiken i tiden före denna lag. Det må dock anmärkas, att LK trots detta i början av sitt arbete icke var helt enig om att mannen borde likställas med hustrun i förevarande avseende.[75]

En skillnad mellan makarna i ansvaret förelåg dock fortfarande, såtillvida att hustrun även förverkade rätten till morgongåva.[76] Detta stadgades uttryckligen endast vid äktenskapsskillnad på grund av hor[77] men gällde sannolikt även vid äktenskapsskillnad på grund av egenvilligt övergivande och på grund av stämpling mot makes liv.[78]

Vid LK:s behandling av reglerna om förverkande av giftorätt aktualiserades åter frågan om hur den förverkade giftorätten skulle beräknas.[79]

---

[70] Se Schrevelius a. a. s. 135. Jfr Winroth, Svensk civilrätt II, s. 168 vid not 2.

[71] Se närmare Winroth, Svensk civilrätt II, s. 733 ff. samt Olivecrona a. a. s. 373. Att lägersmål under trolovning i förevarande avseende likställdes med hor berodde på en återverkan av den äldre protestantiska uppfattningen att äktenskapet ingicks redan med trolovningen, se Winroth a. a. not 4 s. 733.

[72] Se närmare Winroth, Svensk civilrätt II, s. 87 och s. 725 ff. samt Olivecrona a. a. s. 369 f. Ang. övriga fall där förlust av giftorätt ägde rum, se Winroth a. a. s. 87 ff.

[73] Jfr ovan not 67 ang. Kungl. Maj:ts dispenspraxis.

[74] Se Winroth, Svensk civilrätt II, s. 89 vid not 1.

[75] Se Sjögren, Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686–1736, 1, s. 236 f.

[76] Enl. 1734 års lag var mannen tvungen att ge hustrun morgongåva, vilken kunde ges i antingen fast eller lös egendom. För morgongåva i fast egendom gällde, att den ej fick överstiga »tridjung af mannens behållna lott i löst och fast, när han dör eller morgongåfvan annars uttages». (GB 9: 4). Morgongåva i lös egendom fick ej överstiga en tiondel av mannens behållna lott. Betr. morgongåva i fast egendom gällde vidare, att hustrun endast erhöll nyttjanderätt till denna. Gifte hon om sig eller levde hon ett osedligt liv, förlorade hon emellertid denna nyttjanderätt, se vidare Schrevelius a. a. s. 89 ff.

[77] Se cit. lagrum ovan s. 30.

[78] Se Winroth, Svensk civilrätt II, s. 167 vid not 1. Jfr ock LB I, s. 438 och not 1 därtill.

[79] Jfr ovan s. 28 f.

Somliga medlemmar av LK ville, att man vid beräknandet av den förverkade giftorätten skulle utgå från boets tillstånd vid äktenskapets ingående. Andra menade däremot, att man i fråga om hor och egenvilligt övergivande borde bestämma det förverkade beloppet efter den vanliga grunden för giftorätts beräknande, nämligen makarnas andelar i boet omedelbart före dettas skiftande. Man enade sig dock slutligen om den senare beräkningsmetoden.[80]

Även vid förslagets behandling inför ständerna uppstod diskussion i den aktuella frågan. Särskilt kan framhållas att *Abrahamsson* sökte hävda sin ståndpunkt i denna fråga, nämligen den att den skyldige maken endast förverkade sin giftorätt i den oskyldige makens kommunikabla egendom, men att han ägde behålla sin egen kommunikabla egendom med avdrag för den oskyldige makens andel däri.[81] Ständerna stannade dock vid den av LK föreslagna beräkningsmetoden.[82]

Bakom Abrahamssons uppfattning låg bland annat möjligen en önskan om att förhindra, att den skyldige maken lämnades helt blottställd.[83] En sådan önskan hyste dock även LK, ty förklaringen till att den skyldige maken vid äktenskapsskillnad på grund av hor i GB 13: 1 endast förverkade hälften av sin giftorätt var, att man ville förhindra, att han efter äktenskapsskillnaden skulle råka i en så svår ekonomisk situation, att han för att klara sitt uppehälle kanske skulle komma att föra ett ohederligt leverne.[84] Den make, som övergivit hem och familj och begivit sig utrikes, förtjänade dock icke ett sådant hänsynstagande och därför stadgades i GB 13: 4 förlust av hela giftorätten.[85]

Vid äktenskapsskillnad på grund av hor erhöll sålunda den oskyldige

---

[80] Se Östergren a. a. s. 36 ff.

[81] Jfr ovan s. 28.

[82] Se Östergren a. a. s. 37 ff.

[83] Östergren a. a. s. 38.

[84] Östergren a. a. s. 38. — Enl. landslagen förverkades, som ovan framgått, hela giftorätten vid äktenskapsskillnad på grund av hor. LK:s förslag om endast halva giftorättens förverkande bemöttes till en början med häftig kritik från olika håll inom ständerna. Man menade, att hor var ett svårare brott än egenvilligt övergivande och straffet borde rättas efter brottet. Eftersom giftorätten grundade sig på äktenskapet borde, om detta genom hor upplöstes, giftorätten helt försvinna. Särskilt prästerna var företrädare för denna mening. Vid voteringen vid 1731 års riksdag bifölls förslaget av adeln och bondeståndet, »ehuru ock några af dem voro därmed missnöjde». Präster och borgare begärde däremot extra rådrum att i sina plena närmare överväga saken. Till prästernas plenum inkom professor Juslenius med ett betänkande vari han som sin mening uttalade, att det var klokast att förbli vid den gamla lagen, enl. vilken sålunda den skyldige förverkade hela sin giftorätt. Därest endast halva giftorätten förlorades kunde det för en fattig som gift sig med en rik bli en fördel i stället för ett straff att bli skild p. g. a. otrohet. Hade man i äldre rätt, då hor icke var så vanligt förekommande, så strängt bestraffat detta brott, så borde nu, då brottet var i ett beklagligt tilltagande, straffet skärpas i stället för att mildras. Betänkandet vann bifall och prästeståndet beslöt att i den aktuella frågan hålla fast vid den gamla lagen. — Vid 1734 års riksdag bifölls dock förslaget av samtliga stånd. Se närmare Östergren a. a. s. 38 ff.

[85] Se Östergren a. a. s. 38. — Det bör anmärkas, att man ännu vid 1734 års lags tillkomst betraktade förlöpande som ett erkännande av begånget horsbrott. Därför hade man ock i de första förslagen till GB (1690, 1692, 1694 och 1713 kap. 11: 1) betr. förlöpande stadgat förlust av halva giftorätten, se närmare Winroth, Svensk civilrätt II, s. 167 vid not 1. Se de olika förslagen till GB hos Winroth, Förslagen till giftermålsbalk 1686–1734.

maken (förutom sin egen giftorättsandel och sin enskilda egendom) endast hälften av den skyldiges giftorättsandel. Till skillnad mot vad som gällde beträffande giftorättens förverkande vid egenvilligt övergivande (och vid stämpling mot makes liv), medförde emellertid icke den oskyldige makens omgifte eller någon annan omständighet, att han förlorade vad som sålunda tillfallit honom, jfr nedan.[86]

Vid egenvilligt övergivande gällde icke endast, att den förlupne maken förverkade hela sin giftorätt, utan den övergivne erhöll dessutom en rätt till den förlupnes enskilda egendom, nämligen rätt att förvalta och nyttja denna samt att njuta avkastningen.[87] Någon rätt att föryttra eller pantsätta ifrågavarande egendom förelåg dock icke för den övergivne maken.[88] — Huruvida samma regler angående den skyldige makens enskilda egendom gällde vid äktenskapsskillnad på grund av stämpling mot andre makens liv synes icke fullt klart. I KF den 27 april 1810 förklarades visserligen den oskyldige maken vid äktenskapsskillnad på angiven grund äga den rätt till egendomen i boet, som stadgades beträffande egenvilligt övergivande.[89] Det har emellertid gjorts gällande, att den skyldige maken i det nu aktuella fallet icke förlorade någon rätt till sin enskilda egendom.[90]

Beträffande de två sistnämnda fallen av äktenskapsskillnad gällde emellertid dessutom (enligt GB 13: 5) följande. Därest den oskyldige maken avsåg att ingå nytt äktenskap skulle skifte äga rum, varvid nämnde make ej ägde utbekomma mer än sin egen giftorättsandel och sin enskilda egendom. Om den oskyldige maken ingick nytt giftermål skulle nämligen den skyldige makens förverkade giftorättsandel »falla barnen till».[91] Även rätten att nyttja den skyldige makens enskilda egendom övergick på barnen.[92] Därest makarna saknade barn skulle den oskyldige maken utge den skyldige makens enskilda egendom till dennes arvingar. Den skyldige makens giftorättsandel ägde emellertid den oskyldige maken behålla, ty det hette i GB 13: 5 att »af lösören och aflinge godset»[93] behövde han ej något utge.[94]

---

[86] Jfr t. ex. Winroth, Svensk civilrätt II, s. 728.

[87] Se närmare om reglerna ang. makarnas egendom vid äktenskapsskillnad på grund av egenvilligt övergivande Olivecrona a. a. s. 370 f., Schrevelius a. a. s. 137 ff., Tengwall, Tvistemåls Lagfarenheten, s. 97 samt Winroth, Svensk civilrätt II, s. 728 ff.

[88] Jfr t. ex. Nehrman, Giftermålsbalken, s. 195.

[89] Se Winroth, Svensk civilrätt II, s. 732 vid not 2.

[90] Winroth, Svensk civilrätt II, s. 732 och not 2 därtill.

[91] Se Olivecrona a. a. s. 370. — Med »barnen» avsågs enl. Olivecrona »den öfvergifna makans bröstarfvingar» se Olivecrona a. a. s. 371. Winroth talade om »makarnes gemensamma bröstarfvingar i första eller fjermare led», se Winroth, Svensk civilrätt II, s. 729. Schrevelius däremot uttalar, att »den bortresta makans lott» tillföll *'barnen'*, d.v.s. *dess* barn, utan afseende på om de äro sammanaflade med den hemmavarande makan, eller med en annan maka», se Schrevelius a. a. s. 138.

[92] Jfr Winroth, Svensk civilrätt II, s. 728.

[93] Cit. från Minnesskrift ägnad 1734 års lag III, s. 16.

[94] Enl. Schrevelius avsågs här med aflinge godset endast å landet belägen fast egendom som förvärvats genom köp under äktenskapet. Schrevelius anser bl. a. av denna orsak, att den övergivne icke ägde behålla den förlupne makens andel i stadsfastighet, se närmare Schrevelius a. a. s. 139. — Olivecrona däremot anser att stadsfastigheter skulle hänföras till »lösören och aflinge godset», varför den övergivne sålunda skulle ha ägt att behålla även den förlupne makens andel i nämnda fastigheter, se Olivecrona a. a. s. 371.

I tiden före 1734 års lag förekom, som ovan framhållits, förlust av giftorätt för den make som vållat äktenskapsskillnad endast enligt landsrätt. Enligt stadsrätt förlorade otrogen hustru endast sin morgongåva och otrogen man sin fördel av bo oskifto. Genom 1734 års lag infördes gemensamma bestämmelser för land och stad på det aktuella området. På grundval av redogörelsen ovan angående 1734 års lags giftorättsregler kan dock den slutsatsen dragas, att reglerna om förlust av giftorätt stundom måste ha verkat på olika sätt enligt stads- och landsrätt. Vi nöjer oss här med att anföra följande exempel härpå. Om den skyldige maken ägde en fastighet, som förvärvats före äktenskapet eller ärvts under äktenskapet, så hörde denna till den skyldige makens enskilda egendom, om den var belägen å landet men till den gemensamma egendomen, om den var belägen i stad. Följaktligen kom fastigheten endast att i det senare fallet omfattas av förverkandet.

Något om 1734 års lags regler om straff för horsbrott

I fråga om 1734 års lags regler om sedlighetsbrotten gör sig de mosaiska rättsprinciperna fortfarande starkt gällande. Sålunda straffades dubbelt hor med döden (MB 56: 1) och även vid enkelt hor stadgades i ett visst fall dödsstraff, nämligen för den gifte parten vid fjärde resan (MB 55: 3 in fine). I praktiken kom dock snart benådning från dödsstraffet att äga rum i de allra flesta fall.[95] Upplysningstidens reformkrav på straffrättens område ledde småningom till att dödsstraffet för horsbrott avskaffades i vårt land. Så skedde genom en kunglig förordning den 20 januari 1779 »angående ändring uti allmänna lagens stadganden i åtskilliga rum».[96]

Eljest stadgades böter som huvudstraff för hor. (Vid bristande betalning förvandlades bötesstraffet till spö- och risstraff (alternativt fängelse).) Enligt MB 55: 6 åtnjöt den oskyldige maken målsäganderätt beträffande böterna för horsbrott, varför böterna icke blott fungerade som straff utan även som ett skadestånd åt den oskyldige maken för den lidna ideella skadan. (Böter skulle fortfarande enligt 1734 års lag i allmänhet treskiftas, varav följer att målsäganden åtnjöt en tredjedel av böterna.)[97]

Om de olika bötesbeloppen kan följande anmärkas. Om gift person begått hor med ogift stadgades för första resan, att den gifte skulle böta åttio och den ogifte fyrtio daler (MB 55: 1). Vid andra resan skulle den gifte erlägga etthundrasextio och den ogifte åttio daler (MB 55: 3, första p.). Vid tredje resan slutligen ökade straffet för den gifte med åttio och för den ogifte med fyrtio daler (MB 55: 3, andra p.).

---

[95] Jfr Stjernberg, Kommentar till strafflagen kap. 17–18, s. 9. — Se även statistik hos Anners, Humanitet och rationalism, s. 162 f.
[96] Förordningen och bakgrunden till densamma har ingående behandlats av Anners i a. a.
[97] I RB 32: 1 stadgades sålunda, att böter skulle treskiftas mellan konungen, häradet (eller staden) och målsäganden, såvida det ej i sammanhang med straffbestämmelsen var utsatt, vilken böterna skulle tillfalla, se Olin a. a. s. 857.

Den fortsatta utvecklingen i fråga om regler rörande giftorätt och dennas förverkande vid äktenskapsskillnad

Under 1800-talet inträdde några i detta sammanhang betydelsefulla förändringar beträffande giftorättsreglerna, som här kortfattat skall beröras. — Enligt 1734 års lag räknades fortfarande all bördköpt jord som enskild egendom.[98] Genom en kunglig förklaring den 23 mars 1807 ändrades emellertid detta förhållande så, att bördköpt jord därefter skulle hänföras till den gemensamma egendomen, såvida ej köpet skett under villkor, att jorden skulle tillhöra ene maken enskilt.[99] Genom en kunglig förordning den 22 december 1863 avskaffades den gamla bördsrätten helt.

Genom en kunglig förordning den 19 maj 1845 upphävdes skillnaden mellan lands- och stadsrätt i fråga om storleken av vardera makens andel i den kommunikabla egendomen. Nämnda förordning stadgade nämligen att man och hustru i alla äktenskap, som ingicks efter förordningens ikraftträdande den 14 september 1845, skulle äga lika del i all kommunikabel egendom.[1] Den aktuella förordningen föreskrev vidare, att om ene maken genom gåva eller testamente under äktenskapet erhållit egendom med villkor, att egendomen skulle vara denne makes enskilda egendom, så ägde ej andre maken giftorätt däri.[2]

Vidare kan nämnas att den kungliga förordningen den 18 september 1862 angående boskillnad i 12 § förklarade, att då boskillnad beviljats skulle all egendom, som efter ansökningen om boskillnad tillfallit make genom arv, gåva, testamente eller annorledes, räknas som enskild egendom.[3]

Slutligen skall i detta sammanhang anmärkas, att lagen den 1 juli 1898 om bodelning vid äktenskapsskillnad stadgade, att såsom enskild egendom skulle räknas all fast egendom, som endera maken vid äktenskapets ingående fört med sig i boet eller under äktenskapet ärvde.[4] Sådan egendom hade, som ovan angivits, tidigare endast enligt landsrätt räknats som enskild egendom.[5] (Lagen gällde dock ej för äktenskap, som ingåtts före den 1 januari 1899.)

1734 års lags regler om makes förlust av giftorätt vid äktenskapsskillnad kom att gälla oförändrade ända fram till ikraftträdandet av lagen 1915 om äktenskaps ingående och upplösning. Under mellanperioden föreligger

---

[98] Se Olivecrona a. a. s. 320 ff. Jfr ang. bördsrätten ovan s. 4 och not 23 därtill.
[99] Se Olivecrona a. a. s. 320 samt s. 326 ff.
[1] Se Olivecrona a. a. s. 358. Jfr Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 58. — Förslag om lika giftorätt för man och hustru i alla äktenskap fanns redan i 1811 års lagkommittés Förslag till Giftermåls-Balk (1815) i förslagets GB 9: 3. Jfr nedan s. 37.
[2] Se Olivecrona a. a. s. 308 vid not 3. Jfr a. a. s. 308 f., s. 320 samt s. 332. — Förslag härom fanns redan i 1811 års lagkommittés Förslag till Giftermåls-Balk (1815) i förslagets GB 9: 4.
[3] Se Olivecrona a. a. s. 314 vid not 1. Jfr a. a. s. 314, s. 320, s. 332 samt s. 346 ff.
[4] Se Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 58 f.
[5] Se t. ex. s. 5 ovan.

emellertid tre lagförslag av intresse, nämligen 1811 års lagkommittés Förslag till Giftermåls-Balk år 1815, samma kommittés Förslag till Allmän Civillag år 1826 och 1845 års lagberednings Förslag till Giftermåls-Balk etc. år 1847.

Det sistnämnda förslaget kommer ej att tagas upp i detta sammanhang. I detta förslag återfinnes nämligen för första gången regler om skadeståndsskyldighet i stället för regler om förlust av giftorätt för den make som vållat äktenskapsskillnad. Förslaget behandlas därför i samband med redogörelsen för förarbetena till gällande rätt i kap. 2 men kommer också att beröras under XI nedan i förevarande kap.

Vad lagkommitténs båda förslag gäller, så nöjer vi oss här med att redogöra för det senares regler på det aktuella området. Detta förslag stadgade i likhet med 1734 års lag och KF den 27 april 1810 angående äktenskapsskillnader förlust av halva giftorätten för den skyldige maken vid äktenskapsskillnad på grund av hor (GB 13: 6) och förlust av hela giftorätten vid äktenskapsskillnad på grund av stämpling mot makes liv (GB 13: 5). — Anmärkas bör att förslaget stadgade lika giftorätt för man och hustru i alla äktenskap.[6] Vidare kan i detta sammanhang framhållas att morgongåveinstitutet föreslogs upphävt.[7]

Förslagets regler om giftorättens förverkande vid egenvilligt övergivande avvek emellertid från 1734 års lags motsvarande regler. Enligt förslaget skulle nämligen den förlupne maken till den övergivne maken endast förverka halva giftorätten. Den sålunda förverkade giftorättsdelen skulle emellertid tillfalla den övergivne maken med full äganderätt.[8] Enligt 1734 års lag var, som ovan anmärkts, den övergivne maken skyldig att vid omgifte utge den förlupnes giftorättsandel till barnen.[9] Denna ordning fann dock lagkommittén mindre lämplig, ty om den förlupne maken verkligen var skyldig den övergivne »*skadestånd*[10] i detta fall» (vår kurs.) så borde ej dennes rättighet att behålla, vad honom sålunda en gång

---

[6] GB 7: 2 i Förslag till Allmän Civillag (1826). Även i det tidigare förslaget till GB hade föreslagits lika giftorätt för man och hustru i alla äktenskap, se GB 9: 3 i Förslag till Giftermåls-Balk (1815). Jfr not 1 ovan.

[7] Morgongåvans huvudsakliga ändamål var enl. lagkommittén att ge hustrun ersättning för den mindre giftorätten. När nu lika giftorätt för man och hustru föreslogs, minskade därför behovet av morgongåva väsentligt och kommittén föreslog bl. a. därför att reglerna om morgongåva skulle upphävas, se närmare motiven till GB s. 39 i Förslag till Allmän Civillag (1826). — Därest den efterlevande makens enskilda egendom och giftorätt icke förslog för denne makes underhåll, stadgade förslaget i GB 12: 10, att den avlidne makens arvingar av den enskilda egendomen de bekommit skulle kunna åläggas att utge visst årligt underhåll åt den efterlevande maken, se vidare motiven till GB s. 39 i det aktuella förslaget. — Uppfattningen om att morgongåvan tjänade som ersättning för hustruns mindre giftorätt har kritiserats av Schlyter, se Schlyter a. a. s. 211 ff. Morgongåveinstitutet försvann ur lagstiftningen först år 1920 i samband med att hustrun erhöll arvsrätt efter mannen, under förutsättning att makarna saknade barn, se Hafström, Den svenska familjerättens historia, s. 54.

[8] GB 13: 7 Förslag till Allmän Civillag (1826).

[9] Se ovan s. 34.

[10] Jfr nedan s. 40.

tillerkänts förändras av den tillfälliga omständigheten, att han ingick nytt äktenskap.[11]

Slutligen skall omnämnas att förslaget stadgade förlust av halva giftorätten för den skyldige maken vid äktenskapsskillnad enligt en ny i förslagets GB 6: 9 upptagen skillnadsgrund.[12] Enligt GB 6: 9 skulle domstol kunna döma till äktenskapsskillnad, då ene maken utsatt andre maken »för våldsam behandling eller annat förolämpande». — Meningen var emellertid icke, att äktenskapsskillnad omedelbart skulle beviljas. Först skulle nämligen rätten förvisa makarna till prästen, som hade att varna dem. Ville den oskyldige maken därefter fortfarande skiljas, skulle rätten döma till skillnad till säng och säte på viss tid (från ett till två år), sedan den konstaterat, att mellan makarna rådde hat och bitterhet och att den ena maken bar skulden härtill »genom ofta upprepade utbrott af wåldsamt sinnelag eller annat hårdt bemötande, så att wåda wore för den oskyldigas lif eller wälfärd», om deras sammanlevnad fortsatte. — Sedan makarna utan att ha förlikts levt åtskilda under den föreskrivna separationstiden, kunde den oskyldige maken vid domstol yrka och beviljas äktenskapsskillnad.[13]

XI. Sammanfattning av resultaten av undersökningen rörande den äldre rättens regler om giftorätts förverkande vid äktenskapsskillnad samt diskussion av frågan om dessa reglers funktion

Denna rättshistoriska undersökning har visat, att regler om förverkande av giftorätt vid äktenskapsskillnad förekom i den äldre rätten alltifrån landskapslagarnas tid fram till lagen 1915 om äktenskaps ingående och upplösning. I den äldre stadsrätten synes dock dylika regler ha saknats. Genom 1734 års lag infördes för land och stad gemensamma bestämmelser på området. Då emellertid 1734 års lag bibehöll den gamla skillnaden mellan lands- och stadsrätt i fråga om giftorättsreglerna (närmare bestämt i fråga om den kommunikabla egendomens omfattning samt i fråga om storleken av vardera makens andel i denna egendom) kom naturligtvis skillnader att föreligga mellan lands- och stadsrätt, vad gäller verkningarna av den aktuella påföljden. Skillnaderna mellan lands- och stadsrätt i fråga om giftorättsreglerna upphörde dock genom olika författningar successivt under 1800-talet. — Som grund för giftorättens förverkande vid äktenskapsskillnad nämnde landskaps- och landslagarna i princip endast *hustrus äktenskapsbrott*. (I ÖgL och VgL II talades dock dessutom om hustrus egenvilliga övergivande av mannen.) Under tiden närmast före 1734 års

---

[11] Se motiven till GB s. 41 i Förslag till Allmän Civillag (1826).
[12] Förlust av halva giftorätten vid äktenskapsskillnad enl. GB 6: 9 stadgades i förslagets GB 13: 8.
[13] Se närmare om den föreslagna skillnadsgrunden motiven till GB s. 15 ff. i det aktuella förslaget.

lag torde även *otrogen man* i rättspraxis ha förverkat sin giftorättsandel. 1734 års lag stadgade, att såväl man som hustru skulle vid äktenskapsskillnad på grund av hor förverka *halva* och vid äktenskapsskillnad på grund av egenvilligt övergivande *hela* giftorättsandelen. I det senare fallet övergick dock den förverkade giftorättsandelen på barnen vid den övergivne makens omgifte. — Genom KF den 27 april 1810 angående äktenskapsskillnader utökades grunderna för giftorättens förverkande till att även gälla äktenskapsskillnad på grund av stämpling mot makes liv.

Vad hade då reglerna om giftorätts förverkande för *syfte?* I den rättshistoriska litteraturen har giftorättsförlusten ofta betecknats som straff.[14] Det kan även enligt vår mening knappast råda någon tvekan om att giftorättsförlusten under långa tider främst uppfattades som ett straff.[15] Vi menar emellertid på grunder, som i korthet nedan anges, att det *icke* nödvändigtvis också behöver antagas att reglernas ursprungliga syfte var repressivt eller preventivt.

Som framgått av den rättshistoriska undersökningen rörande egendomsgemensamhetens uppkomst betraktades ursprungligen så gott som all egendom i boet som uteslutande mannens. Sedan hustruns ställning i förhållande till mannen förbättrats och sedan äktenskapet börjat att betraktas som en innerlig och livsvarig förening mellan man och hustru, var tanken på att hustrun borde tillerkännas rätt till viss delaktighet i boets egendom icke längre främmande. En sådan rätt började därför först avtalsvägen och sedan lagligen att tillerkännas henne. Då hustrun tillerkändes denna rätt, måste det dock ha antagits vara ett villkor att äktenskapet blev livsvarigt eller i varje fall ej upplöstes på grund av hustruns vållande. Att otrogen hustru icke skulle kunna komma i åtnjutande av någon gifto-

---

[14] Jfr t. ex. Stjernberg, Den positiva straffrättens allmänna del, s. 32. Sedan Stjernberg å s. 31 a. a. konstaterat, att reglerna om förlust av giftorätt hade funktionen av såväl straff som skadestånd, yttrar han s. 32: »På grund af det därmed förbundna skadeståndssyftet kunna likvisst dylika påföljder icke enligt nutida rättsuppfattning anses såsom straff, och förty ej heller de förfaranden, mot hvilka de rikta sig, af *denna* grund anses såsom brottsliga gärningar. Däremot äro hvarken den omständigheten, att parterna i dylika fall kunna äga en dispositionsrätt ifråga om påföljdens inträde, ej heller den omständigheten, att det förverkade tillfaller den kränkte, i och för sig tillräckliga att utesluta nämnda påföljders straffkaraktär. Det förra förekommer äfven i fråga om verkliga straffanspråk, t. ex. vid målsägandebrott. Det senare åtminstone delvis ifråga om verkliga bötesstraff. Afgörande är därför allenast den ofvan angifna omständigheten.» — Här kan anmärkas, att Hagströmers definition av straff — »*en rättsinskränkning eller rättsförlust, hvilken någon i kraft af lag (gällande rätt) afsiktligen underkastas på grund af en rättsstridig handling*», se Hagströmer, Svensk straffrätt, s. 11 — är så vid, att den måste anses omfatta de under förf:s tid fortfarande gällande reglerna om giftorättens förverkande. Hagströmers definition av straff har emellertid bland annat härför kritiserats av Thyrén i TfR 1915, s. 332. — I litteraturen har de aktuella reglerna ofta betecknats som straff, se t. ex. Hasselberg, Visby stadslag, s. 336 »Som *straff* för hustru, som gjort hor, stadgas, att hon egendomslös skulle skändligen fördrivas från huset» (vår kurs.), Hemmer a. a. s. 343 not 5 »däremot är det troligt att hustrun även i detta fall har förverkat sin boslott, vilket synes vara *en integrerande straffpåföljd* av brottet» (vår kurs.) samt Schrevelius a. a. s. 137 ... »Lagen stadgar särskildta *förmögenhetsstraff* för den av makarna, som varit vållande till skillnaden» (vår kurs.). Jfr ock Winroth, Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt, s. 23 f. samt LB I s. 438.

[15] Jfr nedan s. 40.

rätt i boet kan därför helt enkelt antagas ha utgjort ett självklart undantag från huvudprincipen om hustrus rätt till delaktighet i boet. Det kan m. a. o. enligt vår mening icke hållas för osannolikt, att giftorättsförlusten från början endast hade ett rent bodelningskorrigerande syfte; att något penalt syfte dessutom från början var aktuellt behöver med nödvändighet icke förutsättas. Den rent straffrättsliga reaktionen gentemot hustrus horsbrott var, som vi i detta kapitel kunnat konstatera, synnerligen väl garanterad genom andra regler. — Småningom får emellertid utan tvekan detta bodelningskorrektiv alltmer karaktären av ett straff.

Intressant i sammanhanget är bland annat frågan om den rätta tolkningen av landslagens regel om förlust av giftorätt vid äktenskapsskillnad. Som framgått av den rättshistoriska undersökningen har olika meningar gjorts gällande beträffande frågan om förverkandets verkliga omfattning enligt den aktuella lagen. Enligt *Abrahamsson* och *Nehrman* omfattade sålunda förverkandet *icke* den skyldige makens giftorättsandel i egen införd egendom.[16] Detta skulle kunna tyda på att reglerna om giftorätts förverkande enligt dessa båda författare främst hade ett bodelningskorrigerande syfte. Från lagkommissionens sida gjordes emellertid gällande, att den skyldige maken enligt landslagen förverkade hela sin giftorättsandel.[17] Var den senare meningen den riktiga (förverkade alltså den skyldige maken icke blott sin andel i andre makens egendom utan även sin andel i egen införd egendom av kommunikabel natur) synes detta tala för att giftorättsförlusten icke blott uppfattades som ett bodelningskorrektiv utan även som ett straff för den skyldige maken.

Även i början av 1734 års lags tid synes giftorättsförlusten främst ha uppfattats som ett straff. Anmärkas bör dock att förlusten av giftorätt enligt 1734 års lag även hade till syfte att tjäna som ersättning för underhåll åt den oskyldige maken.[18] (Före lagen 1915 om äktenskaps ingående och upplösning fanns i den svenska rätten icke någon allmän regel om frånskild makes rätt till underhåll. KF den 27 april 1810 innehöll dock en regel om underhållsskyldighet vid äktenskapsskillnad på grund av ene makens sinnessjukdom.)

I 1811 års lagkommittés Förslag till Allmän Civillag (1826) framträder emellertid en ny syn på de aktuella reglernas funktion. Där uppfattades nämligen giftorättsförlusten främst som ett skadestånd för den ideella skada, som vållats den oskyldige maken.[19] I konsekvens härmed lät man,

---

[16] Jfr ovan s. 28.
[17] Jfr ovan s. 28.
[18] Jfr t. ex. Nylander a. a. s. 40 samt s. 104 vid not 5, Winroth, Svensk civilrätt II, s. 729 vid not 3 samt Sundberg a. a. s. 107 f. Sundberg uttalar a. a. s. 107: »Endast den av parterna som dömdes till gården hade över huvud taget förutsättningar att alls utge något till den andra. Gården vann man genom att andra maken förverkade sin giftorätt, och detta förverkande var en följd av de två erkända skillnadsanledningarna, hor och egenvilligt övergivande.» — Till detta uttalande skulle vi vilja anmärka, att det väl knappast kunde vara så vanligt, att gården förverkades. Förutsättningen härför var ju att gården tillhörde den gemensamma egendomen, vilket den i princip endast gjorde om den genom köp förvärvats under äktenskapet. Troligen var det betydligt vanligare, att gården införts i boet eller under äktenskapet ärvts av ene maken. I dylika fall räknades gården som enskild egendom och omfattades sålunda ej av giftorättsförlusten. Jfr bl. a. s. 30 jfrt med s. 36.
[19] Se motiven till GB s. 40 f. i Förslag till Allmän Civillag (1826).

som tidigare framhållits, den oskyldige maken städse med full äganderätt bekomma den förverkade egendomen.[20] »Skadeståndet» hade icke endast en reparativ utan även en preventiv funktion. Reglerna om giftorättsförverkande antogs sålunda av lagkommittén »afhålla makar från brott och förolämpanden mot hwarandra, i afsigt att bereda äktenskapsskillnad».[21]

I lagberedningens Förslag till Giftermåls-Balk etc. (1847) var man så helt inriktad på frågan om ersättning för den ideella skadan, att man föreslog att reglerna om giftorätts förverkande skulle upphävas och ersättas med en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad. Såsom ersättning för den ideella skadan kunde nämligen enligt lagberedningen giftorättsförlusten ej i allmänhet anses som »en rättwis påföljd, enär det helt och hållet beror på hwarje bos särskilda beskaffenhet, och således på något alldeles tillfälligt, hwad skadestånd den förfördelade parten på sådant sätt erhåller».[22] Beredningen fann därför, att det enda som med rättvisa kunde stadgas, var »att i hwart särskilt fall skadestånd bestämmes efter ty som skäligt pröfwas».[23] Dessa synpunkter går igen i lagberedningens år 1913 avgivna förslag till (1915 års) lag om äktenskaps ingående och upplösning. Genom denna lag upphävdes reglerna om giftorätts förverkande och infördes en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad.

Skadeståndsregeln vid äktenskapsskillnad skall icke behandlas i detta kap. Redan nu må emellertid anmärkas, att även om sålunda reglerna om förverkande av giftorätt vid äktenskapsskillnad upphävts (och ersatts med en regel om skadestånd) det likväl i praktiken fortfarande kan inträffa, att den skyldige maken helt eller delvis »förverkar» sin giftorättsandel. Skadeståndet sätts nämligen ej sällan i direkt relation till giftorätten. I vissa fall kan det för övrigt, vilket kan synas anmärkningsvärt, förekomma, att skadeståndsskyldigheten enligt gällande rätt drabbar den skyldige maken hårdare än den äldre rättens giftorättsförlust. I detta sammanhang må som exempel nämnas att det icke är ovanligt, som närmare skall visas i framställningen av gällande rätt, att skadeståndet i rättspraxis omfattar den skyldige makens hela giftorättsandel vid äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott; enligt 1734 års lag förverkades i motsvarande fall endast halva giftorättsandelen.[24]

Det hette i den äldre Västgötalagen, att otrogen hustru skulle gå från »bo och boslott i sina vardagskläder». Med någon överdrift skulle man kunna hävda, att denna regel i vissa fall blir aktuell även i våra dagar; skillnaden är dock bl. a. den, att förlusten av egendom i allmänhet måste antagas ha drabbat en person hårdare i det gamla agrara samhället än vad fallet är i löntagarsamhället.

[20] Jfr ovan s. 37.
[21] Se motiven till GB s. 41 i Förslag till Allmän Civillag (1826).
[22] Se motiven till GB s. 9 i Förslag till Giftermåls-Balk etc. (1847).
[23] Ibid.
[24] Jfr ovan s. 30.

Det förhållandet att skadeståndet numera ofta sättes i direkt relation till giftorätten måste synas anmärkningsvärt, om man erinrar sig att skälet till att man upphävde reglerna om giftorätts förverkande och ersatte dessa med en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad var, att giftorättsförlusten ej kunde anses som en rättvis påföljd, enär det helt och hållet berodde på boets beskaffenhet och således på något alldeles tillfälligt vilket skadestånd den oskyldige maken erhöll.

Det bör tilläggas, att man icke utan vidare kan jämföra skadeståndet med den äldre rättens giftorättsförlust, beroende på att reglerna om makarnas egendomsgemensamhet i den gällande rätten väsentligt skiljer sig från den äldre rättens motsvarande regler,[25] Särskilt är därvid att märka att i princip all egendom, oavsett hur eller när den förvärvats, numera omfattas av giftorätten. Enligt den äldre rätten räknades emellertid till exempel i boet införd eller under äktenskapet ärvd fast egendom som enskild egendom.[26] Skadeståndet kan därför sägas äga större betydelse som bodelningskorrektiv än den äldre rättens giftorättsförlust.[27]

Som ovan framhållits kan principen om egendomsgemensamhet i vissa fall leda till obilliga resultat. Särskilt måste detta sägas bli fallet, om äktenskapet upplöses genom en av ene maken vållad äktenskapsskillnad och den huvudsakliga egendomen i boet införts eller förvärvats under äktenskapet av den oskyldige maken. Som ett remedium mot dylika obilliga bodelningsresultat fungerade naturligtvis i den äldre rätten reglerna om giftorättens förverkande. Nu bör emellertid framhållas, att det redan i den äldre rätten var möjligt för parterna att genom äktenskapsförord utesluta tillämpningen av lagens regler om egendomsgemensamhet, med verkan att all egendom i boet räknades som enskild eller att till exempel avtala om att viss egendom, som eljest vore att anse som kommunikabel skulle räknas som enskild. Uttryckliga lagregler om äktenskapsförord återfinnes visserligen först i 1734 års lag (GB kap. 8),[28] men redan dessförinnan lär det ha varit möjligt att avtala om en annan ordning än lagens beträffande makars egendomsförhållande.[29] Anmärkas må dock att äktenskapsförord enligt 1734 års lag endast fick slutas före vigseln och alltså ej även, såsom i gällande rätt, under äktenskapet.[30]

I detta sammanhang bör framhållas, att även om egendomsgemensamhet på grund av ett upprättat äktenskapsförord var utesluten mellan makarna, detta sannolikt icke hindrade, att lagens regler om förlust av giftorätt för den skyldige maken ändock tillämpades, vilket kan synas anmärkningsvärt. Man må emellertid betänka, att giftorättsförlusten åtminstone från och med 1734 års lag icke endast hade till ändamål

---

[25] De gällande reglerna om makars egendomsförhållanden behandlas i kap. 3 nedan.
[26] Jfr t. ex. ovan s. 30 jfrt med s. 36.
[27] Frågan om *skadeståndets* betydelse som bodelningskorrektiv behandlas nedan i kapitlen 3 och 9.
[28] Om äktenskapsförord enligt 1734 års lag, se Calonius, Om äktenskapsförord. Jfr ock Winroth, Svensk civilrätt II, s. 511.
[29] Se t. ex. Calonius a. a. s. 6.
[30] Om äktenskapsförord enl. gällande rätt, se särskilt Sundberg i SvJT 1964, s. 17 ff. — Jfr ock nedan i kap. 3.

att tjäna som bodelningskorrektiv. Den skyldige makens giftorättsförlust var, som ovan angivits, även avsedd att tjäna som ett »straff», som ett skadestånd åt den oskyldige maken för den lidna ideella skadan och som ersättning för underhåll åt denne make och barnen.[31] 1734 års lag innehöll nu icke någon regel om att äktenskapsförord ej skulle gälla till den skyldige makens förmån. *Nehrman* gör emellertid gällande, att om äktenskapsförord upprättats så »bör then saklösa niuta them til godo, efter boets beskaffenhet: *men then brotslige, kan ej niuta hägn af them, til at behålla thet, som Lagen then samma här fråntager*»[32] (vår kurs.). Vidare kan nämnas att 1811 års lagkommitté i sina båda omnämnda lagförslag, föreslog en regel om att äktenskapsförord ej skulle gälla till den skyldige makens förmån »utan njute den oskyldige då giftorätt af all den brotsliges egendom, som efter lag, war samfälld».[33] (Förslaget ledde ej till lagstiftning och någon lagregel i frågan har följaktligen aldrig förelegat.) — Visserligen kan det väl icke anses uteslutet, att Nehrman endast uttalade sig de lege ferenda på denna punkt, samt att lagkommitténs föreslagna regel innebar en verklig nyhet och ej endast ett förslag till kodifiering av en i praxis redan gällande regel. Med hänsyn till att giftorättsförlusten uppfattades som straff, sedermera som skadestånd, och med hänsyn till att den tjänade som ersättning för underhåll, kan det emellertid icke hållas för osannolikt att äktenskapsförord enligt rättspraxis ej gällde till förmån för den skyldige maken.[34]

---

[31] Se ovan s. 39 ff.
[32] Nehrman, Giftermålsbalken, s. 187 f.
[33] GB 16: 6 i Förslag till Giftermåls-Balk (1815). Se också motiven till GB s. 61 i förslaget. Jfr GB 12: 8 i Förslag till Allmän Civillag (1826).
[34] Jfr dock Winroth, Svensk civilrätt II, s. 532 vid not 2.

KAPITEL 2

Om skadeståndsregelns tillkomst och tillämpningsområde

I. Inledning

Reglerna om giftorätts förverkande vid äktenskapsskillnad kom, som framgått av kapitel 1, genom 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning att ersättas med en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad. I detta kapitel skall lämnas en redogörelse för skadeståndsregelns tillkomst och utformning samt för denna regels tillämpningsområde.

Att en make kan bli tillerkänd skadestånd på grund av grov kränkning från andre makens sida är icke något för svensk rätt unikt förhållande. Tvärtom ger, i varje fall i fråga om äktenskapsbrott, främmande rätt åtskilliga exempel härpå.[1] Utländsk rätt saknar *i allmänhet* större intresse i en framställning av svensk rätt de lege lata;[2] en jämförelse mellan vår rätts regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad och motsvarande regel i respektive norsk, finsk och *tidigare* dansk rätt är emellertid av ett direkt intresse och kommer därför här att företagas på vissa punkter. (I den nya danska äktenskapslag, som trädde i kraft den 1 januari 1970, återfinnes icke någon regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad.[3] Regeln om dylikt skadestånd i den upphävda äktenskapslagen har emellertid ett sådant intresse i sammanhanget, att vi ansett oss kunna medtaga denna i undersökningen.) Slutligen kommer även schweizisk rätts regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad (art. 151 ZGB) att uppmärksammas i framställningen

---

[1] Se härom översiktligt Dölle, Familienrecht, Bd. I, s. 385 ff. Jfr Müller-Freienfels, Ehe und Recht, s. 183 ff., Brusiin, Zum Problem des immateriellen Schadens, s. 15 f. och Stoll, Empfiehlt sich eine Neuregelung der Verpflichtung zum Geldersatz für immateriellen Schaden?, Gutachten für den 45. Deutschen Juristentag, passim. — Om skadeståndsskyldighet för tredje man vid äktenskapsbrott, se särskilt Padrutt a. a. Jfr bl. a. Boehmer, Die Ehestörungsklage i Fam R Z, 1955, s. 7 ff., densamme, Zur Ehestörungsklage i AcP 1956, s. 181 ff., von Hippel, Schadensersatz bei Ehestörung i NJW 1965, s. 664 ff. samt Stoll nyss anförda arbete passim. Jfr också not 2 nedan.

[2] I det rättspolitiska avsnittet lämnas ytterligare exempel på regler i utländsk rätt om skadeståndsrätt för make som kränkts genom andre makens förhållande.

[3] Då den danska familjerättskommittén i sitt förslag till revision av äktenskapsrätten föreslog, att skadeståndsregeln skulle utgå ur lagstiftningen lämnades ingen särskild motivering härför. Av den svenska familjerättskommitténs betänkande, Äktenskapsrätt (SOU 1964: 35, s. 219 vid not 5), framgår det emellertid, att en ledamot av den danska kommittén (landsdomer Karen Johnsen) var skiljaktig och ville behålla regeln i fråga. — Det kan nämnas, att § 67 i den nu upphävda danska ægteskabsloven icke lär ha tillämpats särskilt ofta, se t. ex. Ringgård och Funch Jensen, s. 114. — Isländsk rätt behandlas icke i denna avhandling.

nedan; denna regel har nämligen stått som modell för den nordiska rättens motsvarande regler.[4]

II. Om skadeståndsregelns tillkomst samt utformning i svensk, övrig nordisk och schweizisk rätt

a) Av kapitel 1 har framgått att påföljden giftorätts förverkande vid äktenskapsskillnad småningom kom att huvudsakligen betraktas som ett skadestånd åt den oskyldige maken för den lidna *ideella* skadan. Denna uppfattning ledde till att de aktuella reglerna kom att framstå som mindre ändamålsenliga. Kritiken kom först till uttryck i lagberedningens Förslag till Giftermåls-Balk etc. (1847) och riktade sig då närmast mot det såsom orättvist ansedda förhållandet, att det skadestånd, som den oskyldige maken kunde erhålla genom den skyldige makens förverkade giftorätt, var uteslutande beroende av varje bos särskilda beskaffenhet.[5] Sådana faktorer som graden av skuld, kränkningens art etc. kunde sålunda ej påverka skadeståndets storlek.[6] Man föreslog därför en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad, vilket i varje särskilt fall skulle bestämmas efter en skälighetsprövning från rättens sida. Några närmare riktlinjer beträffande frågan om vilka faktorer domstolen skulle taga i beaktande vid bestämmande av skadeståndets storlek lämnades emellertid icke i förslaget.

Beträffande frågan om *när* skadeståndsskyldigheten skulle inträda, förelåg en viktig skillnad i förhållande till nu gällande rätt. Enligt den senare beror det alltid på en prövning i det särskilda fallet om skadestånd skall utgå eller icke. Enligt det nu nämnda förslaget däremot skulle skadeståndsrätt för den oskyldige maken *städse* inträda vid vissa i förslaget upptagna skillnadsgrunder.

Dessa skillnadsgrunder var följande:[7] stämpling mot makes liv, hor, ene maken dömd till straff för viss grövre brottslighet samt egenvilligt övergivande. Enligt den direkta ordalydelsen i GB 6: 14 i förslaget synes meningen dessutom ha varit, att den oskyldige maken skulle äga rätt till skadestånd *redan* i samband med den skillnad till säng och säte (på viss tid, från ett till två år) varom stadgades i GB 6: 9 i förslaget. Det förefaller emellertid tveksamt om skadestånd verkligen skulle kunna utdömas redan vid skillnaden till säng och säte; troligare synes oss vara att skadeståndet skulle utgå först vid den efterföljande äktenskapsskillnaden jämf. GB 6: 13 i förslaget. (Ifrågavarande skillnad till säng och säte kunde beviljas på yrkande av den oskyldige maken om andre maken »föröfwat wåld eller brukat annan hård medfart» mot förstnämnde make eller om han eljest denne make »swårligen förolämpat» samt rätten fann, att brottsligheten var så grov »att en fortfarande sammanlefnad kunde medföra fara för den oskyldigas lif eller helsa». Sedan den föreskriva separationstiden gått till ända och makarna ändock ej kunnat försonas kunde äktenskapsskillnad på endera makens eller på bådas yrkande beviljas jämf. GB 6: 13 i förslaget.)[8]

---

[4] Detta sägs uttryckligen i de norska motiven 1913 s. 115. Jfr också LB I, s. 439.
[5] Se lagberedningens Förslag till Giftermåls-Balk etc. (1847). Motiven till GB s. 9.
[6] Jfr hurusom de allmänna skadeståndsrättsliga reglerna i 1800-talets svenska lagförslag var påverkade av *culpaprincipen*.
[7] Se lagberedningens Förslag till Giftermåls-Balk etc. (1847). Kap. 6 i förslag till GB.
[8] Se lagberedningens Förslag till Giftermåls-Balk etc. (1847). Lagtexten till GB s. 12 f.

b) År 1910 igångsattes (i samverkan med delegerade från Danmark och Norge) ett omfattande lagstiftningsarbete på familjerättens område med anledning av det då sedan en lång tid tillbaka föreliggande behovet av reformer.

Bland de olika områden, som ansågs i behov av ny lagstiftning, kan nämnas reglerna om äktenskapsskillnad och dennas rättsverkningar, om mannens målsmanskap för hustrun samt om makars förmögenhetsförhållanden.[9] Den första etappen av lagstiftningsarbetet omfattade reglerna om äktenskaps ingående och upplösning och resulterade för Sveriges del i lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående och upplösning (»1915 års lag»). Sedan den andra etappen, vilken främst avsåg reglerna om äktenskapets personliga och ekonomiska rättsverkningar avslutats, framlades de sålunda utarbetade bestämmelserna (tillsammans med reglerna i 1915 års lag) i form av ett förslag till ny giftermålsbalk år 1918. Förslaget antogs år 1920 och NGB trädde i kraft den 1 januari 1921.

För *Norges* del resulterade det nordiska samarbetet på familjerättens område i början av 1900-talet i Lov av 31. mai 1918 nr. 2 om indgaaelse og opløsning av egteskap (»ekteskapsloven»), Lov av 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold (»ektefelleloven») samt Lov av 21. februar 1930 om skifte (»skifteloven») och för *Danmarks* del i Lov nr. 276 af 30. juni 1922 om ægteskabs indgaaelse og opløsning (»ægteskabsloven»), Lov nr. 56 af 18. marts 1925 om ægteskabets retsvirkninger (»retsvirkningsloven») samt i ändringar i Lov nr. 155 af 30. november 1874 om skifte af dødsbo og fællesbo m.v. (»skifteloven»). — *Finland* deltog som framgått ej aktivt i det nordiska lagstiftningsarbetet. I äktenskapslagen av den 13 juni 1929 har man likväl i hög grad byggt på resultaten av nämnda lagstiftningsarbete. — Den danska äktenskapslagen från år 1922 har, som tidigare framgått, nu ersatts av en ny äktenskapslag och övriga nu nämnda lagar har under årens lopp undergått en del mer eller mindre betydelsefulla förändringar.

På de delegerades förslag *infördes i såväl svensk som i dansk och norsk rätt en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad och en dylik regel upptogs sedermera också i den finska äktenskapslagen.* Innan här närmare redogörs för förslaget till skadeståndsrätt vid äktenskapsskillnad må det vara på sin plats att framhålla, att lagberedningens (LB) beslut att föreslå ett upphävande av reglerna om giftorätts förverkande vid äktenskapsskillnad icke tillkom endast av den omständigheten, att dessa regler var mindre ändamålsenliga för beredande av ersättning för ideell skada åt den oskyldige maken. Utvecklingen på äktenskapsskillnadsrättens område, närmare bestämt det spridda bruket av skillnadsgrunden egenvilligt övergivande för ernående av »snabb-skilsmässa» mellan makar som var överens om äktenskapsskillnad, var också av betydelse i sammanhanget.[10]

1734 års lag erkände som bekant endast de två skillnadsgrunderna hor och egenvilligt övergivande. (Av den sistnämnda fanns två former; dels den mer grava i GB 13: 4, som förutsatte, att den skyldige maken i avsikt att överge sin familj begivit sig utrikes, dels ock den lindrigare i GB 13: 6.) Genom KF den 27 april 1810 om äktenskapsskillnader hade grunderna för äktenskapsskillnad genom domstols beslut

[9] Se närmare LB I, s. 3 ff. samt LB IV, s. 129 ff.
[10] Se om detta skillnadsförfarande LB I, s. 376 ff.

utökats samt hade Konungen medgivits rätt att efter diskretionär prövning upplösa äktenskap. Genom den kungliga dispensrätten kunde makar vinna äktenskapsskillnad bland annat på grund av stridighet i lynne och tänkesätt, *sedan* de utan resultat undergått de olika i GB 14: 1 och i kyrkolagen stadgade varningsgraderna inför de kyrkliga myndigheterna och sedan de därefter under ett år (på grund av domstols beslut) levt åtskilda till säng och säte. — För makar som av en eller annan anledning var överens om att skiljas anvisades det nyss angivna förfarandet (den s. k. *långa vägen*). Emellertid begagnade sig makarna icke sällan av en annan — av 1734 års lagstiftare väl icke åsyftad men dock i praktiken till buds stående — möjlighet att på ett betydligt snabbare och enklare sätt än vad den »långa vägen» medgav få sitt äktenskap upplöst. Man fingerade nämligen ett egenvilligt övergivande varvid den »övergivne» maken kunde erhålla omedelbar äktenskapsskillnad jämf. GB 13: 4 (den s. k. *korta vägen*). I allmänhet gick man därvid tillväga på det sättet, att man gjorde upp om att ene maken skulle fara till en närbelägen utrikes ort (vanligen Köpenhamn; den aktuella företeelsen är för övrigt bekant under uttrycket »Köpenhamnsresor») och att den andre maken därefter skulle omedelbart uttaga stämning å förstnämnde make med yrkande om äktenskapsskillnad.[11]

Förutom att bruket av skillnadsgrunden egenvilligt övergivande i angivet syfte gav anledning till den kritiken, att det innebar ett kringgående av lagen, som var »synnerligen stötande och i hög grad ägnat att undergräva aktningen för lag i allmänhet»[12] och att det var »alldeles stridande mot den omsorg om äktenskapets helgd», som eljest utmärkte lagstiftningen, att ett äktenskap kunde så lättvindigt upplösas,[13] hade det kommit att medföra, att reglerna om giftorätts förverkande vid äktenskapsskillnad jämf. GB 13: 4 kunde ge upphov till i hög grad obilliga verkningar. LB anförde sålunda själv härom, att »särskilt med avseende på den tillämpning stadgandet om egenvilligt övergivande fått, blir föreskriften om förlust av alla rättigheter i boet såsom följd av sådant övergivande i hög grad obillig. Den iakttages i allmänhet icke heller, utan makarna överenskomma om fördelning på annat sätt av förmögenheten. Då emellertid lagen icke erkänner avtal mellan makar, medan äktenskapet består, måste en sådan överenskommelse klädas i andra former, vilket innebär att lagen även i denna del kringgås. *I många fall har det emellertid visat sig, att dylika överenskommelser icke kunnat äga bestånd, då ena maken efter skillnaden icke velat stå vid sina dessförinnan gjorda utfästelser*»[14] (vår kurs.). — Av LB här uppmärksammade problem torde icke kräva någon kommentar. Det må dock påpekas, att då 1915 års lag i 6: 5 — i likhet med vad som numera gäller enligt GB 11: 5 — för äktenskapsskillnad på grund av egenvilligt övergivande kom att fordra, att den bortovarande maken undandragit sig samlevnaden i minst två år, skillnadsgrunden egenvilligt övergivande ej vidare kunde utnyttjas för erhållande av »snabbskilsmässa». Vidare erkänner NGB avtal (exempelvis om bodel-

---

[11] Jfr LB I, s. 376 ff.
[12] LB I, s. 384.
[13] LB I, s. 384.
[14] LB I, s. 385.

ning) mellan makar.[15] Nu nämnda faktorer minskade givetvis det aktuella problemets betydelse som ett skäl för upphävande av reglerna om giftorätts förverkande vid äktenskapsskillnad.

En regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad förutsätter, att den äktenskapsskillnadsrättsliga lagstiftningen helt eller åtminstone delvis bygger på skuldprincipen. Medan LB å ena sidan i fråga om rätten till äktenskapets upplösning var av den meningen, att söndringsprincipen borde vid sidan om skuldprincipen vinna ett klart erkännande i lagen, deklarerade man å andra sidan i fråga om skillnadens rättsverkningar att vid »återgång, liksom *vid äktenskapsskillnad, bör, då makarnas inbördes rättigheter och skyldigheter skola bestämmas, skuldfrågan komma i betraktande*»[16] (vår kurs.). Med denna principiella inställning hos LB är det icke förvånande att, sedan man väl bestämt sig för att föreslå ett upphävande av reglerna om giftorätts förverkande vid äktenskapsskillnad, diskussionen icke kom att närmare röra frågan om *huruvida* dessa regler borde ersättas med andra regler syftande till att bereda den oskyldige maken en ekonomisk kompensation och den skyldige maken en motsvarande förlust, utan i stället endast frågan om *hur* den framtida ersättningsrätten lämpligen borde utformas.

Att söka lösa frågan om den oskyldige makens ersättningsrätt medelst »vår rätts allmänna grundsatser om skadestånd» kunde enligt LB ej komma i fråga.[17] Ej heller kunde det anses tillfyllest att reglera ersättningsrätten uteslutande genom underhåll. Visserligen borde skuldfrågan tagas i beaktande även vid underhållsfrågans bedömande, men för denna fråga var dock i första hand behovet att erhålla och förmågan att utge underhåll avgörande, varav följde dels att sådant ofta kom att utebli trots att ett berättigat anspråk på ersättning för vållad skada kunde anses föreligga i det särskilda fallet, dels att den rätt som underhållsvägen kunde bli tillerkänd den oskyldige maken säkerligen icke alltid kunde anses utgöra skäligt skadestånd.[18]

Den äldre lagberedningen hade föreslagit en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad. I åtskilliga främmande lagstiftningar såsom i den *schweiziska* fanns också en dylik regel[19] och en sådan borde nu även införas i den svenska rätten. I 6: 20 i 1915 års lag infördes därför på LB:s förslag den regeln, att om äktenskapsskillnad ägde rum »på grund av ena makens förhållande, varigenom han grovt kränkt den andre, njute denne skadestånd, efter ty med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt». Denna regel upptogs sedermera i NGB 11: 24. Enligt denna regel kan skadestånd icke blott utdömas vid

---

[15] Om avtal mellan makar enl. NGB, se särskilt Wallin, Gunvor, Om avtal mellan makar.
[16] LB I, s. 351.
[17] LB I, s. 439.
[18] LB I, s. 439 f.
[19] LB I, s. 439. Jfr not 1 ovan.

direkt äktenskapsskillnad utan i visst fall även vid äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad; det senare var dock icke möjligt enligt 6: 20 i 1915 års lag.

Vid utarbetandet av 1915 års lag hade LB haft under övervägande huruvida icke skadestånd borde kunna komma i fråga även vid äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad men funnit sig böra uppgiva denna tanke, enär det efter förloppet av ett år eller längre tid ofta måste möta stora svårigheter att »företaga ett allsidigt och rättvist bedömande av skadeståndsfrågan».[20] Det var ej heller enligt LB lämpligt att redan i samband med separationen lösa skadeståndsfrågan. »Skadan kan ju ej mätas, innan det visar sig huruvida det verkligen kommer till äktenskapsskillnad, och även i andra hänseenden möta betänkligheter mot att dessförinnan upptaga frågan till bedömande. Beredningen har också ansett försiktigheten bjuda, att skadeståndsrätten begränsas till de fall, då skillnad medgives utan att separation ägt rum; förevarande paragraf medför, oaktat denna inskränkning, en avsevärd utvidgning av möjligheten att vinna ekonomisk gottgörelse.»[21] Man menade vidare, att den oskyldige maken i de mest ömmande fallen kunde genom regeln i 6: 18 (nu GB 11: 22) om rätt att vid bodelningen uttaga vissa föremål, beredas en lika god hjälp som genom regeln om skadestånd[22]; se om nämnda rätt i kapitel 3 nedan.

Vid riksdagsbehandlingen av förslaget till 1915 års lag påyrkades i en motion[23] att — om man nu över huvud taget skulle införa en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad (motionären herr Rydén AK ansåg att frågan om skadestånd hellre borde regleras genom underhållsreglerna) — skadeståndsrätten måtte utvidgas till att gälla även vid äktenskapsskillnad efter föregående separation. Lagutskottet förordade dock efter sin granskning av LB:s förslag och nämnda motion i denna fråga ingen ändring. Utskottet ansåg nämligen dels att det var fullt befogat, att skadeståndsrätten var snävt begränsad (utsikten att erhålla skadestånd skulle eljest lätt kunna komma att sätta sin prägel på bedömandet av frågan om en möjlighet att vinna äktenskapsskillnad skulle begagnas eller icke), dels att den kränkte maken i de flesta fall hade möjlighet att yrka och vinna omedelbar äktenskapsskillnad.[24]

Då LB i sitt förslag till GB år 1918 föreslog, att skadeståndsrätten skulle utvidgas till att i visst fall gälla även vid äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad, var motivet härför den betydelse skadeståndet väntades få som korrektiv mot obilliga verkningar av det nya giftorättssystem, som på LB:s förslag infördes i den svenska rätten genom NGB.[25] Detta system (närmare bestämt principen om likadelning av makarnas sammanlagda nettoförmögenhet) kan nämligen leda till obilliga verkningar i lika hög grad för den kränkte make, som väljer att få sitt äktenskap upplöst via hemskillnad som för den make, som väljer direkt äktenskapsskillnad.— Skadeståndsrätten gjordes emellertid med avsikt restriktiv för det förstnämnda fallet;[26] den föreligger sålunda endast (vid äktenskapsskillnaden)

---

[20] LB I, s. 441.
[21] LB I, s. 441.
[22] LB I, s. 441.
[23] Motion nr 193 i Ak vid 1915 års riksdag.
[24] Se Lagutskottets utlåtande 1915 nr 32 i anledning av proposition med förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m. m., dels ock i ämnet väckta motioner, s. 52 f.
[25] LB IV, s. 354 f. — Jfr kapitel 3 nedan.
[26] LB IV, s. 355.

i det fall att hemskillnaden vunnits på grund därav, att ene maken grovt åsidosatt sina plikter mot den andre. Vad detta närmare innebär skall senare visas. Genom denna restriktion ansåg sig LB ha förebyggt faran för att utsikten till att erhålla skadestånd skulle leda till en ökning av antalet äktenskapsskillnader.[27] Vidare ansåg LB att några större svårigheter förmodligen ej skulle behöva uppstå i praktiken på den grunden, att skadeståndsfrågan kunde upptagas till prövning först i målet om den slutliga skillnaden, medan skuldfrågan prövades redan i hemskillnadsmålet; skadestånd skulle nämligen endast kunna utgå, om den grova pliktförgätenheten i hemskillnadsdomen åberopats såsom domskäl, jfr dock nedan ang. rättspraxis.[28] — GB 11: 24 har följande lydelse:

Sker äktenskapsskillnad på grund av ena makens förhållande, varigenom han grovt kränkt den andre, eller efter hemskillnad, som vunnits på grund därav att ena maken grovt åsidosatt sina plikter mot den andre, njute denne skadestånd, efter vad med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt.

Skadestånd må sättas att utgå på en gång eller å särskilda tider.

Anspråk på skadestånd skall, där fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden träffat, vid talans förlust framställas i skillnadsmålet.

c) *Reglerna om skadestånd vid »separasjon» och äktenskapsskillnad i norsk rätt samt vid äktenskapsskillnad i finsk och tidigare dansk rätt*

Motsvarigheten till vår rätts regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad i GB 11: 24 återfinnes i norsk rätt i ekteskapslovens § 55, i finsk rätt i äktenskapslagens § 78 första och andra mom. och i tidigare dansk rätt i den upphävda aegteskabslovens § 67. Reglerna har följande lydelse (här citeras även tredje mom. i den finska äktenskapslagens § 78, enär denna regel har viss betydelse för vår undersökning).

§ 55 norska ekteskapsloven

Ved skilsmisse etter dom på grunn av forhold, hvorved den ene ektefelle grovt har krenket den annen, kan denne foruten å kreve seg tilkjent en eller flere av de rettigheter som er omhandlet i § 54 annet ledd og erstatning for det formuestap som han måtte lide ved skilsmissen, tillike kreve oppreisning for den ved krenkelsen lidte tort og annen skade av ikke økonomisk art. Erstatningen og oppreisningen avpasses etter billighet under hensyn til den utviste skyld og omstendighetene for øvrig. Det kan bestemmes at erstatningen og oppreisningen skal betales i avdrag. § 54 siste ledd får tilsvarende anvendelse.

Reglene i første ledd gjelder tilsvarende ved separasjon etter § 48 tredje ledd.

Ad § 55 norske ekteskapsloven. Den aktuella regeln har undergått flera betydelsefulla förändringar dels år 1937, dels ock år 1969. Här skall blott anmärkas två viktiga nyheter från sistnämnda år. Den ena är att skadeståndet kan fastställas att utgå

---

[27] LB IV, s. 355.
[28] Se nedan s. 55.

periodiskt; detta var sålunda icke möjligt tidigare. Den andra är det sista stycket vari sägs, att skadestånd även kan utdömas vid separasjon jämf. § 48 tredje stycket. I sistnämnda regel infördes år 1969 den inskränkningen i makes rätt att vinna omedelbar äktenskapsskillnad på grund av att andre maken gjort sig skyldig till äktenskapsbrott eller »utuktig omgjengelse som kan sidestelles med dette», att rätten i stället för att döma till äktenskapsskillnad kan döma till »separasjon» om »hensynen til ektefellenes fellesbarn eller andre vektige grunner taler for det». (En liknande regel infördes samma år i svensk rätt, se GB 11: 8.) Då inskränkningen i makes rätt att vinna omedelbar äktenskapsskillnad på grund av andre makens äktenskapsbrott ej borde medföra, att den oskyldige maken avskars från möjligheten att »få erstatning og oppreisning hvor forholdene ellers berettiger til dette»[29] infördes samtidigt genom sista stycket i § 55 möjlighet till att tillämpa § 55 även vid »separasjon etter § 48 tredje ledd». (I svensk rätt infördes däremot ej möjlighet att utdöma skadestånd redan vid hemskillnaden.)[30] För innehållet i den i § 55 åberopade § 54 redogörs i kapitel 3 nedan.[31]

§ 78 *finska äktenskapslagen*

Dömes till äktenskapsskillnad mellan makar och bär den ena huvudsakligen skulden därtill, kan han åläggas utgiva skadestånd åt andra maken efter vad med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden och andra omständigheter prövas skäligt. Lag samma vare, då till äktenskapsskillnad dömts på grund av hemskillnad, som vunnits med stöd av 69 a § 2 eller 3 mom. och till vilken ena maken varit huvudsakligen vållande.

Skadeståndet må bestämmas att utgå på en gång eller å särskilda tider.

Dömes till skillnad på grund av 70 § eller eljest i följd av ena makens förhållande, varigenom han grovt kränkt andra maken, må rätten, på dennes yrkande, upphäva eller inskränka den skyldiges rätt att vid avvittring på grund av giftorätt erhålla egendom, som tillhör andra maken. Vad här sagts äge motsvarande tillämpning, då avvittring äger rum med anledning av hemskillnadsdom, som vunnits på talan av andra maken.

Ad § 78 finska äktenskapslagen. Vid äktenskapslagens tillkomst år 1929 var hemskillnadsinstitutet fortfarande okänt i finsk rätt. År 1948 infördes emellertid nämnda institut, vilket bland annat förde med sig det tillägget till skadeståndsregeln, som framgår av första mom:s andra punkt.[32] Tredje mom:s sista punkt i § 78 utgör också ett i följd av hemskillnadsinstitutets införande gjort tillägg till paragrafens ursprungliga lydelse. — § 70 rör äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott.

§ 67 *i den nu upphävda danska ægteskabsloven hade följande lydelse:*

Dømmes der til Skilsmisse, og foreligger der Forhold, hvorved den ene Ægtefælle groft har krænket den anden, kan der efter Paastand tilkendes Sagsøgeren en Godtgørelse, der fastsættes efter Billighed under Hensyn til begge Parters økonomiske kår og de øvrige Omstændigheder. Godtgørelsen fastsættes til en samlet Sum eller en periodisk Ydelse. Kravet må fremsættes under Skilsmissesagen.

På samme Maade kan der, naar Skilsmissebevilling er meddelt efter en Separation, der er givet under Forhold, hvorved den ene Ægtefælle groft har krænket den anden, tilkendes denne en Godtgørelse. Retssag herom må rejses inden 6 Maaneder efter Skilsmissebevillingens Meddelelse.

---

[29] Se norska motiven 1964 s. 27.

[30] Familjerättskommittén hade i sitt betänkande, Äktenskapsrätt (SOU 1964: 35, s. 217 f.), föreslagit att skadestånd skulle kunna utdömas redan vid hemskillnad.

[31] Denna regel har utförligt behandlats av Lødrup, Materiell Skifterett, jfr kapitel 3 nedan. Se om denna regel även Arnholm, Familierett, s. 155 ff.

[32] Om hemskillnad i finsk rätt, se Hakulinen, Familjerätt, s. 196 ff.

d) *Schweizisk rätts regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad i art. 151 ZGB*

Som tidigare framgått har art. 151 ZGB stått som modell för de nordiska reglerna om skadestånd vid äktenskapsskillnad. Detta deklareras uttryckligen i de norska motiven.[33] (Genom sin klara åtskillnad i lagtexten mellan ekonomisk och ideell skada kan möjligen sägas att § 55 i den norska ekteskapsloven uppvisar en större korrespondens med art. 151 ZGB än de övriga nordiska reglerna.) Vissa skillnader mellan schweizisk och nordisk skadeståndsrätt vid äktenskapsskillnad föreligger dock; en del av dessa får vi anledning att uppmärksamma. Art. 151 ZGB lyder som följer:

Werden durch die Scheidung die Vermögensrechte oder die Anwartschaften für den schuldlosen Ehegatten beeinträchtigt, so hat ihm der schuldige Ehegatte eine angemessene Entschädigung zu entrichten.

Liegt in den Umständen, die zur Scheidung geführt haben, für den schuldlosen Ehegatten eine schwere Verletzung der persönlichen Verhältnisse, so kann ihm der Richter eine Geldsumme als Genugtuung zusprechen.

III. Skadeståndsregelns tillämpningsområde

a) I GB 11: 24 heter det: »Sker äktenskapsskillnad på grund av ena makens förhållande, varigenom han grovt kränkt den andre ...». Den fråga som nu skall undersökas är, om det är en conditio sine qua non att äktenskapsskillnaden[34] icke blott reellt utan även formellt sker på grund av ene makens förhållande, varigenom han grovt kränkt den andre.

Att den svenska lagstiftaren menat, att (vid direkt äktenskapsskillnad) skadeståndsrätt endast kan komma i fråga då skillnaden icke blott reellt utan även formellt äger rum på grund av grov kränkning från ene makens sida, synes klart framgå av olika motivuttalanden; t. ex. då det sägs, att enligt »förslagets mening skall beskaffenheten av de förhållanden, *vilka omedelbart ligga till grund för skillnadsdomen,* vara för skadeståndsfrågan avgörande»[35] (vår kurs.).

Då HD i *NJA 1944 s. 26* med motiveringen att äktenskapsskillnaden icke skett på grund av förhållande varigenom mannen grovt kränkt hustrun ogillade en i samband med äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 4 (äktenskapsskillnad på grund av minst tre års faktisk separation) förd skadeståndstalan, så får denna dom således sägas väl överensstämma med lagstiftarens intentioner.

I det anförda fallet yrkade mannen äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 4. Hustrun medgav detta yrkande men yrkade å sin sida skadestånd för det att mannen grovt kränkt henne (vari kränkningen bestod framgår ej av ref.). Underrätten som dömde till äktenskapsskillnad jäml. nämnda lagrum ogillade hustruns skadeståndsyrkande, *enär den ej fann det styrkt, att den kränkning vartill mannen gjort sig skyldig gent-*

[33] Jfr not 4 ovan.
[34] Alltså äktenskapsskillnad utan föregående hemskillnad.
[35] LB I, s. 440.

emot hustrun kunde anses såsom grov. HovR:n, dit båda parterna klagade (hustrun bl. a. i skadeståndsfrågan), fann ej skäl föreligga till ändring i underrättens utslag. Hustrun ensam fullföljde talan. HD fastställde HovR:ns utslag i skadeståndsfrågan men med den motivering som ovan angivits. — Att det sålunda var av formella skäl, som HD ogillade skadeståndsyrkandet i detta fall, torde klart framgå genom en jämförelse mellan underrättens och HD:s motivering. Jfr nedan bl. a. det likartade danska rättsfallet i *UfR 1964 s. 875 Ø* med motsatt utgång. Jfr också *NJA 1966 s. 279.*

I *NJA 1958 C 122* ogillades ett i samband med äktenskapsskillnad jämlt. GB 11: 13 framställt yrkande om skadestånd. Skillnad jämlt. detta lagrum sker ej heller på grund av skuld utan på grund av ene makens sinnessjukdom, jfr nedan ang. schweizisk rätt.

I svensk rätt kan make (vid direkt äktenskapsskillnad) sålunda göra skadeståndsrätt gällande *endast* vid skillnad jämlt. sådan skillnadsgrund, som förutsätter skuld å andre makens sida.[36] Till denna grupp av skillnadsgrunder hör då, som ovan framhållits, *icke* GB 11: 4 och 11: 13, men ej heller GB 11: 6, som stadgar, att make kan erhålla omedelbar äktenskapsskillnad om andre maken är borta och man ej vet om han under de tre sista åren varit vid liv; något rättsfall som visar, att skadeståndsrätt icke föreligger vid en äktenskapsskillnad jämlt. GB 11: 6 kan visserligen icke andragas, men detta torde med hänsyn till vad som ovan angivits icke heller vara erforderligt. (Anser sig den hemmavarande maken vara egenvilligt övergiven och därigenom grovt kränkt och skadeståndsberättigad, bör han i stället yrka äktenskapsskillnad på grund av egenvilligt övergivande jämlt. GB 11: 5, ty i detta fall föreligger principiellt skadeståndsrätt jämlt. GB 11: 24 (jfr nedan).)

Till gruppen skillnadsgrunder som *i princip* kan medföra skadeståndsrätt torde — utan att därför någon särskild motivering kan anses vara påkallad — samtliga nu återstående grunder för *direkt* äktenskapsskillnad vara att hänföra (stöd härför finns i rättspraxis[37]), alltså egenvilligt övergivande (GB 11: 5), tvegifte (GB 11: 7), äktenskapsbrott eller, som det numera heter, »samlag eller annat könsumgänge med annan än sin make» (GB 11: 8), »make, som lider av könssjukdom i smittosamt skede», har med vetskap eller misstanke om denna sin sjukdom, »utsatt andra maken för fara att bliva smittad» (GB 11: 9), misshandel eller annat brott mot andre makens person (GB 11: 10), ene maken dömd till svårare straff (GB 11: 11), och slutligen ene maken hemfallen åt gravt missbruk av rusgivande medel (GB 11: 12).

Beträffande tolkningen av regeln om att rätten till skadestånd endast kan grundas på samma förhållande, som lagts till grund för äktenskapsskillnad föreligger ett relativt färskt rättsfall, nämligen *NJA 1971 s. 583.*

---

[36] Dessutom kräves att den oskyldige maken i det enskilda fallet kan anses grovt kränkt, se närmare s. 60 samt kapitel 8.

[37] Se t. ex. följande rättsfall: NJA 1921 s. 146 (GB 11: 5), NJA 1948 s. 265 (GB 11: 8), NJA 1946 B 666 (GB 11: 10), NJA 1965 C 573 (GB 11: 11) och NJA 1960 s. 265 (GB 11: 12). Jfr också kapitel 7 nedan.

HR:n hade genom deldom dömt till äktenskapsskillnad p. g. a. hustruns äktenskapsbrott i sept. mån. 1968. Senare blev det i mål om mened styrkt, att hustruns otrohet inletts redan år 1966. Då HR:n prövade mannens talan om skadestånd p. g. a. hustruns äktenskapsbrott, ansåg rätten, att mannen ej kunde anses grovt kränkt och berättigad till skadestånd, enär sammanlevnaden mellan makarna hävts före den otrohet i sept. mån. 1968, som låg till grund för domen å äktenskapsskillnad. Att det nu var bevisat, att hustrun varit otrogen redan år 1966 kunde icke beaktas vid skadeståndsfrågans avgörande, eftersom »rätten till skadestånd allenast kan grundas på samma förhållande som lagts till grund för äktenskapsskillnaden». — Mannen klagade men HovR:n fastställde HR:ns dom i skadeståndsfrågan. — HD däremot ansåg det stå mannen fritt att till stöd för skadeståndsanspråket åberopa den otrohet, som inletts redan år 1966, oaktat domen om äktenskapsskillnad grundats enbart på den under år 1968 begångna otroheten. Ty det »skulle medföra egendomliga och föga tilltalande konsekvenser, om den nyss återgivna regeln om förutsättningen för skadestånd skulle tolkas såsom innefattande hinder för parten att, när skillnadsfrågan avgjorts genom deldom, vid skadeståndsfrågans fortsatta handläggning åberopa nya omständigheter och bevis avseende motpartens otrohet och dess kränkande karaktär. En sådan tolkning skulle praktiskt sett omöjliggöra att genom deldom komma till ett skyndsamt avgörande av skillnadsfrågan, när denna är förenad med skadeståndstalan» (diss.).

Vad gäller skadeståndsrätt vid äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad, »som vunnits på grund därav att ena maken grovt åsidosatt sina plikter mot den andre» så fordras formellt att hemskillnaden meddelats jäml. GB 11: 2 första stycket, vilken regel har följande lydelse:

Gör ena maken sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra maken eller barnen, eller åsidosätter han eljest i märklig mån sina plikter mot dem, eller är han hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, äge andra maken vinna hemskillnad . . . .

I motiven anförde LB, att man i denna regel »upptagit vissa mera vanliga fall, då ena maken låtit komma sig till last förseelse av sådan mera obestämd art, att den icke ansetts böra medföra omedelbar skilsmässa».[38] För hemskillnad jäml. GB 11: 2 första stycket krävs sålunda icke att ene maken grovt kränkt eller »grovt åsidosatt sina plikter mot den andre», utan endast att han »*i märklig mån*» åsidosatt sina plikter. Har den make som vid äktenskapsskillnaden yrkar skadestånd icke vunnit hemskillnaden på grund av att andre maken grovt åsidosatt sina plikter mot honom föreligger därför formellt hinder för tillämpning av skadeståndsregeln. Grovt åsidosättande av plikter får väl regelmässigt anses föreligga i sådana fall, då den oskyldige maken kunnat vinna direkt äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 5 eller 11: 7–11: 12 men i stället av en eller annan anledning valt hemskillnad. (I detta sammanhang bör erinras om att rätten på grund av en år 1969 i GB 11: 8 företagen lagändring kan vid äktenskapsbrott döma till hemskillnad i stället för till direkt äktenskapsskillnad, eller, om dom å hemskillnad redan föreligger, ogilla talan om

[38] LB I, s. 398 (motiven till 6: 2 första stycket i 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning (motsvarande GB 11: 2 första stycket)).

äktenskapsskillnad, därest »hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl tala därför».)

Enligt LB var det en förutsättning för skadeståndsrätt i det nu aktuella fallet, att den grova pliktförgätenheten åberopats såsom domskäl i hemskillnadsdomen. Enligt praxis däremot behöver det icke framgå av domen, att hemskillnaden vunnits på grund av grovt åsidosättande av plikter; det räcker, att detta eljest framgår av handlingarna i målet, jfr nedan anförda rättsfall *NJA 1942 s. 30.*[39]

I NJA 1942 s. 30 förelåg dom å hemskillnad jämf. GB 11: 2 första stycket, »enär i målet finge anses utrett, att Fritz *i märklig mån* åsidosatt sina plikter mot Anna» (vår kurs.). Anna hade gjort gällande, att Fritz »genom handgripligheter, våldsamma sinnesutbrott samt skymfliga ord och handlingar i märklig mån åsidosatt sina plikter mot henne». — Fritz yrkade nu äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 3 vilket yrkande medgavs av Anna som å sin sida yrkade skadestånd jämf. GB 11: 24. Underrätten, som på mannens yrkande dömde till äktenskapsskillnad, tillerkände Anna skadestånd, enär hon »måste anses hava vunnit hemskillnaden på grund därav att Fritz grovt åsidosatt sina plikter mot henne». Fritz besvärade sig i fråga om skadeståndsskyldigheten och HovR:n ogillade Annas yrkande om skadestånd då »Anna vunnit hemskillnad på den grund att Fritz *i märklig mån* åsidosatt sina plikter mot henne, samt förty skadestånd enligt 11 kap. 24 § giftermålsbalken icke kan tillerkännas Anna» (vår kurs.). Anna fullföljde talan.

Med ändring av HovR:ns utslag tillerkände HD (i likhet med underrätten) Anna skadestånd »enär mellan makarna dömts till hemskillnad jämlikt 11 kap. 2 § första stycket giftermålsbalken samt det *åsidosättande av sina plikter* mot Anna vartill Fritz gjort sig skyldig och på grund varav Anna vunnit hemskillnad *enligt vad handlingarna i hemskillnadsmålet framginge* var grovt» (vår kurs.). Jfr *NJA 1945 s. 9.*

b) Krävdes enligt *dansk* rätt för »godtgørelse» jämf. ægteskabslovens § 67, att äktenskapsskillnaden såväl formellt som reellt ägde rum på grund av grov kränkning? I »Udkast» till ægteskabsloven hade § 67 följande lydelse: »Dømmes der till Skilsmisse paa Grund af Forhold, hvorved den ene Ægtefælle grovt har krænket den anden, . . .»,[40] jfr GB 11: 24. Denna ordalydelse synes närmast peka mot att den danske lagstiftaren i likhet med den svenske avsåg, att skadeståndsrätt endast skulle föreligga vid äktenskapsskillnad, som formellt ägde rum på grund av grov kränkning. I motiven sägs emellertid, att § 67 »skal kun gælde, naar den ene Ægtefælle grovt har krænket den anden. *Der er ikke hermed tænkt paa bestemte blandt de i det foregaaende behandlede Skilsmissegrunde,* om end nogle af disse regelmæssig vil falde ind under Udtrykket;»[41] (vår kurs.). Den här kursiverade delen av det citerade uttalandet skulle sålunda enligt vår mening kunna anses tyda på att den danske lagstiftaren menat, att § 67 i princip skulle kunna tillämpas vid varje äktenskapsskillnad, som

---

[39] Jfr Beckman, Nils, Svensk Familjerättspraxis (5:e uppl. 1972), s. 66.
[40] Se danska motiven 1913, s. 334.
[41] Danska motiven 1913, s. 249.

i realiteten äger rum på grund av grov kränkning från ene makens sida oberoende av den formella skillnadsgrunden. Om tanken nu var denna så kom den dock icke till särdeles klart uttryck i den lydelse regeln hade i förslaget, vilket kan vara anledningen till den förändrade lydelse § 67 slutligen erhöll (»Dømmes der til Skilsmisse, og foreligger det Forhold, hvorved den ene Ægtefælle groft har krænket den anden . . .»).

Något tydligt uttalande i den aktuella frågan i dansk doktrin har vi icke kunnat finna.[42]

Om sålunda fullständig klarhet i den aktuella frågan möjligen icke står att vinna genom de danska förarbetena och den danska doktrinen så visar emellertid dansk rättspraxis klart, att man i denna intog en i förhållande till svensk rätt motsatt ståndpunkt. Som belägg härför kan åtminstone åberopas det senare av följande två rättsfall i UfR, vilka fall båda gällde fråga om skadeståndsrätt vid äktenskapsskillnad på grund av faktisk separation (§ 55 ægteskabsloven) och som därför är direkt jämförbara med det svenska ovan anförda rättsfallet i NJA 1944 s. 26. I det tidigare av de båda fallen, *UfR 1944 s. 177* (Ø) ogillades visserligen hustruns yrkande om skadestånd vid en av mannen yrkad äktenskapsskillnad. Domskälen synes emellertid tyda på, att det icke var av formella skäl som detta ägde rum, utan att omständigheterna i fallet var sådana, att hustrun icke kunde anses berättigad till skadestånd. (I landsrettens dom heter det nämligen, att »det ikke findes *Grundlag* for at tillægge Indstævnte Godtgørelse efter Ægteskabslovens § 67» (vår kurs.); ang. betydelsen av att det var svaranden och icke käranden i skillnadsmålet som yrkade skadestånd, se följande rättsfall i UfR 1964 s. 875 (Ø).

Av det senare fallet, *UfR 1964 s. 875* (Ø) framgår fullt tydligt, att skadeståndsrätt enligt dansk rätt ansågs föreligga vid en äktenskapsskillnad jäml. § 55 och detta till och med oberoende av om den skadeståndsyrkande maken uppträdde som kärande eller svarande i skillnadsfrågan, vilket ej stämmer särdeles väl med ordalydelsen i § 67, där det talas om »sagsøgeren». Det aktuella fallet är så intressant, att en utförlig redovisning är motiverad.

Makarna hade levt åtskilda sedan år 1956. År 1957 erhöll mannen mexikansk äktenskapsskillnad (vilken dock av Östre Landsret förklarades sakna rättskraft i Danmark) och ingick nytt äktenskap i USA. — Mannen yrkade nu äktenskapsskillnad jäml. § 55 i ægteskabsloven. Detta yrkande bestreds av hustrun, som å sin sida, därest rätten ändock dömde till äktenskapsskillnad, bl. a. yrkade skadestånd. Detta yrkande bestreds av mannen. — Underrätten, som på mannens yrkande dömde till äktenskapsskillnad jäml. angivet lagrum, ogillade hustruns yrkande om skadestånd, ty även om »sagsøgeren groft har krænket sagsøgte ved erhvervelsen af den mexicanske skilsmissedom og ved det derefter indgåede nye ægteskab, findes der dog ikke at burde tilkendes sagsøgte nogen godtgørelse, efter ægteskabslovens § 67,

[42] Följande litteratur har därvid granskats: Ernst Andersen (1964), Bentzon, Familieretten I, Borum, Familieretten II och Ringgård och Funch Jensen, Ægteskabsloven.

hvorved retten navnlig har lagt vægt på, at de nævnte retsakter er opnået i en anden verdensdel og nu er mere end 6 år gamle . . .».

Hustrun klagade och yrkade i första hand, att landsretten skulle ogilla yrkandet om äktenskapsskillnad och i andra hand (om rätten fastställde underrrättens dom i skillnadsfrågan) att hennes yrkande om skadestånd skulle vinna bifall.

Landsretten, som fastställde underrättens dom i skillnadsfrågan, tillerkände hustrun skadestånd med följande motivering: »Under hensyn til, at indstævnte i forbindelse med den udviste utroskab over for appellantinden i 1956–57 under de i Østre Landsrets dom af ... 1963 angivne omstændigheder ... 1957 hemmeligt for appellantinden har opnået en ugyldig skilsmisse i Mexico og på grundlag heraf ... 1957 har indgået et bigamisk ægteskab med den kvinde, med hvem utroskaben var begået, findes der af indstævnte at være udvist et sådant groft krænkende forhold over for apellantinden, at der efter ægteskabslovens § 67, stk. 1, vil være at tillægge appellantinden en godtgørelse, som efter alt foreliggende findes at kunne fastsættes til 20 000 kr.

Retten skal bemærke, at *den omstændighed, at loven efter sin ordlyd alene giver 'sagsøgeren' en ret til godtgørelse, ikke kan antages at være udtryk for, at loven har ment at ville nægte en sagsøgt samme ret, når forholdet som her er det, at den sagsøgte må tåle, at en ægtefælles påstand om skilsmisse tages til følge mod den sagsøgtes protest, og det er den sagsøgende part, der har udvist den grove krænkelse.* . . .» (vår kurs.).

Med hänsyn till ordalydelsen i den *norska* ekteskapslovens § 55 (»Ved *skilsmisse* etter dom på grunn av forhold, hvorved . . .» (vår kurs.), (jfr GB 11: 24)) kunde möjligen tänkas, att det i norsk rätt — såsom i svensk — för skadeståndsrätt krävdes, att äktenskapsskillnaden icke endast reellt utan även formellt *ägde* rum på grund av grov kränkning. Så är emellertid icke fallet. I de norska motiven uttalas, att § 55 icke är begränsad »til bestemte skilsmissegrunde, men gjælder i alle tilfælde, hvor den ene egtefælle *grovt har krænket* den anden. Dette maa gjøres til gjenstand for en konkret bedømmelse, men selvfølgelig vil enkelte skilsmissegrunde være av den art, at de i og for sig er en grov krænkelse, saaledes hor og *desertio malitiosa*».[43] — Inom norsk doktrin framhålles också av såväl *Arnholm*[44] som *Støylen*[45] att make som blivit grovt kränkt på grund av andre makens förhållande kan bli tillerkänd »erstatning og oppreisning» även om, som Støylen uttrycker det, »ektemaken ved sjølve søksmålsgrunnen i og for seg ikke er grovt krenkt». Att samma ståndpunkt intages i rättspraxis framgår åtminstone av ett av Støylen redovisat underrättsfall, nämligen *Oslo byretts dom d. 13/12 1947.*[46] I detta fall vann mannen äktenskapsskillnad på grund av tre års faktisk separation (ekteskapslovens § 43 andra stycket). (Han hade lång tid före äktenskapsskillnaden fått ett barn utom äktenskapet.) Vid äktenskapsskillnaden tillerkändes hustrun »oppreisning for tort og svie» jämf. ekteskapslovens § 55, jfr ovan det danska rättsfallet i UfR 1964 s. 875 (Ø) samt NJA 1944 s. 26.

---

[43] Norska motiven 1913, s. 115.
[44] Arnholm a. a. s. 165.
[45] Støylen, Separasjon og skilsmisse etter norsk rett, s. 173.
[46] Se Støylen a. a. s. 185.

I norsk rätt kan äktenskapsskillnad i vissa fall avgöras administrativt genom »bevilling» i stället för genom dom.[47] § 55 kan dock endast tillämpas då en skillnadsdom föreligger, jfr orden »Ved skilsmisse *etter dom* . . .»[48] (vår kurs.).

I detta sammanhang kan anmärkas, att hänvisningen i § 55 till § 54 i ekteskapsloven bland annat innebär, att den oskyldige maken kan få frågan om ersättning jäml. § 55 prövad av *skiftesretten* om skiftet äger rum offentligt, därest yrkande om sådan ersättning av en eller annan anledning icke blev framställt redan i skillnadsmålet.[49]

I norska ekteskapslovens § 55 sägs icke uttryckligen (såsom i svensk, finsk och tidigare dansk rätt) att skadeståndsrätt kan föreligga icke blott vid direkt äktenskapsskillnad utan i visst fall även vid äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad. Enligt *Støylen* föreligger dock skadeståndsrätt även vid äktenskapsskillnad efter föregående »separasjon».[50]

Vad gäller *finsk* rätt bör först observeras, att i regeln i sista mom. i äktenskapslagens § 78 om den skyldige makens förverkande av utjämningsanspråk på grund av giftorätt, används ungefärligen samma uttrycksätt som i den svenska skadeståndsregeln (»Dömes till skillnad på grund av 70 § eller eljest i följd av ena makens förhållande varigenom han grovt kränkt andra maken . . .»). Förutsättningarna för nämnda regels tillämpning är också i finsk rättspraxis de samma som beträffande den svenska skadeståndsregelns, såtillvida att regeln *endast* blir tillämplig »då grov kränkning påvisas och makarna dömas till skillnad *just* på en sådan grund»[51] (*Hakulinen*) (vår kurs.). — För *skadeståndsregelns* (första och andra mom. i § 78) tillämpning krävs däremot *icke* att äktenskapsskillnaden formellt sker jäml. en regel som förutsätter skuld; nödvändigt är endast, att det i äktenskapsskillnadsmålet påvisas, att ene maken bär den huvudsakliga skulden till skillnaden (jfr orden »Dömes till äktenskapsskillnad mellan makarna och bär den ena huvudsakligen skulden därtill — . . .», jfr § 67 danska ægteskabsloven och art. 151 ZGB). Vem av makarna som är kärande i skillnadsfrågan saknar också betydelse. Om till exempel ene maken yrkar äktenskapsskillnad på grund av minst två års faktisk separation (§ 76 andra mom.), så kan andre maken i egenskap av svarande yrka och bli tillerkänd skadestånd, om det styrks i målet, att det är käranden som är den huvudsakligen skyldige till äktenskapsskillnaden (särskild stämning härför är ej erforderlig),[52] jfr det danska rättsfallet UfR 1964 s. 875 (Ø) samt det norska underrättsfallet ovan.

Schweizisk rätt slutligen överensstämmer beträffande den aktuella frågan med norsk, finsk och tidigare dansk rätt. För den schweiziska skadeståndsregelns tillämpning förutsättes formellt endast, att ene maken är *oskyldig,* medan andre maken är *skyldig* till skillnaden, icke att denna

---

[47] Se härom Arnholm a. a. s. 146 ff.
[48] Jfr Støylen a. a. s. 172.
[49] Jfr Støylen a. a. s. 186 ff.
[50] Støylen a. a. s. 172 ff.
[51] Hakulinen a. a. s. 190.
[52] Hakulinen a. a. s. 190. Jfr dock Nordisk udredningsserie 1961: 6, s. 18.

formellt äger rum på grund av makes skuld.[53] (»Schuldloser Ehegatte ist nicht der *absolut* schuldlose, sondern derjenige, *gegenüber* welchem kein *Scheidungsgrund* vorliegt» (*Egger*)[54].) Praktisk betydelse får nu detta egentligen endast beträffande äktenskapsskillnad på grund av djup söndring (art. 142). Vid äktenskapsskillnad på grund av ene makens sinnessjukdom (art. 141) kan nämligen art. 151 aldrig tillämpas, eftersom den sjuke maken icke kan anses som *skyldig,*[55] och de därefter återstående skillnadsgrunderna fordrar samtliga skuld å ene makens sida.

Dessa skillnadsgrunder är: äktenskapsbrott (art. 137), svårare misshandel eller ärekränkning (art. 138), brott eller »unehrenhaften Lebenswandel» (art. 139) och egenvilligt övergivande (art. 140).[56]

Art. 142 förutsätter, som ovan framhållits ej skuld utan djup söndring mellan makarna. I fråga om äktenskapsskillnad jäml. detta lagrum skiljer man emellertid i schweizisk praxis mellan »a) le divorce prononcé *entre* les époux, c'est-à-dire n'impliquant en réalité de fautes à la charge ni de l'un ni de l'autre des conjoints, b) le divorce prononcé *contre* l'un des époux et c) le divorce prononcé *aux torts et griefs réciproques* des époux» (*Esener*).[57] — I fallen a och c kan det *icke* bli fråga om skadeståndsrätt för endera maken; så däremot för den oskyldige maken i fallet b.[58]

c) Rättsolikheten mellan de tre länder som aktivt deltog i det nordiska lagstiftningssamarbetet är anmärkningsvärd. Såvitt vi kunnat utröna förhåller det sig *icke* så, att rättspraxis i de tre länderna mot lagstiftarnas intentioner utvecklat sig olika på den aktuella punkten; tvärtom synes praxis i samtliga tre länder vara i överensstämmelse med lagens mening. Den närmaste anledningen till att skadeståndsrätten i svensk rätt vid direkt äktenskapsskillnad begränsats till sådana fall, då skillnad sker just på grund av det skadeståndsgrundande förhållandet synes ha varit en önskan hos LB att söka förhindra, »att frågan, huruvida en möjlighet att vinna äktenskapsskillnad skall begagnas eller ej, i större utsträckning än oundgängligt är komme att ses ur de ekonomiska intressenas synpunkt;»[59]

---

[53] Se Egger, Das Familienrecht, s. 172 f.

[54] Egger a. a. s. 173. Jfr Schwander, Die Entschädigung wegen Eheauflösung nach Art. 151 Abs. 1 ZGB, s. 60 f. — Jfr dock ang. nyare praxis Hinderling, Die Bedeutung des Verschuldens für die Ansprüche nach Art. 151 und 152 ZGB (i Basler Juristische Mitteilungen, 1964, s. 1 ff.) och densamme, Die Bedeutung des Verschuldens für das Ehescheidungsrecht der Schweiz (i Ius Privatum Gentium. Festschrift für Max Rheinstein zum 70. Geburtstag am 5. Juli 1969, Bd. II, s. 1005 ff.).

[55] Jfr Esener, L'obligation de réparer les préjudices resultant du divorce en droit suisse, s. 39.

[56] Se närmare om dessa skillnadsgrunder Egger a. a. s. 113 ff. och Hinderling, Das schweizerische Ehescheidungsrecht, s. 64 ff.

[57] Esener a. a. s. 41.

[58] Esener a. a. s. 42 ff.

[59] LB I, s. 440. Jfr Lagutskottets utlåtande 1915 nr 32 i anledning av proposition med förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m. m., dels ock i ämnet väckta motioner, s. 53.

Enligt vårt förmenande utgör detta icke ett övertygande skäl för skadeståndsrättens begränsning. Erkänner man principiellt en skadeståndsrätt vid äktenskapsskillnad synes denna icke, såsom skett i svensk rätt, böra begränsas av formella skäl.[60] (Beträffande finsk rätt och den aktuella frågan skall endast framhållas, att en jämförelse mellan uttryckssätten i första och tredje mom. av äktenskapslagens § 78 närmast ger vid handen, att lagstiftaren endast i fråga om tredje mom:s tillämpning fordrat, att skillnaden sker såväl formellt som reellt på grund av grov kränkning. Finsk praxis skulle sålunda väl överensstämma med lagstiftarens intentioner.)

d) Ovan har redogjorts för frågan om vid vilka skillnadsgrunder regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad formellt kan bli tillämplig. Ingen av dessa skillnadsgrunder är dock ovillkorligt förenad med en rätt till skadestånd för den oskyldige maken; huruvida skadestånd i det enskilda fallet skall utgå eller icke beror i stället, framhåller LB, alltid ytterst »på den uppfattning domstolen bildar sig med ledning av omständigheterna i skillnadsmålet».[61] Samma princip gäller i övrig nordisk rätt.[62]

Någon vägledning beträffande vilka faktorer som kan vara av betydelse vid prövningen av skadeståndsfrågan lämnas icke i motiven,[63] varför denna fråga är helt överlämnad åt domstolarnas bedömande.[64] En väsentlig frågeställning i denna avhandling är att på grundval av ett underrättsmaterial genom olika analyser söka fastställa vilka faktorer som *faktiskt* är av betydelse vid skadeståndsfrågans bedömande i rättspraxis. Dessa analyser — vilka måst begränsas till att omfatta den i praktiken mest frekventa grunden för skadeståndstalan, nämligen otrohet[65] — genomföres i formen av hypotesprövningar, som redovisas i kap. 8. De uppställda hypoteserna baseras bland annat på resultaten av undersökningar av *överrättspraxis*. Vi har med hänsyn härtill funnit det lämpligt att förlägga även undersökningen av överrättspraxis till kapitel 8. Följande må emellertid redan här anmärkas.

I *svensk* rätt torde det förhålla sig så, att de handlingar eller beteenden

---

[60] Jfr Beckman, Nils, i Förhandlingar å det tjugoförsta nordiska juristmötet, s. 59.

[61] LB I, s. 440.

[62] Se betr. norsk rätt motiven 1913, s. 115, Arnholm a. a. s. 165 och Støylen a. a. s. 172 f. Betr. tidigare dansk rätt, se danska motiven 1913 s. 249, Ernst Andersen (1964) s. 252 f., Bentzon a. a. s. 231 och Borum a. a. s. 144. — Betr. schweizisk rätt, se särskilt Hinderling, Die Bedeutung des Verschuldens für die Ansprüche nach Art. 151 und 152 ZGB (i Basler Juristische Mitteilungen, 1964, s. 1 ff.) och densamme, Die Bedeutung des Verschuldens für das Ehescheidungsrecht der Schweiz (i Ius Privatum Gentium. Festschrift für Max Rheinstein zum 70. Geburtstag am 5. Juli 1969, Bd. II, s. 1005 ff.).

[63] Utförligare är motiven till en annan regel om immateriell kränkning, nämligen 3 § i lagen 1960 om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, se SOU 1956: 25, s. 121 ff. Jfr betr. ideell skada inom upphovsrätten särskilt Strömholm, Le droit moral de l'auteur. Bd II: 1, s. 35 ff.

[64] Betr. skadeståndsberäkningen är dock motiven ganska utförliga, se LB I, s. 441 f.

[65] De fall i det insamlade underrättsmaterialet, som rör fråga om skadestånd vid andra skillnadsgrunder än otrohet är för få för att medge meningsfulla statistiska analyser, se närmare s. 139.

från ene makens sida som berättigar andre maken till direkt äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 5 eller 11: 7–11: 12 *normalt* sett av domstolarna anses böra medföra skadeståndsrätt för den oskyldige maken, *såvida ej särskilda omständigheter talar emot detta.* Det sagda innebär beträffande den i kap. 8 behandlade skadeståndsrätten vid äktenskapsskillnad på grund av otrohet att det för skadeståndsrättens inträde *icke* fordras, att otroheten ägt rum under särskilt graverande omständigheter.

Dansk praxis intog en annan ståndpunkt i fråga om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad förorsakad av ene makens otrohet. *Ernst Andersen*[66] anförde t. ex. härom, att hustrun icke berättigades till »godtgørelse, blott fordi manden har haft en elskerinde, eller fordi han er blevet kæreste med en anden og derfor forlader hjemmet». Hade otroheten begåtts utanför makarnas gemensamma hem blev det likaledes sällan tal om skadestånd. För skadeståndsrätt fordrades i princip i stället, att otroheten begåtts under särskilt graverande omständigheter, såsom i makarnas hem eller med en hos makarna anställd eller inneboende person. Ett annat exempel kunde vara att mannen tagit in på hotell med den andra kvinnan under föregivande av att denna kvinna var hans hustru.

Beträffande svensk rätt — det är uteslutande denna som kommer att studeras i kapitel 8 — skulle man möjligen med hänsyn till vad som ovan framhållits kunna föreställa sig att en undersökning av frågan om vilka faktorer som är av betydelse vid skadeståndsfrågans bedömande kunde begränsas till sådana fall där skadeståndstalan ogillats. En sålunda begränsad undersökning torde dock förutsätta, att man är förvissad om, att rättspraxis är så enhetlig, att icke samma faktor eller faktorer som i vissa fall medfört talans ogillande återfinnes i sådana fall där talan bifallits. Skäl föreligger för ett antagande om att praxis icke uppvisar en sådan enhetlighet.

Vad som *särskilt* aktualiserar frågan om en eventuellt oenhetlig praxis är skadeståndets dubbla syften att avse dels ideell, dels ekonomisk skada (betr. den sistnämnda typen av skada är det särskilt ekonomisk skada till följd av bodelning som här är av intresse).[67] Det har av *Beckman* antytts, att denna »svårförenliga blandning av ideella och ekonomiska motiv har gjort det vanskligt för domstolarna att komma till en enhetlig och rimlig praxis».[68] Med hänsyn till skadeståndsregelns utformning måste det för skadeståndstalans bifallande vid äktenskapsskillnad på grund av otrohet alltid antagas krävas att en immateriell kränkning föreligger.[69] Kan m. a. o. den skadeståndsyrkande maken icke anses i psykiskt avseende grovt kränkt

---

[66] Ernst Andersen (1964) s. 253.
[67] Se närmare härom kapitel 3 nedan.
[68] Beckman, Nils, i SvJT 1962, s. 613.
[69] Det bör tilläggas att »grov kränkning» i skadeståndsregelns mening icke alltid behöver vara av immateriell art. Då det gäller skadestånd vid äktenskapsskillnad på grund av misshandel (GB 11: 10) kan sålunda kränkningen bestå i fysisk skada. Även ekonomisk kränkning torde kunna medföra rätt till skadestånd jäml. GB 11: 24. Vi tänker då på det fallet att make tillerkännes skadestånd vid äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad, som vunnits på grund därav att andre maken grovt åsidosatt sina försörjningsplikter.

skall talan ogillas; att ekonomisk skada föreligger i fallet kan icke vara tillräckligt för en bifallande dom. Med hänsyn bland annat till Beckmans ovan citerade uttalande är det av särskilt intresse att undersöka i vad mån domstolarna vid bedömningen av frågan om huruvida grov kränkning föreligger eller ej låter sig påverkas av ekonomiska faktorer. För att det skall bli möjligt att studera denna fråga måste givetvis även sådana fall där skadeståndstalan bifallits medtagas i undersökningen.

IV. Sammanfattning. Frågeställningar för den rättssociologiska undersökningen

I kapitlet har redogjorts för skadeståndsregelns tillkomst, utformning och tillämpningsområde. Beträffande den sistnämnda frågan konstaterades en skiljelinje mellan å ena sidan svensk och å den andra sidan norsk, finsk och tidigare dansk rätt. I svensk rätt krävs för skadeståndsrätt att äktenskapsskillnad (i fråga om direkt äktenskapsskillnad) såväl formellt som reellt sker på grund av grov kränkning från ene makens sida, medan det i övrig nordisk rätt är tillfyllest att skillnaden reellt sker på sådan grund. Det senare gäller även beträffande schweizisk rätt.

Beträffande den anmärkningsvärda rättsolikheten mellan de tre länder, som aktivt deltog i det nordiska lagstiftningssamarbetet, ansåg vi det icke förhålla sig på det sättet, att rättspraxis i de tre länderna mot lagstiftarnas intentioner utvecklat sig olika på den aktuella punkten; tvärtom syntes oss praxis i de berörda länderna vara i överensstämmelse med lagens mening.

Det har flera gånger i detta arbete antytts, att det framför allt är vid äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott som skadeståndsregelns tillämpning aktualiseras. *En närmare kännedom om den faktiska skadeståndsfallsfrekvensen* (varmed här avses fall där yrkande om skadestånd jäml. GB 11: 24 framställts) *vid de olika skillnadsgrunderna saknas emellertid, varför denna fråga bör ägnas en undersökning. — Likaså synes oss böra utredas i vad mån skadeståndsfallsfrekvensen varierar med hänsyn till sådana faktorer som kärandens kön, makarnas socialgrupp eller exempelvis med hänsyn till om makarna bor på landsbygden eller i stad.* Undersökningar av nu nämnda frågor presenteras i kapitel 7.

Som ovan framhållits avgör omständigheterna i fallet om skadestånd skall utgå eller icke. *Kapitel 8 i denna avhandling är ägnat att närmare utreda vilka omständigheter (faktorer), som faktiskt äger relevans vid skadeståndsfrågans avgörande. Vidare belyses om en enhetlig eller en skiftande praxis råder på det aktuella rättsområdet.*

KAPITEL 3

Om ersättningsgill skada enligt regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad

I. Inledning

I den empiriska delen av denna avhandling kommer bl. a. att undersökas vilka olika typer av skada domstolarna faktiskt beaktar vid fastställande av skadestånd vid äktenskapsskillnad. I detta kapitel lämnas som nödvändig bakgrund till den rättssociologiska undersökningen av rättspraxis och det rättspolitiska avsnittet en huvudsakligen på lagförarbeten och doktrin grundad redogörelse för vilka olika typer av skada domstolarna kan beakta vid skadeståndets fastställande.

II. Skadeståndsrättens omfattning

a) *Gränsdragningen mellan ekonomisk och icke-ekonomisk skada enligt den skadeståndsrättsliga doktrinen*

Receptionen i nordisk skadeståndsrätt av den romerskrättsliga *culpa-principen* kom att medföra en, för den äldre rätten okänd, skarp åtskillnad mellan ekonomisk och icke-ekonomisk (eller ideell) skada. Enligt culpaprincipen är skadeståndsansvaret i utomobligatoriska sammanhang i princip begränsat till *ekonomisk skada å sak eller person* eller till vad *Ussing* kallar »*integritetskränkningar*».[1] »Presumtionen är», som *Karlgren* framhåller, »*emot*, att annan skada är ersättningsgill».[2]

Beträffande frågan om vilken skada som skall anses som *ekonomisk* har uppställts olika teorier. Av dessa torde den teori, som i dansk doktrin kallats »*målestokteorien*», vara den numera allmänt omfattade.[3] Enligt denna teori, vilken tillskrives *Ussing*, är skadan av ekonomisk natur om den »*kan vurderes i Penge efter en almen Maalestok*, d. v. s. en Maalestok, der ikke er rent individuel».[4]

Beträffande de övriga teorierna må här följande anmärkas. Enligt den av *Scheel* uppställda »penningteorien» är en skada ekonomisk, när den drabbar en persons rättigheter av ekonomiskt värde. Genom skadan framkallas hos den skadelidande ett pen-

---

[1] Ussing, Erstatningsret, s. 26 ff. — Jfr bl. a. Nybergh i JFFT 1951, s. 163 ff.
[2] Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 23.
[3] Jfr Ulf Persson, Skada och värde, s. 366 ff., Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 211 f. och A. Vinding Kruse, Erstatningsretten II, s. 439 ff.
[4] Ussing a. a. s. 139.

ningbehov exempelvis på grund av att hans inkomster uteblir eller förminskas eller på grund av att han påföres utgifter.[5] — Enligt den av *Hagerup Bull* uppställda »värdeteorien» är ekonomisk skada ett ingrepp i de »økonomiske værdifulde goder», som står till en individs förfogande. Hagerup Bull har härmed velat uttrycka, att det avgörande är om skadan medfört en inskränkning i den skadelidandes möjligheter till behovstillfredsställelse; konsumtionsvärdet blir här det centrala värdebegreppet.[6] — De olika teorierna är ingående behandlade hos *Ulf Persson,* Skada och värde, s. 362 ff. Persson finner i sin undersökning, att skillnaderna mellan de olika teorierna faktiskt icke är så stora som tidigare antagits.

Enligt »målestokteorien» är tydligen en skada som *icke* kan värderas i pengar efter en »almen Maalestok» att betrakta som icke-ekonomisk. (Jfr den finländske forskaren *Otto Brusiin,* Zum Problem des immateriellen Schadens, s. 10 f.: »Ein Schaden ist nicht Vermögensschaden, falls es grundsätzlich unmöglich ist, seine Grösse in Geld abzumessen. 'Grundsätzlich unmöglich' impliziert, dass es sich hier nicht um Beweisschwierigkeiten handelt, die in konkreten Fällen des Vermögensschadens erheblich sein können». — *Popp-Madsen,* Bod, s. 260, förstår med icke-ekonomisk skada »Skade paa et Gode, der ikke har objektiv Existens uden for det berettigede Subjekt».)

Den främsta orsaken till obenägenheten att medge ersättning för *icke-ekonomisk eller ideell skada* är, att det saknas en objektiv värderingsmåttstock för mätande av dylik skada. Det är m. a. o. icke möjligt att i pengar objektivt uppskatta den ideella skadan utan ersättningen måste bestämmas helt skönsmässigt. En allmän regel om ersättning för ideell skada antages därför kunna »give anledning til stor retsusikkerhed og indbyde til vilkårlighed, muligvis endog til misbrug af erstatningsinstituttet» (A. Vinding Kruse).[7]

Principen om att endast ekonomisk skada å sak eller person är ersättningsgill har dock i nordisk rätt sina undantag[8] Vad gäller svensk rätt bör särskilt uppmärksammas, att 4 § i skadeståndslagens kapitel 2 medger ersättning för sådan ekonomisk skada, som icke har något samband med person- eller sakskada under förutsättning av att skadevållarens handlande är straffbart; dylik skada kallas i skadeståndslagen *»ren förmögenhetsskada».* (Det bör inskjutas, att vid integritetskränkningar ersättning kan utgå för sådan förmögenhetsskada, som består i försämring av en persons allmänna ekonomiska ställning och som utgör en direkt följd av person- eller sakskadan.) Vidare medges enligt särskilda regler ersättning för *icke-ekonomisk skada.*[9] Vad gäller skadestånd för icke-ekonomisk skada synes

[5] Scheel i TfR 1893, s. 446 ff. — Jfr Hagerup Bull i TfR 1920, s. 155 ff. Jfr också Ussing a. a. s. 137 ff., Ulf Persson a. a. s. 362 ff. samt A. Vinding Kruse, Erstatningsretten II, s. 438 f.

[6] Hagerup Bull i TfR 1920, s. 155 ff. — Jfr Ussing a. a. s. 138 ff., Ulf Persson a. a., s. 362 ff. samt A. Vinding Kruse, Erstatningsretten II, s. 439.

[7] A. Vinding Kruse, Erstatningsretten II, s. 440.

[8] Se betr. svensk rätt Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 106 ff.

[9] Frågan om ersättning för ideell skada behandlades vid det nordiska juristmötet år 1969, se Forhandlinger på Det 25. nordiske juristmøte i Oslo 13.–15. august 1969, s. 344 ff.

det lämpligt att med *Bergström*[10] skilja mellan *skadestånd för avtalsbrott* och *skadestånd för personligt obehag*. Vad svensk rätt beträffar ges i skadeståndslagens kapitel 5 två exempel härpå, nämligen regeln i 1 § angående ersättning för psykiskt lidande till följd av frihets- och ärekränkningsbrott och regeln i 2 § angående ersättning för genom kroppsskada förorsakat ideellt lidande. Även annorstädes i den svenska lagstiftningen förekommer det särskilda regler om ersättning utanför integritetskränkningarnas område. Här kan nämnas regeln i kollektivavtalslagens 8 § andra stycket samt regeln i 23 § lagen om förenings- och förhandlingsrätt om skadestånd för avtalsbrott.[11] — Vidare kan nämnas reglerna i 54 och 57 §§ i 1960 års upphovsrättslag om ersättning för ideell och allmän förmögenhetsskada.[12]

Vad gäller övrig nordisk rätt må det här vara tillräckligt att erinra om de vittgående danska och norska reglerna om ersättning för ideell skada i 15 § första stycket i ikrafttrædelseloven till den danska straffeloven[13] resp. 19 § andra och tredje styckena i ikrafttrædelseloven till den norska straffeloven.[14]

Till de regler som medger ersättning för *icke-ekonomisk* skada hör också vissa familjerättsliga regler, nämligen reglerna i GB om skadestånd på grund av bruten trolovning (GB 1: 3),[15] om skadestånd vid äktenskaps

---

[10] Se Bergström, Kollektivavtalslagen, s. 147 ff. ang. skadestånd jäml. kollektivavtalslagens 8 § andra stycket. — Jfr Rodhe, Lärobok i obligationsrätt, s. 206 f. Rodhe föredrar termen »allmänt skadestånd för avtalsbrott». Termen »skadestånd för avtalsbrott» finner han olämplig, eftersom även ekonomiskt skadestånd i kontraktsförhållanden oftast utgår för avtalsbrott, se Rodhe a. a. s. 207.

[11] Se om den förstnämnda regeln särskilt Bergström a. a. s. 147 ff. — Det är av särskilt intresse att här nämna regler om skadestånd för avtalsbrott med hänsyn till vårt uttalande nedan s. 97 om att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad bl. a. kan antagas syfta till att trygga och garantera äktenskapet som sådant samt att makes anspråk på att äktenskapet icke kommer att upplösas på grund av ett pliktvidrigt uppträdande från andre makens sida. Ersättning för icke-ekonomisk skada vid äktenskapsskillnad kan sålunda uppfattas dels som ett slags skadestånd för avtalsbrott, dels ock som skadestånd för det personliga lidandet eller obehaget.

[12] Om ideell skada i upphovsrätten, se särskilt Strömholm, Le droit moral de l'auteur. Bd. II: 1, s. 35 ff.

[13] Se om denna regel t. ex. A. Vinding Kruse, Erstatningsretten II, s. 442 ff.

[14] Se om 19 § i lagen om den norska strafflagens ikraftträdande t. ex. Øvergaard, Norsk Erstatningsrett, passim. Se också Dagfinn Dahl, Erstatning og opreisning for legemsskade efter norsk rett, s. 15 ff. samt Kristen Andersen (i Forhandlinger på Det 25. nordiske juristmøte i Oslo 13.–15. august 1969, s. 349 ff.).

[15] Se om skadestånd vid brytande av trolovning LB I, s. 122 ff., Familjerättskommittén i SOU 1964: 35, s. 41 ff., Beckman, Nils, Svensk Familjerättspraxis (1972), s. 13 ff., Malmström, Äktenskapsrätt, s. 24 f., Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 38 ff. samt Gunvor Wallin, Några reflexioner angående skadeståndsskyldighet vid bruten trolovning (i Nordisk Gjenklang, Festskrift til Carl Jacob Arnholm, s. 775 ff.). — Jfr också Björling, Nordiska juristtämman, 1926, s. 53 ff. och Karlgren, Avtalsrättsliga spörsmål, s. 73 f. — Familjelagsakkunniga föreslår i sitt betänkande — i enlighet med direktiven för utredningsarbetet — att reglerna om skadestånd vid brytande av trolovning upphävs, se Familj och äktenskap. 1 (SOU 1972: 41, s. 120 ff.). — Betr. finsk rätt, se Hakulinen a. a. s. 15 ff. — I den nya danska äktenskapslag som trädde i kraft den 1 januari 1970 finns inga särskilda regler om trolovning. Betr. skadestånd vid bruten trolovning i tidigare dansk rätt, se Ernst Andersen (1964), s. 9 ff. Anmärkas bör att dansk rätt ej medgav ersättning för rent ideell skada, se Andersen (1964), s. 13. — Den norska äktenskapslagen från år 1918 har aldrig innehållit några särskilda regler om trolovning. Enligt en numera (den 15/2 1963) upphävd regel i den norska strafflagen (§ 210) kunde man, som fyllt 21 år och som under trolovning

återgång (GB 10: 6)[16] samt den för oss aktuella regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad (GB 11: 24).

Det kan här inskjutas, att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad i nordisk skadeståndsrättslig doktrin ofta anföres som exempel på en regel, som medger ersättning för ideell skada.[17] Någon mer ingående undersökning har regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad dock icke ägnats i den skadeståndsrättsliga doktrinen.

b) Regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad är en av de familjerättsliga regler, som i vårt land under senare tid blivit föremål för omfattande kritik. Vanligtvis har kritiken — vilken kommer att närmare granskas i det rättspolitiska avsnittet — utmynnat i ett krav på upphävande av ifrågavarande regel. Ibland får man nu det intrycket att en alltför onyanserad uppfattning om den aktuella skadeståndsrättens verkliga omfattning ligger bakom denna kritik. Man argumenterar nämligen ofta, synes det oss, utifrån det antagandet, att skadeståndsrätten ifråga endast gällde vid äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott och att skadeståndets enda uppgift därvid vore att bereda den skadeståndsberättigade maken ersättning för det psykiska lidandet, vilket — om nu uppfattningen vore riktig — skulle innebära, att skadeståndsrätten endast omfattade ersättning för ideell skada. (Kan en otrohet verkligen värderas i pengar, frågar sig kritikern av regeln ofta.)

Regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad medger emellertid ingalunda endast ersättning för ideell skada. I de svenska motiven uttalas sålunda, att då domstolen efter fritt skön utmäter ersättningen »skall den situation, vari maken råkar genom en skilsmässa under föreliggande omständigheter, tagas i betraktande i hela sin vidd, och avseende skall fästas vid skada ej blott av *ekonomisk* utan även av ideell natur» (vår kurs.).[18]

Då det gäller att söka ange en allmän princip för hur man skall definiera ekonomisk skada i följd av äktenskapsskillnad ligger det enligt vår mening

---

eller äktenskapslöfte avlat barn med kvinna och som därefter utan giltig grund vägrade att gifta sig med kvinnan ifråga drabbas av straffansvar. I dylikt fall kunde mannen även bli skadeståndsskyldig, varvid skadeståndsskyldigheten kunde omfatta ersättning för såväl ekonomisk som ideell skada, se närmare Arnholm a. a. s. 25 f.

[16] Om skadestånd vid äktenskaps återgång, se LB I, s. 351 ff. — Rätten till skadestånd vid äktenskaps återgång har, med hänsyn till att återgång är en mycket sällsynt företeelse, ringa praktisk betydelse och kommer ej att ägnas någon särskild uppmärksamhet i denna avhandling. Vissa betydelsefulla skillnader mellan denna skadeståndsrätt och rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad kommer dock att anmärkas i noter. — Betr. norsk rätt, se norska motiven 1913, s. 92 f. samt Arnholm a. a. s. 164 f. — Se betr. finsk rätt Hakulinen a. a. s. 173 ff. — I den nya danska äktenskapslag som trädde i kraft den 1 januari 1970 finns, som tidigare framhållits, ingen regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad; vid äktenskaps återgång föreligger dock fortfarande skadeståndsrätt, se § 26 i den nya lagen. Denna regel överensstämmer innehållsmässigt med regeln om skadestånd vid äktenskaps återgång i § 47 i 1922 års nu upphävda danska äktenskapslag. Se om denna skadeståndsrätt danska motiven 1913, s. 178 f., Bentzon, Familieretten I, s. 142 ff., Borum, Familieretten II, s. 88 ff. och Ringgård och Funch Jensen a. a. s. 80 f. Om § 26 i den nya danska äktenskapslagen, se Ernst Andersen (1971), s. 192 f.

[17] Se t. ex. Ussing a. a. s. 207 f. A. Vinding Kruse, Erstatningsretten II, s. 445 och Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 113.

[18] LB I, s. 441.

nära tillhands att jämföra äktenskapet med ett avtalsförhållande. Utan att därmed på något vis sätta likhetstecken mellan ett äktenskap och ett civilrättsligt kontrakt skulle man nämligen med en från den obligatoriska skadeståndsrätten lånad term kunna hävda att den make, som exempelvis genom äktenskapsbrott eller genom misshandel av andre maken vållat äktenskapsskillnad, gjort sig skyldig till ett *vållande in contractu.*[19] Inom den obligatoriska skadeståndsrätten gäller nu i allmänhet den principen, att den part som vållat avtalets eller kontraktets undergång har att genom skadeståndsbetalning försätta motparten i samma situation som om avtalet behörigen fullgjorts (ersättning till det s. k. »positiva kontraktsintresset»). Det förekommer emellertid även inom den obligatoriska skadeståndsrätten, att den skadelidande har krav på att genom skadeståndsbetalning bli försatt i den situation, som skulle ha förelegat om avtalet aldrig kommit till stånd (ersättning till det s. k. »negativa kontraktsintresset»).[20] Båda dessa principer kan nu, som nedan skall visas, i modifierad form tillämpas[21] även i fråga om den »kontraktsrättsligt färgade»[22] rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad.

I motiven till den numera upphävda danska regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad avges följande fråga och svar angående vilken skada »godtgørelsen» egentligen avser: »Er det Erstatning for, at Ægteskabet er blevet indgaaet, eller er det Erstatning for, at det nu skal ophøre, eller, med andre Ord, skal det ved Godtgørelsen tilstræbes at stille den forurettede, som om Ægteskabet aldrig var blevet indgaaet, eller som om det stadig bestod? Hertil maa svares, at det er noget af begge Dele, og at, da hele Afgørelsen er skønsmæssig, vil en Dommer være berettiget til at lægge den første Maalestok til Grund i ét Tilfælde, f. Eks. hvor Ægteskabet har varet ganske kort og er barnløst, og den krænkede har maattet opgive en god Livsstilling for at gifte sig, medens han i et andet Tilfælde vil kunne lægge den anden Maalestok til Grund, f. Eks. hvis en Hustru efter et langvarigt Ægteskab lades tilbage med en stor Børneflok . . .».[23] Med hänsyn till följande uttalande av LB angående frågan om vilka faktorer domstolen skall beakta vid skadeståndsberäkningen torde kunna antagas, att vad som yttrats i de danska motiven äger sin giltighet även för svensk rätt. LB anför sålunda att vid skadeståndsberäkningen är av betydelse — förutom »skillnadsanledningens art och graden av skuld hos den vållande parten» — »skilsmässans inverkan på den ersättningsberättigades framtidsutsikter, makarnas levnadsvillkor och sociala ställning

---

[19] Om vållande in contractu, se Rodhe, Lärobok i obligationsrätt, s. 125 ff. jfrt med s. 208 f. — Vid äktenskaps återgång kan man i stället tala om vållande in contrahendo. Se om vållande in contrahendo Rodhe a. a. s. 139 ff. jfrt med s. 209 f.

[20] Jfr bl. a. Rodhe, Lärobok i obligationsrätt, s. 193 f. et passim. Rodhe föredrar dock att tala om »positiva resp. negativa intresset», se a. a. s. 193.

[21] Jfr nedan s. 69.

[22] Jfr Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 113.

[23] Danska motiven 1913, s. 249 f.

samt, särskilt då äktenskapet bestått allenast kortare tid, de förhållanden vari den oskyldiga maken levat före sitt giftermål och den utsträckning vari vardera infört egendom i boet . . .».[24] LB framhåller dock försiktigtvis, att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad naturligtvis icke ger »den förorättade maken anspråk på att städse få för framtiden tillgodonjuta enahanda villkor som under äktenskapet».[25]

Den aktuella skadeståndsrättens nu antydda omfattning kan knappast sägas framgå direkt av lagtexten i GB 11: 24. Känner man endast till lagtexten kan det, förefaller det oss, ligga nära till hands att dra den felaktiga slutsatsen att endast skada i direkt följd av den grova kränkningen vore ersättningsbar, vilket till exempel vid äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott skulle innebära, att vanligtvis endast ersättning för ideell skada kunde komma i fråga. Samma anmärkning synes böra kunna riktas mot § 67 i den nu upphävda *danska* äktenskapslagen samt mot den *finska* äktenskapslagens § 78.

Eftersom enligt gängse *dansk* skadeståndsrättslig terminologi ersättning för ideell skada betecknas som »*godtgørelse*» medan ersättning för ekonomisk skada kallas »*erstatning*» kunde man på grund av det uteslutande talet om »godtgørelse» i § 67 (upphävda danska äktenskapslagen) möjligen tro, att denna regel över huvud taget endast medgav ersättning för ideell skada. Så var dock icke fallet. Man hade valt »Ordet 'Godtgørelse' fremfor 'Erstatning' netop for att lede Tanken hen paa, at Summen fastsættes ved Skøn over hele den foreliggende Situation», sägs det i de danska motiven.[26]

Den *norska* ekteskapslovens § 55 ger ett klarare besked än de övriga nordiska reglerna om skadeståndsrättens omfattning. I denna regel uttalas, att den kränkte maken kan kräva såväl »*erstatning* for det *formuestap* som han måtte *lide* ved skilsmissen» som »*oppreisning* for den ved krenkelsen lidte tort og annen *skade av ikke økonomisk art*». (Det kan här inskjutas, att den norska skadeståndsrätten dock i realiteten är mer inskränkt än exempelvis den svenska, i det att den ej medger ersättning för »tap i fremtidig erverv»;[27] detta gör emellertid t. ex. GB 11: 24.)[28]

Den *schweiziska* rättens art. 151 ZGB gör en klar åtskillnad mellan ekonomisk skada till följd av äktenskapsskillnaden (första stycket) och ideell skada till följd av själva kränkningen (andra stycket). — (Även om första och andra stycket i art. 151 ZGB icke är alternativa utan kumula-

---

[24] LB I, s. 441.
[25] LB I, s. 442.
[26] Danska motiven 1913, s. 250.
[27] Jfr norska motiven 1913, s. 115, Arnholm a. a. s. 165 samt Støylen a. a. s. 176. — Regeln om skadestånd vid äktenskaps återgång i 38 § i den norska äktenskapslagen medger dock att hänsyn tas även till den oskyldige makens underhållsbehov vid fastställandet av skadeståndet; anledningen härtill är att någon underhållsskyldighet ej förelåg mellan makarna efter äktenskaps återgång enl. äktenskapslagen i dess ursprungliga lydelse, jfr norska motiven 1913, s. 93. Efter en år 1969 genomförd lagändring gäller dock samma regler om underhållsskyldighet vid äktenskaps återgång som vid äktenskapsskillnad, jfr Arnholm a. a. s. 164 f. jfrt med s. 170.
[28] Jfr nedan s. 72 ff.

tiva, så kan det naturligtvis i det konkreta fallet inträffa, att endast ersättning enligt det ena stycket kan ifrågakomma; kan exempelvis den oskyldige maken icke sägas ha vållats någon ekonomisk skada genom äktenskapsskillnaden, kan icke »*Entschädigung*» enligt första stycket utdömas, men väl »*Genugtuung*» enligt andra stycket om ideell skada kan anses föreligga.)[29]

III. Ekonomisk skada till följd av äktenskapsskillnad

a) Då vi nedan söker redogöra för olika typer av ekonomisk skada, som kan tänkas uppkomma för den oskyldige maken vid en av andre maken vållad äktenskapsskillnad, så grundar sig redogörelsen på resultatet av en jämförelse mellan den oskyldige makens ekonomiska situation efter äktenskapsskillnaden och den situation för denne make, som kan antagas skulle ha förelegat, om äktenskapsskillnad ej inträffat, alternativt äktenskapet aldrig ingåtts. Det bör dock noga understrykas, att det knappast kan komma ifråga att strikt söka tillämpa den skadeståndsrättsliga *differensläran*[30] beträffande rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad, som är en skadeståndsrätt sui generis. Det förhållandet att skadestånd vid äktenskapsskillnad kan fastställas skönsmässigt innebär ju bland annat, att den oskyldige maken aldrig kan sägas ha krav på att få viss skada ersatt. Syftet med framställningen nedan är därför icke att redovisa vilka ekonomiska skador domstolarna skall beakta, utan endast att söka ge en överblick över vilka skador som torde vara möjliga att beakta vid skadeståndsberäkningen.

Då skadeståndet vid äktenskapsskillnad fastställes skönsmässigt innebär detta vidare, att det utdömda skadeståndet icke utgör summan av olika exakt specificerbara skadeståndsbelopp för i målet beaktade delskador. Det är m. a. o. knappast möjligt att avgöra hur stor del av skadeståndsbeloppet, som hänför sig till viss ekonomisk skada; ej sällan kan det för övrigt vara omöjligt att avgöra hur stor del av det utdömda skadeståndet, som avser ekonomisk resp. ideell skada. Tilläggas bör att det icke sällan är omöjligt att avgöra vilka skador domstolen över huvud taget faktiskt beaktat i det konkreta fallet.[31]

Vad ovan anförts avser närmast det fallet, då skadeståndet fastställts till ett belopp omedelbart i pengar. Svensk rättspraxis har dock utvecklats i den riktningen, att skadeståndet ofta sättes i direkt relation till giftorätten, exempelvis på det sättet att den skyldige maken förpliktas att avstå från hela sin giftorättsandel.[32] I dylikt fall

---

[29] Jfr t. ex. Esener a. a. s. 34 f.

[30] Om differensläran, se särskilt Ulf Persson a. a. Jfr Rodhe, Lärobok i obligationsrätt, s. 184 ff.

[31] Jfr Bergström a. a. s. 156 ang. svårigheten att bedöma vad som i enskilda domar rörande skadestånd enl. kollektivavtalslagen varit det för skadeståndsbestämningen avgörande, »den ekonomiska skadan eller avtalsbrottet som sådant».

[32] Jfr Beckman, Nils, Svensk Familjerättspraxis (1972), s. 70. Jfr också frekvensfördelning för variabel 78 i bilaga 6.

— i vilket man ej kan tala om att skadeståndet fastställts skönsmässigt, eftersom detta är fullständigt rättat efter boets beskaffenhet — kan det vanligtvis anses klart, att skadeståndet avsett skada till följd av bodelningen vid äktenskapsskillnaden.

b) De skador av ekonomisk natur, som kan drabba en make till följd av äktenskapsskillnad är av vitt skilda slag men synes oss lämpligen kunna indelas i följande tre huvudgrupper:

1) skada på grund av bortfall av olika med äktenskapet förenade ekonomiska fördelar; dessa fördelar kan antingen vara sådana som redan existerar eller sådana som ligger i framtiden (med skadeståndsrättslig terminologi skulle man i första fallet kunna tala om »*damnum emergens*» och i det senare om »*lucrum cessans*»)[33]

2) skada till följd av den bodelning, som skall äga rum i samband med äktenskapsskillnaden samt

3) andra typer av skada. Hit hänför vi exempelvis den skada i ekonomiskt avseende, som vid ett kortvarigt äktenskap kan sägas föreligga för den make, som för äktenskapets skull uppgivit en lönande sysselsättning, vilken han efter äktenskapsskillnaden ej kan återfå. Hit räknar vi vidare särskilda kostnader, som den oskyldige maken fått vidkännas antingen i samband med äktenskapets ingående (när detta endast varat en kortare tid) eller i samband med äktenskapsskillnaden, såsom kostnader för flyttning etc.

I svensk rätt förhåller det sig otvivelaktigt så, att skadeståndet vid äktenskapsskillnad fått sin ur reparativ synpunkt största betydelse som ersättning för ekonomisk skada till följd av bodelning eller, som man vanligen säger, som korrektiv mot obilliga verkningar av regeln om likadelning av boet vid bodelningen. Nämnda typ av skada behandlas ingående under IV nedan. Här skall närmast den typ av skada, som angivits under 1 ovan något närmare utvecklas. Under 3 ovan angivna typer av skada anser vi oss däremot icke behöva redogöra närmare för här; i kapitel 9 redovisas exempel på skada tillhörande denna grupp, som faktiskt beaktats i rättspraxis.[34]

c) *Närmare om skada vid äktenskapsskillnad på grund av bortfall av olika med äktenskapet förenade ekonomiska fördelar*

Under äktenskapet lever makarna — i varje fall är detta lagens mening — under samma ekonomiska villkor, något som naturligtvis är av särskilt stor betydelse för den av makarna, som saknar egna inkomster eller har betydligt lägre inkomster än andre maken. — Även om regeln i nordisk äktenskapsrätt är den, att vardera maken ensam äger och själv förvaltar den egendom han fört in i boet och som han under äktenskapet förvärvat

[33] Jfr Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 212 f. Jfr härtill Rodhe, Obligationsrätt, s. 489.
[34] Se s. 225 ff.

(antingen egendomen ifråga är föremål för giftorätt eller den är enskild) så är det givet, att makarna i de flesta äktenskap njuter ekonomiska fördelar av varandras egendom. — Vid ene makens död är den efterlevande maken tillförsäkrad olika ekonomiska förmåner, bland annat i arvsrättsligt hänseende.

I nu nämnda avseenden innebär en äktenskapsskillnad alltid mer eller mindre radikala förändringar. Arvs- och i princip även underhållsrätten upphör. Har ene maken under äktenskapet kunnat utnyttja andre makens egendom, så kan denna möjlighet genom äktenskapsskillnaden bringas att upphöra osv.

Bortfallet av de med äktenskapet förenade ekonomiska fördelarna kan naturligtvis bli kännbara för en make vare sig andre maken bär skuld till skillnaden eller ej. I regel måste dock »maken ställas i valet mellan å ena sidan äktenskapet med dess fördelar och olägenheter och å den andra äktenskapsskillnad utan andra ekonomiska rättsföljder än dem, som kunna föranledas av underhållsreglerna» (LB).[35] I de fall åter, då äktenskapsskillnaden vållats på grund av *grov kränkning* från ene makens sida, borde enligt LB den oskyldige maken äga särskilda krav på gottgörelse eller kompensation för den skada i ekonomiskt hänseende, som äktenskapsskillnaden kan innebära.[36]

Vad först gäller frågan om ersättning för arvsrättens bortfallande så torde utan vidare kunna fastslås, att det är uteslutet att man i nordisk rätt skulle kunna vid skadeståndets fastställande beakta en sådan högst eventuell skada för den oskyldige maken som denna; huruvida äktenskapsskillnaden verkligen i detta avseende medför en skada för den oskyldige maken är naturligtvis beroende av den högst osäkra frågan om vem av makarna, som först kommer att avlida.[37] (Märkligt nog medger emellertid *schweizisk* rätt att dylik skada beaktas; observera lydelsen i art. 151 ZGB: »Werden durch die Scheidung die Vermögensrechte oder die Anwartschaften für den schuldlosen Ehegatten beeinträchtigt . . .» (Med Anwartschaften avses bl. a. arvsanspråk. Se närmare om schweizisk rätt *Egger,* Das Familienrecht, särskilt s. 173 och *Hinderling,* Das schweizerische Ehescheidungsrecht, s. 129.[38])

Att den skada, som kan sägas uppstå för den oskyldige maken därigenom att han ej längre kan utnyttja andre makens egendom kan beaktas vid skadeståndets fastställande, skall visas genom exempel från rättspraxis i kapitel 9.

---

[35] LB I, s. 440.

[36] LB I, s. 440.

[37] Jfr Støylen a. a. s. 177. Den omständigheten att den skyldige maken förväntar ett arv från sina föräldrar eller från annat håll torde ej heller kunna beaktas vid skadeståndsberäkningen, jfr a. a. s. 176 f. — Ang. svårigheten att vid skadeståndets fastställande beakta en sådan eventuell skada som förlust av arvsrätt, jfr Schwander a. a. s. 24 vid not 33 och s. 55.

[38] Jfr Schwander a. a. s. 54 ff. samt Esener a. a. s. 54 ff. — Ang. skadeståndsberäkningen i fråga om »Anwartschaften», se också Schwander a. a. s. 89.

Att skadeståndet enligt LB:s mening skulle kunna komma till användning för att reparera den skada i underhållshänseende,[39] som en äktenskapsskillnad kan innebära för den oskyldige maken, framgår — förutom av LB:s ovan citerade uttalande i fråga om skadeståndsberäkningen[40] — av motiven till regeln om underhållsskyldighet mellan frånskilda makar i 6: 2 i 1915 års lag (nu GB 11: 26). LB förutsatte nämligen där, att då skadestånd utdömdes, så skulle detta i allmänhet bli så bestämt, att den oskyldige makens behov av underhåll därigenom tillfredsställdes — i den mån den andre makens förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt medgav detta — och något utrymme för tillämpningen av underhållsregeln skulle då ej förefinnas.[41] På denna punkt synes dock LB ha misstagit sig. Skadeståndet har nämligen i praktiken icke i någon större utsträckning kommit att utnyttjas som en direkt ersättning för underhåll.[42] Föreligger underhållsbehov från den oskyldige makens sida är det sålunda vanligt, att underhållsbidrag utgår vid sidan om skadeståndet.[43] Orsakerna härtill kan vara flera.

Ett förhållande som kan antagas vara av stor betydelse är, att den skada för framtiden, som äktenskapsskillnaden innebär för den oskyldige maken i underhållshänseende icke går att fastställa med någon större grad av säkerhet. Sådana händelser kan inträffa, att något underhållsbehov ej längre kvarstår; det kan t. o. m. i framtiden visa sig, att den oskyldige maken fått sin ekonomiska levnadsställning förbättrad i stället för försämrad. Vi tänker då särskilt på det fallet, då den oskyldige maken ingått nytt äktenskap med en mer välsituerad person än sin tidigare make. Bland annat med hänsyn till en sådan möjlig utveckling är det en fördel om underhållsbehovet regleras underhållsvägen i stället för genom skadestånd, eftersom periodiskt utgående underhåll enligt GB 11: 26 upphör vid den underhållsberättigade makens omgifte.

Även andra skäl talar för att välja underhållsalternativet framför skadeståndsalternativet. Som vi senare skall erfara omfattar makarnas bo sällan några mer betydande tillgångar i flertalet av de fall där skadestånd utdömes, se närmare kapitel 9.[44] Det skadestånd som i dylika fall tillerkännes den oskyldige maken omfattar ej sällan hela eller större delen av boet. Därigenom är emellertid vanligtvis den oskyldige makens underhållsbehov icke täckt. För att kunna täcka detta har man då att välja mellan att utdöma ytterligare skadestånd i form av periodiskt utgående sådant eller att utdöma underhåll jäml. GB 11: 26. Skälen för valet av det senare alternativet förefaller regelmässigt kunna antagas vara starkare

[39] En mycket intressant analys av vilka olika typer av skada i försörjningshänseende, som *till följd av sammanlevnaden* kan drabba ene maken (vanligtvis hustrun) efter sammanlevnadens upphörande ges av Andrup, Om ægteskab og underhold, s. 275 ff.
[40] Se s. 67 f.
[41] LB I, s. 450.
[42] Jfr Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 147.
[43] Jfr kapitel 7 nedan.
[44] Jfr frekvensfördelning för variabel 119 i bilaga 6.

än för det förra. För den underhållsberättigade maken har en dom på underhållsbidrag den fördelen i förhållande till en dom på skadestånd, att den vid utebliven betalning möjliggör införsel i den förpliktades lön.[45] — För den förpliktade maken har underhållsalternativet den fördelen, att underhållsbidraget i skattehänseende utgör en avdragsgill kostnad (skadeståndet är icke avdragsgillt, ty detta utgör icke skattepliktig inkomst för den skadeståndsberättigade maken, se Regeringsrättens Årsbok 1930: Fi not 343). — Vidare finns för den förpliktade maken möjlighet att vid väsentligt ändrade förhållanden påkalla nedsättning av underhållsskyldigheten jäml. GB 11: 28, en möjlighet som icke står till buds beträffande skadestånd. — Slutligen kan väl även psykologiska skäl tala emot att utdöma s. a. s. dubbla skadestånd.

Det faktum att underhåll utdömes vid sidan om skadestånd i flertalet av de fall, där underhållsbehov föreligger från den oskyldige makens sida, innebär dock icke att skadeståndet saknar all betydelse i försörjningshänseende. Några exempel härpå kan här lämnas. I sådana fall där underhåll ej kan utdömas, enär det brister i fråga om »behovs-rekvisitet» i GB 11: 26, kan domstolen naturligtvis ändock taga hänsyn till den oskyldige makens försörjningssituation vid den skönsmässiga skadeståndsberäkningen. Vidare kan fall tänkas där vid skadeståndets fastställande direkt hänsyn tages till möjligheten av att göra den oskyldige maken självförsörjande; skadeståndet avpassas exempelvis så, att den oskyldige maken får möjlighet att efter äktenskapsskillnaden driva en rörelse. I andra fall kan läget vara det, att den förpliktades inkomstförhållanden icke medger utdömande av något (eller i varje fall icke ett tillräckligt högt) underhållsbidrag, medan däremot hans förmögenhetsförhållanden medger utdömandet av skadestånd för att täcka den oskyldige makens underhållsbehov.

Nu kan invändas att underhållsfrågan i det sistnämnda fallet lika gärna kan regleras underhållsvägen, enär GB 11: 26 medger, att underhållet fastställes till ett belopp en gång för alla. I praktiken är det emellertid mycket ovanligt, att underhållet fastställes på dylikt sätt,[46] och några särskilda skäl till varför man, om nu skadestånds-

[45] I lagberedningens förslag till lag om införsel i avlöning, pension eller livränta fanns i 20 § en regel, som bl. a. stadgade att om make genom dom eller genom skriftligt avtal blivit förpliktad att utge skadestånd jäml. GB 1: 3, 10: 6 eller 11: 24 så skulle andre maken (liksom ifråga om underhållsbidrag) kunna vid bristande betalning erhålla införsel i den förpliktade makens lön etc. — Lagrådet avstyrkte förslaget till en sådan regel. Man menade, att ifrågavarande skadestånd var av väsentligt annan beskaffenhet än underhållsbidrag. Vidare förelåg enl. lagrådet ej heller några tillräckliga skäl för att förena ett dylikt skadestånd med ett privilegium i exekutionsrättsligt hänseende i synnerhet som anspråk på skadestånd för andra typer av skada, såsom ex:vis skada p. g. a. misshandelsbrott, icke var förenat med rätt till införsel. I Kungl. Maj:ts prop. nr 33 med förslag till lag om barn utom äktenskap m. m. (20/1 1917) var dock regeln om införsel för skadeståndsfordran bibehållen. Vid riksdagsbehandlingen ville FK att regeln ifråga skulle införas; så däremot ej AK. Efter sammanjämkning biföll FK det beslut AK fattat, varför lagen om införsel i avlöning, pension eller livränta ej kom att medge införsel för skadestånd jäml. GB 1: 3, 10: 6 eller 11: 24.

[46] Jfr Sigrid Beckman, Behövs ändringar i gällande regler om äkta makars förmögenhetsförhållanden? (i Forhandlinger på det tyvende nordiske juristmøte, bilaga VI, s. 28) samt densamma, Rapport från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning och behovet av ändringar däri, s. 41 f. — Jfr också frekvensfördelning för variabel 42 i bilaga 6.

rätt föreligger, skulle utdöma underhåll i form av ett engångsbelopp vid sidan om skadestånd synes icke föreligga.

I *finsk* rätt kan skadeståndet liksom i svensk rätt användas som ersättning för underhåll.[47] — Enligt *norsk* rätt däremot skall hänsyn *icke* tagas till »tap i fremtidig erverv» vid fastställande av »erstatning» jämf. ekteskapslovens § 55. I fråga om lösandet av den oskyldige makens underhållsbehov har den norske lagstiftaren hänvisat uteslutande till regeln om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad.[48] — Enligt den schweiziska rätten skall den oskyldige makens underhållsbehov i första hand täckas genom skadestånd jämf. art. 151 ZGB. Underhållsregeln i art. 152 ZGB är subsidiär i förhållande till den förra regeln.[49] Skadeståndet kan i ett och samma fall fastställas att utgå i såväl »Kapitalform» som i »Rentenform». Anmärkas bör att skyldigheten att utge periodiskt utgående skadestånd jämf. art. 153 ZGB upphör i och med den berättigade makens omgifte (detsamma gäller om den berättigade maken avlider).

IV. Närmare om skada till följd av bodelning

a) I svensk rätt förhåller det sig, som tidigare framhållits, så att det är som korrektiv mot obilliga verkningar av regeln om likadelning av boet vid bodelning som skadeståndet i praktiken fått sin ur reparativ synpunkt ojämförligt största betydelse. I detta avsnitt skall lämnas en orientering om det nu (genom nya giftermålsbalken) gällande giftorättssystemet, om de obilliga resultat detta systems princip om likadelning av boet vid äktenskapets upplösning inter vivos kan leda till samt om de olika korrektiv mot dylika obilliga verkningar lagen erbjuder.

b) Om rättsläget i fråga om äktenskapets personliga och ekonomiska rättsverkningar i tiden närmast före NGB:s ikraftträdande kan följande anmärkas.[50]

Enligt den före NGB gällande legala egendomsordningen sammanfördes makarnas egendom till en gemensam massa, i vilken makarna hade en lika delrätt. Fast egendom, som införts i äktenskapet eller som ärvts under äktenskapet, betraktades dock som enskild. Genom äktenskapsförord — vilket kunde med laga verkan endast ingås före vigseln — ägde dock makarna avtala om avvikelser från dessa lagens regler, till exempel om att även annan än nu nämnd egendom skulle vara att anse som enskild.

Av en avgörande betydelse för makarnas rättsförhållanden i såväl personligt som ekonomiskt avseende var *mannens målsmanskap* för hustrun. I personligt hänseende yttrade sig målsmanskapet dels i förhållandet inåt, såsom husbondevälde, dels i förhållandet utåt, såsom målsmanskap i inskränkt mening. I ekonomiskt hänseende *innebar målsmanskapet, att förvaltningen av makarnas egendom i princip tillkom mannen*

[47] Jfr Hakulinen a. a. s. 190.
[48] Se norska motiven 1913, s. 115. Jfr Arnholm a. a. s. 165 och Støylen a. a. s. 176.
[49] Jfr Egger, a. a. s. 171 ff., Hinderling, Das schweizerische Ehescheidungsrecht, s. 126 ff. samt Esener a. a. s. 49 ff. — Andrup a. a. innehåller en kortfattad redogörelse för schweizisk rätts regler om underhåll och skadestånd vid äktenskapsskillnad.
[50] Jfr till det följande LB IV, s. 139 ff.

allena. (Enligt 1734 års lag förvaltade mannen all egendom i boet, sålunda även hustruns enskilda; redan enligt denna lag gällde dock, att mannen ej ägde utan hustruns samtycke pantsätta eller med servitut belasta ifrågavarande egendom.) Som skydd mot mannens förvaltningsmissbruk kom det under senare delen av 1700-talet tillskapade boskillnadsinstitutet att spela en betydelsefull roll. (Genom boskillnaden, vars egentliga funktion från början var att bereda en make ansvarsfrihet gentemot andre makens borgenärer, kom nämligen hustruns egendom att undandragas från mannens förvaltning och i stället att först ställas under förvaltning av god man och senare (genom en lagändring år 1874) under hustruns egen förvaltning.) År 1874 infördes dessutom de betydelsefulla nyheterna, att hustrun erhöll rätt att själv förvalta dels sådan henne enskilt tillhörig egendom, som genom föreskrift i äktenskapsförord, i testamente eller vid gåva förklarats vara undantagen mannens förvaltning, dels ock egen arbetsförtjänst. — I fråga om reglerna om makars ansvarighet för gäld skall här blott anmärkas, att dessa regler i förening med mannens förvaltningsmakt kunde medföra för hustrun synnerligen menliga verkningar; i sämsta fall *kunde mannen* sålunda, utan att hustrun egentligen hade några möjligheter att förhindra detta, *genom ingående av oförsiktiga förbindelser eller på annat sätt åstadkomma ett ödeläggande av makarnas hela bo.*

För LB stod det klart, att mannens — från olika håll sedan lång tid tillbaka hårt kritiserade — *målsmanskap och förvaltningsmakt tillhörde en svunnen tid och måste upphöra.* Upphävandet av mannens målsmanskap borde ej medföra införandet av en särskild regel om makarnas bestämmanderätt i gemensamma angelägenheter. Det var i stället tillräckligt, att önskvärdheten av ett samfällt beslut i gemensamma angelägenheter kom till uttryck i lagen genom att i denna uttalades att makarna är pliktiga *»att i samråd verka för familjens bästa»* (GB 5: 1). — Frågan om förvaltningsrätten borde ej lösas särskilt utan i samband med *den genomgripande reform av lagstiftningen i fråga om makars egendomsförhållanden, som LB fann vara av nöden.*

Redan under förarbetena till 1734 års lag hade röster höjts för införande av en total egendomsgemenskap mellan makar och vid åtskilliga riksdagar under tiden 1856–1895 framfördes även krav i denna riktning. Vid 1913 års riksdag påyrkades i en motion, att giftorätten skulle utsträckas att gälla jämväl fast egendom, som före äktenskapet förvärvats eller som ärvts under äktenskapet. (Förslaget avslogs dock av båda kamrarna.) — Om sålunda från vissa håll krav framfördes på ett stärkande av egendomsgemenskapen (det enda konkreta resultatet av dessa krav var den lika giftorättens införande år 1845) så fanns emellertid å andra sidan förespråkare för reformer i motsatt riktning, alltså för införande av total egendomsskillnad. Krav härom framställdes förutom i motioner vid riksdagar under senare delen av 1800-talet bland annat även av »Föreningen för gift kvinnas äganderätt». Inom såväl riksdagen som lagutskottet var emellertid den förhärskande meningen, att tiden ej ännu var mogen för en så genomgripande reform.

Vad som enligt LB kunde kritiseras i det rådande systemet var mannens förvaltningsmakt och icke principen om egendomsgemenskap som sådan. Egendomsgemenskapen var »ett uttryck för vardera makens på äktenskapet grundade rätt att dela andra makens ekonomiska villkor. Det måste ock beaktas, att uppbyggandet eller bevarandet av en förmögenhet under ett äktenskapligt samliv i väsentlig mån är beroende av båda makarna. *Det skulle innebära ett orättvist underskattande av den i hemmet verksamma hustruns insats i familjens hushållning, om hon skulle leva i äktenskapet eller lämna detsamma utan någon rätt till en förmögenhet, vars förvärvande eller bevarande i större eller mindre grad möjliggjorts genom klok och sparsam hushållning av henne»* (vår kurs.).[51]

---

[51] LB IV, s. 166.

Den anmärkningen kunde dock riktas mot den gällande rätten, att fast egendom som införts i äktenskapet eller ärvts under detsamma icke ingick i gemensamheten. Stadgandet härom härledde sig från en tid, då släkten ansågs ha anspråk på sådan egendom, men ett sådant anspråk kunde ej längre godkännas. Att detta stadgande ändock »fått stå kvar och till och med så sent som 1898 utvidgats till att omfatta även fast egendom i stad måste betraktas såsom en anomali, som får sin förklaring däri, att stadgandet medför ett visst skydd för hustrun mot följderna av mannens missbruk av hans förvaltningsrätt. *Detta visar hän på, att frågan om gemenskapens bibehållande är väsentligen beroende på, huruvida förvaltningen kan på ett tillfredsställande sätt ordnas*» (LB IV)[52] (vår kurs.).

När det nu gällde frågan om vilket av olika tänkbara egendomssystem, som borde sättas i det gamlas ställe, så konstaterade LB först, att *egendomsskillnad* i och för sig skulle tillfredsställa kravet på hustruns frigörelse från beroendet av mannen i det ekonomiska, men att detta system å andra sidan helt och hållet lämnade den viktiga grundsatsen, »*att mellan makar bör förefinnas en viss gemensamhet även i det ekonomiska*» åsido.[53] (vår kurs.). I en mängd äktenskap skulle dessutom ett sådant system vara vida ofördelaktigare för hustrun, enär hon sällan hade möjlighet att själv förvärva någon egendom. — *Egendomsgemenskap med samförvaltning* var däremot ett system som samtidigt innebar ett brytande av mannens förvaltningsmakt och ett tillbörligt iakttagande av gemensamhetsprincipen. Emellertid kunde ej heller detta system förordas, enär samförvaltningen förmodligen skulle »möta så stora praktiska svårigheter, att den säkerligen icke skulle kunna genomföras».[54]

»Ett uppslag till en ordning, som synes vara ägnad att tillgodose både gemensamhetsprincipen och bägge makarnas tillbörliga anspråk på självständighet jämväl i det ekonomiska»,[55] ansåg man sig i stället ha funnit i ett förslag, som framlagts av *Goos*, vid det första nordiska juristmötet (1872) och som sedermera vidareutvecklats av presidenten *K. J. Berg*. Den föreslagna ordningen innebar principiellt *egendomsgemenskap med särförvaltning och lika delning av den behållna gemensamma egendomen vid äktenskapets upplösning*. Grundtankarna i detta förslag tilltalade LB, men av olika skäl (bland annat var man otillfredsställd med förslagets regler i fråga om gäldsansvarigheten och det förhållandet att förslagets princip om att makarna skulle anses som gemensamma ägare till egendomen i boet uteslöt möjligheten för makarna att träffa förmögenhetsrättsliga avtal mellan varandra) fann man, att systemet borde ges en något annorlunda konstruktion.

c) Huvudprincipen för den legala egendomsordning, som kom att föreslås av LB och som genom NGB blev gällande rätt, är följande.[56] Vardera maken *förblir ägare* till den egendom han för in i äktenskapet och som han under äktenskapet förvärvar, han *förvaltar själv denna sin egendom och han svarar i princip ensam* (med sin egendom) för sina skulder. — Andre maken erhåller dock i och med äktenskapets ingående en särskild rätt, kallad »*giftorätt*», till den andre makens egendom (GB 6: 1 första stycket). Denna giftorätt är *icke* såsom den äldre giftorätten en delrätt i andre makens egendom, utan en »egenartad på familjerättslig grund vi-

---

[52] LB IV, s. 166.
[53] LB IV, s. 172.
[54] LB IV, s. 173.
[55] LB IV, s. 175.
[56] Jfr till det följande LB IV, Malmström, Äktenskapsrätt, s. 48 ff., Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 73 ff. samt Familjerättskommittén i SOU 1964: 35.

lande rättighet»,[57] innebärande i främsta rummet ett anspråk på del i egendomen vid den legala ordningens upphörande i anledning av boskillnad, hem- eller äktenskapsskillnad.

Giftorätten har dock även viss betydelse under den legala ordningens bestående, såtillvida att make är pliktig att vårda sitt »giftorättsgods» (den egendom vari andre maken äger giftorätt) på sådant sätt, att egendomen ifråga »ej otillbörligen minskas andra maken till förfång» (GB 6: 3). — Vidare stadgas förbud för make att utan andre makens samtycke avyttra eller pantsätta bland giftorättsgodset ingående fast egendom (GB 6: 4) eller i sådant gods ingående egendom, som utgör för gemensamt begagnande avsett bohag eller andre makens nödiga arbetsredskap eller som är avsedd för barnens personliga bruk (GB 6: 5).

I stället för den äldre rättens »samfällda bo», i vilket makarna ägde giftorätt (delrätt), trädde sålunda genom NGB mannens *giftorättsgods* däri hustrun äger giftorätt, och *hustruns giftorättsgods* däri mannen äger giftorätt. Vid sidan härav kan emellertid i boet finnas egendom, som ej är föremål för giftorätt. Undantag görs sålunda dels för sådan egendom, som enligt GB 6: 8 är *makes enskilda,* dels för sådan egendom som beskrivs i GB 6: 1 andra stycket; den senare egendomen kan lämpligen med *Schmidt* benämnas »*särskild egendom*».[58]

Den egendom som enligt GB 6: 8 (första stycket) skall betraktas som enskild är följande: a) egendom som genom *äktenskapsförord* förklarats skola vara enskild (första mom.), b) egendom som make erhållit i *gåva* av annan än andre maken *med villkor* att den skall vara enskild, eller som make genom *testamente* eller *arv* erhållit *med föreskrift i testamente* att egendomen ifråga skall vara makens enskilda (andra mom.) och c) vad som trätt i stället (*substitut*) för under a och b nämnd egendom, »såvida ej annorlunda föreskrivits genom den rättshandling, på grund av vilken egendomen är enskild» (tredje mom.). Däremot anses avkastning av ovannämnda enskilda egendom som giftorättsgods, såvida ej annorlunda föreskrivits i rättshandlingen (GB 6: 8 andra stycket).

Den egendom, som vi här ovan kallat »särskild» beskrivs i GB 6: 1 andra stycket som »*rättighet, som ej kan överlåtas eller eljest är av personlig art*». Beträffande sådan rättighet skall »bestämmelserna om giftorätt äga tillämpning, allenast såvitt de ej strida mot vad med avseende å rättigheten särskilt gäller» (GB 6: 1 andra stycket). I det följande lämnas en kort och ofullständig redogörelse för vilka rättigheter, som faller in under stadgandet i GB 6: 1 andra stycket; en ingående redogörelse lämnas av *Schmidt,* Äktenskapsrätt, s. 104 ff.

Den viktigaste gruppen utgöres av de rättigheter, »som ej kan överlåtas». LB anför i motiven,[59] att anledningen till att en rättighet ej kan överlåtas kan vara att rättigheten är till sitt innehåll bestämd genom sin anknytning till den berättigades person. Exempel härpå är rätten att i egen person idka jakt eller fiske, rätt till underhållsbidrag eller avlöning och i allmänhet rätt till tjänsteprestation. Att en rättighet ej kan överlåtas kan vidare bero på förbud härom i lagstiftningen. Sådant förbud gäller till exempel i fråga om rätt till pension eller understöd enligt lagen om allmän pensionsförsäkring samt rätt till ersättning enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete. Vidare kan vid upplåtelsen eller överlåtelsen av en rättighet ha bestämts, att

[57] LB IV, s. 221.
[58] Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 103.
[59] Se LB IV, s. 223.

rättigheten ej får överlåtas till annan. I den mån ett sådant förbehåll är bindande för den make, till vilken upplåtelsen eller överlåtelsen skett, medför förbehållet, att andre maken ej erhåller giftorätt i rättigheten. Överlåtelseförbud kan också gälla för en rättighet av den anledningen, att viss succession bestämts för rättigheten ifråga. Exempel härpå är fideikommissrätt. — Till gruppen rättigheter av personlig art enligt GB 6: 1 andra stycket hör framför allt den typ av rättigheter, som i motiven[60] benämnes *»immateriell äganderätt»* exempelvis författarrätt och andra upphovsrätter. Att upphovsrätt faller utanför giftorättsgemenskapen framgår ej endast av motiven till GB 6: 1 andra stycket utan även av 1960 års lag om upphovsrätt. I denna lags 41 § första stycket stadgas nämligen särskilt, att upphovsrätten vid upphovsmannens död skall betraktas som giftorättsgods, varav e contrario kan slutas att *upphovsrätt på upphovsmannens egen hand under dennes livstid ej skall anses som giftorättsgods.* — Slutligen kan om livförsäkringar anmärkas, att vid bodelning under den försäkrades livstid försäkringstagarens rätt enligt försäkringen är att betrakta som giftorättsgods. Ett oåterkalleligt förmångstagarförordnande anses dock som en definitiv avhändelse av rätten till försäkringen, varför denna då icke ingår i giftorättsgodset.

Giftorättens rättsverkningar under äktenskapet (vårdnadsplikten och dispositionsinskränkningarna, se härom ovan) är »om ock ej oväsentliga, dock närmast att karakterisera såsom reflexverkningar tillbaka i tiden av *giftorättens väsentligaste innebörd, den lika delningen av giftorättsgodset, då giftorättsgemenskapen upphör.* Då äktenskapet upplöses genom dödsfall, dom å äktenskapets återgång eller äktenskapsskillnad eller ock under äktenskapet dömes till hemskillnad eller boskillnad, *upphör, ..., vidare giftorättsförvärv, och de egendomsmassor, som bildas av vardera makens giftorättsgods* vid tidpunkten för äktenskapets upplösning eller hemskillnaden eller i fall av boskillnad vid ansökningen därom, *skola, på sätt i 13 kap. närmare stadgas, efter det täckning av vardera makens gäld ägt rum, sammanslås och behållningen delas lika mellan makarna»* (LB) vår kurs.).[61]

d) Regeln om likadelning av makarnas sammanlagda giftorättsgods vid äktenskapets upplösning är tänkt i första hand för det livsvariga eller i varje fall det ideala äktenskap i vilket makarna iakttagit sina plikter gentemot varandra i såväl personligt som ekonomiskt avseende. Beträffande likadelningsprincipens berättigande vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad inter vivos kan särskilt göras gällande dels att principen i fråga i allmänhet framstår som mindre motiverad vid kortvariga än vid långvariga äktenskap, dels att den i vissa fall måste sägas leda till direkt stötande resultat för ene maken, i synnerhet då andre maken bär kvalificerad skuld till äktenskapets upplösning.

Frågan om i vilka speciella fall ett bodelningsresultat på grund av likadelningsregeln kan anses såsom stötande är naturligtvis ytterst en värderingsfråga. Man torde dock våga påstå, att en likadelning generellt sett

---

[60] LB IV, s. 223.
[61] LB IV, s. 227.

är att anse som obillig för ene maken i följande fall, *särskilt om andre maken vållat äktenskapsskillnaden.*[62]

1) För make som genom en likadelning i avsevärd grad blir ställd utan sådana för ett hem erforderliga tillgångar såsom bohag o. dyl., om denne makes ekonomiska situation är sådan att möjligheterna till nyförvärv är starkt begränsade. Det fall som här närmast avses är det, då en likadelning splittrar ett litet bo som det för en underhållsbehövande och vårdnadsberättigad make (vanligtvis hustrun) är av stor betydelse att få behålla mer eller mindre intakt. — I sammanhanget bör anmärkas, att den vårdnadsberättigade maken vid bodelningen på sin lott kan bli påförd »barnens egendom» (kläder, sportartiklar etc.); ett förhållande som i sig kan leda till ett obilligt bodelningsresultat för nämnde make.

2) För make som infört egendom i boet eller under äktenskapet förvärvat sådan genom arv, gåva eller testamente, om äktenskapet endast varat en kortare tid. — Man tänker kanske här i första hand på det fallet, att ene maken infört en betydande förmögenhet i boet och att äktenskapet efter en kortare tid upplöses på grund av andre makens skuld. — För att hälftendelningen i det nu aktuella fallet skall framstå som obillig behöver det dock icke, såsom *Sigrid Beckman* framhåller, nödvändigtvis röra sig om stora värden; »ett ständigt återkommande fall är det att ena makens föräldrar skänkt bohaget och att makarna skils efter en kort tid .... Även hänsynen till föräldrarna gör att en hälftendelning av bohaget i ett sådant fall icke ter sig tilltalande».[63] — Det torde vara främst i fall av denna typ som det vid skadeståndsberäkningen kan finnas anledning att företaga en jämförelse mellan den oskyldige makens ekonomiska situation efter äktenskapsskillnaden och den situation, som skulle ha förelegat om äktenskapet aldrig ingåtts.

3) För make som förvärvat egendom genom arv, gåva eller testamente under tiden närmast före hem- eller äktenskapsskillnadsdomens lagakraftvinnande; sådan egendom kommer att ingå i delningen, eftersom giftorättsgemenskapen upphör först vid nämnda tidpunkt (GB 11: 14, 15 jfrt med 11: 23 första stycket).

4) För make vars egendom utgör giftorättsgods, medan andre makens egendom är enskild på grund av ett mellan makarna upprättat äktenskapsförord. — Mot uppfattningen att det kan anses obilligt mot förstnämnde make, att denne tvingas avstå hälften av sin egendom till andre maken utan att därvid i sin tur erhålla någon del i dennes egendom kan

---

[62] Jfr till det följande bl. a. Sigrid Beckman, Rapport från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning och behovet av ändringar däri, s. 51 ff. samt densamma, Behövs ändringar i gällande regler om äkta makars förmögenhetsförhållanden? (i Forhandlinger på det tyvende nordiske juristmøte, bilaga VI, s. 22 ff.). Jfr också Familjerättskommittén i SOU 1964: 35, s. 245 ff.

[63] Sigrid Beckman, Rapport från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning och behovet av ändringar däri, s. 55 f.

visserligen invändas, att makarna genom äktenskapsförordets upprättande varit överens om att ordna sina förmögenhetsförhållanden på angivet sätt. Förmodligen är det emellertid långt ifrån alltid som parterna verkligen har klart för sig äktenskapsförordets konsekvenser.[64] (Fallet kan, om man så vill, också sägas utgöra ett exempel på obilliga verkningar av äktenskapsförord.)[65]

5) För make, som under äktenskapet förvärvat egendom genom testamente eller gåva, om andre maken förvärvat egendom på motsvarande sätt, dock med föreskrift i sistnämnda fall att egendomen ifråga skall utgöra denne makes enskilda egendom.

6) För make vars egendom är giftorättsgods medan andre makens egendom till väsentlig del består av sådan »rättighet, som ej kan överlåtas eller eljest är av personlig art» och för vilken egendom (i det särskilda fallet) giftorättsreglerna ej är tillämpliga.

LB var icke omedveten om att likadelningen i vissa fall kunde leda till obilliga resultat. Särskilt uppmärksammades det fall, då ene maken infört förmögenhet i boet och äktenskapsskillnad äger rum på grund av andre makens skuld. LB anförde härom sålunda: »Den oskyldige maken ställes inför valet mellan att lämna äktenskapet med avstående av en del av den medförda förmögenheten eller ock att finna sig uti ett fortsatt samliv. Särskilt om äktenskapet varat endast en kort tid, måste för honom en delning med den andre te sig stötande. Det kan dessutom rent av tänkas, att en make i avsikt att åtkomma en del av andra makens förmögenhet, vilken under äktenskapet förblir under dennes förvaltning, söker genom pliktvidrigt uppträdande framkalla en skilsmässa och därmed en bodelning. Det föreslagna systemet skulle således till en viss grad avlägsna frestelsen att 'gifta sig till penningar', men i stället möjligen fresta till att söka genom äktenskapsskillnad åtkomma förmögenhet eller att 'skilja sig till penningar'.»[66]

---

[64] Jfr t. ex. Familjerättskommittén i SOU 1964: 35, s. 259.

[65] Till frågan om skadeståndets betydelse som korrektiv mot obilliga verkningar av äktenskapsförord återkommer vi i kap. 9.

[66] LB IV, s. 231. Det kan här anmärkas, att regeln om skadestånd vid äktenskaps återgång ej har samma betydelse som regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad, då det gäller att förhindra uppkomsten av obilliga verkningar av regeln om likadelning av boet. Vid äktenskaps återgång gäller nämligen enl. GB 10: 5 den regeln, att den egendom, som make hade vid vigseln eller som han under äktenskapet förvärvat genom arv, gåva eller testamente, vid bodelningen betraktas som makens enskilda egendom. I likadelningen ingår därför endast sådan egendom som make *under äktenskapet* förvärvat på annat sätt än genom arv, gåva eller testamente. Denna bodelningsprincip brukar kallas »återgångsdelning», se närmare härom LB I, s. 346 ff., Familjerättskommittén i SOU 1964: 35, s. 245 ff. och Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 133. — Familjerättskommittén hade i sitt förslag, Äktenskapsrätt, i syfte att förhindra obilliga verkningar av likadelningsregeln vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad föreslagit införandet av återgångsdelning även vid äktenskapsskillnad, om talan om äktenskapets upplösning väcktes inom fem år från äktenskapets ingående. Men även i fall då talan om äktenskapets upplösning väcktes först senare skulle make kunna påkalla återgångsdelning, om andre maken gjort sig skyldig till grov försummelse eller kränkning eller eljest synnerliga skäl för återgångsdelning förelåg. En sådan

Som korrektiv mot just nu nämnda fall av obilliga verkningar av likadelningen anvisade LB regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad. Regeln kan emellertid komma till användning som bodelningskorrektiv i samtliga ovan under 1–6 angivna fall under förutsättning att äktenskapsskillnaden sker på grund av grov kränkning från ene makens sida (eller efter hemskillnad, som vunnits på grund därav att ene maken grovt åsidosatt sina plikter mot andre maken).

Lagen erbjuder dock, som redan antytts, även andra bodelningskorrektiv. Först bör framhållas att lagstiftaren för fallet 1 ovan anvisat ett särskilt bodelningskorrektiv i GB 11: 22 och 11: 23 andra stycket för bodelning vid hem- respektive äktenskapsskillnad. I GB 11: 22 stadgas sålunda, att om make vinner hemskillnad jäml. GB 11: 2 första stycket och den honom vid bodelningen tillkommande egendomen är ringa, så »äge rätten på hans yrkande förordna, att han vid bodelningen må av makarnas giftorättsgods uttaga nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring, även om därigenom den andres lott skulle lida inskränkning. . . .». Enligt GB 11: 23 andra stycket åter skall, om make vinner »äktenskapsskillnad på grund av förhållande, som innefattar grov kränkning från andra makens sida, eller på grund av dennes missbruk av rusgivande medel» vad i GB 11: 22 är stadgat äga motsvarande tillämpning. — Beträffande frågan om en eventuell konkurrens i praktiken mellan skadeståndsrätten och rätten enligt GB 11: 23 andra stycket förklarade LB, att rättigheterna är »till sin natur så olika, att den ena ej är ägnad att helt ersätta den andra. Skadeståndsrätten har sin egentliga betydelse, då den skadeståndspliktige har en god ekonomisk ställning och blir i andra fall lätt värdelös. Rätten att vid bodelningen uttaga vissa föremål är åter enligt lagen inskränkt till de fall, då boet är ringa, och erbjuder då en synnerligen praktisk utväg att, i den mån det låter sig göra, tillgodose den förorättades intressen».[67]

De olika bodelningskorrektiv som nu nämnts förutsätta samtliga kvalificerad skuld å ene makens sida. Lagen erbjuder dock slutligen ett bodelningskorrektiv som ej förutsätter skuld, nämligen underhåll i form av engångsbelopp.

Enligt 1915 års lag kunde underhåll endast utdömas i form av periodiskt bidrag. I GB 11: 26 infördes dock den regeln, att underhåll även skulle kunna utdömas i form av ett belopp en gång för alla »såframt den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt därtill föranleda». LB anförde, att denna utvidgning — liksom utvidgningen av skadeståndsrätten till att gälla även vid äktenskapsskillnad

---

regel skulle givetvis minska skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv, jfr SOU 1964: 35, s. 251 ff. — I kapitel 10 får vi anledning att närmare uppmärksamma nämnda och andra förslag syftande till att förhindra uppkomsten av obilliga verkningar av giftorättssystemet. — Jfr betr. dansk och norsk rätt nedan s. 82 ff.

[67] LB IV, s. 353.

efter föregående hemskillnad[68] — hade visst samband med den nya förmögenhetsordningen och avsåg »bland annat att förebygga vissa för rättskänslan mindre tilltalande konsekvenser, som eljest understundom kunde följa av regeln om giftorättsgodsets lika fördelning mellan makarna vid äktenskapsskillnad. Denna regel kan sålunda till exempel föra med sig, att en hustru, som i äktenskapet infört och alltjämt under sin förvaltning har en förmögenhet, tillräcklig för att trygga hennes framtida underhåll, om äktenskapsskillnad, måhända på grund av mannens förvållande, kommer till stånd, nödgas avstå intill hälften av sin förmögenhet åt mannen och till följd därav råkar i behov av underhållsbidrag. Det skulle då ofta lända till hårdhet emot hustrun, om hon skulle nödgas åtnöjas med en rätt att av mannen periodiskt utfå bidrag till sitt underhåll. Även bortsett från det obehag, som kan vara förenat med utkrävandet av ett sådant bidrag, kan utsikten att utfå detsamma av flera skäl vara osäker; särskilt är att märka, att rätten till ett periodiskt underhållsbidrag städse upphör vid den bidragspliktiges död. I dylika fall lärer därför billigheten ofta kräva, att bidraget bestämmes till ett visst belopp en gång för alla, vilket i tillämpningen medför, att hustrun i större eller mindre utsträckning såsom underhållsbidrag får behålla, vad av hennes egendom vid bodelningen faller på mannens lott. Men skäl till en dylik kapitalisering av underhållsbidraget kan även eljest föreligga, såsom då mannen äger betydande enskilda tillgångar, medan hustrun intet har att utfå vid bodelningen. Huruvida bidraget skall utgå i denna form, måste bliva beroende av en prövning utav samtliga omständigheter i det särskilda fallet, varvid är att iakttaga, att kapitalisering skall äga rum, allenast om alldeles särskilda skäl tala därför; det periodiska bidraget är här liksom eljest den normala formen för utgörande av underhållsbidrag.»[69]

e) Reglerna om makars egendomsförhållanden vilar i de olika nordiska länderna på samma grundprinciper; vissa skillnader i den formella konstruktionen av egendomssystemet föreligger dock mellan de olika länderna. Problemet med obilliga verkningar av regeln om likadelning av boet vid den legala ordningens upphörande på grund av hem- eller äktenskapsskillnad gör sig därför gällande även i dansk, norsk och finsk rätt. Lagarna i Danmark, Norge och Finland erbjuder emellertid vissa för vår rätt okända remedier mot obilliga bodelningsresultat, vilka måste beaktas vid bedömandet av skadeståndsregelns betydelse som bodelningskorrektiv i respektive länder. Här skall summariskt anges de olika dylika remedier vid hem- och äktenskapsskillnad, som kommer i fråga i nu nämnda länder.

Vad först gäller *dansk* rätt,[70] så kunde före år 1963 (då vissa betydelse-

[68] Jfr ovan s. 49 f.
[69] LB IV, s. 356.
[70] Se om dansk rätt Ernst Andersen (1964), s. 277 ff. Jfr också Sigrid Beckman, Behövs ändringar i gällande regler om äkta makars förmögenhetsförhållanden? (i Forhandlinger på det tyvende nordiske juristmøte, bilaga VI, s. 30 ff.).

fulla lagändringar ägde rum) avsteg från likadelningsprincipen endast ske med hjälp av dels den mot GB 11: 22 svarande regeln i den nu upphävda ægteskabslovens § 66 andra stycket, dels den mot GB 11: 24 svarande regeln i ægteskabslovens § 67.

Regeln i ægteskabslovens § 66 andra stycket gällde sålunda rätt för den oskyldige maken att vid separation (hemskillnad) jämf. ægteskabslovens § 53 första stycket (motsvarande GB 11: 2 första stycket) om boet var av ringa värde, »udtage Bohave, Arbejdsredskaber og andet Løsøre i det Omfang, hvori han skønnes at trænge dertil for at kunne opretholde Hjemmet, selv om der herved tilfalder ham mere, end hans Andel i Boet udgør». Denna regel hade, som bl. a. *Moltke* framhåller, »bare den mangel, at separation efter paragraf 53, stykke 1, så at sige aldrig forekommer, men derimod separation efter paragraf 52 og paragraf 53, stykke 2, ...».[71]

Genom en lagändring år 1963 upphävdes § 66 andra stycket i ægteskabsloven och infördes i stället följandre regel i skiftelovens § 70:

Kan en ægtefælle ikke inden for den del af boet, som tilfalder ham, udtage bohave og andet løsøre, der er nødvendigt til opretholdelse af hjemmet, og har han ikke udsigt til på anden måde at kunne skaffe det førnødne, kan det efter begæring bestemmes, at en større del af boet skal tilfalde ham.

Denna regel kan tillämpas vid varje hem- och äktenskapsskillnad. Den fordrar icke, som den upphävda regeln i ægteskabslovens § 66 andra stycket, att boet är av ringa värde, men omfattar å andra sidan icke »arbejdsredskab og andet løsøre»; uttagandet av sådan egendom regleras numera genom skiftelovens § 70 a jfrt med § 70 b.

En annan regel från år 1963, som bör nämnas i detta sammanhang, är skiftelovens § 68 a andra stycket om rätt för den vårdnadsberättigade maken att före skiftet (bodelningen) uttaga sådan egendom, som är förvärvad för barnens bruk; dylik egendom kommer sålunda icke att påföras den vårdnadsberättigade makens lott vid skiftet, jfr dock ang. svensk rätt.[72]

Det äldsta publicerade rättsfall i dansk rättspraxis, som visar att den danska skadeståndsregeln utnyttjades som bodelningskorrektiv, är från ett relativt sent datum, *UfR 1956 s. 163 (Ø)*. Äktenskapsskillnad på grund av hustruns äktenskapsbrott ägde i detta fall rum efter ett kortvarigt äktenskap, varvid mannen tillerkändes ett betydande skadestånd, enär rätten fann det »rimeligt at afskære indstævnte fra at opnå økonomisk fordel ved delingen af fællesboet, der udelukkende hidrører fra appellantens midler ...». Det har i anslutning till detta rättsfall i dansk doktrin ifrågasatts om det verkligen varit lagstiftarens mening att § 67 i (den upphävda) ægteskabsloven skulle kunna användas som bodelningskorrektiv.

Sålunda uttalar *Ringgård* och *Funch Jensen,* att den aktuella regelns användning som bodelningskorrektiv »er dog næppe tilsigtet af lovgiverne».[73] *Ernst Andersen*

---

[71] Moltke i Forhandlinger på det tyvende nordiske juristmøte, s. 183.
[72] S. 79.
[73] Ringgård och Funch Jensen a. a. s. 114.

yttrar, att det »kan siges, att landsretten ved denne dom har bevæget sig ind på lovgivningsmagtens område og skabt en skævdelingsregel i en vis ikke særlig stor gruppe tilfælde. Højesteret er hidtil ikke blevet stillet overfor spørgsmålet, om der er 'hjemmel' til at anvende § 67 på denne frie måde».[74] Tidigare har dock av *Bentzon*[75] och även av *Borum*[76] gjorts gällande, att betonandet av »begge parters økonomiske kår» i § 67 tyder på, att den aktuella regelns användning som bodelningskorrektiv var avsedd av lagstiftaren.

Genom en lagändring i skifteloven år 1963 fick dock frågan om den danska skadeståndsregelns användande som bodelningskorrektiv en väsentligt minskad betydelse, genom att den icke längre behövde nyttjas för att motverka obilliga bodelningsresultat i sådana fall, då ene maken infört betydande egendom i boet eller förvärvat sådan egendom under äktenskapet genom arv eller gåva och äktenskapet efter kort tid upplöstes. Detta berodde på, att det i skiftelovens § 69 a infördes en allmän regel om s. k. »skævdeling» vid hem- och äktenskapsskillnad, som äger rum kort tid efter äktenskapets ingående. Med »skævdeling» avses den form av skifte, som äger rum vid »ægteskabs omstødelse» enligt skiftelovens § 69. Enligt sistnämnda regel äger vardera maken före skiftet uttaga »så meget af fællesboet, som svarer til, hvad han har indbragt i boet ved ægteskabets indgåelse eller gennem senere erhvervelse ved arv eller gave, eller hvad han har overført til fællesboet fra eget særeje ...», jfr vår rätts regel om bodelning i anledning av äktenskaps återgång (s. k. återgångsdelning) i GB 10: 5, vilken regel kommer att beröras i det rättspolitiska avsnittet. Jfr ock nedan ang. norsk rätt. I skiftelovens § 69 a stadgas så följande:

> Har en ægtefælle indbragt den væsentligste del af fællesboet på den i § 69 angivne måde, og vil en ligedeling være åbenbart urimelig, navnlig fordi ægteskabet har været kortvarigt og uden økonomisk fællesskab af betydning, kan det ved skifte i anledning af separation, skilsmisse eller bosondring efter begæring, bestemmes, at boets deling skal finde sted således, at bestemmelserne i § 69 bringes til anvendelse i det omfang, dette findes begrundet.

Det bör observeras, att skifteretten, som *Ernst Andersen* framhåller, icke behöver tillämpa »omstødelsesdelingsnormen fuldtud overfor den ægtefælle, der har begæret skævdeling, men den kan tage konkrete hensyn og bestemme, at *forlodsudtagelse kun skal finde sted i mindre omfang* (märk orden »bringes til anvendelse i det omfang, dette findes begrundet», vår anm.) *og fx begrænses til værdien af en fast ejendom,* som en ægtefælle har arvet under ægteskabet, eller værdien af en kapitalpensionspolice. Men *den anden ægtefælle må ikke stilles ringere end ved en egentlig omstødelsesdeling*».[77]

---

[74] Ernst Andersen (1964) s. 254.
[75] Bentzon, Familieretten I, s. 232 jämte not 82 därtill.
[76] Borum, Familieretten II, s. 145.
[77] Andersen (1964), s. 283. — Betr. dansk rätt bör vidare framhållas, att den nya danska äktenskapslag som trädde i kraft den 1 januari 1970, i § 56 har en regel med följande lydelse: »Har en ægtefælle hatt særeje, kan det, hvis ægtefællernes formueforhold, ægte-

Norsk rätt uppvisar än mer vittgående undantag från likadelningsprincipen. Dessa undantag är samlade i ekteskapslovens § 54 vilken regel har följande lydelse.

Ved separasjon eller skilsmisse ophører det formuesfellesskap som måtte bestå mellem ektefellene, og felleseiet deles efter de regler som gjelder for deling av felleseie i almindelighet.

Dog skal den ektefelle som har forlangt og fått separasjon efter § 42 første ledd, ha rett til av det beholdne felleseie å utta det bohave som han behøver for seg og sin husstand, enn videre levnetsmidler, husdyr og fôr overensstemmende med § 70 i lov av 13 august 1915 om tvangsfullbyrdelse samt, inntil en verdi av fem tusen kroner de redskaber og andre løsøregjenstander, som er nødvendige til fortsettelse av hans næring, uten at han plikter å yde den annen ektefelle vederlag for den del av verdien, som måtte overstige hans lodd. Det samme skal gjelde bruksretten til ektefellene tilhørende husbygninger forsåvidt de skjønnes nødvendige til bolig for den berettigede ektefelle eller til hans arbeidsvirksomhet. Likeså kan det efter begjæring bestemmes at den krenkede ektefelle skal ha rett til alene å inntre i løpende husleiekontrakt og i avtale om rett til å opprette husleiekontrakt selv om kontrakten eller avtalen er opprettet i den annen ektefelles navn. En ektefelles rett etter dette ledd berøres ikke av den annen ektefelles rett etter skiftelovens § 45 til å beholde midler til dekning av gjeld for så vidt det er tale om bidragsgjeld til ektefellen eller felles barn.[77a]

Likeså skal ved skilsmisse på grunn av ekteskapsbrudd den ektefelle som har forlangt skilsmissen, ha rett til å kreve felleseiet delt således som nevnt i § 37, hvis det som følge av ekteskapsbruddet blir født et barn som etter loven er arveberettiget etter den skyldige ektefelle og som lever på den tid da skilsmissesak blir reist. Tilsvarende gjelder ved separasjon etter § 48 tredje ledd.

Også ellers kan det, når hertil finnes grunn, efter begjæring av en ektefelle bestemmes at felleseiets deling skal foregå på den måte som er nevnt i § 37 eller at en ektefelle skal ha en eller flere av de rettigheter som er omhandlet i annet ledd.

Bestemmelse som nevnt i annet ledds siste punktum og fjerde ledd, treffes ved dom, men ved skifterettens kjennelse såfremt der skiftes offentlig. Dog kan partene hvis de er enige derom, overlate avgjørelsen til fylkesmannen.

Vi skall här nöja oss med att dröja vid reglerna i tredje och fjärde stycket. I dessa hänvisas till ekteskapslovens § 37 vilken regel stadgar att vid »ekteskaps omstøtelse» äger vardera maken före skiftet uttaga en sådan stor del av »felleseiet som svarer til hva han bragte inn ved ekte-

---

skabets varighed og omstændighederne i øvrigt i særlig grad taler derfor, efter påstand af den anden ægtefælle i forbindelse med dom til separation eller skilsmisse bestemmes, at den ene ægtefælle skal yde den anden et beløb for at sikre, at denne ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende efter separationen eller skilsmissen. Denne regel anvendes også med hensyn til rettigheder, der er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art, og som ikke indgår i bodelingen.» Se om denna regel Ernst Andersen (1971), s. 100 ff. Om praxis betr. regeln, se särskilt Danielsen i UfR 1972, s. 1 ff.

[77a] Enl. en år 1970 i ekteskapsloven införd regel (§ 55 a första st.) kan ene maken när »sterke grunner taler for det» av andre makens *enskilda* egendom bli tillerkänd de rättigheter, som omtalas i ekteskapslovens § 54 andra st. andra och tredje p. Se närmare om denna regel Lødrup, Materiell skifterett, s. 135 ff. — I detta sammanhang kan också nämnas att det samma år infördes en ny regel i ektefellelovens § 11 andra st. (andra p) som innebär, att om ene maken har rättigheter som p. g. a. sin art ej skall ingå i likadelningen så kan andre maken »når særlige grunner taler for det» vid delningen av »felleseiet» bli tillerkänd ett belopp för att säkra att han icke blir »urimelig dårlig stillet». Enl. tredje p kan det »bestemmes at beløpet skal betales i avdrag».) Se om denna regel Lødrup a. a. s. 106 et passim. Jfr om dansk rätt not 77.

skapets inngåelse eller senere har bragt inn gjennom arv eller gave eller ved overdragelse av særeiemidler». Man talar här om skifte enligt »restitusjonsprinsippet» eller med *Lødrup* om »skjevdeling»,[78] jfr dansk rätt ovan. — Enligt tredje stycket i ekteskapslovens § 54 har sålunda den oskyldige maken rätt att vid hem- eller äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott kräva »skjevdeling», om det till följd av äktenskapsbrottet fötts ett efter den skyldige maken arvsberättigat barn. Motivet för denna regel »er den arverett barnet har efter den utro ektefelle. Hvis felleseiet her skulle deles likt, ville det lede til støtende resultater i de tillfelle hvor det var den krenkede ektefelle som hadde bragt det vesentligste inn i felleseiet» (*Lødrup*).[79]

Den typ av »skjevdeling» som regleras i ekteskapslovens § 54 fjärde stycket är naturligtvis av mycket större praktisk betydelse än den nyss berörda. Som framgår ovan av ekteskapslovens § 54 har make i det nu aktuella fallet icke någon ovillkorlig rätt att få »skjevdeling» genomförd; huruvida sådan delning skall äga rum beror på rättens prövning. *Lødrup* som närmare undersökt »hvor langt man skal gå i anvendelsen av § 54,4. ledd» framhåller bland annat följande.[80]

Utgångspunkten måste vara att likadelning är lagens huvudregel. Den som »rent generelt finner at likedeling av de midler som omhandles i ekteskapsl. § 37 er urimelig, kan naturligtvis ikke hevde at § 54, 4. ledd skal anvendes for å unngå denne urimelighet. Problemet er hvor store avvikelser som må til fra hva som kan kalles normaltilfellene før skejvdeling bør finne sted. Lovens formulering — 'når hertil finnes grunn' — tyder på at det ikke skal stilles for store krav. At likedeling er hovedregelen, må ikke i for sterk grad overskygge det faktum at ekteskapsl. § 54, 4. ledd er gitt for at man skal unngå meget av den urimelighet en unntagelsesfri likedelingsregel ville ha medført. Forholdene fra sak til sak varierer sterkt, og den korreksjon som skjevdeling innebærer, er ofte nødvendig.» — Lødrup finner så, att även om rättspraxis innehåller vissa delvis motstridiga uttalanden »om hvor meget som skal kreves for at det foreligger en 'grunn' til å bruke» den aktuella regeln, så ger dock rättspraxis »gode holdepunkter for å standardisere innen visse rammer det skjønn som må utøves».

Först kan då konstateras att det för tillämpningen av regeln ifråga icke krävs att den make som önskar »skjevdeling» blivit kränkt genom andre makens förhållande. Skuldfrågan kan dock få betydelse, om det är den make som »berikes ved likedeling» som har den övervägande skulden till äktenskapets upplösning. — Har äktenskapet endast varat en kortare tid »vil skifte efter reglene i § 37 være det normale», förklarar Lødrup. (Något exakt antal år för äktenskapets varaktighet kan icke uppställas: »ekteskapets varighed vil normalt være en faktor som vil ha varierende innflydelse avhengig av andre omstendigheter, som f. eks. formuens størrelse og ektefellenes alder» (Lødrup).)

— Vidare är förmögenhetens art en faktor som i regel är av betydelse. Lødrup förklarar, att det skall »sterkere grunner til for å fravike likedelingsregelen hvor felleseiet består av kontanter enn hvor det i det vesentlige utgjøres av produksjonsmidler, gårdsbruk o. l.». — Av de ytterligare exempel på fall där »skjevdeling» kan

[78] Lødrup, a. a. s. 71, jfr s. 111.
[79] A. a. s. 114.
[80] A. a. s. 114 f.

bli aktuell som Lødrup nämner må här slutligen endast andragas det fall, att det är den vårdsnadsberättigade maken, som har »bragt mest inn i felleseiet. De bidrag den annen skal betale er ofte små, og skjevdeling kan her gi et rimelig resultat ved at vedkommende ektefelle får beholde de midler som var bragt inn ved ekteskapets begynnelse eller ervervet under ekteskapet ved arv eller gave».

Vid bedömandet av den *finska* skadeståndsregelns betydelse som bodelningskorrektiv måste hänsyn tagas till äktenskapslagens § 103 a andra mom., till den redan ovan citerade regeln i samma lags § 78 tredje mom. och slutligen till regeln om underhåll i äktenskapslagens § 79.[81]

Regeln i äktenskapslagens § 103 a andra mom. motsvarar vår rätts regler i GB 11: 22 och 11: 23 andra stycket och gäller sålunda rätt för den oskyldige maken att vid »avvittringen» (bodelningen) — om boet är av ringa värde — »uttaga nödigt bohag samt arbetsredskap och annat för fortsättande av hans näring nödigt lösöre», även om därigenom andre makens lott skulle lida inskränkning. En formell förutsättning för regelns tillämpning är att det »dömts till hem- eller äktenskapsskillnad på grund av att ena maken genom sitt förhållande grovt kränkt andra maken eller missbrukat rusgivande medel».

I äktenskapslagens § 78 tredje mom. stadgas att om det dömes till äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott (äktenskapslagens § 70) eller eljest på grund av förhållande varigenom ene maken grovt kränkt den andre maken, så kan domstolen på den oskyldige makens begäran upphäva eller inskränka den skyldige makens rätt att vid »avvittringen» på grund av giftorätt erhålla egendom, som tillhör andra maken. Verkan av denna regel är sålunda den, att om värdet av den oskyldige makens behållna egendom överstiger värdet av den skyldige makens motsvarande egendom, så äger sistnämnde make ingen rätt till del i detta överskott. Regeln hindrar m. a. o. den skyldige maken att dra fördel av den oskyldige makens egendom.[82]

Enligt äktenskapslagens § 79 kan underhåll till frånskild make fastställas att utgå som ett belopp en gång för alla. Underhåll i form av engångsbelopp kan liksom i svensk rätt användas som korrektiv mot obilliga verkningar av likadelningen i vissa fall. Jfr ovan betr. svensk rätt.[83]

V. Sammanfattning. Frågeställningar för den rättssociologiska undersökningen

Denna undersökning har visat, att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad medger ersättning för såväl *ideell* som *ekonomisk* skada. Den sistnämnda skadan kan vara av olika slag; vi indelade den i följande tre

[81] Jfr Sigrid Beckman, Behövs ändringar i gällande regler om äkta makars förmögenhetsförhållanden? (i Forhandlinger på det tyvende nordiske juristmøte, bilaga VI, s. 35 ff.) och Helvi Sipilä i Forhandlinger på det tyvende nordiske juristmøte, s. 198 ff.
[82] Se närmare Hakulinen a. a. s. 190.
[83] S. 81 f.

huvudgrupper: skada på grund av bortfall av olika med äktenskapet förenade ekonomiska fördelar, skada till följd av bodelning samt andra typer av skada. Vad gäller den förstnämnda gruppen har vi särskilt beaktat frågan om skadeståndets betydelse i underhållshänseende, varvid vi förutskickat, att skadeståndet i nämnda hänseende icke synes ha fått den betydelse som LB förutsatte. *Frågan om skadeståndets förhållande till underhållet bör emellertid närmare studeras.* — I kapitlet har framhållits att skadeståndet fått sin största praktiska betydelse som bodelningskorrektiv och exempel har också givits på fall där en likadelning av boet kan anses stötande. *Frågan om skadeståndets faktiska betydelse som bodelningskorrektiv måste närmare utforskas. I vilka fall kommer skadeståndsregeln faktiskt till användning? Vilken är skadeståndets faktiska betydelse som bodelningskorrektiv i förhållande till de övriga bodelningskorrektiv lagen erbjuder? — Gruppen »andra typer av skada» måste studeras närmare. Vilka exempel från rättspraxis kan lämnas på att domstolarna beaktat skador hänförliga till nämnda skadegrupp?* — Samtliga nu nämnda frågor kommer att behandlas i undersökningen av rättspraxis.

KAPITEL 4

Om skadeståndets funktioner

I. Inledning

I detta kapitel skall funktionerna hos skadeståndet vid äktenskapsskillnad diskuteras. Framställningen har till syfte att tjäna som underlag för de försök som göres i denna avhandling att empiriskt studera funktionerna hos skadeståndet vid äktenskapsskillnad. Även om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad måste sägas vara en skadeståndsrätt sui generis, kan den dock icke sägas vara så egenartad, att vi i framställningen nedan skulle kunna bortse från den livaktiga diskussionen i skadeståndsrättslig doktrin angående det allmänna utomobligatoriska skadeståndets funktioner. Vi har därför funnit det lämpligt att inleda framställningen med en orientering om detta skadestånds funktioner. Detta gör det möjligt för oss att senare i kapitlet företaga en jämförelse mellan det allmänna utomobligatoriska skadeståndet och skadeståndet vid äktenskapsskillnad i fråga om funktionerna och diskutera en del skillnader mellan dessa båda skadestånd.

II. Orientering om det allmänna utomobligatoriska skadeståndets funktioner

a) *Skadestånd för ekonomisk skada*

Genom skadeståndsbetalningen blir skadan visserligen ersatt, skadeståndets *reparativa* funktion, men den upphäves icke. Vad som sker är i stället, att skadan övervältras från den skadelidande på skadevållaren eller eventuellt på en tredje man (vanligtvis en försäkringsgivare), skadeståndets *förlustöverflyttande* funktion. Härigenom antages den allmänna trygghetskänslan i samhället bli bäst befordrad. (Skadeståndsreglerna kan därför med *Stig Jørgensen* sägas vara ett »udtryk for samfundets afgørelse af hvornår tabene skal forblive hos skadelidte, og hvornår de skal overføres til skadevolderen (eller en eventuel trediemand)».)[1]

Som skadeståndets huvudfunktioner anses vanligen dels den reparativa funktionen, genom vilken skadeståndet för övrigt särskilt skiljer sig från

[1] Stig Jørgensen, Erstatningsret, s. 31. — Man kan icke bortse från att just det förhållandet att skadeståndsbetalningen endast innebär, att skadan *flyttas* (men icke upphäves) utgör ur social synpunkt sett en svaghet hos skadeståndsrätten, jfr Strahl, Utredning, s. 70 ff.

en annan viktig sanktion, nämligen straffet,[2] dels den *preventiva* funktionen. Preventivt kan skadeståndet antagas verka dels därigenom att den enskilde individens fruktan för skadeståndsskyldighet påverkar denne i hans handlande i det konkreta handlingsögonblicket, dels ock — vilket torde få anses vara av större betydelse — allmänpreventivt därigenom att det, såsom *Ussing* deklarerar, bidrager »til hos Samfundsmedlemmerne at skabe *en almindelig Indstilling,* der virker i samme Retning. Paa den ene Side opdrages Individerne til at tage et vist Hensyn til andre, saa at dette bliver en Vane for de allerfleste og føles som en Pligt. Og paa den anden Side skabes der en almindelig Opinion, der reagerer mod dem, som ikke tager saadant Hensyn til andre. Paa denne Maade kan Erstatningsreglens Opretholdelse virke forebyggende, selv om den handlende i det konkrete Tilfælde ikke tænker paa Muligheden af, at han kan ifalde Erstatningsansvar.»[3]

För fullständighetens skull bör tilläggas, att man stundom talar om ytterligare en funktion hos skadeståndet, nämligen den *pulvriserande* funktionen.[4] Härmed avses skadeståndets verkan att fördela den skadelidandes förlust på ett flertal personer eller vanligare på ett försäkringsbolag, vilket uppburit premier från försäkringstagarna; denna skadeståndets funktion saknar helt intresse för skadeståndsrätten vid äktenskapsskillnad.

Det bör emellertid också tilläggas, att det med *Karlgren*[5] med fog kan ifrågasättas, om det är helt logiskt att tala om en ersättande (eller reparativ), en förlustöverflyttande och en pulvriserande funktion hos skadeståndet. Då det i skadeståndets begrepp ligger, att ersättning utgår för liden skada, är det sålunda märkligt, att man betraktar ersättningen som en funktion hos skadeståndet och därmed samordnar sådana funktioner som följer av ersättningens presterande. Även förlustöverflyttningen ligger i skadeståndets begrepp. Vidare ter det sig »märkligt att som funktion hos eller verkan av skadeståndet uppfatta, att den börda ersättningsskyldigheten utgör blir lättare att bära, om den ingår i en större rörelses kostnader eller om den täckes genom försäkring (den 'pulvriserande' funktionen). Här rör det sig väl snarare blott om omständigheter som kunna åberopas som motskäl, därest eventuellt påstodes att skadeståndet medför alltför stora olägenheter från skadevållarens synpunkt för att böra i sitt nuvarande skick bibehållas.» (Karlgren.)[6]

Då vi, trots att vi finner Karlgrens kritik övertygande, här talar om skadeståndets olika funktioner, så beror detta på, att så vanligen brukar ske i den skadeståndsrättsliga litteraturen.

Inom nordisk skadeståndsrättslig doktrin har ägnats mycken diskussion åt frågan om huvudvikten skall läggas vid skadeståndets reparativa eller vid dess preventiva funktion. Vissa författare, såsom *Stang,* har velat göra

---

[2] Anmärkas bör dock att det stundom hävdats, att även straffet fyller en reparativ uppgift, genom att det skänker den som utsatts för brottet upprättelse, se närmare Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 13 ff.

[3] Ussing a. a. s. 10.

[4] Se särskilt Hellner i SvJT 1967, s. 693 ff. samt samme förf. i Festskrift till Per Olof Ekelöf, s. 307 ff.

[5] Karlgren i SvJT 1968, s. 695 ff.

[6] Karlgren i SvJT 1968, s. 696.

gällande, att skadeståndets egentliga funktion är reparation; preventionen är enligt Stang en »bivirkning og kan i høiden bli et biøiemed».[7] — Andra författare, bland vilka (förutom *Ussing*) särskilt *Lundstedt* må nämnas, har emellertid hävdat, att preventionen är skadeståndets primära uppgift och att den »ersättande funktionen principiellt i betydelse är underordnad preventiv funktionen. I jämförelse med det samhälleliga intresset att i görligaste mån *förebygga* själva skadegörelserna och hålla dem nere vid ett minimum, är det ur allmänn synpunkt givetvis underordnat, hur det går i de *undantagsfall,* då skada skett.»[8] (Lundstedt.)

Skall man söka taga ställning till frågan om huvudvikten bör läggas vid skadeståndets reparativa eller vid dess preventiva funktion, måste man först klargöra huruvida frågan rör vilken funktion lagstiftaren (eller domstolarna i den mån dessa själva skapat rätt) främst haft för ögonen *eller* vilken funktion som, med hänsyn till skadeståndsreglernas faktiska verkningar i samhället, i första hand verkar rättighetsuppbyggande.[9] Är frågan den förstnämnda torde svaret böra bli, att den reparativa funktionen är den väsentligaste. Vi har ju också ovan kunnat konstatera, att skadeståndet enligt sitt begrepp är ersättning för liden skada. (Det synes vara mot bakgrunden av detta faktum som Stangs uttalanden skall förstås.) — Är det i stället fråga om skadeståndets faktiska verkningar i samhället eller vilken funktion hos skadeståndet, som i första hand verkar rättighetsuppbyggande, torde det kunna fastslås, att den dominerande uppfattningen i nordisk skadeståndsrättslig doktrin varit den, att huvudvikten bör läggas vid skadeståndets preventiva funktion, jfr *Karlgren* i SvJT 1968, s. 697 ff.[10] (Lundstedt synes klart avse skadeståndsreglernas faktiska verkningar i samhället, när han framhåller preventionens större betydelse.) — Under senare tid har dock skadeståndets betydelse i preventivt hänseende börjat ifrågasättas, se särskilt *Hellner* i SvJT 1967, s. 698 ff.[11] Jfr också departe-

---

[7] Stang, Erstatningsansvar, s. 54.
[8] Lundstedt, Grundlinjer i skadeståndsrätten, Förra delen, s. 108.
[9] Jfr Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 17 f.
[10] I nyare skadeståndsrättslig doktrin har bl. a. Agell, Samtycke och risktagande, s. 74, framhållit, att man efter Lundstedts forskningar icke längre kan bortse från skadeståndets preventiva betydelse.
[11] Som argument för att betydelsen av skadeståndets preventiva verkan kan ifrågasättas anför Hellner bl. a. att skadeståndet som sanktion är relativt slumpmässigt, eftersom »det vanligen fordras en god portion otur för att vårdslöshet också skall medföra skada». Vidare anföres att då man diskuterar »hur man skall förekomma särskilda typer av skador, diskussionen sällan utmynnar i att det är lämpligt att lita till skadeståndsansvaret», se Hellner i SvJT 1967, s. 699. Jfr härtill Karlgren i SvJT 1968, s. 700 ff. — I Festskrift till Per Olof Ekelöf, s. 333 f., förklarar Hellner, att även om vi skulle kunna konstatera, att skadeståndet har en prevenerande funktion, så är det därmed ej givet, »att vi bör utnyttja denna funktion när vi de lege ferenda avgör, hur vi skall söka förekomma skador. ... Det kan finnas andra medel som kan fungera lika bra för att skapa prevention, och vi kan i så fall i stället utnyttja dessa. ... Först om det för att uppnå tillfredsställande prevention mot skador visar sig nödvändigt att begagna skadeståndet som påföljd vid handlande som leder till skada, måste man ta ställning till om denna prevention bör anses vara så viktig, att den bör tillgodoses även om därigenom de skadelidandes rätt till ersättning blir mindre tillfredsställande.»

mentschefens uttalanden i remiss till lagrådet den 19 mars 1971 av förslag till skadeståndslag.[12]

Vid bedömandet av frågan om skadeståndets *faktiska* betydelse i preventivt hänseende bör först och främst uppmärksammas, att skadeståndets preventiva verkan, som bl. a. betonas av *Strahl* »är i hög grad beroende av det beteende om vars förebyggande fråga är».[13] Det kan sålunda särskilt antagas, att skadeståndsreglerna har en begränsad förmåga att förebygga skador, som »orsakas genom tillfällig ouppmärksamhet eller genom misstag under brådskande förhållanden».[14] (Strahl.) Däremot kan skadeståndets preventiva verkan antagas vara mer eller mindre betydande i sådana fall, då det är möjligt att kalkylera med skadeståndsrisken.

Vidare måste emellertid observeras, att skadeståndet aldrig ensamt verkar i preventiv riktning utan bl. a. tillsammans med andra sociala normer. Det är därför, som *Stig Jørgensen* framhåller, »ikke muligt at udtale sig med nogen grad av sikkerhed om specielt erstatningsreglens præventive effekt; især gør denne betragtning sig gældende, når erstatningsreglen konkurrerer med en strafferegel eller en fundamental moralsk eller religiøs norm, . . .».[15]

Ett fastställande av skadeståndets i förhållande till andra sociala normers faktiska betydelse i preventivt hänseende kräver genomförandet av empiriska undersökningar. Dylika undersökningar har emellertid icke utförts (i varje fall icke inom Norden) och torde för övrigt vara synnerligen komplicerade att utföra på grund av svårigheten att säkert isolera en faktors betydelse från andra faktorers, jfr *Hellner* i SvJT 1967, s. 699 f. samt densamme i SOU 1969: 58, s. 52 ff. — (Av de teoretiska undersökningar av frågan, som föreligger, kan särskilt hänvisas till *Ekelöf,* Straffet, skadeståndet och vitet.)

Om sålunda uppenbara svårigheter måste antagas möta vid ett försök att säkert bedöma skadeståndets faktiska betydelse i preventiv riktning, så är det emellertid lätt att konstatera, att skadeståndsinstitutet principiellt sett icke utformats för att på bästa sätt tillgodose det preventiva intresset. Inom den allmänna skadeståndsrätten gäller nämligen principiellt, som framhållits i kapitel 3, att endast ekonomisk skada är ersättningsgill samt att skadeståndet fastställes uteslutande med hänsyn till skadans storlek.[16]

---

[12] Dep.chefen anför bl. a. att betr. uppsåtligt tillfogande av skada så »spelar med all säkerhet straffbuden en långt viktigare roll för moralbildningen än skadeståndsreglerna». Vad gäller skador tillfogade genom vårdslöshet eller försumlighet så »finns anledning tro, att det är helt andra faktorer än risken av ett skadeståndsansvar som spelar den avgörande rollen, när det gäller att avhålla medborgarna från att överskrida gränserna för det tillåtna. Det är sannolikt att uppfostran och utbildning, vidgad upplysning och opinionsbildning genom massmedia är av vida större betydelse som preventiva instrument än de skadeståndsrättsliga reglerna», se remiss till lagrådet den 19/3 1971 av förslag till skadeståndslag, s. 68 f.

[13] Strahl, Utredning, s. 71.

[14] Strahl, Utredning, s. 71 f.

[15] Stig Jørgensen a. a. s. 32. Jfr Ussing a. a. s. 10 f.

[16] I remiss till lagrådet den 19 mars 1971 av förslag till skadeståndslag, s. 83 f, uttalar departmentschefen bl. a. följande i sin principdiskussion ang. skadeståndsrätten de lege ferenda: Grundsatsen om full ersättning »är emellertid ingalunda oantastlig. Som framgår

En annan faktor, som måste beaktas i detta sammanhang är den, att skador i en allt större utsträckning täcks icke genom skadestånd utan genom försäkringar.[17]

Nu nämnda faktorer kan icke — hur väl ägnade de än kan sägas vara för tillgodoseende av det reparativa intresset — antagas främja skadeståndets preventiva effekt. Det har därför inom den skadeståndsrättsliga doktrinen hävdats, att om man verkligen önskar öka skadeståndets nu nämnda verkan, »en tendens måste göra sig gällande att låta straffrättsliga synpunkter dominera inom skadeståndsrätten». (*Karlgren.*)[18] Man menar då närmast, att det vid skadeståndets fastställande måste finnas möjlighet att taga hänsyn även till andra faktorer än skadans storlek, såsom graden av skuld och den skadelidandes och skadevållarens ekonomi. Under III nedan skall visas hurusom det skadeståndsinstitut som regleras i GB 11: 24 till skillnad från det allmänna skadeståndsinstitutet är väl utformat för tillgodoseende av det preventiva intresset.

b) *Skadestånd för icke-ekonomisk skada*

Det förhållandet att pengar och icke-ekonomisk skada är inkommensurabla storheter har fått *Stang* att hävda, att ersättning för dylik skada över huvud icke kan betecknas som skadestånd. (I fråga om icke-ekonomisk skada frågar man enligt Stang icke efter hur stor skadan är uttryckt i pengar. »Man maa derimot spørre: hvor meget bør skadevolderen betale i erstatning? Her tar man altsaa et helt andet utgangspunkt, end hvor det gjælder økonomisk skade. Man paaviser ikke skaden og lar erstatningen automatisk følge den, men man fastslaar et erstatningsbe-

---

av det föregående ser jag frågan om ersättning för personskada som ett i första hand socialt problem. Med ett sådant synsätt måste den vägledande synpunkten vid de generellt verkande ersättningssystemens utformning vara, att endast socialt och samhällsekonomiskt motiverade ersättningsbehov skall tillgodoses. Med denna utgångspunkt är det ingen självklarhet att ersättning från sådana system alltid skall utgå för hela den ekonomiska förlust som har drabbat en skadelidande. Man kan inte avvisa en ordning som innebär, att enskilda skadelidande själva får bära en viss del av sina förluster i stället för att via ersättningsregler av olika slag vältra över dem på andra medborgare. Det är inte något orimligt krav att de skadelidande — framför allt personer med höga inkomster — själva sörjer för en del av det ekonomiska skyddet mot den risk att drabbas av kroppsskada som varje medborgare är utsatt för. Den grundsats om full kompensation för lidna förluster som våra nuvarande skadeståndsregler bygger på gäller inte heller undantagslöst i alla utländska rättssystem. Vi behöver inte gå längre än till våra grannländer Danmark och Norge för att finna exempel på skadeståndsrättsliga system som — i realiteten om än inte formellt — inrymmer långtgående begränsningar av skadeståndsersättningarna vid personskada. Det kan inte göras gällande att rättstillståndet i dessa länder präglas av bristande social trygghet eller att den där rådande ordningen i övrigt haft socialt eller samhällsekonomiskt menliga verkningar.

Att införa sådana begränsningar också hos oss skulle visserligen innebära ett väsentligt avsteg från de principer som hittills tillämpats i vår skadeståndsrätt men skulle stå i full överensstämmelse med önskemålet att åstadkomma social rättvisa och en samhällsekonomiskt mera rationell fördelning av förlusterna genom skadefall.»

[17] Jfr Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 18, densamme i SvJT 1968, s. 704 ff., Hellner i SvJT 1967, s. 700 ff. samt Strahl, Utredning, s. 75 f.

[18] Karlgren, Skadeståndsrätt, s. 18. — Jfr härtill Stang a. a. s. 8 ff. samt s. 54 ff. Stang är motståndare till tanken att låta straffrättsliga synpunkter påverka skadeståndsrättens utformning.

løp og fingerer, at det ækvivalerer en skade; utgangspunktet er altsaa ikke skaden, men erstatningen.»[19] (Stang.).) Enligt Stang är, som tidigare framhållits, skadeståndets huvudfunktion att reparera skadan, vilket sker genom att skadan flyttas från den skadelidande till skadevållaren; preventionen är endast en »bivirkning» av denna huvudfunktion. Eftersom den icke-ekonomiska skadan icke kan flyttas saknar ersättning för sådan skada skadeståndets huvudfunktion och har endast dess biverkan eller dess preventiva verkan.[20] — Hos Stangs landsman *Dagfinn Dahl* märks en liknande grundsyn. Denne förf. uttalar sålunda bl. a., att »opreisningen» är ett mellanting mellan straff och skadestånd, »hvor de pønale hensyn griper sterkt inn».[21] Det är dock enligt Dahl framför allt norsk lagstiftning och rättspraxis som »synes å betone opreisningens strafretslige karakter»; i andra länder, såsom i Sverige, har »opreisningskravet i større eller mindre grad samme karakter som skadeserstatningskravet».[22]

Uppfattningen att ersättning för icke-ekonomisk skada *endast* har en preventiv funktion har icke vunnit något allmänt erkännande i nordisk skadeståndsrättslig doktrin; ersättning för dylik skada anses sålunda i likhet med skadestånd för ekonomisk skada kunna verka reparativt. Detta hindrar icke, att den preventiva funktionen framstår som väsentlig i åtskilliga av de fall i vilka ersättning för icke-ekonomisk skada medges.

Då det gäller frågan om på vilket sätt ersättning för icke-ekonomisk skada verkar reparerande har tanken, att skadeståndet innebär en *kompensation* för den lidna skadan spelat en betydande roll i nordisk skadeståndsrättslig doktrin. Sålunda har t. ex. *Jul. Lassen* framhållit, att en penningersättning kan »hjælpe den Skadelidende udover Skadelidelsen, og en Lidelse kan ophæves eller formindskes ved en anden Lystfølelse eller Nydelse; Penge kunne med andre Ord fungere ikke blot som Ækvivalent men ogsaa som Surrogat».[23] (Jfr motiven till regeln om »opreisning» i 19 § i lagen om den norska strafflagens ikraftträdande där det (enligt citat från Dahl) heter, att även om pengar icke kan »ekvivalere sundhet og et glad sinn, vil de dog inntil en viss grad kunne tjene som surrogat, hjelpe til å lette sorger og dulme smerter og til å skaffe »Bekvemmeligheder» som gjør den voldte skade mindre følelig».[24] Jfr *Schweigaards* uttryck »trøstepenge».)[25] *Ussing* uttalar likaledes, att reglerna om »ikkeøkonomisk Skade synes overvejende at være Udslag af en Tendens til at give den skadelidende et Plaster paa Saaret».[26] — *Popp-Madsen*, som in-

---

[19] Stang a. a. s. 364.
[20] Se Stang ibid.
[21] Dagfinn Dahl, Erstatning og opreisning for legemsskade efter norsk rett, s. 104.
[22] A. a. s. 119.
[23] Jul. Lassen, Haandbog i obligationsretten, Almindelig del, s. 195.
[24] Se Dagfinn Dahl, Erstatning og opreisning for legemsskade efter norsk rett, s. 16.
[25] Uppgiften hämtad från Dagfinn Dahl, Synspunkter i og utenfor erstatningsretten, s. 38.
[26] Ussing a. a. s. 209. (Ussing, som uttalar sig endast om dansk rätt i detta sammanhang, nämner strax före uttalandet i fråga, § 67 i den nu upphävda danska äktenskapslagen.) — Jfr Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 111 och vid not 94 ibid. anförd litteratur.

gående behandlat frågan om ideell skada de lege ferenda, skiljer mellan tre olika former av ersättning för ideell skada, nämligen ersättning för affektionsvärde, sveda och värk och för »*tort*».[27] Med »tort» avser Popp-Madsen bl. a. skada, som vållats av handlingar, vilka innebär ett förnekande av en individs värdighet. Dessa handlingar indelar han i tre olika grupper. Till den första gruppen hör handlingar, som innebär en »Fornægtelse af den krænkedes Værdighed som Samfundsborger». Som exempel anföres att en person blivit offentligt ärekränkt eller att en oskyldig blivit föremål för straffrättsligt ingripande.[28] I fråga om den andra och tredje »tort-gruppen» beror skadan på det »Sindelag *hos den handlende,* der lægger sig for Dagen i hans krænkende Adfærd; Torten ligger i hans Tilkendegivelse af, at Sagsøgeren og hans Autonomi, hans fredede Omraade i Tilværelsen, i hans, Skadevolderens Øjne, overhovedet ikke er noget, man behøver at regne med, noget man frit kan tillade sig at trampe paa eller overse».[29] Som exempel på denna typ av »tort» anföres bl. a. grova kontraktsbrott, hänsynslöst skadande av annans egendom, sedlighetsbrott och »*grove Pligtbrud af en Ægtefælle mod den anden, og vel egentlig ogsaa den i Ægteskabsbrud medskyldiges Forhold* . . .»[30] (vår kurs.). Popp-Madsen förklarar nu att beträffande affektionsvärden, sveda och värk och de handlingar, som ingår i den första »tort-gruppen» har skadan sin »objektive Existens ganske uafhængigt af den handlendes Forhold»[31] (jfr ovan i kapitel 3 Popp-Madsens definition av icke-ekonomisk skada[32]). I dessa fall anser han, att ersättningen kan betecknas som »Erstatning, slet og ret».[33] Ersättningen tjänar som kompensation för den lidna skadan. — Då det gäller de övriga »tortforvoldende Handlinger» (andra och tredje gruppen) har emellertid preventionen en avgörande betydelse. Här vill vi, förklarar Popp-Madsen, »tillægge Skyldgraden og Retsbryderens Formueforhold en Betydning, der ikke tilkommer dem ved det, vi ellers kalder Erstatning, . . .».[34] (För en sådan ersättning, som bestäms huvudsakligen utifrån preventiva synpunkter vill Popp-Madsen använda det gamla ordet »Bod».[35] På grundval av Popp-Madsens undersökning framlades vid den danska riksdagen 1938–39 av justitieministern ett ändringsförslag till 15 § i ikrafttrædelseloven till den danska straffeloven, som bl. a. innebar införandet av regel om »bod»; lagförslaget blev ej antaget men medförde en livlig diskussion i dansk doktrin.[36])

[27] Se Popp-Madsen, Bod, s. 276 ff.
[28] A. a. s. 286.
[29] A. a. s. 288.
[30] A. a. s. 286.
[31] A. a. s. 319.
[32] S. 64.
[33] Popp-Madsen a. a. s. 334.
[34] A. a. s. 335.
[35] Jfr härtill A. Vinding Kruse, Erstatningsretten II, s. 446 ff. med vidare hänvisningar. — Anmärkas kan i detta sammanhang att Bergström betr. kollektivavtalslagens regel om skadestånd för avtalsbrott föreslagit uttrycket »plikt» eller »bot», se Bergström a. a. s. 335.
[36] Se om lagförslaget t. ex. A. Vinding Kruse, Erstatningsretten I, s. 195 ff. och Erstatningsretten II, s. 447 ff.

Uppfattningen att ersättning för icke-ekonomisk skada i reparativt hänseende tjänar som en kompensation för lidandet, eller utgör »ett plåster på såret», har särskilt kritiserats av *Ekelöf*.[37] Enligt Ekelöf innebär »skadeståndets reparativa funktion framför allt ett eliminerande av risken för att lida förlust genom skadegörelse, vartill människorna annars finge ta hänsyn».[38] Detta riskmoment kan emellertid (enligt Ekelöf) icke elimineras »genom att jag vid förlust på grund av annans förvållande kan få ett skadestånd, som bereder mig möjlighet att kompensera förtreten genom att göra mig en glad dag eller på annat sätt förskaffa mig en lustupplevelse».[39] Ty i varje fall räknar en »själsligen sund människa» icke med ett skadestånd, som inte är något annat än en »tröstepenning». *Skadeståndet för ideell skada har enligt Ekelöf i stället till uppgift att skaffa den kränkte en upprättelse,* vilket sker genom att skadeståndsbetalningen innebär en förödmjukelse för gärningsmannen eller skadevållaren.

Ekelöf förklarar dock, att alla fall av ideellt skadestånd fyller icke »en reparativ funktion genom att detsamma skänker upprättelse. För att detta skall vara fallet måste risken för att bli utsatt för det skadeståndsbelagda handlingssättet innebära ett irritationsmoment i mänsklig samvaro på grund av att handlingar av detta slag uppfattas som personligt kränkande. Detta är fallet med ärekränkning, frihetsberövande, misshandel, hemfridsbrott o. dyl.».[40]

Frågan om skadeståndets uppgift i fråga om ideell skada är att kompensera lidandet eller att skänka upprättelse är, som Ekelöf framhåller, av betydelse för skadeståndsinstitutets utformning. Är det fråga om kompensation bör skadeståndet bestämmas efter den skadelidandes känslighet och förmögenhetsförhållanden; är det i stället fråga om upprättelse bör skadeståndet bestämmas efter skadevållarens skuld och förmögenhetsförhållanden.[41]

Ekelöfs ståndpunkt synes oss övertygande. Vid ärekränkning och andra liknande personliga kränkningar torde sålunda skadeståndets reparativa verkan snarare ligga däri, att skadeståndet skänker den kränkte upprättelse, än att det utgör »ett slags plåster på såret». Man skulle därför också kunna göra gällande, att skadeståndet i dessa fall har ungefär samma karaktär som den gamla boten.[42]

---

[37] Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 109 ff. Jfr härtill Grönfors i Coing m. fl., Das subjektive Recht und der Rechtsschutz der Persönlichkeit, s. 50 f. — Kritisk mot kompensationstanken är bl. a. även Brusiin, Zum Problem des immateriellen Schadens, 25 ff. Jfr också Remé, Die Aufgaben des Schmerzengeldes im Persönlichkeitsschutz, Rechtsvergleichende Beiträge zum Schadensrecht, s. 38 ff.

[38] Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 111.

[39] A. a. s. 111 f.

[40] A. a. s. 113.

[41] A. a. s. 115 f.

[42] Jfr Nils Alexanderson, Ett par skadeståndsproblem i svensk rättsskipning (Nordiska Juristtämman, 1926, s. 47). Enligt Alexanderson har ersättningen för icke-ekonomisk skada »innebörden av gottgörelse av en oförrätt, '*satisfaktion*'; och vid den rättstekniska utbildningen av ett dylikt institut kan lämpligen tagas till föredöme grundtanken med den gamla rättens privatbot, nämligen att den bör på en gång tjäna såsom en 'näsbränna' åt den förorättande och ett 'plåster på såret' åt den förfördelade ...». Jfr härtill Dagfinn Dahl, Synspunkter i og utenfor erstatningsretten, s. 56 samt Nybergh i JFFT 1951, s. 169.

III. Funktionerna hos skadeståndet vid äktenskapsskillnad

a) Regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad kan enligt vår mening uppfattas som ett medel med vilket rättsordningen sökt trygga och garantera äktenskapet som sådant samt makes anspråk på att äktenskapet icke kommer att upplösas på grund av ett pliktvidrigt uppträdande från andre makens sida. Vidare syftar naturligtvis skadeståndsregeln till att möjliggöra för make att, då äktenskapsskillnad på grund av grov kränkning från andre makens sida trots allt sker, erhålla ersättning för de skador av immateriell och ekonomisk natur, som han förorsakats genom själva kränkningen och den på grund därav följande äktenskapsskillnaden. Skadeståndet vid äktenskapsskillnad har sålunda, i likhet med det allmänna utomobligatoriska skadeståndet, såväl en *preventiv* som en *reparativ* funktion.

Beträffande det allmänna utomobligatoriska skadeståndsinstitutet konstaterades ovan under II dels att detta är utformat för i första hand tillgodoseende av det reparativa intresset, dels att det kan ifrågasättas om ej preventionen torde vara av större betydelse ur social synpunkt åtminstone i vissa ersättningsfall, såsom t. ex. vid ärekränkning. Vad gäller skadeståndet vid äktenskapsskillnad förhåller det sig möjligen tvärtom. Detta skadeståndsinstitut måste nämligen, som strax skall visas, sägas vara tekniskt sett väl *utformat* för preventiv verkan, samtidigt som det kan ifrågasättas om icke denna verkan i praktiken måste antagas vara av underordnad betydelse bl. a. med hänsyn till att en rad andra faktorer (bl. a. andra rättsregler) verkar i preventiv riktning på detta område. (Då vi här talar om prevention, tänker vi i första hand på allmänpreventionen, närmare bestämt på rättsreglers och andra faktorers betydelse i moraluppbyggande och moralförstärkande hänseende.) Det ifrågavarande skadeståndsinstitutets betydelse i reparativt avseende vad gäller *ekonomisk* skada kan knappast ifrågasättas, särskilt med hänsyn till skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv.[43] — Ett slutgiltigt ståndpunkttagande till frågan om skadeståndsregelns *faktiska* betydelse i preventivt och reparativt avseende måste emellertid föregås av empiriska undersökningar. — I kapitel 3 har redan lämnats en orientering om *ekonomisk skada* till följd av äktenskapsskillnad varför vi här icke ytterligare berör frågan om skadeståndets reparativa funktion vad avser dylik skada. Här skall endast framhållas att ett fastställande av skadeståndets faktiska betydelse i nämnda avseende bl. a. fordrar en undersökning av rättspraxis i fråga om skadeståndsberäkningen; en sådan undersökning presenteras i kapitel 9. I detta kapitel skall vi i stället uppehålla oss dels vid frågan om skadeståndets betydelse i preventivt avseende, dels vid frågan om skadeståndets reparativa funktion vad gäller *immateriell* eller *ideell skada.*

---

[43] Jfr kapiteln 3 och 9.

b) *Den preventiva funktionen*

Påståendet ovan om att det i GB 11: 24 reglerade skadeståndsinstitutet i tekniskt hänseende kan sägas vara väl utformat för att verka preventivt grundas på det förhållandet, att GB 11: 24 medger ersättning icke blott för ekonomisk utan även för ideell skada samt att skadeståndet (antingen det avser ekonomisk eller ideell skada) kan fastställas med hänsyn till bl. a. *graden av skuld och parternas ekonomiska förhållanden.* (Även i övrig nordisk rätt skall bl. a. nämnda förhållanden beaktas vid skadeståndsberäkningen.)[44] I de svenska motiven uttalas sålunda, att domstolarna vid skadeståndsberäkningen skall fästa avseende vid följande omständigheter:

»skillnadsanledningens art och graden av skuld hos den vållande parten, skilsmässans inverkan på den ersättningsberättigades framtidsutsikter, makarnas levnadsvillkor och sociala ställning samt, särskilt då äktenskapet bestått allenast kortare tid, de förhållanden vari den oskyldiga maken levat före sitt giftermål och den utsträckning vari vardera infört egendom i boet. Då förslaget såsom en omständighet, vilken skall uppmärksammas, särskilt nämner makarnas förmögenhetsförhållanden, ligger däri bland annat en föreskrift att den förpliktades större eller mindre ekonomiska bärkraft skall beaktas, då skadeståndets belopp fastställes» (LB I.).[45]

I jämförelse med det allmänna utomobligatoriska skadeståndet kan sålunda det i GB 11: 24 reglerade skadeståndsinstitutet sägas vara bättre anpassat för en tänkt preventiv funktion. — En jämförelse med rent obligationsrättsliga förhållanden kan också vara motiverad i detta sammanhang. I dylika förhållanden är det i princip möjligt för en part att vid avtalets ingående friskriva sig från eventuell skadeståndsskyldighet på grund av avtalet, en omständighet som naturligtvis måste beaktas vid bedömandet av skadeståndets preventiva verkan i kontraktsförhållanden.[46] Någon möjlighet att vid äktenskaps ingående (eller under äktenskapet men innan skadeståndsfrågan aktualiserats) friskriva sig från skadeståndsskyldighet vid äktenskapsskillnad torde icke finnas. Detta får indirekt sägas framgå av det inom familjerätten välkända rättsfallet *NJA 1950 s. 513,* vari HD förklarade, att ett av makarna före äktenskapets ingående träffat avtal om de villkor, som skulle gälla vid en eventuell upplösning av äktenskapet, icke kunde av mannen åberopas till befrielse från de förpliktelser av familjerättslig natur som han enligt lag genom äktenskapets ingående ådragit sig gentemot hustrun. Avtalet i fråga innehöll visserligen icke någon bestämmelse om skadeståndsskyldighet (utan om underhållsskyldighet), men skadeståndsskyldighet jäml. GB 11: 24 torde få räknas som en legal

---

[44] Betr. schweizisk rätt förklarar Egger att vid skadeståndets fastställande kommer i betraktande — förutom makarnas förmögenhetsförhållanden — även: »Grösse der Verschuldens und der erlittenen Unbill, Dauer der Ehe, Alter der Ehegatten, ...», se Egger a. a. s. 173. Jfr ang. skadeståndsberäkningen Schwander a. a. s. 79 ff. och Esener a. a. s. 130 ff.

[45] LB I, s. 441 f.

[46] Ang. möjligheten för part att friskriva sig från skadeståndsskyldighet i avtalsförhållanden, se Rodhe, Lärobok i obligationsrätt, s. 209 et passim.

förpliktelse av familjerättslig natur, jfr *Beckman,* Svensk Familjerättspraxis (1972), s. 37 f. och *Gunvor Wallin,* Om avtal mellan makar, s. 65.[47]

Bentzon uttalar angående giltigheten av dylika avtal bl. a. »at Aftaler, som ikke er trufne med en virkelig konkret forestaaende Adskillelse for Øje — en Adskillelse som er indledet af begge Parter eller af den ene af dem —, ikke kan have Retsgyldighed. Et Afkald paa Godtgørelse efter § 67 for en grov Krænkelse, som forudsættes at kunne blive begaaet i Fremtiden, maa være ugyldig som stridende mot Lov eller Ærbarhed».[48]

Kapitlen 7–10 innehåller undersökningar som bl. a. syftar till att söka fastställa vilken betydelse i preventivt avseende regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad faktiskt har. Innan vi går över till att redogöra för vilka olika frågor som därvid studeras må följande framhållas.

Regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad är endast en faktor bland många andra, som kan antagas verka i allmän- eller specialpreventiv riktning på det aktuella området. Om vi här nöjer oss med att se på några andra rättsreglers betydelse i sammanhanget så kan först ifrågasättas om icke regeln om *underhållsskyldighet* mellan frånskilda makar i GB 11: 26 äger viss preventiv betydelse. Måste icke här antagas att denna regel kan utöva en viss specialpreventiv effekt visavi en hustru, som i avsaknad av egna inkomster eller tillgångar är beroende av mannens försörjning? Vetskapen om att en av henne vållad äktenskapsskillnad kan leda till, att hon ställes utan underhåll, synes i det enskilda fallet kunna antagas verka nog så avskräckande. — Vad beträffar mannen kan å andra sidan risken att efter en äktenskapsskillnad bli underhållsskyldig gentemot hustrun verka avhållande mot att företaga sådana handlingar, som kunna leda till äktenskapets upplösning.[49] Frågan är om det icke kan antagas att mannen ofta uppfattar underhållsskyldigheten som en större börda än skadeståndsskyldigheten i normalfallen, där skadeståndet på sin höjd kommer att omfatta hans andel i ett bo med ett relativt ringa värde. — Vidare torde kunna ifrågasättas om icke en makes fruktan för att genom en av henne eller honom vållad äktenskapsskillnad förlora *vårdnadsrätten* i fråga om makarnas barn och därmed en stor del av kontakten med dessa är en faktor av stor betydelse i preventivt avseende.[50] Slutligen bör betydelsen av själva *skillnadsgrunderna* observeras i sammanhanget.

Som tidigare kunnat konstateras gäller för den svenska rättens del, att

---

[47] Jfr Lögdberg i SvJT 1959, s. 586.

[48] Bentzon, Familieretten I, s. 253 f.

[49] Jfr t. ex. Neuhaus, Privatrecht und Stabilität der Ehen in rechtsvergleichender Sicht (i Ius Privatum Gentium, Festschrift für Max Rheinstein zum 70. Geburtstag am 5. Juli 1969, Bd. II, s. 965), Ploscowe, Alimony (The Annals of The American Academy of Political and Social Science, maj 1969, s. 13 ff.) samt Andrup a. a. s. 60. — Till frågan om utnyttjandet av underhållsrätten i preventivt syfte, se Müller-Freienfels a. a. s. 169 ff. Jfr Divorce-sanction et divorce-faillite en droit comparé français et allemand (Annales de la faculté de droit et des sciences politiques et économiques de Strasbourg, XXII, s. 89).

[50] Jfr Andrup a. a. s. 86. — Andrup a. a. innehåller en intressant diskussion ang. frågan om olika faktorers samlivsstabiliserande förmåga.

varje sådan handling eller sådant beteende från ene makens sida, som vid direkt äktenskapsskillnad är i princip skadeståndsgrundande, utgör en speciell grund för äktenskapsskillnad.[51] Dessa handlingar eller beteenden och därmed speciella skillnadsgrunder är följande:

egenvilligt övergivande (GB 11: 5), tvegifte (11: 7), äktenskapsbrott, eller som det numera heter, »samlag eller annat könsumgänge med annan än sin make» (11: 8), utsättande andre maken för risk att bli smittad med könssjukdom (11: 9), misshandel eller annat brott mot andre makens person (11: 10), ene maken dömd till svårare straff (11: 11) och slutligen ene maken är hemfallen åt gravt missbruk av rusgivande medel (11: 12).

Det torde knappast kunna bestridas, att skillnadsreglerna äger viss betydelse i varje fall i allmänpreventivt avseende genom att de verkar moraluppbyggande och moralförstärkande. Här kan nämnas att detta direkt förutsattes i proposition till 1937 års riksdag angående horstraffets avskaffande. Det heter sålunda i denna proposition följande:[52]

»Samhällets ogillande av äktenskapsbrottet kommer även att i framtiden få sitt uttryck i lagstiftningen genom att lagen till äktenskapsbrottet knyter rättsverkningar av civil natur, bestående i rätt för den oskyldige maken att vinna äktenskapsskillnad samt i vissa fall erhålla skadestånd». — (Jfr Familjerättskommittén i SOU 1964: 35, s. 193: »Sexuell trohet mellan makar är av grundläggande betydelse för att ett gott förhållande skall kunna bevaras i äktenskapet ... . Enligt kommitténs mening är det av vikt, att denna uppfattning kommer till klart uttryck i lagstiftningen.»)

Man kan emellertid icke bortse från att skillnadsreglernas betydelse i preventivt avseende kan växla från skillnadsgrund till skillnadsgrund. *Ekelöf* har särskilt beträffande regeln om äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott framhållit, att en »äktenskapsskillnad fungerar emellertid icke som uttryck för något samhällets ogillande, såvida även den otrogne maken önskar få äktenskapet upplöst».[53] (Denna anmärknings tyngd ökar givetvis om det, som gjorts gällande, förhåller sig på det sättet, att det vanligtvis är just den otrogne maken, som önskar skiljas.)[54] — Att skillnadsreglerna generellt sett äger viss betydelse i moralbildande och moralförstärkande hänseende på så sätt att de bidrager till att skapa en allmän

---

[51] Jfr kapitel 2 ovan.

[52] Kungl. Maj:ts proposition 1937 nr 187 med förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen, m. m., s. 72. Reglerna om straff för hor i 1734 års lag undergick under tiden intill tillkomsten av 1864 års strafflag (SL) ingen annan ändring än att dödsstraffet för fjärde resan enkelt hor och för dubbelt hor upphävdes genom en Kungl. förordning år 1779, jfr ovan s. 35. — Betr. reglerna om straff för hor i 1864 års SL kan antecknas att straffet för den gifte parten vid enkelt hor var fängelse i högst sex månader eller böter (SL 17: 1). Vid dubbelt hor straffades parterna med fängelse fr. o. m. sex månader t. o. m. två år (SL 17: 2). I varje fall under tiden närmast före avskaffandet av reglerna om straff för hor var läget det, att horsbrottet relativt sällan föranledde åtal, jfr SOU 1935: 68, s. 32 f. — Då böterna för horsbrott enligt 1864 års strafflag icke till någon del tillföll den kränkta maken, har vi ej haft anledning att närmare uppmärksamma horsbrottets straffrättsliga utveckling efter denna lags tillkomst.

[53] Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 125.

[54] Se t. ex. Helvi Sipilä i Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet, s. 61. Jfr Beckman, Nils, ibid. s. 58 f.

inställning om att ifrågavarande handlingar och beteenden såsom »rättsstridiga» bör undvikas i äktenskapet finnes dock enligt vår mening ingen anledning att betvivla; reglernas special- eller individualpreventiva effekt måste dock förmodligen anses vara av underordnad betydelse.[55]

Det faller utom ramen för detta arbete att söka företaga en omfattande undersökning rörande skadeståndsregelns betydelse i preventivt hänseende i förhållande till andra faktorers betydelse i samma hänseende. Däremot skall undersökas om och i vilken mån skadeståndsregeln isolerat sett kan antagas äga någon betydelse i preventivt hänseende. Ett utredande av denna fråga kräver enligt vår mening genomförandet av bl. a. följande undersökningar.

För det första bör undersökas i vilken utsträckning yrkanden om skadestånd vid äktenskapsskillnad faktiskt framställes vid domstolarna. Utvisar en sådan undersökning att skadeståndsyrkanden framställes relativt ofta, så kan detta vara en faktor, som talar för att skadeståndsregeln äger viss preventiv betydelse.[56] (Däremot kan icke utan vidare några säkra slutsatser dragas av en eventuellt konstaterad låg skadeståndsfallsfrekvens vid domstolarna, enär uppgörelser utom rätta om skadestånd kan träffas.)[57] — Vidare bör undersökas i vad mån domstolarna är restriktiva eller generösa med att utdöma skadestånd jäml. GB 11: 24. Är domstolarna obenägna att tillerkänna den oskyldige maken skadestånd, så kan detta vara en faktor, som kan antagas försvaga regelns preventiva verkan. — Vad gäller skadeståndsberäkningen är det av betydelse för bedömandet av skadeståndets faktiska preventiva effekt, att studera i vad mån domstolarna tager hänsyn till skuldfrågan vid skadeståndets fastställande. — Av intresse i sammanhanget är också att undersöka, om regelmässigt små eller betydande skadestånd utdömes. — Slutligen bör också gemene mans kunskap och åsikt om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad studeras. Visar sig kunskapen om och attityden till skadeståndsrätten ifråga vara dålig resp. negativ, så är detta enligt vår mening faktorer, som tyder på att regeln har en begränsad preventiv betydelse; omvänt synes en god kunskap om och en positiv attityd till skadeståndsrätten vara faktorer, som talar för att regeln har en viss preventiv funktion.

---

[55] Ang. frågan om skillnadsreglernas betydelse då det gäller att främja äktenskapets stabilitet, se t. ex. Elliott, Divorce Legislation and Family Instability (The Annals of The American Academy of Political and Social Science, november 1950, s. 134 ff.), Rheinstein, Trends in Marriage and Divorce Law of Western Countries (Law and Contemporary Problems, XVIII, Nr 1, 1953, s. 3 ff.), Marriage Stability and Laws on Divorce (1) (Revista del Instituto de Derecho Comparado, 8–9, 1957, s. 474 ff.) och densamme, Marriage breakdown in Ticino and Comasco (i Festschrift für Hans G. Ficker zum 70. Geburtstag am 20. Juli 1967, s. 385 ff.). Jfr också t. ex. Litwak, Three ways in which law acts as a mean of social control: punishment, therapy and education, Divorce law a case in point (Social Forces, Nr 3, 1956, s. 217 ff.).

[56] Jfr Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 93. Ekelöf anför att en faktor som kan antagas försvaga skadeståndets preventiva verkan är den, »att skadeståndets utkrävande är beroende på den skadades gottfinnande. Skadeståndstvånget saknar därigenom den karaktär av obönhörlig påföljd på den begångna oförrätten, som utmärker straffet.»

[57] Jfr bl. a. kapitlen 5 och 7.

Nu nämnda frågor kommer icke att studeras i ett sammanhang utan genom olika delundersökningar förlagda till olika kapitel. Det framgår under IV nedan i vilka kapitel i avhandlingen de olika undersökningarna presenteras.

c) *Den reparativa funktionen hos skadestånd för immateriell eller ideell skada*

Under II: b har framhållits att ersättning för ideell skada kan äga en reparativ funktion antingen genom att den tjänar som en *kompensation* för den lidna skadan eller, som särskilt Ekelöf gjort gällande, skänker den kränkte *upprättelse.*[58] Hur skall man då i reparativt avseende uppfatta ersättning för ideell skada enligt regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad?

Det fåtal uttalanden i frågan, som föreligger i doktrinen, synes huvudsakligen gå ut på, att det här är fråga om en kompensation. Sålunda förklarar t. ex. *Schmidt,* att det är vanligt, att skadeståndet »fyller samma funktion som skadestånd vid ärekränkning. Det blir ett plåster på såret hos den förorättade maken.»[59] *Beckman* synes mena detsamma, då han kritiskt talar om det skadestånd på högst några få tusen kronor, vilket domstolarna brukar tillägga som »ersättning för sveda och värk».[60] *Adde* ställer i SvJT 1956, s. 203 frågan om en ekonomisk kompensation kan ge »plåster på sådana sår, om de äro äkta».[61]

Ekelöf uttalar i denna fråga, att motivet till att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad medger ersättning för ideell skada »torde ha varit icke blott att kompensera det lidande, som kränkningen medfört för den oskyldiga maken, *utan även att skänka denne upprättelse,* en uppgift som straffet för hor redan vid Nya Giftermålsbalkens tillkomst sedan länge upphört att kunna fylla. Enligt motiven skall ju hänsyn tagas till graden av skuld och med avseende på betydelsen av makarnas ekonomiska förhållanden understrykes särskilt att den förpliktades större och mindre ekonomiska bärkraft skall beaktas»[62] (vår kurs.). Det bör här framhållas, att uppfattningen att ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad har till uppgift att skänka den kränkta maken upprättelse synes stå i överensstämmelse med schweizisk rätt. Det framgår väl redan genom ordet »Genugtuung» i art. 151 ZGB andra stycket att ersättningen enl. nämnda regel syftar till att skänka upprättelse.[63] Vad gäller norsk rätt torde ordet »oppreisning» i § 55 första stycket äktenskapslagen innebära,

---

[58] Jfr ovan s. 94 ff.
[59] Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 148.
[60] Beckman, Nils, Svensk Familjerättspraxis (1972), s. 71.
[61] Jfr härtill Grufberg i SvJT 1957, s. 427 f.
[62] Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 125 f.
[63] Ersättning jäml. art. 151 ZGB andra stycket uppfattas sålunda som en »*satisfaction*» som har till uppgift att dämpa den kränkta makens bitterhet och stilla hans hämndlystnad, se Esener a. a. s. 33 f.

att ersättning för ideell skada enligt denna regel syftar till att skänka den kränkta maken upprättelse. Det synes vara detta *Støylen* a. a. s. 178 vill framhålla, när han uttalar, att oppreisningen »er en slags privatbot», jfr dock motiven till § 19 i lagen om den norska strafflagens ikraftträdande ovan s. 94.

Enligt vår mening bör kompensationstanken (tanken att man i ena vågskålen placerar den oskyldige makens lidande och i den andra en summa pengar) skjutas i bakgrunden; det synes nämligen ganska självklart, att en ekonomisk kompensation icke kan ge plåster på sådana sår som förorsakats exempelvis genom äktenskapsbrott.[64] Däremot kan ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad möjligen fylla en förnuftig funktion genom att skänka den kränkta maken upprättelse; huvudtonvikten bör m. a. o. icke läggas på det förhållandet att den kränkte maken erhåller en ersättning utan på det förhållandet att den skyldige maken förpliktas att utge denna ersättning.[65] Frågan är emellertid dels hur domstolarna, dels hur gemene man uppfattar skadeståndet vid äktenskapsskillnad på den aktuella punkten. Ett försök att genom ett studium av rättspraxis söka närmare utreda hur domstolarna ser på skadeståndets reparativa funktion vad avser ideell skada anser vi dömt att misslyckas av flera skäl; bl. a. därför att det vanligen är omöjligt att avgöra huruvida skadeståndet endast avser ideell skada eller även ekonomisk skada. Frågan om hur gemene man uppfattar skadeståndet på den aktuella punkten, skall vi dock söka bilda oss en uppfattning om genom en intervjuundersökning.

I resonemanget ovan har vi utgått från att ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad i praktiken har viss betydelse i reparativt avseende, antingen det nu är så, att den tjänar som en kompensation för lidna skadan, eller att den skänker den kränkta maken upprättelse. Det kan emellertid också tänkas förhålla sig på det sättet, att denna typ av ersättning icke alls realiter har någon större betydelse i reparativt avseende. Den frågan kommer att uppmärksammas i kapitel 10, varvid bl. a. en polsk undersökning, nämligen *Jan Górecki,* Divorce in Poland, kommer att beröras. Redan nu må emellertid framhållas att Góreckis undersökning pekar hän mot, att den oskyldige maken känner ett behov av ersättning för sitt lidande.[66]

IV. Sammanfattning. Frågeställningar för den rättssociologiska undersökningen

I kapitlet har funktionerna hos skadeståndet vid äktenskapsskillnad diskuterats, varvid en jämförelse med den allmänna utomobligatoriska skadeståndsrätten företagits. Särskilt uppmärksammades skadeståndets betydelse

[64] Jfr t. ex. Addes ovan citerade uttalande.
[65] Jfr Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, s. 113.
[66] Jfr Lasok, D., Polish Family Law, s. 124 f.

i preventivt avseende, varvid konstaterades att det i GB 11: 24 reglerade skadeståndsinstitutet är i och för sig bättre utformat för att verka preventivt än det allmänna utomobligatoriska skadeståndsinstitutet (som däremot är utformat för i första hand tillgodoseende av det reparativa intresset). Det kunde emellertid ifrågasättas om icke skadeståndets preventiva funktion på äktenskapsrättens område är i betydelse underordnad den reparativa funktionen, bl. a. med hänsyn till att åtskilliga andra faktorer här verkar i preventiv riktning och till skadeståndets utan tvekan stora betydelse som bodelningskorrektiv. — I kapitlet har vidare redogjorts för olika frågor som bör studeras för att man skall kunna fastställa hur skadeståndet faktiskt verkar i preventivt resp. reparativt avseende. Den *preventiva* funktionens faktiska betydelse skall studeras genom en rad olika delundersökningar. *Sålunda skall i kapitel 7 utredas i vilken omfattning yrkanden om skadestånd framställes vid domstolarna. Av undersökningarna i kapitlen 7 och 8 framgår om domstolarna är benägna eller icke att bifalla kärandens skadeståndstalan. Vilka faktorer domstolarna beaktar vid skadeståndsberäkningen och om regelmässigt små eller betydande skadestånd utdömes studeras i kapitel 9. I kapitel 10 slutligen söker vi få en föreställning om gemene mans kunskap och åsikt om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad.*

Den reparativa funktionen hos skadestånd för ekonomisk skada vid äktenskapsskillnad studeras i kapitel 9. I kapitlet har också diskuterats frågan om den reparativa funktionen hos skadestånd för ideell skada. Vi fann, att skadestånd för sådan skada kan verka reparativt antingen genom att det tjänar som en kompensation för den lidna skadan eller därigenom att det skänker den kränkte upprättelse. *I kapitel 10 skall vi söka bilda oss en uppfattning om hur gemene man på denna punkt uppfattar ersättning för ideell skada jämlikt regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad.*

KAPITEL 5

Introduktion till den empiriska undersökningen

I. De olika undersökningar, som i kapitlen 2–4 ägnats regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad, har haft som sitt huvudsakliga syfte att ge en orientering om olika problemområden samt att underlätta utformningen av frågeställningarna för undersökningarna i kapitlen 7–10. Då dessa senare undersökningar, såväl vad gäller material som forskningsmetoder, på väsentliga punkter skiljer sig från juridiska undersökningar av traditionell typ, skall vi i detta kapitel ge några allmänna synpunkter på dessa frågor. Valet av material och forskningsmetoder har naturligtvis styrts av undersökningens syfte. Då vår undersökning även med hänsyn till syftet måste sägas skilja sig från traditionell rättsvetenskaplig forskning lämnas först några principiella synpunkter på detta.

II. Undersökningens syfte

Några synpunkter på undersökningar av de lege lata och de lege ferenda

Den traditionella rättsvetenskapliga forskningen är huvudsakligen inriktad på problem, som har direkt relevans för rättstillämpningen (dvs. domstolar, administrativa myndigheter, advokater etc.). Forskningen är därvid naturligen främst inriktad på *lex lata,* vilken rättsvetenskapsmannen med hjälp av lagtext, förarbeten till lagar, rättsfallssamlingar och juridisk litteratur söker systematisera och tolka. Vanligtvis nöjer man sig dock icke härmed; är rätten på någon punkt oklar och medger olika tolkningsmöjligheter händer det, att rättsvetenskapsmannen på grundval av resultaten av sin undersökning anser sig kunna göra rekommendationer till rättstillämpningen om vilken tolkningsmöjlighet, som (enl. hans mening) *bör* väljas.

Det bör dock inskjutas, att frågan om huruvida rättsvetenskapsmannen verkligen bör ägna sig åt att avge rekommendationer — något som självklart förutsätter en värderande verksamhet — är kontroversiell inom svensk rättsvetenskap. Särskilt *Rodhe* har hävdat, att det är nödvändigt »att man ur de *vetenskapliga* framställningarna tar bort alla uttalanden om hur lagstiftare och domstolar borde handla och nöjer sig med att

undersöka, hur de faktiskt handla. Härigenom skulle man begränsa sig till den uppgift, som på andra områden enligt gängse uppfattning tillkommer vetenskapen»[1] (vår kurs.).

Det bör betonas, att den traditionella rättsvetenskapens allra största värde knappast ligger däri, att den tillfredsställer rättstillämpningens behov av vägledning; den har en utomordentligt viktig funktion ur rättssäkerhetssynpunkt genom den kontroll den utövar å rättsskipningen.[2]

Det torde stå utom all diskussion, att den typ av rättsvetenskap vi här i korthet sökt beskriva har och inom en överskådlig framtid kommer att ha ett mycket stort värde. Den traditionella rättsvetenskapen bör emellertid kompletteras med andra typer av forskning. Särskilt bör framhållas betydelsen av en forskning, som i större utsträckning än vad som är möjligt inom ramen för undersökningar, som huvudsakligen bearbetar problemen de lege lata, inriktar sig på problemen *de lege ferenda*.[3]

Behovet av undersökningar de lege ferenda växlar självfallet från rättsområde till rättsområde. Vad gäller *familjerätten* synes man kunna hävda, att behovet av undersökningar de lege ferenda för närvarande gör sig starkare gällande än behovet av undersökningar de lege lata. (Jfr *Malmström* i JFFT 1957, s. 231 ff. samt *Hellner* i 20 års samhällsforskning, s. 124 f.) Läget på den svenska familjerättens område är nämligen, dels att den gällande rätten är fullständigt och ingående lagreglerad, dels att genomgripande lagreformer håller på att förberedas. De familjerättsliga frågor som behöver bearbetas de lege ferenda är många och man kan givetvis ha delade meningar om var forskningsbehovet är mest påträngande. Vi skall därför utveckla skälen till varför vi valt att studera just regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad.

Synpunkter på ämnesvalet och syftet med undersökningen

Regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad är en av de familjerättsliga regler, som under senare tid från skilda synpunkter fått utstå mycken kritik. Sålunda har framhållits, att domstolarna ställes inför en mycket svår eller kanske t. o. m. omöjlig uppgift, då det gäller att avgöra om grov kränkning föreligger eller ej i det särskilda fallet.[4] Vidare har gjorts gällande, att det faktum att regelns tillämpning, i varje fall då det gäller fråga om skadestånd vid äktenskapsskillnad på grund av otrohet, förutsätter att

---

[1] Rodhe i Ekonomen, dec. 1944, s. 96 f. Jfr densamme, Gränsbestämning och äganderättstvist, s. 4 ff. Jfr härtill Malmström i SvJT 1942, s. 527, och Ekelöf, Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap?, s. 43 ff. — Ekelöf nu a. a. innehåller en ingående diskussion av den aktuella frågan. Se också Ahlander, Är juridiken en vetenskap? samt Bergström, Den juridiska tekniken (i Festskrift till Per Olof Ekelöf, s. 123 ff.).

[2] Jfr Stjernquist i Statsvetenskaplig tidskrift, 1958, s. 140 f.

[3] Jfr t. ex. Hellner, Syften och uppgifter för rättsvetenskaplig forskning (i Festskrift til professor, Dr. jur. & phil. Alf Ross, 1969, s. 205 ff.) samt Bergström, Den juridiska tekniken (i Festskrift till Per Olof Ekelöf, s. 125).

[4] Se t. ex. remissyttrande över Familjerättskommitténs förslag, Äktenskapsrätt (SOU 1964: 34, 35), avgivet av Svea Hovrätt, s. 59, och remissyttrande över samma lagförslag avgivet av Hovrätten över Skåne och Blekinge, s. 43.

en grov kränkning av immateriell art föreligger samtidigt som regeln utgör ett av de få verkligt verksamma bodelningskorrektiv lagen erbjuder, medfört en inkonsekvent och skiftande rättspraxis.[5] Det har också som argument för regelns slopande framhållits, att det är en omöjlig uppgift för domstolarna att i pengar värdera det själsliga lidandet på grund av exempelvis en otrohet.[6] Slutligen har påstått att skadeståndsrätten ifråga icke är förenlig med rådande allmän rättsuppfattning.[7] — Häremot kan ställas bl. a. det faktum, att Familjerättskommittén i sitt förslag, Äktenskapsrätt (SOU 1964: 34, 35) — trots att man föreslog särskilda regler för att förhindra obilliga verkningar av likadelningen — önskade bibehålla rätten till skadestånd och att man t. o. m. utvidgade denna rätt till att gälla även vid hemskillnad;[8] ett förslag som hälsades med tillfredsställelse av några av remissinstanserna.[9]

Det väsentligaste motivet för vårt val av ämne är kort uttryckt, att vi funnit det vara av stort intresse att söka närmare utreda det faktiska underlaget för den kritik, som riktats mot skadeståndsregeln. Hur gestaltar sig rättspraxis *faktiskt*? Vilken *faktisk* betydelse har regeln i reparativt hänseende? Hur förhåller sig den allmänna rättsuppfattningen *faktiskt* till skadeståndsrätten ifråga? Kan man exempelvis genom ett studium av den allmänna rättsuppfattningen finna belägg för att regeln ifråga har någon preventiv effekt?

---

[5] Se Beckman, Nils, i SvJT 1962, s. 613.

[6] Se t. ex. Adde i SvJT 1956, s. 203. Jfr remissyttrande över Familjerättskommitténs i not 4 angivna lagförslag avgivet av Folkpartiets kvinnoförbund, s. 3.

[7] Se t. ex. remissyttrande över Familjerättskommitténs i not 4 angivna lagförslag avgivet av Folkpartiets kvinnoförbund, s. 3, och remissyttrande över samma lagförslag avgivet av föreningen Nike, s. 2. Se också Silbersky och Nordmark, Älska i lagens namn, s. 31 f. (Från vissa advokaters sida har skadeståndsregeln utsatts för stark kritik, se t. ex. — förutom Silbersky och Nordmark a. a. — advokaten Ingrid Mattson-Hallström i Svenska Dagbladet den 15.4.1969.) Se vidare ledare i Dagens Nyheter den 5.1.1968 samt Rune Pär Olofsson i Expressen den 28.4.1968. (I sammanhanget kan nämnas att pressen icke försummat att uppmärksamma processer om skadestånd vid äktenskapsskillnad, se t. ex. Expressen den 2.5.1968, den 17.3 och den 8.12.1969, Upsala Nya Tidning den 23.4.1969 och Aftonbladet den 13.7.1969.) — Mot detta kan ställas bl. a. följande uttalande av Svea Hovrätt i remissyttrande (s. 59 f.) över Familjerättskommitténs i not 4 angivna lagförslag: »Om skadeståndsbestämmelserna upphäves, kunde åtskilliga fall tänkas uppkomma, där den oskyldiga maken icke skulle kunna erhålla ekonomisk gottgörelse, ehuru en sådan säkerligen för *den allmänna folkmeningen skulle framstå såsom rimlig och rättvis.*» (vår kurs.). Jfr remissyttrande över samma lagförslag avgivet av styrelsen för Sveriges Advokatsamfund, s. 26. »Även om styrelsen helst sett att bestämmelserna om skadestånd vid skilsmässor helt kunnat upphävas, tillstyrker styrelsen emellertid att reglerna i nu förevarande paragraf bibehålles, eftersom *det alltjämt kommer att finnas fall, där ett ideellt skadestånd kan vara motiverat.*» (vår kurs.).

[8] Se Familjerättskommitténs förslag, Äktenskapsrätt (SOU 1964: 35, s. 218 f.). — Ang. framställda önskemål om att skadeståndsrätten skulle utvidgas till att gälla även vid hemskillnad, se t. ex. Stjernstedt i SvJT 1937, s. 465, och Sigrid Beckman, Rapport från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning och behovet av ändringar däri, s. 35 f. Jfr Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 148. — Bland de olika förslag i syfte att förhindra obilliga verkningar av likadelningen, som Familjerättskommittén föreslog, må särskilt erinras om regeln om s. k. återgångsdelning i vissa fall vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad, jfr kap. 3 ovan s. 80 vid not 66.

[9] Se t. ex. remissyttrande över Familjerättskommitténs förslag, Äktenskapsrätt (SOU 1964: 34, 35) avgivet av Hovrätten för Västra Sverige, s. 22, och remissyttrande över samma lagförslag avgivet av Göteborgs rådhusrätt, s. 16.

En annan väsentlig orsak till ämnesvalet är att rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad erbjuder ett väl avgränsat forskningsområde; detta trots att vi måste beröra reglerna om makars egendomsförhållanden samt en av de, som vi ser det, kanske mest centrala frågorna i det pågående reformarbetet, nämligen frågan om skuldprincipens[10] bibehållande i den familjerättsliga lagstiftningen. Sambandet mellan å ena sidan denna fråga samt reglerna om makars egendomsförhållanden och å den andra rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad torde här icke behöva närmare utvecklas.

Slutligen har vi trott, att vår undersökning möjligen kan få visst intresse utanför det egentliga ämnesområdet dels på grund av sin inriktning på den faktiska rättstillämpningen och på grund av de forskningsmetoder, som kommer till användning vid analysen av rättspraxis.

III. Synpunkter på val av material och analysmetoder vid undersökningen av rättspraxis

I detta avsnitt diskuteras frågan om val av material och analysmetoder vid undersökningen av rättspraxis. Synpunkter på rättsmedvetandeundersökningen[10a] — en typ av undersökning som man inom nordisk rättssociologi[11] alltsedan *Segerstedt* et al. presenterade sin undersökning, A research into the general sense of justice (Theoria, vol. XV, 1949, s. 323 ff.) visat stort intresse för[12] — lämnas först i kapitel 10.

---

[10] I direktiven för den år 1969 tillsatta utredningen för översyn av den familjerättsliga lagstiftningen utgår dep.chefen från att skuldprincipen kommer att utmönstras ur lagstiftningen. Om så sker kommer naturligen även rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad att försvinna. — I Familjelagssakkunnigas avgivna betänkande, Familj och äktenskap I (SOU 1972: 41) föreslås också att skadeståndsregeln upphävs, jfr närmare kap. 10 nedan.

[10a] Av ekonomiska skäl har blott en mycket begränsad provundersökning (»pilot study») kunnat utföras.

[11] Se om nordisk rättssociologi särskilt Eckhoff, Sociology of law in Scandinavia (i Scandinavian Studies in Law, 1960, s. 29 ff.), densamme, Sociology of law in Scandinavia (i Treves, R. och van Loon, J. F. Glastra, ed., Norms and Actions, 1968, s. 21 ff.). (Treves och van Loon, ed. a. a. innehåller för övrigt redogörelser för rättssociologien i åtskilliga andra länder.) Se vidare om nordisk rättssociologi Britt-Mari Persson Blegvad, ed., Contributions to the sociology of law (Interdisciplinary studies from the Scandinavian Summer University, vol. XIV, 1966), densamma, ed., Retssociologi i Norden. Indlæg på den første nordiske konference i retssociologi 1967. (Nyt fra Samfundsvidenskaberne, 16, 1968), Møller-Nielsen, ed., Retssociologi i Norden II. (Nyt fra Samfundsvidenskaberne, 24, 1970) och Strömholm, Något om sociologiens betydelse för juridiken (i SvJT 1970, s. 97 ff.). Strömholm a. a. innehåller en intressant analys av förhållandet mellan juridik och sociologi och av frågan om rättssociologiens betydelse för juridiken. Vad den senare frågan gäller finner Strömholm, att rättssociologiens betydelse för juridiken främst ligger på de lege ferenda-planet. Betr. frågan om rättssociologiens betydelse de lege lata är han mer tveksam. Jfr densamme, En märklig metodlära i SvjT 1969, särskilt s. 657 ff. — I uppsatsen Rätts-sociologiens systematiska plats (i Festskrift till Per Olof Ekelöf, s. 601 ff.) söker Torgny Segerstedt bestämma rättssociologiens systematiska plats, varvid han också antyder några rättssociologiska forskningsuppgifter. — Nämnda festskrift innehåller å s. 207 ff. ytterligare en uppsats ang. rättssociologi, nämligen Eckhoff, Juss og samfunnsforskning.

[12] Förutom Segerstedts et al. nämnda undersökning kan här nämnas Kutschinsky, Den almindelige retsbevidsthed samt Mäkelä, Klaus, Public Sense of Justice and Judicial Practice (i Acta Sociologica, vol. 10, 1966, s. 42 ff.). Nu nämnda jämte ett ytterligare antal undersökningar rörande det allmänna rättsmedvetandet diskuteras av Inger Hessler, Det allmänna rättsmedvetandet — en myt? (trebetygsuppsats i ämnet sociologi).

Material

Studiet av rättspraxis i rättsvetenskapliga undersökningar av traditionell typ är som regel begränsat till *tryckt* rättsfallsmaterial, nämligen rättsfall som publicerats i NJA (och i SvJT) (här bortses från administrativ rättspraxis). *Otryckt* rättsfallsmaterial, dvs. underrättsdomar, som ej förts upp till den högsta instansen, studeras som regel icke alls. Det avgörande skälet härför är väl icke i första hand detta rättsfallsmaterials svårtillgänglighet utan rättsvetenskapens *normativa* inriktning; det är m. a. o. icke främst rättsfallens betydelse som sociala fakta utan som *prejudikat* (dvs. som vägledande eller normerande för rättstillämpningen), som intresserar forskaren. Med en sådan vetenskaplig inriktning är det självklart, att det blir den högsta instansens (HD) avgörande med sin speciella dignitet, som i regel uteslutande eller i varje fall huvudsakligen tilldrar sig intresset.

En fråga, som emellertid icke anses lika självklar inom rättsvetenskapen, är den om rättsfallsmaterialet — vad gäller i NJA intagna rättsfall — bör begränsas till de refererade fallen eller om möjligen även de s. k. notisfallen bör medtagas i undersökningen.[12a] Som bekant upptager referatavdelningen i NJA sådana rättsfall, som bedömts äga särskild betydelse som prejudikat, medan andra HD:s avgöranden blott ägnas en mycket kortfattad redogörelse i notisavdelningen (vilken avdelning bl. a. också innehåller de fall, där ansökan om prövningstillstånd avslagits). Vem avgör och på vilka grunder avgörs om ett rättsfall förtjänar prejudikatvärde eller ej? Det utgör nu enligt vår uppfattning ett av de märkligaste förhållandena inom den svenska juridiken, att man ej med säkerhet vet svaret på dessa frågor. *Hjerner* anför följande härom:

»Det är ovisst huruvida det är tidskriftens redaktörer eller ledamöterna i målet, som ha det avgörande inflytandet härvidlag eller om man möjligen respekterar varandras önskemål i den utsträckning att det förutsättes enhällighet för att fallet skall refereras.»[13]

Därest ledamöterna i målet har inflytande på den aktuella frågan måste detta anses betänkligt. Att avgöra om ett rättsfall skall tilläggas prejudikatvärde eller ej bör väl nämligen, som Hjerner framhåller, icke egentligen tillkomma dem som dömt i målet utan »kommande domare och doktrinen».[14]

Enligt Hjerner finns det endast ett skäl till varför rättsvetenskapsmannen icke skulle behöva a priori uppmärksamma även notisfallen och det är det förhållandet, att dessa falls prejudikatvärde realiter är begränsat genom att deras placering gör dem mindre kända. Om rättsvetenskapsmannen emellertid studerar notisfallen, vilket enligt Hjerner är lovvärt, så kan dessa ej

---

[12a] En relativt ingående diskussion ang. »den för svensk rätt säregna problematiken rörande notisfallens ställning» finns hos Erenius, Oaktsamhet. Studier i straffrätt, s. 19 ff.
[13] Hjerner, Om rättsfallstolkning, s. 47.
[14] Hjerner ibid.

längre »klassas lägre ur prejudikatvärdesynpunkt enbart därför att de äro notisfall».[15] (Hjerner.)

Man borde kunna förvänta, att Hjerners syn på frågan om notisfallens utnyttjande i rättsvetenskapliga undersökningar var allmänt omfattad. Så är dock icke fallet. Det må här vara tillräckligt att hänvisa till SvJT 1961, s. 212 vid not 1, varest *Karlgren* prisar Vahlén för att denne i sin avhandling, Avtal och tolkning, i allmänhet icke närmare kommenterat notisavgöranden.

Det är fullt förståeligt om rättsvetenskapsmannen på grund av det tidsödande arbete, som är förenat med en genomgång av notisfallen, i allmänhet icke ägnar dessa större intresse; att en avhållsamhet med att angripa notisfallen i och för sig »i regel är efterföljansvärd» (Karlgren ibid.), har vi dock mycket svårt att förstå.

På vissa rättsområden är för övrigt bristen på refererade fall så betydande,[16] att rättsvetenskapsmannen torde ha att välja mellan att uppmärksamma notisfallen eller att lämna området outforskat.[17]

Innan vi lämnar frågan om notisfallens utnyttjande som prejudikat bör med *Beckman* i TSA 1962, s. 164 f. understrykas, att »den omständigheten att de domare som dömt i fallet ej ansett det ha tillräckligt prejudikatintresse för att refereras manar dock till försiktighet vid beaktandet». Beckman anger två fallgropar (säkerligen finns det fler) det gäller att se upp med vid åberopandet av notisfall som prejudikat, nämligen att »fallet ansetts 'orent' dvs. oklart eller komplicerat ur bevissynpunkt, eller så säregna omständigheter däri till finnandes att något likartat fall icke kan väntas inträffa».

Hittills har diskussionen endast gällt frågan om vilket rättsfallsmaterial som bör utnyttjas vid en undersökning av rättspraxis ur *normativ* synpunkt. Antag emellertid att rättsvetenskapsmannen även vill uttala sig om den *faktiska* rättstillämpningen. Kan han då nöja sig med att studera det *tryckta* rättsfallsmaterialet?[18] Svaret måste ofta bli, att han bör studera även rättstillämpningen vid underrätterna. En sådan undersökning kan emellertid av tidsmässiga och ekonomiska skäl blott sällan utföras. I vilken utsträckning kan man då på grundval av en undersökning av tryckt rättsfallsmaterial draga slutsatser om den faktiska rättstillämpningen?

Gäller det tillämpningen av en regel, som ej medger en skönsmässig värdering från domstolens sida, och finns det dessutom klara prejudikat beträffande regelns tillämpning, så torde enligt vår mening rättsvetenskapsmannen på goda grunder våga antaga, att den faktiska rättstillämpningen står i överensstämmelse med HD:s. Även om det icke förhåller sig på det sättet, att en domare gör sig skyldig till tjänstefel, om han dömer i strid mot ett prejudikat, så synes det dock ganska självklart, att han i allmänhet

---

[15] Hjerner a. a., s. 49.
[16] Jfr t. ex. Strömholm, Rättsutveckling på annat sätt än genom lagstiftning (i Forhandlinger på Det 25. nordiske juristmøte i Oslo 13.–15. august 1969, s. 485 ff. samt bil. 1 till a. a.).
[17] Jfr Hjerner a. a., s. 49.
[18] Jfr Ahlander a. a., s. 167 ff.

följer detta. Detta antagande torde kunna baseras på *sociologisk teori om likformigt beteende.*[19]

Inom sociologien (vars huvuduppgift är just att studera orsakerna till det likformiga beteendet)[20] har man särskilt intresserat sig för *sociala normer* (varmed *Segerstedt* förstår »språkliga uttryck med imperativ funktion»).[21] Till dessa sociala normer hör naturligtvis bl. a. rättsreglerna. Då sociologien intresserar sig för rättsreglerna, så är det väl vanligtvis fråga om hur dessa regler påverkar beteendet hos folk i allmänhet. Rättsreglerna riktar sig ju emellertid icke blott till folk i allmänhet utan även till domstolarna, varför sociologisk teori om likformigt beteende även kan användas, då det gäller att göra antaganden om graden av enhetlighet i domstolarnas praxis. Sådan enhetlighet torde sålunda kunna antagas, om de av normkällan (här HD) uttalade normerna (prejudikaten) av normmottagarna (domstolarna) uppfattas som entydiga och om den sociala kontrollen är effektiv (här = sannolikheten för att en dom som står i strid mot HD:s prejudikat överklagas och också blir korrigerad i enlighet med HD:s prejudikat är stor).

Föreligger emellertid ej klara prejudikat (kanske råder osäkerhet ang. den rätta tolkningen av ett prejudikat, kanske har ett prejudikat blivit starkt kritiserat av doktrinen eller kanske ett antal HD-avgöranden står eller i varje fall synes stå i strid med varandra) *eller* tillåter regeln en skönsmässig värdering från domstolens sida *eller* är överklagande-frekvensen av någon anledning låg på området, synes man böra vara betydligt mer försiktig med att på grundval av det tryckta rättsfallsmaterialet draga slutsatser om den faktiska rättstillämpningen i stort; ett likformigt beteende hos domstolarna eller en enhetlig praxis kan m. a. o. icke tagas för given.

Enligt sociologisk teori om likformigt beteende kan nämligen bl. a. de förhållandena att normen icke är entydig och att den sociala kontrollen är ineffektiv motverka uppkomsten av ett likformigt beteende.[22]

---

[19] Se översiktligt om olika sociologiska normteorier t. ex. Israel, J., Socialpsykologi.

[20] Jfr Segerstedt, Social Control as Sociological Concept, s. 3.

[21] Segerstedt, Kriminalsociologi (i Agge et al. Kriminologi, s. 166) samt densamme, The Nature of Social Reality, s. 105.

[22] Jfr t. ex. Israel a. a. — Då förf:s doktorsavhandling (vilken i stort sett motsvarade kapitlen 1–8 i föreliggande bok) ventilerades, visade fakultetsopponenten docenten Jan Trost med en fig., som här återges, hurusom en varierande praxis hos underrätterna även kan tänkas förklaras av det förhållandet, att underrätterna kan antagas mottaga normer icke endast från en utan från flera olika normkällor. (Då vi å s. 116 talar om rollteori, berör vi egentligen samma förhållande.) I fig. nedan används beteckningarna »sänd norm» och »mottagen norm», se närmare om dessa båda begrepp Rommetveit, R., Social norms and roles (1955).

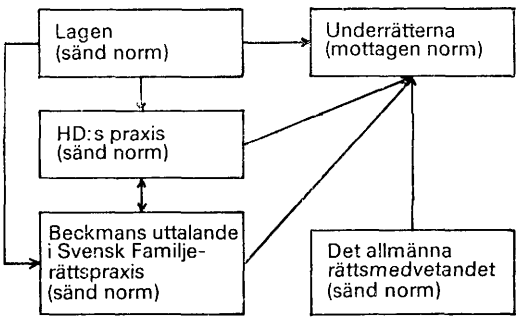

Figuren borde enl. vår mening kompletteras med den påverkan underrätterna kan tänkas röna genom uttalanden av andra författare än Beckman (i föreliggande fall särskilt *Schmidt,* Äktenskapsrätt), *hovrättspraxis* och genom *parternas* och deras ombuds *argumentation* vid underrätten. Även om vi antager, att Beckmans rättsfallsredovisning spelar stor roll som normkälla så menar vi sålunda icke, att domstolarna påverkas endast av denna normkälla.

Huruvida det är tillrådligt att på grundval av en undersökning av HD-avgöranden draga slutsatser om den faktiska rättstillämpningen i stort måste sålunda bedömas från fall till fall.

Här bör också inskjutas följande anmärkning. Antag att rättsvetenskapsmannen icke avser att uttala sig om den faktiska rättstillämpningen i stort men väl om HD:s faktiska rättstillämpning. Kan han i sådant fall nöja sig med att studera de i NJA refererade fallen eller bör han då även ovillkorligen medtaga notisfallen i sin undersökning? Låt följande uttalande av *Hjerner* få stå som ett svar på frågan:[23]

»Det är mänskligt att domare liksom andra auktorer till beskådande vilja utställa endast de bästa alstren i sin produktion, men av doktrinen vore det att svika sin uppgift, att endast uppmärksamma den del av domstolarnas verksamhet som dessa själva önska se uppmärksammad, *helst som man icke så sällan bland notiserna kan finna fall av betydande intresse, principiellt eller såsom exempel på en kasuistisk rättsskipning med ett svårbestämt samband med regelsystemet i övrigt*» (vår kurs.).

Efter dessa mer allmänna synpunkter på val av rättsfallsmaterial för juridiska undersökningar kommer vi så till frågan om adekvat rättsfallsmaterial för vår undersökning. Vi erinrar då om att vad vi vill studera är den *faktiska rättstillämpningen i stort.* Att denna undersökning vad först gäller i NJA intagna fall icke kan begränsas till de refererade fallen utan även måste omfatta notisfall följer redan av det faktum, att bristen på refererade fall är betydande. Här kan vi peka på, att *Nils Beckman* i sin Svensk Familjerättspraxis just av det skälet varit nödsakad att i stor utsträckning åberopa notisavgöranden.[24] Vill man emellertid uttala sig om den faktiska rättstillämpningen i stort kan undersökningen för det andra knappast begränsas till en genomgång av NJA. Den främsta orsaken härtill är den skönsmässiga karaktären hos regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad.

I detta sammanhang bör beröras frågan om vilken betydelse tidigare avgöranden över huvud kan antagas äga på ett område som rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad eller närmare bestämt för bedömningen av frågan om käranden kan anses *grovt kränkt* eller icke. Problemet har sin motsvarighet inom den allmänna utomobligatoriska skadeståndsrätten, då det gäller frågan om tidigare avgörandens betydelse som vägledning för domstolarna vid bedömandet av frågan om skadeståndsgrundande *culpa* föreligger eller ej i det särskilda fallet. Även vid avgörandet av denna fråga är området för domstolarnas egen värdering betydande. *Agell,* som uppmärksammat problemet, ser saken på följande sätt.[25]

»Visserligen söka domstolarna säkerligen hjälp för sin bedömning i förefintliga tidigare avgöranden. Ehuru typfall kunna ha utbildats inom olika livsområden och vissa all-

---

[23] Hjerner a. a., s. 48.
[24] Beckman åberopar sålunda i Svensk Familjerättspraxis (1972) icke mindre än 20 notisfall ang. rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad.
[25] Agell a. a., s. 73.

männa normer relativt lätt kunna urskiljas, äro skadesituationerna dock av så växlande art, att tillräcklig ledning ofta icke erbjudes härigenom.»

Agell synes sålunda närmast ha den uppfattningen, att domstolarnas vägledning av prejudikat, då det gäller att avgöra om skadeståndsgrundande culpa föreligger eller ej, är begränsad. — *Hellner,* som också berört frågan, utgår från att då rättsfall anföres i allmänna skadeståndsrättsliga framställningar så är syftet härmed vanligen, att förf. velat »illustrera något abstrakt resonemang, eller någon mycket allmän princip. Däremot diskuteras inte prejudikatens betydelse för att bestämma innehållet i culpabegreppet.»[26] Hellner har emellertid svårt att se, varför domstolarna icke skulle begagna prejudikat angående culpabegreppet på samma sätt som de annars brukar prejudikat och det skulle även förvåna honom om icke domstolarna faktiskt tog hänsyn till dem.[27]

Vad gäller rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad aktualiseras särskilt frågan om vilken betydelse av Beckman anförda rättsfall har som vägledning för domstolarna. Det torde ligga nära till hands att antaga, att Beckman med sin rättsfallsredovisning snarare avser att just »illustrera något abstrakt resonemang eller någon mycket allmän princip» än att söka fixera innehållet i begreppet »*grov kränkning*». Samtidigt ligger det emellertid enligt vår mening nära tillhands att antaga, att domstolarna tager stor hänsyn till de av Beckman anförda fallen. I vår undersökning skall vi söka testa i vilken grad den faktiska rättstillämpningen ansluter sig direkt till de av Beckman redovisade fallen, när det gäller avgörandet av frågan om grov kränkning föreligger eller ej.

Som framhållits ovan kan en undersökning av den faktiska rättstillämpningen i stort, vad gäller regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad, icke begränsas till en genomgång av NJA. Undersökningen måste i stället — och så har därför skett här — koncentreras till *underrättspraxis.* Det har av tidsmässiga och ekonomiska skäl icke ansetts vare sig nödvändigt eller lämpligt att företaga en totalundersökning av underrättspraxis, utan ett slumpmässigt urval av underrätter har utförts på sätt som närmare framgår av kapitel 6. Som kommer att visas i nämnda kapitel omfattar undersökningen ett betydande antal domstolar (relativt jämnt fördelade över hela landet). Det är ett känt faktum, att rättspraxis på ett visst område, exempelvis i fråga om straffmätningen i brottmål, kan variera mer eller mindre starkt från en domstol till en annan.[28] Vill man undersöka den faktiska

---

[26] Hellner i SvJT 1953, s. 621.

[27] Hellner i SvJT 1953, s. 622. Jfr om prejudikatens betydelse vid bestämmandet av culpabegreppets innehåll Erenius a. a. s. 128 ff. — Jfr allmänt om prejudikatens betydelse bl. a. Agge i SvJT 1964, s. 190, Beckman i TSA 1962, s. 157 ff. Hjerner a. a., Jägerskiöld i Förvaltningsrättslig tidskrift 1959, s. 93 ff., Schmidt, Domaren som lagtolkare (i Festskrift tillägnad Nils Herlitz, s. 263 ff.) samt Strömholm, Rättsutveckling på annat sätt än genom lagstiftning (i Forhandlinger på Det 25. nordiske juristmøte i Oslo 13.–15. august 1969, s. 484 ff.).

[28] Här bör särskilt nämnas en nordisk undersökning, nämligen Aubert, Krigsrettsdommene i militærnektersaker (i TfR 1956, s. 403 ff.). Jfr också nedan s. 115 nämnda experimentella undersökningar.

rättstillämpningen i stort bör man gardera sig mot att en dylik variation (intressant i och för sig) snedvrider undersökningsresultatet; detta gör man bl. a. genom att undvika att koncentrera materialinsamlingen till ett fåtal domstolar.

En av de anmärkningar som kan riktas mot en undersökning nämligen *Gunnar Olofsson,* Status och dom i trafikmål (trebetygsuppsats i ämnet sociologi), är att förf. endast studerat praxis vid *två* domstolar. Jfr ang. ytterligare kritik mot denna undersökning, som väckt visst uppseende, *Malmer* i SvJT 1971, s. 571 ff.

Vilhelm Auberts undersökning, Straff og lagdeling, bygger visserligen på ett omfattande rättsfallsmaterial (ca 2 000 domar), men även denna undersökning omfattar endast ett fåtal domstolar (sex häradsrätter i Norge).

Metoder

Innan här diskuteras frågan om adekvata undersökningsmetoder för vår undersökning bör framhållas att vad vi är intresserade av är att söka fastställa »*the true ratio decidendi*» (dvs. de »*verkliga*» domskälen). Att söka fastställa detta genom ett studium enbart av de av domstolarna redovisade domskälen har vi menat vara otillräckligt. För det första är nämligen domskälen ej sällan så knapphändiga, att man svävar i tvivelsmål om vilken eller vilka faktorer, som varit av avgörande betydelse för utgången i målet.[29] För det andra kan det icke uteslutas, att faktorer, som icke direkt åberopats eller betonats av domstolen, spelat roll för domstolens ställningstagande.[30]

Om man vill söka utreda vilka faktorer som faktiskt påverkar det judiciella beslutsfattandet och man icke anser sig kunna få denna fråga tillfyllest besvarad genom ett studium av de av domstolen anförda domskälen, så synes man kunna gå tillväga på olika sätt. Ett sätt skulle kunna tänkas vara att man helt enkelt intervjuade domare angående frågan om vilka faktorer som varit av betydelse för utgången i konkreta avgöranden på det studerade rättsområdet. En sådan metod måste dock förkastas av flera skäl. Den viktigaste anmärkningen mot metoden i fråga synes oss vara, att det är osäkert om domaren verkligen kan eller vill redovisa vilka faktorer som faktiskt var av betydelse[31] eller ens vill medverka i undersökningen.[32] — En annan metod är att försöka få ett antal domare att medverka vid ett experiment, där de har att taga ställning till fingerade fall. Fördelen med denna metod är att man kan hålla »ovidkommande» faktorer under kontroll. En betydande nackdel med experimentmetoden är emellertid, att det är synnerligen svårt att göra undersökningssituationen tillräckligt verklighetsbeto-

---

[29] Uppfattningen grundar sig på en genomgång av domskälen i det insamlade underrättsmaterialet.

[30] Jfr allmänt betr. frågan om tolkning av domskäl Hjerner a. a., s. 55 ff.

[31] Vidare har man inga garantier för att domarens svar icke innebär en efterrationalisering.

[32] Jfr t. ex. svarsprocenten i en av Bolding i Festskrift till Per Olof Ekelöf, s. 134 ff. redovisad intervjuundersökning rörande skiljeförfarandet.

nad.[33] Därtill kommer att man icke har några som helst garantier för att domaren handlar på samma sätt i experimentsituationen som i den verkliga situationen. (Vidare är det förmodligen svårt att få domare att medverka vid en dylik undersökning.)[34]

Experimentmetoden har särskilt använts, då det gällt att studera huruvida variationer förekommer mellan olika domares sätt att bedöma likartade fall. Ett intressant sådant experiment redovisas av *Agneta Charpentier,* Beslutsprocessen i ett tvistigt vårdnadsmål. Ett experiment (i Konferens om den rättsliga beslutsprocessen, 29.11–1.12.1968 (en delrapport)). — Vidare kan i detta sammanhang bl. a. nämnas *von Eyben,* W. E., Strafudmåling och *Mäkelä,* Klaus, Public Sense of Justice and Judicial Practice (i Acta Sociologica, vol. 10, 1966, s. 42 ff.).[35]

En annan metod för att fastställa vilka faktorer som faktiskt påverkar domsutfallet, är att undersöka *vilka faktorer som hänger statistiskt samman med utgången i avgjorda mål; det är denna metod vi använder.*

Härmed söker vi tillämpa en av de forskningsmetoder, som i amerikansk litteratur numera allmänt går under beteckningen »*jurimetrics*». Termens upphovsman, Lee *Loevinger,* gjorde redan år 1949 följande programuttalande:[36]

»In every other field of activity, knowledge has remained primitive until the adoption of scientific methods. . . .

The next step forward in the long path of man's progress must be from jurisprudence (which is mere speculation about law) to *jurimetrics* — which is the scientific investigation of legal problems. In the field of social control (which is law) we must at least begin to use the same approach and the same methods that have enabled us to progress toward greater knowledge and control in every other field.»

Det faller utom ramen för detta arbete att söka företaga en omfattande redovisning av den »jurimetriska» forskningen. Vi anser oss dock här böra hänvisa till några av de mer betydande arbetena i den numera synnerligen rikhaltiga (främst amerikanska) litteraturen på jurimetrikens områden, nämligen följande:

Baade, Hans W. ed., Jurimetrics (1963), *Allen,* Layman E. och *Caldwell,* Mary E. ed., Communication Sciences and Law: Reflections from The Jurimetrics Conference (1965), *Nagel,* Stuart S., The Legal Process from a Behavioral Perspective (1969) och Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie, Bd. 1. Die Funktion des Rechts in der modernen Gesellschaft (1970), s. 361 ff. — Betr. automatisk databehandling av rättsligt material, se särskilt *Bigelow,* E. R., ed., Computers and the Law (1966). Se härom

---

[33] Jfr t. ex. Eikenberg, Voraussetzungen und Schwierigkeiten der empirischen Erforschung richterlicher Entscheidungsgrundlagen (i Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie, Bd. 1. Die Funktion des Rechts in der modernen Gesellschaft (1970), s. 369 f.).

[34] Jfr t. ex. benägenheten (65 %) hos finska domare att medverka i Mäkeläs nedan nämnda undersökning.

[35] I von Eybens undersökning deltog domare i Danmark, Sverige, Norge och Holland. — Mäkeläs undersökning gällde domare i Finland.

[36] Lee Loevinger, Jurimetrics. The Next Step Forward (i Minnesota Law Review, vol. 33, 1949, s. 455). Jfr densamme, Some Reflections on The Jurimetrics Conference at Yale, 1963 (i Allen, Layman E. och Caldwell, Mary E., ed., Communications Sciences and Law: Reflections from The Jurimetrics Conference (1965), s. 11).

också tidskrifterna Jurimetrics Journal (efterföljare till tidskriften Modern Uses of Logic in Law (M. U. L. L.) samt Law and Society Review. Jfr också *Seipel* i SvJT 1970, s. 257 ff. och s. 722 ff.

Någon undersökning av direkt betydelse för vår studie synes icke ha utförts; vårt största problem har bestått i att bestämma vilka faktorer som skall medtagas i analyserna och i att kategorisera det relevanta innehållet i de studerade domarna. På dessa punkter har vi sålunda icke kunnat hämta någon särskild hjälp från tidigare undersökningar.

Det har sagts ovan, att vi vill söka fastställa »*the true ratio decidendi*» i mål om skadestånd vid äktenskapsskillnad. Detta innebär emellertid icke, att vi studerar varje faktor som kan tänkas inverka på utgången. En betydande del av den jurimetriska forskningen har tagit som sin uppgift att undersöka i vad mån domaren vid beslutsfattandet låter sig påverkas av icke rättsligt relevanta faktorer. Det kan t. ex. vara så, att man önskar fastslå vilken betydelse olika egenskaper hos domaren, såsom hans politiska eller religiösa hemvist, har på beslutsfattandet.[37]

Teoretiskt kan dylika undersökningar stundom baseras på sociologisk »*rollteori*».[38] Man kan sålunda se saken så, att på en domare ställs förväntningar från olika håll (»*rollsändarna*») om hur han skall handla (»*domarens roll*».) Rollsändare är icke endast andra domare och parterna i målet utan kanske även domarens politiska eller religiösa meningsfränder. Då rollsändarnas krav går i olika riktningar utsätts domaren för ett »*rolltryck*» som självfallet kan antagas ha betydelse vid beslutsfattandet, icke minst om det gäller tillämpningen av en regel, där området för domarens egen värdering är betydande. Se närmare om denna problematik bl. a. *Lautmann*, R., Rolle und Entscheidung des Richters — Ein soziologischer Problemkatalog (i Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie, Bd. 1. Die Funktion des Rechts in der modernen Gesellschaft (1970), s. 381 ff.).

I vår undersökning kommer icke att studeras i vad mån olika egenskaper eller värderingar hos den enskilde domaren påverkar utgången i mål om skadestånd vid äktenskapsskillnad; än mindre är det naturligtvis här fråga om att söka bedriva en s. k. »breakfast-jurisprudence».[39] Även om vi hade uppgift om olika egenskaper och värderingar hos den enskilde domaren skulle en undersökning av frågan om vilken betydelse dessa faktorer har för utgången i målet icke kunna genomföras med hänsyn till att antalet fall (domar) per domare är för litet.

En annan fråga, som intresserat den jurimetriska forskningen, är vilken

---

[37] Här bör särskilt nämnas Glendon Schuberts undersökningar av den amerikanska högsta domstolen. Se t. ex. Schubert, Glendon, Quantitative Analysis of Judicial Behavior (1959) och densamme, Judicial Decision-Making (1963).

[38] I en dansk undersökning, Goldschmidt, Retlig Adfærd, har sociologisk rollteori använts för att förklara myndigheters beteende. Jfr Eckhoff i Juristen, 1958, s. 448 ff.

[39] Uttrycket »breakfast jurisprudence» har (i nedvärderande syfte) stundom använts för att beteckna den amerikanska rättsrealismen. — Rättsrealisterna hävdade visserligen att domarens avgöranden var i hög grad bestämda av värderingar och känslomässiga faktorer, men att det för utgången i målet var av betydelse, vilken frukost domaren intagit före avgörandet, synes de dock aldrig ha gjort gällande. — Se om den amerikanska rättsrealismen t. ex. Bodenheimer, Jurisprudence, s. 116 f.

betydelse för utgången i brottmål olika egenskaper hos den tilltalade har, såsom hans socialgruppstillhörighet, ålder, kön etc.[40] Vad man syftar till är även här att söka fastslå i vilken utsträckning *rättsligt irrelevanta* faktorer påverkar utgången i målet. (I brottmål bör givetvis dylika faktorer vid skuldfrågans bedömande sakna rättslig relevans.)

I vår studie undersöker vi vilka faktorer som kan antagas äga en *generell* inverkan på utgången av skadeståndsfrågan. Det är därvid självklart av intresse att studera i vad mån icke blott rättsligt relevanta utan även rättsligt irrelevanta faktorer äger en sådan generell inverkan. Här uppstår emellertid problemet att bestämma vilka faktorer som bör betecknas som rättsligt ovidkommande, då det gäller rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad. Vi har här valt att icke på förhand draga någon gränslinje mellan faktorer som borde vara rättsligt relevanta och irrelevanta. Vi går i stället förutsättningslöst tillväga och medtager i de statistiska analyserna en rad olika faktorer av högst skiftande slag. (Vissa av dessa kan dock utan vidare antagas vara såväl rättsligt irrelevanta som de facto utan betydelse för utgången av skadeståndsfrågan och medtages därför främst i kontrollsyfte.) Frågan om huruvida en viss faktor bör anses äga rättslig relevans eller icke låter vi anstå till diskussionen av resultaten av de olika undersökningarna.

Här bör följande anmärkning göras. Frågan om huruvida en viss faktor är rättsligt relevant eller icke är, som *Aubert,* Rettssosiologi, s. 150 f. framhåller, »ikke et sosiologisk, men et juridisk spørsmål. Hersker det tvil, må denne avgjøres ved juridiske metoder. Ifølge toneangivende rettsfilosofiske oppfatninger, er domstolenes praksis og dommernes ideologi selve kriteriet på rettslig gyldighet. Domstolene kan i en viss forstand 'do no wrong'. Hva domstolene mener er per definisjon avgjørende for hva som er rettslig bindende, også for hva som er rettslig relevant ved straffutmåling. Etter denne oppfatningen kan nok enkeltstående uriktige dommer påvises, tilfelle hvor den enkelte rettsavgjørelse avviker fra hva domstolene pleier å legge til grunn. Men systematiske avvik fra gjeldende rett er det knapt noen plass for ut fra dette syn på gyldigheten av rettsregler.

Mange vil vel også umiddelbart gå ut fra at når domstolene forholdsvis regelmessig tillegger et moment vekt ved straffutmålingen, kan dette ikke være positiv-rettslig uriktig, selv om det måtte være rettspolitisk uheldig. Domstolene er beskyttet mot kritikk basert på domstolsstatistikk ved selve det herskende rettsfilosofiske syn på domstolenes forhold til gjeldende rett.» — Med hänsyn härtill är det viktigt att betona, att då vi talar om rättsligt relevanta resp. irrelevanta faktorer, så rör frågan huruvida en viss faktor med hänsyn till lagtext och lagförarbeten eller ur rättspolitisk synpunkt kan anses rättsligt relevant eller icke.

Vi har ovan framhållit, att skälet till att vi valt att studera underrättspraxis med kvantitativ analysmetod eller m. a. o. att undersöka vilket statistiskt samband, som föreligger mellan olika faktorer och utgången av skadeståndsfrågan är, att vi icke velat begränsa oss till att studera vad domsto-

---

[40] Förutom ovan s. 114 nämnda undersökningar kan särskilt nämnas Green, Judicial Attitudes in Sentencing (1961) och Hood, R., Sentencing in Magistrates' Courts (1962).

len särskilt anfört som skäl för utgången. Det bör dock nu framhållas, att även om vi begränsat undersökningen till de av domstolen anförda domskälen, så skulle en kvantitativ undersökningsmetod ändock varit nödvändig. Materialet är nämligen för stort för att kunna studeras med den traditionella rättsvetenskapens kasuistiska forskningsmetod.[41]

Avslutningsvis må anföras något om de kvantitativa metodernas begränsning. Dessa metoder förutsätter, att undersökningsmaterialets olika egenskaper låter sig indelas i kategorier. Detta innebär beträffande ett domsmaterial bl. a., att om omständigheterna i de olika fallen så starkt varierar, att varje särskilt fall framstår som helt unikt och om det är just dessa unika omständigheter, som varit av en avgörande betydelse för utgången i målet i det övervägande antalet fall, de kvantitativa metoderna knappast kan användas med framgång. Man skulle möjligen kunna tro, att mål om skadestånd vid äktenskapsskillnad är beskaffade just på nämnda sätt, varför den jurimetriska forskningsmetodens användbarhet skulle kunna ifrågasättas. En annan begränsning med de kvantitativa metoderna vid analys av domar är ovedersägligen att det, som *Aubert* framhåller, är svårt att »fange inn de mer kompliserte argumentasjonskjedene i et juridisk resonnement som ofte ligger til grunn for en dom».[42] Vi vågar dock på grundval av våra undersökningsresultat, närmare bestämt de *förklaringsvärden*[43] som analyserna resulterat i, påstå, att det här föreliggande rättsfallsmaterialet varit i tillräcklig grad klassificerbart för att möjliggöra genomförandet av de kvantitativa analyserna. Förklaringsvärdena är dock långt ifrån 100-procentiga, vilket indicerar, att det kan förekomma fall i materialet, där unika faktorer, som icke kunnat beaktas vid kategoriseringen, varit av en avgörande betydelse för utgången. Dylika »avvikande» fall kommer emellertid att ägnas ett kompletterande kvalitativt studium.

---

[41] Om nödvändigheten att behandla underrättsmaterial med kvantitativ metod, jfr t. ex. Aubert, Rettssosiologi, s. 24.

[42] Aubert, Rettssosiologi s. 24 f.

[43] Dvs. mått på hur bra överensstämmelse vi erhållit mellan den faktiska utgången i målet och den utgång, som vi predicerat på basis av de förklarade variabler, som visat sig vara betydelsefulla.

KAPITEL 6

Redogörelse för underrättsmaterialet

I. Urval

På grund av underrättsmaterialets svårtillgänglighet (jfr nedan) har undersökningen utförts som en *slumpmässig urvalsundersökning*. Vid förrättande av ett slumpmässigt urval krävs som regel tillgång till ett register (*urvalsram*) över samtliga i populationen ingående element (urvalsenheter).[1] Vid en undersökning av underrätternas tillämpning av regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad utgöres populationen av samtliga *tvistiga skadeståndsfall*[2] under undersökningsperioden. Urvalsramen borde därför lämpligen ha omfattat en förteckning över nämnda fall. Då någon central eller lokal registrering av dessa fall icke äger rum kräver ett upprättande av en dylik förteckning en genomgång av domböckerna vid samtliga underrätter.[3] En sådan genomgång kunde på grund av tidsmässiga och ekonomiska skäl icke komma i fråga.[4]

Urvalsfrågan löstes i stället på det sättet, att *domstolarna* fick fungera som *urvalsenheter*. I urvalsramen grupperades domstolarna hovrättsvis och inom varje sådan grupp skildes mellan häradsrätter och rådhusrätter. Urval förrättades därefter inom vart och ett av de sålunda erhållna tolv olika grupperna eller strata (s. k. *stratifierad sampling*).[5] Genom denna metod säkrades sålunda dels att samtliga hovrättsområden, dels att såväl häradssom rådhusrätter inom varje hovrättsområde blev representerade i undersökningen.[6]

Det slumpmässiga urvalet omfattade icke *de tre största rådhusrätterna* (Stockholms rr, Göteborgs rr och rr:n i Malmö). Dessa domstolar *uttogs*

---

[1] Se närmare om stickprovsmetodiken Dalenius, Stickprovsundersökningarnas teoretiska och metodologiska grundvalar (i Karlsson, Georg, red., Sociologiska metoder, s. 82 ff.).

[2] Eftersom mål om skadestånd vid äktenskapsskillnad är av dispositiv natur, vilket bl. a. innebär, att domstolen är bunden av parts medgivande av framställt yrkande, har de medgivna fallen icke något intresse, då det gäller att studera hur domstolarna bedömer skadeståndsfrågan.

[3] Jfr ang. underrätternas antal vid undersökningsperioden tabell 2 nedan.

[4] Härtill kommer att ett annat syfte med undersökningen är att studera samtliga skadeståndsfall (alltså även icke-tvistiga) vilket innebär, att en samordning måste ske mellan två olika urvalsramar.

[5] Jfr Dalenius a. a., s. 98 ff.

[6] Eftersom hovrätten kan uppfattas som normkälla i relation till underrätterna inom resp. hovrättsområde (jfr vår anm. till fig. vid not 22 s. 111) framstod det som angeläget att företaga en dylik stratifiering. Med hänsyn till de framkomna undersökningsresultaten (se kapitlen 8 och 9) kunde dock denna stratifiering ha underlåtits.

på förhand. De representerar nämligen tillsammans en så betydande andel av landets äktenskapsskillnadsdomar,[7] att de ansågs ovillkorligen böra ingå i undersökningen.

Beträffande den till grund för samplingen liggande urvalsramen skall följande anmärkas.

Vissa förändringar i rikets judiciella indelning ägde rum under undersökningsperioden, som i varje fall i vissa avseenden omfattar perioden 1960–64, jfr nedan under II. Sålunda förenades vissa städer i judiciellt avseende med domsaga.[8] Vidare förenades en mindre domsaga med en större,[9] och slutligen överfördes vissa domstolar från ett hovrättsområde till ett annat.[10] Problemet med dessa förändringar löstes på det sättet, att urvalsramen upprättades på grundval av förhållandena under det sista undersökningsåret. Detta innebär exempelvis, att en rådhusrätt som upphört under undersökningsperioden hänfördes till den domsaga med vilken rådhusrätten förenats; därest domsagan blev utvald undersöktes även rådhusrätten.

Vid tidpunkten för urvalets förrättande förelåg en betydande osäkerhet beträffande frågan om hur många domstolar inom varje stratum som borde utväljas. Vid olika domstolar företagna provundersökningar antydde, att tvistiga skadeståndsfall förekommer förhållandevis sällan. Vidare utvisade av oss sammanställda tabeller avseende domstolarnas fördelning efter bl. a. antalet äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 8 ett mycket lågt antal sådana vid flertalet domstolar. — På grund av osäkerheten beträffande frågan om urvalets lämpliga storlek preciserades icke detta vid samplingen utan fastställdes i stället (med hjälp av slumptalstabeller)[11] endast en *urvalsordning* för samtliga domstolar inom varje stratum.[12]

I enlighet med den sålunda fastställda urvalsordningen inleddes fältarbetet. Sedan detta pågått en tid ansågs, att det kunde vara lämpligt, att urvalet omfattade minst sju och högst tio *domsagor* inom varje hovrättsområde. Detta innebär (se tabell 11 bilaga 3), att de olika hovrättsområdena icke blivit proportionellt representerade i undersökningen. Vid de statistiska analyserna har emellertid detta — då så ansetts nödvändigt — beaktats och korrigerats medelst ett särskilt vägningsförfarande, varom närmare nedan under VI.

Vad så gäller *rådhusrätterna,* vilka till antalet är betydligt färre än domsagorna, bestämdes under fältarbetets gång, att urvalet lämpligen borde omfatta hälften av det totala antalet rådhusrätter inom respektive

---

[7] Jfr bilaga 2, tabell 10.

[8] Följande städer lades under undersökningsperioden under landsrätt: Lidköping, Ystad (1961), Enköping, Falun, Trelleborg (1963) och Oskarshamn (1964), jfr bilaga 1, tabellerna 1, 2, 4 och 7.

[9] Kinda och Ydre domsaga förenades med Linköpings domsaga år 1963, jfr bilaga 1, tabell 4.

[10] Domstolarna inom Värmlands län överfördes år 1963 från Svea Hovrätts till Hovrättens för Västra Sverige jurisdiktionsområde, jfr bilaga 1, tabellerna 2 och 5.

[11] Kendall, M. G. och Babington Smith, B. B. Tables of random sampling numbers.

[12] Därest urvalets storlek bestämts vid urvalets förrättande skulle detta, om urvalet sedermera visade sig vara för litet, ha medfört, att en förnyad urvalsprocedur blivit nödvändig.

hovrättsområde, detta för att förbättra jämförbarheten mellan häradsoch rådhusrätten. Två hovrättsområden — Hovrätten för Nedre Norrland och Göta Hovrätt — har dock blivit överrepresenterade.[13]

II. Undersökningsperiod

Vid analysen av tvistiga skadeståndsfall omfattar materialet i princip domar avkunnade åren 1960–1964. Vid de tre största rådhusrätterna har emellertid materialinsamlingen av tidsmässiga och ekonomiska skäl begränsats till att omfatta åren 1960, 1962 och 1964. När så ansetts nödvändigt har de tre största rådhusrätternas underrepresentation korrigerats medelst ett vägningsförfarande, se nedan under VI.

De frekvensundersökningar som presenteras under II i kapitel 7 avser det sista undersökningsåret.

III. Materialets avgränsning och insamlingsmetod

a) Antalet äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 3 (äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad) utgjorde under undersökningsperioden omkring 80% av det totala antalet äktenskapsskillnadsdomar.[14] Företagna stickprov vid några (dock icke slumpmässigt) utvalda domstolar visade, att GB 11:2 första stycket tillämpas ytterligt sällan; vid flera domstolar förekom under ett visst år icke någon hemskillnad jäml. detta lagrum. I det fåtal fall, då hemskillnad avkunnats jäml. angivet lagrum, hade som regel yrkande om skadestånd icke framställts vid den följande äktenskapsskillnaden.[15] Under sådana förhållanden ansåg vi oss böra avstå från det synnerligen tidsödande arbetet med att söka fram det förmodligen ytterst ringa antal fall, där skadeståndsregelns tillämpning varit aktuell vid en äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 3. Genom att utesluta dessa fall kunde materialinsamlingen genomföras på ett betydligt mera rationellt sätt än som eljest varit möjligt, jfr nedan.

---

[13] Beträffande Hovrätten för Nedre Norrland gäller, att rådhusrätten i Sundsvall och rådhusrätten i Söderhamn och beträffande Göta Hovrätt att rådhusrätten i Kalmar med tillämpning av »hälften-principen» icke bort ingå i undersökningen; då vi emellertid hade att besöka nämnda städer för att undersöka i dessa belägna domsagor undersöktes samtidigt även nämnda rådhusrätter. Även denna disproportionella representation har korrigerats medelst ett vägningsförfarande, se nedan under VI.

[14] Se Sveriges officiella statistik, Befolkningsrörelsen för år 1960 och Folkmängdens förändringar 1961–1964.

[15] Undersökningen utfördes på det sättet, att hemskillnadsdomar jäml. GB 11: 2 första stycket avkunnade åren 1960 och 1962, kontrollerades vid ett antal domstolar. Kontrollen ägde rum åren 1967 och 1968. — I åtskilliga fall visade det sig, att hemskillnaden ej följts av dom å äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 3. I andra fall hade hemskillnaden följts av ny dom å hemskillnad jäml. GB 11: 1 eller 11: 2 (första eller andra stycket) eller t. ex. av dom å äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8. I det fåtal fall där hemskillnaden följts av dom å äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 3 hade skadeståndsyrkande regelmässigt icke eller så gott som aldrig framställts. Det måste antagas, att man i de flesta fall ordnar upp skadeståndsfrågan i samband med den bodelning, som skall följa efter hemskillnaden.

b) Domstolarna insänder till Statistiska centralbyrån uppgift om varje avkunnad dom å äktenskapsskillnad.[16] Dessa uppgifter ger bland annat upplysning om vilken domstol som dömt i målet, domens nummer i domstolens dombok och skillnadsgrunden. Före materialinsamlingens genomförande framletades genom ovannämnda uppgifter domsnumret å samtliga domar jäml. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 vid de utvalda domstolarna. Då vi härigenom sålunda redan före fältarbetets genomförande hade uppgift om numren å de domar, som skulle kontrolleras vid de utvalda domstolarna, underlättades arbetet. (Förf. besökte själv huvuddelen av de utvalda domstolarna.)

c) Vid fältarbetet användes ett särskilt insamlingsformulär (bilaga 5). Huvudsyftet med fältarbetet var, att i formuläret anteckna i vilka av ovan nyss angivna äktenskapsskillnadsfall (i fortsättningen kallade »*skuldfallen*») svaranden helt eller delvis bestritt ett framställt yrkande om skadestånd (i fortsättningen kallade »*tvistiga skadeståndsfallen*»). De för beskrivning och analys av underrätternas tillämpning av skadeståndsregeln nödvändiga data insamlades icke under fältarbetet utan först efter detsamma, sedan akterna till de tvistiga skadeståndsfallen rekvirerats från de olika domstolarna. — Fältarbetet omfattade emellertid icke endast ett uppspårande av de tvistiga skadeståndsfallen. Sålunda insamlades beträffande samtliga fall i vilka yrkande om skadestånd framställts (alltså även sådana fall i vilka svaranden medgivit skadeståndsyrkandet — i fortsättningen kallade »*skadeståndsfallen*») — uppgift om hur skadeståndet bestämts i domen (belopp i pengar, svarandens giftorättsandel etc.). — För att möjliggöra jämförelser mellan skuldfallens och skadeståndsfallens fördelning på vissa variabler insamlades vidare olika uppgifter om samtliga skuldfall, bl. a. uppgift om vem av makarna, som var kärande i skillnadsfrågan. Dessa data kompletterades sedan med vissa data från de uppgifter om skuldfallen domstolarna insänt till Statistiska centralbyrån. Bland de på sistnämnda sätt insamlade data kan här nämnas uppgift om mannens yrke (för att möjliggöra socialgruppsindelning), om hustruns ålder och om antalet barn.

IV. Materialets fördelning på olika domstolar

Av tabell 1 framgår det totala antalet domstolar år 1964 i riket och antalet domstolar som ingår i urvalet. — Tabellen utvisar också hur underrätterna indelats i fyra olika kategorier (I–IV).

I tabell 2 nedan anges vilka domstolar som utvalts. Beträffande varje domstol anges det totala antalet äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12. Vidare anges för varje domstol antalet fall där skadeståndsregelns tillämpning varit aktuell. Beträffande sistnämnda fall anges

[16] Se bilaga 4.

Tabell 1. *Antalet underrätter i riket (år 1964) och i urvalet, fördelade på hovrätter och olika kategorier*

Hovrätts-område	I De tre största rådhus-rätterna		II Övriga rådhus-rätter		III Häradsrätter för stad med omgivande landsbygd		IV Häradsrätter enbart för landsbygd		Samtliga kategorier	
	totalt	urvalet	totalt	urvalet	totalt	urvalet	totalt	urvalet	totalt	urvalet
Svea Hovrätt	1	1	7	4	22	6	7	4	37	15
Göta Hovrätt			6	4	18	6	7	2	31	12
Hovrätten för Västra Sverige	1	1	8	4	14	5	8	2	31	12
Hovrätten över Skåne o. Blekinge	1	1	5	3	10	3	7	4	23	11
Hovrätten för Nedre Norrland			4	4	5	2	9	5	18	11
Hovrätten för Övre Norrland			3	2	5	4	5	3	13	9
Hela riket	3	3	33	21	74	26	43	20	153	70

också hur många som var tvistiga. Uppgifterna avser *hela undersökningsperioden* dvs. tidsperioden 1960–1964 (dock endast åren 1960, 1962 och 1964 vid de tre största rådhusrätterna.)

V. Bortfall

Samtliga av de 3 317 i tabell 2 angivna domarna vid de undersökta domstolarna har icke kunnat undersökas. Bortfallet är dock obetydligt (13 domar) och beror på att vissa domar var hemligstämplade eller ej kunde påträffas, då de vid Statistiska centralbyrån insamlade uppgifterna å domarnas domboksnummer icke var korrekta. — Beträffande frågan om ofullständigheter i det insamlade materialet hänvisas till bilaga 6 avseende frekvensfördelningar för de i undersökningen ingående variablerna.

VI. Vägningsförfarande

Med hänsyn till att varje stratum har sin särskilda urvalsfraktion (dvs. antalet utvalda domstolar/totala antalet underdomstolar inom resp. stratum) har en vägning måst ske av de i undersökningen ingående fallen. Vikterna är omvänt proportionella mot urvalsfraktionen för resp. stratum. (Ex. Göta Hovrätts jurisdiktionsområde omfattade under det sista undersökningsåret totalt 6 rådhusrätter. Av dessa rådhusrätter har endast 4 undersökts. Varje i undersökningen ingående fall som härrör från rådhusrätt under Göta

Tabell 2. *Skuld-, skadeståndS- och de tvistiga skadeståndsfallen fördelade på de olika domstolar, som ingår i urvalet*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar jämL. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 (skuldfall)	Antal fall därav i vilka yrkande om skadestånd framställts (skadeståndsfall)	Antal fall därav i vilka yrkandet om skadestånd helt el. delvis bestritts (tvistiga skadeståndsfall)
Svea Hovrätt			
Domsagor			
1. Gotlands (Visby)	32	13	4
2. Hedemora	27	9	3
3. Nyköpings	31	6	1
4. Gästriklands västra (Storvik)	26	9	3
5. Nedansiljans (Leksand)	13	5	1
6. Södertörns (Stockholm)	104	22	9
7. Karlskoga	37	6	3
8. Ovansiljans (Mora)	16	5	0
9. Falu (Falun) och rr:n i Falun	56	16	5
10. Nås och Malungs (Malung)	8	2	1
Rådhusrätter (exkl. Stockholms rr)			
11. Västerås	53	4	0
12. Eskilstuna	40	15	7
13. Örebro	75	19	5
14. Södertälje	52	17	3
Göta Hovrätt			
15. Ölands (Borgholm)	1	1	0
16. Linköpings och Kinda och Ydre	17	4	2
17. Sunnerbo (Ljungby)	10	2	1
18. Njudungs (Vetlanda)	14	6	2
19. Vartofta och Frökinds (Falköping)	27	12	4
20. Skarabygdens (Skara)	11	2	2
21. Bråbygdens och Finspånga läns (Norrköping)	22	7	3
22. Södra Möre (Kalmar)	18	6	5
Rådhusrätter			
23. Jönköping	58	30	10
24. Linköping	40	4	1
25. Växjö	9	3	1
26. Kalmar	18	6	4
Hovrätten för Västra Sverige			
Domsagor			
27. Kinds och Redvägs (Ulricehamn)	17	12	3
28. Jösse (Arvika)	13	4	0
29. Östersysslets (Kristinehamn)	35	16	6
30. Marks (Skene)	14	9	4
31. Orusts, Tjörns och Inlands (Stenungsund)	17	8	2

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 (skuldfall)	Antal fall därav i vilka yrkande om skadestånd framställts (skadeståndsfall)	Antal fall därav i vilka yrkandet om skadestånd helt el. delvis bestritts (tvistiga skadeståndsfall)
32. Hallands mellersta (Falkenberg)	6	2	0
33. Hallands norra (Kungsbacka)	17	3	2
Rådhusrätter (exkl. Göteborgs rr)			
34. Halmstad	34	6	0
35. Vänersborg	10	2	0
36. Uddevalla	42	18	5
37. Karlstad	63	16	2
Hovrätten över Skåne och Blekinge			
Domsagor			
38. Västra Göinge (Hässleholm)	23	11	2
39. Rönnebergs, Onsjö och Harjagers (Landskrona)	16	6	1
40. Oxie och Skytts (Malmö) och rr:n i Trelleborg	41	14	7
41. Frosta och Eslövs (Eslöv)	15	6	1
42. Norra Åsbo (Klippan)	19	8	2
43. Östra Göinge (Broby)	13	7	3
44. Torna och Bara (Lund)	25	9	3
Rådhusrätter (exkl. rr:n i Malmö)			
45. Landskrona	41	25	10
46. Lund	34	16	3
47. Karlskrona	18	6	3
Hovrätten för Nedre Norrland			
Domsagor			
48. Bollnäs	17	10	5
49. Medelpads östra (Sundsvall)	49	18	2
50. Medelpads västra (Sundsvall)	21	7	1
51. Jämtlands västra (Östersund)	13	9	1
52. Sydöstra Hälsinglands (Söderhamn)	18	9	3
53. Norra Hälsinglands (Hudiksvall)	5	1	1
54. Västra Hälsinglands (Ljusdal)	16	3	0
Rådhusrätter			
55. Härnösand	13	5	2
56. Östersund	22	8	0
57. Sundsvall	38	15	6
58. Söderhamn	9	4	2
Hovrätten för Övre Norrland			
Domsagor			
59. Piteå	24	8	0
60. Gällivare	49	27	6

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 (skuldfall)	Antal fall därav i vilka yrkande om skadestånd framställts (skadeståndsfall)	Antal fall därav i vilka yrkandet om skadestånd helt el. delvis bestritts (tvistiga skadeståndsfall)
61. Västerbottens norra (Skellefteå)	14	4	2
62. Västerbottens södra (Umeå)	5	4	4
63. Umeå	14	4	2
64. Luleå	54	17	4
65. Torneå	6	2	1
Rådhusrätter			
66. Skellefteå	10	2	1
67. Umeå	13	3	0
De tre största rådhusrätterna (åren 1960, 1962 och 1964)			
68. Stockholms rr	861	229	22
69. Göteborgs rr	485	81	18
70. rr:n i Malmö	233	47	14
Summa	3 317	952	236

Hovrätt har därför tilldelats vikttalet 1,5 ($^6/_4 = 1{,}5$).) (Vägningstalen framgår av tab. B 11 bil. 3. Observera att vägningstalen i bil. 3 ej uppvisar markanta avvikelser sinsemellan.)

Syftet med vägningen är att approximativt uppnå den numerär, som gäller för hela riket, och att därvid beakta, att olika hovrättsområden blivit representerade i olika utsträckning.

För de tre största rådhusrätterna har dock vägningsförfarandet varit annorlunda. I de redovisningar, som är begränsade till år 1964, har ingen vägning behövt ske (vikt därför = 1). I de undersökningar, som avser hela femårsperioden, har emellertid fallen åsatts vikttalet 1,67, eftersom endast tre av de fem åren är representerade ($^5/_3 = 1{,}67$). (Det bör dock påpekas, att de tre undersökningsåren icke är slumpmässigt utvalda.)

Vid de analyser, som avser att belysa olika faktorers betydelse för utgången i de tvistiga skadeståndsfallen, har vägning bedömts icke vara erforderlig, se närmare bil. 7.

VII. Kategoriindelning av det insamlade materialet

Undersökningen av rättspraxis med kvantitativa metoder nödvändiggjorde en kategoriindelning av det relevanta innehållet i domarna samt ett förvandlande av icke kvantitativa egenskapsvärden till siffervärden (kodning). Det kodade materialet överfördes sedan på hålkort för dator-bearbetning.

Uppbyggandet av kategorischemat för de tvistiga skadeståndsfallen föregicks dels av ett ingående studium av dessa fall, dels ock av en genom-

gång av den aktuella regelns förarbeten, av referatfallen och åtskilliga av notisfallen i NJA samt av doktrinen på området. — Kategoriindelning och kodning framgår av den i bilaga 6 redovisade huvudvariabellistan. Det bör påpekas, att denna lista omfattar såväl de variabler, som endast rör de tvistiga skadeståndsfallen som det fåtal variabler, som rör samtliga skuldfall (alltså även sådana fall i vilka skadeståndsyrkande ej framställts) och de fall i vilka svaranden medgivit ett framställt yrkande om skadestånd. Det bör vidare framhållas, att samtliga de variabler, som rör de tvistiga skadeståndsfallen, icke ingått i varje delundersökning av dessa fall. Vid presentationen av varje särskild delundersökning redovisas vilka variabler i huvudvariabellistan som ingått i undersökningen. — Slutligen skall anmärkas, att frekvensfördelningar för flertalet variabler redovisas i bilaga 6.

KAPITEL 7

Skadeståndsfallens frekvens vid underrätterna

I. Inledning

Det måste alltid anses vara av intresse att känna till lagreglernas faktiska betydelse eller tillämpningsfrekvens. Detta gäller enligt vår mening särskilt i fråga om regler vars bibehållande, såsom fallet är beträffande GB 11: 24, är ifrågasatt. — Vad gäller frågan om bedömningen av skadeståndsregelns faktiska betydelse i preventivt avseende har i kapitel 4 hävdats, att det bl. a. är av vikt att vinna kunskap om i vilken utsträckning skadeståndsyrkanden faktiskt framställes.

Skall man söka fastställa skadeståndsregelns praktiska betydelse i ovan angiven bemärkelse kan man icke nöja sig med att draga slutsatser grundade på publicerad praxis utan måste man i stället företaga en omfattande undersökning av förhållandena vid underrätterna. En sådan undersökning presenteras i detta kapitel. — Nu måste emellertid framhållas att man icke ens på grundval av denna undersökning fullständigt kan bedöma regelns faktiska betydelse. Vi har hävdat, att skadeståndsregelns största praktiska betydelse förmodligen ligger däri, att den tjänar som bodelningskorrektiv, dvs. möjliggör avsteg från likadelningsregeln i sådana fall där en likadelning av boet framstår som obillig. Det kan antagas, att man i normala fall försöker att lösa och även lyckas att lösa bodelningsfrågan vid uppgörelser mellan makarna utom rätta. I sådana fall kan regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad tänkas fylla en funktion som påtryckningsmedel mot den skyldige maken för att förmå denne att acceptera en för den oskyldige maken förmånlig bodelning. Det måste dock framhållas, att det är en vansklig uppgift att söka fastställa skadeståndsregelns reella betydelse vid uppgörelser utom rätta som innebär avsteg från likadelningsregeln.

Det förefaller nämligen icke osannolikt, att avsteg från likadelningen ofta göres vid uppgörelser utom rätta utan att skadeståndsregeln därvid är av någon praktisk betydelse. Tag t. ex. det vanliga fallet att boet huvudsakligen består endast av makarnas bohag och att hustrun skall ha vårdnaden om barnen. Det torde kunna antagas, att mannen ofta avstår från att göra sin rätt till halva boet gällande främst av det skälet, att han finner det skäligt, att hustrun med hänsyn till sitt och barnens behov får behålla hela eller större delen av boet och detta vare sig han vållat äktenskapsskillnaden genom grov kränkning av hustrun eller icke. Här blir skadeståndsregeln som påtryckningsmedel av betydelse först i det kanske ringa antal fall, där mannen vägrar att medverka till en för hustrun förmånlig uppgörelse i bodelningsfrågan och där mannen

dessutom vållat äktenskapsskillnaden genom grov kränkning av hustrun. — Eller tag det fallet att de obilliga verkningarna av likadelningen består däri, att ene maken infört egendom till betydande värde i boet och att äktenskapet upplöses på grund av grov kränkning från andre makens sida. Det är naturligtvis icke heller i detta fall säkert, att man behöver hota med skadeståndsregeln för att förmå den skyldige maken att acceptera en bodelning som innebär ett avsteg från likadelningsregeln. Den skyldige maken kanske accepterar en sådan, därför att han finner detta skäligt eller kanske t. ex. därför, att han vill undvika en skilsmässoprocess vilken möjligen skulle kunna skada honom i ett eller annat avseende; träffas uppgörelse i bodelningsfrågan kanske den oskyldige maken avstår från att begära direkt äktenskapsskillnad och nöjer sig med hemskillnad. En annan tänkbar orsak till avsteg från likadelningen, som vi slutligen vill nämna, kan vara att mannen helt eller delvis avstått från att göra sitt giftorättsanspråk gällande mot att hustrun helt eller delvis avstått från att göra underhållskrav gällande.

Det kan sålunda icke vara lätt att avgöra den verkliga eller de verkliga orsakerna till uppgörelser utom rätta om bodelning, som innebär ett avsteg från likadelningsregeln. Man torde dock våga påstå, att skadeståndsregeln ofta används som påtryckningsmedel mot den skyldige maken att acceptera en för den oskyldige maken förmånlig bodelning i sådana fall, där man icke på andra vägar lyckats nå detta resultat. Detta är för oss tillräckligt att konstatera. Skadeståndsregeln måste alltså antagas äga viss betydelse som påtryckningsmedel vid uppgörelser utom rätta. De uppgifter som i detta kapitel lämnas om skadeståndsregelns praktiska betydelse avser emellertid endast domstolspraxis.

Det har tidigare i denna avhandling framhållits, att skadeståndsregelns tillämpning framför allt blir aktuell vid äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott jäml. GB 11: 8. Under II nedan redovisas en undersökning av skadeståndsregelns faktiska tillämpning med hänsyn till olika skillnadsgrunder.

Likaledes under II redovisas resultaten av undersökningar rörande skadeståndsfallens (mål om äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 5 eller 11: 7–11: 12, vari yrkande om skadestånd jäml. GB 11: 24 framställts) fördelning med hänsyn till kärandens kön, makarnas socialgrupp, domstolskategori och hovrättsområde. — Då dessa resultat måste ses mot bakgrunden av skuldfallens (äktenskapsskillnader jäml. nyss angivna lagrum) fördelning på samma variabler redovisas även denna fördelning.

Under II undersökes också skadeståndets förhållande till underhållet.

Samtliga under II redovisade undersökningar avser förhållandena under det *sista undersökningsåret.*

Under III redovisas i undersökningen för *hela undersökningsperioden* (femårsmaterialet) ingående helt och delvis tvistiga skadeståndsfalls fördelning på samma egenskaper som under II. Redovisningen tjänar såsom underlag för undersökningarna i kapitlen 8 och 9.

I avsnitt IV lämnas en deskriptiv redogörelse för de helt tvistiga skadeståndsfallen vid GB 11: 8 (underrättsmaterialet i kapitel 8).

II. Frekvensen av skadeståndsfall vid underrätterna år 1964. Samband med demografiska och andra faktorer

Av nedanstående figur framgår i vilken utsträckning yrkande om skadestånd framställes i samband med äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 samt i vilken utsträckning svaranden därvid medger respektive helt eller delvis bestrider yrkandet. (Uppgifterna avser år 1964, under vilket år antalet äktenskapsskillnader uppgick till totalt 9 169, se t. ex. SOS. Folkmängdens förändringar 1964. Stockholm 1965, s. 41 (antalet avgjorda mål om äktenskapsskillnad vid underrätterna var samma år 9 223 (se SOS. Domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet 1964. Stockholm 1966, s. 57.)), varav 1 468 gällde äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 5 eller 11: 7–11: 12 (officiell statistik ger, såvitt vi kunnat finna, ingen upplysning om motsvarande siffra för underrätterna; förmodligen var den dock ungefärligen densamma som den nämnda).) — I figuren nedan angivna uppgifter avser vid underrätterna under ovan nämnda år slutligen avgjorda mål om äktenskapsskillnad jäml. nyss angivna lagrum. Sammanlagt 955 sådana äktenskapsskillnader har studerats. En uppvägning av dessa fall har givit vid handen, att det totala antalet mål om äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 vid underrätterna under det aktuella året uppgick till 1 439, en siffra som dock, med hänsyn till vad som ovan framhållits, måste antagas vara något för låg.

Som framgår av figuren framställes yrkande om skadestånd i omkring 25 % av skuldfallen. Denna siffra måste ses mot bakgrunden av det faktum, att uppgörelser om skadestånd kan träffas utom rätta. Då det kan antagas, att man vanligen *i första hand* söker lösa skadeståndsfrågan utom rätta bör det konstaterade skadeståndsfallsfrekvensen vid underrätterna, enligt vår mening, kunna antagas visa, att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad har en förhållandevis hög tillämpningsfrekvens, vilket kan tala för att regeln har viss preventiv betydelse.

Det framgår vidare av figuren, att svaranden i de allra flesta fall medger yrkandet om skadestånd. Det kan antagas, att det är vanligt, att makarna i de icke-tvistiga fallen redan före rättegångens inledande träffat uppgörelse i skadeståndsfrågan vilken uppgörelse man nu önskar få fastslagen genom dom; man behöver därigenom icke upprätta något skriftligt avtal om skadeståndet. En annan anledning till att den oskyldige maken vid domstol framställer yrkande om skadestånd i sådant fall, då uppgörelse om skadestånd redan träffats utom rätta mellan makarna kan väl någon gång också tänkas vara, att han av psykologiska skäl önskar få sin skadeståndsrätt fastslagen genom dom.

I endast 68 (19 + 49) eller cirka 5 % av de 1 436 undersökta fallen (jfr fig. not a) var skadeståndsfrågan helt eller delvis tvistig. Eftersom regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad är av dispositiv natur är det följaktligen blott sällan domstolen har att ingå på en egentlig prövning av skade-

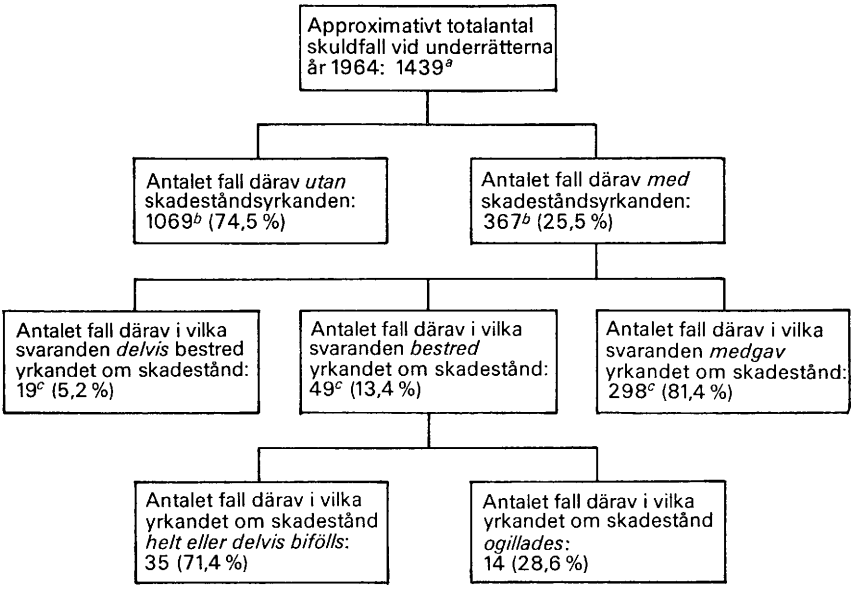

Fig. 1. a) Bland de i undersökningen faktiskt ingående 955 fallen har 2 fall ej kunnat kontrolleras med avseende å frågan om skadeståndsyrkande framställdes eller ej. I vägda tal utgör bortfallet 3 fall av 1 439. (Frågan om äktenskapsskillnad hade i de två aktuella fallen avgjorts genom deldom; då vi ej lyckades få tillgång till akterna i dessa fall kunde vi ej undersöka om skadeståndsyrkande ev. framställts i en senare rättegång.)

b) Uppgifterna rörande frågan om skadeståndsyrkande framställts eller ej gäller som synes endast 1 436 fall. Om anledningen härtill se not a ovan. Procenttalen är beräknade på 1 436 fall.

c) Slutsumman av dessa tal blir som synes 366 och icke 367. Anledningen till avvikelsen är, att de absoluta talen vid vägningen avrundats till heltal.

ståndsfrågan. — Det låga antalet tvistiga skadeståndsfall vid underrätterna har, som tidigare framhållits, nödvändiggjort en relativt lång undersökningsperiod.

I tabell 3 redovisas skuldfallen fördelade med hänsyn till skillnadsgrund och med hänsyn till om skadestånd yrkats eller ej.

Av tabellen framgår att GB 11: 8 är den ojämförligt mest frekventa bland de i tabellen angivna skillnadsgrunderna. Av övriga skillnadsgrunder har GB 11: 12 och 11: 11 den största praktiska betydelsen; återstående skillnadsgrunder tillämpas som synes ytterligt sällan. — Skadeståndsfallsfrekvensen är ungefär likartad vid de tre mest betydelsefulla skillnadsgrunderna (GB 11: 8, 11: 11 och 11: 12); beträffande övriga skillnadsgrunder har i vårt material skadeståndsyrkande ej framställts i något fall.

I därefter följande tabeller redovisas skuldfallens fördelning efter kärandens kön (tabell 4) makarnas socialgrupp (tabell 6), domstolskategori (tabell 8), och hovrättsområde (tabell 10). Efter varje sådan tabell redovisas i

Tabell 3. *Skuldfallen fördelade med hänsyn till skillnadsgrund och med hänsyn till om skadestånd yrkats eller ej*

Skillnadsgrund	Antal fall			Procent		
	Skadestånd ej yrkat[a]	Skadestånd yrkat	Summa	Skadestånd ej yrkat	Skadestånd yrkat	Summa
GB 11: 5 (egenvilligt övergivande	4	0	4	100,0	0,0	100
11: 7 (tvegifte)	1	0	1	100,0	0,0	100
11: 8 (äktenskapsbrott)	969	333	1 302	74,4	25,6	100
11: 9 (könssjukdom)	0	0				
11: 10 (misshandel eller annat brott mot andre makens person)	2	0	2	100,0	0,0	100
11: 11 (straffdom)	24	5	29	82,8	17,2	100
11: 12 (missbruk av rusgivande medel)	72	29	101	71,3	28,7	100
Summa	1 072	367	1 439	74,5	25,5	100

[a] Här ingår 3 fall där uppgift saknas betr. frågan om skadestånd yrkades eller ej.

särskilda tabeller hur de skuldfall, i vilka skadeståndsyrkanden ej framställts och hur de fall, där sådant yrkande framställts (skadeståndsfallen) fördelar sig på samma variabler.

Det förhållandet att en betydande del av äktenskapsskillnaderna jäml. GB 11: 3 (äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad) — vilka äktenskapsskillnader ej ingår i vårt material — kan antagas ha sin orsak i ene makens skuld (t. ex. otrohet, missbruk av rusgivande medel etc.), liksom det förhållandet att uppgörelse om skadestånd kan träffas utom rätta är av betydelse för tolkningen av nedan redovisade undersökningsresultat. Följande exempel härpå kan lämnas: Det faktum att skuldfallen visar sig dominera inom en viss socialgrupp berättigar naturligtvis icke till någon slutsats om att ene makens skuld är en vanligare orsak till äktenskapsskillnad i denna socialgrupp än i de övriga. Den enda slutsats som på grundval av vårt material med säkerhet kan dragas är, att det är vanligare inom denna socialgrupp än inom övriga socialgrupper, att äktenskapet *formellt* upplöses på grund av ene makens skuld. Likaså berättigar det faktum, att skadeståndsfallen visar sig dominera inom en socialgrupp, endast till den slutsatsen, att det är vanligare att skadeståndsyrkande *framställes vid domstol*

Tabell 4. *Skuldfallens fördelning efter kärandens kön*

Kärande	Antal fall	Procent
Mannen	585	**40,8**
Hustrun	845	**58,8**
Makarna ömsom kärande och svarande	6	**0,4**
Uppgift saknas	3	
Summa	1 439	**100,0**

inom denna socialgrupp än inom övriga; inom en annan socialgrupp kan det exempelvis vara mer vanligt, att skadeståndsfrågan löses utom rätta.

Tabellredovisningen sker i vägda absoluta tal och i procent, varvid procenttalen är beräknade på det totala antalet fall i vilka uppgift om respektive variabel föreligger. De absoluta talen är avrundade till heltal vilket medför, att tabellsummorna kan avvika trots att materialen är desamma.

Som framgår av tabell 4 är hustrun kärandepart i betydligt större utsträckning än mannen (skillnaden är klart *signifikant*).[1] Delar man upp skuldfallen efter skillnadsgrund blir emellertid bilden mer nyanserad. I otrohetsfallen (GB 11: 8), vilka utgjorde totalt 1 302 av de 1 439 skuldfallen, var sålunda mannen kärande i 578 (44%) och hustrun i 717 fall (55%). Beträffande övriga skuldfall var hustrun kärande i något över 90% av fallen; inom sistnämnda grupp dominerar fall av äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 12 (missbruk av rusgivande medel). Det kan sålunda konstateras, att männen i icke-otrohetsfallen endast undantagsvis är kärande, men att de även i otrohetsfallen är i minoritet som kärandepart. — Enligt Zetterbergs undersökning, Om sexuallivet i Sverige. Värderingar, normer, beteenden i sociologisk tolkning (SOU 1969: 2), är männen mer otrogna än kvinnorna. Dessutom är kvinnorna mindre toleranta i fråga om otrohet än männen. Detta kan vara förklaringen till att kvinnorna är i majoritet som käranden i otrohetsfallen.

Tabell 5 visar, att hustrun mer än dubbelt så ofta som mannen framställer yrkande om skadestånd (skillnaden mellan 32,3 och 15,9% är klart *signifikant*; $p < 0{,}001$).[2] — En tänkbar förklaring till de funna skillnaderna i tabell 5 kan vara följande. I de fall som förekommer i vårt material har makarnas bo ofta ett relativt ringa värde. Har makarna barn är det oftast hustrun som skall ha vårdnaden om dessa. Hon har därför för sin egen och för barnens skull stort behov av att få behålla hela eller större delen av boet. Det är med hänsyn härtill naturligt, att hon — om hon är den oskyl-

[1] Signifikansanalysen har skett med beaktande av att en vägning ägt rum och av att urvalet omfattar cluster. Nollhypotes: hustrun kärandepart i 50% av fallen. Testvariabel approximativt normalfördelad. Ändlighetskorrektion har ej företagits.

[2] Signifikansanalysen har skett med hänsyn till att vägning ägt rum men ej med hänsyn till clusterurval. — Procenttal för hustru kärande och procenttal för man kärande har jämförts direkt, dvs. jämförelsen baseras ej på differens inom domstol. — Medelfelen är, som framgår av bil. 7, överskattade. Ändlighetskorrektion har ej företagits.

Tabell 5. *Skuldfallens fördelning med hänsyn till om skadestånd yrkats eller ej. Fall där mannen, fall där hustrun var kärande resp. makarna var ömsom kärande och svarande i skillnadsfrågan redovisade var för sig*

	Antal fall			Procent		
Kärande	Skadestånd ej yrkat	Skadestånd yrkat	Summa	Skadestånd ej yrkat	Skadestånd yrkat	Summa
Mannen	492	93	585	**84,1**	**15,9**	**100**
Hustrun	572	272	845	**67,7**	**32,3**	**100**
Makarna ömsom kärande och svarande	5	1	6	**77,3**	**22,7**	**100**
Uppgift saknas			3			
Summa	1 069	366	1 439			

dige parten — ofta framställer yrkande om skadestånd för att därigenom få behålla boet. Det är likaledes ganska naturligt om mannen — om han är den oskyldige parten — i dylika fall ofta avstår från att yrka skadestånd, enär skadeståndsskyldigheten skulle kunna drabba icke blott hustrun utan även barnen hårt.

Tabell 6. *Skuldfallens fördelning efter makarnas socialgrupp*

Socialgrupp	Antal	Procent
I	118	**8,2**
II	451	**31,5**
III	865	**60,3**
Uppgift saknas	5	
Summa	1 439	**100**

Därest man antog, att skuldfallen är jämnt fördelade på de olika socialgrupperna, borde skuldfallen inom socialgrupp II i vårt material ha uppgått till närmare 40% och motsvarande fall inom socialgrupp III blott till omkring 50%. Vidare borde socialgrupp I ha representerat cirka 10% av fallen. Av tabellen kan därför dras den slutsatsen, att det är vanligare inom socialgrupp III än inom övriga socialgrupper, att ene maken yrkar direkt äktenskapsskillnad på grund av andra makens skuld (skillnaderna mellan observerat procenttal (60,3) och antaget procenttal (cirka 50) är signifikant).[3] Det ligger nära till hands att antaga, att man inom de högre socialgrupperna oftare väljer den mer diskreta formen för äktenskapets upplösning, nämligen äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad, i sådana fall, då ene maken i och för sig kunnat yrka direkt äktenskapsskillnad på grund av andra makens skuld.

[3] Signifikansanalysen har utförts på samma sätt som beskrivs i not 1.

Tabell 7. *Skuldfallens fördelning inom olika socialgrupper med hänsyn till om skadestånd yrkats eller ej*[4]

Socialgrupp	Antal fall			Procent		
	Skadestånd ej yrkat	Skadestånd yrkat	Summa	Skadestånd ej yrkat	Skadestånd yrkat	Summa
I	100	18	118	**85,1**	**14,9**	**100**
II	348	104	451	**77,0**	**23,0**	**100**
III	619	245	865	**71,7**	**28,3**	**100**
Summa	1 067	367	1 434			

Tabell 7 utvisar, att det är vanligare inom socialgrupp III än inom övriga socialgrupper sammantagna, att yrkande om skadestånd framställes vid domstol bland skuldfallen. Skillnaden är signifikant ($p < 0{,}05$).[5] En tänkbar förklaring härtill är, att det möjligen är vanligare att uppgörelser utom rätta om skadestånd träffas inom de högre socialgrupperna än inom socialgrupp III.

Tabell 8. *Skuldfallens fördelning på olika domstolskategorier*

Domstolskategori	Antal fall	Procent
De tre största rådhusrätterna (I)	552	**38,4**
Övriga rådhusrätter (II)	264	**18,3**
Häradsrätt för stad med omgivande landsbygd (III)	389	**27,0**
Häradsrätt enbart för landsbygd (IV)	234	**16,3**
Summa	1 439	**100**

Tabell 9. *Skuldfallens fördelning inom olika domstolskategorier med hänsyn till om skadestånd yrkats eller ej*

Domstolskategori	Antal fall				Procent		
	Skadestånd ej yrkat	Skadestånd yrkat	Uppgift saknas	Summa	Skadestånd ej yrkat	Skadestånd yrkat	Summa
I	417	134	1	552	**75,7**	**24,3**	**100**
II	194	68	2	264	**74,0**	**26,0**	**100**
III	286	103		389	**73,6**	**26,4**	**100**
IV	172	62		234	**73,6**	**26,4**	**100**
Summa	1 069	367	3	1 439			

[4] Saknade uppgifter om socialklass har medfört, att summan icke stämmer med övriga tabeller.

[5] Signifikansanalysen har utförts på samma sätt som beskrivs i not 2.

Någon skillnad av betydelse mellan skadeståndsfallens relativa fördelning efter domstolskategori föreligger som framgår av tabell 9 icke.[6] Detta innebär samtidigt, att skadeståndsfallsfrekvensen är oberoende av om makarna bor i storstad, annan stad eller på landsbygden.

Då den officiella statistiken ger upplysning om hur det totala antalet avgjorda mål om äktenskapsskillnad fördelar sig efter hovrättsområde (se SOS. Domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet 1964. Stockholm 1966, s. 56 f.) har i tabell 10 angående skuldfallens fördelning efter hovrättsområde ej jämförelse kunnat göras mellan det totala antalet äktenskapsskillnaders och skuldfallens fördelning efter hovrättsområde.

Tabell 10. *Det totala antalet mål om äktenskapsskillnad och skuldfallen fördelade på hovrättsområden*

Hovrättsområde	Totala antalet mål om äktenskapsskillnad		Därav skuldfall	
	Antal fall	Procent	Antal fall	Procent
Svea Hovrätt	4 231	**45,9**	625	**43,5**
Göta Hovrätt	950	**10,3**	145	**10,1**
Hovrätten för Västra Sverige	1 927	**20,9**	312	**21,7**
Hovrätten över Skåne och Blekinge	1 231	**13,3**	195	**13,6**
Hovrätten för Nedre Norrland	523	**5,7**	95	**6,6**
Hovrätten för Övre Norrland	361	**3,9**	66	**4,6**
Summa	9 223	**100**	1 438	**100**

Av tabellen framgår att skuldfallen är fördelade över hovrättsområden på ungefär samma sätt som det totala antalet mål om äktenskapsskillnad. Detta innebär, att procenttalet skuldfall inom de olika hovrättsområdena är av ungefär samma storleksordning.

Det har tidigare kunnat konstateras, att skadeståndsyrkande under år 1964, enligt våra beräkningar, framställdes i omkring 25% av det totala antalet skuldfall. Av tabell 11 framgår emellertid att skadeståndsfallsfrekvensen varierar mellan de olika hovrättsområdena. Frekvensen är sålunda högre vid domstolar tillhörande de två nordligaste hovrätternas och Göta Hovrätts jurisdiktionsområden än vid domstolar tillhörande de övriga hovrätternas jurisdiktionsområden. Lägst är frekvensen (omkring 20%) vid domstolar tillhörande jurisdiktionsområdet för Hovrätten över Skåne och Blekinge. — Skillnaderna mellan olika hovrättsområden är emellertid så obetydliga, att de kan vara skenbara eller m. a. o. en konsekvens av slumpfel vid urvalet.[7]

I kapitel 3 s. 72 ff. har frågan om skadeståndets betydelse i underhålls-

[6] Signifikansanalysen har utförts med hjälp av χ^2 med 3 frihetsgrader. Det ej signifikanta resultatet har erhållits trots att analysen har utförts som om de uppvägda talen hade motsvarat antalet fall. Hade signifikans erhållits hade detta förfarande givetvis varit otillfredsställande. Ändlighetskorrektion har ej företagits.

[7] Analysen har utförts på samma sätt som beskrivs i not 6. Antalet frihetsgrader är dock här 5 i stället för 3.

Tabell 11. *Skuldfallens fördelning inom olika hovrättsområden med hänsyn till om skadestånd yrkats eller ej*

Hovrättsområde	Antal fall				Procent		
	Skade-stånd ej yrkat	Skade-stånd yrkat	Uppgift saknas	Summa	Skade-stånd ej yrkat	Skade-stånd yrkat	Summa
Svea Hovrätt	482	143		625	**77,1**	**22,9**	**100**
Göta Hovrätt	97	48		145	**67,1**	**32,9**	**100**
Hovrätten för Västra Sverige	228	81	3	312	**73,7**	**26,3**	**100**
Hovrätten över Skåne och Blekinge	156	39		195	**79,8**	**20,2**	**100**
Hovrätten för Nedre Norrland	63	32		95	**66,3**	**33,7**	**100**
Hovrätten för Övre Norrland	43	23		66	**65,3**	**34,7**	**100**
Summa	1 069	366	3	1 438			

hänseende för den oskyldiga maken berörts. Det har därvid gjorts gällande, att skadeståndet icke, som LB förutsatte, kommit att i någon större utsträckning tjäna som ersättning för underhåll; föreligger underhållsbehov utdömes oftast underhåll vid sidan om skadestånd. I tabellerna 12 och 13 belyses skadeståndets betydelse i underhållshänseende.

Tabell 12. *Skuldfall där hustrun är kärande fördelade med hänsyn till om underhåll resp. skadestånd yrkats eller ej*

	Antal fall			Procent		
	Underhåll ej yrkat	Underhåll yrkat	Summa	Underhåll ej yrkat	Underhåll yrkat	Summa
Skadestånd ej yrkat	326	246	572	**57**	**43**	**100**
Skadestånd yrkat	101	171	272	**37**	**63**	**100**
Summa	427	417	845			

Som framgår av tabell 12 är det icke ovanligt, att hustrun yrkar såväl skadestånd som underhåll. Underhåll har sålunda yrkats i 63 % av de fall där skadestånd yrkades.

Tabell 13. *Skuldfall där hustrun är kärande fördelade med hänsyn till om underhåll och skadestånd tillerkändes hustrun eller ej*

	Antal fall			Procent		
	Underhåll ej utdömt	Underhåll utdömt	Summa	Underhåll ej utdömt	Underhåll utdömt	Summa
Skadestånd ej utdömt	342	236	578	**59**	**41**	**100**
Skadestånd utdömt	106	160	266	**40**	**60**	**100**
Summa	449	396	845			

I 845 av de 1 439 fallen var hustrun kärande, jfr tabell 5. I 266 av de fall där hustrun var kärande tillerkändes hon skadestånd. I icke mindre än 160 fall eller 60% av de 266 fallen tillerkändes hustrun såväl skadestånd som underhåll.

Resultatet i tabell 13 bekräftar sålunda påståendet om att skadeståndet icke kommit att i större utsträckning tjäna som ersättning för underhåll.

Sammanfattningsvis kan konstateras att yrkande om skadestånd framställes vid underrätterna i omkring 25% av det totala antalet skuldfall (äktenskapsskillnader jäml. GB 11: 5 eller 11: 7–11: 12). Det är betydligt vanligare, att hustrun framställer sådant yrkande, än att mannen gör detta. Skadeståndsyrkande vid domstol förekommer vidare dubbelt så ofta vid äktenskapsskillnad mellan makar tillhörande socialgrupp III som vid äktenskapsskillnad i socialgrupp I. — Någon skillnad av betydelse i fråga om skadeståndsfallsfrekvensen mellan olika domstolskategorier synes icke föreligga; däremot föreligger (enl. vad vår undersökning utvisar) möjligen en sådan skillnad mellan olika hovrättsområden, som dock ej når signifikansnivå. — Det kan vidare konstateras, att svaranden i de allra flesta fall (omkring 80% av skadeståndsfallen) medger skadeståndsyrkandet; under det aktuella undersökningsåret hade svaranden endast i omkring 13% av skadeståndsfallen helt bestritt yrkandet. (I 28,6% av de fall där svaranden helt bestred yrkandet om skadestånd ogillades detta yrkande, medan det sålunda helt eller delvis bifölls i 71,4% av fallen.) I avsnittet visas slutligen att skadeståndet ej kommit att tjäna som ersättning för underhåll i större utsträckning.

III. Frekvensen av helt eller delvis tvistiga skadeståndsfall under hela undersökningsperioden. Samband med demografiska och andra faktorer

Undersökningen av skuldfallen vid de utvalda domstolarna under hela undersökningsperioden (tre år vid de tre största rådhusrätterna samt fem år vid övriga domstolar) resulterade i ett material omfattande sammanlagt 236 fall där svaranden helt eller delvis bestritt skadeståndsyrkandet, jfr tabell 2 ovan i kapitel 6. Efter en uppvägning av detta material kan det totala antalet sådana fall vid underrätterna under hela femårsperioden approximativt uppskattas till 490 (uppgiften avser endast sådana fall där skadeståndsyrkande framställts vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12). I 176 eller 75% av dessa 236 fall bestred svaranden *helt,* och i resterande 60 fall (25%) bestred han *delvis* skadeståndsyrkandet. I *vägda* tal motsvaras detta av 361 fall (74%) i vilka svaranden *helt* bestred skadeståndsyrkandet och 129 fall (26%) i vilka han *delvis* bestred detta yrkande.

Tabellredovisningen nedan sker i vägda absoluta tal (i några undantagsfall även i ovägda tal) och i procent, varvid procenttalen är beräknade på det totala antalet fall i vilka uppgift om respektive variabel föreligger. De

Tabell 14. *I undersökningen* faktiskt *ingående* (ovägda *tal*) *helt och delvis tvistiga skadeståndsfall fördelade efter skillnadsgrund*

Skillnadsgrund	Antal fall	Procent
GB 11: 5 (egenvilligt övergivande)	0	0,0
11: 7 (tvegifte)	0	0,0
11: 8 (äktenskapsbrott)	217	91,9
11: 9 (könssjukdom)	0	0,0
11: 10 (misshandel)	2	0,8
11: 11 (straffdom)	2	0,8
11: 12 (missbruk av rusgivande medel)	15	6,4
Summa i undersökningen ingående fall	236	100

absoluta talen är avrundade till heltal vilket medför, att tabellsummorna kan avvika trots att materialen är desamma.

I tabellerna 14 och 15 redovisas de i undersökningen ingående helt eller delvis tvistiga skadeståndsfallens fördelning efter skillnadsgrund i ovägda respektive vägda tal.

Som framgår av tabell 14 omfattar undersökningen huvudsakligen tvistiga skadeståndsfall vid äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott. Vissa skillnadsgrunder är i undersökningen icke alls representerade vilket icke är förvånansvärt med hänsyn till den synnerligen låga skillnadsfrekvensen i fråga om dessa skillnadsgrunder, jfr tabell 3 ovan.

Beträffande tabell 15 måste vi reservera oss för att något enstaka tvistigt skadeståndsfall vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 5, 11: 7 och 11: 9 faktiskt kan ha förekommit vid underrätterna under den aktuella perioden; detta har dock naturligtvis icke kunnat beaktas vid vägningen, enär något sådant fall ej ingår i vårt material, jfr tabell 14 ovan.

Av tabell 16 framgår att hustrun dominerar som kärandepart.

Av tabellerna 18 och 19 framgår att samtliga domstolskategorier är representerade utan att någon kategori uppvisar någon tydlig dominans. En

Tabell 15. *Det totala antalet helt och delvis tvistiga skadeståndsfall vid landets (samtliga) underrätter under perioden 1960–64 (på grundval av* vägning) *fördelade efter skillnadsgrund*

Skillnadsgrund	Antal fall	Procent
GB 11: 5	0	0,0
11: 7	0	0,0
11: 8	454	92,5
11: 9	0	0,0
11: 10	3	0,7
11: 11	4	0,8
11: 12	29	6,0
Summa	490	100

Tabell 16. *Det totala antalet helt och delvis tvistiga skadeståndsfall vid landets (samtliga) underrätter under perioden 1960–64 (på grundval av* vägning*) fördelade efter kärandens kön*

Kärande	Antal fall	Procent
Mannen	181	**37,0**
Hustrun	308	**62,7**
Makarna ömsom kärande och svarande i skillnadsfrågan	2	**0,3**
Summa	491	**100**

Tabell 17. *Det totala antalet helt och delvis tvistiga skadeståndsfall vid landets (samtliga) underrätter under perioden 1960–64 (på grundval av* vägning*) fördelade efter makarnas socialgrupp*

Socialgrupp	Antal fall	Procent
I	32	**6,5**
II	141	**28,8**
III	316	**64,7**
Uppgift saknas	2	
Summa	491	**100**

Tabell 18. *I undersökningen* faktiskt *ingående* (ovägda *tal*) *helt eller delvis tvistiga skadeståndsfall fördelade efter domstolskategori*

Domstolskategori	Antal fall	Procent
De tre största rådhusrätterna (I)	53	**22,5**
Övriga rådhusrätter (II)	73	**30,9**
Häradsrätter för stad med omgivande landsbygd (III)	66	**28,0**
Häradsrätter enbart för landsbygd (IV)	44	**18,6**
Summa	236	**100**

Tabell 19. *Det totala antalet helt och delvis tvistiga skadeståndsfall vid landets (samtliga) underrätter under perioden 1960–64 (på grundval av* vägning*) fördelade efter domstolskategori*

Domstolskategori	Antal fall	Procent
I	89	**18,0**
II	122	**24,9**
III	173	**35,3**
IV	107	**21,8**
Summa	491	**100**

jämförelse mellan tabell 18 och 19 visar, att vägningsförfarandet fört med sig icke oväsentliga förskjutningar i den procentuella sammansättningen.

De procentuella skillnader som i tabell 20 kan konstateras mellan olika hovrättsområden förklaras av att äktenskapsskillnadsfrekvensen varierar från hovrättsområde till hovrättsområde.

Tabell 20. *Det totala antalet helt och delvis tvistiga skadeståndsfall vid landets (samtliga) underrätter under perioden 1960–64 (på grundval av* vägning) *fördelade efter hovrättsområde*

Hovrättsområde	Antal fall	Procent
Svea Hovrätt	148	30,2
Göta Hovrätt	83	17,0
Hovrätten för Västra Sverige	96	19,6
Hovrätten över Skåne och Blekinge	96	19,6
Hovrätten för Nedre Norrland	36	7,3
Hovrätten för Övre Norrland	30	6,1
Summa	489	100

Sammanfattning: Tabellerna 14–20 återger den procentuella fördelningen av de för de fortsatta analyserna aktuella fallen. Fallen har därvid fördelats med hänsyn till skillnadsgrunder, kärandens kön, socialgrupper, domstolskategorier och hovrättsområden. — I fråga om skillnadsgrunder har kunnat konstateras att bland de helt och delvis tvistiga skadeståndsfallen dominerar fall där otrohet utgjort grunden för skadeståndsyrkandet. Den där näst största gruppen (dock endast 6% av det aktuella materialet), utgör de fall där missbruk av rusgivande medel utgjort grund för skadeståndsyrkandet. Övriga skadeståndsgrunder (äkenskapsskillnader jäml. GB 11: 5, 11: 7, 11: 9, 11: 10 och 11: 11) är mycket sparsamt eller icke alls representerade.

IV. Deskriptiv redogörelse för de helt tvistiga skadeståndsfallen vid GB 11: 8 (underrättsmaterialet i kapitel 8)

Som framgått av tabell 2 i kapitel 6 (jfr tabell 14) resulterade materialinsamlingen vid underrätterna i ett material omfattande 236 (i vägda tal 491) fall, där svaranden helt eller delvis bestritt ett framställt yrkande om skadestånd under den aktuella undersökningsperioden. (Det bör erinras om att de förmodligen fåtaliga fall där skadeståndsyrkande framställts vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 3 icke undersökts.) Av de 236 fallen (jfr tabell 14) gällde 217 skadestånd vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8, och sålunda endast 19 fall skadestånd vid övriga skillnadsgrunder. Detta senare material är för litet för att medge meningsfulla statistiska analyser och kommer därför ej att behandlas i detta avsnitt eller i kapitel 8. Av de 217 fallen hade svaranden i 159 fall helt bestritt yrkandet om skadestånd. Ett av dessa fall har av undersökningstekniska skäl uteslutits vid undersökningen, varför i denna endast ingår 158 eller i vägda tal 329 fall.

I vissa delar av undersökningen har materialet av skäl som redovisas senare delats upp i två grupper; den ena bestående av sådana fall där mannen, och den andra av sådana fall där hustrun var kärande i skillnadsfrågan. Anledningen till att ett fall uteslutits vid undersökningen är att makarna var ömsom kärande och svarande i skillnadsfrågan i detta fall.

Nedan lämnas som bakgrund för de följande analyserna en kortfattad redogörelse för hur undersökningsmaterialet i olika avseenden är beskaffat. Redovisningen — vilken är baserad på det vägda materialet — sker på det sättet, att uppgifter lämnas om den relativa frekvensfördelningen dels av vissa »bakgrundsvariabler», dels ock av vissa variabler som kan antagas vara av direkt betydelse för utgången av skadeståndsfrågan. (Procenttalen är avrundade till närmaste heltal och är beräknade på fall där uppgift finnes.) (Betr. det ovägda materialets fördelning på de olika variablerna hänvisas till bilaga 6 och beträffande medeltal, standardavvikelser och procenttal hänvisas till bilaga 8.)

Vad först gäller de tvistiga skadeståndsfallens fördelning med hänsyn till *domstolskategori* så härrör flertalet fall, nämligen 35%, från häradsrätter för stad med omgivande landsbygd (kategori III). De övriga fallen fördelar sig på följande sätt. 19% av fallen härrör från de tre största rådhusrätterna (kategori I), 22% av fallen från övriga rådhusrätter (kategori II) och 23% från häradsrätter enbart för landsbygd (kategori IV). — Vad angår *hovrättsområde* härrör 29% från domstolar lydande under Svea Hovrätts jurisdiktionsområde. Den relativa andelen för Göta Hovrätt är 15%, för Hovrätten över Skåne och Blekinge 21%, för Hovrätten för Västra Sverige 22%, för Hovrätten för Nedre Norrland 6% och för Hovrätten för Övre Norrland slutligen 7%.

Som *kärandepart* uppträder hustrun i en obetydligt större utsträckning än mannen (50,2% av fallen). — Makarna tillhör *socialgrupp* III i 64% av fallen, II i 30% och I i 6% av fallen. — *Äktenskapets längd* är i genomsnitt (aritmetiskt medelvärde) 12 år (medianen är 10 år), hustruns *ålder* 35 år och mannnens 38 år. — I 25% av fallen saknar makarna *barn under 15 år,* i 40% av fallen har makarna endast ett barn och i 35% av fallen två eller fler barn under 15 år.

Mannens genomsnittliga inkomst per månad är 1 340 kronor (medianen 1 200 kr) och hustruns 400 kronor (medianen 300 kr). *Nettobehållningen i boet* uppgår i genomsnitt till 18 000 kronor (medianen 5 000–6 000 kr). Bland de fall där det var möjligt att avgöra vilken *egendomsordning* som råder i äktenskapet har makarna fullständig giftorättsgemenskap i 89% av fallen, fullständig egendomsskillnad i 10% och delvis egendomsskillnad — delvis giftorättsgemenskap i 1% av fallen. — Beträffande *beskaffenheten av egendomen i boet* kan antecknas att makarna i 39% av fallen endast äger bohag jämte annat lösöre av obetydligt värde, i 12% av fallen dessutom en bil, i 4% av fallen bohag jämte bostadsrätt (i vissa fall även bil), i 4% av fallen lös egendom av betydande värde, i 30% av fallen fast egendom (ev. också bil) och slutligen i 12% av fallen såväl fast som lös egendom av mera betydande värde. — *Egendomen* i boet har *huvudsakligen förvärvats* genom ene makens eller båda makarnas förvärvsarbete, sålunda i 33% av fallen genom svarandens, i 22% genom kärandens och 30% av fallen genom båda makarnas förvärvsarbete. I 7% av fallen hade en bety-

dande del av egendomen införts i äktenskapet av svaranden eller tillfallit denne under äktenskapet genom arv, gåva eller testamente och i 5% av fallen har en betydande del av egendomen i boet införts av käranden eller på motsvarande sätt tillfallit denne under äktenskapet. I 4% av fallen har egendomen huvudsakligen förvärvats på annat sätt än nu nämnts. (Det bör framhållas, att det i icke mindre än 92 av de 158 i undersökningen faktiskt ingående fallen icke varit möjligt att avgöra hur egendomen i boet förvärvats. Med hänsyn till skadeståndsregelns betydelse som bodelningskorrektiv synes det sannolikt, att egendomen huvudsakligen förvärvats genom ene eller båda makarnas förvärvsarbete i flertalet av de fall, där frågan om hur egendomen förvärvats icke närmare berörts i målet.)

Vilken *grund* åberopade svaranden *för* sitt *bestridande av skadeståndsyrkandet*? I de flesta fallen, nämligen i 94% åberopade han naturligt nog, att käranden ej kunde anses grovt kränkt genom otroheten. I 2% av fallen gjorde han gällande, att skadestånd ej borde utgå med hänsyn till att sexuellt samliv varit omöjligt mellan makarna på grund av kärandens sjukdom eller något annat kärandens förhållande, i 3% av fallen ansåg svaranden att skadestånd ej borde utdömas på grund av ekonomiska skäl (t. ex. på grund av svarandens svaga ekonomiska ställning eller på grund av att svaranden förvärvat eller infört den större delen av egendomen i boet) och i cirka 1% av fallen åberopade svaranden annan grund för sitt bestridande. (I cirka 10 av de i undersökningen faktiskt ingående 158 fallen framgick det ej av domen på vilken grund svaranden bestred skadeståndsyrkandet.)

I de fall där svaranden som grund för bestridandet av skadeståndsyrkandet åberopade, att käranden ej kunde anses grovt kränkt, anförde han som skäl härför i 80% av fallen, att söndring rått i äktenskapet före otroheten, i 9% av fallen att käranden förlåtit svaranden (eller eljest uppträtt på sådant sätt efter erhållen kunskap om otroheten, att han måste anses ha förlåtit svaranden), i 5% av fallen att käranden själv varit otrogen. I de resterande 6% av fallen anfördes sådana skäl som att äktenskapet endast ingåtts för att legitimera makarnas barn, att käranden erhållit vetskap om otroheten först efter det åtgärder för äktenskapets upplösning vidtagits, att käranden varit sexuellt otillfredsställd i äktenskapet, att käranden kränkt svaranden t. ex. genom spritmissbruk eller misshandel. (I några av de i undersökningen faktiskt ingående 158 fallen framgick det ej av domen varför käranden enligt svaranden ej kunde anses grovt kränkt.)

Avslutningsvis skall framhållas att skadeståndstalan ogillades i 57 (36,1%) av de i undersökningen faktiskt ingående 158 fallen och att talan sålunda bifölls (helt eller delvis) i 101 fall (63,9%) (i vägda tal motsvaras detta av 36,2% resp. 63,8%).

Sammanfattning: Materialet är vad gäller kärandens kön jämnt fördelat på man och hustru. Makarna tillhör i majoriteten av fallen socialgrupp III. Nettobehållningen i boet är förhållandevis låg i flertalet fall och boet är också i de flesta fall av enkel beskaffenhet. Egendomen i boet har i de

flesta fallen förvärvats genom ene makens eller båda makarnas förvärvsarbete. Fullständig giftorättsgemenskap råder i de flesta fallen.

I flertalet fall har svaranden som grund för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet åberopat, att käranden ej kunde anses grovt kränkt genom otroheten och som skäl härför har han vanligen anfört, att söndring rått i äktenskapet före otroheten. Materialet innehåller även exempel på att svaranden bestritt skadeståndsyrkandet på annan grund än nu nämnda.

KAPITEL 8

Skadeståndsfrågans bedömning i rättspraxis

I. Inledning

I detta kapitel skall undersökas vilka faktorer domstolarna faktiskt beaktar vid avgörandet av frågan om huruvida skadestånd skall utgå eller icke. Av skäl som redovisats i kapitel 7 kommer endast skadeståndsfrågans bedömande vid äktenskapsskillnad på grund av otrohet (GB 11: 8) att behandlas.

Undersökningen sker utifrån *tre* olika utgångspunkter, nämligen följande:

i) I avsnitt II uppställes på grundval av en genomgång uteslutande av *Nils Beckmans* rättsfallsöversikter på området ett antal hypoteser om olika faktorers samband med utgången av skadeståndsfrågan varefter dessa hypoteser testas på underrättsmaterialet. Testningen innebär samtidigt ett studium av hur väl domstolarnas handlande överensstämmer med Nils Beckmans rättsfallsöversikter här betraktade som en *»normkälla»*, och ett studium av frågan om i vad mån det är möjligt att på grundval av nämnda rättsfallsöversikter göra goda prediktioner beträffande den faktiska utgången i underrättsmaterialet.

ii) I avsnitt III uppställes en ny serie hypoteser angående samband mellan utgången av skadeståndsfrågan och olika faktorer. Hypoteserna är grundade på förf:s genomgång av akterna till dels de av Beckman anförda rättsfallen, dels ock till ett antal andra publicerade rättsfall. Därefter sker testning av dessa hypoteser vilket m. a. o. innebär, att vi undersöker i vilken utsträckning det är möjligt att på grundval av hypoteser baserade på *överrättsavgöranden predicera* utgången i underrättsfallen.

iii) I avsnitt IV belyses frågan om vilka faktorer som är av faktisk betydelse för utgången i skadeståndsfrågan genom ett studium enbart inom underrättsmaterialet. Undersökningen sker här huvudsakligen med statistiska analysmetoder. Först studeras *tabellariskt* hur underrättsfallen med hänsyn till utgången av skadeståndsfrågan (helt eller delvis bifall/ogillande) fördelar sig på (ett fåtal) olika variabler. Detta studium kompletteras med en redogörelse för den enkla *korrelationen* mellan å ena sidan utgången av skadeståndsfrågan och å andra sidan ett betydande antal variabler. Eftersom endast en variabel i taget studeras vid dessa undersökningar har de intresse endast ur sonderande synpunkt. Det kan nämligen antagas, att utgången av skadeståndsfrågan är beroende av *flera* variabler eller en *samverkan* mellan ett flertal variabler. Undersökningarna fortsätter därför med s. k. *multivariata* analyser, nämligen *AID-analyser* och *multipla regressionsanalyser*. Båda dessa analysformer kompletterar varandra men har sina begränsningar. AID-analysen har den begränsningen att det antal variabler som kan studeras är relativt litet. Vid den multipla regressionsanalysen kan däremot ett förhållandevis stort antal variabler studeras, men denna analystyp lider av den svagheten — i motsats till AID-analysen — att eventuellt betydelsefulla kombinationer mellan variabler icke utan stor svårighet kan upptäckas och beaktas.

Beträffande underrättsmaterialet gäller, att även om datainsamligen för de variabler, som medtagits i analyserna huvudsakligen skett från vad som framgått av domen, så har dock i viss utsträckning kompletterande information hämtats från andra handlingar i målet, såsom stämningsansökan, protokoll från förhandlingarna etc.; huruvida rätten i domsmotiveringen särskilt åberopat eller betonat en viss faktor eller icke har över huvud taget icke tillmätts betydelse vid avgörandet av vilka faktorer som skulle medtagas. — I anslutning till de multivariata analyserna ägnas de »avvikande» fallen, dvs. fall där (vid de multivariata analyserna) den faktiska utgången avvikit från den förväntade, en kasuistisk genomgång. Vid denna genomgång beaktas av domstolen särskilt redovisade och betonade omständigheter eller faktorer.

Under V sammanfattas och diskuteras resultaten av undersökningarna och de metoder som använts i detta kapitel. Härvid kommer bl. a. en jämförelse att göras mellan de förklaringsvärden, som erhållits vid analyserna i avsnitten II, III och IV.

Slutligen skall framhållas att medan den tabellariska redovisningen i avsnitt IV sker på grundval av såväl vägt som ovägt material så utföres övriga sambandsanalyser endast på ovägt material. Skälet härtill är bl. a., att vi velat undvika de speciella svårigheter i fråga om signifikansberäkningar som en analys av ett vägt urval medför.

II. Framstår underrätternas avgöranden i skadeståndsfrågan som ett beteende likformigt med den »normkälla», som här Nils Beckmans rättsfallsöversikter antages utgöra?

a) Varken lagtexten till GB 11: 24 eller motiven till denna regel ger någon närmare vägledning beträffande skadeståndsfrågans bedömande (betr. frågan om vilka faktorer som bör inverka på skadeståndsberäkningen är dock motiven utförliga); frågan är därför helt överlämnad åt domstolarnas prövning. Det måste anses givet, att domstolarna, då de har att tillämpa regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad, ofta söker vägledning i tidigare avgöranden på området. Bl. a. med hänsyn till att antalet i NJA refererade rättsfall är mycket begränsat (jfr kapitel 5), kan det med starka skäl antagas, att *Nils Beckmans* rättsfallsöversikter i Svensk Familjerättspraxis och SvJT — i vilka översikter ett betydande antal notisfall i NJA redovisas — kommit att spela en utomordentligt viktig roll som vägledande informationskälla för domstolarna.

Med hänsyn till den förmodade betydelse Beckmans rättsfallsöversikter har för domstolarna, har vi ansett det naturligt att såsom en första utgångspunkt för våra undersökningar studera hur väl underrättspraxis överensstämmer med överrättspraxis på det sätt denna framträder hos Beckman genom hans kommentarer till och tolkning av rättsfallen. Det måste framhållas att, då vi på grundval av en genomgång av Beckmans rättsfalls-

översikter ställer ett antal hypoteser om olika faktorers samband med utgången av skadeståndsfrågan, har vi tolkat Beckman som om vi saknade annan information om rättsläget på området än den som ges av denne författare. Detta kan givetvis medföra, att vår tolkning av Beckman stundom vid första påseende kan förefalla förvånande. Särskilt viktigt är att framhålla att vi icke nödvändigtvis förutsatt, att Beckman verkligen menat, att hans uttalande skall tolkas på det sätt vi här gör.

b) Hypoteser uteslutande baserade på Beckmans rättsfallsöversikter i Svensk Familjerättspraxis och SvJT angående samband mellan utgången av skadeståndsfrågan och olika faktorer. *Hypotesserie A.*

b: 1) Vad gäller de Beckmanska rättsfallsöversikterna har vi här endast använt oss av sådana, som varit tillgängliga för domstolarna under åtminstone en del av vår undersökningsperiod beträffande underrättspraxis (1960–1964). Sålunda har utnyttjats dels Svensk Familjerättspraxis, 2:a uppl. 1960, dels ock SvJT 1962, s. 613 f.

I det förstnämnda arbetet inleder Beckman med att förklara, att äktenskapsbrott måste i regel anses som en sådan grov kränkning, som vid äktenskapsskillnad på grund därav berättigar andre maken till skadestånd jäml. GB 11: 24, men att denna regel icke är undantagslös. — Huvudhypotesen för undersökningen av underrättspraxis blir därför den, att domstolarna vid äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott regelmässigt tillerkänner den skadeståndsyrkande maken skadestånd, såvida icke särskilda skäl talar däremot (jfr kapitel 2). Om de faktorer eller omständigheter, som kan medföra, att domstolarna anser att skadestånd vid äktenskapsskillnad på grund av äktenskapsbrott icke bör utgå, anför Beckman följande (Svensk Familjerättspraxis (1960), s. 55 f.):

»I ett fall (*NJA 1951 s. 707*), där makarna på grund av söndring i äktenskapet flyttat från varandra år 1941, ansågs sålunda mannen (som lidit av paranoid sinnessjukdom och tidvis vårdats på sinnessjukhus) icke ha grovt kränkt sin hustru genom att han under 1949 inlett förbindelse med en annan kvinna, som 1950 fött honom ett barn. Likaledes har grov kränkning ej ansetts föreligga och skadestånd därför ej utdömts i särskilda fall, då hustrun begått äktenskapsbrott först efter det medling mellan makarna företagits och förhandlingar om skilsmässa mellan dem upptagits (*NJA 1955 C 337*), då hemskillnad förfallit genom att makarna sammanbott en tid efter domen men hustrun senare haft stadigvarande förbindelse med en annan man (*NJA 1956 C 790*) eller då mannen inlett förbindelse med en annan kvinna innan makarna flyttat isär men då sexuellt samliv mellan dem upphört och äktenskapets bestånd — såsom en följd av hustruns narkotikamissbruk — var allvarligt hotat (*NJA 1956 A 50;* jfr *1957 C 145*). I *NJA 1948 B 1156* och *1953 C 4* utdömdes ej skadestånd för äktenskapsbrott från hustruns sida, då mannens beteende efter äktenskapsbrottet visade att han ej blivit i sådan mån kränkt att skadestånd skäligen borde utgå. I NJA 1952 C 525 utdömdes däremot skadestånd för ett äktenskapsbrott, som hustrun begått medan makarna levde åtskilda. Förklaring till att skadestånd utdömdes i sistnämnda fall men ej i de föregående stod att finna i de ekonomiska förhållandena, . . .» Om fallet 1952 C 525 anför

Beckman i annat sammanhang även följande: »I NJA 1952 C 525 kunde mannen knappast i och för sig anses avsevärt kränkt genom att hustrun begått äktenskapsbrott sedan makarna redan flyttat ifrån varandra. Det hade emellertid varit obilligt, om mannen, som var lantbrukare på fäderneärvd gård, skulle efter ett olyckligt äktenskap nödgats sälja gården för att kunna redovisa hälften till hustrun.»

Anmärkas bör vidare att Beckman beträffande fallet NJA 1956 A 50 i annat sammanhang (Svensk Familjerättspraxis (1960), s. 58) tillägger att bakom »HD:s dom låg att det i detta fall var rimligt att hustrun i enlighet med äktenskapsförord ej fick någon del i mannens ganska betydande förmögenhet, då det korta och olyckliga äktenskapet framstod som ett experiment som misslyckats» samt att han beträffande fallen NJA 1948 B 1156 och 1953 C 4 likaledes i annat sammanhang (Svensk Familjerättspraxis (1960), s. 57) uttalar, att ingendera maken hade nämnvärd förmögenhet eller större inkomst i dessa fall.

I SvJT 1962, s. 613 f. framhåller Beckman följande: »Med skadeståndsbestämmelsen i GB 11: 24 har lagstiftaren velat ge domstolarna möjlighet att utjämna obilliga verkningar av lagens regler om giftorätt, men som förutsättning för skadestånd har angivits att ena maken genom sitt förhållande grovt kränkt den andra. Denna svårförenliga blandning av ideella och ekonomiska motiv har gjort det vanskligt för domstolarna att komma till en enhetlig och rimlig praxis. Äktenskapsbrott efter det söndring blivit akut föranleder i regel ej skadestånd, men i ett i *SvF* under *AIVh2* behandlat rättsfall (fallet NJA 1952 C 525 ovan, vår anm.) utdömdes skadestånd, vartill förklaring stod att finna i de ekonomiska förhållandena. Naturligtvis voro dock icke enbart de ekonomiska skälen för jämkning av giftorättsreglerna avgörande; i första hand måste alltid andra synpunkter beaktas vid besvarande av frågan, huruvida ett äktenskapsbrott efter det söndring blivit akut innefattar grov kränkning. I *NJA 1960 C 1047* åberopades vissa skäl för jämkning i giftorättsreglerna, men något skadestånd utdömdes ej, ty hustrun ansågs ej ha genom sitt förhållande grovt kränkt mannen, då hon såvitt visats ej med hor brutit äktenskapet förrän sammanlevnaden upphört samt talan väckts angående hemskillnad och äktenskapsskillnad. (Jfr *NJA 1960 A 46.*) . . .»

b: 2) Beckman anför således *två typer av undantag* från huvudregeln om att äktenskapsbrott medför skadeståndsrätt för den oskyldige maken: *akut söndring i äktenskapet före otroheten* och *den oskyldige makens beteende efter kunskap om äktenskapsbrottet.*

Vad gäller det första undantaget — akut söndring i äktenskapet före otroheten — så ger de av Beckman redovisade fallen exempel på *hur söndringen bör vara dokumenterad,* för att den skall kunna medföra skadeståndstalans ogillande.

Levde makarna *faktiskt separerade* före otroheten (NJA 1951 s. 707 och 1960 C 1047), hade *medling* ägt rum före otroheten (NJA 1955 C 337) eller hade *förhandlingar om skilsmässa* inletts (NJA 1955 C 337) eller *talan väckts om hem- eller äktenskapsskillnad före otroheten* (NJA 1960 C 1047), så kan detta medföra, att den skadeståndsyrkande maken icke anses så grovt kränkt, att han berättigas till skadestånd av andre maken. — Lever makarna hemskilda vid tidpunkten för otroheten, så måste detta, även om ej så direkt utsägs av Beckman, naturligtvis också antagas medföra, att skadestånd icke utdömes. Av Beckmans framställning får vi emellertid veta, att *skadeståndstalan kan bli ogillad även om hemskillnaden förfallit genom att makarna sammanflyttat före otroheten* (NJA 1956 C 790); *huruvida det är av betydelse om makarna sammanflyttat på grund av att de försonats eller på grund av någon annan omständighet meddelas dock icke av Beckman.* Därest makarnas *sexuella samliv upphört* före otroheten kan

denna omständighet — i varje fall om äktenskapets bestånd på grund av något kärandens förhållande tillika var allvarligt hotat före äktenskapsbrottet (NJA 1956 A 50) — medföra talans ogillande. (Beträffande det sistnämnda fallet rekommenderas läsaren av Beckman att jämföra fallet NJA 1957 C 145; då emellertid Beckman icke någonstans närmare redogör för detta fall kan några säkra slutsatser knappast dragas av denna jämförelse.)

Om söndring i äktenskapet var akut före otroheten — vilket den tydligen i regel måste anses vara om den är dokumenterad på något av ovan angivna sätt (medling etc.) — innebär då detta, att skadeståndstalan alltid ogillas? Nej, Beckman påstår *endast* att äktenskapsbrott efter det söndring blivit akut *i regel* ej föranleder skadestånd. Vilka faktorer eller omständigheter kan då medföra, att talan om skadestånd bifalles, trots att söndring förelåg i äktenskapet före otroheten? Åberopande rättsfallet *NJA 1952 C 525* ger Beckman ett exempel härpå, nämligen att skäl för jämkning av giftorättsreglerna föreligger (dvs. skäl föreligger att medelst skadestånd förhindra uppkomsten av obilliga verkningar av regeln om likadelning av boet för den skadeståndsyrkande maken). Då det gäller denna faktors reella betydelse är möjligen Beckmans framställning icke helt klargörande. Sålunda förklarar han:

a) (Svensk Familjerättspraxis (1960), s. 56) *reservationslöst, att de ekonomiska skälen för jämkning av giftorättsreglerna var avgörande* i fallet NJA 1952 C 525,

b) (å s. 57 samma arbete) *att den skadeståndsyrkande maken* i detta fall knappast *kunde i och för sig anses grovt kränkt,* eftersom otroheten inträffat först under tid då makarna levde faktiskt åtskilda och

c) (i SvJT 1962, s. 613) *att naturligtvis var icke enbart de ekonomiska skälen för jämkning av giftorättsreglerna avgörande i detta fall, ty i första hand måste »alltid andra synpunkter beaktas vid besvarande av frågan, huruvida ett äktenskapsbrott efter det söndring blivit akut innefattar grov kränkning».* (vår kurs.).

Därest påstående under c skall ha någon relevans i sammanhanget, så måste man enligt vår mening förutsätta, att den skadeståndsyrkande maken i NJA 1952 C 525 trots allt kunde anses grovt kränkt; varför så kunde anses vara fallet meddelas icke av Beckman. — Däremot visar Beckman genom åberopande av fallet *NJA 1960 C 1047* (se SvJT 1962, s. 613 f.), att de ekonomiska skälen för jämkning av giftorättsreglerna icke alltid medför, att skadestånd utdömes i fall, där söndring förelåg i äktenskapet redan före otroheten.

Huruvida det är av betydelse av vilken eller av vilka orsaker söndring blivit akut före otroheten för att denna faktor skall kunna medföra talans ogillande framgår icke av Beckmans redogörelser. Antag t. ex. att medling i äktenskapet ägt rum före otroheten, men att denna medling faktiskt haft sin grund i den otrogne makens förbindelse med annan kvinna resp. annan man *innan* denna förbindelse blivit intim, eller i den otrogne makens spritmissbruk eller något annat denne makes särskilda förhållande. Skall i sådant fall medlingen tillmätas samma betydelse, som den kan antagas äga i

ett fall, där söndringen icke orsakats huvudsakligen på grund av den otrogne makens förhållande? I brist på närmare information bortses från skuldfrågan vid formulerandet av hypoteserna.

b: 3) Det *andra undantaget* — vid sidan om akut söndring i äktenskapet före otroheten — från huvudregeln om att äktenskapsbrott medför skadeståndsrätt för den oskyldige maken, som Beckman anger, är att denne makes beteende efter äktenskapsbrottet tyder på, att han ej blivit i sådan grad kränkt, att skadestånd jäml. GB 11: 24 bör utgå (*NJA 1948 B 1156* och *1953 C 4*). Vad som härmed närmare avses framgår icke hos Beckman. Gissningsvis rör det sig om, att käranden efter kunskap om otroheten uppträtt på ett sådant sätt som indicerar, att han förlåtit svaranden.

b: 4) I nedanstående sammanställning har på grundval av denna genomgång formulerats ett antal hypoteser, som i sammanställningen anknutits till relevanta variabler i vår variabellista (bilaga 6).

A: 1

Variabler:	Förutsättningar eller omständigheter i målet:
X133: 2–6 X139: 3–8 eller X139: 1–2 och X145: 1	Svaranden har såsom grund för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet varken åberopat, att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten eller att kärandeparten efter erhållen kunskap om otroheten betett sig på sådant sätt, att han ej kunde anses grovt kränkt, eller, om svaranden åberopade någon av dessa omständigheter som grund för skadeståndstalans ogillande, det blev ej utrett i målet, att söndring förelegat före otroheten eller att käranden betett sig på sådant sätt som utvisade, att han ej kunde anses grovt kränkt.
↓	
Förväntad utgång av skadeståndsfrågan: Bifall	

A: 2

Variabler:	Förutsättningar eller omständigheter i målet:
X139: 1–2 X145: 2 och X130: 1–5	Det blev styrkt i målet, att söndring i äktenskapet förelegat redan före otroheten *eller* att den oskyldige maken efter erhållen kunskap om otroheten betett sig på sådant sätt, att han ej kunde anses grovt kränkt. Skäl för jämkning av giftorättsreglerna förelåg ej.
↓	
Förväntad utgång av skadeståndsfrågan: Ogillande	

A: 3

Variabler:	Förutsättningar eller omständigheter i målet:
139: 1–2 X145: 2 och X130: 6–7	Det blev styrkt i målet, att söndring i äktenskapet förelegat redan före otroheten *eller* att den oskyldige maken efter erhållen kunskap om otroheten betett sig på sådant sätt, att han ej kunde anses grovt kränkt. Skäl för jämkning av giftorättsreglerna förelåg.
	↓
	Förväntad utgång av skadeståndsfrågan: Bifall/Ogillande

Som framgår av denna sammanställning skulle det egentligen endast beträffande fall, som passar in under A: 3 vara problematiskt att predicera eller förutsäga utgången av skadeståndsfrågan. Testningen av de nu uppställda hypoteserna får utvisa, om detta kan anses vara ett riktigt antagande.

Undersökningen av frågan om i vilken mån utgången av skadeståndsfrågan låter sig på ett tillfredsställande sätt förklaras genom hypotesserie A sker i form av en s. k. trädanalys i figur A (se nästa sida). Nedan anges hur figuren skall tolkas.

I den översta rektangeln, A:a, anges genom en variabeluppsättning (X2: 8, X56: 1 och X57: 3) att de i figuren studerade fallen rör äktenskapsskillnad jämt. GB 11: 8 (X2: 8 i variabellistan i bilaga 6), att käranden framställt yrkande om skadestånd jämt. GB 11: 24 (X56: 1) samt att svaranden helt bestritt skadeståndsyrkandet (X57: 3). Antalet studerade fall är 158. — Av A: b framgår att svaranden som grund för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet i 137 fall åberopade, att käranden ej kunde anses grovt kränkt genom otroheten (X133: 1 i variabellistan) samt av A:c att han i 21 fall åberopade någon annan (eller ingen särskild) grund för sitt bestridande (X133: 2–6). — I cirkeln under A: c framgår av den övre hälften att den på grundval av genomgången av Beckmans rättsfallsredovisning förväntade utgången i nämnda 21 fall är att skadeståndstalan skall ha bifallits i samtliga dessa fall (HYP: 21 bif.). Av cirkelns nedre hälft framgår dock att den faktiska utgången (FU) icke överensstämmer med den förväntade; i 3 fall har nämligen talan ogillats (FU 18 bif. 3 og.). — På motsvarande sätt skall trädets övriga förgreningar tolkas. (Förkortningen HYP:utg. oviss (se t. ex. cirkeln under rektangel A: j) innebär, att utgången av skadeståndsfrågan är oviss enligt hypotesen.)

Anmärkningar till fig. A. I rektangel A: 1 återfinnes 18 fall där svaranden som grund för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet åberopade, att käranden ej kunde anses grovt kränkt genom otroheten, enär söndring i äktenskapet rått före denna. Det är dock i dessa fall oklart om påståendet om en söndring kunde anses styrkt eller icke. Rätten har icke uttryckligen deklarerat sin ståndpunkt och parternas uppgifter var motstridiga i söndringsfrågan.

Någon yttre omständighet av typ medling etc. som tydde på söndring förelåg icke. Det riktiga synes vara att antaga, att det ej blev utrett att allvarligare söndring före otroheten förelegat i äktenskapet i dessa fall. Den förväntade utgången är därför skadeståndstalans bifallande. Vi har ej velat sammanföra dessa fall med fallen i A: k av det skälet att det i fråga om den senare gruppen av fall framgår klart, att rätten ej ansåg påståendet om söndring styrkt.

FIGUR A

Figurförklaring:

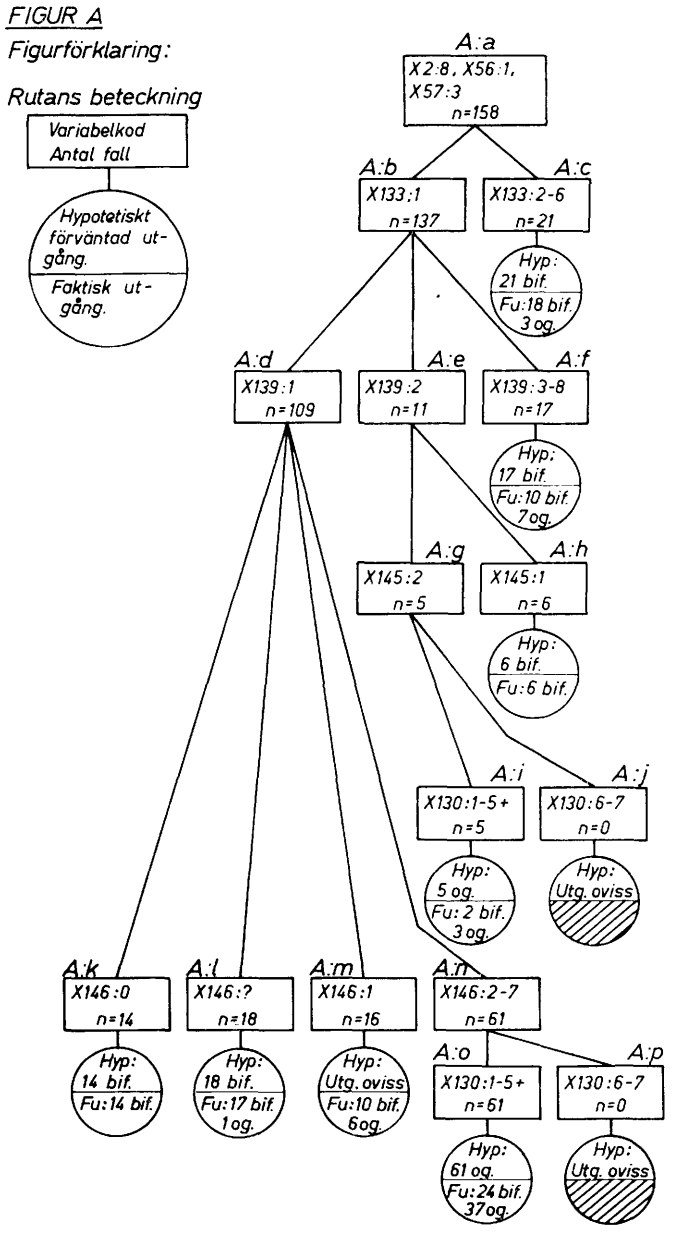

I A: m återfinnes 16 fall där vi ansett söndringen mindre starkt dokumenterad än i de fall som har variabelvärdena X146: 2–7. Utgången har med hänsyn härtill i dessa fall betecknats som oviss.

Enligt hypotesserie A skulle utgången av skadeståndsfrågan vara oviss i de fall där samtidigt a) skäl för jämkning av giftorättsreglerna förelåg (i detta sammanhang innebärande att den oskyldige maken infört en mer betydande del av egendomen i boet) och b) akut söndring (dokumenterad genom någon yttre omständighet av typ medling, se vidare X146) förelåg i äktenskapet redan före otroheten, eller den oskyldige makens

beteende efter erhållen kunskap om otroheten varit sådant, att han normalt sett ej kunde anses grovt kränkt. Några fall av denna typ ingår, som framgår av A: j och A: p, ej i vårt material.

I A: c ingår sådana fall där svaranden som grund för sitt bestridande antingen åberopade annan grund än att käranden ej kunde anses grovt kränkt eller också ej åberopade någon särskild grund härför. I samtliga dessa 21 fall borde skadeståndstalan ha bifallits. Som synes har dock talan ogillats i 3 fall (antalet »avvikande» fall sålunda = 3). — I A: f ingår sådana fall där svaranden som skäl för att käranden ej kunde anses grovt kränkt varken anförde a) att söndring rått i äktenskapet eller b) att kärandens beteende efter erhållen kunskap om otroheten utvisade, att han ej kunde anses grovt kränkt. I samtliga 17 fall borde skadeståndstalan ha bifallits. I cirkeln under A: f återfinnes dock icke mindre än 7 »avvikande» fall. — A: i upptager sådana fall där det blev utrett i målet, att käranden efter erhållen kunskap om otroheten förlåtit svaranden eller uppträtt på sådant sätt, som normalt får anses innebära en förlåtelse och där skäl för jämkning av giftorättsreglerna (i tidigare angiven mening) ej förelåg. Enligt hypotesen borde skadeståndstalan ha ogillats i samtliga dessa 5 fall. Av cirkeln under A: i framgår dock att 2 fall »avvikit», dvs. skadeståndstalan har i strid mot hypotesen bifallits i 2 fall. — I cirkeln under A: l finnes endast »avvikande» fall, men i cirkeln under A: o uppgår antalet »avvikande» fall till icke mindre än 24. De 61 fallen i A: n och A: o är sådana där söndring före otroheten enl. koden var dokumenterad (genom medling etc.) och där skäl för jämkning av giftorättsreglerna ej förelåg i tidigare angiven mening. I samtliga dessa fall borde skadeståndstalan ha ogillats, men så har dock faktiskt skett i endast 37 fall.

Av figur A framgår att hypotesen för 16 fall inneburit att den förväntade utgången betecknats som oviss (se cirkeln under A: m). Av de återstående 142 fallen har den faktiska utgången av skadeståndsfrågan överensstämt med »normkällan» i 105 fall dvs. 74% av fallen, men i icke mindre än 37 fall eller 26% avvikit från den förväntade.[1] Visserligen kan detta tolkas så att flertalet av underrätterna dömt i överensstämmelse med »normkällan» men antalet »avvikande» fall är så stort, att vi icke kan sägas ha kunnat konstatera något perfekt likformigt beteende i domstolarnas handlande med Beckmans rättsfallsöversikter som »normkälla». Detta får sägas innebära en antydan om att domstolarna icke betraktar de av Beckman anförda rättsfallen som *typfall* vilka man mer eller mindre »slaviskt» rättar sig efter, utan att man i stället söker bedöma skadeståndsfrågan genom en mer individuell prövning från fall till fall. Frågan är nu närmast om det är möjligt att genom en studie av akterna till ett antal publicerade rättsfall få kunskap om vilka ytterligare faktorer, förutom de som beaktats i hypotesserie A, som kan antagas vara av betydelse vid skadeståndsfrågans avgörande. I vilken mån är det m. a. o. möjligt att bättre predicera utgången i underrättsfallen med hjälp av ytterligare information om överrättspraxis? Denna fråga studeras i avsnitt III.

---

[1] Ett annat sätt belysa hur bra man kan predicera utgången med utgångspunkt från den här aktuella »normkällan» är att beräkna det s. k. förklaringsvärdet med hjälp av följande formel:

$1 - K/T$

där $K = 18 \times 3/21 + 10 \times 7/17 + 6 \times 0/6 + 2 \times 3/5 + 14 \times 0/14 + 17 \times 1/18 + 10 \times 6/16 + 24 \times 37/61$ och där $T = 57 \times 101/158$. — Förklaringsvärdet blir alltså = 0,22.

III. Hypoteser angående utgången av skadeståndsfrågan i underrätterna, baserade på ytterligare information om överrättspraxis

a) I detta avsnitt skall först ske en genomgång av akterna till dels de av Beckman anförda, dels ock till ett antal i NJA och SvJT publicerade rättsfall, som ej anförts av Beckman, i syfte att erhålla ytterligare uppslag till antaganden om vilka faktorer som är av betydelse vid skadeståndsfrågans avgörande. Beträffande urvalet av de av Beckman icke anförda rättsfallen må följande framhållas. En genomgång har skett av NJA och SvJT fr. o. m. år 1916 t. o. m. år 1969. Någon total inventering eller systematisk genomgång av NJA har dock ej ansetts nödvändig, eftersom syftet med genomgången i avsnittet endast har varit att söka finna ytterligare uppslag beträffande olika faktorers samband med utgången av skadeståndsfrågan. Referaten av fallen är utförliga, vilket beror på att det här huvudsakligen rör sig om fall ur C-gruppen i notisavdelningen i NJA. Ett studium av fallen kräver sålunda tillgång till akterna.

Vid direkta citat av domar har parternas namn genomgående ersatts med »mannen» resp. »hustrun». Den andre mannens eller andra kvinnans namn har ersatts med »X». Orts- och fastighetsnamn betecknas med begynnelsebokstav.

b) Det första fallet, som här tages upp är »Beckman-fallet» *NJA 1955 C 337*. I detta framgår det av HR:ns dom, att hustrun före sin otrohet avflyttat från makarnas gemensamma hem. — HovR:n yttrade, sedan den konstaterat, att hustrun icke kunde anses bära den huvudsakliga skulden till söndringen mellan makarna, följande:

»Vid detta förhållande och då såvitt i målet är styrkt den intima förbindelsen mellan hustrun och X inletts först efter det att medling mellan parterna företagits och förhandlingar om skilsmässa mellan dem upptagits, kan hustrun ej anses ha genom äktenskapsbrottet grovt kränkt mannen. . . .»

En närmare granskning av detta fall visar sålunda, dels att makarna levde faktiskt åtskilda på grund av söndring före otroheten, dels att det icke blev utrett i målet, att den otrogna hustrun huvudsakligen bar skulden till söndringen.

I fallet *NJA 1961 C 942* ogillade HovR:n också mannens yrkande om skadestånd. HR:n däremot hade funnit mannen grovt kränkt och berättigad till skadestånd, varvid dock rättens ordf. var skiljaktig och ville ogilla skadeståndstalan.

HR:n konstaterade, att hustrun år 1958 p. g. a. stridigheter i äktenskapet lämnat makarnas hem och flyttat samman med en annan man. Rätten ansåg det dock — mot hustruns bestridande — utrett, att makarna försonats i mars 1959. I april 1959 hade de flyttat samman igen och därvid haft gemensamt sovrum. En kortare tid därefter hade hustrun begått den otrohet, som låg till grund för domen å äktenskapsskillnad. Därför kunde enl. HR:s mening de förhållanden, som rått i äktenskapet före april 1959, då makarna återupptagit samlevnaden, icke inverka på skadeståndsfrågans bedömande.

Det blev visserligen utrett i målet, att mannen under äktenskapet brukat förtära sprit, men icke att hans spritförtäring varit av sådan beskaffenhet, att den kunde medföra, att han ej var berättigad till skadestånd p. g. a. hustruns äktenskapsbrott.

Anmärkas kan att boet huvudsakligen bestod av en mannen tillhörig fastighet.

HovR:n, som alltså ogillade mannens yrkande om skadestånd, konstaterade, *att* hustrun redan år 1948 uppsökt advokat i anledning av att missämja rådde mellan makarna, *att* skilsmässa mellan makarna diskuterats flera gånger och att det därvid vid ett tillfälle (år 1958) gått så långt, att rättegångsförfarande inletts, *samt att* nu ifrågavarande mål inletts med yrkande från hustruns sida om hemskillnad på grund av djup och varaktig söndring. Det anförda — liksom vad i målet framkommit om parternas olikhet till lynne och tänkesätt — utvisade, att äktenskapet redan från början varit misslyckat. Vidare måste det enl. HovR:ns mening antagas, att parterna allt eftersom tiden led kommit mer och mer ifrån varandra, varför det var i viss mån förklarligt, såväl att hustrun sökt kontakt med annan man, som att mannen kunde ha brukat sprit i övermått. Med hänsyn till nu anförda omständigheter kunde mannen ej anses ha blivit i sådan grad kränkt genom hustruns otrohet (under sommaren 1959), att hustrun borde gälda skadestånd därför.

I detta fall förelåg, som synes, flera faktorer, som tydde på en allvarlig söndring mellan makarna långt före otroheten. Dessutom framkom ej heller i detta fall, att det var den otrogna hustruns förbindelse med den andre mannen, som direkt orsakat söndringen. Observeras kan att HovR:n tydligen ej fäste något avseende vid det förhållandet, att makarna strax före otroheten återupptagit sammanlevnaden, jfr NJA 1962 C 899 under c.

Med hänsyn till att boet, som ovan framhållits, huvudsakligen bestod av en mannen tillhörig fastighet (jfr exempelvis NJA 1952 C 525, 1956 C 454, 1956 C 879 och 1960 C 1047 nedan) kan den frågan ställas om icke skäl för jämkning av giftorättsreglerna förelåg i detta fall. På grund av följande yttrande av HR:n i fråga om skadeståndsberäkningen torde kunna påstås, att sådant skäl icke direkt förelåg:

»... Härvid har häradsrätten beaktat, att de huvudsakliga tillgångarna i parternas bo visserligen utgöras av mannen tillhörig fast egendom men att ej oväsentlig del av mannens lön måst tagas i anspråk för avbetalning av hans skulder och *hustrun haft att i betydande utsträckning genom eget förvärvsarbete bidraga till familjens försörjning.*» (vår kurs.)

Med hänsyn till att man på grundval av Beckmans uttalande i fråga om fallet NJA 1952 C 525 kan antaga, att särskilda skäl för jämkning av giftorättsreglerna i vissa fall kan ligga bakom domstolarnas avgöranden i frågor om skadestånd vid äktenskapsskillnad, kan det väl icke anses som uteslutet, att HovR:ns dom blivit en annan i fallet om icke hustrun »i betydande utsträckning genom eget förvärvsarbete» bidragit till familjens försörjning. I det aktuella fallet ansågs det sålunda möjligen rimligt, att den otrogna hustrun erhöll sin giftorättsandel, jfr NJA 1960 C 1047 nedan.

I »Beckman-fallet» *NJA 1960 C 1047* där hustrun — som i maj månad 1959 lämnat makarnas hem — begått äktenskapsbrott första gången under hösten 1959, bestod boet också huvudsakligen av en mannen tillhörig fastighet, vilken denne förvärvat före äktenskapets ingående. HR:n fann utan

vidare mannen grovt kränkt och berättigad till skadestånd. HovR:n däremot anförde följande:

»Om de ekonomiska förhållandena i äktenskapet ha parterna i hovrätten upplyst följande. *Tillgångarna i boet, vilka i huvudsak utgöras av en jordbruksfastighet, ...*, ha ett värde av 32 600 kronor. Skulderna uppgå till 15 600 kronor. *Fastigheten, som förut tillhört mannens föräldrar inköptes obebyggd* för 8 000 kronor, *varvid mannen i pengar tillsköt 3 000 kronor, som han erhållit i arv.* För gäldande av den resterande köpeskillingen och bekostande av erforderligt husbygge har upptagits lån. Mannen har helt ägnat sig åt gårdens drift och hade därav år 1958 en till statlig inkomstskatt taxerad inkomst av 2 060 kronor. *Hustrun har under äktenskapet haft anställning* som fabriksarbeterska fem år och förtjänat 10 000–13 000 kronor om året. ... *Av sin inkomst har hon dels lämnat bidrag till parternas gemensamma levnadsomkostnader och dels utgivit 5 500 kronor till amortering av skulden på fastigheten. Parterna ha sammanstämmande uppgivit att de i juni 1959 blivit ense om att äktenskapet borde upplösas.*

Enär hustrun såvitt visats ej med hor brutit äktenskapet förrän sammanlevnaden upphört samt talan väckts angående hemskillnad och äktenskapsskillnad, kan hon ej anses ha genom sitt förhållande grovt kränkt mannen. Mannen är därför ej berättigad till skadestånd.» (vår kurs.)

Beträffande detta fall uttalar *Beckman,* som tidigare framgått, att vissa skäl för jämkning av giftorättsreglerna åberopades i fallet, »men något skadestånd utdömdes ej, ty hustrun ansågs ej ha genom sitt förhållande grovt kränkt mannen, då hon såvitt visats ej med hor brutit äktenskapet förrän sammanlevnaden upphört samt talan väckts angående hemskillnad och äktenskapsskillnad». — Enligt vårt förmenande kan man icke undgå att ställa frågan, om icke de ekonomiska förhållandena i fallet var en bidragande orsak till utgången. Det måste nämligen synas anmärkningsvärt, att HovR:n, innan den finner, att mannen ej kan anses grovt kränkt, genomgår makarnas ekonomiska förhållanden. Syftet härmed kan icke antagas ha varit annat än att visa, att en hälftendelning av boet *icke* kunde anses direkt obillig för mannen, eftersom hustrun bidragit till makarnas levnadsomkostnader och t. o. m. till amortering av skulderna å fastigheten. Beckman synes därför ha kunnat tillägga, att det faktiskt icke förelåg något direkt skäl för jämkning av giftorättsreglerna i detta fall.

I rättsfallet *NJA 1956 C 454* ogillade däremot HovR:n mannens yrkande om skadestånd på grund av söndring i äktenskapet före otroheten trots att skäl för jämkning av giftorättsreglerna av HR:ns dom att döma verkligen förelåg, se HR:ns dom nedan. I detta fall ansåg HR:n mannen grovt kränkt och berättigad till skadestånd. I fråga om skadeståndsberäkningen anfördes därvid följande:

»Vad härefter angår det belopp, till vilket skadeståndet bör bestämmas anser häradsrätten följande böra beaktas. *Makarnas enda tillgång* är, förutom bohag och personlig lösegendom till mindre värde, *fastigheten. ... Fastigheten utgör god bostad för mannen och barnen. Det synes häradsrätten obilligt, för mannen då äktenskapsskillnad beviljas på grund av förhållanden, som hustrun låtit komma sig till last, skulle nödgas lämna det hem, han uppbyggt för sig och sin familj.*

Häradsrätten anser därför skadeståndet böra bestämmas till belopp, motsvarande hustruns andel i fastigheten.» (vår kurs.)

HovR:n, som ej gjorde någon ändring i vårdnadsfrågan (mannen tillerkändes sålunda vårdnaden), var av en annan mening i skadeståndsfrågan och yttrade:

»...

Hovrätten anser det av utredningen i målet framgå, att *när hustrun lämnade hemmet djup söndring rådde mellan parterna sedan en längre tid tillbaka utan att den ena parten kan lastas därför mer än den andra. Med hänsyn härtill och då hustrun först efter det hon lämnat hemmet brutit äktenskapet med hor, finner hovrätten, att mannen icke kan anses därigenom ha blivit grovt kränkt.* Mannen är därför icke berättigad till skadestånd.» (vår kurs.)

Vi skall så taga upp det av *Beckman* särskilt omnämnda fallet *NJA 1952 C 525*. Målet inleddes med yrkande från hustruns sida om äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 4, enär hon i mars månad 1948 lämnat makarnas hem och makarna därefter under minst tre år levt åtskilda. Mannen ansökte nu om genstämning och yrkade bl. a. äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8 och skadestånd (med 100 000 kronor, eller det lägre belopp, vartill vid blivande bodelning värdet av hustruns andel i makarnas behållna giftorättsgods kunde komma att uppgå). *Boet utgjordes huvudsakligen av en mannen tillhörig jordbruksfastighet. Hustrun ägde ej annan egendom än lösöre av relativt ringa värde. — HR:n fann utan vidare mannen på grund av hustruns äktenskapsbrott grovt kränkt och berättigad till skadestånd. Rättens ordf. var dock skiljaktig och ville ogilla mannens skadeståndsyrkande.*

Enl. rättens ordf. var det utrett i målet, att mannen icke motsatt sig, att hustrun lämnade makarnas hem i mars 1948. Efter separationen fram till hösten 1949 (då hustruns otrohet ägde rum) hade mannen endast vid tre tillfällen sammanträffat med hustrun. För varje gång de träffats hade det (enl. rättens ordf.) stått alltmera klart för mannen, att ett återupptagande av sammanlevnaden icke skulle kunna komma till stånd. Mannen hade dock av religiösa skäl icke velat medverka till en upplösning av äktenskapet. Härefter yttrade rättens ordf.:

»På grund av vad sålunda upptagits finner jag utrett, att parterna på grund av söndring i äktenskapet avbrutit sammanlevnaden i mars 1948 och att denna söndring alltjämt bestått under september och oktober 1949. Med hänsyn härtill och i anseende till vad i målet framkommit om parternas förhållande under sammanlevnaden, finner jag icke den omständigheten att hustrun vid ett tillfälle under september eller oktober 1949 haft intim förbindelse med en annan man kunna ha inneburit, att hon grovt kränkt mannen. Jag anser förty mannen icke vara berättigad till skadestånd av hustrun. ...»

I HovR:n framgick det av båda makarnas uppgifter, att söndring i äktenskapet förelegat sedan lång tid tillbaka. Enl. mannen hade sålunda oenigheten uppstått redan 1946 och ytterligare förvärrats under år 1947. Det hade varit tal om skilsmässa, men mannen hade icke velat medverka till en sådan. *Enligt hustrun förelåg en bestämd schism mellan parterna vid tiden för hennes otrohet, enligt mannen hade dock brytningen vid denna*

tid ännu icke blivit definitiv. Han hade sålunda hoppats, att samlevnaden skulle kunna återupptagas och hustrun hade icke givit honom anledning att misströsta härom. Mannen tillade, att då *han* fick kännedom om hustruns otrohet var denna redan allmänt bekant i hans hemort i vilken ene makens äktenskapsbrott alltid ansåges innefatta en grov kränkning av den andre maken. HovR:n yttrade så:

»Av vad parterna uppgivit framgår att hustrun på grund av söndring mellan parterna flyttat från mannen i mars 1948 och att sammanlevnaden därefter icke återupptagits. Parternas uppgifter giva emellertid tillika vid handen, att parterna icke från början avsett att särlevnaden skulle bliva slutgiltig utan, trots de stora motsättningar, som uppenbarligen förelegat mellan dem, tänkt sig möjligheten av att framdeles åter flytta samman. *Hovrätten,* som beaktar, bland annat, innehållet uti tre av mannen i hovrätten åberopade, från hustrun till honom under tiden mars 1949–mars 1950 avlåtna brev ävensom det förhållandet att parterna — enligt vad de i hovrätten upplyst — vistats tillsammans julen 1949 *anser icke, att hustruns påstående att brytningen mellan parterna varit definitiv redan vid tiden för hennes äktenskapsbrott vinner nöjaktigt stöd av omständigheterna i målet.* I målet framgår icke att hustrun då ännu låtit mannen förstå, att det vore hennes avsikt att icke framdeles återupptaga sammanlevnaden.

Med hänsyn till nu upptagna förhållanden och övriga omständigheter *finner hovrätten* lika med häradsrätten, *att hustrun genom att såsom skett inlåta sig i intim förbindelse med annan man grovt kränkt mannen och att denne på grund därav är berättigad till skadestånd av hustrun. . . .*» (vår kurs.)

Beckman har, som tidigare framhållits, direkt uttalat, att särskilda skäl för jämkning av giftorättsreglerna var orsaken till att skadestånd utdömdes i detta fall, i vilket (enl. Beckman) mannen kunde »knappast i och för sig anses avsevärt kränkt». I SvJT 1962, s. 613 (och i de senare upplagorna av Svensk Familjerättspraxis) framhåller dock Beckman, att det naturligtvis icke förhöll sig på det sättet, att enbart de ekonomiska skälen för jämkning av giftorättsreglerna var avgörande. Vad som var *avgörande* var då tydligen det förhållandet, att brytningen mellan makarna (*enl. HovR:ns mening*) *icke kunde anses definitiv vid tidpunkten för hustruns otrohet.*

Fallet NJA 1952 C 525 kan lämpligen jämföras med rättsfallet *NJA 1950 C 192.* I detta hade också otroheten (mannens) begåtts först under tid, då makarna levde faktiskt åtskilda på grund av söndring. HovR:n biföll dock skadeståndstalan, ty man fann — mot mannens bestridande — utrett,

»*att separationen av parterna var avsedd allenast såsom en prövotid och icke såsom en definitiv upplösning av äktenskapet.* Att separationen haft denna innebörd bestyrkes även av det förhållandet, att parterna under sommaren 1948 återupptogo sammanlevnaden för några månader. *På grund av vad sålunda anförts måste därför äktenskapsbrottet — oaktat det skett under separationstiden — anses innebära sådan kränkning av hustrun, att hon är berättigad till skadestånd av mannen.*» (vår kurs.)

(I detta fall innebar dock äktenskapsskillnad knappast någon ekonomisk skada till följd av bodelningen för den oskyldiga hustrun. Hennes behållna giftorättsgods *och enskilda egendom,* som uppgick till ett värde av ca 38 000 kronor, utgjordes nämligen huvudsakligen av enskild egendom, *som hon under äktenskapet erhållit i gåva av mannen*; mannens behållna giftorättsgods uppgick till ett värde av ca 135 000 kronor. — Anmärkas

bör slutligen om detta fall att mannen (enl. hans egen utsaga) redan år 1947 (alltså före separationen) börjat umgås med den andra kvinnan och därvid bl. a. företagit olika resor tillsammans med henne.)

I fallet *NJA 1954 C 92* aktualiserades också frågan om huruvida *brytningen mellan makarna kunde anses definitiv eller icke* redan vid tidpunkten för hustruns otrohet. RR:n ansåg — trots att makarnas sexuella samliv upphört flera år före otroheten och trots att makarna levde faktiskt åtskilda före otroheten — så icke vara fallet och tillerkände därför mannen skadestånd. Omständigheterna var följande.

Mannen, som alltså var kärande i målet, uppgav att det förekommit vissa svårigheter i äktenskapet ända sedan år 1942 på grund av att hustrun visat ringa intresse för honom och hemmet. I april 1950 hade hustrun flyttat till en annan stad S, där hon övertagit en hotellrörelse. Enl. mannen hade det varit meningen, att han i framtiden skulle flytta efter hustrun i S. — Hustrun uppgav, att så alls icke varit meningen. Hon hade flyttat till S för att komma ifrån de odrägliga förhållandena i hemmet förorsakade av mannens uppträdande. Han hade (enl. hustrun) gjort sig skyldig till spritmissbruk, misshandel och skadegörelse i hemmet. — RR:n yttrade, sedan den konstaterat, att mannen visserligen vid några tillfällen uppträtt berusad, men att han icke gjort sig skyldig till allvarligare alkoholmissbruk, följande:

»Det är emellertid tydligt, att *förhållandet i äktenskapet icke varit gott,* vilket särskilt framgår av den ostridiga omständigheten, att *parterna icke haft intimt umgänge med varandra sedan år 1942.* Beträffande anledningen till att hustrun flyttat från hemmet och bosatt sig i S äro emellertid delade meningar mellan parterna. Bland annat den omständigheten, att mannen ekonomiskt bidragit till hustruns övertagande av hotellrörelsen i S *talar dock för att mannen icke insett att en brytning varit förestående.* Det har heller icke framkommit, att fråga om äktenskapsskillnad varit på tal mellan parterna, innan mannen fått kännedom om hustruns otrohet. Vid nu angivna förhållanden måste anses att hustrun genom sin otrohet grovt kränkt mannen . . .» (vår kurs.)

HovR:n, som emellertid fann, att mannen ej kunde anses grovt kränkt och berättigad till skadestånd, anförde i skadeståndsfrågan följande:

»Av vad parterna sålunda anfört finner hovrätten framgå, att det *sedan år 1942 rått söndring mellan dem* och att söndringen under årens lopp alltmera fördjupats. Det är ostridigt att de *icke haft intimt umgänge med varandra sedan 1942,* men det kan icke anses framgå att orsaken härtill varit att söka enbart hos den ena parten. Av hustruns uttalanden såväl vid rådhusrätten som i hovrätten framgår, att hon flyttat från det gemensamma hemmet . . . och bosatt sig i S väsentligen av det skälet, *att hon på grund av söndringen i äktenskapet icke önskade fortsätta sammanlevnaden med mannen. Att hustrun hyst en sådan önskan* kan med hänsyn till vad som blivit upplyst angående förhållandena i äktenskapet *icke ha varit obekant för mannen.*

Den omständigheten att hustrun år 1950 inlett intim förbindelse med en annan man kan under nu angivna förhållanden icke anses ha inneburit att hon grovt kränkt mannen. Denne är således icke berättigad till skadestånd av henne.» (Vår kurs.)

(Om makarnas förmögenhetsförhållanden framgick av akten till HovR:ns dom bl. a. att värdet å mannens giftorättsgods (vari ingick en fastighet) uppgick till ca 28 000 kronor och hans skulder till ca 18 000 kronor; hustrun hade inget behållet giftorättsgods (tillgångarnas värde var ca 11 000 kronor och skulderna uppgick till ca 17 000 kronor).)

I det nu redovisade fallet tog såväl RR:n som HovR:n (fastän de kom till olika resultat i skadeståndsfrågan) bl. a. *fasta på den omständigheten,*

att makarnas sexuella samliv upphört före otroheten. Denne omständighet var också aktuell i »*Beckman-fallet*» *NJA 1956 A 50.* Såväl RR:n som HovR:n fann emellertid hustrun i detta fall genom mannens äktenskapsbrott grovt kränkt. HovR:n fann t. o. m. (bl. a. på grund av att otroheten ägt rum i makarnas hem) att den hustrun tillfogade kränkningen var betydande. Vid skadeståndsberäkningen *beaktade HovR:n särskilt det förhållandet, att hustrun saknade giftorätt i mannens egendom* (vilken egendom var värd över 100 000 kronor). I HovR:n var dock ass. Åhlund skiljaktig och ville ogilla hustruns yrkande om skadestånd bl. a. med hänsyn till att makarnas sexuella samliv upphört före otroheten till följd av frigiditet hos hustrun orsakad av hennes narkotikamissbruk. — HD var också av den meningen, att hustrun ej kunde anses grovt kränkt och ogillade därför hennes skadeståndstalan. Som skäl härför anförde HD följande:

»Vidkommande hustruns anspråk på skadestånd har i målet annat icke visats än att den mannens förbindelse med annan kvinna, som föranlett domen å äktenskapsskillnad, inletts först i dec. 1951. *Redan vid denna tidpunkt var det tydligt, att äktenskapets bestånd — såsom en följd av hustruns narkotikamissbruk — var allvarligt hotat. Hustrun har också ... vitsordat, att mannen* under parternas utresa till Ceylon från Sverige på hösten 1951 *meddelat henne att han* i Stockholm *rådgjort med en advokat om möjligheten att vinna hemskillnad. Vidare må framhållas att samlivet mellan parterna definitivt upphört, när förbindelsen med den andra kvinnan inleddes, samt att hustruns giftmissbruk fortsatt under hela den tid denna förbindelse — hustrun ovetande — varade.* Med hänsyn till vad sålunda anförts kan mannens nämnda förbindelse icke anses hava inneburit sådan kränkning av hustrun att hon är berättigad till skadestånd.» (vår kurs.)

Beträffande detta fall har, som tidigare framhållits, *Beckman* uttalat, att bakom »HD:s dom låg att det i detta fall var rimligt att hustrun i enlighet med äktenskapsförord ej fick någon del i mannens ganska betydande förmögenhet, då det korta och olyckliga äktenskapet framstod som ett experiment som misslyckats». — (Makarna hade efter en kortare bekantskap ingått äktenskap år 1947.) Genom detta uttalande antyder, såvitt vi kan förstå, Beckman (liksom genom sina uttalanden betr. NJA 1952 C 525, 1948 B 1156 och 1953 C4) att ekonomiska skäl kan påverka domstolarnas ståndpunkttagande till frågan om grov kränkning kan anses föreligga eller ej.

I de nyss redovisade fallen NJA 1954 C 92 och 1956 A 50 var bl. a. den omständigheten att makarnas sexuella samliv på grund av söndring i äktenskapet upphört före otroheten av betydelse vid skadeståndsfrågans bedömande. I ett här under c redovisat fall, NJA 1956 C 804, gällde frågan bl. a. vilken betydelse det förhållandet att makarna på grund av kroppsfel hos hustrun ej kunnat ha ett normalt sexuellt samliv borde tillmätas vid bedömandet av frågan om mannens skadeståndsskyldighet för en begången otrohet.

Beträffande fallet NJA 1956 A 50 ovan rekommenderar Beckman en jämförelse med fallet *NJA 1957 C 145.* Likheten mellan dessa båda fall torde främst ligga däri, att söndringen i äktenskapet före otroheten väsentligen förorsakats av kärandens förhållande. I fallet NJA 1957 C 145 hade sålunda *mannen, som var kärande i målet, under äktenskapet i betydande*

utsträckning hängivit sig åt spritdrycker. Vid några tillfällen hade han även uppträtt våldsamt i hemmet. HovR:n, som ogillade mannens skadeståndstalan, konstaterade vidare följande:

»*Mellan parterna är ostridigt, att mannen efter äktenskapsskillnaden brukat intaga sina måltider i hustruns hushåll och även eljest umgås med henne.*

Men hänsyn till vad sålunda förekommit och till parternas förhållanden i övrigt kan den av hustrun, *sedan hemskillnad förberetts och medling skett, begångna otroheten icke anses ha varit i sådan mån kränkande för mannen att han skäligen kan anses berättigad till skadestånd.*» (vår kurs.) (HR:n däremot hade funnit mannen grovt kränkt och berättigad till skadestånd av hustrun.) Se om detta fall även under d.

I det tidigare redovisade fallet NJA 1952 C 525 förelåg enligt Beckman skäl för jämkning av lagens giftorättsregler; i det följande fallet, *NJA 1956 C 879,* var enligt vår mening skälen för en sådan jämkning möjligen ännu starkare. Omständigheterna var följande.

Liksom i NJA 1952 C 525 inleddes det nu aktuella målet med yrkande från hustruns sida om äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 4, *enär hon i juni 1951 (äktenskapet hade ingåtts året innan) lämnat makarnas hem* och makarna därefter ej återupptagit samlevnaden. Mannen genstämde och yrkade äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8 samt skadestånd.

I målet framkom, att hustrun lärt känna den andre mannen redan i april 1951. Efter det hon lämnat makarnas hem i juni 1951, hade hon med vissa avbrott sammanbott med den andre mannen.

Beträffande förhållandena i äktenskapet uppgav hustrun, att stridigheter ganska snart uppstått i det korta äktenskapet. Mannen däremot hävdade, att förhållandena varit ganska bra tills hustrun inledde sin bekantskap med den andre mannen.

Hustrun uppgav, att det *första samlaget med den andre mannen ägt rum i augusti eller september 1951.* — Mannen uppgav, att han efter hustruns avflyttning gjort flera försök att förmå hustrun att återvända till hemmet, det sista försöket hade gjorts vid pingsten 1952. *Enl. mannen hade hustruns förbindelse med den andre mannen väckt stort uppseende i hans (mannens) hemtrakt.*

Vidare kan antecknas att makarnas bekantskap inletts genom att hustrun besvarat en annons ang. ledig plats som hushållerska hos mannen, samt att *mannen ägde en jordbruksfastighet, som han förvärvat före äktenskapet av sina föräldrar och att hustrun icke infört någon nämnvärd egendom i det korta äktenskapet.*

I detta fall blev det sålunda ej heller styrkt, att hustrun begått hor förrän hon avflyttat från makarnas gemensamma hem; p. g. a. preskriptionsbestämmelsen i GB 11: 8 kunde mannen för övrigt endast vinna äktenskapsskillnad på grund av den otrohet, som ägt rum efter det att hustrun och den andre mannen i oktober 1953 återupptagit sin samlevnad. *Såväl HR:n som HovR:n fann emellertid mannen grovt kränkt och berättigad till skadestånd, varvid HovR:n ålade hustrun en strängare skadeståndsskyldighet än HR:n gjort.*

c) I avsnitt II har bl. a. den frågan ställts om *orsaken* till söndringen mellan makarna är av betydelse för skadeståndsfrågans avgörande. Har till exempel en medling, som skett direkt på grund av den otrogne makens förbindelse med den andra kvinnan (eller den andre mannen) innan denna förbindelse blev intim samma betydelse som en medling, som skett på grund av en söndring för vilken den otrogne maken icke huvudsakligen kan lastas? Frågan var aktuell bl. a. i rättsfallet *NJA 1967 C 57.*

I detta fall medgav mannen, att han sedan den 21 november 1965 uppehöll en intim förbindelse med annan kvinna än hustrun. Han bestred likväl hustruns skadeståndsyrkande, enär otroheten begåtts först efter det söndring uppstått i äktenskapet och medling mellan makarna företagits den 16 november 1965. — RR:n yttrade i målet:

»Rådhusrätten finner med hänsyn till vad sålunda upptagits styrkt att allvarligare söndring uppkommit mellan makarna först 1965, att söndringen haft sin grund i mannens förhållande till X samt att detta varit sådant att mannen därigenom grovt kränkt hustrun. Hon är därför berättigad till skadestånd. . . .»

HovR:n, som liksom RR:n ansåg mannen skadeståndsskyldig, yttrade:

»... Äktenskapsskillnad medför enligt lag skadeståndsskyldighet, då den grundas på ena makens förhållande, varigenom denne grovt kränkt den andre. Så får regelmässigt anses vara fallet vid äktenskapsbrott. Särskilda omständigheter kan dock även vid denna skillnadsgrund leda till ett annat bedömande.

Såsom sådana särskilda omständigheter har mannen åberopat att han haft intimt umgänge med X först efter det att söndring i äktenskapet uppstått och medling mellan makarna företagits.» (HovR:n gick därefter igenom parternas motstridiga uppgifter ang. frågan om *när* mannens förbindelse inletts.) »Genom denna bevisning är väl icke tillförlitligen styrkt att de också haft samlag vid tidigare tidpunkt än de själva medgivit, något som icke heller är det för skadeståndsfrågan avgörande. Utredningen visar likväl att de sedan lång tid tillbaka, hustrun ovetande, hade vidmakthållit en förtrolig förbindelse. I målet finns intet som talar för att hustrun givit anledning därtill.

Beaktas bör även att äktenskapsbrottet skett i omedelbar anslutning till att *förhandlingar om hemskillnad ensidigt upptagits av mannen* och innan en faktisk upplösning av sammanlevnaden hunnit ordnas och stabiliseras. *Att medling hållits några dagar tidigare kan i detta hänseende knappast tillmätas någon självständig betydelse.*

På grund av vad sålunda angivits kan det icke anses vara visat i målet att det äktenskapsbrott på vilket äktenskapsskillnaden grundats har skett under sådana särskilda omständigheter att mannen kan undgå skadeståndsskyldighet. . . .»

Av detta rättsfall kan sålunda den slutsatsen dragas att om medling ägt rum eller andra åtgärder för en eventuell skillnad vitagits direkt på grund av den otrogne makens förbindelse med den andra kvinnan (eller den andre mannen) dessa omständigheter enbart icke anses böra medföra skadeståndstalans ogillande. Det är emellertid att märka, att hovrätten icke var enhällig. Hovrättsrådet Bodewall var skiljaktig och yttrade:

»Då alltså enligt vad ovan upptagits mannen icke haft intim förbindelse med X förrän medling mellan honom och hustrun företagits, sammanlevnaden dem emellan upphört och talan väckts angående hemskillnad, kan mannen icke genom sitt förhållande till X anses ha grovt kränkt hustrun.

Skadeståndsskyldighet kan förty icke åläggas mannen.»

Detta fall kan jämföras med två äldre rättsfall, nämligen *NJA 1956 C 804* och *NJA 1960 C 933* samt med ett yngre, nämligen *SvJT 1969 rf. s. 59.*

I det förstnämnda av dessa fall, *NJA 1956 C 804,* gällde frågan icke endast vilken betydelse som borde tillmätas det förhållandet, att den otrogne mannen — efter det han inlett bekantskap med den andra kvinnan men

kort före otroheten — upptagit förhandlingar om skilsmässa utan även vilken betydelse det faktum att normalt sexuellt samliv mellan makarna varit omöjligt på grund av ett kroppsfel hos hustrun borde tillmätas vid prövningen av frågan om mannnens skadeståndsskyldighet. RR:n ogillade hustruns skadeståndsyrkande på grund av det sistnämnda förhållandet. HovR:n däremot tog inte hänsyn till något av dessa båda förhållanden utan biföll hustruns skadeståndsyrkande.

Hustrun uppgav, att det vid äktenskapets ingående visat sig att makarna ej kunde ha normalt sexuellt samliv på grund av ett kroppsfel hos henne. Hon hade dock genom ömhetsbetygelser tillfredsställt mannen i sexuellt hänseende. RR:n fann dock »på grund av vad i målet förekommit mannen icke skäligen böra förpliktas utgiva skadestånd».

I HovR:n uppgav hustrun, att äktenskapet varit lyckligt till dess mannen i april 1955 träffat den andra kvinnan. Det hade under äktenskapet varit tal om att hon borde uppsöka läkare med anledning av sitt kroppsfel men då hon var blyg och då mannen vägrat att följa med henne till läkaren, hade detta ej blivit av. (Nu hade hon dock genomgått operation.) — Mannen uppgav bl. a., att han icke känt sig sexuellt tillfredsställd trots att visst sexuellt samliv förekommit mellan makarna. Den andra kvinnan hade han träffat i april 1955 under sin vistelse å ett konvalescenthem. Samlag mellan dem hade dock förekommit först i juni månad 1955, då han redan genom advokat inlett förhandlingar om skilsmässa. HovR:n, som sålunda biföll hustruns skadeståndsyrkande, anförde:

»Av utredningen i målet finner hovrätten framgå, att mannen genom att kort efter hemkomsten från konvalescensvistelsen sammanflytta med en annan kvinna och med henne genom hor bryta äktenskapet grovt kränkt hustrun. Med hänsyn till omständigheterna får han anses vara skyldig att härför utgiva skadestånd till hustrun. . . .»

(Makarnas behållna giftorättsgods hade ett värde av ca 5 000 kronor. Till egendomen hörde en andel i en egnahemsförening, med vilken andel följde rätt att besitta den *lägenhet* hustrun bebodde.)

I fallet *NJA 1960 C 933* prövades skadeståndsfrågan endast av HovR:n, eftersom RR:n ogillade hustruns yrkande om äktenskapsskillnad. *HovR:n fann hustrun grovt kränkt* och skadeståndsberättigad *på grund av en otrohet, som mannen begått först efter det rätten — på mannens yrkande härom — dömt till hemskillnad mellan makarna.* Två ledamöter var dock skiljaktiga och ville ogilla skadeståndsyrkandet. Omständigheterna i fallet var följande:

Mannen förnekade även i HovR:n otrohet. Det framkom i målet, att mannen lärt känna den andra kvinnan redan år 1956 eller 1957. Först år 1958 hade hustrun fått vetskap om mannens bekantskap med den andra kvinnan. Under 1958 inträffade olika händelser, som gjorde, att hustrun började misstänka, att denna bekantskap var av allvarligare art. Mannen förnekade dock detta. I november 1958 flyttade mannen från makanas hem och i februari 1959 dömde rätten, som ovan framhållits, på mannens yrkande till hemskillnad mellan makarna. Mannen begärde i hemskillnadsmålet att få bli befriad från sin trohetsplikt, något som hustrun dock motsatte sig. Efter hemskillnadsdomen började hustrun (med detektivhjälp) att närmare undersöka mannens förehavanden. Dessa undersökningar gav bl. a. till resultat, att mannen kvällen den 15 maj 1959 varit tillsammans med den andra kvinnan.

HovR:n fann utrett, *dels* att mannen och den andra kvinnan under lång tid umgåtts i en utsträckning, som tydde på att de »hyst djupare än allenast vänskapliga känslor för

varandra», *dels ock* att mannen och den andra kvinnan haft samlag med varandra kvällen den 15 maj 1959. I skadeståndsfrågan yttrade så HovR:n:

»Genom sitt äktenskapsbrott måste mannen anses ha grovt kränkt hustrun. Med hänsyn till att otroheten begåtts under det makarna efter domen å hemskillnad levat åtskilda och med beaktande av vad i övrigt framkommit om förhållandet i makarnas äktenskap finner hovrätten skadeståndet skäligen böra bestämmas till 1 000 kronor.» (Hustrun hade yrkat 5 000 kronor.) — Adj. ledamoten Stapelberg, med vilken hovrättsrådet E. Larsson förenade sig, var skiljaktig i skadeståndsfrågan och anförde:

»Enär mannens otrohet begåtts under det makarna efter domen å hemskillnad levat åtskilda samt någon omständighet i övrigt som kunnat föranleda att hustrun genom mannens otrohet blivit grovt kränkt icke förekommit, finner jag hustrun icke vara berättigad till skadestånd.»

(Akten i målet innehöll ej några direkta uppgifter ang. makarnas förmögenhetsförhållanden.)

I fallet *SvJT 1969 rf. s. 59* uppgav hustrun vid HR:n, att hon i september 1966 börjat misstänka att mannen var henne otrogen. Först under våren 1967 fick hon dock bekräftat, att så var fallet. *Med anledning härav hade medling ägt rum* mellan makarna vilken resulterat i att makarna försonats, sedan mannen lovat att avbryta förbindelsen med den andra kvinnan. Det visade sig dock senare, att mannen icke avbrutit sin utomäktenskapliga förbindelse och sedan ytterligare medlingar med anledning härav företagits, yrkade hustrun äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8 och skadestånd. HR:n anförde i skadeståndsfrågan — sedan rätten konstaterat, att den otrohet, som i tiden låg före en period om 6 månader före talans väckande den 30 augusti 1968 p. g. a. preskriptionsbestämmelsen i GB 11: 8 icke kunde läggas till grund för domen å äktenskapsskillnad — följande:

»Skadestånd kan grundas endast på samma förhållande som lagts till grund för skillnadsdomen. Utrett är att mannen sedan flera år tillbaka upprätthåller intim förbindelse med annan kvinna men enär makarna redan år 1966 diskuterat skilsmässa samt sedan april 1967 företagits 3 medlingsförsök anser HR:n, att hustrun genom mannens otrohet icke utsatts för sådan grov kränkning som för henne skulle medföra rätt till skadestånd.»

I HovR:n uppgav mannen, att förbindelsen med den andra kvinnan inletts i augusti 1966 och att det första samlaget dem emellan då förekom vid ett tillfälle. — HovR:n, som till skillnad mot HR:n fann hustrun grovt kränkt och berättigad till skadestånd, yttrade i skadeståndsfrågan bl. a.:

»Det får antagas att förhållandena i äktenskapet, som enligt båda parterna varit normala till dess mannen på hösten 1966 träffat X, efter detta ej varit de bästa. Parterna har dock under 1 1/2 år därefter fortsatt äktenskapet. Mannen har uppgivit, att han ej tagit något initiativ till medling eller skillnad. Hustruns uppgifter att de *två första medlingarna haft sin grund i mannens otrohet* och hennes önskan att få ventilera familjens problem i anledning därav får tagas för goda. Detsamma gäller hennes uppgifter om att *parterna,* i vart fall som hon uppfattat det, *försonats i samband med envar av dessa medlingar. Mannen får antagas ha insett att hustrun uppfattat resultatet av medlingarna på det angivna sättet. Genom att det oaktat återupptaga den intima förbindelsen med X får mannen anses ha grovt kränkt hustrun.* Hon är därför berättigad till skadestånd. . . .» (vår kurs.) (Det kan tilläggas, att något skäl för jämkning av giftorätts-

reglerna icke förelåg i detta fall; ingendera maken hade nämligen fört med sig några tillgångar av betydelse i boet vid äktenskapets ingående.) (Dessutom uppgick mannens behållna giftorättsgods till betydligt högre värde än hustruns.)

De fyra nu redovisade rättsfallen (NJA 1967 C 57, 1956 C 804, 1960 C 933 och SvJT 1969 rf. s. 59) har sålunda visat, att om medling ägt rum, förhandlingar om skilsmässa inletts, makarna flyttat isär eller om det t. o. m. dömts till hemskillnad mellan makarna före otroheten *direkt på grund av den otrogne makens förbindelse med den andra kvinnan* (eller andre mannen) men innan denna förbindelse blev intim, *så har detta icke ansetts böra medföra skadeståndsrättens bortfallande.* Genom de dissenser, som förekom i hovrätten i två av fallen (NJA 1967 C 57 och 1960 C 933) antyds emellertid att detta icke är så självklart, som man skulle kunna tro.

I det sist refererade fallet ovan, SvJT 1969 rf. s. 59, utdömdes skadestånd för en otrohet, som begåtts under hemskillnad; normalt torde emellertid en otrohet begången först under hemskillnadstid icke medföra skadeståndsskyldighet för den otrogne maken. Av Beckmans rättsfallsöversikter framgår dock, som vi ovan redovisat, att skadeståndstalan ogillats även i ett fall, nämligen *NJA 1956 C 790,* där hemskillnaden förfallit, genom att makarna återupptagit sammanlevnaden före otroheten. Hos Beckman framgår det dock icke av vilken anledning (försoning eller annan omständighet) makarna hade återupptagit sammanlevnaden i detta fall. Härom kan då följande anföras:

Efter domen å hemskillnad hade mannen, som var kärande i det nu aktuella målet, fortsatt att bo kvar tillsammans med hustrun i makarnas hem. Enl. mannen hade det varit underförstått mellan parterna, att han skulle bo kvar i hemmet, ty någon söndring förelåg ej ännu vid denna tidpunkt i äktenskapet. Söndring i äktenskapet hade först uppstått några månader senare, sedan hustrun föranstaltat om hans intagande å psykiatriskt sjukhus. — Enl. hustrun hade det emellertid alls icke varit underförstått mellan makarna, att de skulle fortsätta att sammanbo efter hemskillnadsdomen. Det hade bara blivit så. De hade dock haft skilda sovrum och *något sexuellt samliv mellan makarna hade ej förekommit (vitsordades av mannen).* Söndring i äktenskapet hade uppstått redan år 1951. Då hade mannen velat skiljas men ej hustrun med hänsyn till barnen. Hustrun uppgav vidare, att hon gjort den andre mannens bekantskap ca en månad efter hemskillnadsdomen. Samlag mellan dem hade dock förekommit först några månader efter det att mannen slutgiltigt lämnat makarnas hem.

HR:n, vars dom kom att stå fast, fann med hänsyn till nu angivna omständigheter, att hustrun icke kunde anses ha grovt kränkt mannen. Mannens skadeståndstalan lämnades därför utan bifall.

Vad som nu anförts visar sålunda, att det icke var på grund av att makarna försonats, en faktor som borde kunna antagas vara av betydelse för skadeståndsfrågans bedömande, som hemskillnaden hade förfallit i detta fall. Rättsfallet *NJA 1952 C 620* där skadeståndstalan också ogillades skulle dock möjligen kunna åberopas som bevis för att det saknar betydelse, om hemskillnaden förfallit genom att makarna sammanflyttat på grund av försoning eller på grund av någon annan omständighet. I detta fall hade näm-

ligen hemskillnaden förfallit genom att makarna på grund av försoning åter sammanflyttat. En tid efter det att makarna åter flyttat isär gjorde hustrun sig skyldig till den otrohet, som låg till grund för domen å äktenskapsskillnad. *Då emellertid den återupptagna sammanlevnaden* på grund av förnyade misshälligheter mellan makarna *endast varade några veckor, synes några vittgående slutsatser av detta fall icke böra dragas.*

Att en söndring i äktenskapet icke bör inverka på skadeståndsfrågans bedömande om en *verklig* försoning ägt rum mellan makarna före otroheten visas åtminstone av det av *Beckman* (i 3. och 4. uppl. av Svensk Familjerättspraxis) anförda fallet *NJA 1962 C 899.*

I detta fall blev det styrkt, att hustrun första gången under november månad 1959 begått äktenskapsbrott. Hustrun bestred mannens skadeståndsyrkande under påstående, att sådana misshälligheter på grund av mannens förhållande rått i äktenskapet före otroheten, att han ej kunde anses grovt kränkt. HovR:n anförde i skadeståndsfrågan (HR:n hade ogillat yrkandet om äktenskapsskillnad):

»Hovrätten finner ... utrett, att mindre misshälligheter så småningom uppstått i makarnas äktenskap och att förhållandet mellan dem under 1959 avsevärt försämrats. Mannen har sålunda under nämnda år vid två tillfällen på grund av osämja flyttat hemifrån, varjämte bråk och handgripligheter förekommit mellan makarna. Skulden till den söndring som sålunda förevarit i äktenskapet har dock icke såvitt visats till övervägande del åvilat mannen. *Vid flera tillfällen hava makarna försonats och annat är icke styrkt än att de i november 1959 avsett att fortsätta äktenskapet. Vid sådant förhållande måste hustrun genom sin otrohet anses hava grovt kränkt mannen.* Denne är förty berättigad till skadestånd. ...» (vår kurs.) (Makarnas bo omfattade endast bohag och annat lösöre av obetydligt värde.) —

I fallet var *ass. Oldin skiljaktig* och ville ogilla mannens skadeståndsyrkande. Av dennes votum framgår, att medling mellan makarna ägde rum första gången i april 1959. Det kunde bl. a. med hänsyn härtill hållas för visst att djupgående söndring förelåg i makarnas äktenskap redan under våren 1959, och *omständigheterna föranledde (enl. ass. Oldin) icke till antagande, att förhållandet mellan makarna nämnvärt förbättrades under deras återstående sammanlevnad.*

d) I det tidigare redovisade fallet NJA 1957 C 145 var mannens (kärande i målet) beteende efter äktenskapsskillnaden en bidragande orsak till att skadeståndstalan ogillades. Som bevis för att den oskyldige makens beteende efter vetskap om otroheten kan medföra, att han icke anses grovt kränkt och skadeståndsberättigad anför *Beckman* rättsfallen *NJA 1948 B 1156 och 1953 C 4.* Han omtalar dock icke närmare vari detta beteende bestod. (Däremot upplyser han i annat sammanhang, som tidigare framhållits, att ingendera maken hade nämnvärd förmögenhet eller större inkomst i dessa båda fall.) I 4. uppl. av Svensk Familjerättspraxis (1968) gör Beckman omedelbart efter redovisningen av dessa fall parentetiskt följande tillägg: »Jfr emellertid att hustrun i ... *NJA 1967 C nov.* (NJA 1967 C 957, vår anm.) ansågs ha grovt kränkt mannen, trots att de efter det han fått kännedom om hustruns otrohet fortsatt att sammanbo; ...» (Beträffande det sistnämnda fallet upplyser Beckman icke om, att mannen hade en betydande förmögenhet.)

Av Beckmans kommentar till fallet NJA 1967 C 957 framgår indirekt, att om makarna efter det att den oskyldige maken erhållit kunskap om otroheten fortsatt att sammanbo kan detta medföra, att grov kränkning ej anses föreligga. — Vi skall nu närmare granska rättsfallen NJA 1948 B 1156, 1953 C 4 och 1967 C 957.

I fallet *NJA 1948 B 1156,* i vilket såväl HR:n som HovR:n ogillade mannens yrkande om skadestånd, konstaterade HovR:n dels att förhållandet mellan makarna redan långt före otroheten varit dåligt, dels ock att mannen »*ostridigt låtit den man, med vilken hustrun begått horsbrottet, bo kvar i mannens hem under mer än två månader efter det att denne för mannen omtalat förhållandet*». (vår kurs.) På grund härav kunde mannen icke antagas ha känt sig grovt kränkt av hustruns otrohet. (HR:n hade ogillat mannens skadeståndsyrkande »*med hänsyn till omständigheterna i målet, särskilt parternas förmögenhetsförhållanden*». (vår kurs.) Jfr rättsfallen NJA 1961 C 696, 1954 C 690 och 1953 C 689 under e).

I rättsfallet *NJA 1953 C 4* hade hustrun varit otrogen år 1951. Sedan mannen fått vetskap härom, ville han trots det inträffade fortsätta äktenskapet med hustrun. Makarna överenskom dock om, att hustrun för en tid skulle lämna hemmet. Någon tid efter sin avflyttning från hemmet började hustrun sakna sina barn och bad därför mannen att få återkomma till hemmet. *Mannen gick med härpå under förutsättning av att hustrun accepterade sexuellt samliv med honom.* Sedan hustrun accepterat detta krav återupptogs samlivet mellan makarna. Efter en tid ansåg sig dock hustrun icke längre kunna villfara mannens önskan om samlag med henne. Mannen lämnade då hemmet med barnen och tog därefter ut stämning å hustrun med yrkande om äktenskapsskillnad och skadestånd. Såväl HR:n som HovR:n ogillade mannens talan om skadestånd. HovR:n anförde därvid i skadeståndsfrågan:

»Liksom vid häradsrätten har mannen bestritt, att söndring rått i äktenskapet innan hustrun inlåtit sig med X och att förhållandet mellan henne och mannens föräldrar varit dåligt. Mannen har vitsordat, att han trots hustruns förlöpning till en början velat fortsätta sammanlevnaden med henne och tänkt avstå från att söka äktenskapsskillnad. Han har tillika uppgivit, att han efter det hustrun tagit anställning i H haft intimt umgänge med henne vid olika tillfällen, att hon emellertid vid julen 1951 vägrat honom samlag och förklarat sig i fortsättningen icke vilja ha någon intim förbindelse med honom samt att först därefter brytningen dem emellan blivit definitiv.

Även om mannens önskan att trots hustruns otrohet fortsätta sammanlevnaden och äktenskapet väsentligen må haft sin grund i omsorg om barnen och oavsett huruvida vid tiden för hustruns förbindelse med X söndring rått mellan parterna, kan med hänsyn till vad mannen uppgivit angående sitt handlande därefter samt till omständigheterna i samband med nämnda förbindelse — som måste antagas ha kommit till stånd under inflytande av att hustrun med eller utan fog känt sig isolerad och åsidosatt av sin man — *icke anses ådagalagt att mannen av hennes ifrågakomna beteende blivit i sådan mån kränkt att skadestånd bör utgå.*» (vår kurs.)

Beträffande »Beckman-fallet» *NJA 1967 C 957* må först framhållas att det med hänsyn till att den otrogna hustrun medgav viss skadeståndsskyl-

dighet *ett ogillande av mannens skadeståndstalan* aldrig kunde komma i fråga. Frågan om huruvida grov kränkning förelåg eller icke var emellertid av betydelse vid skadeståndsberäkningen.

I slutet av januari 1966 erhöll mannen vetskap om att hustrun sedan flera år tillbaka varit honom otrogen. Med anledning härav blev det enligt båda makarnas uppgifter tal om skilsmässa mellan makarna. På grund av önskemål härom från hustruns sida beslöt emellertid mannen att vänta med att väcka talan om äktenskapsskillnad tills makarnas dotter i maj 1966 avlagt sin studentexamen. Förhandlingar om den ekonomiska uppgörelsen vid den kommande skilsmässan inleddes dock redan nu enligt mannen. *På grund av makarnas överenskommelse blev emellertid sålunda hustrun kvarboende i makarnas hem men något sexuellt samliv mellan makarna förekom enligt mannen icke efter det han fått vetskap om hustruns otrohet. Han hade icke förlåtit hustrun och det hade icke varit tal om att äktenskapet skulle fortsätta. — Hustrun gjorde dock å sin sida gällande, att makarna efter mannens kunskap om otroheten den 24 januari 1966 haft upprepade samlag med varandra.* Mannen kunde därför ej anses så grovt kränkt, att han var berättigad till högre skadestånd än det av henne medgivna. RR:n fann i skadeståndsfrågan

»det icke tillförlitligen styrkt att makarna efter den 24 januari 1966 haft samlag med varandra. Parentetiskt må tilläggas att om samlag antoges ha förekommit de ej ensamt kunde godtas såsom bevis för att kränkningen varit ringa, särskilt som samlagen skulle ha fortsatt även efter ansökan om äktenskapsskillnad. Hustruns otrohet bör på grund av det anförda anses innebära grov kränkning av mannen. Denne är förty berättigad till skadestånd efter vad med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt

...

Rådhusrätten finner skadeståndet skäligen böra bestämmas till en fjärdedel av makarnas behållna giftorättsgods att utgå vid blivande bodelning.»

HovR:n, som ansåg att kränkningen hade varit av mycket allvarlig art, ändrade på det sättet RR:ns dom att det skadestånd, som hustrun hade att till mannen utgiva bestämdes till två tredjedelar av makarnas behållna giftorättsgods.

De nu redovisade rättsfallen har visat, att den oskyldige makens beteende efter erhållen kunskap om otroheten kan medföra att skadeståndsrätt ej anses föreligga. — I detta sammanhang kan lämpligen framhållas, att om samtycke till otroheten förelegat, så kan det naturligtvis ej bli tal om skadestånd. Otroheten medför nämligen i dylikt fall icke ens rätt till äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8. I ett av *Beckman* i Svensk Familjerättspraxis (3. och 4. uppl.) upptaget fall, *NJA 1964 s. 116,* hade hustrun under lång tid av äktenskapet ägnat sig åt skörlevnad. Mannen yrkade i målet äktenskapsskillnad och skadestånd på grund av hustruns förbindelse med två män X och Y. HovR:n (RR:n fann ej otrohet styrkt och ogillade mannens talan) ansåg det utrett, att mannen måste ägt kännedom om hust-

runs skörlevnad, däremot inte att han givit sitt samtycke till denna. Mannen var därför berättigad att vinna äktenskapsskillnad på grund av hustruns förbindelse med X (otrohet med Y ansågs ej styrkt) *och också berättigad till skadestånd.* HD, som också ansåg mannen berättigad till äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8, *ogillade dock skadeståndsyrkandet* med följande motivering:

»Med hänsyn till den insikt mannen enligt det sagda haft rörande hustruns livsföring kan icke anses, att hennes utomäktenskapliga förbindelse med X inneburit en sådan kränkning av mannen att han är berättigad till skadestånd.»

I ett äldre rättsfall, *NJA 1948 B 1277,* i vilket den oskyldiga hustrun, efter erhållen kunskap om mannens bekantskap med den andra kvinnan, i ett brev till mannen förklarat sig ej vilja stå i vägen för den andra kvinnan ansågs ej heller hinder föreligga för att döma till äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8. I skadeståndsfrågan återfinnes emellertid i HR:s utslag följande märkliga resonemang:

»Vad angår kärandens anspråk på skadestånd åt sig själv och underhållsbidrag åt sig och barnet *finner häradsrätten ej horsbrottet i och för sig böra föranleda rätt till skadestånd,* då käranden i ett brev, vari hon förklarat sig villig till skilsmässa uttryckt sig till svaranden på sådant sätt, att han kunde uppfatta det som om hon icke längre ville motsätta sig hans förbindelse med den kvinna, han sedermera inlett könsförbindelse med. *Men svaranden måste dock genom sitt förhållande i äktenskapet anses hava grovt kränkt käranden; och skadeståndsrätt måste därför i princip anses föreligga.*

Med hänsyn särskilt till det förhållandet, att käranden för närvarande lider av svår och långvarig, i samband med havandeskap under parternas äktenskap uppkommen sjukdom, finner häradsrätten henne emellertid berättigad till underhållsbidrag av svaranden även efter äktenskapets upplösning. Eftersom sådant bidrag i anledning av ändrade förhållanden väl kan jämkas under vad som i äktenskapsskillnadsmålet blir bestämt, men ej uppåt, finner häradsrätten bidraget icke ens i någon mån böra nu bestämmas med hänsyn till de ganska obestämda förhoppningarna om kärandens förbättring, utan utmätas med hänsyn till hennes nuvarande arbetsoförmåga. Då för närvarande käranden ej heller kan bidraga till sonens underhåll, kräves även för denne t. v. ett jämförelsevis högt bidrag.

Med hänsyn till svarandens ekonomiska bärkraft finner häradsrätten *då, att han saknar förmåga att därutöver utgiva skadestånd. För att emellertid bereda käranden möjlighet att erhålla sådant* om hennes förvärvsförmåga skulle återställas och svaranden därigenom skulle kunna bliva berättigad till jämkning i utdömda underhållsbidrag, *finner häradsrätten skäl förordna, att jämkning icke får ske förrän viss tid förlupit. Vad hon på så sätt kan utfå utöver vad som eljest skulle utgått i bidrag till henne och sonen, är alltså att betrakta som ersättning för det skadestånd, hon icke kunnat tillerkännas på annat sätt.*» (vår kurs.)

HovR:n undanröjde HR:ns föreskrift om att jämkning av underhållsbidraget till hustrun ej fick ske förrän viss tid förlupit. *Hustrun blev sålunda icke tillerkänd något skadestånd i detta fall.*

e) Den hittills genomförda genomgången har bl. a. visat, att det stundom kan antagas, att makarnas förmögenhetsförhållanden varit en bidragande

orsak till att skadeståndstalan *bifallits.* Avslutningsvis skall ges exempel på att skadeståndstalan *ogillats* bl. a. med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden.

I rättsfallet *NJA 1961 C 696* (i vilket fall HR:n funnit mannen grovt kränkt och berättigad till skadestånd) ogillade HovR:n skadeståndsyrkandet med följande motivering:

»Även om hustrun genom sitt förhållande till X *kan anses ha kränkt mannen finner hovrätten med hänsyn till boets värde* och omständigheterna i målet att *skadestånd icke bör utgå.*» (vår kurs.)

(HR:n hade i fråga om makarnas förmögenhetsförhållande konstaterat, att parternas tillgångar utgjordes av deras gemensamma lösörebo, som var av låg standard och till ett behållet värde av ca 2 500 kronor.)

Fallet aktualiserar frågan om skadeståndstalan verkligen bör kunna ogillas på grund av att behållningen i boet är låg eller (behållning saknas) i fall, där käranden i och för sig kan anses grovt kränkt. Kan m. a. o. skadeståndet jämkas till noll på grund av boets låga värde? Motiven ger icke stöd härför. Tvärtom sägs uttryckligen i dessa, att även *svarandens inkomstförhållanden skall beaktas vid skadeståndsberäkningen,* jfr följande rättsfall.

NJA 1953 C 689. Detta fall gällde visserligen icke skadestånd vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8 utan vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 3. Det saknar dock betydelse i sammanhanget. HR:n anförde följande i skadeståndsfrågan:

»Det är ostridigt i målet att mannen under bestående äktenskap i två fall inlett förbindelser med andra kvinnor.

Omständigheterna föranleda icke till annat än att mannen härigenom får anses ha grovt åsidosatt sina plikter mot hustrun.» — Därefter genomgicks makarnas förmögenhetsförhållanden — varefter HR:n yttrade:

»*Vid övervägande härav finner häradsrätten det vara uppenbart att mannen endast genom upptagande av ett nytt lån skulle kunna erlägga skadestånd till hustrun.*

Detta strider, enligt häradsrättens uppfattning, mot grunderna för 11 kap. 24 § giftermålsbalken.

Häradsrätten har därjämte beaktat att i mannens giftorättsgods ingått arvfallen egendom till ett värde av 23 000 kronor.

Med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden anser häradsrätten det icke vara skäligt att ålägga mannen skadeståndsskyldighet gentemot hustrun.» (vår kurs.)

Denna dom blev dock icke — helt i enlighet med motiven till GB 11: 24 — godtagen av HovR:n, som anförde:

»*Mannens årsinkomst understiger ostridigt icke 40 000 kronor.*

Hustrun har vunnit hemskillnad jämlikt 11 kap. 2 § första stycket giftermålsbalken, enär mannen genom att inleda förbindelser med andra kvinnor i märklig mån åsidosatt sina plikter mot familjen. *Såsom häradsrätten funnit föranleda omständigheterna icke till annat än att mannen får antagas ha genom dessa förbindelser grovt åsidosatt sina plikter mot hustrun. Jämlikt 11 kap. 24 § giftermålsbalken äger förty hustrun erhålla skadestånd av mannen. Med hänsyn till å ena sidan mannens avsevärda inkomster* samt å andra sidan de betydande underhållsförpliktelser, som åvila honom, ävensom övriga omständigheter *finner hovrätten skäligt bestämma skadeståndet till 4 000 kronor*

att utgå med hälften den 1 januari 1954 och med hälften den 1 januari 1955.» (vår kurs.)

Detta fall kan jämföras med *NJA 1954 C 690* där HR:n (vars dom kom att stå fast) förpliktade mannen att på grund av sin otrohet utge 1 000 kronor i skadestånd, trots att makarnas skulder översteg deras tillgångar.

f) *Sammanfattning av rättsfallsgenomgången under b–e*

Den nu genomförda genomgången har sammanfattningsvis, utöver vad som framkom vid genomgången under II, givit följande resultat. 1) För att skadeståndstalan skall ogillas på grund av söndring i äktenskapet före otrohet är det ej tillräckligt, att söndringen är *akut;* är den direkt orsakad av den skyldige makens förhållande till den andra kvinnan eller andre mannen eller har den eljest sin grund i något denne makes särskilda förhållande, så bör söndringen som sådan icke inverka på frågan om den oskyldige makens skadeståndsrätt (NJA 1956 C 804, 1960 C 933, 1967 C 57 och SvJT 1969 rf. s. 59). 2) Vidare bör söndringen vara *definitiv* för att den skall medföra, att käranden ej kan anses så grovt kränkt, att han är berättigad till skadestånd (NJA 1950 C 192, 1952 C 525 och 1962 C 899) (försoning mellan makarna före otroheten).

Vid kodningen av underrättsmaterialet har det ej varit möjligt att skilja mellan fall där definitiv resp. icke definitiv söndring förelåg. Frågan om när en söndring skall anses definitiv eller icke torde nämligen efter vad genomgången ovan antytt vara en ren värderingsfråga, eftersom det tydligen icke är i och för sig tillräckligt, att söndringen är dokumenterad genom någon yttre omständighet av typ faktisk separation etc. (Vi har endast kunnat beakta om och hur söndringen är dokumenterad: t. ex. om makarna själva uppgav att söndring förelegat, om medling skett, om förhandlingar om skilsmässa inletts osv.)

Undersökningen ovan har vidare antytt, att svaranden kan tänkas bestrida skadeståndsyrkandet även på andra grunder än att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten resp. att den oskyldige makens beteende efter erhållen kunskap om otroheten varit sådant, att han ej kunde anses grovt kränkt. För det första kan då erinras om rättsfallen NJA 1964 s. 116 och 1948 B 1277, där skadeståndstalan ogillades på grund av att den oskyldige makens beteende *före* otroheten utvisade, att han ej kunde anses grovt kränkt. (Något fall där denna grund för ogillande varit aktuell förekommer ej i vårt underrättsmaterial, varför denna grund för talans ogillande icke vidare beaktas här.) För det andra erinras om fallet NJA 1956 C 804 där svaranden bestred skadeståndsyrkandet bl. a. på den grunden, att sexuellt samliv mellan makarna varit omöjligt på grund av kärandens sjukdom. Denna omständighet ansågs dock icke böra medföra skadeståndstalans ogillande. För det tredje slutligen har undersökningen ovan visat, att svaranden kan tänkas bestrida skadeståndsyrkandet under hänvisning till sin svaga ekonomiska ställning (NJA 1953 C 689, 1954 C 690 och 1961 C

696). Det kunde konstateras, att rättspraxis' hållning till frågan om huruvida den sistnämnda omständigheten verkligen bör medföra skadeståndstalans ogillande är oklar. I ett av fallen (NJA 1961 C 696) ogillades nämligen skadeståndstalan bl. a. på den aktuella grunden, medan talan bifölls i de övriga fallen.

Det i avsnitt II gjorda antagandet om att domstolarna vid bedömningen av frågan om käranden kan anses grovt kränkt eller icke stundom låter sig påverkas av frågan om huruvida ekonomisk skada genom äktenskapsskillnaden (här = obilliga verkningar av regeln om likadelning av boet) vållas den oskyldige maken eller ej kan icke anses ha försvagats genom den nu gjorda undersökningen. Tvärtom har detta antagande styrkts, jfr rättsfallen NJA 1952 C 525, 1956 C 879, 1960 C 1047, 1961 C 942 och 1967 C 957 (jfr HovR:n i NJA 1956 A 50 och HR:n i NJA 1956 C 454).

I sammanställning B har på grundval av resultatet av genomgången under b–e formulerats ett antal hypoteser, som (då så varit möjligt) anknutits till relevanta variabler i variabellistan (bilaga 6).

B: 1

Variabler:	Förutsättningar eller omständigheter i målet:
X139: 1, 2 och X145: 1	Svaranden har som skäl mot skadeståndsskyldighet anfört att käranden ej kunde anses grovt kränkt antingen på grund av att söndring rått i äktenskapet före otroheten eller på grund av att kärandens beteende efter erhållen kunskap om otroheten utvisade, att han ej kunde anses grovt kränkt. Det blev ej styrkt i målet, att söndring förelegat eller att käranden betett sig på sådant sätt, att han ej kunde anses grovt kränkt.
↓	
	Förväntad utgång av skadeståndsfrågan: Bifall

B: 2

Variabler:	Förutsättningar eller omständigheter i målet:
X139: 1–2 X145: 2 X153: 2–4 X130: 1–5	Det blev styrkt i målet, att söndring i äktenskapet förelegat redan före otroheten *eller* att den oskyldige maken efter erhållen kunskap om otroheten betett sig på sådant sätt, att han ej kunde anses grovt kränkt. Det blev ej styrkt, att söndringen huvudsakligen orsakats av svaranden genom förbindelsen med den andra kvinnan eller andre mannen eller genom något annat hans särskilda förhållande *och/eller* skäl för jämkning av giftorättsreglerna förelåg ej.
↓	
	Förväntad utgång av skadeståndsfrågan: Ogillande

B: 3

Variabler:	Förutsättningar eller omständigheter i målet:
X139: 1–2 X145: 2 X153: 1, 5 X130: 6, 7	Det blev styrkt i målet, att söndring i äktenskapet förelegat redan före otroheten *eller* att den oskyldige maken efter erhållen kunskap om otroheten betett sig på sådant sätt, att han ej kunde anses grovt kränkt. Söndringen var direkt orsakad genom den otrogne makens förhållande till den andra kvinnan eller andre mannen eller genom något annat denne makes särskilda förhållande *och/eller* skäl förelåg för jämkning av giftorättsreglerna.
↓	
	Förväntad utgång av skadeståndsfrågan: Bifall/Ogillande

B: 4

Variabler:	Förutsättningar eller omständigheter i målet:
X133: 2–6	Svaranden har bestritt skadeståndsyrkandet på annan grund än att käranden ej kunde anses grovt kränkt, t. ex. anfört att hans ekonomiska ställning ej motiverade utdömande av skadestånd.
↓	
	Förväntad utgång av skadeståndsfrågan: Bifall/Ogillande

g) *Testning av hypoteserna*

Enligt hypotesserie B är det icke endast i de fall som var aktuella i hypotesserie A som utgången kan betecknas som oviss. Sådan ovisshet kan även antagas föreligga i de fall, där svaranden bär den huvudsakliga skulden till söndringen (se B:3 ovan) eller i de fall, där svaranden som grund för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet åberopar, att hans ekonomiska ställning ej motiverar utdömande av något skadestånd (se B:4 ovan).

Som framgår av figur B (se nästa sida) föreligger endast beträffande 67 fall (se cirklarna under B: f, B: i, B: j, B: l, B: q och B: s) en bestämd förväntad utgång (bifall eller ogillande). Av dessa 67 fall har utgången i målet i 15 fall »avvikit» från hypotesen.

Anledningen till att antalet »avvikande» fall är mindre i figur B än i figur A är främst att utgången betecknats som oviss i ett betydligt större antal fall i fig. B (se cirklarna under B: c, B: n, B: p och B: u (totalt 91 fall)). B: c (som motsvarar A: c i fig. A) upptar sådana fall där svaranden åberopat annan grund för sitt bestridande än att käranden ej kunde anses grovt kränkt eller också ej åberopat någon särskild grund för sitt bestridande. Anledningen till att utgången betecknas som oviss i dessa fall i figur B men ej i figur A, är att häri ingår några fall där svaranden som grund för sitt bestridande gjorde gällande, att skadestånd ej borde utgå på grund av ekonomiska skäl. — B: n upptar sådana fall där akut söndring i äktenskapet före otroheten var dokumenterad

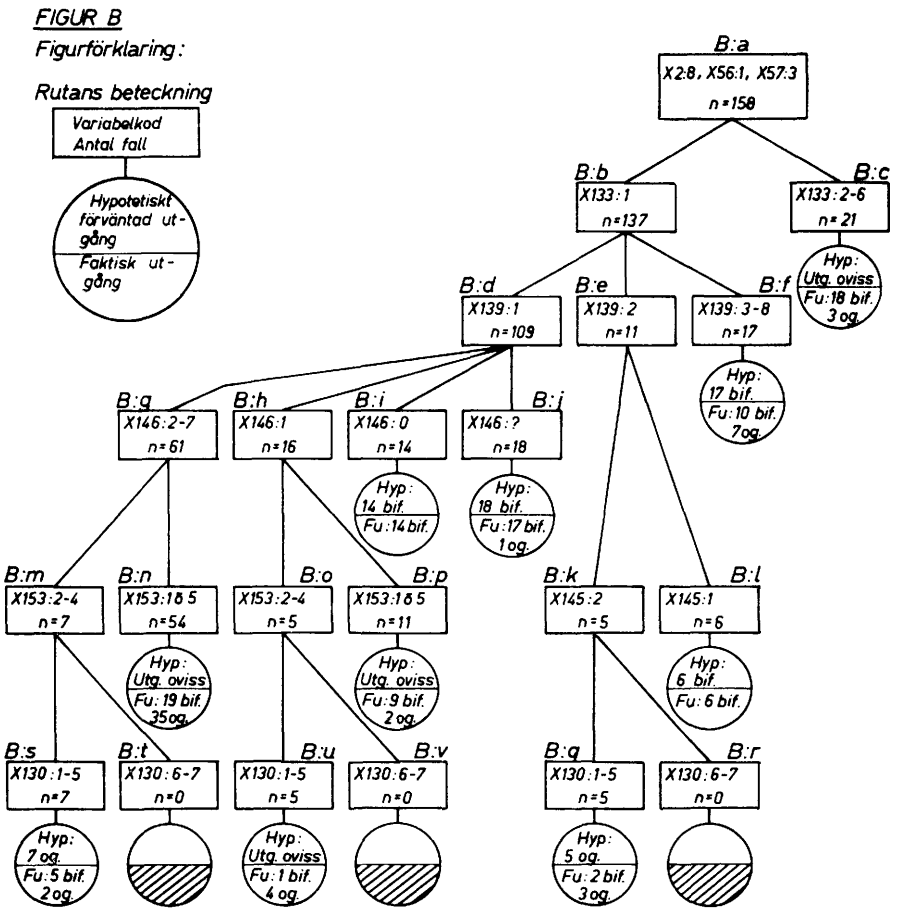

(på sätt som avses i X146: 2–7) och där svaranden huvudsakligen bar skulden till söndringen eller där skuldfrågan ej närmare diskuterades. Genomgången av publicerad rättspraxis gav icke något entydigt svar på frågan om vilken betydelse anledningen till söndringen mellan makarna före otroheten har för skadeståndsfrågans bedömande och vi har därför betecknat utgången som oviss beträffande fallen i B: n. B: p innehåller sådana fall där vi ansett söndringen mindre starkt dokumenterad än i de fall som har variabelvärdena X146: 2–7 och där svaranden huvudsakligen bar skulden till söndringen (eller där skuldfrågan ej närmare diskuterades i domen). Utgången har med hänsyn till dessa båda skäl här betecknats som oviss.

Sammanfattningsvis kan konstateras att underrätternas avgöranden avvikit i många fall även med hänsyn till förväntningarna enligt hypotesserie B. När studiet av likformigheten utsträckes till att omfatta alla de 158 fallen (alltså även de fall där den hypotetiska utgången betecknats som oviss) finner vi, att den ökade differentieringen till följd av att flera omständigheter beaktats givet ett högre förklaringsvärde, nämligen 0,31 än vid testningen i figur A, där förklaringsvärdet var 0,22 (jfr not 1). Även

nu nämnda förklaringsvärde är emellertid så lågt, att det indicerar att underrätternas bedömning av skadeståndsfrågan även *inom* de grupper som motsvaras av cirklarna i figuren sker under beaktande av omständigheter som varierar från fall till fall.[2] De förklaringsvärden som erhållits är så låga, att de inte rimligen kan vara en följd av den delvis subjektiva tolkningen av de rättsfallsöversikter och rättsfall som förf. studerat.

För att erhålla en mera differentierad bild av underrätternas bedömning av skadeståndsfrågan bör statistiska analyser, där en mångfald omständigheter (variabler) samtidigt kan beaktas, genomföras. Sådana analyser presenteras i avsnitt IV.

IV. Analys av vilka faktorer (omständigheter) som haft faktisk betydelse för utgången i underrättsfallen enbart baserad på det insamlade underrättsmaterialet

a) Analyserna i detta avsnitt innehåller förutom tidigare studerade faktorer ett antal faktorer och/eller variabler[3] vars samband med skadeståndsfrågan icke framgått av de föregående undersökningarna. Analysen genomföres obunden av hypoteser såtillvida att vi ej på förhand preciserar några bestämda förväntningar i fråga om dessa variablers samband med utgången. Det bör dock framhållas, att vi icke förväntar oss att någon av dessa kompletterande faktorer eller variabler skall visa sig äga ett *starkare* samband med utgången av skadeståndsfrågan än de variabler som i avsnitt II och III framstått som betydelsefulla (såsom t. ex. frågan om huruvida söndring förelåg i äktenskapet före otroheten eller ej).

Målet med analyserna i detta avsnitt är främst att söka fastslå i vad mån *andra* faktorer kan sägas ha visst samband med utgången av skadeståndsfrågan eller saknar sådant samband. Även om sålunda analyserna i avsnitt IV sker förutsättningslöst vad gäller våra förväntningar beträffande olika faktorers samband med utgången av skadeståndsfrågan är det givet att urvalet av faktorer icke skett förutsättningslöst eller utan system. Fem huvudgrupper av variabler har således medtagits:

1. »bakgrundsvariabler» såsom kärandens kön, makarnas socialgrupp, äktenskapets längd etc.
2. ekonomiska variabler, såsom egendomens art, inkomstförhållanden, underhåll etc.
3. variabler som rör svarandens invändningar mot skadeståndsskyldighet, t. ex. frågan om söndring i äktenskapet.

---

[2] Se t. ex. cirkeln B:n i figuren där skadeståndstalan bifallits i 19 och ogillats i 35 av de 54 fallen.

[3] Med *variabel* avses en storhet, som kan antaga olika värden. Vid de statistiska analyserna kan bearbetning ej ske med mindre fallet har åsatts variabelvärden. *Faktor* används här dels som synonymt med variabel, dels som beteckning på en icke uppmätt gemensam egenskap hos flera variabler.

Tabell 21. *De helt bestridda skadeståndsfallens fördelning på olika domstolskategorier med hänsyn till utgången av skadeståndsfrågan.*

	Ovägda tal						Vägda tal					
	Bifall		Ogillande		Summa fall		Bifall		Ogillande		Summa fall	
Domstolskategori	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
De tre största rådhusrätterna	25	**65,8**	13	**34,2**	38	**100**	42	**65,8**	22	**34,2**	64	**100**
Övriga rådhusrätter	28	**63,6**	16	**36,4**	44	**100**	44	**60,0**	30	**40,0**	74	**100**
Häradsrätt för stad med omgivande landsbygd	29	**64,4**	16	**35,6**	45	**100**	76	**65,9**	40	**34,1**	116	**100**
Häradsrätt enbart för landsbygd	19	**61,3**	12	**38,7**	31	**100**	47	**62,5**	28	**37,5**	75	**100**
Summa	101	**63,9**	57	**36,1**	158	**100**	210	**63,8**	119	**36,2**	329	**100**

4. andra variabler eventuellt relevanta vid graderingen av kränkningen: otrohetens längd, frågan om svaranden gjort sig skyldig till någon kränkning av käranden vid sidan om otroheten, etc.

5. vissa variabler som i sammanhanget har ansetts utgöra »nonsensvariabler».[4]

De multivariata analyserna utföres dels som en AID-analys, dels som multipla regressionsanalyser. Presentationen av de multivariata analyserna föregås av en tabellarisk redogörelse — mångfältstabeller och korrelationstabell över produktmomentkorrelationskoefficienter — för olika faktorers samband med utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande).

b) Den tabellariska redovisningen är främst av utrymmesskäl begränsad till ett fåtal bakgrundsvariabler: X8 (domstolskategori), X13 (hovrättsområde), X26 (makarnas socialgrupp) och X23 (kärandens kön). Redovisningen sker såväl i absoluta (ovägda och vägda) tal som i %.

Som framgår av tabell 21 föreligger ej några signifikanta skillnader mellan olika domstolskategorier vad gäller bifalls- eller ogillandefrekvensen. Härav kan man försiktigtvis dra den slutsatsen, att det för utgången i målet är av ingen eller ringa betydelse om fallet gäller makar i storstad, annan stad eller på landsbygden. Man hade möjligen kunnat vänta sig att bifallsfrekvensen skulle ha varit högre vid domstolar på landsbygden än vid domstolar i storstad eller annan stad, eftersom otrohet möjligen skulle kunna betraktas som en mera grov kränkning på landsbygd än i stad.

Skillnaden i ogillandefrekvens mellan domstolar tillhörande Svea Hovrätts och Göta Hovrätts jurisdiktionsområde uppnår som framgår av

[4] Dvs. variabler som icke rimligen kan tänkas ha någon betydelse för skadeståndsfrågans avgörande, t. ex. den variabel som rör frågan om i vilken form skadestånd yrkats.

Tabell 22. *De helt bestridda skadeståndsfallens fördelning på olika hovrättsområden med hänsyn till utgången av skadeståndsfrågan.*

	Ovägda tal						Vägda tal					
	Bifall		Ogillande		Summa fall		Bifall		Ogillande		Summa fall	
Hovrättsområde	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Svea Hovrätt	21	**50,0**	21	**50,0**	42	**100**	50	**51,8**	47	**48,2**	97	**100**
Göta Hovrätt	17	**81,0**	4	**19,0**	21	**100**	37	**74,7**	13	**25,3**	49	**100**
Hovrätten för Västra Sverige	20	**64,5**	11	**35,5**	31	**100**	47	**65,8**	24	**34,2**	71	**100**
Hovrätten över Skåne och Blekinge	25	**71,4**	10	**28,6**	35	**100**	49	**71,4**	20	**28,6**	69	**100**
Hovrätten för Nedre Norrland	10	**83,3**	2	**16,7**	12	**100**	15	**83,3**	3	**16,7**	18	**100**
Hovrätten för Övre Norrland	8	**47,1**	9	**52,9**	17	**100**	11	**47,1**	13	**52,9**	24	**100**
Summa	101	**63,9**	57	**36,1**	158	**100**	210	**63,8**	119	**36,2**	329	**100**

tabell 22 visserligen signifikansnivån men tabellen ger som helhet betraktad icke något stöd för att det skulle existera några skillnader i bifalls- eller ogillandefrekvensen mellan domstolar tillhörande olika hovrättsområden.[5]

Tabell 23. *De helt bestridda skadeståndsfallens fördelning på olika socialgrupper*[6] *med hänsyn till utgången av skadeståndsfrågan.*

	Ovägda tal						Vägda tal					
	Bifall		Ogillande		Summa fall		Bifall		Ogillande		Summa fall	
Socialgrupp	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I	8	**80,0**	2	**20,0**	10	**100**	15	**81,4**	3	**18,6**	18	**100**
II	29	**65,9**	15	**34,1**	44	**100**	66	**67,1**	32	**32,9**	98	**100**
III	63	**61,2**	40	**38,8**	103	**100**	127	**60,4**	83	**39,6**	210	**100**
Summa	100	**63,9**	57	**36,1**	157	**100**	208	**63,8**	118	**36,2**	326	**100**

En på senare tid livligt debatterad fråga är om socialgruppstillhörighet är en faktor av betydelse i den judiciella beslutsprocessen. Då det gäller tillämpningen av regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad torde socialgrupp vara en faktor som kan beaktas vid skadeståndsfrågans avgörande. Beträffande skadeståndsberäkningen uttalar LB klart, att makarnas sociala ställning är en faktor av betydelse. — Av tabell 23 kan dock icke ut-

[5] Av de sex hovrätterna kan bildas femton par av hovrätter. En χ^2 analys med en frihetsgrad har utförts för vart och ett av dessa femton par. Endast en av de femton möjliga kontrasterna ger signifikant skillnad på 5% nivån.

[6] Uppgift om socialgrupp saknas i ett fall.

Tabell 24. *De helt bestridda skadeståndsfallen fördelade på kärandens kön med hänsyn till utgången av skadeståndsfrågan.*

	Ovägda tal						Vägda tal					
	Bifall		Ogillande		Summa fall		Bifall		Ogillande		Summa fall	
Kärande	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mannen	39	**51,3**	37	**48,7**	76	**100**	87	**53,2**	77	**46,8**	164	**100**
Hustrun	62	**75,6**	20	**24,4**	82	**100**	123	**74,3**	42	**25,7**	165	**100**
Summa	101	**63,9**	57	**36,1**	158	**100**	210	**63,8**	119	**36,2**	329	**100**

läsas några klara skillnader mellan olika socialgrupper vad gäller utgången av skadeståndsfrågan. Sambandet mellan socialgrupp och utgången av skadeståndsfrågan når ej heller signifikansnivån (χ^2 test).

Av tabell 24 framgår att hustruns skadeståndstalan bifallits i en betydligt större utsträckning än mannens. Skillnaden är signifikant.[7] En förklaring härtill kunde naturligt tänkas vara, att mannen i ett större antal fall än hustrun kommit med grundlösa eller obestyrkta invändningar mot skadeståndsyrkandet. En genomgång av materialet visar emellertid att även om hänsyn tages till frågan om de omständigheter som anfördes som skäl mot skadeståndsskyldighet så kvarstår en skillnad mellan könen vad gäller bifalls- eller ogillandefrekvensen. Hustruns skadeståndstalan bifalles sålunda oftare än mannens. Man kan tänka sig olika förklaringar till dessa skillnader. En sådan kan vara att domstolarna oftare betraktar *mannens* äktenskapsbrott som en grov kränkning. En annan förklaring kan vara att det är vårdnadsfrågan i förening med de ekonomiska förhållandena som faktiskt är av betydelse. Är mannen kärande och hustrun skall ha vårdnaden om barnen och om boet dessutom är litet, får ett bifall till skadeståndsyrkandet oftast mycket kännbara konsekvenser för hustrun och barnen. Är hustrun i stället kärande, är ett bifall till skadeståndstalan av stor ekonomisk betydelse för henne, i det att hon får möjlighet att behålla hela eller större delen av boet. En förklaring till att hustruns skadeståndstalan bifalles oftare än mannens, skulle alltså m. a. o. kunna tänkas vara att domstolarna utnyttjar skadeståndet som bodelningskorrektiv i sådana fall där en likadelning, på grund av boets ringa värde och med hänsyn till den vårdnadsberättigade makens och barnens behov, framstår som obillig.

Med hänsyn till att kärandens kön visat sig äga ett visst samband med utgången av skadeståndsfrågan, har vid de följande analyserna en uppdelning skett mellan fall där mannen var kärande och fall där hustrun var kärande. Denna uppdelning motiveras vidare av att vissa variabler är meningsfulla endast om hänsyn tages till kärandens kön.

[7] Skillnadens signifikans är beräknad på sätt som framgår av bil. 7 och gäller såväl före som efter vägning.

De föregående tabellerna utvisar god överensstämmelse mellan vägda och ovägda procenttal. Vi har därför ansett oss kunna begränsa de följande analyserna till det ovägda materialet. Ett annat skäl härtill är att vi velat undvika den svårighet signifikansberäkningar på ett vägt urval medför.

Med den *enkla korrelationsanalysen* har ett förhållandevis stort antal olika variablers samband med *utgången* av skadeståndsfrågan (helt eller delvis bifall/ogillande) studerats. (Även s. k. »nonsensvariabler» har medtagits.) Resultatet av analysen redovisas av utrymmesskäl i bilaga 8. Som framgår av bilagan är det ett förhållandevis litet antal variabler för vilka ett signifikant samband med utgången kunnat konstateras. Beträffande vissa av de variabler, som uppvisat ett signifikant samband med utgången är det dessutom svårt att inse, att de kan ha någon reell betydelse i sammanhanget. Vi skall här begränsa oss till att kommentera de variabler, som enligt korrelationstabellen (bil. 8) har ett signifikant samband med utgången och som dessutom kan förmodas vara av reell betydelse för denna. Först må emellertid framhållas att något påvisbart samband mellan utgången och sådana faktorer som makarnas socialgrupp, äktenskapets längd eller makarnas ålder icke kunnat konstateras. Det synes vidare sakna betydelse om makarna bor i storstad, annan stad eller på landsbygden; något samband mellan utgången av skadeståndsfrågan och variablerna X8–X12 som avser domstolskategori har nämligen ej kunnat konstateras. Ej heller föreligger något säkert samband mellan utgången av skadeståndsfrågan och hovrättsområde (X14–X19). Möjligen kan dock finnas ett visst sådant samband, eftersom domstolar tillhörande Svea HovR (X14) har en högre ogillandefrekvens än domstolar tillhörande övriga hovrättsområden (X15–X19).

De variabler som uppvisar det starkaste sambandet med utgången är icke oväntat sådana som rör frågan om söndring i äktenskapet före otroheten. Sålunda är t. ex. variabel X150 (faktisk separation före otroheten) kraftigt korrelerad med utgången; r= −0,26 då mannen är kärande och −0,35 då hustrun är kärande. Variabel X146 (angivande hur söndring i äktenskapet var dokumenterad) har r-värde = −0,33 när mannen är kärande och −0,52 när hustrun är kärande. Denna variabel innehåller skalvärdena 0–7 varvid hemskillnad före otroheten har det högsta skalvärdet och faktisk separation före otroheten skalvärdet 5. Ett högt skalvärde på X146 medför sålunda hög ogillandefrekvens. Den inbördes ordningen mellan värdena 2–6 i koden är dock möjligen diskutabel. (Beträffande kodningen av X146 må framhållas att då flera av de omständigheter, som anges med variabeln förelegat i ett och samma fall endast en av dessa omständigheter kodats.) Variabel X145 har också ett högt r-värde, nämligen −0,34 för mannen som kärande och −0,37 för hustrun som kärande. Detta innebär, att om svaranden lyckats styrka sitt påstående om att söndring rådde i äktenskapet före otroheten eller sitt påstående om att käranden förlåtit honom etc. så är chanserna för att skadeståndstalan skall ogillas betydligt

större än om svaranden ej lyckats styrka nämnda påstående. Att de hittills berörda variablerna, som samtliga uppvisar korrelationer som överskridit 5% nivån, har ett starkt samband med utgången innebär icke något helt oväntat resultat.

Av större intresse är kanske följande variabler vilkas samband med skadeståndsfrågan icke är lika starkt som de nyss anförda variablerna. Variabel X157 har ett r-värde = 0,30 för mannen som kärande, men −0,04 för hustrun som kärande. Detta antyder, att mannens utsikter (vilka eljest tycks vara sämre än hustruns) för en bifallande dom ökar om otroheten kan anses som särskilt grav kränkning; när hustrun är kärande synes denna faktor vara utan betydelse för utgången. Det bör dock observeras, att antalet fall där otroheten kodats som utgörande en särskilt grav kränkning är litet. — Beträffande variabel X38 (angivande att mannen är kärande och att hustrun skall ha vårdnaden om barnen) är situationen den omvända för mannens del; ogillandefrekvensen är här högre för mannen om hustrun skall ha vårdnaden, r = −0,24.

Ogillandefrekvensen är vidare särskilt hög för mannen om hustrun yrkar underhåll för egen del (X41), r = −0,30. Av intresse är att konstatera att korrelationen byter tecken om mannen i stället är svarande och hustrun som kärande yrkar underhåll för egen del, r = 0,09. Differensen mellan de båda r-värdena når signifikansnivå.[8] En förklaring till att mannens talan ogillats särskilt ofta om hustrun yrkat underhåll för egen del kan möjligen vara, att hustrun i de fall då hon som svarande-part yrkat underhåll icke huvudsakligen var vållande till äktenskapets upplösning. Det kan emellertid också förhålla sig så, att det är en rent ekonomisk faktor som spelat in, nämligen så att hustrun i dessa fall befunnit sig i en mycket svag ekonomisk ställning och att det är just detta förhållande som påverkat utgången av skadeståndsfrågan. Slutligen kan naturligtvis sambandet vara skenbart.

Av de variabler som rör makarnas egendomsförhållanden har X123, X124 och X129 relativt höga r-värden vilket ger en antydan om samband med utgången av skadeståndsfrågan. Antalet observationer som korrelationsberäkningarna bygger på är emellertid i vissa grupper relativt litet, varför det kan vara fråga om skenbara samband. Såväl X123 som X124 anger att bl. a. fastighet ingick i makarnas bo. X123 har r-värde = 0,23 för mannen och −0,14 för hustrun (X124 ett r-värde = 0,23 för mannen och = 0,05 för hustrun), dvs. en antydan om att mannens chanser för en bifallande dom ökar och hustruns minskar, när boet består av bl. a. fast egendom. Av medeltalet för X129 kan utläsas att om mer betydande egendom ingår i boet (t. ex. fastighet) så tillhör egendomen ifråga oftast mannen. X129 har ett r-värde = 0,38 för mannen och −0,01 för hustrun som

[8] Signifikansbedömningen har skett i enlighet med i Documenta Geigy redovisade formler för differenser mellan korrelationskoefficienter. Visserligen avser dessa formler bivariat normalfördelade variabler, medan de här aktuella variablerna är dichotoma, men med hänsyn till materialets och koefficienternas storlek torde detta sakna betydelse.

kärande, dvs. återigen en antydan om att då fastighet eller annan mer betydande egendom ingår i boet och mannen är ägare av denna, så ökar hans möjligheter för en bifallande dom, jfr ovan kommentaren till X123. Vidare kan konstateras att då mannen är kärande och han i sin tur kränkt svaranden (hustrun) så minskar hans utsikter för talans bifallande; är hustrun kärande synes denna faktor ej vara av särskild betydelse. X160 har nämligen ett r-värde = −0,27 när mannen är kärande och −0,19 när hustrun är kärande.

Även om det är tveksamt vilka slutsatser som kan dragas av resultaten av de tabellariska analyserna och av denna enkla korrelationsanalys, så antyds dock för det första att frågan om söndring i äktenskapet före otroheten är en mycket viktig faktor vid skadeståndsfrågans bedömande och för det andra att sådana faktorer som makarnas socialgrupp, äkenskapets längd och makarnas boendeort saknar betydelse för samma frågas bedömande. Vidare kan konstateras, att det synes föreligga *olikheter vad gäller utgången av skadeståndsfrågan mellan fall där mannen är kärande och fall där hustrun är kärande.* Slutligen har också kunnat konstateras samband om än svaga sådana (med hänsyn till det fåtal observationer korrelationsberäkningarna bygger på) mellan makarnas egendomsförhållanden och utgången av skadeståndsfrågan.

c) *Automatic Interaction Detector* (*AID*) programmet möjliggör studier av hur kombinationer av olika förklarande variabler (prediktorer) är relaterade till en beroende variabel, här utgången av skadeståndsfrågan. Analysen genomföres i form av en stegvis uppdelning av undersökningsmaterialet i varandra uteslutande klasser efter värdet på prediktorerna. I varje steg görs en tudelning eller klyvning (»split») i två klasser efter *en* prediktor. Den klassuppdelning som ger den största reduktionen i den icke-förklarade delen av kvadratsumman för den beroende variabeln väljes.

AID-analysen utgör vid analys av multivariata material med en beroende variabel och ett stort antal förklarande variabler ett mycket värdefullt komplement till framförallt regressionsanalysen, främst beroende på att AID-analysen ger indikationer på vissa interaktionseffekter samt därför att tolkningen av resultaten underlättas genom att varje grupp karakteriseras med specifika värden på några ingående prediktorer.

En mera detaljerad redogörelse för AID-programmets innebörd och användningsområde återfinnes hos *Sonquist,* J. A. och *Morgan,* J. N., The Detection of Interaction Effects, samt hos *Sonquist,* J. A., Multivariate Model Building, med vidare hänvisningar. Beträffande möjligheterna att utnyttja AID-analysen vid studiet av legala processer hänvisas här särskilt till *Nagel,* S. S., The Legal Process from a Behavioral Perspective, s. 170 ff. — Slutligen skall i detta sammanhang nämnas att Ingrid *Mattsson* och Christina *Österberg* i en vid Stockholms Universitet framlagd lic.avhandling i statistik, Studier av samband mellan behandling och effekt i multivariata icke-experimentella material med exempel från kriminologien, med AID-analys behandlat det material som utgör

underlaget för Börjesons undersökning, Om påföljders verkningar. Vid presentationen nedan av de av oss genomförda AID-analyserna har vi i stor utsträckning sökt använda samma framställningstekniska förfarande som I. Mattsson och C. Österberg. — Beträffande en jämförelse mellan AID-analys och stegvis regressionsanalys, se *Andersen, R., Smedby, B.* och *Eklund, G.*, Automatic Interaction Detector Program for Analyzing Health Survey Data (i Health Services Research, 6, 1971, s. 165 ff.).

För den AID-analys som här presenteras gäller följande specifikationer

Beroende variabel: X79 (i variabellistan) = utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande)

Material: 158 helt tvistiga skadeståndsfall vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8.

Prediktorer: Nitton prediktorer (betr. närmare detaljer i fråga om variabeldefinitioner, se bil. 6), nämligen X6 (sista siffran i domstolens nr i undersökningen; har medtagits som en »nonsensvariabel»), X7 (underrättstyp), X8 (domstolskategori), X13 (hovrättsområde), X23 (kärandens kön), X26 (makarnas socialgrupp), X41 (hustrun yrkade underhåll för egen del), X119 (egendomens beskaffenhet), X129 (ägenderättsförhållandena om egendom av mer betydande värde ingick i boet), X130 (förvärvssättet betr. egendomen), X133 (anförd grund för bestridandet av skadeståndsyrkandet), X138 (om sådan grund för bestridandet som avses med X135 eller X136 var aktuell; var åberopade omständigheter styrkta eller ej), X139 (anfört skäl för att käranden ej kunde anses grovt kränkt), X145 (var söndring i äktenskapet före otroheten resp. andra åberopade omständigheter styrkta, se närmare X140–145), X146 (hur var söndring i äktenskapet före otroheten dokumenterad), X153 (skulden till söndringen), X157 (otroheten kodad som en särskilt grav kränkning), X158 (svaranden hade kränkt käranden även på annat sätt än genom otrohet) och X159 (käranden hade i sin tur kränkt svaranden).

Saknade värden har genomgående satts = 0.

Prediktortyp: Samtliga prediktorer är behandlade som fria, dvs. före varje tudelning arrangeras varje prediktors värde i fallande ordning efter storleken hos medeltalet för den beroende variabeln. Detta innebär, att efter tudelning kan t. ex. koderna 0, 2, och 5 ingå i en grupp medan övriga koder (värden) kan ingå i en annan grupp.

Vägning: Analysen har utförts utan vägning.

Ingångsparametrar: Split reducibility criterion = 0,011; Split eligibility criterion = 0,01; Minsta grupp-storlek före tudelning = 10.

Speciella ansatser vid denna AID-analys: Prediktor X6, som svarar mot entalssiffran i domstolens nr i undersökningen kan, som redan antytts, betraktas som en ren »nonsens» — eller slumpvariabel. Prediktorn ifråga är försedd med koderna 0, 1, 2, ... 9. Denna variabel kan givetvis icke rimligen utöva något inflytande på utgången av skadeståndsfrågan och i den mån den ger upphov till tudelning kan detta och *senare* tudelningar betraktas som artefakter vilka bör negligeras.

FIGUR C

AID-analys med utgången av skadeståndsfrågan (X79:1 ogillande, X79:0 helt eller delvis bifall) som beroende variabel.

n = antalet fall inom resp. grupp (rektangel). Procenttalen anger i hur många av fallen procentuellt sett skadeståndstalan ogillas. Varje grupp har försetts med ett nr inom ring.

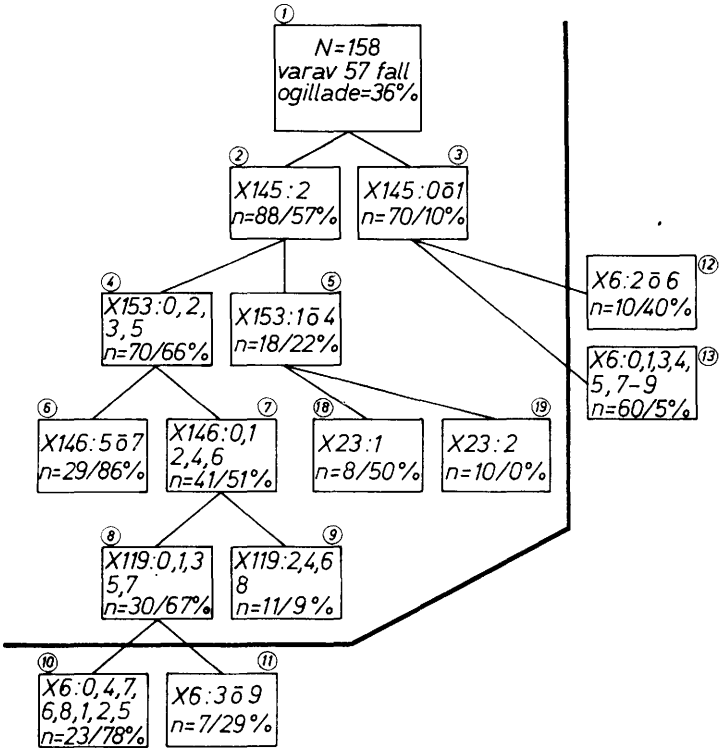

Resultatet av AID-analysen presenteras dels i en *trädfigur* (*figur C*), som beskriver hur materialet successivt delats upp, dels ock i en tabell (tabell 25), som visar hur stor del av variationerna i varje klass, som kan förklaras av några av de väsentligaste prediktorerna.

Kommentar till figur C

Eftersom X6 är en ren »nonsensvariabel» i sammanhanget kan man bortse från de grupper, som ligger till höger om och under den feta linjen i figuren. Kommentarerna begränsas därför till de grupper som ligger till vänster om och över linjen.

Först bör konstateras att *förklaringsvärdet*[9] (R^2) är 0,49, dvs. 49% av

[9] Förklaringsvärdet är beräknat på de slutgrupper, som ligger till vänster om och över den feta linjen efter samma principer som i not 1. De aktuella slutgrupperna har numren 3, 6, 8, 9, 18 och 19.

variationerna i y-värdet (=utgången av skadeståndsfrågan) kan förklaras av de prediktorer som anges till vänster om och över den feta linjen i figuren. Detta förklaringsvärde måste betecknas som »måttligt».

Den första tudelningen erhålles för variabel X145 och innebär, att om svaranden lyckades styrka åberopade omständigheter för att käranden ej kunde anses grovt kränkt, så ligger procenttalet fall där talan ogillats högt (57%). I grupp 3 ingår dels 46 fall där svarandens påstående om söndring etc. (se närmare X139 i variabellistan) ej kunde anses styrkt (i varje fall är det diskutabelt om så kunde anses fallet), dels ock 24 fall för vilka X145 ej var aktuell. I 10% av dessa fall har skadeståndstalan ogillats. — Grupp 2, dvs. den grupp, som bl. a. består av de fall där svaranden lyckades styrka sitt påstående om söndring, tudelas med hänsyn till skuldfrågan (X153) i två grupper, 4 och 5. Grupp 5 består av sådana fall, där svaranden kunde anses huvudsakligen vållande till söndringen i äktenskapet och sådana fall där skuldfrågan väl diskuterades i målet men där det ej blev utrett vem av makarna som kunde anses huvudsakligen bära skuld till söndringen. Här är ogillandefrekvensen betydligt lägre (22%) än i grupp 4, som bl. a. består av sådana fall, där käranden kunde anses huvudsakligen vållande till söndringen. I grupp 4 uppgår som synes ogillandefrekvensen till hela 66%. Märkligt är dock att även sådana fall där skuldfrågan ej närmare diskuterats i målet ingår i grupp 4. Det borde väl nämligen ligga nära till hands att antaga, att om skuldfrågan ej närmare diskuterats, rätten ansett svaranden vara den som huvudsakligen kunde lastas för söndringen i äktenskapet. Fallen ifråga borde därför hellre ha hamnat i grupp 5. — I nästa klyvning delar grupp 4 upp sig i grupperna 6 och 7. Grupp 6 omfattar de fall där det förelåg faktisk separation eller hemskillnad före otroheten. I dylika fall har skadeståndstalan ogillats i hela 86% av fallen. Grupp 7 omfattar de fall där påståendet om söndring i äktenskapet före otroheten var dokumenterat på annat sätt än genom faktisk separation eller hemskillnad eller därest annat anfört skäl mot skadeståndsskyldighet än söndring var styrkt. För grupp 7 är ogillandefrekvensen 51% dvs. betydligt lägre än i grupp 6. — Grupp 7 klyvs i sin tur i grupperna 8 och 9 med hänsyn till egendomens beskaffenhet (X119). Grupp 8 omfattar därvid koderna (värdena) 0, 1, 3, 5 och 7 och grupp 9 koderna 2, 4, 6 och 8 i X119. Någon annan rimlig förklaring till denna uppdelning än att den är ett slumpens verk, kan vi ej finna. — Den sista tudelningen har skett från grupp 5, alltså från den grupp, som bl. a. omfattar de fall där det blev utrett, att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten men där skuldfrågan ej blev närmare utredd eller där svaranden kunde anses huvudsakligen vållande till söndringen. Dessa fall har delats upp på grupperna 18 och 19 med hänsyn till kärandens kön (X23). Grupp 18, där ogillandefrekvensen uppgår till 50%, omfattar därvid de fall, där mannen var kärande och grupp 19 — där skadeståndstalan bifallits i samtliga 10 fall — av fall där hustrun var kärande. Tendensen är sålunda, att mannens skadeståndstalan

ogillas oftare än hustruns; skillnaden här i ogillandefrekvens mellan könen är på gränsen till signifikans på 5 % nivån.

För varje klyvning har värdet på en approximativt normalfördelad testvariabel (t) beräknats.[10] Ett högt t-värde på denna variabel innebär, att vi förkastar en hypotes om att de båda procenttal, som är en följd av en klyvning, överensstämmer. Kontrasten mellan grupp 2 och 3 ger ett t-värde på 5,9 (stark signifikans; $p < 0{,}001$). Kontrasten mellan grupperna 6 och 7 ger ett t-värde på 2,78 och mellan grupperna 8 och 9 ett t-värde på 2,91. Samtliga dessa tre t-värden är signifikanta och svarar mot $p < 0{,}01$. — Det bör dock understrykas, att signifikansanalys vid AID-analys är av tvivelaktigt värde och att den bör bedömas med stor försiktighet, se närmare *Sonquist-Morgan* a. a., s. 124.

En tudelning sker vid varje grupp för den prediktor, som uppvisar det högsta förklaringsvärdet.[11] Ett studium av kol. nr 1 i tabell 25 utvisar, att X145 och X153 praktiskt taget har samma förklaringsvärde. Om man bortser från X146 saknar övriga variabler eller prediktorer förklaringsvärde av intressant storleksordning. — Av kol. 2 i tabellen framgår, att X153, som står närmast i tur, har svarat för nästa tudelning (tudelning av grupp 2). Den prediktor som kommer därnäst är X119, som dock har ett förklaringsvärde under 0,10. — Vid klyvning av grupp 3 uppvisar X139 obetydligt lägre förklaringsvärde än »nonsensvariabeln» X6. Mycket nära ligger också X138. — Vid tudelning av grupp 4 uppvisar X119 nästan samma förklaringsvärde som X146.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att AID-analysen givit ett högre förklaringsvärde ($R^2 = 0{,}49$) än vid testningarna i figurerna A och B.

Av de prediktorer, som framträtt starkt vid AID-analysen, är följande att betrakta som rimliga förklarande faktorer beträffande utgången av skadeståndsfrågan: X145, X153, X146 och X23.

Tudelningen efter X119 (egendomens beskaffenhet) synes ej övertygande och bör avvisas, eftersom risken för artefakt signifikans är påtaglig.

Ett studium av de erhållna procenttalen vid AID-analysen utvisar, att grupp 3 ligger mycket lågt (skadeståndstalan har ogillats i endast 10 % av fallen inom gruppen). Vidare utvisar analysen, att grupp 6 ligger mycket högt (i 86 % av fallen inom gruppen har skadeståndstalan ogillats). Vidare ligger grupp 19, som dock endast omfattar 10 fall totalt, på 0 %, dvs. i samtliga dessa fall har skadeståndstalan bifallits. Dessa grupper exemplifierar det förhållandet, att man med hjälp av AID-analysen vid vissa kombinationer av prediktorvärden kan predicera utgången av skadeståndsfrågan. Andra grupper illustrerar svårigheten att göra en sådan prediktion.

---

[10] t-värde = differensen mellan två gruppers procenttal dividerad med ett spridningsuttryck, som har att göra med den osäkerhet, som vidlåder denna procenttalsdifferens. t-värdet kan också uppfattas som roten ur χ^2 med en frihetsgrad.

[11] Ang. innebörden av förklaringsvärdet, se not 12.

Tabell 25. *Prediktorlista för AID-analys rörande orsakerna till utgången av skadeståndsfrågan. Proportionen av den variation i gruppen som förklaras av varje prediktor.*[12]

Prediktor	Grp 1	Grp 2	Grp 3	Grp 4	Grp 5	Grp 6*	Grp 7
X6	0, 04	0, 091	[0, 17]	0, 11	0, 23	[0, 37]	0, 13
X7	0, 00	0, 00	0, 00	0, 00	0, 00	0, 03	0, 00
X8	0, 00	0, 02	0, 06	0, 03	0, 02	0, 23	0, 01
X13	0, 06	0, 086	0, 06	0, 08	(0, 32)	0, 08	(0, 13)
X23	0, 06	0, 07	0, 01	0, 03	[0, 36]	0, 01	0, 05
X26	0, 01	0, 03	0, 01	0, 04	0, 02	0, 00	0, 02
X41	0, 00	0, 01	0, 00	0, 00	0, 08	0, 02	0, 05
X119	0, 04	(0, 092)	0, 05	(0, 13)	0, 23	(0, 27)	[0, 26]
X129	0, 02	0, 02	0, 00	0, 02	0, 11	0, 08	0, 03
X130	0, 02	0, 03	0, 06	0, 03	0, 13	0, 22	0, 04
X133	0, 05	-	0, 13	-	-	-	-
X138	0, 01	-	0, 16	-	-	-	-
X139	0, 05	0, 04	(0, 17)	0, 06	-	-	0, 10
X145	[0, 234]	↘ -	↘ 0, 00	-	-	-	-
X146	0, 18	0, 07	-	[0, 13]	0, 23	↘ 0, 06	↘ 0, 05
X153	(0, 233)	[0, 13]	-	↘ 0, 02	↘ 0, 01	0, 01	0, 06
X157	0, 02	0, 01	0, 03	0, 02	0, 02	0, 02	0, 04
X158	0, 02	0, 05	0, 02	0, 06	0, 00	0, 02	0, 05
X159	0, 07	0, 03	0, 13	0, 02	0, 00	0, 08	0, 10

Siffrorna 1-7 anger gruppnr i AID-analysen

* = slutgrupp.

↘ = tudelning utförd på denna prediktor.

[ ] = prediktor med bästa förklaringsvärde.

( ) = prediktor med näst bästa förklaringsvärde.

Detta gäller särskilt grupp 7, som ligger på 51 %, dvs. att i 51 % av fallen i denna grupp har skadeståndstalan ogillats och i 49 % av fallen bifallits.

Slutligen bör betonas att ej heller i dessa analyser har sådana faktorer

[12] Proportionen av den variation i gruppen som förklaras av varje prediktor har beräknats på samma sätt för förklaringsvärdet i not 1. Dock måste uppmärksammas att endast två grupper föreligger vid varje beräkning. Vid dichotoma prediktorer är beräkningen mycket enkel. Ifråga om prediktorer som omfattar många variabelvärden kan dock tudelningen ske på många olika sätt. Den tudelning, som ger det högsta förklaringsvärdet för resp. prediktor återges i tabellen, jfr i övrigt beträffande detaljer ifråga om beräkningarna ovan s. 181 f. anförd litteratur.

som socialgrupp, domstolskategori och hovrättsområde visat sig äga någon betydelse för skadeståndsfrågans avgörande.

d) *Den multipla regressionsanalysen* utgör ett komplement till den enkla korrelationsanalysen och AID-analysen.[13] Vid den multipla regressionsanalysen kan man *samtidigt* beakta många förklarande variabler eller *regressorer.* I vår undersökning är dock antalet regressorer, som kan medtagas vid varje analys begränsat till 69, beroende på att vi använt oss av ett standard- eller s. k. biblioteksprogram, nämligen *Hodson Thornber,* Manual for (B34T, 8 Mar 66) a stepwise regression program, vid den automatiska databehandlingen.

Vid databehandlingen har vi använt oss av *stegvis regressionsanalys* vilket innebär, att den regressor, som uppvisar den starkaste positiva eller negativa korrelationen till den beroende variabeln (X79: utgången av skadeståndsfrågan; bifall/ogillande; kodvärdena här omkastade, dvs. 1 = bifall, 0 = ogillande), införes först i analysen. Därefter införes ytterligare en regressor, nämligen den som uppvisar den starkaste partiella korrelationen till den beroende variabeln, sedan hänsyn tagits till den tidigare införda regressorn. Denna stegvisa procedur avbrytes, när den regressor, som står i tur att införas i analysen icke uppnår signifikans på 10 % nivån ($p < 0{,}10$), jfr Thornber a. a.

Eftersom antalet regressorer är så stort, att samtliga icke kan medtagas vid en och samma analys, har denna måst utföras i omgångar. Härvid har de regressorer, som uppnått nyss nämnda signifikansnivå ($p < 0{,}10$) i första omgången medtagits även i andra omgången. Dessutom har ytterligare ett antal regressorer, som befunnits intressanta att studera men som icke uppnått signifikansnivån i den föregående analysen, medtagits i nästa omgång.

Analysen har utförts på följande tre sätt:

A. Samtliga fall där hustrun (82 fall) var kärande respektive mannen (76 fall) var kärande (behandlade var för sig) har underkastats en analys i tre omgångar.

B. Endast de fall, där svaranden som skäl mot skadeståndsskyldighet anförde, att söndring förelegat före otroheten, har behandlats här. 60 fall där mannen var kärande och 49 fall där hustrun var kärande ingår. Även här är mannen och hustrun behandlade var för sig. Endast en analysomgång har utförts.

C. I denna analys har hela materialet, dvs. såväl de fall där hustrun var kärande som de fall där mannen var kärande, ingått (158 fall). Endast en analysomgång har utförts.

---

[13] Se närmare Andersen, R., Smedby, B. och Eklund, G. a. a.

Vid varje analys presenteras vilka regressorer, som medtagits vid den aktuella analysen. För de regressorer som uppnått signifikansnivån presenteras standardfel, regressionskoefficienter och t-värde. Detta t-värde utgör ett mått på hur viktig en viss faktor är som förklaring till den beroende variabelns variation. En regressor (variabel) som uppvisar högt t-värde i analysen kan alltså antagas ha viss betydelse för utgången.[14] — Vid varje analys anges dessutom ett R^2-värde, dvs. kvadraten på den multipla korrelationskoefficienten. R^2-värdet anger hur stor del av den beroende variabelns variation, som kan tillskrivas (eller förklaras av) de införda regressorerna. Om $R^2 = 0$ kan ingenting av variationen (=kvadraten på standardavvikelsen) i den beroende variabeln förklaras av de medtagna regressorerna (variablerna); men om $R^2 = 1$ kan all variation tillskrivas eller förklaras av de medtagna regressorerna. Det sagda innebär, att R^2-värdet bör vara högt för att god förklaring beträffande orsaken till utgången skall anses ha erhållits. I en studie som denna kan R^2-värden mindre än 0,30 betraktas som svaga medan R^2-värden som är högre än 0,50 kan anses tillfredsställande. — För en mer ingående redogörelse för regressionsanalys hänvisas till *Draper* och *Smith,* Applied Regression Analysis. Beträffande signifikansprövningen,[15] se särskilt *Hald,* Statistiske metoder. Beträffande det mass-signifikansproblem, som uppkommer till följd av det stora antalet variabler, se bilaga 7. Se också denna bilaga beträffande misstänkt clustringseffekt.

d: 1) *Regressionsanalys A.*

d: 1:a) *Fall där mannen är kärande (76 fall).* Följande regressorer (variabler) har medtagits vid första analysomgången: X7, X9–12, X14–20, X22, X26–31, X33, X39–50, X53–55, X58, X67, X88, X90, X93, X96, X102, X105, X108–112, X115, X118, X129, X134–136, X138, X140–146, X154–158 och X160.

Följande regressorer har medtagits vid *andra* analysomgången: X14–19, X26, X29, X30, X37–40, X44–48, X50, X52, X54, X60–66, X93, X94, X96–103, X105–107, X113, X114, X120, X134–136, X138, X140–152, X154–158 och X160.

---

[14] För att en regressor skall bli kommenterad har huvudregeln varit, att $p < 0{,}01$, dvs. $|t|$-värde $= \geq 2{,}7$. För att bli medtagen i tabellen räcker det dock att regressionskoefficienten har passerat gränsen $p < 0{,}10$. Skälet härtill är att vi velat göra det möjligt även för faktorer med låg frekvens (unika faktorer) att komma med. I bil. 7 lämnas några närmare synpunkter på vilka konsekvenser nämnda huvudregel kan komma att medföra i fråga om risken för att artefakta (»oäkta») signifikanser blir föremål för kommentarer.

[15] Vid signifikansprövningen har observationerna betraktats som ovägda och oberoende, dvs. hänsyn har varken tagits till att olika fall har tilldelats olika vikter eller till att clusterurval utförts. En särskild analys har dock genomförts, som visar att clustringseffekten icke utövat någon snedvridande inverkan på regressionsanalysen. — Det bör uppmärksammas, att vikterna för olika underrätter avviker måttligt från varandra och att därför det förhållandet att regressionsanalysen utförts på ovägt i stället för på vägt material saknar större betydelse. Jfr bil. 7.

Tabell 26. *Regressionsanalys. Första analysomgången i en serie av tre. Beroende variabel: utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande). Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 10% nivån. Mannen kärande.*

Variabel	Regressions-koefficient	Standard-fel	*t*-värde[a]
X30 (dom å hemskillnad förelåg)	−0,44	0,12	−3,56
X44 (underhållstid enl. H:s yrkande)	−0,11	0,03	−3,70
X145 (av svaranden som skäl för att käranden ej kunde anses grovt kränkt åberopade omständigheter styrkta)	−0,16	0,05	−3,00
X155 (otrohetens längd, se kod i variabellistan i bilaga 6)	0,15	0,06	2,67
X14 (Svea Hovrätt)	−0,25	0,10	−2,53
X39 (mannen tillerkänd vårdnaden om barnen)	0,17	0,09	1,88
X136 (svarandens grund för bestridande av skadeståndsyrkandet = skadestånd ej motiverat p.g.a. ekonomiska skäl)	−0,96	0,37	(−2,62)
X160 (käranden hade i sin tur kränkt svaranden på något sätt)	−0,32	0,12	(−2,62)

$R^2 = 0{,}55$.
[a] t = regressionskoefficient/standardfel. — t-värde inom parentes bör bedömas med stor försiktighet, eftersom variabeln är mycket snedfördelad, t.ex. beroende på att den aktuella omständigheten endast föreligger för ett fåtal fall i materialet.

Den *tredje* analysomgången överensstämmer med den andra beträffande regressoruppsättningen med följande undantag: X52, X113, X114, X154 och X158 har uteslutits och X115 samt X121–128 har i stället medtagits.

Den *tredje* analysomgången överensstämmer resultatmässigt med den andra omgången och är identisk med tabell 27.

Tabell 27. *Regressionsanalys. Andra analysomgången i en serie av tre. Beroende variabel: utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande). Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 10% nivån. Mannen kärande.*

Variabel	Regressions-koefficient	Standard-fel	*t*-värde[a]
X30 (se tab. 26)	−0,41	0,10	−3,91
X44 (se tab. 26)	−0,12	0,03	−4,48
X101 (hustrun hade arbetat under äktenskapet, se kod)	0,19	0,06	3,10
X145 (se tab. 26)	−0,25	0,05	−4,84
X155 (se tab. 26)	0,09	0,05	1,85
X157 (otroheten enl. kod betecknad som särskilt grav)	0,18	0,10	1,80
X14 (se tab. 26)	−0,24	0,09	−2,79
X38 (hustrun tillerkänd vårdnaden om barnen)	−0,14	0,08	−1,88
X136 (se tab. 26)	−0,90	0,32	(−2,78)
X147 (andra faktorer än hemskillnad etc. tyder på söndring, se vidare X146 i variabellistan)	0,44	0,12	3,65
X151 (söndring dokumenterad genom medling)	0,40	0,14	(2,89)
X160 (se tab. 26)	−0,45	0,11	(−3,90)

$R^2 = 0{,}72$.
[a] Jfr not till tab. 26.

Tabell 28. *Regressionsanalys. Första analysomgången i en serie av tre. Beroende variabel: utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande). Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 10% nivån. Hustrun kärande.*

Variabel	Regressions-koefficient	Standard-fel	*t*-värde[a]
X45 (mannens inställning till hustruns underhålls-yrkande vad avser underhållstiden, se kod)	−0,21	0,12	−1,80
X50 (mannens inställning till hustruns underhålls-yrkande vad avser yrkat belopp under 1:a året efter äktenskapsskillnaden, se kod)	0,28	0,12	2,38
X93 (mannen skulle ej arbeta den närmaste tiden efter äktenskapsskillnaden)	−0,54	0,18	(−2,98)
X146 (hur var söndring i äktenskapet före otroheten dokumenterad, se kod)	−0,08	0,02	−5,10
X15 (Göta Hovrätt)	2,26	0,11	2,31
X144 (grund för bestridande av skadeståndsyrkandet; äktenskapet endast ingått för att legitimera makarnas barn)	−0,74	0,21	(−3,49)

$R^2 = 0{,}43$.
[a] Jfr not till tab. 26.

d: 1:b) *Fall där hustrun är kärande (82 fall).* Regressorer: samma regressorer som vid *första* analysomgången beträffande de fall där mannen är kärande, se d: 1:a ovan.

Regressoruppsättningen vid *andra* analysomgången överensstämmer med regressoruppsättningen vid andra analysomgången beträffande fall där mannen är kärande, se d: 1:a ovan.

Den *tredje* analysomgången överensstämmer med den andra beträffande regressoruppsättningen med följande undantag: X52, X113, X114, X154 och X158 har uteslutits och X115 samt X121–128 har i stället medtagits.

Den *tredje* analysomgången överensstämmer resultatmässigt med den andra analysomgången och är identisk med tabell 29.

Tabell 29. *Regressionsanalys. Andra analysomgången i en serie av tre. Beroende variabel: utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande). Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 10% nivån. Hustrun kärande.*

Variabel	Regressions-koefficient	Standard-fel	*t*-värde[a]
X30 (dom å hemskillnad förelåg)	−0,17	0,09	−1,83
X45 (se tab. 28)	−0,23	0,11	−2,20
X50 (se tab. 28)	0,29	0,11	2,70
X93 (se tab. 28)	−0,57	0,17	(−3,32)
X146 (se tab. 28)	−0,08	0,02	−5,25
X15 (se tab. 28)	0,29	0,10	2,87
X66 (skadeståndsyrkandet var bestämt på särskilt sätt, se kod)	0,55	0,15	(3,66)
X144 (se tab. 28)	−0,76	0,19	(−3,92)

$R^2 = 0{,}53$.
[a] Jfr not till tab. 26.

d: 1:c) *Kommentar till regressionsanalys A (tab. 27 och 29).*

I princip kommenteras endast t-värden större än 2,7 och mindre än −2,7.[16]

Fall där mannen är kärande (tab. 27). Högsta t-värdet uppvisar variabel X145 och innebär, att om hustrun lyckas styrka de omständigheter hon åberopat som grund för att mannen ej kan anses grovt kränkt, så blir mannens skadeståndstalan ofta ogillad. Är dokumentationen av söndring i äktenskapet så stark att dom å hemskillnad förelåg så innebär detta en ytterligare chans för hustrun, att mannens skadeståndstalan ogillas: t = −3,91 för X30. Är å andra sidan söndringen endast svagt dokumenterad, så ökar utsikterna för mannen att vinna bifall: t-värdet = 3,65 för X147. Dessa resultat påminner om resultaten i AID-analysen. Det näst högsta t-värdet uppvisar X44. Innebörden härav är att för ju längre tid hustrun (som svarande) yrkat underhåll för egen del, desto högre är ogillandefrekvensen för mannens skadeståndstalan. En rimlig förklaring till detta resultat kan vara, att det är hustruns svaga ekonomiska ställning i dylika fall, som har påverkat utgången, jfr kommentaren till den enkla korrelationsanalysen ovan s. 180. — Det höga t-värdet för X160 framstår som rimligt och innebär, att om mannen (kärande) i sin tur kränkt hustrun, så ökar risken för att mannens skadeståndstalan skall ogillas (t-värde = −3,90). Detta t-värde måste dock värderas med stor försiktighet, eftersom denna situation registrerats endast i ett fåtal fall. — Ovan har antytts att hustruns svaga ekonomiska ställning — övriga omständigheter lika (ceteris paribus) — möjligen kan tänkas vara en faktor som påverkar utgången i negativ riktning för mannen, då han är kärande. Med hänsyn härtill är det höga t-värdet (3,10) för X101 av intresse. Innebörden härav är nämligen, att om hustrun arbetat under äktenskapet med förmodad bättre ekonomisk ställning som följd, så ökar mannens chanser att (ceteris paribus) få sin skadeståndstalan bifallen. — Slutligen kan konstateras att mannens chanser för bifall synes vara mindre, om hans talan prövas av domstol under Svea Hovrätt, än om den prövas av domstol under annan hovrätt, se t-värdet (−2,79) för X14.

Fall där hustrun är kärande (tab. 29). Även vid de analyser som utförts på fall där hustrun är kärande framstår icke oväntat söndringsfrågan som den viktigaste variabeln. X146 angivande hur söndringen i äktenskapet var dokumenterad har här det högsta t-värdet (−5,25) innebärande att om söndringen är starkt dokumenterad så ökar risken för hustrun, att hennes skadeståndstalan skall ogillas. — Variabel X93 anger, att mannen ej skall arbeta den närmaste tiden efter äktenskapsskillnaden och har ett t-värde = −3,32, innebärande att risken för att hustruns skadeståndstalan skall ogillas ökar (ceteris paribus), om mannen ej skall arbeta. Variabel X15 har ett

[16] Jfr not 14.

t-värde = 2,87 och innebär, att hustruns chanser för bifall är högre vid domstol under Göta Hovrätt än vid domstol under annan hovrätt. —

Sammanfattningsvis kan konstateras att de regressorer, som vid nu presenterade regressionsanalyser visat sig äga det starkaste sambandet med utgången av skadeståndsfrågan, rör sådana faktorer som redan vid undersökningarna i avsnitten II och III framstått som betydelsefulla. Genom regressionsanalyserna har dock bl. a. antytts ett samband mellan utgången av skadeståndsfrågan (då mannen är kärande) och hustruns ekonomiska ställning i det att risken för mannen att han skall få sin skadeståndstalan ogillad ökar, om hustrun yrkat underhåll för egen del.

Sådana faktorer som makarnas socialgrupp, boendeort (landsbygd/stad), äktenskapets längd eller egendomens art har icke visat sig äga något samband med utgången.

Förklaringsvärdena vid nu redovisade regressionsanalyser har blivit förhållandevis höga. Det bör dock understrykas, att dessa värden måste bedömas med stor försiktighet. Antalet variabler som haft möjlighet att komma in i analysen är nämligen så många, att även sådana som saknar äkta samband med utgången av en slump kan ha kommit in och påverkat förklaringsvärdena.

d: 2) *Regressionsanalys B.*

I majoriteten av de i undersökningen ingående underrättsfallen (109 fall av 158) har svaranden som skäl för att käranden ej kunde anses grovt kränkt anfört, att söndring rått i äktenskapet före otroheten. Av de tidigare undersökningarna framgår också, att frågan om söndring i äktenskapet före otroheten är en av de viktigaste faktorerna vid skadeståndsfrågans avgörande. Med hänsyn härtill har en speciell analys utförts på de fall där svaranden som skäl mot skadeståndsskyldighet anfört, att söndring rått i äktenskapet före otroheten.

d: 2:a) *Fall där mannen är kärande (60 fall)* och där hustrun invänt att *söndring rått i äktenskapet före otroheten.* Följande regressorer har medtagits vid analysen X9–12, X14–19, X26, X29, X30, X34, X37, X38, X44–48, X50, X53–55, X88, X90, X93, X94, X96, X97, X99–103, X105–107, X113–115, X118, X121–129, X131, X132, X145–152, X154–158 och X160.

d: 2: b) *Fall där hustrun är kärande (49 fall) och där mannen invänt att söndring rått i äktenskapet före otroheten.* Regressorer: samma regressorer som vid analysen av de fall där mannen var kärande.

d: 2:c) *Kommentar till regressionsanalys B (tab. 30 och 31).*

I princip kommenteras endast t-värden större än 2,7 och mindre än −2,7.[17]

[17] Jfr not 14.

Tabell 30. *Regressionsanalys.*
Beroende variabel: utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande).
Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 10% nivån. Mannen kärande.

Variabel	Regressions-koefficient	Standard-fel	*t*-värde[a]
X30 (dom å hemskillnad förelåg)	−0,65	0,12	−5,50
X34 (dom ang. vårdnad)	0,26	0,15	1,73
X44 (underhållstid enl. H:s yrkande)	−0,12	0,03	−4,54
X155 (otrohetens längd, se kod i variabellistan i bilaga 6)	0,18	0,06	3,05
X157 (otroheten enl. kod betecknad som en särskilt grav kränkning)	0,29	0,12	2,41
X148 (disk. om upplösning av äktenskapet före otroheten etc., se kod)	−0,54	0,20	(−2,67)
X149 (intima samlivet mellan makarna upphört före otroheten)	−0,50	0,19	(−2,62)
X150 (faktisk separation före otroheten)	−0,28	0,12	−2,32
X160 (käranden hade i sin tur kränkt svaranden på något sätt)	−0,26	0,13	−2,06

$R^2 = 0{,}63$.
[a] Jfr not till tab. 26.

Fall där mannen var kärande (tab. 30). Analysen har inte resulterat i några beaktansvärda skillnader i jämförelse med regressionsanalys A och föranleder därför ej någon särskild kommentar.

Fall där hustrun är kärande (tab. 31). Beträffande denna analys kan konstateras vissa skillnader jämfört med analys A (tab. 29). Högsta t-värdet

Tabell 31. *Regressionsanalys.*
Beroende variabel: utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande).
Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 10% nivån. Hustrun kärande.

Variabel	Regressions-koefficient	Standard-fel	*t*-värde[a]
X30 (dom å hemskillnad förelåg)	−0,53	0,11	−4,62
X45 (mannens inställning till hustruns underhålls-yrkande vad avser underhållstiden, se kod)	−0,22	0,10	−2,21
X50 (mannens inställning till hustruns underhålls-yrkande vad avser yrkat belopp under 1:a året efter äktenskapsskillnaden, se kod)	0,30	0,10	3,03
X102 (hustrun skulle arbeta under tiden närmast efter äktenskapsskillnaden)	−0,16	0,06	−2,78
X146 (hur var söndringen dokumenterad, se kod)	−0,08	0,02	−4,13
X10 (domstolskategori II)	0,13	0,08	1,71
X37 (mannen vårdnadshavare, se kod)	1,14	0,27	(4,25)
X125 (egendomens art, se kod)	0,77	0,14	(5,45)
X126 (egendomens art, se kod)	0,44	0,17	(2,54)
X147 (andra faktorer än hemskillnad etc. tydde på söndring, se vidare X146 i variabellistan)	−0,34	0,13	−2,67
X150 (faktisk separation före otroheten)	−0,28	0,11	−2,42
X158 (svaranden hade kränkt käranden även på annat sätt än genom otrohet)	0,26	0,06	4,04

$R^2 = 0{,}82$.
[a] Jfr not till tab. 26.

har här X125 angivande att egendom av mer betydande värde ingick i boet. I detta fall ökar hustruns chanser för bifall. Omständigheten ifråga har dock registrerats endast för 4 fall. — Den variabel som uppvisar det näst högsta t-värdet är X30 och innebär, att om dom å hemskillnad förelåg så ökar risken för att hustruns skadeståndstalan skall ogillas, jfr t-värdet för X146. — Det höga t-värdet för X158 (4,04) innebär, att hustruns chanser för bifall helt logiskt ökar, om mannen kränkt henne även på annat sätt än genom otroheten.

Avslutningsvis bör understrykas, att anmärkningen ovan under d: 1:c om att förklaringsvärdena kan vara för höga, gäller i än högre grad beträffande regressionsanalys B, eftersom materialet här är mindre än vid regressionsanalys A.

d: 3) *Regressionsanalys C.*

En regressionsanalys omfattande hela materialet (158 fall) har utförts. Vid denna analys har medtagits några variabler, som innebär ett samtidigt beaktande av kärandens kön. Sålunda har konstruerats en variabel, som är = 1 om mannen är kärande och hustrun skall ha vårdnaden om barnen efter äktenskapsskillnaden, men som är = 0 i övriga situationer. På samma sätt är en variabel = 1 om hustrun är kärande och hustrun arbetat under äktenskapet, men i övriga situationer = 0.

Följande regressorer har medtagits vid analysen (ett K framför variabeln anger, att variabeln konstruerats speciellt för denna analys och därför ej återfinnes i variabellistan i bilaga 6): X9–12, X14–19, X23, X30, X37, X38, X89, X93, X94, X101, X102, X103, X106, X118, X120, X121–128, X129, X130, X131, X132, X134–136, X138, X145, X146, X147–151, X154, X155, X156, X157, X158, X160 och KA (hustrun kärande och mannen tillerkänd vårdnaden), KB (mannen kärande och hustrun tillerkänd vårdnaden), KC (svaranden tillerkänd vårdnaden), KD (hustrun kärande; hustrun hade arbetat under äktenskapet) och KE (mannen kärande; mannen skulle ej arbeta den närmaste tiden efter äktenskapsskillnaden).

Kommentar till regressionsanalys C (tab. 32).

De faktorer, som uppvisar det starkaste sambandet med utgången av skadeståndsfrågan är, liksom vid tidigare analyser, sådana som rör frågan om huruvida åberopade omständigheter mot skadeståndsskyldighet var styrkta eller ej (X145 och X138). Särskilt goda utsikter för en ogillande dom har svaranden om dom å hemskillnad förelåg eller om makarna levde faktiskt separerade före otroheten (X30 och X145). — Om mannen är kärande och hustrun som svarande skall ha vårdnaden om barnen minskar detta (ceteris paribus) utsikterna för mannen att få sin talan bifallen (KB $t = -3{,}06$). Därest käranden i sin tur kränkt svaranden på något sätt (X160) ökar risken naturligt nog för käranden, att hans skadeståndstalan blir ogillad. — Om hustrun är kärande och om hon förvärvsarbetat under äktenskapet

Tabell 32. *Regressionsanalys.*
Beroende variabel: utgången av skadeståndsfrågan (bifall/ogillande).
Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 10% nivån. Samtliga 158 fall.

Variabel	Regressions-koefficient	Standard-fel	*t*-värde[a]
X30 (dom å hemskillnad förelåg)	−0,34	0,08	−4,17
X138 (åberopade omständigheter styrkta vid annan grund för bestridande än att käranden ej kunde anses grovt kränkt)	−0,33	0,11	−3,03
X145 (av svaranden som skäl för att käranden ej kunde anses grovt kränkt åberopade omständigheter styrkta)	−0,17	0,04	−4,15
X156 (otrohetens omfattning)	0,30	0,11	(2,66)
X142 (anfört skäl för att käranden ej kunde anses grovt kränkt: käranden hade erhållit vetskap om otroheten först efter det att söndring var dokumenterad, se kod)	0,70	0,37	(1,85)
X150 (faktisk separation före otroheten)	−0,30	0,09	−3,41
X160 (käranden hade i sin tur kränkt svaranden på något sätt)	−0,34	0,11	−3,21
KA (*hustrun* kärande och *mannen* tillerkänd vårdnaden)	0,55	0,28	(1,96)
KB (*mannen* kärande och *hustrun* tillerkänd vårdnaden)	−0,24	0,08	−3,06
KD (hustrun kärande; hustrun hade arbetat under äktenskapet)	0,13	0,05	2,59

$R^2 = 0{,}46$. Konstanten (interceptet) = 1,03.
[a] Jfr not till tab. 26.

ökar hennes chanser för en bifallande dom (se t-värdet för variabel KD (2,59)). Förklaringen till att en kärande förvärvsarbetande hustru har större chans att få sin skadeståndstalan bifallen än en icke förvärvsarbetande hustru kan möjligen vara, att domstolarna, under i övrigt lika omständigheter, anser det obilligt att ålägga mannen skadeståndsskyldighet i sådana fall, då boet tillskapats uteslutande eller huvudsakligen genom mannens arbetsinkomster. I dylikt fall lider ju hustrun knappast någon ekonomisk skada genom äktenskapsskillnaden, enär hon erhåller halva boet på grund av giftorättsreglerna. Förklaringen till att en hustru som är kärande och som förvärvsarbetat under äktenskapet har större utsikter än en *man* att få sin skadeståndstalan bifallen kan vara, att hustruns ekonomiska ställning är svag även i de fall, där hon arbetat under äktenskapet. — En konkurrerande orsak, som icke kan uteslutas, må vara, att domstolarna regelmässigt ser allvarligare på en otrohet begången av en man än på en otrohet begången av en hustru. Resultatet av regressionsanalysen ger alltså en antydan om att hustrun, under i övrigt lika omständigheter, har större utsikter än mannen att erhålla en dom i sin favör.

— Sådana faktorer som boendeort (landsbygd/stad), hovrättsområde, egendomens art etc. har ej något samband med utgången av skadeståndsfrågan, sedan ovan nämnda faktorer har beaktats.

Förklaringsvärdet vid denna analys uppgår till 0,46, dvs. är något lägre

än vid tidigare regressionsanalyser. En anledning härtill är att söka i det förhållandet att risken för att artefakta eller falska regressorer kommit med i analysen är mindre på grund av materialets större omfång. — De regressorer (faktorer) som vid denna analys visat signifikant samband med utgången av skadeståndsfrågan framstår också som genomgående rimliga.

e) *Kasuistisk genomgång av »avvikande» fall.*

Genom regressionsanalysen erhålles ett uppskattat (predicerat) värde som om det är = 1 innebär, att en bifallande dom borde föreligga, men om det är = 0, att i stället en ogillande dom vore väntad. Vid regressionsanalysen kommer givetvis i vissa fall avvikelser mellan den faktiskt observerade och den med hjälp av regressionsanalysen predicerade utgången i målet att föreligga. Av nedanstående diagram framgår de predicerade värden som erhållits vid regressionsanalys C. Fall där talan bifallits och fall där talan ogillats är i diagrammet redovisade separat. Diagrammet ger en bild av innebörden av det förklaringsvärde, som vid denna analys befunnits uppgå till 0,46.

DIAGRAM 1.

Predicerade värden enligt regressionsekvation, tabell 32.

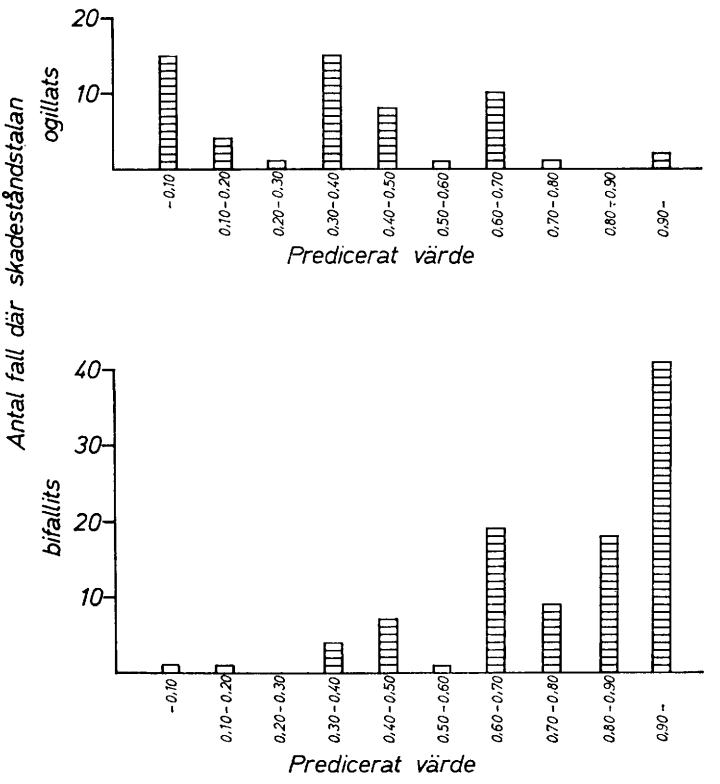

Som framgår av diagrammet är, vad gäller de fall där skadeståndstalan ogillats, avvikelserna från 0 relativt betydande. Det ligger nämligen anmärkningsvärt många fall på värdet 0,40–0,50. De mest avvikande fallen, dvs. sådana som uppvisar värden över 0,70, kommer att studeras närmare nedan. — Beträffande de fall där talan bifallits framgår av diagrammet att många, men långt ifrån samtliga fall ligger på predicerade värden över 0,90. Majoriteten av fall ligger dock på värden av 0,60 och däröver. Några enstaka fall ligger på så låga värden som under 0,20. Dessa fall kommer att bli föremål för en kasuistisk genomgång.

I nedanstående sammanställning framgår de fall (5), som uppvisar den kraftigaste avvikelsen mellan predicerat värde och faktisk utgång och som skall genomgås kasuistiskt.

Nr	Kärande	Faktisk utgång	Predicerat värde enligt regressionsanalys C
961	M	ogillande = 0	0,76, dvs. talan borde ha bifallits
1040	H	ogillande = 0	1,12, dvs. talan borde ha bifallits
1056	H	ogillande = 0	0,95, dvs. talan borde ha bifallits
968	M	bifall = 1	0,12, dvs. talan borde ha ogillats
1030	M	bifall = 1	0,07, dvs. talan borde ha ogillats

Det första fallet är *ID 961*. Enligt resultatet av regressionsanalysen borde mannens skadeståndstalan i detta fall ha bifallits men i realiteten har sålunda talan ogillats. Det framgår icke av domen på vilken grund hustrun bestred skadeståndsyrkandet. Häri ligger förklaringen till att talan enligt regressionsanalysen borde ha bifallits. Rätten yttrade endast följande i skadeståndsfrågan:

»Vad angår skadeståndsyrkandet har makarna uppgivit att de äga endast vanligt lösöre samt bil och TV-apparat. Å bilen finnes en skuld å 4 300 kronor. TV-apparaten är värd 300–400 kronor.

Häradsrätten anser med hänsyn till hustruns svaga ställning något skadestånd ej böra utgå.»

Det kan anmärkas, att hustrun blev tillerkänd vårdnaden om makarnas barn. — Detta fall är av stort intresse, enär det — vilket är synnerligen ovanligt — direkt av domsmotiveringen framgår, att anledningen till att skadeståndstalan ogillades icke var att käranden ej kunde anses grovt kränkt utan svarandens svaga ekonomiska ställning. Fallet antyder, att en av orsakerna till att mannens skadeståndstalan oftare ogillas än hustruns kan vara hustruns svaga ekonomiska ställning. Utgången i detta fall vittnar också om att domstolarna icke är benägna att döma ut symboliska skadestånd. (Det kan tilläggas, att mannen icke klagade i skadeståndsfrågan.)

Även i fallet *ID 1040* borde skadeståndstalan enligt regressionsanalysen ha bifallits. Såväl hustrun som mannen yrkade vid underrätten äktenskapsskillnad på grund av otrohet (GB 11: 8) samt skadestånd. I målet blev

icke utrett, att hustrun varit otrogen men väl att mannen varit detta. Rätten dömde sålunda till äktenskapsskillnad på hustruns yrkande därom och yttrade så i frågan om hustruns yrkande om skadestånd:

»Hustrun har påstått, att mannen, alltsedan makarna... 1959 flyttade till U, grovt försummat sin försörjningsplikt och att makarna levat på den inkomst hustrun hade såsom köksbiträde på en restaurang. Än vidare har hon påstått, att mannen uppträtt hotfullt mot henne och vid ett tillfälle i sådan mån, att hon måst hoppa ut från lägenhetens fönster, varvid hon skadat sig på sådant sätt, att hon ehuru nu icke längre sjukskriven dock led av visst men.

Mannen har å sin sida påstått, att hustrun vid något tillfälle i april 1959 i H misshandlat honom med ett litermått i huvudet ävensom att hon vid åtskilliga tillfällen låtit påskina, att hon gift sig med mannen endast för att vid en på en hemskillnad följande bodelning komma i besittning av så mycket som möjligt av hans giftorättsgods.

Hustrun har icke kunnat styrka, att mannen uppträtt hotfullt mot henne och vad angår misshandeln i H har framkommit, att båda makarna vid tillfället voro kraftigt berusade.

Mannen har i vad gäller hans påstådda försörjningsförsummelser dels hävdat, att familjen levat på hans kapital och dels obestritt påstått, att han varit sjukskriven från slutet av oktober 1959 praktiskt taget i ett till midsommaren 1960.

Beträffande parternas ekonomiska förhållanden är utrett: Hustrun, som förut innehaft anställning ... med en bruttoinkomst av 640 kronor i månaden, har numera ... en inkomst av 20 kronor per halvdag, hon har icke någon förmögenhet men icke heller några skulder, och hon har icke infört någon egendom i boet.

Mannen, som tidigare varit lantbrukare i H, saknar nu arbetsanställning. Hans förmögenhet uppgår till cirka 22 000 kronor, om man utgår från taxeringsvärdet å den av honom ägda men ej i bruk varande jordbruksfastigheten S i H.

Hustrun torde för sin försörjning åtminstone någon tid framåt vara i behov av bidrag från mannen.

Detta bidrag bör skäligen bestämmas till 100 kronor i månaden och utgå under ett år.

Omständigheterna i målet äro sådana, att mannen, oavsett att det styrkts, att han brutit äktenskapet med hor, icke bör åläggas skadeståndsskyldighet till hustrun.»

Anledning till att talan om skadestånd i detta fall enligt regressionsanalysen borde ha bifallits är, att mannen ej lyckades styrka de omständigheter han åberopade till grund för sitt bestridande. Vad som ligger bakom rättens ståndpunkttagande i skadeståndsfrågan kan väl vara dels det förhållandet att stridigheter tydligen rått i äktenskapet, dels det förhållandet att mannen (svaranden) infört all egendom i boet (bl. a. en fastighet).

Detta fall fick en mycket *överraskande utgång i HovR:n,* dit mannen klagade och yrkade ogillande av hustruns yrkande om äktenskapsskillnad samt bifall till sin vid underrätten förda talen om äktenskapsskillnad och skadestånd. (Hustrun bestred bifall till ändringssökandet.) HovR:n fann utrett, att båda makarna varit otrogna och dömde därför till äktenskapsskillnad även på mannens yrkande därom. Vad gäller mannens yrkande om skadestånd yttrade HovR:n följande:

»Vad angår av mannen förd skadeståndstalan är mannen berättigad till äktenskapsskillnad på en grund som innebär, att han blivit grovt kränkt av hustrun. Med hänsyn till vad som i målet blivit upplyst beträffande omständigheterna kring äktenskapets in-

gående och upplösning samt till att äktenskapet varat föga mera än ett år då hustrun flyttade från mannen anser hovrätten att mannen skäligen bör tillerkännas skadestånd motsvarande hustruns andel i hans giftorättsgods. Hovrätten beaktar därvid att hustrun i boet infört allenast lösegendom till ringa värde medan mannen däri infört bl. a. en arvfallen fastighet som, även efter avdrag för intecknad gäld, utgör en icke obetydlig förmögenhetstillgång, men som vid ytterligare gäldsbelastning sannolikt måste försäljas.»

I detta fall träffade otvivelaktigt underrätten ett riktigare avgörande i skadeståndsfrågan än regressionsanalysen. (Vad gäller HovR:ns dom föreligger starka skäl att antaga, att den verkliga orsaken till att mannens skadeståndstalan bifölls var att skäl förelåg för jämkning av giftorättsreglerna, jfr undersökningarna i avsnitten II och III. För att kunna utnyttja skadeståndet som bodelningskorrektiv var emellertid HovR:n naturligtvis tvingad att förklara mannen grovt kränkt genom hustruns otrohet.)

I fallet *ID 1056* invände mannen mot skadeståndsskyldighet, att hustrun ej kunde anses ha blivit grovt kränkt genom hans otrohet, enär hon dessförinnan själv begått äktenskapsbrott. Då det ej blev styrkt i målet, att även hustrun varit otrogen, har fallet ifråga vid regressionsanalysen kommit att framstå som avvikande; skadeståndstalan borde ha bifallits. — Förklaringen till att underrätten ogillade skadeståndstalan var, att mannen ej ansågs ha saknat skäl att tro, att hustrun varit otrogen. Med hänsyn härtill och till att parterna var underåriga och att deras äktenskap, vilket ingåtts några månader efter det deras barn fötts, endast varat cirka ett år, kunde hustrun ej anses ha blivit grovt kränkt och skadeståndsberättigad. (Hustrun klagade ej.)

I fallet *ID 968* hade otroheten begåtts först efter det att makarna faktiskt separerat. Talan borde därför enligt regressionsanalysen ha ogillats. Rätten yttrade endast:

»Enligt vad hustrun uppgivit har äktenskapsbrottet ägt rum under tid då makarna levat åtskilda. Mannen får det oaktat anses ha genom äktenskapsbrottet blivit grovt kränkt.»

Bakom denna dom ligger möjligen en misstanke hos domstolen om att otroheten i verkligheten ägt rum redan före separationen, eller att den direkta orsaken till separationen var hustruns förbindelse med den andre mannen.

I fallet *ID 1030* slutligen borde skadeståndstalan också ha ogillats enligt regressionsanalysen. Hustrun, som var svarande, gjorde gällande, att makarna vunnit hemskillnad första gången redan år 1954. En kort tid därefter hade de med hänsyn till barnen återupptagit sammanlevnaden. Söndring hade dock rått i äktenskapet från denna tidpunkt. Under våren 1959 hade makarna börjat tala om en upplösning av äktenskapet. I oktober 1959 flyttade makarna isär och i december samma år dömdes det till hemskillnad mellan makarna. Sedan rätten konstaterat, att hustrun och X förnekat, att deras förbindelse blivit intim förrän vid jultiden 1959, anförde rätten följande:

»De ha emellertid erkänt, att vissa ömhetsbetygelser kunna ha förekommit mellan dem redan under sommaren 1959. På grund härav och då hustruns påstående, att söndringen i äktenskapet förorsakats av mannen, icke blivit styrkt, finner häradsrätten mannen böra erhålla skadestånd. Detta kan med hänsyn till vad som uppgivits om parternas ekonomiska förhållanden och till omständigheterna i övrigt skäligen bestämmas till 1 500 kronor att utgå vid bodelningen.»

Det kan antecknas, att mannen i detta fall ägde en fastighet och att nettobehållningen i boet uppgick till cirka 8 000 kronor. — I detta fall har vid kodningen söndring i äktenskapet före otroheten ansetts dokumenterad och talan borde därför snarare ha ogillats än bifallits. Anledningen till att talan bifölls kan möjligen vid sidan om de av rätten anförda skälen vara det förhållandet, att mannen ägde en fastighet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att ett studium av de »avvikande» fallen avslöjat, att domstolarna i vissa fall tagit hänsyn till faktorer, som icke kunnat beaktas vid den kvantitativa analysen. Om man hade kunnat bortse från dessa fall skulle förklaringsvärdet ha höjts till ungefär 0,56. Ett sådant förklaringsvärde är så tillfredsställande, att man vågar påstå, att det med hjälp av en regressionsanalys är möjligt att bilda sig en god föreställning om orsakerna till utgången av skadeståndsfrågan.

Även om regressionsanalysen förklarar ungefär hälften av variationen i den beroende variabeln (utgången av skadeståndsfrågan) så kvarstår dock frågan, varför den oförklarade delen är så stor. Det torde knappast väsentligen bero på unika eller sällsynt förekommande omständigheter i fallen.[18] En rimlig förklaring kan möjligen i stället vara, att orsaken ligger i ett varierande synsätt hos olika domare; föreligger två fall med så gott som identiskt lika omständigheter kan vissa domare vilja bifalla och andra domare ogilla talan. Denna förklaring synes förenlig med resultaten av undersökningen av överrättspraxis i avsnitt III. Av denna undersökning framgick att dissenser förekom inom en och samma domstol och att det icke var ovanligt, att de olika instanserna kom till skilda resultat i skadeståndsfrågan.

V. Diskussion och sammanfattning

I motiven till GB 11: 24 uttalar LB, att frågan om huruvida ene maken kan anses så grovt kränkt genom andre makens förhållande, att han vid äktenskapsskillnaden bör berättigas till skadestånd »städse beror på den uppfattning domstolen bildar sig med ledning av omständigheterna i skillnadsmålet». Undersökningarna i detta kapitel har syftat till att på grundval av ett underrättsmaterial utröna vilka omständigheter domstolarna

[18] Visserligen har för vissa av de fem *mest* avvikande fallen, som här studerats, unika eller sällsynta omständigheter förekommit, men likartade fynd har icke erhållits vid en här icke redovisad undersökning av övriga fall, som uppvisar mer eller mindre betydande residualer.

faktiskt beaktar då fråga är om äktenskapsskillnad på grund av otrohet (GB 11: 8).

Av Beckmans rättsfallsöversikter framgick att en faktor av betydelse för utgången av skadeståndsfrågan kan vara konstaterad söndring i äktenskapet före otroheten; en annan faktor den oskyldige makens beteende efter erhållen kunskap om otroheten. Vid en testning på underrättsmaterialet av dessa båda faktorers faktiska betydelse för utgången visade det sig, att denna icke lät sig på ett tillfredsställande sätt förklaras enbart av dessa faktorer. Förklaringsvärdet vid denna analys uppgick till 0,22. Domstolarna handlar sålunda icke i perfekt överensstämmelse med den »normkälla» som Beckmans rättsfallsöversikter kan antagas utgöra.

I syfte att erhålla ett kompletterande underlag för formulering av hypoteser angående orsakerna till utgången av skadeståndsfrågan penetrerades akterna till ett antal överrättsfall. Härvid framkom att en tredje faktor som kan vara av betydelse är, vad som utretts beträffande den huvudsakliga skulden till söndringen i äktenskapet, och att en fjärde möjligen kan vara svarandens ekonomiska ställning. På grundval av dessa faktorer formulerades ett antal hypoteser om utgången, vilka testades i underrättsmaterialet. Det visade sig därvid, att underrätternas bedömning fortfarande avvek från den förväntade. Tack vare ökad differentiering till följd av att flera faktorer här beaktades höjdes dock förklaringsvärdet till 0,31.

Vi ansåg det nu nödvändigt att genomföra en statistisk analys av underrättsmaterialet så att en mångfald omständigheter eller faktorer samtidigt kunde beaktas. Utan en sådan analys skulle det ha varit omöjligt att draga några säkra slutsatser beträffande vilka faktorer som faktiskt har betydelse för utgången av skadeståndsfrågan.

Dessa analyser skedde medelst dels s. k. AID-analys, dels multipla regressionsanalyser. I syfte att underlätta framställningen och sondera olika variablers betydelse föregicks dessa analyser av en tabellarisk (mångfältstabeller och enkel korrelationsanalys) presentation av olika faktorers samband med utgången.

AID-analysen möjliggjorde ett studium av hur kombinationer av olika faktorer är relaterade till utgången, medan vi med den multipla regressionsanalysen samtidigt kunde beakta ett större antal förklarande faktorers betydelse.

AID-analysen klöv materialet huvudsakligen efter svaret på följande faktorer: frågan om huruvida svaranden kunde styrka de omständigheter som låg till grund för bestridandet, skuldfrågan och frågan om hur söndring i äktenskapet före otroheten var dokumenterad. Härutöver antyddes att hustrun som kärande hade större möjligheter än mannen att få sin skadeståndstalan bifallen. Förklaringsvärdet för AID-analysen var högre än för de tidigare analyserna, dock högst 0,49.

Vid den multipla regressionsanalysen behandlades dels fall där hustrun och mannen var kärande var för sig, dels hela materialet utan uppdelning

på kärandens kön. De faktorer som vid de först nämnda analyserna visade sig äga det starkaste sambandet med utgången av skadeståndsfrågan var fortfarande söndringsförhållandena och dokumentationen av söndringen. Dessutom framkom emellertid vid dessa analyser bl. a., att om *mannen* var *kärande* och hustrun yrkat underhåll för egen del så blev mannens skadeståndstalan ofta ogillad. Å andra sidan ökade mannens utsikter för bifall, om hustrun skulle arbeta efter äktenskapsskillnaden. Mannens möjligheter att vinna bifall var mindre, om han i sin tur kränkt hustrun på något sätt och likaledes mindre om hans skadeståndstalan prövats av domstol under Svea Hovrätt än om den prövats av domstol under annan hovrätt. — Vad gäller *hustrun* som *kärande* kunde bl. a. konstateras att hennes utsikter för bifall var större, om talan prövats av domstol under Göta Hovrätt, än om den prövats av domstol under annan hovrätt. Det visade sig vidare, att hustruns möjligheter för bifall minskade bl. a., om mannen ej skulle arbeta efter äktenskapsskillnaden.

Relativt höga förklaringsvärden uppnåddes vid dessa analyser (0,43–0,82) men på grund av materialets begränsade omfattning och det stora antalet variabler, som hade möjlighet att komma med vid de olika analyserna måste förklaringsvärdena värderas med försiktighet. — Störst avseende förtjänar den sist presenterade regressionsanalysen vilken omfattade hela materialet och gav ett förklaringsvärde av 0,46.

De faktorer som vid denna analys visade sig äga ett starkt samband med utgången av skadeståndsfrågan och som föreföll genomgående rimliga var helt naturligt först och främst sådana faktorer som rör frågan om huruvida av svaranden mot skadeståndsskyldighet åberopade omständigheter var styrkta eller ej och frågan om hur söndring i äktenskapet före otroheten var dokumenterad. Vidare framkom, att om käranden i sin tur kränkt svaranden, så ökade (också helt naturligt) risken för käranden att skadeståndstalan blev ogillad.

Mer anmärkningsvärt är det förhållandet, att utsikterna för kärande man att vinna bifall till sin skadeståndstalan kraftigt minskade (ceteris paribus) om hustrun skulle ha vårdnaden om barnen efter äktenskapsskillnaden. Ett annat intressant förhållande var att en hustru som arbetat under äktenskapet hade särskilt goda utsikter att vinna bifall till sin skadeståndstalan. *Underrätterna synes sålunda vara mera benägna (ceteris paribus) att döma i hustruns favör.*

Något samband mellan utgången av skadeståndsfrågan och sådana faktorer som socialgrupp, äktenskapets längd, boendeort (landsbygd/stad), egendomens art etc. kunde icke påvisas genom de multipla regressionsanalyserna.

Vid avgörandet av frågan om huruvida en otrohet kan betecknas som en så grov kränkning av andre maken, att den bör medföra skadeståndsskyldighet torde endast sådana faktorer eller omständigheter som ligger i det förflutna eller före domen böra beaktas. Sådana faktorer är frågan om

huruvida söndring rått i äktenskapet före otroheten, anledningen till söndringen, kärandens beteende efter erhållen kunskap om otroheten och frågan om huruvida käranden i sin tur gjort sig skyldig till någon kränkning av svaranden.

Faktorer som kan hänföras till tiden efter domen bör rimligen icke äga betydelse vid avgörandet av frågan om käranden kan anses grovt kränkt eller icke. Mot det förhållandet att domstolarna är benägna att döma i hustruns favör i mål om skadestånd vid äktenskapsskillnad är väl knappast något att invända, därest det generellt anses, att otrohet utgör en allvarligare kränkning, om den begåtts av mannen än av hustrun. Frågan är dock, om det icke är ekonomiska hänsynstaganden, som utgör förklaringen till hustruns gynnsammare ställning i skadeståndsmålen.

Särskilt förhållandet att hustrun som svarande och vårdnadshavare har goda utsikter att få en dom i sin favör kan peka på, att domstolarna tager hänsyn till hennes som regel svagare ekonomiska ställning vid avgörandet av om mannen skall anses vara grovt kränkt eller ej. Undersökningen styrker därför antagandet om en skiftande praxis vid tolkningen av begreppet grov kränkning. (När det tidigare antytts, att det föreligger en skiftande praxis vid tillämpningen av GB 11: 24 så har som orsak härtill främst andragits skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv i det fallet, att käranden infört mer betydande egendom i boet (Beckman). En skiftande praxis på denna grund antyddes även i undersökningen av överrättspraxis i avsnitt III men icke vid de kvantitativa analyserna av underrättspraxis.) Även om det är förståeligt, att domstolarna tager hänsyn till domens ekonomiska konsekvenser vid bedömningen av om skadestånd skall utgå eller ej, kan det dock icke anses tillfredsställande, att ekonomiska hänsynstaganden påverkar avgörandet av frågan om huruvida grov kränkning föreligger. Uppkomsten av en skiftande praxis på grund av ett hänsynstagande till hustruns ekonomiska ställning vid avgörandet av frågan om huruvida grov kränkning föreligger eller ej hade i varje fall delvis kunnat förhindras om domstolarna i högre grad än som skett bifallit mannens skadeståndstalan men vid skadeståndsberäkningen beaktat hustruns svaga ekonomiska ställning.

Undersökningarna i detta kap. har visat, att det är möjligt att kvantifiera ett rättsligt material av denna typ och behandla detta med statistiska analysmetoder med hjälp av datorbehandling. Naturligtvis medför kategorisering och utväljande av de faktorer som skall medtagas i analyserna betydande svårigheter i en undersökning av denna typ. Vidare föreligger risk för att de höga signifikansgränser som på grund av materialets relativt begränsade omfattning måst användas, kan ha medfört att samband förbisetts. Eftersom så relativt höga förklaringsvärden dock erhållits i undersökningen talar detta för, att det varit möjligt att analysera rättspraxis på sätt som här skett.

KAPITEL 9

Skadeståndsberäkningen i rättspraxis

I. Inledning

I detta kapitel skall på grundval av i NJA redovisade rättsfall och det insamlade underrättsmaterialet studeras frågan om skadeståndsberäkningen i rättspraxis. Kapitlet är disponerat på följande sätt. Under II undersöks frågan om skadeståndets storlek och utformning. De skador av ekonomisk natur som beaktas i rättspraxis studeras under III. Av särskilt intresse är här frågan om skadeståndets utnyttjande som bodelningskorrektiv. — Under IV söker vi utreda vilka faktorer förutom ekonomisk skada domstolarna tar hänsyn till vid skadeståndets utmätande. — Avsnitt V innehåller en kvantitativ analys av underrättsmaterialet, där olika faktorers statistiska samband med det utdömda skadeståndets storlek studeras. — Under VI sammanfattas och diskuteras resultaten av de olika undersökningarna under II–V.

II. Om skadeståndets storlek och utformning i rättspraxis

a) I den rättshistoriska översikten i kap. 1 framhölls,[1] att den främsta anledningen till att den äldre rättens regler om giftorättens förverkande vid äktenskapsskillnad upphävdes och ersattes med en regel om skadestånd vid äktenskapsskillnad var, att giftorättsförverkandet kommit att framstå som en mindre rättvis påföljd för den skyldige maken, enär det helt och hållet berodde på varje bos särskilda beskaffenhet vilket »skadestånd» den oskyldige maken kom i åtnjutande av; sådana faktorer som graden av skuld, äktenskapets längd etc. kunde sålunda ej influera på storleken av »skadeståndet». Vi förutskickade dock, att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad i praktiken kommit att i stor utsträckning verka som ett »giftorättsförverkande», i det att skadeståndet ej sällan sätts i direkt relation till giftorätten på så sätt, att den skyldige maken som skadestånd förpliktas avstå hela sin giftorättsandel.[2] Anledningen härtill är utnyttjandet av skadeståndet som korrektiv mot obilliga verkningar av regeln om likadelning av makarnas sammanlagda giftorättsgods vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad.

---

[1] S. 42.
[2] S. 41.

Skadestånd vid äktenskapsskillnad kan sålunda antingen fastställas till visst belopp direkt i pengar eller relateras till giftorätten. Beträffande det fall att skadeståndet bestäms till visst penningbelopp framgår redan av lagtexten till GB 11: 24, att beloppet kan fastställas att utgå antingen på en gång (vid bodelningen) eller å särskilda tider. Vad gäller skadeståndets relaterande till giftorätten, uppvisar rättspraxis olika metoder härför. Syftet med detta avsnitt är att söka ge en klarare bild av olika förekommande sätt för skadeståndets utformning och av dess storlek. Först sker en genomgång av NJA och därefter en frekvensundersökning baserad på det insamlade underrättsmaterialet.

Vid direkta citat av domar har parternas namn genomgående ersatts med »mannen» resp. »hustrun». Den andre mannens eller andra kvinnans namn har ersatts med »X». Orts- och fastighetsnamn betecknas med begynnelsebokstav.

b) NJA

Beckman[3] uttalar, att medan skadeståndet numera vanligen eller åtminstone ej sällan sättes i direkt relation till giftorätten det tidigare regelmässigt bestämdes till visst belopp i pengar. »Ibland bestämdes beloppet blott efter kränkningens grad såsom ett plåster på den oskyldiga makens kränkta ära. I andra fall åter användes skadeståndet för att motverka obilliga verkningar av giftorätten; skadeståndsbeloppet kunde då bliva mångdubbelt större.» Som ett exempel på ett fall där ett högt skadeståndsbelopp utdömdes, nämnes *NJA 1921 s. 146* (20 000 kronor).

Nedan presenteras en sammanställning av olika i NJA förekommande skadeståndsbelopp under tidsperioden 1921–1971 (häfte 10). I sammanställningen har icke blott medtagits fall där båda eller endera av makarna sökt revision i skadeståndsfrågan utan även fall där skadeståndsfrågan ej omfattats av revisionsansökan. I vissa fall har för övrigt ej ens överklagande skett av domen i skadeståndsfrågan från underrätt till hovrätt. Syftet med redovisningen är endast att ge *exempel* på olika skadeståndsbelopp, som den skyldige maken slutgiltigt förpliktats att utge.

Sammanställningen gör ej anspråk på fullständighet, men då den omfattar majoriteten av fall i NJA under angiven tidsperiod där svaranden slutgiltigt förpliktats att utge visst belopp i pengar som skadestånd, vågar vi dock påstå, att den ger en *ungefärlig* bild av den rätta frekvensfördelningen av i NJA förekommande skadeståndsbelopp. Eftersom redovisningen omfattar rättsfall från *olika tidsperioder* bör naturligtvis vid bedömandet av de olika skadeståndsbeloppens storlek *penningvärdets fall* beaktas.

Som framgår av sammanställningen uppgår flertalet skadeståndsbelopp till högst 5 000 kronor. Vi vill i detta sammanhang framhålla, att detta icke nödvändigtvis behöver betyda, att alla skadeståndsbelopp på denna nivå bestämts blott »efter kränkningens grad såsom ett plåster på den

[3] Beckman, Svensk Familjerättspraxis (1972), s. 69 f.

Sammanställning av rättsfall i NJA *indelade efter utdömt skadeståndsbelopp.*

Utdömt belopp (kronor)	Rättsfall i NJA
200	1960 s. 265
300	1957 C 72
500	1941 B 868, 1945 B 253, 1946 B 100, 1951 C 637, 1954 C 642 1955 C 683, 1958 C 835, 1959 C 491
800	1953 C 690
1 000	1935 s. 411, 1937 B 951, 1941 B 798, 1943 B 238, 1943 B 310, 1946 B 666, 1947 B 446, 1951 C 698, 1953 C 9, 1954 C 291, 1954 C 332, 1954 C 690, 1955 A 26, 1955 C 28, 1955 C 437, 1955 C 653, 1958 C 68, 1959 C 57, 1960 C 933, 1961 A 27, 1963 C 142, 1964 C 913
1 250	1957 C 153
1 500	1934 B 33, 1957 C 587
2 000	1927 B 351, 1943 B 730, 1945 s. 9, 1946 B 1058, 1947 B 1065, 1949 C 550, 1949 C 935, 1951 C 731, 1956 C 614, 1962 C 938
2 500	1952 C 246
3 000	1942 B 256, 1947 B 1228, 1948 B 858, 1949 C 476, 1949 C 519, 1952 C 102
4 000	1944 B 1069, 1954 A 43
5 000	1930 B 751, 1935 B 41, 1948 B 1105, 1950 C 192, 1957 C 42, 1962 C 765, 1965 C 199, 1967 C 322, 1967 C 1083, 1968 C 610
6 500	1966 C 302
8 000	1958 C 1168
10 000	1946 B 147, 1948 B 731, 1960 C 748, 1962 A 64, 1968 C 1149, 1971 s. 583
15 000	1953 C 634, 1954 C 532
20 000	1921 s. 146, 1943 B 487, 1950 s. 513,
25 000	1921 B 444, 1941 B 58
40 000	1958 C 1059

oskyldige makens kränkta ära». I vissa fall kan det utdömda beloppet i stället tänkas motsvara värdet av den skyldige makens giftorättsandel och skadeståndet kan därför ha tjänat som bodelningskorrektiv, t. ex. för att förhindra att ett litet bo splittras till men för den oskyldige maken (och ev. barnen).

Domstolarna har, som tidigare framhållits, möjlighet att bestämma att skadeståndet ej skall utgå på en gång utan å *särskilda tider.*

Bland de i NJA redovisade rättsfallen är det dock i mycket få fall, som denna möjlighet utnyttjats, se dock t. ex. *NJA 1931 B 896* (totalt belopp 3 000 kronor), *1942 s. 30* (2 400 kronor att utgå med 100 kronor per månad under två år) och *NJA 1953 C 689* (totalt belopp 4 000 kronor). (Jfr underrätten i *NJA 1939 B 235* (1 200 kronor att utgå med 50 kronor per månad; HovR:n ogillade skadeståndstalan).)

Vi har tidigare hävdat, att skadeståndets utnyttjande som bodelningskorrektiv lett till att skadeståndet ofta relateras till giftorätten i stället för att bestämmas till visst belopp direkt i pengar. Även ett i pengar bestämt skadestånd kan dock naturligtvis användas för att motverka obilliga verk-

ningar av likadelningen, eftersom beloppet kan fixeras efter värdet av den skyldige makens giftorättsandel.[4] Det kan dock, som *Beckman* framhåller, »ha sina olägenheter att ett skadestånd för justering av giftorätten bestämmes till visst belopp i pengar».[5] Om nämligen värderingen eller uppskattningen av makarnas förmögenhetsförhållanden vilar på osäker grund (något som ej torde vara ovanligt) kan detta medföra, att det utdömda beloppet vid bodelningen visar sig vara för litet för att effektivt kunna tjäna som bodelningsregulator eller att det — vilket kan innebära en hårdhet mot den skyldige maken, som domstolarna möjligen ej åsyftat — överstiger värdet av den skyldige makens giftorättsandel. Den sistnämnda situationen var aktuell i *NJA 1949 C 447.*

Hustrun hade i detta fall förpliktats att utge skadestånd med ett belopp av 7 500 kronor, varvid antagits att makarnas förmögenhet hade ett värde av omkring 30 000 kronor. Sedan det visat sig, att behållningen i boet uppgick till blott cirka 10 000 kronor, sökte och beviljades hustrun resning i målet.[6]

Det må här tilläggas, att domstolarna stundom utnyttjar en särskild metod för att förhindra, att ett till visst penningbelopp bestämt skadestånd skall komma att överstiga värdet av den skyldige makens giftorättsandel. Det händer sålunda, att man förpliktar den skyldige maken att utge skadestånd med visst belopp i pengar, dock högst vad som motsvarar värdet av hans andel i makarnas behållna giftorättsgods, se t. ex. *NJA 1954 A 43*[7] (4 000 kronor) och *NJA 1960 C 748*[8] (10 000 kronor).

Då det gäller att sätta *skadeståndet i relation till giftorätten,* förekommer i rättspraxis en rad olika metoder.[9] Skadeståndet kan sålunda, såsom var fallet i t. ex. *1956 C 804, 1959 C 743* och *1962 C 899,* avse den skyldige makens *hela* giftorättsandel. (I intet av nämnda fall fanns någon förmögenhet av mer betydande värde; behållningen i boet uppgick icke i något av fallen till 10 000 kronor.)

Skadeståndet kan också bestämmas så, att svaranden förpliktas avstå

---

[4] Jfr t. ex. det nedan s. 218 anförda rättsfallet NJA 1971, s. 583.

[5] Beckman i not 3 a. a., s. 70.

[6] Jfr Beckman i not 3 a. a., s. 70. — I vissa fall har dock bristfällig utredning om boets verkliga värde i stället föranlett rätten att bestämma skadeståndet till visst belopp i pengar. I NJA 1962 C 765 t. ex., där mannen yrkade skadestånd mot hustruns andel i boet, förklarade HovR:n att, enär makarna hade olika uppfattning om värdet av boet och då ingen av dem presterat utredning av beskaffenhet att kunna läggas till grund för bedömandet av dettas värde, skadeståndet borde bestämmas till visst belopp i pengar. I ett fall i det insamlade underrättsmaterialet (ID 964) var läget likartat. Hustrun yrkade skadestånd med mannens giftorättsandel i makarnas insatslägenhet och lösöre (dock med undantag av makarnas bil). HR:n yttrade: »För tillämpning av det av hustrun påyrkade sättet för skadeståndets bestämmande kräves enligt häradsrättens uppfattning bl. a. nöjaktig utredning om värdet av samtliga tillgångar och skulder i parternas bo, vilken det har ålegat hustrun att förebringa. Sådan utredning föreligger icke. Däremot har man av vad i målet förekommit tillräcklig anledning att anse skadeståndet icke böra bestämmas till högre värde än medgivna 1 000 kronor.»

[7] Jfr not 56.

[8] Jfr s. 220.

[9] Jfr härtill Beckman i not 3 a. a., s. 69 f.

viss kvotdel av sin giftorättsandel, såsom halva giftorättsandelen i *NJA 1967 C 57* (behållningen uppgick till cirka 30 000 kronor).

I *NJA 1949 C 326*[10] bestämdes skadeståndet till 1/4 av parternas behållna giftorättsgods, dock att svaranden ägde högst utbekomma gods till ett värde av 22 500 kronor ökat med värdet av (svarandens) eget giftorättsgods. I *NJA 1967 C 957*[11] förpliktades den skyldiga hustrun att som skadestånd avstå 2/3 av sin andel i makarnas behållna giftorättsgods. Skadeståndet uppgick i detta fall i realiteten till ett betydande belopp. Mannen hade nämligen behållet giftorättsgods till ett värde överstigande 1 000 000 kronor. (Värdet av hustruns förmögenhet understeg dock 10 000 kronor.)

I vissa fall — se t. ex. *NJA 1959 C 593* — omfattar skadeståndsskyldigheten den *skyldige makens giftorättsandel dock med undantag av viss egendom.* I andra fall händer det, att skadeståndet är begränsat till den *skyldige makens andel i den oskyldige makens giftorättsgods.* Som ex. härpå kan nämnas *NJA 1959 A 44.*[12] (Den oskyldige makens giftorättsgods hade ett relativt obetydligt värde i detta fall.)

Det förekommer även, att skadeståndet bestäms på det sättet, att svaranden förpliktas avstå sin *giftorättsandel, dock högst visst angivet belopp.* Exempel härpå är rättsfallen *NJA 1949 C 403* (högst 5 000 kronor) och *NJA 1960 A 46*[13] (högst 10 000 kronor).

En annan metod är att bestämma skadeståndet så, att den skyldige maken skall *utfå egendom upp till visst angivet värde och* att han *som skadestånd* sålunda skall *utge den ytterligare egendom, som skulle tillfallit honom vid en likadelning av makarnas bo.*

I *NJA 1948 s. 265*[14] där mannen, som var kärande i målet, enligt egen uppgift ägde dels enskild egendom till ett värde av 337 000 kronor, dels ock behållet giftorättsgods till ett värde av 1 100 000 kronor och hustrun ägde behållet giftorättsgods till ett värde av 100 000 kronor, förpliktades hustrun att som skadestånd utge vad som av hennes hälft av makarnas behållna giftorättsgods översteg summan av 200 000 kronor och det belopp vartill värdet av hennes eget behållna giftorättsgods uppgick. Hustrun fick m. a. o. behålla sitt eget giftorättsgods och från mannen övertaga egendom till ett värde av 200 000 kronor. Jfr *NJA 1949 C 326* ovan[15] (behållningen uppgick här enl. mannen till cirka 80 000 kronor), *NJA 1952 C 525*[16] (skadeståndet bestämdes till belopp motsvarande det varmed den skyldiga hustruns andel av makarnas behållna giftorättsgods översteg 30 000 kronor; mannens giftorättsgods hade ett behållet värde av

---

[10] Jfr s. 215.
[11] Jfr s. 217.
[12] Jfr not 59.
[13] Jfr s. 216.
[14] Dissens förelåg i detta fall. Då två justitieråd ansåg otrohet ej styrkt kom endast tre justitieråd att deltaga i prövningen av skadeståndsfrågan. Domen avfattades i enlighet med två justitieråds mening. Ett justitieråd ansåg att skadeståndet skulle bestämmas till vad av hustruns hälft av makarnas behållna giftorättsgods översteg 200 000 kronor. Hustrun skulle sålunda blott erhålla 200 000 kronor. Enligt den skiljaktige ledamoten borde skadeståndet ej bliva mindre ju större hustruns egen förmögenhet var. Beckman, som kommenterat detta fall, förklarar i anslutning härtill, att domstolarna »fästa sig emellertid mindre vid hur stort skadeståndet blir än vid hur mycket den skyldiga maken skäligen bör få vid bodelningen», se Beckman, Svensk Familjerättspraxis (1972), s. 69. — Jfr om detta fall nedan s. 217.
[15] Jfr nedan s. 215.
[16] Jfr s. 215 f.

cirka 150 000 kronor och hustruns ett värde av cirka 1 000 kronor), *NJA 1955 C 720*[17] (vad som av svarandens giftorättsandel översteg 10 000 kronor; behållning cirka 30 000–40 000 kronor) och *NJA 1956 C 879*[18] (vad som av svarandens giftorättsandel översteg 4 000 kronor; behållning enl. hustrun (svarande i målet) cirka 50 000 kronor, enl. mannen betydligt under detta belopp).

Det sista exemplet på en metod som av domstolarna utnyttjats vid utformandet av skadeståndet, som vi här skall lämna, är det då svaranden förpliktas *avstå sin giftorättsandel i ett visst egendomsobjekt,* såsom t. ex. en fastighet.

Denna metod tillämpades bl. a. i *NJA 1952 C 667* (ansökan om revision gällde dock ej skadeståndsfrågan). Jfr emellertid *NJA 1960 A 46.*[19]

I NJA 1960 A 46 hade HovR:n förpliktat hustrun att såsom skadestånd till mannen avstå sin andel i en mannen tillhörig fastighet. HD däremot bestämde skadeståndet till belopp motsvarande hälften av parternas behållna giftorättsgods, dock högst 10 000 kronor. HD:s avgörande torde dock icke böra tolkas så att det vore principiellt felaktigt att bestämma skadeståndet på det sätt HovR:n gjort.

I detta sammanhang bör lämpligen nämnas, att den skyldige maken icke kan mot sitt bestridande förpliktas att som skadestånd utge viss honom som *enskild* tillhörig egendom, vilket klart framgår av rättsfallet *NJA 1960 s. 265.*

HovR:n hade förpliktat mannen att såsom skadestånd till hustrun utge en ateljékamera jämte viss annan fotoapparatur, som ingick i en av mannen bedriven fotorörelse och som var mannens enskilda egendom. HD förklarade dock, att det hustrun »tillkommande skadeståndet kan icke, såsom HovR:n föreskrivit, bestämmas, så, att mannen förpliktas att till hustrun utgiva viss honom tillhörig enskild egendom, utan bör i stället utgå med det av HR:n fastställda beloppet, 200 kronor».

c) Underrättspraxis

Redovisningen under b) har skett i exemplifierande syfte; några slutsatser om hur skadeståndet *vanligen* bestäms eller om hur stora skadeståndsbelopp som *regelmässigt* utdömes kan icke dragas av denna redovisning, som endast baserats på en genomgång av i NJA redovisade rättsfall. Dylika slutsatser torde dock kunna dragas av följande undersökningar, som bygger på det i kap. 6 redovisade underrättsmaterialet.

I tabell 34 redovisas *skadeståndens utformning* i underrättsfallen år 1964. Redovisningen avser såväl det vägda som det ovägda materialet.

Av kap. 7[20] framgick att det totala antalet äktenskapsskillnader jäml. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 (dvs. äktenskapsskillnad p. g. a. ene makens skuld) vid underrätterna år 1964 approximativt uppgick till 1 439. Det framgick vidare, att den oskyldige maken i 367 av dessa »uppskattade» fall framställt yrkande om skadestånd jäml. GB 11: 24 samt att skadeståndstalan ogillades i 14 av dessa fall och sålunda helt eller delvis

[17] Jfr not 31.
[18] Jfr s. 216.
[19] Jfr s. 216.
[20] S. 131.

Tabell 34. *Skadeståndets utformning i underrättsfallen år 1964. Såväl tvistiga som ej tvistiga fall.*

Svaranden förpliktades att som skadestånd avstå eller utge:	Vägda tal		Ovägda tal	
	Antal fall	%	Antal fall	%
hela giftorättsandelen (g-andel)	169	48	126	54
g-andelen, dock ej personliga tillhörigheter	12	3	7	3
g-andelen, dock ej personliga tillhörigheter och/eller bil	10	3	6	3
g-andelen, dock högst visst angivet belopp	11	3	4	2
vad som av g-andelen översteg viss summa	4	1	2	1
g-andelen jämte visst belopp i pengar därutöver	3	1	1	0
bestämt belopp i pengar att utgå på en gång	102	29	66	28
Skadeståndet var utformat på annat sätt	43	12	22	9
Summa fall	354[a]	100	234	100

[a] Att slutsumman blir 354 i stället för 353 beror på att de absoluta talen vid vägningen avrundats till närmaste heltal.

bifölls i resterande *353* fall. Nu nämnda siffror har erhållits genom en vägning av de faktiskt studerade äktenskapsskillnadsdomarna för år 1964, vilka uppgick till ett antal av 955. I *234* av dessa 955 hade kärandens skadeståndsyrkande helt eller delvis bifallits. (Skadeståndsyrkande hade framställts i 244 av nyss nämnda 955 fall.)

Av tabell 34 framgår bl. a., att skadeståndet endast i cirka 30% av fallen avsåg ett bestämt belopp i pengar att utgå på en gång. Om här påpekas att bland de fall i tabellen som ingår i gruppen »Skadeståndet var utformat på annat sätt» detsamma också i flertalet fall var på ett eller annat sätt relaterat till giftorätten framgår klart, att skadeståndets anknytande till giftorätten är den mest frekventa metoden för skadeståndets utformning i underrättspraxis. I icke mindre än cirka 50% av fallen i tabell 34 förpliktades svaranden att som skadestånd avstå hela sin giftorättsandel. Det bör betonas, att vad som här anförts om skadeståndets utformning i underrättspraxis gäller när hänsyn tages till fall, där svaranden medgivit att utge det yrkade skadeståndet; (i flertalet av fallen i tabell 34 har svaranden medgivit yrkandet); bilden blir, som strax skall visas, en annan när domstolen vid skadeståndets utformning ej varit bunden av ett svarandens medgivande.

Vad gäller i gruppen »Skadeståndet var utformat på annat sätt» i tabell 34 hänvisas till frekvensfördelning för variabel 78 i variabellistan i bil. 6. Några exempel skall dock lämnas här. I ett fall förpliktades den skyldige maken att utge ett belopp i pengar att utgå å särskilda tider, nämligen 200 kronor per månad under en tid av fem år. I ett annat fall skulle svaranden avstå sin andel i den egendom käranden hade i sitt föräldrahem. I ett tredje fall avsåg skadeståndsskyldigheten den skyldige makens giftorättsandel, dock ej hans brors-arv. I ett fjärde fall slutligen skulle svaranden också avstå sin giftorättsandel, dock med undantag av bostadsrätten till makarnas lägenhet.

Tabell 35. *Skadeståndets utformning i underrättspraxis (perioden 1960–64) vid äktenskapsskillnad jämt. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 då svaranden helt eller delvis bestritt skadeståndsyrkandet.*

Svaranden förpliktades att som skadestånd avstå eller utge:	Vägda tal		Ovägda tal	
	Antal fall	%	Antal fall	%
hela giftorättsandelen (g-andelen)	49	14	24	14
g-andelen, dock ej personliga tillhörigheter	9	2	4	2
g-andelen, dock ej personliga tillhörigheter och/eller bil	8	2	4	2
g-andelen, dock högst visst angivet belopp	43	12	21	12
vad som av g-andelen översteg viss summa	7	2	3	2
g-andelen jämte visst belopp i pengar därutöver	2	1	1	1
g-andelen i fastighet	6	2	2	1
bestämt belopp i pengar att utgå på en gång	200	55	96	55
Skadeståndet var utformat på annat sätt	38	10	19	11
Summa fall	362[a]	100	174	100

[a] Att slutsumman blir 362 i stället för 363 beror på att de absoluta talen vid vägning avrundats till närmaste heltal.

I tabell 35 redovisas skadeståndets utformning i underrättspraxis under tidsperioden 1960–1964 i fall där svaranden helt eller delvis bestritt skadeståndsyrkandet. (De fall, som redovisas i tabell 35 utgör basmaterial för de fortsatta undersökningarna rörande underrättspraxis i detta kapitel.)

I materialet ingår totalt 236 (i vägda tal 490) fall, där svaranden helt eller delvis bestred skadeståndsyrkande vid äktenskapsskillnad jämt. GB 11: 5 och 11: 7–11: 12 under tidsperioden 1960–1964 vid underrätterna. I 62 (i vägda tal 127) fall ogillades skadeståndsyrkandet, varför redovisningen i tabell 35 omfattar *174* (i vägda tal *363*) fall.

Uppfattningen att skadeståndet regelmässigt (eller åtminstone ej sällan) relateras till giftorätten och icke bestäms till visst belopp i pengar gäller sålunda icke fall där tvist råder i skadeståndsfrågan. Av tabell 35 framgår nämligen, att skadeståndet bestämts till visst belopp i pengar (att utgå på en gång) i över hälften av fallen.[21] Visserligen har käranden i 70 av de 174 i tabell 35 faktiskt ingående fallen *yrkat* skadestånd med visst belopp i pengar (i ungefär lika många fall, dvs. cirka 70 fall, yrkades skadestånd med svarandens hela giftorättsandel), men detta förhållande kan icke ensamt förklara orsaken till att domstolarna i så många fall utdömt skadestånd i denna form. Bland de faktiskt ingående fallen har nämligen domstolarna i 96 fall fastställt skadeståndet till ett kontantbelopp. En annan

[21] Att tabell 35 omfattar fall från tidsperioden 1960–64 men tabell 34 endast fall från år 1964 torde sakna betydelse i sammanhanget. — Beckmans uttalande om att skadeståndet numera vanligen relateras till giftorätten i stället för att bestämmas till visst belopp i pengar fanns för övrigt med redan i 2:a uppl. av Svensk Familjerättspraxis (1960). I 1:a uppl. (1954) av a. a. förklarar Beckman, att skadeståndet numera *ofta* relateras till giftorätten.

förklaring kan vara, att då domstolarna finner anledning att mer eller mindre kraftigt jämka kärandens skadeståndskrav i de tvistiga fallen jämkningen ofta medför, att skadeståndet fastställes till visst belopp i pengar i stället för att relateras till giftorätten.

Av intresse beträffande tabell 35 är vidare att konstatera att svaranden i ett fall förpliktades att avstå sin giftorättsandel samt att därutöver utge ett visst belopp i pengar.

I detta fall hade hustrun yrkat skadestånd dels med mannens andel i boet, dels ock förpliktande för mannen att »utgiva ett belopp om 3 000 kronor, avsett att användas till barnens underhåll, genom att till hustrun överlämna tre till innehavaren ställda reverser, vardera å 1 000 kronor». Mannen medgav yrkandet på det sättet, att han förklarade sig villig att avstå sin giftorättsandel samt att därutöver till hustrun överlämna *en* till innehavaren utställd revers å 1 000 kronor. — Rätten förpliktade mannen att utge skadestånd i enlighet med hans medgivande.

Beträffande skadeståndets närmare utformning i de fall som ingår i gruppen »Skadeståndet var utformat på annat sätt» i tabell 35 kan följande anmärkas:

I sex av de nitton fallen förpliktades den skyldige maken att avstå sin giftorättsandel, dock med undantag av viss egendom, såsom t. ex. hans andel i morsarv, hans andel i makarnas lösöre eller hans andel i makarnas bostadsrättslägenhet. — I ett fall avsåg skadeståndet den skyldige makens andel i kärandens giftorättsgods och i ett annat fall bestämdes skadeståndet på det sättet, att vardera maken fick behålla sitt eget giftorättsgods. (Jfr Beckman, Svensk Familjerättspraxis (1972), s. 69.)[22] — I tre fall skulle svaranden avstå från hälften av sin giftorättsandel och i ett fall från 1/6 av parternas behållna giftorättsgods. — Att den skyldige maken skulle avstå från sin andel i kärandens farsarv samt därutöver utge 1 000 kronor bestämdes i ett annat fall. — I ett fall förpliktades svaranden avstå sin andel i makarnas lösöre och i ett annat fall sin andel i makarnas bil. — I de nu fyra återstående fallen var skadeståndet bestämt på följande sätt. I det första fallet skulle svaranden utge — förutom honom tillhörigt i parternas hem befintligt lösöre med undantag av viss egendom, såsom hans diskotek och fackbibliotek — 15 000 kronor. I det andra fallet hade bodelning tidigare skett i anledning av hemskillnad. Mannen, som var svarande i målet, hade därvid tillskiftats egendom till ett värde av 700 kronor. Denna egendom skulle han nu utge som skadestånd till hustrun. I det tredje fallet hade hustrun (svarande i målet) vid sin avflyttning från makarnas hem medtagit viss egendom bl. a. sparbanksböcker med cirka 3 000 kronor innestående. Rätten bestämde skadeståndet på det sättet (mannen hade yrkat skadestånd med ett belopp av 2 500 kronor) att hustrun skulle till mannen avstå sin andel av makarnas bo i den mån denna andel översteg, vad hon vid avflyttningen medfört därav samt att hon därutöver skulle utge 500 kronor. I det fjärde fallet slutligen förpliktades svaranden att såsom skadestånd utge 100 kronor per månad att utgå under två år.

Vad gäller frågan om *skadeståndets storlek* i underrättspraxis skall i tabell 36 redovisas skadeståndsbeloppen i de fall, då svaranden förpliktades att utge visst belopp i pengar.

---

[22] Beckman anger ej något rättsfall som exempel.

Tabell 36. *Skadeståndets storlek i underrättspraxis (1960–64) då skadeståndet bestämts till visst belopp i pengar* och *då skadeståndsfrågan var tvistig.*

Skadeståndsbelopp (kronor)	Antal fall	%
250–750	11	11
1 000	23	24
1 500–2 000	21	22
2 500–3 500	11	11
4 000–6 000	24	25
7 000–10 000	5[a]	5
15 000	1	1
Summa fall	96	100

[a] Därav 10 000 kronor i 3 fall.

Som framgår av tabell 36 rör det sig i majoriteten av fall om tämligen låga skadeståndsbelopp (medianen = 2 000 kronor). I endast ett fall översteg skadeståndsbeloppet 10 000 kronor.

Då vi i flertalet av de 96 fallen (nämligen i 78 fall) har uppgift om boets behållning kan frågan om skadeståndets storlek i förhållande till boets behållning belysas.

Först kan nämnas att boets behållning i endast 32 av de 78 fallen översteg 15 000 kronor, varav i 9 fall 40 000 kronor och i 2 fall 100 000 kronor. I tabell 37 redovisas skadeståndsbeloppets förhållande till boets behållning i nämnda 32 fall, dvs. fall där behållningen översteg 15 000 kronor.

Som framgår av tabell 37 är skadeståndsbeloppet i flertalet fall relativt lågt i förhållande till boets behållning. Det kan nämnas, att hustrun var

Tabell 37. *Boets behållning, då denna översteg 15 000 kronor, i relation till utdömt skadeståndsbelopp. Materialet omfattar underrättsdomar (1960–64), där tvist förelåg i skadeståndsfrågan och där skadeståndet bestämdes till visst belopp i pengar.*

Skadeståndsbelopp (kronor)	Antal fall	Behållning i boet (tusental kronor)
500	1	60
1 000	3	23, 31, 36
2 000	2	20, 25
3 000	3	18, 24, 30
4 000	1	19
5 000	16	16, 16, 20, 20, 25, 25, 26 30, 33, 40, 40, 45, 54, 88, 100, 250
7 000	1	33
8 000	1	36
10 000	3	40, 41, 300
15 000	1	80
Summa fall	32	

kärande i majoriteten av fallen i tabell 37 (28 fall av 32) samt att egendomen i boet i de flesta fall huvudsakligen förvärvats genom mannens (eller båda makarnas) *förvärvsarbete* under äktenskapet. Något behov av att utnyttja skadeståndet som bodelningskorrektiv torde m. a. o. ej ha förelegat i majoriteten av fallen i tabell 37. Det ligger i stället närmare till hands att antagas, att skadeståndena i tabell 37 i många fall främst tjänat som ersättning för ideell skada, vilket sålunda skulle kunna förklara de relativt låga skadeståndsbeloppen.

I de 46 av ovannämnda 78 fall där vi har uppgift om behållningen i boet och där denna *ej* översteg 15 000 kronor, var skadeståndsbeloppet endast i 9 fall högre än 3 000 kronor och endast i 1 fall högre än 5 000 kronor.

Vad gäller skadeståndets storlek i de 78 fall i tabell *35* där skadeståndet bestämts på annat sätt än till visst belopp i pengar (att utgå på en gång) kan nämnas, att skadeståndets värde endast i 3 fall var 10 000 kronor eller högre. I de fall där skadeståndsskyldigheten omfattade svarandens hela giftorättsandel låg värdet av denna andel på belopp mellan 500–7 000 kronor.

III. Skador av ekonomisk natur som beaktats i rättspraxis vid utmätande av skadestånd jämlikt GB 11: 24

a) I kap. 3[23] har vi indelat de skador av ekonomisk natur, som kan antagas drabba en make till följd av en av andra maken vållad äktenskapsskillnad i tre olika huvudgrupper, nämligen 1) *skada på grund av bortfall av olika med äktenskapet förenade ekonomiska fördelar,* 2) *skada till följd av bodelning* och 3) *»andra typer av skada»*. I detta avsnitt skall genom en undersökning av rättspraxis studeras vilka skador av ekonomisk natur för den oskyldige maken domstolarna faktiskt beaktat. Vi har funnit det lämpligt att inleda framställningen med en undersökning av det mest frekventa och betydelsefulla skadefallet, nämligen skada till följd av bodelning. Därefter behandlas de två återstående skadegrupperna i ovan nämnd ordning. Rättsfallsmaterialet för undersökningarna utgörs dels av i NJA redovisade rättsfall, dels ock av det insamlade underrättsmaterialet.

b) *Skada till följd av bodelning*

En genomgång av rättspraxis visar, att det är särskilt i följande två fall, som skadeståndet utnyttjats som korrektiv mot obilliga verkningar av likadelningen av boet vid äktenskapsskillnad p. g. a. ene makens skuld. Det ena fallet är, att den oskyldige maken infört egendom av mer eller mindre betydande värde i boet och det andra fallet att en likadelning skulle till men för den oskyldige maken (och ev. barnen) medföra att ett *litet* bo

[23] S. 70.

splittras. Beträffande skadeståndets utnyttjande i det förstnämnda fallet lämnar i NJA redovisade rättsfall ett flertal exempel. Även om också de studerade underrättsfallen lämnar några exempel härpå är det dock i underrättspraxis (i varje fall vad gäller tvistiga fall) särskilt — med hänsyn till att makarnas bo i normalfallen oftast har ett relativt obetydligt värde och huvudsakligen förvärvats under äktenskapet — skadeståndets utnyttjande i det sistnämnda fallet ovan som blir aktuellt. Från underrättsmaterialet kan också nedan redovisas några fall, där vid skadeståndsberäkningen beaktats att den skyldige maken under äktenskapet erhållit egendom genom arv. I den följande rättsfallsredovisningen kommer slutligen att anföras några fall (ur såväl NJA som underrättsmaterialet), där skadeståndet möjliggjort för den oskyldige maken att bo kvar i en av makarna *under äktenskapet* förvärvad villafastighet.

Först redovisas ett antal rättsfall ur NJA och underrättsmaterialet där vid skadeståndets utmätande beaktats, att den oskyldige maken infört egendom av betydelse i äktenskapet.

NJA

I *NJA 1949 C 326*[24] dömdes till äktenskapsskillnad mellan makarna p. g. a. hustruns otrohet. Mannen, som infört all egendom av betydelse i boet (bl. a. en fastighet med ett taxeringsvärde av 35 000 kronor och kontanter till samma belopp), yrkade skadestånd med hustruns andel i boet eller med ett belopp av i runt tal 40 000 kronor. Hustrun bestred att utge skadestånd med högre belopp än 1 000 kronor. Underrätten förpliktade hustrun att utge skadestånd med belopp motsvarande en 1/4 av makarnas behållna giftorättsgods, men HovR:n prövade på mannens klagan skäligt ändra underrättens dom på det sättet, att vid fördelning mellan parterna av deras behållna giftorättsgods enligt den av underrätten angivna grunden hustrun dock högst ägde utbekomma gods till ett värde av 22 500 kronor ökat med värdet av hennes eget giftorättsgods.

I det i kap. 8 passim[25] anförda rättsfallet *NJA 1952 C 525* yrkade mannen (vid äktenskapsskillnad p. g. a. hustruns otrohet) skadestånd med 100 000 kronor eller det lägre belopp, vartill vid blivande bodelning värdet av hustruns andel i makarnas behållna giftorättsgods kunde komma att uppgå. Boet utgjordes huvudsakligen av en mannen tillhörig och av honom i äktenskapet införd jordbruksfastighet. Hustrun, som bestred skadeståndsyrkandet, hade ej infört någon egendom av betydelse i boet. HR:n anförde följande i skadeståndsfrågan.

»Vidkommande härefter skadeståndsfrågan finner häradsrätten, att hustrun genom att inlåta sig i intim förbindelse med annan man grovt kränkt sin make. Mannen är på grund härav berättigad erhålla skadestånd av hustrun.

Om makarnas förmögenhetsförhållanden är följande upplyst. Mannen äger behållet giftorättsgods, vilket i hans senaste taxering upptagits till 85 000 kronor vartill kommer inre lösöre, som dock icke är nämnvärt värdefullt, samt hans andel i moderns dödsbo, vilken kan uppskattas till högst 6 000 kronor. I beloppet 85 000 kronor ingår fastigheten S, som är taxerad till 81 000 kronor. Mellan parterna är ostridigt, att S har större värde än taxeringsvärdet utvisar. Hustrun äger icke annat giftorättsgods än sitt inre lösöre. Ingen av makarna äger enskild egendom.

— I anseende till omständigheterna vid äktenskapsbrottet samt till parternas för-

---

[24] Jfr s. 208.
[25] Se särskilt s. 157 f.

mögenhetsförhållanden finner häradsrätten skadeståndet skäligen böra bestämmas till belopp motsvarande vad av hustruns hälft av parternas behållna giftorättsgods överstiger 20 000 kronor.» (Domen var en nämndemansdom; rättens ordf. ville ogilla mannens skadeståndsyrkande.)

Båda makarna klagade; mannen yrkade, att HovR:n skulle ålägga hustrun skadeståndsskyldighet med belopp motsvarande det, varmed hennes hälft av parternas behållna giftorättsgods översteg värdet av hennes eget giftorättsgods och hustrun yrkade att mannens skadeståndstalan skulle ogillas. HovR:n fann dock (liksom HR:n) hustrun skadeståndsskyldig och ansåg med hänsyn till omständigheterna i målet att det mannen tillkommande skadeståndet skäligen borde bestämmas till belopp motsvarande det, varmed hustruns hälft av parternas behållna giftorättsgods översteg 30 000 kronor.

Om NJA 1952 C 525 anför *Beckman* bl. a., att mannen i och för sig knappast kunde anses avsevärt kränkt eftersom äktenskapsbrottet begåtts först efter det makarna flyttat ifrån varandra. »Det hade emellertid», fortsätter Beckman, »varit obilligt, om mannen, som var lantbrukare på fäderneärvd gård, skulle efter ett olyckligt äktenskap nödgas sälja gården för att kunna redovisa hälften till hustrun. Skadeståndet bestämdes så, att han skulle kunna behålla gården och lösa ut hustrun med ett kontantbelopp.»[26]

I fallet *NJA 1956 C 879*[27] hade mannen också i boet infört en jordbruksfastighet men den otrogna hustrun — som kort tid före det korta äktenskapets ingående tagit anställning som hushållerska hos mannen — endast »några lakan och dukar». Mannen yrkade skadestånd med belopp motsvarande hustruns andel i makarnas behållna giftorättsgods. Underrätten, som ansåg mannen grovt kränkt och skadeståndsberättigad, fann med hänsyn till omständigheterna mannen tillkommande skadestånd skäligen borde bestämmas till belopp motsvarande det, varmed hustruns hälft av makarnas behållna giftorättsgods översteg 7 000 kronor. Båda makarna klagade. HovR:n höjde skadeståndet på det sättet, att hustrun skulle utge skadestånd med belopp motsvarande det varmed hennes hälft av parternas behållna giftorättsgods översteg 4 000 kronor.

Även i *NJA 1960 A 46*[28] hade mannen infört egendom (huvudsakligen fast) till betydande värde. Efter ett tio-årigt äktenskap dömdes till äktenskapsskillnad mellan makarna p. g. a. hustruns otrohet. Mannen yrkade skadestånd med belopp motsvarande hustruns andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock högst 30 000 kronor. Hustrun ansåg hos HD, att skadeståndet skulle maximeras till 10 000 kronor. HD anförde följande i frågan om skadeståndsberäkningen:

»Såsom domstolarna funnit saknas anledning till antagande, att mannen ej skulle hava blivit grovt kränkt av hustruns äktenskapsbrott, och bör vid bestämmande av honom i anledning därav tillkommande skadestånd hänsyn tagas till den vid tiden för äktenskapsbrottet rådande söndringen mellan dem. Beträffande mannens och hustruns förmögenhetsförhållanden hava parterna vid huvudförhandling inför HD sammanstämmande uppgivit följande: Mannen ägde vid äktenskapets ingående fastigheten T 1: 104 — som numera efter sammanläggning ingår i fastigheten T 1: 283 — med ett värde av 6 000 kronor, delar av fastigheterna L 1: 36 och 1: 55 med värde av tillhopa 10 000 kronor, en bil värd 5 500 kronor samt bankmedel och kontanter till belopp av 13 000 kronor. Hustrun hade vid äktenskapets ingående 2 000 kronor och har därefter av sina föräldrar såsom gåva erhållit 2 500 kronor. Under den tid äktenskapet bestod var mannen först vägarbetare och senare banarbetare med 800 à 900 kronor i månadslön. Hustrun har under äktenskapet blott i ringa omfattning haft förvärvsarbete; hennes arbetsinkomst har uppgått till endast några 100 kronor om året. Under åren 1953

---

[26] Beckman i not 3 a. a., s. 70.
[27] Jfr s. 209.
[28] Jfr s. 208.

och 1954 uppfördes ett nytt boningshus på fastigheten T 1: 283. Kostnaden för nybyggnaden bestreds väsentligen genom att mannen upptog lån till 60 000 kronor, genom att skog avverkades på fastighetsdelarna i L till ett värde av 19 200 kronor, genom att mannen tog i anspråk bankmedel till belopp av 10 000 kronor och genom att hustrun tillsköt 4 500 kronor. Mannen utförde dessutom under en tid av 8 mån. — då han var tjänstledig från sin arbetsanställning utan att uppbära lön — arbete vid bygget; hans arbetsinsats kan skattas till 10 000 kronor. Vid äktenskapets upplösning utgjordes mannens giftorättsgods av fastigheten T 1: 283, värd 80 000 kronor och belastad med intecknad gäld å 57 000 kronor, fastighetsdelarna i L, värda tillhopa 15 000 kronor, en bil värd 5 000 kronor och möbler till värde av 2 000 kronor samt hustruns giftorättsgods av lösören, värda 3 000 kronor, och ett kontant belopp å 1 000 kronor. Parterna hava framhållit, att de nu angivna värdena å tillgångarna ej äro åsatta efter mera grundlig utredning och att de därför icke med säkerhet kunna sägas motsvara tillgångarnas verkliga värden. Anledning saknas att frångå den metod för skadeståndets bestämmande, varom parterna äro ense och som HR:n tillämpat. Med hänsyn till sålunda upptagna och övriga i målet förekomna omständigheter kan det skadestånd hustrun har att utgiva till mannen, såsom HR:n funnit, skäligen bestämmas till belopp motsvarande hälften av parternas behållna giftorättsgods, dock högst 10 000 kronor. På grund av det anförda prövar KM rättvist att, med ändring av HovR:ns dom, fastställa HR:ns domslut, såvitt nu är i fråga.» (JustR Karlgren diss. betr. motiveringen.) — (HovR:n hade förpliktat hustrun att såsom skadestånd avstå från sin andel i fastigheten T 1: 283.)

För följande två fall — *NJA 1948 s. 265*[29] och *NJA 1967 C 957*[30] — är gemensamt, att den oskyldige mannen hade egendom till högst betydande värde. I *NJA 1948 s. 265* ägde sålunda mannen enl. egen uppgift — förutom enskild egendom till ett värde av 337 000 kronor — behållet giftorättsgods till ett värde av 1 100 000 kronor samt hustrun ett behållet giftorättsgods uppgående till ett värde av 100 000 kronor. Äktenskapsskillnad ägde (p. g. a. hustruns otrohet) rum cirka 10 år efter äktenskapets ingående. Mannen yrkade skadestånd med hustruns hälft av makarnas behållna giftorättsgods, alternativt 500 000 kronor, dock högst vad som motsvarade hustruns giftorättsandel. Såväl RR:n som HovR:n ogillade mannens talan om äktenskapsskillnad och skadestånd. HD (diss.) dömde på mannens yrkande därom till äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8 och förpliktade hustrun att utge skadestånd »som med hänsyn till de i målet förebragta omständigheterna» bestämdes till belopp motsvarande vad av hustruns hälft av parternas behållna giftorättsgods översteg summan av 200 000 kronor och det belopp vartill värdet av hennes eget behållna giftorättsgods uppgick.

I *NJA 1967 C 957* (äktenskapsskillnad p. g. a. hustruns otrohet) anförde mannen, att han vid äktenskapets ingående infört egendom till ett värde av cirka 142 000 kronor, medan hustrun endast infört obetydlig egendom. Hans förmögenhet hade nu ett värde av i runt tal 1 000 000 kronor. All egendom i boet var giftorättsgods. Mannen yrkade, att hustrun skulle utge skadestånd med belopp motsvarande hennes hälft av makarnas behållna giftorättsgods med undantag av dels den i denna del ingående egendom, som hustrun infört i boet, dels föremål som hon fått såsom gåvor av mannen. Hustrun var villig att utge högst 50 000 kronor. RR:n bestämde skadeståndet till 1/4 av makarnas behållna giftorättsgods. Båda makarna klagade; hustrun yrkade, att skadeståndet skulle bestämmas till belopp direkt i pengar, 50 000 kronor eller det högre belopp HovR:n kunde finna skäligt. Mannen framställde samma yrkande som vid underrätten. HovR:n yttrade följande:

»Hustrun är enligt sitt medgivande skadeståndsskyldig gentemot mannen i anledning av att hon genom sitt äktenskapsbrott kränkt denne.

---

[29] Jfr s. 208.
[30] Jfr s. 229.

Såsom rådhusrätten funnit kan det ej anses tillförlitligen styrkt, att mannen och hustrun efter den 24 januari 1966 haft samlag med varandra. (Hustrun gjorde gällande, att makarna efter denna tidpunkt, då mannen fått vetskap om otroheten, haft samlag med varandra och att mannen därför ej kunde anses så grovt kränkt, vår anm.) Omständigheterna i övrigt föranleda ej heller annat antagande än att den kränkning hustrun genom äktenskapsbrottet vållat mannen varit av mycket allvarlig natur. På grund härav och med hänsyn till vad som blivit upplyst om parternas förmögenhetsförhållanden samt till vad i övrigt förekommit bör skadeståndet sättas högre än det av rådhusrätten bestämda.» — HovR:n bestämde skadeståndet till 2/3 av hustruns andel av parternas behållna giftorättsgods.

Det kan beträffande detta fall tilläggas, att mannens förmögenhet till stor del utgjordes av aktier vilka under äktenskapet stigit högst betydligt i värde.[31]

Slutligen skall (vad gäller NJA) anföras ett relativt färskt rättsfall, nämligen *NJA 1971 s. 583.* I detta fall, där HR:n — vars dom fastställdes av HovR:n — av formella skäl[32] ogillat mannens yrkande om skadestånd med 10 000 kronor, biföll HD:s majoritet skadeståndsyrkandet (två ledamöter ville ogilla skadeståndstalan) och anförde följande i fråga om skadeståndsberäkningen:

»I fråga om parternas ekonomiska förhållanden har genom deras egna uppgifter framkommit bl. a. följande. Mannen hade vid äktenskapets ingående år 1957 mellan 5 000 och 6 000 kronor i kontanta tillgångar. Dessutom ägde han en ganska ny bil. Hustrun medförde i boet endast en del inre lösöre som porslin, sängkläder och liknande. Mannen har under hela äktenskapet arbetat som fabriksarbetare, medan hustrun arbetat i hemmet. Mannens huvudsakliga tillgång utgörs nu av en villafastighet, taxeringsvärderad till 73 000 kronor och saluvärderad till 85 000 kr. Hans låneskulder uppgår till omkring 65 000 kronor. Parternas behållna giftorättsgods torde kunna uppskattas till minst 20 000 kronor.

Med hänsyn till vad sålunda upptagits om parternas förmögenhetsförhållanden och till övriga omständigheter synes det yrkade skadeståndet (10 000 kronor, vår anm.) skäligt.»

Underrättspraxis

I några enstaka fall (cirka 5) i det här studerade underrättsmaterialet har rätten haft anledning att vid skadeståndsberäkningen beakta, att den oskyldige maken infört egendom. Vi nöjer oss här med att anföra ett exempel härpå, nämligen ett fall (*ID 1106*) där mannen (vid äktenskapsskillnad

---

[31] Även om domstolarna i ovan nämnda fall nyttjat skadeståndsregeln för att motverka obilliga verkningar av en likadelning av boet, har dock den skyldige maken icke frånkänts all rätt till delaktighet i boet. — Olika omständigheter kan tala för, att den skyldige maken ej bör förpliktas avstå hela sin giftorättsandel som skadestånd, t. ex. graden av skuld eller att han bidragit till boets förkovran. I NJA 1955 C 720 hade mannen (kärande i målet) en rörelse som förvärvats under äktenskapet men i huvudsak för medel, som erhållits vid försäljning av en av honom i äktenskapet införd fastighet. Bl. a. för att förhindra att en likadelning skulle få som konsekvens, att rörelsen måste säljas, yrkade mannen skadestånd med hustruns andel i boet (alternativt 20 000 kronor). HR:n förpliktade hustrun (hon ville utge högst 1 000 kronor) att som skadestånd utge vad som av hennes andel i behållet giftorättsgods översteg 4 000 kronor. HovR:n däremot — dit hustrun klagade och yrkade att skadeståndet skulle nedsättas till 1 000 kronor — bestämde skadeståndet till så stor del av hustruns andel i behållet giftorättsgods, som översteg 10 000 kronor. Rätten beaktade därvid bl. a., att hustruns otrohet väsentligen berott på bristande förståelse och ömhet från mannens sida samt att hon under äktenskapet biträtt mannen i rörelsen. Jfr om detta fall s. 229.

[32] Se härom ovan s. 53 f.

p. g. a. hustruns otrohet) yrkade skadestånd med 15 000 kronor. HR:n uttalade följande i frågan om skadeståndsberäkningen:

»En i anledning av målet verkställd uppteckning av makarnas bo upptager ... en behållning av 79 873 kronor. Bland tillgångarna har upptagits jord- och skogsfastigheten E till ett taxeringsvärde av 36 400 kronor. Vidare är följande ostridigt mellan parterna. Makarna bodde till 1960 i S i S socken på en fastighet, som mannen före äktenskapet jämte en del lösöre erhållit av sina föräldrar. Nämnda år överläts fastigheten till vattenfallsstyrelsen för 171 000 kronor. Beloppet använde mannen sålunda, att han köpte fastigheten E, som var obebyggd, för 55 000 kronor, uppförde en ny mangårdsbyggnad för ungefär 50 000 kronor samt löste in undantagsförmåner till sina föräldrar för 10 000 kronor och gjorde en del andra inköp. Hustrun medförde i äktenskapet endast en del husgeråd och kläder. Under äktenskapet har hon genom arv erhållit 3 700 kronor, vilket i stort sett gått åt vid inköp av en bil.

Häradsrätten finner på grund av vad sålunda blivit utrett om makarnas förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt, att skadeståndet skäligen bör bestämmas till det av mannen yrkade beloppet 15 000 kronor.»

Som framhållits i inledningen till detta avsnitt innehåller det insamlade underrättsmaterialet några fall, där vid skadeståndsberäkningen beaktats att den oskyldige maken under äktenskapet erhållit egendom genom arv. Dessa fall, *ID 1083, 858, 1009 och 1082,* skall här i korthet redovisas. I *ID 1083,* där hustrun yrkade skadestånd med 10 000 kronor, hade hon vid äktenskapets ingående ägt cirka 12 000 kronor och mannen cirka 2 000 kronor. Under äktenskapet hade hustrun i arv erhållit cirka 4 000 kronor. Huvudsakligen p. g. a. hustruns medel hade makarna först kunnat förvärva en jordbruksfastighet som efter några år försålts för inköpspriset och därefter en annan jordbruks- och skogsfastighet för 40 000 kronor, vilken vid äktenskapsskillnaden p. g. a. värdestegring hade ett värde av cirka 230 000 kronor. (Behållningen i boet uppgick till cirka 300 000 kronor.) HR:n anförde i detta fall i fråga om skadeståndsberäkningen:

»Häradsrätten finner, att vid bedömningen av vad som kan anses utgöra skäligt skadestånd hänsyn bör tagas till att det varit hustruns arvsmedel, som gjort det möjligt för makarna att år 1938 förvärva jordbruks- och skogsfastigheten V 9: 3, samt till att det nuvarande värdet å fastigheten i stor utsträckning kan tillskrivas den allmänna värdestegring, som efter 1938 inträffat särskilt beträffande skogsfastigheter. På grund härav och med hänsyn till den personliga kränkning, som mannens förbindelse med X inneburit för hustrun, finner häradsrätten det fordrade skadeståndet å 10 000 kronor skäligt.»

Beträffande *ID 858* kan anföras, att hustrun yrkade skadestånd med 15 000 kronor och blev tillerkänd 10 000 kronor. (Behållningen i boet uppgick till cirka 40 000 kronor.) Bland tillgångarna ingick en hustruns fordran å hennes moders dödsbo. Denna fordran uppgick nu till 4 000 kronor men hade ursprungligen uppgått till 16 000 kronor. Hustrun gjorde gällande, att hon använt 12 000 kronor för familjens kostnader.

I *ID 1009* blev hustrun tillerkänd skadestånd med mannens hela gifto-

rättsandel. I boet ingick en fastighet, som hustrun under äktenskapet förvärvat för arvsmedel.

Vad slutligen gäller *ID 1082* så hade den oskyldiga hustrun i detta fall bl. a. en andel i sin faders oskiftade dödsbo. Rätten förpliktade mannen att utge skadestånd motsvarande hans andel i hustruns farsarv samt därutöver 1 000 kronor.

I underrättsmaterialet har kunnat konstateras att då egendom av mer betydande värde ingår i boet, denna egendom ej sällan främst utgöres av en villafastighet, som förvärvats under äktenskapet. Den oskyldige maken kan av olika orsaker, t. ex. för att han skall ha omvårdnaden om barnen, ha stort intresse av att kunna bo kvar i fastigheten efter äktenskapsskillnaden. Av ekonomiska skäl kan dock en likadelning av boet i sådana fall omöjliggöra eller i varje fall försvåra för den oskyldige maken att behålla fastigheten. Detta är nu ett förhållande som beaktats i rättspraxis vid skadeståndets utmätande.[33] Exempel härpå kan lämnas från såväl NJA som underrättsmaterialet.

NJA

I *NJA 1958 C 1168* yrkade hustrun (vid äktenskapsskillnad p. g. a. mannens missbruk av rusgivande medel) skadestånd med 10 000 kronor. (Mannen vitsordade ett belopp å 100 kronor såsom i och för sig skäligt.) Boets huvudsakliga tillgång utgjordes av en villafastighet, som makarna förvärvat under äktenskapet. Hustrun hade p. g. a. mannens spritmissbruk ensam fått svara för fastighetens kostnader under ett flertal år. Hon förklarade i målet, att det »yrkade skadeståndsbeloppet vore så beräknat, att hon skulle kunna utlösa mannen ur villan och därigenom göra det möjligt för sig och sonen att behålla bostaden». HR:n — vars dom kom att stå fast — fann hustrun med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter berättigad till ett skadestånd å 8 000 kronor. Jfr det mycket likartade fallet *NJA 1960 C 748*.[34]

I NJA 1960 C 748 yrkade hustrun (vid äktenskapsskillnad p. g. a. mannens alkoholmissbruk) skadestånd med 15 000 kronor och blev tillerkänd 10 000 kronor, dock högst mannens andel i parternas behållning. Även i detta fall hade makarna en bostadsfastighet, som hustrun genom skadeståndet fick möjlighet att bo kvar i efter äktenskapsskillnaden.[35]

Underrättspraxis

Beträffande det här studerade underrättsmaterialet kan nämnas, att skadeståndet i cirka 30 av de i undersökningen ingående 174 fallen bestämdes på

---

[33] Rättspraxis uppvisar också exempel på, att skadeståndet bestämts så, att den oskyldige maken fått möjlighet att bo kvar i makarnas bostadsrättslägenhet. Som exempel kan här nämnas ett fall i underrättsmaterialet (ID 1041) där skadeståndet bestämdes just till svarandens andel i makarnas bostadsrättslägenhet.

[34] Jfr s. 207.

[35] Jfr s. 156 f. underrätten i NJA 1956 C 454.

sådant sätt, att den oskyldige maken fick goda möjligheter att behålla den fastighet makarna förvärvat och bebott under äktenskapet. I två fall fastställdes skadeståndet direkt till att avse den skyldige makens giftorättsandel i den i boet ingående fastigheten. I några av fallen har rätten uttryckligen förklarat, att man vid skadeståndets fastställande beaktat den oskyldige makens behov av att få kunna sitta kvar i makarnas fastighet.

Sålunda förklarade HR:n i ett fall (*ID 9*) att skadeståndet borde med hänsyn till omständigheterna »bestämmas så att (mannen) beredes möjlighet att vid kommande bodelning förverkliga den honom tillerkända rätten att sitta kvar i hemmet». I ett annat fall (*ID 136*) anförde rätten, att det mannen tillkommande skadeståndet borde bestämmas till hustruns andel av makarnas behållna giftorättsgods (dock med de av mannen medgivna undantagen), enär annars mannen, »som vill hålla återstoden av familjen samlad och som vid en bodelning, vari villan skulle ingå, uppenbarligen skulle få mycket stora svårigheter att lösa ut hustrun efter det av henne angivna, troliga värdet». I *ID 965* där hustrun blev tillerkänd skadestånd med mannens andel i makarnas fastighet förklarade rätten, »att genom mannens ur mer än en synpunkt klandervärda beteende hela den stora familjens ekonomiska balans råkat i allvarlig fara, vilken näppeligen kan avvärjas på annat sätt än att fastigheten behålles av hustrun». I fallet *ID 976* slutligen där hustrun tillerkändes skadestånd med 5 000 kronor, tog rätten vid skadeståndets utmätande bl. a. hänsyn till, att hustrun borde »beredas möjlighet erhålla fastigheten och bohaget vid en bodelning».

Skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv i underrättspraxis gäller, som redan tidigare framhållits, särskilt det fallet då en likadelning av ett litet bo framstår som obillig för den oskyldige maken (och ev. makarnas barn). Efter en genomgång av de 174 underrättsfall som ingår i undersökningarna i detta kap. har vi ansett, att skadeståndet i omkring 50 fall haft ovan nämnda funktion. I cirka 30 av dessa fall förpliktades svaranden att avstå sin giftorättsandel och i resterande 20 fall ett visst belopp i pengar, som i varje fall ungefärligen motsvarade värdet av giftorättsandelen. Boet bestod i flertalet fall endast av bohag av enkel beskaffenhet och behållningen uppgick endast i cirka 10 av fallen till 5 000 kronor eller mer. (Icke i något av fallen torde behållningen ha överstigit 15 000 kronor.)[36] — I de flesta fallen skulle den oskyldige maken ha omvårdnaden om barnen efter äktenskapsskillnaden. Nämnas kan att hustrun var kärande i 40 av ovan nämnda 50 fall samt att hon i omkring 30 av dessa 40 fall skulle ha vårdnaden om barnen efter äktenskapsskillnaden; i endast omkring hälften av de 40 fall där hustrun var kärande, blev hon tillerkänd underhållsbidrag.

Avslutningsvis skall här framhållas att skadeståndets praktiska betydelse som bodelningskorrektiv i förhållande till de andra sådana korrektiv lagen erbjuder vid äktenskapsskillnad, dvs. reglerna i GB 11: 23 andra stycket samt regeln i GB 11: 26 om underhåll i form av engångsbelopp, torde vara synnerligen stor.[37] Detta påstående baserar vi på resultaten av

---

[36] Jfr om praxis på denna punkt, Sjöström, Skilsmässor och underhåll, s. 28.
[37] Jfr härom s. 81 f.

vår underrättsundersökning. Vid majoriteten av de domstolar förf. själv besökte vid materialinsamlingen hade nämligen under den studerade femårsperioden bodelningskorrektiven i GB 11: 23 andra stycket och 11: 26 icke kommit till användning i något fall, åtminstone icke vid direkt äktenskapsskillnad p. g. a. ene makens skuld.[38]

c) *Skada på grund av bortfall av olika med äktenskapet förenade ekonomiska fördelar*

Till denna skadegrupp hänfördes i kap. 3[39] särskilt den skada i försörjningshänseende som äktenskapsskillnaden kan innebära för den oskyldige maken samt sådan skada som består i att den oskyldige maken p. g. a. äktenskapsskillnaden icke längre kan nyttja den skyldige makens egendom. Vad gäller den förstnämnda skadan, som alltså rör skadeståndets förhållande till underhållet, visades i kap. 7,[40] att skadeståndet icke, som LB förutsatte, kommit att i någon nämnvärd utsträckning tjäna som *ersättning* för underhåll i det att underhåll ofta utdömes vid sidan om skadestånd, om underhållsbehov föreligger. Som emellertid framhölls redan i kap. 3[41] behöver det förhållandet, att underhållsbidrag vid sidan om skadestånd tillerkännes en underhållsbehövande och grovt kränkt make icke innebära, att skadeståndet saknar betydelse i försörjningshänseende. Självklart kan i stället varje skadestånd antagas medföra en mer eller mindre gynnsam effekt på den oskyldige makens försörjningssituation.

Ett syfte med detta avsnitt är att visa, hur man i rättspraxis i vissa fall vid skadeståndsberäkningen uttryckligen fäst avseende vid, som LB säger, »den ersättningsberättigades framtidsutsikter».[42] Ett annat syfte är att ge exempel på några fall ur rättspraxis där vid skadeståndets utmätande hänsyn tagits till sådan skada som består i att den oskyldige maken (genom äktenskapsskillnaden) ej längre kan nyttja den skyldige maken tillhörig egendom.

NJA

Det första exemplet på ett rättsfall där vid skadeståndets fastställande bl. a. beaktats den *oskyldige makens framtidsutsikter* är *NJA 1950 s. 513.*[43] Detta fall kommer att åberopas även i andra sammanhang i detta kap. varför ett ganska utförligt referat av fallet ifråga är motiverat. HR:n — vars dom i skadeståndsfrågan gillades av såväl HovR:n som av HD — anförde följande i fråga om skadeståndsberäkningen:

[38] Betr. användningen av underhåll i form av engångsbelopp som bodelningskorrektiv, jfr Sigrid Beckman, Behövs ändringar i gällande regler om äkta makars förmögenhetsförhållanden? (i Forhandlinger på det tyvende nordiske juristmøte i Oslo 1954, bilaga VI, s. 28).
[39] S. 70 f.
[40] S. 137 f.
[41] S. 73.
[42] LB I, s. 441.
[43] Jfr s. 225.

»Vid övervägande av storleken av detta skadestånd har HR:n ansett följande omständigheter böra tagas i betraktande. Mannen är ägare till en behållen förmögenhet, som enligt hans egen deklaration uppgår till omkring 780 000 kronor men som, därest av honom innehavda aktier i visst fabriksaktiebolag värderas enligt de av taxeringsmyndigheten antagna principer, skulle uppgå till ytterligare 634 500 kronor, och han har enligt senast för honom utfärdad debetsedel en beskattningsbar inkomst av 35 590 kronor. *Hustrun,* som icke infört något av ekonomiskt värde i boet, *är efter skilsmässan på grund av äktenskapsförordet utan förmögenhet eller tillgångar. Hon lärer,* då hon har att vårda det minderåriga barnet, *hava ringa utsikter att i större mån bidraga till sitt och barnets uppehälle* och, sedan barnet kommit till sådan ålder att det kan lämnas åt sig självt, torde hon hava i avsevärd grad fått sina möjligheter till förvärvsuppehälle, som före äktenskapet bestått av kontorsarbete, minskade. Det är vidare att märka att, oavsett hurudant hustruns levnadssätt före äktenskapet varit — om hennes tidigare utom äktenskapet födde son och om hennes förhållande till de män som ifrågasatts såsom fader till denne son har mannen haft full kännedom — *har hon under äktenskapet med mannen icke, såvitt visats, gjort sig skyldig till några som helst försummelser såsom maka och moder.* Det har varit mannen som tagit initiativet till äktenskapets upplösning och gjort det inom en tid som för honom skulle medföra enligt avtalet minsta utgifter i form av underhållsbidrag. *Väl bör hustrun icke kunna efter äktenskapsskillnaden vara berättigad till samma levnadsvillkor som under äktenskapet, men hon bör dock efter detsamma sättas i för henne rimligt drägliga förhållanden.* Därvid må anmärkas, att en kontoristplats numera icke skäligen kan avlönas med så lågt belopp som 225 kronor i månaden och att hon av förut angivna skäl icke torde kunna komma att förtjäna nämnvärt till eget uppehälle. Allt sammantaget finner H.R:n ett skadeståndsbelopp av 20 000 kronor vara skäligt» (vår kurs.).

I detta fall ansåg HR:n ett avtal, som makarna träffat före äktenskapets ingående om de villkor bl. a. i underhållshänseende, som skulle gälla mellan makarna vid en eventuell upplösning av äktenskapet, bindande för hustrun. Det underhållsbidrag hustrun var berättigad till av mannen enligt detta avtal, ansåg rätten otillräckligt och beaktade därför hustruns underhållsbehov vid skadeståndets utmätande. (HovR:n ansåg också avtalet bindande för hustrun, vad gällde frågan om underhåll. HD däremot ansåg, att mannen icke kunde åberopa avtalet »till befrielse från de förpliktelser av familjerättslig natur som han enligt lag genom äktenskapets ingående ådragit sig gentemot hustrun» och höjde underhållsbidraget till 300 kronor per månad att utgå t. o. m. år 1960. Någon ändring av det av HR:n fastställda skadeståndsbeloppet företog, som tidigare framhållits, varken HovR:n eller HD.)

Ett annat exempel på ett fall ur NJA där den oskyldige makens framtidsutsikter åberopats vid skadeståndets utmätande är *NJA 1958 C 1059.*[44] Hustrun tillerkändes i detta fall skadestånd med 40 000 kronor. Mannens behållna förmögenhet antogs därvid uppgå till cirka 400 000 kronor och hustruns till cirka 40 000 kronor. Hustruns förmögenhet hade till största delen tillförts henne genom mannen och dennes släktingar. Liksom i NJA 1950 s. 513 rådde egendomsskillnad mellan makarna p. g. a. äktenskapsförord. Sedan RR:n — vars dom kom att stå fast — redogjort för makarnas förmögenhetsförhållanden anfördes följande i fråga om skadeståndsberäkningen:

»Hustrun kan efter äktenskapsskillnaden ej vara berättigad att helt få bibehålla samma levnadsvillkor som under äktenskapet men bör efter det relativt långa äktenskapet, varunder hon fött tre barn, ej behöva finna sig i någon mera markant standardsänkning. Härvid måste emellertid tagas i beräkningen att hon förutom skadestånd jämväl skall åtnjuta underhåll från mannen. Den pliktförgätenhet, som mannen låtit komma sig till last under äktenskapet genom förbindelser med andra kvinnor än

---

[44] Jfr s. 225.

hustrun, finner rådhusrätten vara av allvarlig beskaffenhet. Huruvida dessa hans förlöpningar vållat söndringen i parternas äktenskap och lett till att detta brutit samman, undandrager sig emellertid rådhusrättens bedömande.

Med stöd av vad sålunda upptagits och på grund jämväl av annat som förekommit i målet finner rådhusrätten, som ej anser skäl föreligga att meddela föreskrift angående sättet för skadeståndets betalning, ett skadeståndsbelopp å 40 000 kronor skäligt.»

Underrättspraxis

I det insamlade underrättsmaterialet är bl. a. följande fall av intresse: *ID 136, 965 och 1116.*

I *ID 136*[45] där mannen var kärande, anförde HR:n följande:

»Vid bedömande av det skadestånd, som med anledning härav bör utgå från hustrun till mannen, anser häradsrätten, att — bortsett från makarnas förmögenhetsförhållanden — hustruns levnadsvillkor efter äktenskapsskillnaden, såvitt nu kan bedömas, inte kommer att försämras utan tvärtom förbättras och, i jämförelse med mannens, bli ej oväsentligt bättre än dennes. Rätten förmenar därför, att det är skäligt med en utjämning i förmögenhetshänseende mellan makarna, så att mannen, som kommer att få bära den större försörjningsbördan (mannen blev tillerkänd vårdnaden om barnen, vår anm.), får en därefter avpassad kompensation . . .»

I *ID 965* beaktades vid utmätande av skäligt skadestånd till hustrun bl. a. att hon, »för sin och fem minderåriga barns försörjning väsentligen endast har att lita till underhållsbidrag från mannen, ett bidrag som med hänsyn till i målet förekomna omständigheter icke kan betecknas som helt säkert». Att mannen efter äktenskapsskillnaden *icke* hade att bidraga till den oskyldiga hustruns underhåll var i *ID 1116* en omständighet av betydelse vid utmätande av skadestånd till hustrun.

Våra exempel på att domstolarna vid skadeståndsberäkningen beaktat sådan skada för den oskyldige maken, som består däri, att denne make genom äktenskapsskillnaden *ej längre kan nyttja eller draga ekonomisk fördel av andre makens egendom* gäller enbart sådana fall, där giftorättsgemenskap p. g. a. *äktenskapsförord* var utesluten mellan makarna. Det torde vara självklart, att makarna i de flesta fall på olika sätt drager nytta av varandras egendom under äktenskapet även om giftorättsgemenskap ej föreligger. Man kan t. ex. tänka sig det fallet, att makarna har sin bostad i en den ene maken som enskild egendom tillhörig fastighet eller att en av makarna (som enskild egendom) har en betydande förmögenhet vars avkastning dock gör det möjligt för *båda* makarna att hålla en viss levnadsstandard under äktenskapet. Vållas nu äktenskapsskillnad av den förmögne av makarna, så kan andre maken alltså sägas lida ekonomisk skada, genom att han ej längre kan draga ekonomisk fördel av den skyldige makens egendom. Här redovisas några rättsfall där domstolarna vid skadeståndsberäkningen bl. a. beaktat det förhållandet, att giftorättsgemenskap p. g. a. äktenskapsförord var utesluten mellan makarna.[46]

---

[45] Jfr s. 221.

[46] I detta sammanhang kan nämnas, att förekomsten av äktenskapsförord i ett fall i NJA, nämligen NJA 1957 C 42 medförde en *jämkning* av svarandens skadeståndsskyldighet. Under-

NJA

Två rättsfall, som redan refererats i annat sammanhang, är här av intresse, nämligen *NJA 1950 s. 513*[47] och *NJA 1958 C 1059*.[48]

I NJA 1950 s. 513 hade den skyldige mannen en förmögenhet (bl. a. bestående av aktier) uppgående till ett värde av över 1 000 000 kronor som enskild egendom. Då skadeståndet till hustrun bestämdes till 20 000 kronor beaktades sålunda, att hustrun efter äktenskapsskillnaden p. g. a. äktenskapsförordet annars skulle ha blivit ställd utan tillgångar och förmögenhet. — I NJA 1958 C 1059 där RR:n — vars dom kom att stå fast — förpliktade mannen att till hustrun utgiva skadestånd med 40 000 kronor hade mannen (liksom i det föregående fallet) en betydande förmögenhet (främst bestående av aktier och fastigheter) som enskild egendom. Hustruns enskilda egendom, som främst bestod av tillgångar som tillförts henne genom mannen eller dennes släktingar, hade ett behållet värde av cirka 40 000 kronor.

Underrättspraxis

Ur underrättsmaterialet kan vi endast anföra ett exempel på ett fall där förekomsten av äktenskapsförord beaktats vid skadeståndsberäkningen, *ID 1052.*

I detta fall yrkade hustrun vid äktenskapsskillnad p. g. a. mannens otrohet skadestånd med 15 000 kronor. I äktenskapet, som varat cirka 20 år, fanns endast enskild egendom p. g. a. ett före äktenskapets ingående upprättat äktenskapsförord. Mannens egendom hade ett värde av cirka 15 000 kronor och hustruns ett värde av cirka 3 000 kronor. Rätten ansåg, att skadeståndet till hustrun skäligen borde bestämmas till 5 000 kronor. Genom detta skadestånd fick makarna sålunda egendom till ungefärligen lika värde.

d) »*Andra typer av (ekonomisk) skada*»

De skador av ekonomisk natur, som kan drabba en make till följd av en utav andre maken vållad äktenskapsskillnad och som varken beror på bortfallet av olika med äktenskapet förenade ekonomiska fördelar eller på bodelningen hänfördes i kap. 3 till en särskild skadegrupp kallad »andra typer av skada».[49] Medan underrättsmaterialet innehåller tre fall av intresse i detta sammanhang, kan vi ur NJA endast anföra ett fall, där skada hänförlig till gruppen »andra typer av skada» beaktats.

---

rätten hade med hänsyn till omständigheterna, bl. a. att mannens samvaro med den andra kvinnan »ägt rum under avsevärd tid och anmärkningsvärda förhållanden» förpliktat mannen att till hustrun utge 10 000 kronor i skadestånd. HovR:n sänkte dock på mannens klagan skadeståndsbeloppet till 5 000 kronor »med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och med beaktande av att mannen efter den tidpunkt, då han enligt hustruns uppgifter börjat försumma henne och sällskapa med X, till hustrun *genom äktenskapsförord avstått från sin giftorätt i viss, henne tillhörig egendom med avsevärt värde*» (vår kurs.). Genom äktenskapsförordet hade sålunda i detta fall redan förebyggts, att hustrun skulle komma att lida ekonomisk skada till följd av en likadelning av boet vid äktenskapsskillnaden.

[47] Jfr s. 222 och 229.

[48] Jfr s. 223.

[49] S. 70.

NJA

Det fall i NJA som här är av intresse är *NJA 1953 C 634,* där den oskyldige mannen genom skadeståndet erhöll *ersättning för en utrikesresa,* som han sannolikt ej skulle ha företagit, om han kunnat befara, att äktenskapet skulle komma att upplösas. — Underrätten hade ogillat mannens talan om äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 8 och skadestånd och på hustruns talan dömt till äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 3. HovR:n däremot upphävde underrättens dom och biföll mannens talan om äktenskapsskillnad. HovR:n fann också mannen grovt kränkt och berättigad till skadestånd samt yttrade i fråga om skadeståndsberäkningen följande:

»Vidkommande skadeståndets beräkning har mannen icke förmått förebringa sådan utredning rörande makarnas förmögenhetsställning inför den förestående bodelningen att ledning härur kan hämtas.

Det är vidare icke klarlagt i vilken mån vardera maken bidragit till kostnaderna för argentinaresan.

Emellertid är ostridigt, att mannen i anledning av hustruns brev av den 29 juni 1950 avbeställt plats för hemresa med båt och använt sig av flyg samt att han bestritt kostnaderna härför, tillhopa 6 600 kronor, av egna medel.

Det ligger i sakens natur, att hustruns beteende — såsom mannen påstått — för honom haft svåra ekonomiska följder. Här kan bland annat icke bortses från att argentinaresan tillkommit främst på hustruns tillskyndan, att den icke lett till något resultat och att det måste antagas, att resan icke skulle kommit till stånd, därest hustrun före densamma öppet lagt fram sin mening om äktenskapets fortsatta bestånd.

På grund av det anförda och med hänsyn till omständigheterna i övrigt finner hovrätten det mannen tillkommande skadeståndet skäligen kunna bestämmas till 15 000 kronor. Vad som kommit fram om makarnas inbördes ekonomiska förhållanden talar icke emot en sådan beräkning av skadeståndet.»

Underrättspraxis

I det första fallet, *ID 372,* utgjorde skadeståndet ersättning för bl. a. *flyttningskostnader i anledning av äktenskapsskillnaden.* Äktenskapsskillnad ägde rum p. g. a. mannens otrohet och HR:n anförde följande i fråga om skadeståndsberäkningen:

»Mannens förmögenhetsförhållanden — värdet av hans egendom lär efter de uppgifter som makarna lämnat därom icke kunna skattas högre än till omkring 10 000 kronor och egendomen torde till viss del vara svårrealiserbar — lämna icke utrymme för något skadestånd av större omfattning. Beaktas bör emellertid å andra sidan, att hustrun, som icke efter skilsmässan har någon närmare anknytning till K, önskar att snarast möjligt flytta söderut. Hennes önskan härom är med hänsyn till omständigheterna befogad. En förutsättning torde emellertid vara, att hon erhåller tillgång till något kapital för flyttning och bostadsanskaffning. Då underhållsbidragen icke kunna förslå härtill, kräver billigheten, att mannen åtminstone delvis svarar för dessa kostnader. Häradsrätten finner på grund av vad sålunda upptagits skäligt bestämma det hustrun tillkommande skadeståndet till femtusen kronor.»

I det andra fallet, *ID 1063,* beaktades vid skadeståndets utmätande — förutom att makarna saknade giftorätt i varandras egendom (västtysk rätt gällde ifråga om makarnas förmögenhetsförhållanden) — att *den oskyldiga hustrun i betydande mån bidragit till mannens utbildning till tandläkare.* (Rätten satte tilltro till hustruns av mannen bestridda uppgift om att hennes bidrag till utbildningen uppgick till 12 000–13 000 kronor.) Hustrun gjorde i målet vidare gällande, att mannen efter det han erhållit anställning som tandläkare i Sverige, till stor del tack vare hennes sparsamhet efter hand lyckats sätta undan pengar å bankräkning och att hans bankmedel nu uppgick

till cirka 18 000 kronor. Hustrun hade å bank endast cirka 5 000 kronor. Rätten fann skäligt, att mannen skulle såsom skadestånd utgiva — förutom honom tillhörigt i parternas hem befintligt lösöre med vissa undantag — 15 000 kronor av det å hans bankkonto innestående beloppet.

Vad slutligen gäller det tredje underrättsfallet, *ID 1081,* beaktades vid fastställande av skadestånd till hustrun bl. a. att »*hustrun genom barnsbörden och äktenskapet blivit nödsakad att sluta påbörjad utbildning till tandsköterska, en utbildning som hon numera torde ha svårt att återupptaga*» (vår kurs.). Äktenskapet hade i detta fall varat cirka 7 år.

I detta avsnitt har lämnats exempel på olika typer av ekonomisk skada åsamkade den oskyldige maken till följd av äktenskapsskillnaden, som beaktats i rättspraxis. I rättspraxis förekommer dock naturligtvis även fall där domstolen vid skadeståndets fastställande kunnat bortse från ekonomisk skada och där skadeståndet sålunda endast utgjort ersättning för *ideell skada.* Beckman anför som exempel på ett fall där skadeståndet främst tjänar som ersättning för ideell skada att *mannen* är den skyldige av makarna och att praktiskt taget all egendom är hans giftorättsgods. I sådant fall får hustrun, förklarar Beckman, »hälften av mannens egendom som gottgörelse» genom bodelningen och någon ekonomisk orätt kan därför hustrun knappast sägas lida genom äktenskapsskillnaden.[50] I underrättsmaterialet förekommer en del fall, där skadeståndet av nu nämnd anledning främst måste uppfattas som ersättning för ideell skada. Som exempel kan anföras fallen *ID 1109 och 957.*[51]

I fallet *ID 1109,* där boet främst bestod av en fastighet, som den skyldige mannen köpt av sina föräldrar och där hustrun yrkade skadestånd med mannens andel i boet, dock högst 10 000 kronor, yttrade HR:n följande: »Med beaktande av att makarnas tillgångar, enligt vad som upplysts i målet, till största delen utgöres av mannens giftorättsgods, prövar häradsrätten skäligt bestämma skadeståndet till 2 000 kronor.» Jfr ID 957 där behållningen i boet uppgick till cirka 54 000 kronor och där också hustrun var kärande. HR:n anförde i detta fall: »Med beaktande av att all egendom i boet är giftorättsgods finner häradsrätten skäligt bestämma det skadestånd, som skall utgå, till 5 000 kronor.»

Har boet ett icke alltför obetydligt värde i ovan nämnda typ av fall, kan vi ansluta oss till Beckmans uppfattning att ekonomisk skada knappast kan sägas föreligga för den oskyldiga hustrun. Har boet däremot ett sådant värde, att en likadelning skulle medföra, att hustrun blir ställd utan för ett hem erforderliga tillgångar kan, som tidigare framhållits,[52] äktenskapsskillnaden sägas medföra *ekonomisk skada* för hustrun och kan skadeståndet sålunda knappast uppfattas som en ersättning uteslutande för ideell skada.

---

[50] Beckman i not 3 a. a., s. 71.

[51] Här kan nämnas att rätten i ett fall i underrättsmaterialet (ID 980) vid fastställande av skadestånd till hustrun (5 000 kronor) åberopat bl. a. att det från hustruns sida i målet gjorts gällande, att det yrkade skadeståndet vore att betrakta såsom ersättning för ideell skada.

[52] Se t. ex. s. 79.

Ett annat fall där skadeståndet måste sägas uteslutande (eller åtminstone huvudsakligen) tjäna som ersättning för ideell skada är det, då giftorättsgemenskap p. g. a. äktenskapsförord är utesluten mellan makarna och det är den oskyldige parten som är den förmögne av makarna. Ur underrättsmaterialet kan ett exempel härpå lämnas, nämligen ett fall (*ID 1125*) där mannen, som hade enskild egendom med ett värde av cirka 160 000 kronor (hustruns egendom hade ett obetydligt värde), blev tillerkänd skadestånd med ett belopp av 2 000 kronor.

IV. Vilka faktorer — bortsett från ekonomisk skada — beaktar domstolarna vid skadeståndets utmätande?

a) När man studerar rättspraxis rörande skadestånd vid äktenskapsskillnad, finner man snart, att domstolarna förhållandevis sällan klart uttalar, vilken eller vilka faktorer vid sidan om makarnas förmögenhetsförhållanden som haft betydelse vid skadeståndsberäkningen. En icke ovanlig metod är att domstolen, sedan en redogörelse lämnats i domen för vad som upplysts i målet, avslutar domskälen med att förklara visst skadestånd (med lagtextens ord) skäligt »med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter». I vissa fall redogörs i domen *endast* för makarnas förmögenhetsförhållanden. Det förekommer dock t. o. m., att icke ens dessa redovisas eller åberopas utan att det utdömda skadeståndet blott motiveras med att detta befunnits utgöra skäligt skadestånd.

Vad gäller de 174 underrättsfall som ingår i undersökningarna i detta kap. kan nämnas att rätten endast i cirka 20 av dessa fall klart betonat en eller flera faktorers särskilda betydelse vid sidan om makarnas förmögenhetsförhållanden.

b) I *motiven*[53] till GB 11: 24 anför LB till ledning för domstolarna följande om skadeståndsberäkningen:

»Beträffande innebörden av den skadelidandes rätt stadgar förslaget här liksom i 5 kap. 6 § att han skall 'njuta skadestånd efter ty med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt'. När domstolen efter fritt skön utmäter ersättningen, skall den situation, vari maken råkar genom en skilsmässa under föreliggande omständigheter, tagas i betraktande i hela sin vidd, och avseende skall fästas vid skada ej blott av ekonomisk utan även av ideell natur. Av betydelse äro sålunda skillnadsanledningens art och graden av skuld hos den vållande parten, skilsmässans inverkan på den ersättningsberättigades framtidsutsikter, makarnas levnadsvillkor och sociala ställning samt, särskilt då äktenskapet bestått allenast kortare tid, de förhållanden vari den oskyldiga maken levat före sitt giftermål och den utsträckning vari vardera infört egendom i boet. Då förslaget såsom en omständighet, vilken skall uppmärksammas, särskilt nämner makarnas förmögenhetsförhållanden, ligger däri bland annat en föreskrift att den förpliktades större eller mindre ekonomiska bärkraft skall beaktas, då skadeståndets belopp fastställes. . . .»

[53] LB I, s. 441 f.

I motiven framhålles vidare bl. a. att med uttrycket makarnas förmögenhetsförhållanden icke endast avses vardera makens tillgångar utan även hans inkomster.

En del av de omständigheter LB anser böra beaktas vid skadeståndsberäkningen är sådana som, åtminstone enligt vårt sätt att resonera, helt enkelt anger olika typer av ekonomisk skada. Exempel härpå är då det uttalas, att domstolarna bör taga hänsyn till »*skilsmässans inverkan på den ersättningsberättigades framtidsutsikter, ...* samt, särskilt då äktenskapet bestått allenast kortare tid, *de förhållanden vari den oskyldiga maken levat före sitt giftermål och den utsträckning vari vardera infört egendom i boet*» (vår kurs.). Att domstolarna stundom uttryckligen fäster avseende vid nu nämnda faktorer har visats i avsnitt III om ekonomisk skada. Frågan är därför här i vad mån domstolarna uttryckligen fäster avseende vid sådana faktorer som *graden av skuld, makarnas sociala ställning, äktenskapets längd* och *den förpliktades större eller mindre ekonomiska bärkraft.*

c) Nedan följer en kortfattad redovisning av i sammanhanget intressanta rättsfall.

Vad gäller *skuldfrågans* betydelse vid skadeståndsberäkningen kan först åberopas det tidigare refererade rättsfallet *NJA 1950 s. 513.*[54]

Icke blott makarnas förmögenhetsförhållanden och »skilsmässans inverkan på den ersättningsberättigades framtidsutsikter» utan sålunda även »graden av skuld hos den vållande parten» (några anmärkningar mot kärandens förhållande under äktenskapet kunde nämligen ej riktas) anfördes som motivering för det utdömda skadeståndets storlek. Vidare kan nämnas *NJA 1967 C 957*[55] (också tidigare anfört i detta kap.) där HovR:n ansåg, att det mannen tillkommande skadeståndet borde sättas högre än det av underrätten utdömda bl. a. med hänsyn till att den kränkning mannen vållats genom hustruns äktenskapsbrott »varit av *mycket allvarlig natur*» (vår kurs.).

I vissa fall har skuldfrågan medfört en jämkning av skadeståndsskyldigheten, så t. ex. i *NJA 1950 C 192.* I detta fall nedsatte HovR:n skadeståndsbeloppet från av underrätten utdömda 10 000 kronor till 5 000 kronor bl. a. med hänsyn till »*arten och graden*» *av svarandens skuld.* I *NJA 1955 C 720*[56] där HovR:n likaledes nedsatte skadeståndet åberopades som skäl härför bl. a., att avseende borde fästas vid vad hustrun uppgivit om att hennes *otrohet väsentligen berott på bristande förståelse och ömhet från mannens sida.*

Beträffande underrättsmaterialet skall blott framhållas, att skuldfrågan

---

[54] Jfr s. 222 och 225.

[55] Jfr s. 217.

[56] Jfr s. 218 vid not 31. — I NJA 1954 A 43 fann HR:n att mannen kränkt hustrun genom sin otrohet samt att »kränkningen varit *synnerligen* grov» (vår kurs.). Skadeståndet sattes bl. a. med anledning härav till 10 000 kronor. Enl. HovR:n däremot kunde kränkningen »icke betecknas såsom synnerligen grov» och HovR:n bestämde bl. a. därför skadeståndet till allenast 1 500 kronor. HD satte skadeståndet till 4 000 kronor, dock högst vad som motsvarade värdet av mannens giftorätt i makarnas bo. Jfr om detta fall s. 207.

vid skadeståndsberäkningen berördes i omkring 10 av de studerade 174 fallen.[57]

De fall där *den förpliktades ekonomiska bärkraft* åberopats gäller bl. a. sådana, där mannens underhållsskyldighet anförts som skäl för jämkning av hans skadeståndsskyldighet.

Exempel härpå är bl. a. *NJA 1935 s. 411* där HD förpliktade mannen att till hustrun gälda skadestånd »*vilket särskilt med hänsyn till den underhållsskyldighet till hustrun, som ålagts mannen,* och parternas förmögenhetsförhållanden i övrigt» skäligen kunde bestämmas till 1 000 kronor (vår kurs.). Jfr *NJA 1953 C 689* där HR:n t. o. m. ogillat hustruns skadeståndstalan p. g. a. mannens förmögenhetsförhållanden, men där HovR:n utdömde skadestånd med 4 000 kronor med hänsyn till å ena sidan mannens avsevärda inkomster och *å andra sidan de betydande underhållsförpliktelser,* som åvilade honom.

I *NJA 1967 C 322* anförde HR:n — vars dom kom att stå fast — att det hustrun tillkommande skadeståndet skäligen kunde bestämmas till 5 000 kronor med hänsyn till vad som utretts angående parternas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter, särskilt *mannens* »*mycket kraftigt nedsatta arbetsförmåga*»[58] (vår kurs.).

Från *underrättsmaterialet* kan åberopas två fall, *ID 962* och *973,* där vid fastställande av skadestånd till mannen bl. a. beaktades, att hustrun p. g. a. sin ålder skulle komma att få svårt att försörja sig efter äktenskapsskillnaden.

Vad slutligen gäller *äktenskapets längd,* så var detta en faktor, som åberopades i *NJA 1949 C 476.* Underrätten hade i detta fall förpliktat mannen att utge 1 000 kronor i skadestånd till hustrun, men HovR:n utdömde ytterligare 2 000 kronor, då mannen finge anses ha grovt kränkt hustrun särskilt med hänsyn till *parternas långvariga äktenskap* och med hänsyn till att behållningen i boet uppgick till cirka 15 000 kronor. (Äktenskapet hade varat i cirka 30 år.)[59]

Slutligen skall ur underrättspraxis anföras ett fall, *ID 111,* där äktenskapsskillnad p. g. a. mannens otrohet ägde rum efter ett tjugofemårigt äktenskap. Mannen förpliktades i detta fall bl. a. med hänsyn till *äktenskapets längd* att till hustrun utge skadestånd med 5 000 kronor.

---

[57] I ett av fallen (ID 591) anförde RR:n följande: »I målet är upplyst, att mannen inledde den utomäktenskapliga förbindelsen under tid då hustrun väntade det sist födda barnet. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt i samband med otroheten samt till makarnas ekonomiska förhållanden finner rådhusrätten det hustrun tillkommande skadeståndet böra bestämmas till 5 000 kronor.»

[58] Jfr t. ex. underrätten i NJA 1959 C 70. Underrätten hade dömt till äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8 p. g. a. hustruns otrohet och förpliktat hustrun att utge skadestånd till mannen. HovR:n däremot ogillade mannens talan om äktenskapsskillnad (och följaktligen även om skadestånd) och dömde till hemskillnad mellan makarna. Det är likväl av intresse att här citera underrättens domskäl i skadeståndsfrågan. Rätten uttalade sålunda: »Hustrun måste anses ha grovt kränkt mannen genom sitt äktenskapsbrott. Mannen äger därför erhålla skadestånd. Med hänsyn till parternas förmögenhetsförhållanden och till det förhållandet att hustrun erhåller vårdnaden om barnen bör skadeståndet skäligen bestämmas till 1 000 kronor att utgå vid bodelningen av parternas bo.»

[59] I NJA 1959 A 44 ansåg underrätten att det mannen tillkommande skadeståndet med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och *äktenskapets kortvarighet* ej borde bestämmas till högre belopp än av hustrun medgivna 300 kr. HovR:n däremot — vars dom i skadeståndsfrågan gillades av HD — förpliktade hustrun att till mannen såsom skadestånd avstå från sin rätt i *mannens* giftorättsgods.

Som inledningsvis framhållits i detta avsnitt är det ovanligt, att domstolarna i mål om skadestånd vid äktenskapsskillnad klart deklarerar vilka särskilda omständigheter som beaktats vid skadeståndsberäkningen. Det är därför också svårt att genom en kasuistisk genomgång av domar på området fastställa olika omständigheters faktiska betydelse vad gäller skadeståndsberäkningen. Av detta skäl sker en kvantitativ undersökning av underrättspraxis i följande avsnitt, varvid m. a. o. olika faktorers statistiska samband med det utdömda skadeståndet studeras.

V. Kvantitativ analys av underrättspraxis i fråga om skadeståndsberäkningen

a) I detta avsnitt skall göras ett försök att genom en kvantitativ eller statistisk analys klarlägga vilka faktorer som faktiskt haft betydelse vid skadeståndsberäkningen i det insamlade underrättsmaterialet.

Vid valet mellan olika tänkbara statistiska analysmetoder för denna undersökning har vi beslutat oss för att använda *multipel regressionsanalys.*[60] Anledningen till detta val är att denna metod är lämplig om man, som här är fallet, vill studera ett stort antal förklarande variabler, som är inbördes korrelerade och den beroende variablen är kvantitativ.

b) *Beroende variabel*

Det har i detta kap. passim framgått, att skadestånden med hänsyn till sin *utformning* kan växla från fall till fall; i vissa fall är det utdömda skadeståndet relaterat till giftorätten (t. ex. hela giftorättsandelen eller giftorättsandelen dock med undantag av viss egendom), i andra fall åter är skadeståndet bestämt till visst belopp direkt i pengar. Vid analyserna har det varit praktiskt taget nödvändigt (jfr not 62) att överföra samtliga utdömda skadestånd till visst belopp i pengar. Då skadeståndet relaterats till giftorätten i domen har med hjälp av uppgifterna i domen (eller i andra handlingar i målet) en omräkning av skadeståndet skett till belopp i kronor.[61] (I vissa fall saknas dock uppgifter om boets behållning i dylika fall; sådana fall har ej medtagits i analyserna, se närmare nedan under d.)

Tre olika analyser med den *beroende* variabeln utformad på olika sätt har utförts.

Vid den *första* analysen har som *beroende variabel studerats utdömt skadeståndsbelopp i kronor* (eller sålunda omräknat i kronor).

Då man vid en statistisk analys av skadeståndsberäkningen låter utdömt

---

[60] Jfr om denna analysmetod s. 187 f.

[61] Uppgifterna om makarnas förmögenhetsförhållanden måste i vissa av de analyserade fallen betecknas såsom osäkra; detta torde dock vara ett problem som även domstolen drabbats av. Detta kan innebära en felkälla i undersökningen, eftersom domstolarna kan ha haft annan uppfattning om de faktiska förmögenhetsförhållandena. Det är särskilt beträffande den *första* analysen som denna felkälla bör uppmärksammas.

skadeståndsbelopp (i kronor) utgöra den beroende variablen har man anledning förmoda att behållningen i boet är en faktor, som kommer att uppvisa ett mycket starkt samband med den beroende variablen, kanske så starkt att det samband mellan den beroende variabeln och andra faktorer som eventuellt föreligger icke kommer fram i analysen. Med hänsyn till denna invändning har en *andra* analys utförts där den studerade *beroende variabeln utgörs av utdömt skadeståndsbelopp i relation till boets behållning* (i promille).

Eftersom mål om skadestånd vid äktenskapsskillnad är av dispositiv natur kan den oskyldige maken aldrig bli tillerkänd högre skadestånd än som yrkats. Yrkat skadeståndsbelopp utgör sålunda en övre gräns för vilket skadestånd som kan utdömas och det finns anledning att förvänta att just faktorn »yrkat skadeståndsbelopp» skall visa sig äga starkt samband med utdömt skadeståndsbelopp, kanske så starkt att eventuellt samband mellan utdömt skadeståndsbelopp och andra faktorer undertrycks i analysen. Av detta skäl har i en *tredje* analys som *beroende variabel valts utdömt skadeståndsbelopp i relation till yrkat skadeståndsbelopp* (i promille).

c) *Oberoende eller förklarande variabler*

De oberoende variablerna i följande analyser kan indelas i fyra grupper: 1) »bakgrundsvariabler» (t. ex. domstolskategori och hovrättsområde), 2) ekonomiska variabler (behållningens storlek, egendomens art, hur egendomen förvärvats, underhåll till hustrun etc.), 3) andra variabler, som (med hänsyn till lagmotiven eller genomgången ovan under IV) kan antagas vara av betydelse vid skadeståndsberäkningen (t. ex. graden av skuld, äktenskapets längd, makarnas sociala ställning etc.) och 4) yrkat resp. medgivet skadestånd. De båda sistnämnda variablerna har särskild betydelse eftersom de utgör övre resp. nedre gräns för hur stort skadestånd domstolen kan utdöma. En närmare specifikation av vilka variabler som medtagits ges vid presentationen av varje särskild analys.

d) *Material*

Det analyserade materialet vid följande analyser består av 135 domar avkunnade vid de undersökta underrätterna under tidsperioden 1960–64. Som redovisats i tabell 1 omfattar det insamlade underrättsmaterialet under angiven tidsperiod totalt 236 domar, där skadeståndstalan var helt eller delvis tvistig. I 62 av dessa 236 fall blev emellertid skadeståndstalan ogillad, varför dessa 62 fall är irrelevanta i detta sammanhang. Den återstående materialreduceringen beror antingen på att uppgifter om boets behållning saknats *eller* att behållningen i boet understeg 1 000 kronor. Anledningen till att fall med behållning understigande 1 000 kronor utsorterats är, att den analys där den beroende variablen utgörs av utdömt skadeståndsbe-

lopp/boets behållning blir behäftad med alltför stor osäkerhet, då dylika fall medtages.[62]

Samtliga analyser har liksom i kap. 8 utförts på det ovägda materialet.

e) *Multipla regressionsanalyser*

1) *Första analysen/Beroende variabel: utdömt skadeståndsbelopp i kronor.* Följande 65 regressorer har medtagits (variabler i variabellistan i bil. 6): X1, X2, X7, X9–X12, X14–X19, X22, X23, X26–X31, X36, X39–X42, X44–X48, X50–X55, X67, X77, X93, X97, X100–X102, X106, X115, X118–X120, X129, X130, X133, X145, X146, X153–X160, X165, X166 samt kvoten mellan yrkat belopp och behållning och kvoten mellan medgivet belopp och behållning.[63]

Av tabell 38 framgår att det yrkade skadeståndsbeloppet framstår som den viktigaste faktorn, då det gäller att förklara storleksordningen av det utdömda skadeståndsbeloppet. Förklaringsvärdet (R^2) skulle endast ha undergått en liten förändring ($R^2 = 0{,}51$) om *enbart* regressorn yrkat skadestånd hade medtagits i analysen. — Det starka sambandet mellan yrkat och utdömt skadestånd utläses också av diagram 2 nedan.

Av diagram 2 framgår att flertalet yrkade och utdömda skadeståndsbelopp stannar vid 5 000 kronor eller mindre. Som synes förekommer det,

Tabell 38. *Regressionsanalys. Beroende variabel utdömt skadeståndsbelopp i kr. Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 5 %-nivån.*[64]

Variabel	Regressions-koefficient	Standardfel	*t*-värde
X31 (antal barn under 15 år)	388	153	2,53
X118 (behållning i boet)	14,1	5,6	2,50
X67 (yrkat skadestånd i tusental kronor)	0,319	0,039	8,17
X77 (medgivet skadestånd i tusental kronor)	0,471	0,120	3,91

$R^2 = 0{,}59$. Konstanten (interceptet) = 458.

[62] För den beroende variabel som uttryckts som utdömt skadestånd i relation till boets behållning skulle en fullgod uppskattning kunna erhållas för samtliga fall där skadeståndet relaterats till giftorätten, även om giftorättens värde icke kunnat beräknas p. g. a. saknade uppgifter om boets behållning. Vid den här föreliggande bearbetningen har trots detta de fall där giftorättens värde ej kunnat beräknas uteslutits. Detta till synes anmärkningsvärda tillvägagångssätt har bedömts vara nödvändigt för att förhindra en snedvridning av resultaten (medeltal och samband), ty när domstolen jämkar skadeståndskravet, medför jämkningen ofta att skadeståndet bestäms till visst belopp i pengar i stället för att relateras till giftorätten, jfr s. 211 f.

[63] Inkomstvariabler har icke medtagits i analyserna beroende på att uppgifter saknas i ett stort antal fall, särskilt betr. hustrun. Vid en kasuistisk genomgång av sådana fall som vid analyserna uppvisat stora positiva eller negativa residualer har emellertid särskild uppmärksamhet ägnats bl. a. inkomstvariablerna. Några fynd av beaktansvärt intresse lämnade dock ej denna genomgång.

[64] Betr. signifikansberäkningen, se närmare kap. 8, s. 188 vid not 14.

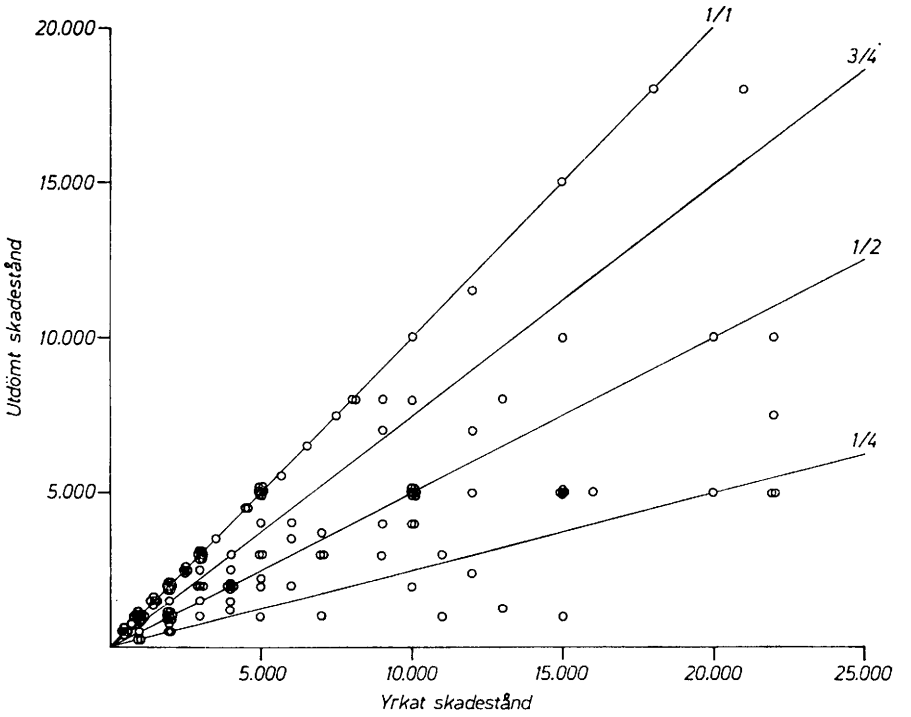

Diagram 2. Samband mellan utdömt och yrkat skadestånd. De linjer i diagrammet som går genom origo återger förhållandet mellan utdömt och yrkat skadeståndsbelopp. Varje ofylld ring motsvarar ett fall. Eftersom många markeringar sammanfaller, framstår vissa av dem som fyllda ringar.

att domstolen dömt ut hela det yrkade beloppet, men i flertalet fall har den reducerat detta. Det är sålunda icke ovanligt, att domstolen nöjt sig med att döma ut hälften eller mindre av det yrkade skadeståndsbeloppet.

Av tabell 38 framgår vidare att den viktigaste variabeln efter yrkat skadestånd är medgivet skadeståndsbelopp samt att ytterligare två variabler uppvisar signifikant samband på 5% nivån med storleken hos det utdömda skadeståndet, nämligen boets behållning och antalet barn under 15 år. I övrigt har icke några regressorer nått nämnda signifikansnivå. Nu nämnda regressorer verkar samtliga i förhöjande riktning på det utdömda skadeståndsbeloppet. Den partiella korrelationen är mindre än 0,175 för de variabler, som ej uppvisat signifikant samband med den beroende variabeln i denna analys.

Det svaga samband som tycks föreligga mellan variabeln antal barn under 15 år och storleken hos det utdömda skadeståndsbeloppet behöver icke nödvändigtvis främst innebära, att ju fler barn under 15 år makarna har, desto högre skadestånd utdömes. Det ligger närmare till hands att antaga, att man vid förklarandet av detta samband i första hand bör fästa avseende vid kontrasten mellan barnfamiljer och icke-barn-

familjer på så sätt, att om makarna har barn får den oskyldige maken oftare ett högre skadestånd (ceteris paribus) än han skulle fått om äktenskapet varit barnlöst. Har makarna barn som den oskyldige maken skall ha vårdnaden om efter äktenskapsskillnaden kan denne make regelmässigt sägas ha större behov av att få behålla så mycket som möjligt av boet; det samband mellan antal barn under 15 år och utdömt skadeståndsbelopp som framgår av tabell 38 kan sålunda möjligen vara ett uttryck för ett sådant hänsynstagande från domstolarnas sida.

Att variabeln boets behållning visar sig äga samband med det utdömda skadeståndets storlek kräver knappast någon särskild kommentar. En uppfattning om sambandets art och styrka får man av diagram 3 nedan.

En fråga som däremot kräver en särskild utredning är, huruvida det förhållandet att variablerna yrkat resp. medgivet skadeståndsbelopp visar sig äga så starkt samband med det utdömda skadeståndsbeloppet helt enkelt beror på att nämnda variabler utgör övre resp. nedre gräns för hur högt skadestånd som kan utdömas.

För att närmare klarlägga denna fråga har en utredning gjorts, där det predicerade skadeståndsbeloppet och det faktiskt utdömda skadeståndsbeloppet jämförts. Det predicerade skadeståndsbeloppet, som är baserat på regressionsekvationen i tabell 38, kan sammanställas med det yrkade och det medgivna skadeståndsbeloppet. Vid en sådan sammanställning visar det sig, att det predicerade skadeståndsbeloppet ligger över det yrkade i 20 fall och mellan det medgivna och det yrkade skadeståndsbeloppet i resterande 115 fall; i intet fall ligger det predicerade skadeståndsbeloppet under det medgivna. Avvikelsen mellan predicerat och yrkat skadeståndsbelopp är dock vanligtvis av förhållandevis blygsam storlek; i 11 av de 20 fall där avvikelse föreligger utgör denna mindre än 500 kronor och i 18 av de 20 fallen är den mindre än 1 000 kronor. Den största erhållna avvikelsen uppgår till cirka 2 000 kronor.

Trots att skillnaden mellan predicerat och yrkat skadeståndsbelopp sålunda är förhållandevis blygsam, har en speciell analys utförts. I denna analys har en korrektion företagits på det sättet, att för de fall där det predicerade skadeståndsbeloppet ligger högre än det faktiskt utdömda, det sistnämnda beloppet korrigerats, så att det överensstämmer med det förstnämnda (predicerade). Korrigering har dock icke utförts om det faktiskt utdömda skadeståndsbeloppet understiger det yrkade. Principen för nämnda korrektion kan åskådliggöras med följande exempel. Antag att käranden yrkat skadestånd med 2 000 kronor och att detta belopp utdömts, men att det predicerade skadeståndsbeloppet uppgår till 2 600 kronor. I ett sådant fall ersätts i den speciella analysen det faktiskt utdömda skadeståndsbeloppet med det predicerade beloppet 2 600 kronor. Antag i stället att det faktiskt utdömda skadeståndsbeloppet utgör 1 500 kronor, det yrkade 2 000 kronor men det predicerade skadeståndsbeloppet 2 600 kronor. I detta fall sker ej någon korrektion av det faktiskt utdömda beloppet i den speciella analysen.

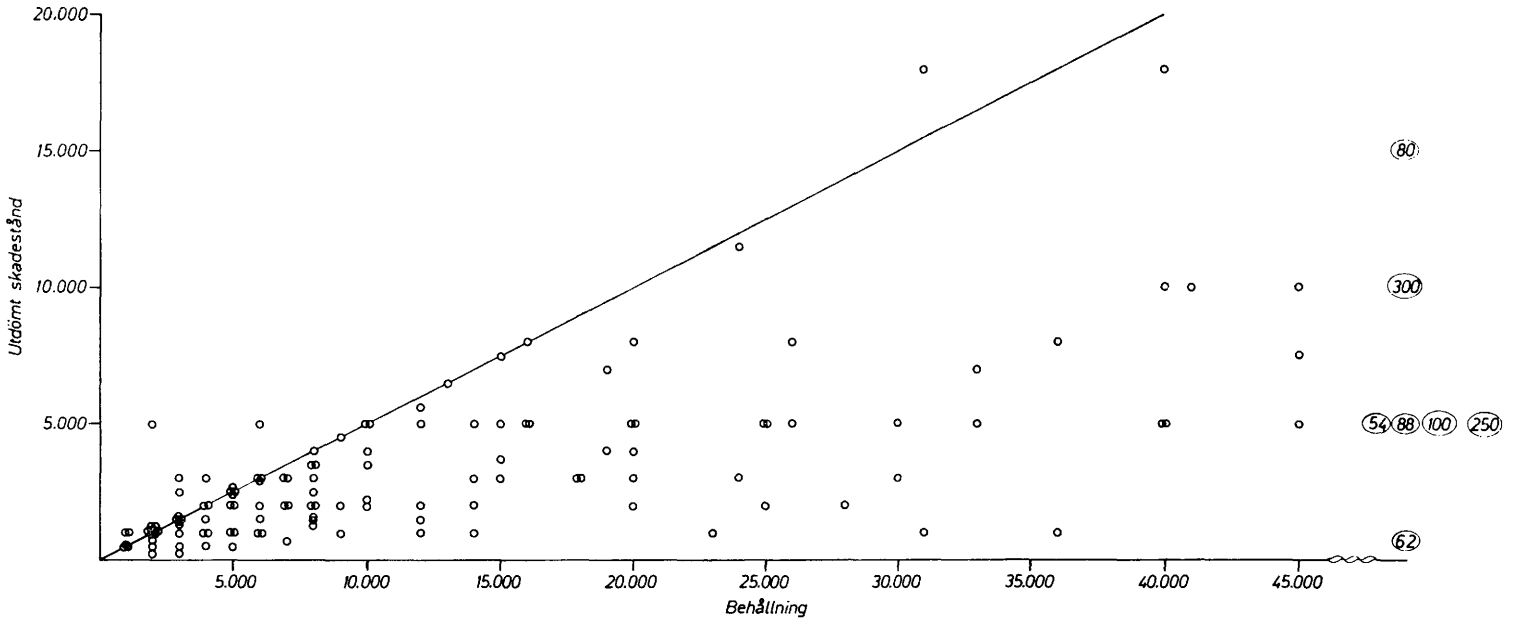

Diagram 3. Samband mellan behållning i boet och utdömt skadestånd. Varje ofylld ring motsvarar ett fall. Eftersom några markeringar sammanfaller, framstår vissa av dem som fyllda ringar. Fall med behållning i boet överstigande 45 000 kronor återfinnes längst till höger i diagrammet, varvid behållning i tusental kronor anges.

Tabell 39. *Exempel på vilket värde som åsatts den beroende variabeln vid den speciella analysen. Observera att det faktiskt utdömda skadeståndsbeloppet ej korrigerats, om det understiger det yrkade.*

Yrkat	Utdömt	Skadeståndsbelopp predicerat	Värdet i den speciella analysen
2 000	2 000	2 600	2 600
2 000	1 500	2 600	1 500
2 000	2 000	1 200	2 000
2 000	1 000	1 200	1 000

I tabell 39 ovan anges några exempel på det principiella förfaringssättet vid korrigeringen av det faktiskt utdömda skadeståndsbeloppet.

Denna speciella analys ger dock i stort sett samma resultat som den analys som återges i tabell 38 ovan. Förklaringsvärdet har dock sjunkit från 0,51 till 0,49, när hänsyn *enbart* tages till variabeln yrkat skadeståndsbelopp som regressor eller förklarande variabel. Detta utgör ett indicium på att det förhållandet att det yrkade skadeståndsbeloppet utgör en övre gräns för hur stort skadestånd domstolen kan utdöma *icke* kan vara av utslagsgivande betydelse, när det gäller att förklara det starka sambandet mellan yrkat och utdömt skadeståndsbelopp. Någon annan förklaring till det starka sambandet mellan yrkat och utdömt skadeståndsbelopp måste sålunda sökas.

Som tidigare konstaterats uppvisar variabeln behållning i boet icke oväntat ett samband med utdömt skadeståndsbelopp. Korrelationen mellan yrkat skadestånd och boets behållning uppgår till 0,45. På grund härav kunde man möjligen tro att det starka sambandet mellan yrkat och utdömt skadeståndsbelopp skulle kunna återföras på variablen behållning i boet. Eftersom dock, att döma av t-värdena i tabell 38, sambandet mellan yrkat och utdömt skadeståndsbelopp är omkring dubbelt så starkt som sambandet mellan behållning i boet och utdömt skadeståndsbelopp, kan vi ej heller låta oss nöja med denna förklaring.

En tredje förklaring kan vara att vissa faktorer påverkar storleken såväl av yrkat som utdömt skadeståndsbelopp men att dessa faktorer icke var för sig nått signifikansnivån, när det yrkade skadeståndsbeloppet medtagits i analysen som regressor eller oberoende variablel. Av detta skäl har en regressionsanalys utförts där följande regressorer uteslutits: yrkat resp. medgivet skadeståndsbelopp och yrkat resp. medgivet skadeståndsbelopp i relation till boets behållning. Vidare har det med hänsyn till vad som kan utläsas av diagram 3 ansetts lämpligt att ersätta variabeln behållning i boet med dess logaritm.[65] I övrigt ingår samma regressorer som i den i tabell 38 presenterade analysen. Denna analys presenteras i tabell 40.

[65] Jfr nedan.

Tabell 40. *Regressionsanalys. Beroende variabel utdömt skadeståndsbelopp i kr. Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 5 %-nivån.*[66]

Variabel	Regressions-koefficient	Standardfel	*t*-värde
X31 (antal barn under 15 år)	485	174	2,77
X48 (underhållstid enl. domen)	201	76	2,63
(X118) (behållning iboet)[a]	1 620	188	8,61
X130 (hur hade egendomen i boet huvudsakligen förvärvats)	345	99	3,47

$R^2 = 0{,}43$. [a] Logaritmen för behållning i boet.

Förklaringsvärdet i denna analys är som synes relativt stort men dock av lägre storleksordning än det i tabell 38 presenterade.

Som framgår av tabell 40 föreligger ett samband mellan utdömt skadeståndsbelopp och dels antal barn under 15 år, dels ock ett antal ekonomiska variabler, såsom framför allt behållningen i boet samt underhållstid enligt domen och hur egendomen hade förvärvats. Det måste emellertid konstateras, att det yrkade skadeståndsbeloppets betydelse som förklarande variabel (i tabell 38) till icke obetydlig del substitueras med logaritmen för boets behållning, eftersom huvuddelen av förklaringsvärdet i den i tabell 40 presenterade analysen kan tillskrivas boets behållning. Sambandet mellan variablerna boets behållning och yrkat skadeståndsbelopp uppvisar en korrelationskoefficient = 0,45, medan sambandet mellan variablerna logaritmen för boets behållning och yrkat skadeståndsbelopp uppvisar en korrelationskoefficient = 0,72. Denna skillnad i korrelationsstorlek antyder, att det yrkade skadeståndsbeloppet utgör en större andel av behållning i små än i stora bon. Det bör noteras att om logaritmen för boets behållning hade förts in i analysen i tabell 38 skulle icke någon väsentlig förändring ha inträtt i resultatet. Det yrkade skadeståndsbeloppet framstår som den centrala faktorn, när det gäller att förklara det utdömda skadeståndsbeloppets storlek.

2) *Andra analysen/Beroende variabel: utdömt skadeståndsbelopp i relation till boets behållning*

Närmast presenteras en regressionsanalys där utdömt skadeståndsbelopp i relation till boets behållning utgör den beroende variabeln. Denna beroende variabel har, som inledningsvis framhållits, valts med hänsyn till att vi velat eliminera den betydelse som behållningen kan tänkas ha haft för det utdömda skadeståndets storlek. Kvotbildningen framstår som särskilt motiverad med hänsyn till att skadeståndet ofta sätts i direkt relation till giftorätten.[67]

[66] Jfr not 64.

[67] Med denna beroende variabel är vi mindre beroende av den osäkerhet som kan vidlåda uppgifterna om boets behållning.

Tabell 41. *Regressionsanalys. Beroende variabel utdömt skadeståndsbelopp i relation till boets behållning (i promille). Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 5 %-nivån.*[68]

Variabel	Regressions-koefficient	Standardfel	*t*-värde
X31 (antal barn under 15 år)	34	12	2,79
X48 (underhållstid enl. domen)	32	8	4,00
X51 (belopp kr/mån. mannen var villig att utge i underhåll till hustrun under 1:a året efter äktenskapsskillnaden)	− 0,44	0,12	−3,81
X54 (mannens inställning till underhållsyrkandet vad avser underhållstiden)	−30	15	−2,03
X100 (hustrun hade arbetat före äktenskapet)	115	36	3,16
X155 (otrohetens längd vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 8)	−35	13	−2,82
X17 (HovR:n över Skåne och Blekinge)	101	35	2,88
X67 (yrkat skadestånd i tusental kronor)	− 8	3	−2,82
Yrkat skadestånd/behållning i boet	315	24	12,93

$R^2 = 0{,}68$. — De två sistnämnda regressorerna i tab. 41 svarar för $R^2 = 0{,}56$.

De regressorer eller förklarande variabler som medtagits i analysen är desamma som de 65 i den i tabell 38 presenterade analysen.

Av tabell 41 framgår att i den *andra* analysen är yrkat skadeståndsbelopp i relation till boets behållning den helt dominerande faktorn. Ett visst om ändock svagt samband uppvisar faktorerna underhållstidens längd enligt domen resp. av mannen medgivet underhåll i kr/mån. För ju längre tid domstolen bestämmer att underhåll skall utgå till hustrun, desto *högre* skadestånd utdömes och ju högre underhållsbidrag mannen medger att utge till hustrun, desto *lägre* skadestånd utdömes. Någon uppspaltning av materialet efter kärandens kön har visserligen ej skett i denna analys, men då det gäller underhållsvariablerna kan utan vidare antagas, att det är när hustrun är kärande i målet som det påvisade sambandet gör sig gällande, eftersom underhållsfrågan sällan är aktuell, när hustrun är svarande i målet. Beträffande variabel X100 är emellertid det förhållandet, att vi ej vet, om det är när hustrun är kärande eller svarande som sambandet mellan denna variabel och den beroende variabeln föreligger, så pass besvärande, att vi avstår från att söka kommentera detta samband.

Analysen antyder vidare, att om målet avgöres av domstol under Hovrätten över Skåne och Blekinge, blir skadeståndet (ceteris paribus) omkring 10% högre än om målet avgöres av domstol lydande under någon annan av de sex hovrätterna. Vid nämnda hovrätt omfattar skadeståndet i genomsnitt 42% av boets behållning mot 32% vid domstolar tillhörande övriga hovrättsområden.

[68] Jfr not 64.

Tabell 42. *Regressionsanalys. Beroende variabel utdömt skadeståndsbelopp i relation till boets behållning (i promille). Förklarande variabler vars koefficienter är signifikanta på 5 %-nivån.*[69] *Följande förklarande variabler uteslutna: yrkat resp. medgivet skadestånd samt yrkat skadeståndsbelopp/behållning i boet och medgivet skadeståndsbelopp/behållning i boet.*

Variabler	Regressions-koefficient	Standardfel	*t*-värde
X31 (antal barn under 15 år)	43	18	2,41
X133 (grund för bestridande av skadeståndsyrkandet vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8)	205	61	3,38
X40 (hustrun kärande och vårdnadshavare)	116	42	2,73
X120 (egendomens art)	−74	19	−3,97

$R^2 = 0{,}27$.

Man kan fråga sig om kvoten yrkat skadeståndsbelopp/behållning i boet i sin tur kan återföras på några särskilda variabler av relevans för skadeståndsberäkningen. Av detta skäl har en analys utförts där samma 65 regressorer och samma regressand (beroende variabel) som i den i tabell 41 redovisade analysen medtagits, dock med det undantaget att variablerna yrkat (resp. medgivet) skadestånd samt yrkat skadeståndsbelopp/behållningen i boet (och medgivet skadeståndsbelopp/behållningen i boet) uteslutits. Denna särskilda analys presenteras i tabell 42.

Som framgår av tabell 42 är förklaringsvärdet (R^2) avsevärt lägre vid denna analys än vid analysen i tabell 41. Detta utgör ett indicium på att kvoten yrkat skadeståndsbelopp/behållningen i boet endast i begränsad utsträckning kan ersättas med de variabler som ingår i tabell 42. De regressorer eller förklarande variabler, som här uppvisar samband med storleken av det utdömda skadeståndet är följande: egendomens art, grund för bestridande av skadeståndsyrkande vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8, variabeln hustrun kärande och vårdnadshavare samt antal barn under 15 år. Den sistnämnda variabeln återfinnes också i tabell 41. Det är dock att observera, att t. o. m. variabeln egendomens art, som uppvisar den största partiella korrelationen till den beroende variabeln, är så svagt korrelerad, att den ej i någon väsentlig utsträckning kan sägas förklara variationen i den beroende variabeln. Om man i stället för variabeln behållning i boet infört logaritmen för behållning i boet skulle förklaringsvärdet ha stigit till 0,34. Korrelationen mellan å ena sidan logaritmen för behållning i boet och å andra sidan yrkat skadeståndsbelopp/behållning i boet uppgår till −0,34. Det föreligger m. a. o. icke något bra substitut för variabeln yrkat skadeståndsbelopp/behållning i boet.

[69] Jfr not 64.

3) *Tredje analysen/Beroende variabel: utdömt skadeståndsbelopp i relation till yrkat skadeståndsbelopp (i promille)*

Resultaten av de föregående analyserna har genomgående visat, att det yrkade skadeståndet framstår som den viktigaste faktorn, när det gäller att förklara det utdömda skadeståndets storlek. I en sista analys har som beroende variabel studerats kvoten mellan yrkat och utdömt skadeståndsbelopp. Vi menar, att man genom denna kvotbildning skapar särskilda möjligheter att klarlägga huruvida det förhållandet att domstolarna utdömer varierande andelar av det yrkade skadeståndsbeloppet kan förklaras av några bestämda faktorer.

I analysen medtogs samma 61 regressorer som i den i tabell 42 representerade analysen, dvs. bland regressorerna *ingick ej* sådana som avser *yrkat* eller medgivet skadestånd.

Denna analys resulterade dock i ett synnerligen lågt förklaringsvärde, nämligen 0,05. (R^2 var alltså av negligerbar storleksordning.) De i analysen medtagna regressorerna — bland vilka ingick t. ex. graden av skuld, äktenskapets längd, egendomens art, behållning och logaritmen för behållning i boet etc. — kunde m. a. o. icke förklara, varför domstolarna utdömer varierande andelar av yrkat skadestånd.

VI. Diskussion och sammanfattning

I kapitlet redogjordes bl. a. för skadeståndets utformning varvid kunde konstateras att tidigare uttalande om att skadeståndet *vanligen* relateras till giftorätten (Beckman) fick stöd i undersökningen av underrättspraxis, när denna omfattade såväl medgivna som tvistiga fall; beaktades endast tvistiga fall syntes det däremot vara vanligare, att skadeståndet bestäms till visst belopp i pengar. Det främsta skälet till denna skillnad antogs vara, att då domstolen finner anledning att mer eller mindre kraftigt *jämka* skadeståndskravet, den föredrar att bestämma skadeståndet på sistnämnda sätt framför att relatera detsamma direkt till giftorätten. Av undersökningen framgick vidare att då skadeståndet bestäms till visst belopp i pengar skall det regelmässigt utgå på en gång (vid bodelningen); att skadeståndet skall utgå å särskilda tider befanns vara mycket ovanligt.

I undersökningen kunde vidare visas, att skadeståndets storlek genomsnittligt sett är ringa. I de *tvistiga* underrättsfallen utgjorde medianen av till belopp i pengar bestämt skadestånd 2 000 kronor. Vidare omfattade i de tvistiga underrättsfallen skadeståndet i genomsnitt cirka en tredjedel av boets vanligen förhållandevis låga behållning.

För en skadeståndsskyldig hustru, som saknar egen arbetsinkomst kan naturligtvis även ett ringa skadestånd vara mycket ekonomiskt kännbart. För en man med egna arbetsinkomster torde dock medianskadeståndsbeloppet på 2 000 kronor knappast kunna antagas utgöra någon avsevärd

börda i ekonomiskt hänseende. Det kan nämnas att medianen av mannens månadsinkomst i de tvistiga underrättsfallen utgjorde cirka 1 200 kronor. Även sett i förhållande till det kapitaliserade värdet av de underhållsbidrag mannen kan ha ålagts att utge till hustru och barn framstår normalskadeståndet som blygsamt.

Med hänsyn till vad nu anförts om skadeståndets storlek i rättspraxis synes det enligt vår mening måhända kunna betvivlas, att *domstolarna* vid skadeståndsberäkningen fäster något större avseende vid skadeståndsregelns *preventiva* funktion. Härför talar också dels domstolarnas obenägenhet att, utöver det skadestånd som kan utgå vid bodelningen, utdöma ett med hänsyn till den skyldige makens inkomstförhållanden avpassat periodiskt utgående skadestånd, dels ock deras obenägenhet att — vilket vi återkommer till nedan — fästa särskilt avseende vid skuldfrågan vid skadeståndets fastställande. Det torde i stället kunna antagas vara skadeståndets *reparativa* funktion som har den alldeles avgörande betydelsen vid domstolarnas prövning av frågan om skadeståndets storlek.

I kapitel 3 framhölls att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad medger ersättning icke blott för ideell utan även för *ekonomisk* skada. I nämnda kapitel gjordes också en indelning av olika typer av ekonomisk skada, som kan tänkas bli ersatt jämf. GB 11: 24, nämligen skada p. g. a. bortfall av olika med äktenskapet förenade ekonomiska fördelar, skada till följd av bodelning samt »andra typer av skada». I förevarande kapitel (9) kunde med exempel ur NJA och underrättsmaterialet bekräftas hurusom domstolarna i rättspraxis beaktat ovan nämnda typer av skada. Särskilt belystes skadeståndsregelns otvivelaktigt stora betydelse som bodelningskorrektiv.

Då domstolen utmäter ersättning jämf. GB 11: 24 skall enligt lagmotiven icke blott makarnas förmögenhetsförhållanden (och vid ekonomisk skada dennas omfattning) beaktas utan även sådana faktorer som graden av skuld, makarnas sociala ställning, äktenskapets längd och den skyldige makens framtida ekonomiska situation. Vid en kvalitativ undersökning av NJA och underrättsmaterialet kunde konstateras, att domstolarna förhållandevis sällan klart uttalar vilka faktorer eller omständigheter vid sidan av makarnas förmögenhetsförhållanden, som utövat inflytande på bestämmandet av skadeståndets storlek. I några redovisade fall förklarade sig dock rätten ha tagit hänsyn till graden av skuld och/eller äktenskapets längd samt den *skyldige* makens ekonomiska situation.

Eftersom domstolarna sällan klart deklarerar vilka faktorer som haft betydelse vid skadeståndsberäkningen befanns det vara av intresse att söka genom en *kvantitativ* undersökning av underrättspraxis utreda vilka faktorer som faktiskt sett kan ha haft en generell inverkan på skadeståndets storlek. En rad olika variablers — t. ex. variabler som förutsattes ange graden av skuld, makarnas socialklass, äktenskapets längd, boets behållning, egendomens art, hur egendomen huvudsakligen hade förvärvats, antal barn, ut-

gången i vårdnadsfrågan etc. — samband med det utdömda skadeståndet studerades. Som oberoende variabler medtogs naturligtvis också yrkat och ev. medgivet skadestånd, eftersom dessa variabler utgör övre resp. undre gräns för vilket skadeståndsbelopp som kan utdömas.

Huvudresultatet av dessa analyser blev, att det yrkade skadeståndet framstod som den helt dominerande faktorn, när det gäller att förklara det utdömda skadeståndets storlek. Det förhållandet att det yrkade skadeståndet utgör en övre gräns för hur stort skadestånd som kan utdömas kunde icke vara tillräckligt som förklaring till sambandet mellan yrkat och utdömt skadestånd. Med hänsyn till att det yrkade skadeståndet sällan överstiger hälften av boets behållning och med hänsyn till boets vanligen låga behållning synes oss sambandet ifråga innebära, att domstolarna ofta finner det yrkade skadeståndet utgöra ett rimligt »utgångsbud» vid bestämmandet av skäligt skadestånd. Det starka sambandet mellan yrkat och utdömt skadestånd innebar dock icke, att domstolen alltid *helt* biföll kärandens skadeståndskrav; i många fall skedde i stället en jämkning av hans krav. Resultaten av de kvantitativa analyserna pekar närmast hän mot att skadeståndsberäkningen, väl med utgångspunkt från det yrkade skadeståndet, ofta sker »skönsmässigt» i ordets egentliga bemärkelse. Behållningen i boet, som är en variabel som borde kunna antagas ha stor betydelse, spelar enligt analysresultaten en viss men ändock underordnad roll i jämförelse med variabeln yrkat skadeståndsbelopp. Det bör dock uppmärksammas, att det yrkade skadeståndsbeloppet är starkt korrelerat med logaritmen för behållningen i boet.

Att sådana faktorer som graden av skuld och äktenskapets längd icke visade sig ha något statistiskt samband med det utdömda skadeståndets storlek kan dock knappast sägas utgöra ett helt överraskande resultat, om man betänker, att den kvalitativa undersökningen av rättsfall i NJA och underrättsmaterialet gav vid handen, att domstolarna blott i ett fåtal fall särskilt åberopat dessa faktorer.

Mot bakgrunden av resultaten av den kvalitativa undersökningen om skadeståndets stora betydelse som bodelningskorrektiv kan det däremot verka förvånande, att sådana variabler som egendomens art och hur egendomen i boet huvudsakligen förvärvats icke visade sig äga ett säkerställt statistiskt samband med det utdömda skadeståndets storlek. Detta »negativa» resultat synes oss dock kunna förklaras på följande sätt.

I underrättsmaterialet ingår mycket få fall, där den oskyldige maken infört egendom av betydande värde i boet. Detta förklarar säkerligen varför skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv i dylika fall ej kunde påvisas i den kvantitativa analysen. Däremot har vi tidigare i kapitlet hävdat, att underrättsmaterialet innehåller relativt många fall, där skadeståndet kan antagas ha tjänat till att förhindra att ett litet bo genom en likadelning splittras till men för den oskyldige maken (och barnen). Eftersom ej heller skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv i denna typ av

fall direkt kunde påvisas i den kvantitativa analysen uppkommer frågan, om resultaten av denna analys motsäger detta antagande. Vi anser att detta icke behöver vara fallet. Det kan nämligen på goda grunder antagas, att det yrkade skadeståndet ofta är avpassat för att förhindra en obillig likadelning av ett litet bo. I fall med små bon omfattar nämligen yrkandet genomsnittligt större andel av behållningen än i fall med bon av mer betydande värde. (Korrelationen mellan yrkat skadeståndsbelopp och logaritmen för boets behållning är så hög som 0,72.) Likaså är det betydligt vanligare, att domstolen dömer ut ett i förhållande till boets behållning högre skadestånd i fall där boet är litet än i fall där boet har ett högre värde.

Avslutningsvis vill vi anknyta till resultaten av den kvantitativa analysen i kap. 8. På grundval av dessa resultat ansåg vi oss bl. a. kunna göra gällande, att hustrun hade större utsikter än mannen att få en dom i sin favör. Anledningen härtill antogs vara, att domstolarna vid avgörandet av frågan om skadestånd över huvud skall utgå eller ej fäster avseende vid domens ekonomiska konsekvenser, något som vi ansåg föga tillfredsställande. Domens ekonomiska konsekvenser borde endast beaktas vid skadeståndsberäkningen. Med hänsyn härtill måste det vara av intresse att konstatera, att något statistiskt säkerställt samband mellan kärandens kön och utdömt skadestånd *icke* framkom vid den kvantitativa analysen av skadeståndsberäkningen. Resultatet av den i tabell 42 presenterade regressionsanalysen ger möjligen en svag antydan om ett sådant samband; förklaringsvärdet vid denna analys är dock så lågt, att vi ej ansett oss kunna fästa något särskilt avseende vid resultatet ifråga.

Undersökningarna i detta kap. har visat, att den här använda statistiska analysmetoden — multipel regressionsanalys — med fördel kan utnyttjas, när det gäller utforskandet av vilka (bland många tänkbara) faktorer,[70] som har relevans vid skadeståndsberäkningen.

---

[70] Jfr bil. 7 i fråga om massignifikansproblemet.

KAPITEL 10

Rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad de lege ferenda

I. Inledning

Kapitlet är disponerat på följande sätt. Under II redovisas något av den kritik som riktats mot skadeståndsregeln vid äktenskapsskillnad. I avsnitt III diskuteras några frågor av betydelse vid bedömningen av om skadeståndsrätten bör bibehållas eller ej. En av de viktigaste frågorna i detta sammanhang, nämligen skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv, har under IV ägnats en särskild utredning. I avsnitt V ges våra slutsynpunkter på frågan om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad de lege ferenda.

II. Kritiken mot skadeståndsregeln

a) Av den mot skadeståndsregeln riktade kritiken skall vi här endast uppehålla oss vid den som påyrkat att skadeståndet befrias från sin bodelningskorrigerande uppgift och den som syftat till regelns upphävande.[1]
b) I kapitel 3 lämnades en framställning om det nu gällande giftorättssystemet, varvid vi med ett antal exempel[2] sökte ange, när principen om likadelning av boet vid bodelning i anledning av hem- eller äktenskapsskillnad kan sägas ge upphov till obilliga verkningar för ene maken, särskilt då andre maken vållat skillnaden. I samma kapitel framhölls vidare att skadeståndet vid äktenskapsskillnad är ett av våra få bodelningskorrektiv. I kapitel 9 belystes genom en undersökning av rättspraxis skadeståndets *faktiskt* stora betydelse som bodelningsregulator.

---

[1] Härutöver har kritik bl. a. riktats mot det förhållandet att skadestånd ej kan utdömas redan vid hemskillnad, som vunnits på grund av att ene maken grovt åsidosatt sina plikter mot andre maken. Eftersom bodelningen normalt skall äga rum redan i samband med hemskillnaden kan det inträffa, att den skadeståndsskyldige maken under tiden fram till äktenskapsskillnaden hinner förbruka sin egendom med påföljd att något skadestånd ej kan utgå. Se om denna kritik bl. a. Stjernstedt i SvJT 1937, s. 465, Sigrid Beckman i Rapport från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning och behovet av ändringar däri, s. 39 f. och Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 148. — Vidare har regeln i GB 13: 10 om skadeståndets likvidering kritiserats. Sålunda har Schmidt uttalat, att skadeståndet i likhet med vad som gäller om vederlag borde utgå före hälftendelningen i stället för som nu först efter gäldsteckning och hälftendelning. Härigenom skulle vinnas att skillnaden mellan makarnas nettobelopp vid bodelningen blev skadeståndsbeloppet och ej som nu det *dubbla* skadeståndsbeloppet, se närmare Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 191 ff.
[2] S. 79 f.

Skadeståndet som bodelningskorrektiv har emellertid framkallat kritik.

Sålunda uttalar *Sigrid Beckman*[3] att det »i det praktiska rättslivet höjts röster för att man ur *skadeståndet* och underhållet med belopp en gång för alla skulle utmönstra de moment däri, som avse att förebygga obilliga verkningar av likadelningen och att dessa skulle justeras genom ett förordnande som uttryckligen och direkt avsåge bodelningen. Härigenom skulle för de olika instituten klarare linjer vinnas» (vår kurs). *Nils Beckman*[4] uttalar i denna fråga, att denna »svårförenliga blandning av ideella och ekonomiska motiv har gjort det vanskligt för domstolarna att komma till en enhetlig och rimlig praxis». Enligt *Schmidt* är skadeståndsregeln i GB 11: 24 »ett illa genomtänkt led i ett lagverk som eljest är i huvudsak harmoniskt. Det kan knappast anses som god lagstiftningsteknik att under en och samma rubrik sammanföra remedier med så många helt skilda syften».[5] I sitt betänkande, Äktenskapsrätt, betonar *Familjerättskommittén* (FamKom),[6] att det är »mindre tilltalande, att skadestånd bestäms till högst varierande belopp väsentligen för att motverka resultatet av likadelningen i olika fall».

Vad kritiken i denna del åsyftat är vad som särskilt väl framgår av Nils Beckmans uttalande ovan, nämligen att skadeståndets uppgift som bodelningsregulator medfört en inkonsekvent rättstillämpning. Att kritiken måste sägas ha haft rätt på denna punkt visade resultaten av vår undersökning av rättspraxis i kapitel 8. Vad gäller den kvantitativa undersökningen av underrättspraxis erinras om att vi antog, att en förklaring till det förhållandet att hustrun visade sig ha större utsikter än mannen att få en dom i sin favör förmodligen var, att domstolarna vid skadeståndsfrågans avgörande (dvs. vid avgörandet av frågan om käranden kunde anses så grovt kränkt att han var berättigad till skadestånd) bl. a. tog hänsyn till domens ekonomiska konsekvenser för parterna. Bland de redovisade överrättsdomarna förekom vidare sådana, där det fanns anledning misstänka, att domstolarna vid skadeståndsfrågans avgörande beaktat, att risk förelåg för att svaranden skulle »skilja sig till pengar».

I FamKom:s lagförslag hade skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv starkt reducerats. Kommittén föreslog nämligen en rad olika bodelningskorrektiv, vilka vi får anledning att uppmärksamma under IV nedan.
c) Innan vi diskuterar frågan om huruvida rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad bör utmönstras ur lagstiftningen är det på sin plats att söka redovisa något av den kritik som syftat härtill. Att denna kritik ofta framförts med vass penna visas prov på nedan.

Ett av de första häftiga angreppen mot skadeståndsrätten ifråga kom från domaren Ragnar *Adde* i SvJT 1956, s. 202 ff. Adde, som (vilket synes vara vanligt hos kritikerna på området) uteslutande uppehåller sig vid frågan om skadestånd på grund av *otrohet*, förklarar att makes otrohet endast undantagsvis är primär i förhållande till söndringen i äktenskapet. »Ofta är äktenskapet redan 'trasigt', när någon av makarna söker sexuell förbindelse utom äktenskapet. Men den förfördelade parten vill ej — för att kunna nå

---

[3] Sigrid Beckman, Rapport från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning och behovet av ändringar däri, s. 57 f.
[4] Nils Beckman i SvJT 1962, s. 613.
[5] Schmidt, Äktenskapsrätt, s. 148.
[6] SOU 1964: 35, s. 217.

en ekonomisk fördel — inse att även i dessa fall söndringen uppstått på grund av stridigheter i lynne och tänkesätt, d. v. s. en ömsesidig missanpassning i äktenskapet. Vederbörande framställer sig som ett mönster av alla dygder medan motparten ensam genom sitt 'sedeslösa' liv framställes som monster och ensamt vållande till att äktenskapet gått sönder ... Medan änglavingarna växer fram på den ena parten förses motparten med både bockfot och horn ... Domaren känner enbart olust inför skådespelet samtidigt som han frågar sig om en kränkning av detta slag verkligen kan skattas i pengar. Kan en ekonomisk kompensation ge plåster på sådana sår, om de äro äkta? ... Det kan icke vara ett samhälleligt intresse att bibehålla ett stadgande vars tillämpning gör rätten till skådeplatsen för ett vädrande av osunda och skadebringande lidelser. Det skall villigt erkännas, att det finns fall, där man tycker att den ena parten burit sig åt som ett kräk och att vederbörande väl kommer ganska lättvindigt undan endast genom att erhålla skilsmässa. Detta får dock icke skymma blicken för att det i övriga antalet fall är objektivt sett olustigt och föga rättvist att döma ut skadestånd. GB 11: 24 inrymmer i sig en egendomlig form av ideellt skadestånd och enligt men mening bör ett radikalt streck strykas över denna skadeståndsform. Någon moraliskt hämmande inverkan på parterna i ett äktenskap torde lagrummet i och för sig icke utöva».

Svårigheten att bedöma skuldfrågan som skäl för regelns upphävande åberopades också i några remissyttranden över FamKom:s förslag. En remissinstans (*Folkpartiets kvinnoförbund*) ifrågasatte för övrigt »om icke tiden är mogen att utmönstra uppfattningen om att personlig 'kränkning' bör eller kan ersättas med ekonomisk gottgörelse. Det synes som om denna uppfattning är en kvarleva från den tid då ene maken ansågs som den andres egendom».[9]

I en i anledning av FamKom:s lagförslag av *Silbersky* och *Nordmark* utgiven debattbok, Älska i lagens namn, förklaras FamKom i skadeståndsfrågan inta »en ståndpunkt som ligger helt vid sidan av det moderna svenska samhället. Forntiden tassar fram över sidorna. Äganderättsbegreppet understryks. Har man väl ställt sig inför prästen eller den borgerlige vigselförrättaren, skiftat ringar och sagt ja till att älska i lust och nöd så skall man också ha hel och full äganderätt till den andre ... Skadeståndet är förnedrande för moderna makar. En lagens prostitution där falskhet och lögner och maskhållning belönas. Men där ärlighet att erkänna att man haft samlag med en annan bestraffas».[10]

I en tidningsintervju tillfrågas advokaten *Ingrid Mattson-Hallström* om vad hon hoppas av den nya familjelagstiftningen. Hon avger därvid följande svar: Att bl. a. skadeståndskraven i otrohetsmål försvinner. Om den ene maken hittar en annan, tycker jag det är gräsligt att den andre som 'plåster på såren' ska ha ekonomisk gottgörelse. Det är ju en form av prostitution.[11]

Teologen och journalisten Rune Pär *Olofsson*[12] framhåller i en tidningsartikel, att rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad »är en relikt från det mosaiska sammanhang där hustrun tillhörde mannens lösöre och nämndes i samma andetag som hans oxe och åsna. Att kristendomen utsträckt egendomstänkandet därhän att också hustrun äger mannen är bara en skenbar reform. För modern människouppfattning står det allt klarare att ingen äger den andre i ett äktenskap, allra minst erotiskt. Ett känslomässigt gensvar måste ske spontant och frivilligt. Det kan aldrig lagstiftas fram. Än mindre borde det vara möjligt att kräva skadestånd för otrohet — en snuskig form av omvänd prostitution ... Domstolarnas praxis och lagstiftarnas idéer konserverar dubbelmoralen

---

[7] Jfr härtill Grufberg i SvJT 1957, s. 426 ff.
[8] Se t. ex. remissyttrande avgivet av HovR:n över Skåne och Blekinge, s. 43.
[9] Remissyttrande avgivet av Folkpartiets kvinnoförbund, s. 3.
[10] Silbersky, Leif och Nordmark, Carlösten, Älska i lagens namn, s. 31 f.
[11] Svenska Dagbladet den 15 april 1969.
[12] Expressen den 28 april 1968.

och fördomarna. I stället för att hjälpa folk fram till ett vettigt tänkande kring sex och äktenskap, underbygger man hyckleriet genom att koppla samman erotik och ekonomi. Varför skulle man i så fall inte kunna tänka sig att lagen dömde *tvärtom:* så att den som blir utsparkad ur sitt äktenskap och förlorar bostad, trygghet, barn och ekonomisk balans tilldöms skadestånd, därför att hans eller hennes partner har en så stenåldersmässig moral att hon/han känner sig 'grovt kränkt' på så ytliga grunder'.»

I följande avsnitt skall några av de argument som anförts för skadeståndsregelns upphävande närmare diskuteras. I detta avsnitt tas följande frågor upp: skuldprincipen, skadeståndsregelns preventiva effekt och dess förhållande till nuvarande rättsuppfattning samt den reella betydelsen av ersättning för ideell skada. I likhet med kritikerna av skadeståndsrätten ifråga kommer vi att inrikta oss på frågan om skadestånd vid äktenskapsskillnad på grund av otrohet.

III. Några frågor av betydelse i den rättspolitiska diskussionen om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad

a) *Skuldprincipen*

Skuldfrågan, dvs. frågan om vem av makarna som kan anses bära den huvudsakliga skulden till skillnaden, har spelat och spelar fortfarande en betydande roll i svensk äktenskapsskillnadslagstiftning, såväl vad gäller rätten till äktenskapsskillnad som dennas rättsverkningar. Därest det av Familjelagssakkunniga (FamSak) avgivna delbetänkandet, Familj och äktenskap. 1. (SOU 1972: 41), leder till lagstiftning kommer, som närmare skall beröras längre fram, skuldfrågan att i framtiden sakna all betydelse i vår äktenskapsskillnadslagstiftning.

Även om kritiska synpunkter på skuldprincipens betydelse i äktenskapsskillnadsrätten aldrig synes ha varit så på modet som nu är dock dessa synpunkter icke nya. Vad gäller tidiga inlägg i nordisk debatt må här erinras om Knud *Illums* art., Skyld og Skilsmisse i UfR 1932, s. 265 ff.[13]

Det kan dock vara av intresse att uppmärksamma, att det för mindre än tio år sedan av FamKom avgivna förslaget till ny äktenskapslagstiftning fortfarande i högsta grad byggde på skuldprincipen samt att detta icke framkallade någon mer omfattande opposition från remissinstansernas sida vid remissbehandlingen.

Äldre tiders skuldprincip enligt vilken avseende endast fästes vid den formella orsaken till äktenskapets upplösning och enligt vilken sålunda de verkliga orsakerna härtill ej beaktades kunde kritiseras för sin ensidighet men gav å andra sidan ej upphov till de många gånger svåra rättstillämpningsproblem vår tids skuldprincip kan medföra. I varje fall då det gäller skuldprincipens betydelse för skillnadens rättsverkningar, t. ex. för rätten

[13] Jfr härtill Borum, Skyldbegrebet i Skilsmisseretten (i Festskrift till Vinding Kruse, s. 19 ff.) — Om skuldprincipen i modernare litteratur, se t. ex. Brusiin, Zum Ehescheidungsproblem, passim, Müller-Freienfels i SvJT 1962, s. 12 ff., och densamme, Ehe und Recht, passim.

till skadestånd, förhåller det sig ju nämligen så, att domaren icke skall nöja sig med att konstatera att Jeppe dricker utan också söka utreda varför han gör detta; denna utredning kan självfallet vålla betydande problem.

Då kritikerna mot skadeståndsregeln gör gällande, att makes otrohet sällan är primär i förhållande till söndringen i äktenskapet bör man sålunda hålla i minnet, att domstolen vid skadeståndsfrågans avgörande icke skall nöja sig med att konstatera att skillnaden formellt sker på grund av otrohet. Avgörandet skall i stället, som LB framhåller, alltid bero »på den uppfattning domstolen bildar sig med ledning av omständigheterna i skillnadsmålet».[14] I lagen har man sålunda sökt förhindra, att en omotiverad talan om skadestånd vinner bifall. Frågan är då hur domstolarna tillämpat skadeståndsregeln på denna punkt.

Våra undersökningar visade visserligen, att talan om skadestånd vid äktenskapsskillnad ofta vinner bifall. Därvid är dock att märka, att svaranden i majoriteten av fall medgivit skadeståndsyrkandet. I de fall där tvist förelegat i skadeståndsfrågan befanns det icke vara så ovanligt, att talan ogillades.[15] Undersökningarna i kapitel 8 visade, att den vanligaste anledningen härtill var, att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten.

Om man bortser från det naturligtvis i sig otillfredsställande förhållandet att domstolarna i vissa fall, som antyddes i kapitel 8, vid skadeståndsfrågans avgörande förmodligen låtit sig påverkas av frågan om domens ekonomiska konsekvenser för parterna, så talar resultaten av våra undersökningar av rättspraxis *icke* emot att domstolarna, så långt detta nu låter sig göra, kommit fram till ett »rättvist» avgörande i skadeståndsmålen. Någon fullständig kunskap om i vilken omfattning domstolarna *verkligen* träffat riktiga (eller oriktiga) avgöranden på ifrågavarande område torde dock vara omöjlig att vinna.

Det har sagts, att rättsordningen »sollte *nicht* daran vorbeigehen, dass Menschen schuldig werden *können*. Eine Rechtsordnung, die Schuld und Verantwortung nicht mehr kennt, degradiert den Menschen zum pathologischen Fall».[16] Det förefaller oss icke osannolikt, att de häftigaste kritikerna av skuldprincipen gärna skulle vilja hävda, att den otrogne maken aldrig eller i varje fall nästan aldrig kan anses bära den huvudsakliga skulden till skillnaden. Utan att kunna stödja oss på något empiriskt faktaunderlag rörande de verkliga orsakerna till otrohet, så vill vi dock ifrågasätta om icke fall förekommer där ene makens otrohet varken kan förklaras av andre makens förhållande eller av förhållandena över huvud taget i äktenskapet.[17] En alltför idealiserande syn på människan främjar knappast objektiviteten i skuldprincip-debatten.

---

[14] LB I, s. 440.
[15] Jfr s. 131.
[16] Paul Mikat i FamRZ 1970, s. 338 (citerat från Bosch, Eherecht in Gefahr? i FamRZ 1971, s. 63).
[17] Jfr Trolle, anm. av Andersen, Ernst, Familieret (1971) i UfR 1971, s. 159.

Vad som gör skuldprincipen diskutabel torde sålunda ej vara det förhållandet att skuld aldrig kan sägas åvila ene maken utan i stället svårigheten att utreda skuldfrågan. Lagstiftaren står här inför problemet att välja mellan att bibehålla skuldprincipen med verkan att domstolarna i vissa fall kanske träffar oriktiga eller i varje fall mindre rättvisa avgöranden eller att utmönstra principen ifråga med påföljd att den förfördelade maken icke ens i de mest upprörande fallen erhåller något lagens skydd.

I direktiven[18] för FamSak:s utredningsuppdrag uttalar dåvarande departementschefen Herman *Kling* bl. a. att makarnas rättigheter och skyldigheter i samband med äktenskapsskillnad icke bör »få påverkas av moraliskt grundade bedömningar av deras personliga relationer till varandra och uppträdande i äktenskapet». Frågan om skuld bör enligt direktiven över huvud taget vara ovidkommande för skillnadsfrågans bedömning och i konsekvens härmed bör bl. a. »nuvarande bestämmelser om skadestånd på grund av otrohet m. m. slopas». Den bakomliggande principen för detta resonemang är en i direktiven intagen ståndpunkt om att en ny lagstiftning bör så långt möjligt vara neutral bl. a. i förhållande till olika moraluppfattningar.

FamSak utvecklar närmare i sitt delbetänkande, Äktenskapsrätt. 1 (SOU 1972: 41) frågan om lagstiftningens förhållande till etiska värderingar och konstaterar därvid bl. a. följande:[19]

> Det brukar sägas att vi lever i ett pluralistiskt samhälle, dvs. ett samhälle som rymmer många variationer i uppfattningar och livsformer. Det nutida samhället skiljer sig härvidlag från sina föregångare. Det är påtagligt att det sociala trycket till stöd för ett enhetligt beteende på olika etiska områden ersatts av allt större tolerans.
>
> Den utveckling som ägt rum medför för äktenskapslagstiftningens del först och främst att det inte är möjligt att bygga lagregler på föreställningen att det finns en enhetlig uppfattning om det sedliga innehållet i mannens och kvinnans förbindelse. Man kan då inte heller i den lag, som ger det rättsliga äktenskapet, utgå från att det finns någon allmängiltig samlevnadsetik, som är specifik för förbindelsen mellan man och kvinna och mot vars handlingsregler make kan bryta och därmed ådra sig skuld till söndringen i samlevnaden. Lagstiftningens utgångspunkt måste i stället vara att olika människor ger samlevnaden olika innebörd. Det bör vara de samlevandes ensak, vilka handlingsnormer de tillämpar eller anser gälla i sin förbindelse. Det kan då inte heller bli fråga om att något samhälleligt organ vid tvist dem emellan skall godkänna eller förkasta deras handlande i förhållande till deras handlingsnormer. Dessa kan inte fastställas av utomstående. — — —

Huruvida lagstiftningen verkligen bör ställa sig neutral till olika etiska värderingar är en rättspolitisk fråga som vi icke här skall uppehålla oss vid, men som förvisso kan diskuteras.[20] Vi skall i stället dröja vid frågan hur det *faktiskt* förhåller sig med uppfattningen »om det sedliga innehållet i

---

[18] Utdrag av protokoll över justitieärenden hållet — den 15 augusti 1969, s. 2. — En jämförande analys av de värderingar som ligger bakom direktiven för FamSak:s utredningsuppdrag resp. låg bakom 1920 års lagstiftning och FamKom:s lagförslag görs av Schmidt, Äktenskapsrätten inför framtiden i TfR 1969, s. 431 ff.

[19] SOU 1972: 41, s. 99.

[20] Jfr t. ex. reservationer till FamSak:s förslag, SOU 1972: 41, s. 284 ff.

mannens och kvinnans förbindelse», närmare bestämt beträffande trohetskravet.

Först må därvid framhållas, att FamSak beträffande trohetskravet anför, att medan tidigare olika sociala skäl låg bakom detta krav, så kan detta numera »ses som ett uttryck främst för en etisk uppfattning. I äktenskap som bygger på en djup känslomässig gemenskap kan kravet på trohet mellan makarna utgöra en väsentlig del av denna deras gemenskap».[21] (Det är värt att notera, att FamSak tidigare i sitt betänkande uttalat, att äktenskapets känslomässiga funktion »tillagts allt större betydelse».[22])

Beträffande den rådande synen på otrohet i äktenskapet anföres så:[23]

Uppfattningen att de som är gifta med varandra inte får ha sexuella förbindelser med andra är en uppfattning som vid undersökningar uttalats av nästan alla. Andra undersökningar tyder emellertid på att man i själva verket i inte obetydlig utsträckning lever på annat sätt, och det är obestridligt att synen på sexualiteten blivit friare. Otrohet synes sålunda inte vara någon ovanlig företeelse sett över en längre tids äktenskap. Allvaret i den uppfattning som framkommit vid undersökningarna — eller i vart fall uppfattningens fasthet — kan därför sättas i fråga.

Tyvärr anger FamSak icke vilka undersökningar man stöder sig på i det nu citerade uttalandet.[24] Av vad som framgår tidigare i betänkandet[25] kan man dock gissa sig till att en av de undersökningar som åsyftas är »Om sexuallivet i Sverige» (SOU 1969: 2). Resultatet av denna undersökning stöder förvisso uttalandet i första punkten. I denna undersökning ansåg nämligen en överväldigande majoritet av de intervjuade (87 % av männen och 91 % av kvinnorna) att trohet inom äktenskapet är absolut nödvändig.

Undersökningsledaren, professor Hans *Zetterberg*, konstaterar på grundval av detta resultat, att den »återhållsamma moralens förbud mot utomäktenskapliga förbindelser har alltså mycket starkt stöd bland befolkningen».[26]

FamSak förklarar emellertid, att den uttalade uppfattningen om trohetskravet kan sättas ifråga, enär *undersökningar* visat, att man »i inte obetydlig utsträckning», lever på annat sätt än man lär. Till de undersökningar som här åsyftas torde knappast den ovan nämnda undersökningen kunna anses höra. Denna utvisade nämligen, att till de »konsekvent trogna» hörde 90 % av alla gifta. (Med konsekvent trogna menades i undersökningen de som »förbjuder utomäktenskapliga förbindelser och har — åtminstone det senaste året — levt som de lär».)

Enligt vår mening talar nu redovisade resultat *för* att det i varje fall vad gäller otrohet — föreligger en ganska enhetlig etisk uppfattning. Att folk i allmänhet sålunda fortfarande kan antas högt värdesätta trohet inom

[21] SOU 1972: 41, s. 99.
[22] A. a. s. 74.
[23] A. a. s. 100.
[24] Vi vill i detta sammanhang som vår mening uttala, att det hade varit önskvärt, att FamSak:s betänkande över huvud taget innehållit en mer fullständig källredovisning.
[25] Se a. a. s. 66.
[26] SOU 1969: 2, s. 25.

äktenskapet behöver dock naturligtvis icke innebära, att man generellt också har den uppfattningen att vid äktenskapsskillnad på grund av ene makens otrohet andre maken bör ha en i olika avseenden gynnad rättslig ställning. Det förefaller emellertid oss icke osannolikt att denne make i många fall känner sig så djupt förfördelad, att han anser sig ha rätt att få vissa »rättvisekrav» tillgodosedda genom samhällets (domstolarnas) hjälp.

Oavsett vilken uppfattning man har om sådana rättvisekravs berättigande, så måste man nog medge att de i icke ringa grad förmodligen har sin grund i lagstiftningens, som vi kunnat konstatera i den rättshistoriska översikten i kapitel 1, i alla tider mycket stränga syn på otrohet. Det skall villigt erkännas, att det vore ett framsteg i rätt riktning, om man genom borttagande av skuldprincipen ur lagstiftningen kunde ändra den säkerligen många gånger alldeles oresonligt fördömande synen på otrohet. Problemet är emellertid, att man icke torde kunna räkna med att denna syn generellt och radikalt ändras redan i och med att en ny äktenskapslag väl promulgerats. Medan hos vissa grupper i samhället en »modern» och tolerant syn på otrohet är en realitet redan idag kan det beträffande andra och kanske stora grupper ta avsevärd tid innan man med hjälp av lagstiftningen helt lyckats »länka in utvecklingen på nya banor».[27]

Uttalandet i direktiven[28] för FamSak:s utredningsuppdrag om att en ny lagstiftning kan vålla svåra övergångsproblem kan icke minst äga sin giltighet i detta sammanhang. Det är naturligtvis svårt att förutse hur den part som känner sig förfördelad genom andre partens beteende kommer att uppleva sin situation, när han finner att lagstiftningen och domstolarna ej vill medverka till att han får sina »rättvisekrav» uppfyllda. Bitterhet och aggressioner, icke minst om äktenskapsskillnaden innebär negativa ekonomiska konsekvenser för honom, förefaller oss dock icke vara osannolika verkningar. Vilka effekter som i sin tur kan bli följden härav är svårt att bedöma.

Hur skall man bemästra dessa, som vi ser det, icke osannolika övergångsproblem därest skuldprincipen avskaffas? Att låta tillämpa skuldprincipen i vissa äktenskap (t. ex. endast i vid en ny lags ikraftträdande redan ingångna) och i andra icke torde knappast kunna komma i fråga. En sådan kluvenhet från samhällets sida vad gäller lagstiftningens förhållande till etiska värderingar skulle te sig minst sagt absurd. En annan möjlighet vore att avskaffa skuldprincipens betydelse i fråga om rätten till skillnad i äktenskapet (vilket torde kunna ske utan olägenhet) och i fråga om sådana skillnadens rättsverkningar som underhåll och vårdnad om barn, men att under en *övergångsperiod* behålla skadeståndsrätten för att därigenom göra det möjligt att åtminstone i de mer flagranta fallen tillgodose den förfördelades

---

[27] Orden är departementschefens i direktiven för FamSak.
[28] Utdrag av protokoll över justitieärenden. hållet — den 15 augusti 1969, s. 1.

»rättvisekrav». Frågan om skadeståndsregelns bibehållande är dock beroende av resultaten av följande undersökningar.

b) *Skadeståndsregelns preventiva effekt och regelns förhållande till det allmänna rättsmedvetandet*

I kapitel 4 angavs olika frågor som borde undersökas innan en bedömning kan ske av skadeståndsregelns eventuella preventiva effekt. De flesta frågorna har studerats i kapitlen 7–9. I kapitel 7 kunde konstateras att regeln ifråga ingalunda kan sägas vara obsolet utan att den i stället har en förhållandevis hög tillämpningsfrekvens, något som ansågs tala för att regeln kan ha viss preventiv effekt.[29] Härför talar också den i kapitlen 7 och 8 redovisade relativt höga bifallsfrekvensen i de helt bestridda skadeståndsfallen.[30] I kapitel 9 kunde konstateras att domstolarna sällan vid skadeståndsberäkningen beaktar graden av skuld[31] samt att de utdömda skadestånden genomsnittligt sett är av förhållandevis blygsam storlek.[32] Detta ansågs utgöra ett indicium på att domstolarna fäster föga avseende vid regelns preventiva funktion något som i sin tur kan sägas utgöra ett skäl till att ifrågasätta regelns preventiva effekt.[33] Frågan om vilken faktisk betydelse rättspraxis har för skadeståndsregelns preventiva effekt är dock beroende av vilken kunskap folk i allmänhet har om regeln och dess tillämpning. Som framhållits i kapitel 4 kan även folks inställning till eller åsikt om skadeståndsrätten möjligen antagas vara en faktor av betydelse vid bedömandet av den preventiva effekten.

Någon undersökning av gemene mans kunskap och åsikt om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad har oss veterligen icke tidigare utförts. Det var vår förhoppning att kunna studera dessa frågor i samband med en planerad större intervjuundersökning rörande folks åsikter och kunskaper om en rad olika äktenskapsrättsliga regler.[34] (Motivet för den planerade undersökningen var det pågående lagstiftningsarbetet på äktenskapsrättens område.) Av ekonomiska skäl kunde den planerade undersökningen dock ej utföras. Främst i syfte att testa ett utarbetat frågeformulär för den planerade undersökningen utfördes emellertid en *provundersökning* (»pilot study») i slutet av år 1971 i Uppsala. Då ingen annan undersökning finns att tillgå har vi — trots vad som nedan framgår om undersökningens brister — ansett oss kunna redovisa några resultat från denna provundersökning.[35]

---

[29] S. 130.
[30] Se t. ex. s. 131.
[31] Jfr s. 243.
[32] Jfr s. 205 f. och s. 212 ff.
[33] Se s. 242.
[34] Se närmare en bl. a. till Statens råd för samhällsforskning av undertecknad och docent Jan Trost år 1972 (8/72 R) ingiven ansökan om anslag för en undersökning av »Åsikter och kunskaper om äktenskapsrätt».
[35] En utförligare redogörelse för provundersökningen lämnas av förf. i Delrapport från en provundersökning rörande gemene mans kunskaper och åsikter om äktenskapsrätt (Uppsala 1973). (Manuskript.)

De rättsmedvetande-undersökningar som kommit till utförande i Norden[36] har bl. a. visat, att individens rättsmedvetande påverkas av en rad olika faktorer, såsom ekologisk hemvist, ålder, kön, socialgruppstillhörighet och utbildningsnivå. Även sådana faktorer som religiös och politisk inställning, moraliska värderingar och erfarenhet av rättsliga företeelser influerar förmodligen på rättsmedvetandet.[37] En empirisk undersökning som vill göra anspråk på att kunna redovisa gällande rättsuppfattning på ett visst område bör följaktligen omfatta en undersökningspopulation, som är någorlunda jämnt fördelad bl. a. med avseende å sådana bakgrundsvariabler som de nu nämnda; i undersökningen bör m. a. o. såväl stads- som landsbygdsbefolkning, äldre som yngre, män som kvinnor etc. vara representerade. Dessa krav är endast till vissa delar uppfyllda i vår provundersökning (män och kvinnor, olika ålders- och socialgrupper, gifta och ogifta är representerade).

Det största problemet med provundersökningen är dock att den drabbades av ett betydande *bortfall*. Genom ett särskilt förfarande uttogs ett slumpmässigt urval å 135 individer bosatta i Uppsala tätort. Av olika skäl kunde dock intervjuer endast genomföras beträffande 55 individer.

Icke blott i nordiska rättsmedvetande-undersökningar utan även i undersökningar rörande lagars verkningar[38] har man studerat kunskapen hos befolkningen (eller grupper av denna) om olika rättsregler. Skulle man med utgångspunkt från resultaten av dessa undersökningar göra antaganden om folks kunskap om regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad borde man sätta förväntningarna lågt; ett utmärkande resultat av undersökningarna rörande folks kunskap om rättsregler är nämligen, att denna ofta är bristfällig. Å andra sidan borde, kan man tycka, pressens uppmärksammande av den aktuella regeln under senare år[39] tala för att gemene man besitter åtminstone någon kännedom om skadeståndsrätten.

I detta sammanhang kan nämnas att uttalanden från advokathåll[40] tyder på att folk — även om de ej känner till rätten till skadestånd — ändock ofta har klart för sig, att en äktenskapsskillnad kan vara förenad med en ekonomisk sanktion för den skyldige maken. Det skulle nämligen vara vanligt, att klienter i skilsmässomål har den uppfattningen att make, som överger familj och hem förlorar all rätt till egendomen i boet. Förhållandet ifråga kan bl. a. föranleda följande reflektioner. Är det 1734 års lags regler om giftorätts förverkande som fortfarande ej utplånats ur rättsmedvetandet, eller har det förhållandet, att domstolarna såsom skadestånd ofta förpliktar den skyldige maken att avstå sin giftorättsandel till andre maken fått folk att tro att reglerna om giftorättsförverkande fortfarande gäller? När har man för övrigt fått uppfattningen ifråga? Kanske först i samband med att frågan om skillnad i äktenskapet aktualiserats? Uttalanden från advokathåll om folks kunskap om rättsregler bör, enligt vår mening, alltid bedömas med viss försiktighet, enär det kan antagas att kunskapen många gånger förvärvats först i samband med att ett visst rättsligt spörsmål aktualiserats för klienten. (Jfr nedan om kunskapen hos de i vår provundersökning intervjuade om att ene

---

[36] Jfr s. 108 vid not 12.

[37] Jfr härtill Inger Hessler a. a. Inger Hessler uttalar, att hennes »personliga uppfattning är att allt tal om ett *allmänt* rättsmedvetande är en myt, när det rör sig om pluralistiska samhällen som de skandinaviska», se a. a. s. 72.

[38] Några av de mer kända är Schmidt, Gräntze och Roos, Arbetstid och semester för jordbrukets utearbetare (1946) och Aubert, Eckhoff och Sveri, En lov i søkelyset (1952).

[39] Jfr t. ex. s. 107 vid not 7.

[40] Se Cederfeldt, C., Vad vet folk om skilsmässor? i Socialt Forum 9: 66, s. 538 ff.

makens skuld till äktenskapsskillnad kan medföra en för andre maken förmånlig bodelning.)

I provundersökningen ställdes bl. a. nedan redovisade frågor för att testa de intervjuades *medvetenhet* och *kunskap* om regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad.

I den första frågan gällde det att studera vilken grad av *medvetenhet* om den aktuella skadeståndsrätten, som förelåg bland de intervjuade. Dessa ombads nämligen att ange de exempel de kände till på att skuldfrågan kan få betydelse vid äktenskapsskillnaden. Endast en minoritet (22%) nämnde därvid skadeståndsrätten. Man var i stället betydligt mer medveten om att skuldfrågan kan påverka vårdnadsfrågan (42%) och underhållsfrågan (36%). Med hänsyn till vad ovan anförts om att folk skulle ha den uppfattningen, att den skyldige maken kan förlora hela boet, kan det vara av intresse att uppmärksamma, att endast 11% av de intervjuade angav, att skuldfrågan kan påverka bodelningen i den oskyldige makens favör.[41]

Då de intervjuade i en senare fråga direkt ombads redogöra för om de kände till att skadestånd kan utgå vid äktenskapsskillnad på grund av t. ex. otrohet, alkoholmissbruk eller misshandel svarade visserligen en majoritet (82%), att de kände till att skadestånd kan utgå i samtliga eller något av dessa fall.[42] Särskilt med hänsyn till resultaten av den föregående frågan bör dock detta resultat antagligen tolkas med viss försiktighet. Man kan icke bortse från att intervjupersonerna kan ha varit mindre sanningsenliga i sina svar på den sistnämnda frågan. Det kan dessutom anmärkas, att det var betydligt fler som sade sig känna till att skadestånd kan utgå vid äktenskapsskillnad på grund av misshandel än vid äktenskapsskillnad på grund av otrohet. Då skadestånd vid äktenskapsskillnad på grund av misshandel är en i praktiken mycket sällsynt företeelse[43] är detta en ytterligare anledning till att ifrågasätta riktigheten i svaren. Det kan möjligen förhålla sig på det sättet, att vissa av de intervjuade faktiskt tänkte på skadestånd för misshandel enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler och icke på regeln i GB 11: 24.

I en tredje fråga studerades kunskapen om skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv. Sedan intervjuaren redogjort för två praktiska exempel[44] på skadeståndets användande som bodelningskorrektiv tillfrågades intervjupersonen om han kände till att skadeståndet användes på detta sätt. Något över hälften av de intervjuade sade sig sakna all kunskap härom. Mer anmärkningsvärt är möjligen, att dock nästan hälften av de intervjuade (av svaren att döma) ägde kunskap på detta område. Även beträffande denna fråga synes dock en viss försiktighet vid tolkningen av svaren vara påkallad. I likhet med föregående fråga var den nämligen så konstruerad, att det var möjligt för intervjupersonen att s. a. s. »fingera» kunskap.

De *attityd*frågor som ställdes i provundersökningen har väl främst sitt intresse ur rättspolitisk synpunkt men kan möjligen också, som framhölls

---

[41] Jfr not 42.

[42] Bland de faktiskt intervjuade 55 individerna var det 46 som kände till att skadestånd kan utgå i samtliga eller något av de angivna fallen. Om man antar, att alla övriga individer i urvalet (dvs. *inklusive bortfallet*) saknar kunskap om att skadestånd kan utgå i något av fallen erhålles en undre gräns för helt eller delvis korrekta svar inom *hela* urvalet, som kan beräknas som 46/135 = 34%. På motsvarande sätt är det möjligt att betr. övriga frågor i provundersökningen taga hänsyn till bortfallsmaterialet.

[43] Jfr s. 132.

[44] Exemplen i provundersökningen på obilliga verkningar av likadelningen där skadeståndet utnyttjas som bodelningskorrektiv motsvarade exemplen 1 och 2 i kap. 3 under IV:d ovan s. 79.

i kapitel 4, ha visst intresse vid bedömningen av skadeståndsregelns preventiva effekt. Attitydfrågorna ställdes efter kunskapsfrågorna, varför det kan antagas, att samtliga intervjuade vid de förstnämnda frågornas besvarande hade viss kunskap om skadeståndsrätten, t. ex. om dess betydelse i bodelningssammanhang (något som inställningen till skadeståndsregeln möjligen är beroende av).

I en fråga ombads intervjupersonerna redogöra för om de tyckte det var riktigt, att ene maken skall kunna bli tillerkänd skadestånd av andre maken om äktenskapsskillnad sker på grund av otrohet eller annan anledning som lagen kallar grov kränkning. Över hälften av de tillfrågade (62%) var positivt inställda till skadeståndsrätten (45% tyckte att skadestånd alltid bör utgå i nämnda fall medan 11% tyckte att skadestånd endast bör utgå i bodelningskorrigerande syfte och 5% endast för själsligt lidande). Helt negativt inställda var 27%. (Resterande 11% kunde antingen ej avge något svar eller avgav de inadekvat sådant.)[45]

Längre fram i frågeformuläret återkom en fråga om åsikten om skadeståndsrätten, vilken fråga nu endast gällde inställningen till skadestånd för själsligt lidande på grund av andre makens beteende. En knapp majoritet (55%) ansåg det bra att skadestånd kan utgå för själsligt lidande (45% tyckte t. o. m. detta var mycket bra). Kritiskt inställda var 36%. (9% kunde ej ta ställning till frågan.)[46]

Bortsett från att svaren på vissa av de nu redovisade kunskaps- och attitydfrågorna är svårtolkade så kan man naturligtvis icke på grund av vår undersökning (med hänsyn till dess ovan redovisade brister) göra några s. a. s. riksgiltiga uttalanden[47] om folks kunskap och åsikt om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad. Beträffande folks medvetenhet om skadeståndsrätten vill vi dock »gissningsvis» göra det antagandet, att folk i allmänhet är mer medvetna om att make som vållat äktenskapsskillnad kan få en sämre ställning i vårdnads- och underhållsrättsligt avseende än de är om skadeståndsskyldigheten. Ett sådant antagande harmonierar för övrigt väl med vad i kapitel 4 gjorts gällande, nämligen att vårdnads- och underhållsreglerna förmodligen kan antagas ha större preventiv verkan än skadeståndsregeln.[48] (Om detta antagande är sant, är det av intresse bl. a. ur den synpunkten, att skuldfrågan i *praktiken* numera torde ha en mycket *reducerad* betydelse i vårdnads- och underhållssammanhang medan skadeståndsregeln har en relativt hög tillämpningsfrekvens.) Vidare tror vi icke, att vi är ute på alltför osäker mark, när vi påstår att folk, som känner till att make kan förpliktas utge skadestånd vid äktenskapsskillnad, i allmänhet har en ganska diffus föreställning om skadeståndsrättens verkliga innebörd, t. ex. skadeståndets faktiska betydelse som bodelningsregulator.

---

[45] Betr. denna fråga förelåg en viss skillnad i svaren mellan olika socialgrupper. Individer inom socialgrupp I var mer positiva än framför allt individer inom socialgrupp II i det faktiskt studerade materialet. Socialgrupp III intog en mellanställning. — Jfr också not 42.

[46] Jfr not 42.

[47] På grund av bortfallet kan ej ens för Uppsala gällande uttalanden göras. — Jfr dock not 42.

[48] Se s. 99.

Vi är nu redo att försöka göra en *samlad värdering av skadeståndets preventiva effekt.* Det behöver väl knappast påpekas, att det ej kan bli fråga om någon säker bedömning; en sådan torde för övrigt icke kunna företagas beträffande någon rättsregel. Vår uppfattning är då kort uttryckt, att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad kan antagas faktiskt sett ha ringa betydelse icke blott i individual- utan även i allmänpreventivt hänseende. Visserligen kan vissa faktorer i de företagna undersökningarna sägas tala för att regeln skulle kunna ha viss preventiv effekt, men den samlade bedömningen av undersökningsresultaten leder oss ändock fram till den uttalade uppfattningen. *Regelns helt avgörande praktiska betydelse torde i stället ligga på det reparativa planet.*

Beträffande gemene mans *åsikt* om rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad har i rättspolitiska sammanhang förekommit uttalanden i helt olika riktningar. Så har t. ex. bland de kritiker, som propagerat för regelns upphävande förekommit de som hävdat, att skadeståndsrätten ifråga står i strid med nuvarande rättsuppfattning. Ett exempel på uttalanden i motsatt riktning förekommer bl. a. i ett remissyttrande över FamKom:s lagförslag.

Sålunda anför Svea Hovrätt,[49] att om skadeståndsregeln upphäves, »kunde åtskilliga fall tänkas uppkomma, där den oskyldiga maken icke skulle kunna erhålla ekonomisk gottgörelse, ehuru en sådan säkerligen för den allmänna folkmeningen skulle framstå som rimlig och rättvis».

Vi skall naturligtvis icke dra sådana slutsatser av resultaten av vår begränsade provundersökning, att vi ger dem rätt som antager att rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad omfattas av den »allmänna folkmeningen». Vad vi däremot utan vidare vågar påstå är, att det i samhället finns både de som är positivt och de som är negativt inställda till skadeståndsrätten ifråga. För att kunna hävda att den ena gruppen är större än den andra måste man enligt vår mening företaga en representativ undersökning på området ifråga; något belägg för att »folkviljan» kräver skadeståndsrättens avskaffande finns i varje fall icke såvitt vi vet.

c) *Den reella betydelsen av ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad*

Det förhållandet att regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad kan antagas ha ringa praktisk verkan i preventivt avseende innebär icke utan vidare att ersättning för ideell skada enligt denna regel saknar reell be-

---

[49] S. 59 f. i Svea Hovrätts remissyttrande över FamKom:s förslag. — Det kan vara av intresse att uppmärksamma, att samma hovrätt i sitt remissyttrande över *FamSak:s* förslag å s. 5 anför följande: De sakkunnigas förslag innebär att skuld till familjeupplösning skall frånkännas rättsverkningar. Sådan skuld skall sålunda inte föranleda rätt till *skadestånd* eller inverka på frågor om underhåll och vårdnad om barn. Hovrätten ansluter sig till det förslaget. *En reform i denna riktning framstår nämligen som naturlig för att bringa lagstiftningen till bättre överensstämmelse med nutida synsätt»* (vår kurs).

tydelse; ersättning för dylik skada kan nämligen verka reparativt. Man kan ha delade meningar om *hur* ersättningen verkar på detta sätt. Tjänar ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad främst som en *kompensation* eller bör tonvikten läggas vid att den skänker den oskyldige maken *upprättelse?* Vi har tidigare intagit den sistnämnda ståndpunkten.[50] I intervjuundersökningen ställdes en fråga med syfte att söka utröna hur »gemene man» ser på denna fråga.

Frågan hade ungefär följande lydelse: Innebär ersättningen främst att den kränkte maken känner sig upprättad genom att han s. a. s. fått hämnd på den skyldige maken, eller innebär ersättningen att lidandet upplevs mindre genom att den verkar som ett slags plåster på såret»? Ett fåtal av de intervjuade (15%) trodde, att skadeståndet verkar på båda sätten, 25% höll på upprättelsen och 29% ansåg att skadeståndet främst verkade som ett slags »plåster på såret». (Hela 31% kunde ej avge något svar eller avgav de inadekvat sådant.)

Bland de intervjuade fanns som synes både de som ansåg, att skadeståndet främst skänker den kränkte maken upprättelse och de som menade, att det främst tjänar som kompensation. Bortsett från att frågan möjligen icke var helt tillfredsställande formulerad så kan den invändningen riktas, att det hade varit intressantare att ställa den till en grupp frånskilda som själva erhållit ersättning för själsligt lidande vid äktenskapsskillnad. Det förefaller nämligen icke osannolikt, att det är endast dessa som riktigt kan bedöma vilken betydelse ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad faktiskt har.

Vi vill emellertid vidhålla vår uppfattning att ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad främst skänker den kränkte maken upprättelse. Gör det tankeexperimentet att den oskyldige maken i stället kunde vända sig till det allmänna och kräva ersättning för den ideella skadan. Hade nu denna ersättning främst betydelse som en kompensation borde den kränkte maken vara lika nöjd med denna ersättning. Men är det troligt att han skulle det? Om det är riktigt, som vi tidigare antagit, att den förfördelade maken i vissa fall känner sig djupt kränkt och bitter genom den andre makens beteende så torde det vara först genom att domstolen förklarar andre maken skyldig och förpliktar *denne* att utge ersättning, som en penningersättning faktiskt kan medföra en lindring av lidandet och bitterheten.

Om vi antager, att det — trots att skuldprincipen utmönstras ur äktenskapslagstiftningen — under en mer eller mindre avsevärd tid framöver fortfarande kommer att finnas många äktenskapsskillnader med en part som känner sig djupt förfördelad eller kränkt genom andre partens förhållande, kan det även i framtiden föreligga behov av ersättning för ideell skada. (Erinras bör i sammanhanget om att många av de intervjuade i vår provundersökning var positivt inställda till ersättning för själsligt lidande vid äktenskapsskillnad.) Från Polen kan redovisas intressanta uppgifter om

[50] S. 103.

följderna av ett slopande av regler i lagstiftningen om ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad.

I 1945 års polska familjelag återfanns en regel som bl. a. gav den oskyldige maken rätt till skadestånd för själsligt lidande vid äktenskapsskillnad. Denna regel upphävdes emellertid år 1950. Orsaken härtill var den negativa attityden i socialistisk rätt mot skadestånd för själsligt lidande. (Sådan ersättning betraktades som en idé härrörande från det kapitalistiska samhället och kännetecknande för dettas sätt att söka skydda personliga rättigheter.) Kritiken mot rätten till ersättning för ideell skada var emellertid ej enhetlig; det fanns sålunda även de som önskade bibehålla denna rätt.

I samband med att *Górecki*[51] företog en omfattande empirisk undersökning av polsk äktenskapsskillnadsrätt — i vilken ingick bl. a. en intervjuundersökning med frånskilda — framkom det att behovet av att erhålla ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad i praktiken kvarstod. Det var icke endast bland de frånskilda som detta behov klart uttalades. Även vissa i undersökningen intervjuade domare ansåg det som en uppenbar brist, att det ej längre var möjligt att i upprörande fall kunna utdöma ersättning för ideell skada i äktenskapsskillnadsmålen. Behovet av att erhålla sådan ersättning blev nu emellertid i praktiken tillfredsställt på det sättet, att den oskyldige maken krävde eller erbjöds ekonomisk ersättning av andre maken för sitt samtycke till äktenskapsskillnad.[52] (Enligt den polska familjelagen kan nämligen rätten vägra att döma till äktenskapsskillnad på den skyldige makens begäran, om den oskyldige maken motsätter sig sådan.)

Den ovan beskrivna utvecklingen i Polen aktualiserar följande fråga. Därest det kan antagas, att det även hos oss i framtiden kan förekomma att ene maken vid äktenskapsskillnad har allvarliga krav på ersättning för ideell skada, är det då icke bättre att bibehålla den nuvarande möjligheten att kunna pröva dessa krav under rättsliga former framför att riskera att de annars blir föremål för allehanda tvister och uppgörelser av mer eller mindre tvivelaktig karaktär utom rätta? En utveckling i sistnämnda riktning kan knappast betecknas som ett framsteg!

Det kan med hänsyn till det ovanstående ifrågasättas om icke den nuvarande rätten till skadestånd för make som kränkts genom andre makens förhållande — vilken rätt för övrigt är erkänd icke blott i här behandlad nordisk och schweizisk lagstiftning utan t. ex. även i fransk och grekisk[53] — kunde utan större olägenhet under en *övergångsperiod* bibehållas i en ny äktenskapslag.

På vissa andra rättsområden föreligger uttalade önskemål om ökade möjligheter att medge ersättning för icke-ekonomisk skada.[54] Det torde kunna diskuteras om icke en sådan ersättning också kan *principiellt* sett ha sitt berättigande i förhållandet mellan makar och att den därför borde kunna göras permanent i en ny äktenskapslag. Då emellertid skuldprincipen så småningom bör helt utmönstras ur äktenskapslagstiftningen kan knappast

---

[51] Górecki, J., Divorce in Poland.
[52] Górecki a. a. s. 129 ff. — Jfr härtill Lasok, D., Polish Family Law, s. 124 f.
[53] Jfr Dölle a. a. s. 385 vid not 93.
[54] Jfr Erstatning for ideell skade (i Forhandlinger på Det 25. nordiske juristmøte i Oslo 13.–15. august 1969, s. 344 ff.). Se särskilt betr. personlighetsrätten, Lögdberg, Personlighetsrätt bl. a. s. 31 och 151 ff. A.a. innehåller en intressant redogörelse för västtysk rätt å s. 25 ff.

den nuvarande möjligheten till ersättning för ideell skada allt framgent bibehållas.

IV. Skadeståndets betydelse som bodelningskorrektiv

a) Frågan om skadeståndsrättens bibehållande är dock *framför allt* beroende av hur *reglerna om makars egendomsförhållanden* kommer att gestalta sig i en ny lagstiftning och därom vet vi ännu föga, enär FamSak ännu ej behandlat dessa regler. Om FamSak:s delbetänkande leder till lagstiftning kommer alltså det läget att uppstå, att det nuvarande giftorättssystemet med dess princip om likadelning under i varje fall en övergångsperiod fortfarande gäller medan det i praktiken viktigaste korrektivet mot obilliga verkningar av likadelningsprincipen, skadeståndsregeln, är slopat i lagstiftningen. Hur FamSak sökt lösa detta problem och om den föreslagna lösningen kan anses tillfredsställande skall undersökas i detta avsnitt. Först skall emellertid som en lämplig bakgrund till denna undersökning redovisas vilka bodelningskorrektiv som på sin tid föreslogs av FamKom, i vars utredningsuppdrag problemet med obilliga verkningar av likadelningsprincipen utgjorde en central fråga.

b) *FamKom:s bodelningskorrektiv*

Vid presentationen av FamKom:s förslag till bodelningskorrektiv kommer vi att utgå från de ovan i kapitel 3 under IV:d[55] *sex* angivna exemplen på fall där en likadelning kan anses obillig för ene maken och där skadeståndsregeln kan komma till användning som bodelningskorrektiv, om förutsättningarna för denna regels tillämpning i övrigt är för handen. I några fall nedan har vi ansett det lämpligt att betona vad den av FamKom föreslagna regeln kan tänkas ha kommit att betyda för skadeståndsrättens vidkommande.[56]

1) Det första exemplet i kapitel 3 under IV:d gällde det fallet att en likadelning av ett litet bo medför, att make blir ställd utan sådana för ett hem erforderliga ting såsom bohag o. dyl. Särskilt avsågs det fallet att likadelningen splittrar ett litet bo, som det för en underhållsbehövande och vårdnadsberättigad make (vanligen hustrun) är av stor betydelse att få behålla mer eller mindre intakt.

Undersökningarna i kapitel 9 visade klart, att skadeståndet i dylika fall har stor praktisk betydelse som bodelningskorrektiv. Vidare erinras om att vi som en möjlig förklaring till undersökningsresultatet i kapitel 8 om att hustrun har större utsikter än mannen att få en dom i sin favör i skadeståndsfrågan antog, att domstolarna vid skadeståndsfrågans avgörande ofta beaktar hustruns ekonomiskt sett vanligen svaga position efter äktenskapsskillnaden i dylika fall.

FamKom:s förslag innehöll nu tre regler av intresse i detta sammanhang, nämligen GB 13: 14 mom. 3 och GB 11: 25 och 26. Den förstnämnda regeln motsvarade gällande rätts regler i GB 11: 22 och 11: 23 andra stycket och gällde sålunda rätt för ene maken

---

[55] S. 79 f.
[56] Se till det följande SOU 1964: 35.

att — om den egendom som tillkom honom vid bodelningen var ringa — *utan lösen* uttaga för ett hem nödvändigt bohag (samt till fortsättande av näring erforderliga arbetsredskap och annat nödvändigt lösöre) även om därigenom den andres lott skulle lida inskränkning. Den av kommittén föreslagna regeln skilde sig dock i ett betydande avseende från reglerna i GB 11: 22 och 11: 23 andra stycket i det att den *ej* krävde *skuld* till skillnaden å andre makens sida. Kommittén förklarade, att i »överensstämmelse med en ganska utbredd praxis vid bodelning torde bestämmelsen i fråga kunna tillämpas även i fall då ej någon grov kränkning eller liknande föreligger men det av andra orsaker, framför allt hänsynen till barn i äktenskapet, föreligger synnerliga skäl till en dylik tillämpning».[57]

Ett införande i lagstiftningen av den av FamKom (i förslagets GB 13: 14 mom. 3) föreslagna regeln borde kunna antagas ha medfört, att domstolarnas praxis vid tillämpningen av skadeståndsregeln blivit mer enhetlig än nu, eftersom man då ej längre haft anledning att vid avgörandet av frågan om skadestånd skall utgå eller ej i fall med små bon, påverkas av frågan om den oskyldige makens ekonomiska situation efter äktenskapsskillnaden. Samma effekt borde de två andra i sammanhanget intressanta reglerna kunna antagas ha fått, dvs. reglerna i förslagets GB 11: 25 och 26.

Sistnämnda regler gällde underhållsskyldighet under hemskillnad resp. efter äktenskapsskillnad. Båda reglerna medgav, att domstolen vid sidan av periodiskt underhållsbidrag utdömde underhåll i form av engångsbelopp för *särskilda kostnader* i anledning av hem- resp. äktenskapsskillnaden. Som exempel på »särskilda kostnader» nämns i motiven kostnader för flyttning, för bostadsanskaffning eller för bohag. (Det bör framhållas, att kommittén menade, att dessa regler borde kunna få särskild betydelse i fall då »giftorättsgemenskap är utesluten och den behövande maken ej har egna tillgångar av någon betydenhet».)[58]

2) Fall nr 2 i vår exemplifiering i kapitel 3 gällde, att ene maken infört egendom i boet eller under äktenskapet erhållit egendom genom arv, gåva eller testamente och äktenskapet varat endast en kortare tid. Främst avsågs det fallet att ene maken infört en mer eller mindre betydande egendom i boet och äktenskapet efter kortare tid upplöses på grund av andre makens skuld.

I kapitel 8 och 9 visades hur domstolarna ofta genom att tillerkänna den oskyldige maken skadestånd kunnat förhindra, att den skyldige maken s. a. s. »skiljer sig till pengar». Av framställningen i det förstnämnda kapitlet framgick dessutom, att det finns anledning att misstänka, att domstolarna i vissa fall vid avgörandet av frågan om huruvida grov kränkning föreligger eller ej låtit sig påverkas av skadeståndest betydelse som bodelningskorrektiv i dylika fall.

FamKom:s förslag till att förhindra att make »skiljer sig till pengar» innebar införande av *återgångsdelning* (dvs. den bodelningsprincip som enligt gällande rätt föreligger beträffande äktenskaps återgång i GB 10: 5) vid äktenskapsskillnad i vissa fall. Förslagets GB 13: 3 mom. 1 handlade om bodelning vid återgång av äktenskap och stadgade i likhet med gällande rätt att »den egendom, envar av makarna hade vid vigseln eller efteråt förvärvat genom arv, gåva eller testamente» skall betraktas som hans enskilda och sålunda ej ingå i delningen. Beträffande återgångsdelning vid bl. a. äktenskapsskillnad stadgades så i förslagets GB 13: 3 mom. 2 följande:

»Dömes till boskillnad, hem- eller äktenskapsskillnad och var talan därom väckt inom fem år från äktenskapets ingående, må på yrkande av endera maken bestämmas, att bodelning skall ske enligt vad i 1 mom. första stycket stadgas med avseende å återgång, i den mån ej särskilda skäl äro däremot.

Även i fall, då talan väckts senare än fem år från äktenskapets ingående, må på makes yrkande tillämpas vad i första stycket sägs, om det finnes påkallat av att andra

[57] SOU 1964: 35, s. 291.
[58] SOU 1964: 35, s. 220.

maken gjort sig skyldig till grov försummelse eller kränkning eller eljest synnerliga skäl äro därtill.»

Beträffande femårsgränsen i mom. 1 anförde FamKom, att det naturligtvis är vanskligt att uppställa en fix tidsgräns men att man ändock ansett sig böra som vägledning ange en sådan. Att man valde just fem år berodde på, att en dylik tidsgräns redan fanns på andra håll i lagstiftningen, t. ex. i fråga om rätt till änkepension (i fall då barn saknas) inom såväl folkpensioneringen som den allmänna tilläggspensioneringen.[59]

Regeln om återgångsdelning i första stycket var dock ej obligatorisk. Om »synnerliga skäl» var däremot skulle den ej tillämpas. Som exempel härpå angavs bl. a., att makarna sammanbott en längre tid före äktenskapets ingående eller att den make, som skulle vinna på en återgångsdelning, grovt kränkt andre maken.

Som framgår av andra stycket skulle återgångsdelning i vissa fall kunna tillämpas även om äktenskapet varat *längre* tid än fem år. Förutsättningen härför var, att ene maken gjort sig skyldig till *grov försummelse eller kränkning* av andre maken eller eljest synnerliga skäl därtill var. I »kränkningsfallet» var det givetvis en förutsättning, att det var den kränkte maken, som var intresserad av återgångsdelning. Som exempel på »synnerliga skäl» som kunde medföra återgångsdelning även i fall där ej ene maken kränkt den andre anfördes bl. a. följande. Båda makarna har under äktenskapet erhållit egendom genom arv, gåva eller testamente, den ene som giftorättsgods och den andre som enskild egendom, *eller* ene maken har omedelbart före talans väckande erhållit ett betydande arv. Ett annat exempel var att make, som har ärvd egendom skulle bli i behov av underhåll, om egendomen delades med andre maken.

Slutligen skall tilläggas att hänvisningen till 1 mom. i 2 mom. bl. a. innebar, att återgångsdelningen ej behövde tillämpas fullt ut utan om skäl därtill var endast i modifierad form samt att frågan om återgångsdelning skulle kunna prövas av skiftesmannen.

Beträffande denna av kommittén föreslagna regeln gäller detsamma som beträffande de föregående under 1 redovisade reglerna; hade regeln införts, hade domstolarna sluppit att i samma utsträckning som nu använda skadeståndet som bodelningsregulator och troligen hade som en följd härav rättspraxis vid tillämpningen av skadeståndsregeln blivit mer enhetlig;

3) Vårt tredje exempel i kapitel 3 var att make under tiden närmast före hem- eller äktenskapsskillnadsdoms lagakraftvinnande erhållit egendom genom arv, gåva eller testamente. Sådan egendom räknas enligt gällande rätt som giftorättsgods och skall sålunda likadelas.

På denna punkt innehöll FamKom:s förslag (GB 11: 14 och 22) den ändringen, att all egendom, som make förvärvade efter det hem- eller äktenskapsskillnad *sökts eller talan därom väckts,* skulle vara hans enskilda.

4) Fall 4 gällde att ene makens egendom är giftorättsgods, medan andre makens egendom är enskild på grund av ett mellan makarna upprättat äktenskapsförord. Fallet kunde också sägas utgöra ett exempel på obilliga verkningar av äktenskapsförord.

För att komma tillrätta med problemet med obilliga verkningar av äktenskapsförord ansåg sig kommittén ej kunna gå längre än att föreslå en speciell jämkningsregel för det fall att äktenskapsförord upprättats, då (boskillnad, återgång), hem- eller äktenskapsskillnad var *förestående.*[60] Man ansåg sig ej heller kunna föreslå en bestämmelse om förbud mot upprättande av äktenskapsförord som ej är reciprokt utan gynnar allenast ene maken. Det bör dock, innan vi lämnar denna fråga, anmärkas att förslaget i GB 13: 11 innehöll en regel av viss betydelse i sammanhanget. Enligt nämnda regel skulle nämligen make som genom sin sparsamhet, arbetsinsats eller bidrag till familjens underhåll bidragit till att andre makens enskilda egendom (eller annan egendom, som ej skall

---

[59] SOU 1964: 35, s. 249.
[60] Se närmare SOU 1964: 35, s. 259.

ingå i bodelningen) avsevärt förkovrats under äktenskapet kunna erhålla gottgörelse av andre maken med högst hälften av värdeökningen, såvida han ej blivit skäligen gottgjord på annat sätt.

5) I fall 5 i kapitel 3 under IV:d hade envar av makarna under äktenskapet erhållit egendom genom arv, gåva eller testamente. De obilliga verkningarna av likadelningen berodde på att ene makens ifrågavarande egendom var giftorättsgods medan den andres var enskild.

FamKom yttrade,[61] att i detta fall kunde en likadelning innebära en större orättvisa för ene maken än i det föregående fallet. Det kunde därför ifrågasättas om icke den make vars egendom var giftorättsgods borde före delningen få undantaga egendom till lika stort värde som andre makens enskilda egendom. Kommittén fann dock, att det var svårt att åstadkomma någon utjämning av obilliga verkningar i detta fall och föreslog ej någon särskild regel på denna punkt. Som framgår ovan under 2 menade dock kommittén, att detta fall utgjorde ett exempel på »synnerliga skäl» till återgångsdelning enligt förslagets GB 13: 3 mom. 2 andra stycket.

6) Vårt sista exempel på obilliga verkningar av likadelningen var att ene makens egendom är giftorättsgods medan andre makens egendom till väsentlig del består av sådan »rättighet, som ej kan överlåtas eller eljest är av personlig art» och för vilken egendom (i det särskilda fallet) giftorättsreglerna ej är tillämpliga.

För detta fall föreslog FamKom i GB 13: 10 i förslaget att rättighetshavarens make skulle kunna av sitt eget giftorättsgods erhålla kompensation för det värde rättigheten representerade. Någon ovillkorlig rätt härtill syftade dock den föreslagna regeln ej till, utan kompensation skulle endast utgå »såvitt det med hänsyn tagen jämväl till makarnas villkor och omständigheterna i övrigt» befanns skäligt. Regeln skulle användas till att motverka *påtagligt* obilliga verkningar.

FamKom:s förslag till åtgärder för att komma till rätta med problemet rörande likadelningens obilliga verkningar rönte vid remissbehandlingen genomgående uppskattning även om naturligtvis kritik förekom på olika punkter.

En mer generell invändning gällde det stora utrymme förslaget gav åt skönsmässiga bedömningar.[62] Problemet härmed är att sådana bedömningar kan skapa en betydande rättsosäkerhet, såtillvida att parterna kan komma att få svårt att förutse eller överblicka hur bodelningen kommer att utfalla. Det måste dock medges, att om man strävar efter att i så stor utsträckning som möjligt komma fram till ett billigt resultat i det enskilda fallet, det är svårt att undgå regler som vid sin tillämpning är beroende av en skälighetsprövning. Detta hindrar icke, att det hade varit önskvärt, att närmare riktlinjer för reglernas tillämpning hade angivits direkt i lagtexten.

Då det gäller kritiken på enskilda punkter, må vi här nöja oss med att framhålla, att det från flera remissinstansers sida riktades invändningar mot den bestämda tidsgränsen på fem år i förslagets regel om återgångsdelning vid äktenskapsskillnad.[63] Man menade, att en fix tidsgräns kunde inbjuda till spekulation, såtillvida att make av ekonomiska skäl kunde tänkas påskynda eller fördröja äktenskapets upplösning. Även om man icke kan bortse från risken för en dylik spekulation, är dock frågan, om icke de tillämpningssvårigheter och den eventuella rättsosäkerhet som kunde ha blivit en följd av en allmänt formulerad regel hade varit en större olägenhet. (Jfr nedan om FamSak.)

---

[61] SOU 1964: 35, s. 259 f.

[62] Se t. ex. remissyttranden över FamKom:s förslag avgivna av Svea Hovrätt, Hovrätten för Västra Sverige och av rådhusrätten i Malmö.

[63] Se t. ex. remissyttrande över FamKom:s förslag avgivet av Svea Hovrätt.

Om FamKom:s förslag skall slutligen tilläggas, att rätten till skadestånd vid äktenskapsskillnad av kommittén ansågs böra bibehållas trots de föreslagna bodelningskorrektiven. Som skäl härtill anfördes:[64]

I vissa fall bör (sålunda) make, som utsatts för kränkning av andra maken, rimligen berättigas till större ekonomiska förmåner vid bodelningen än som kan tillerkännas honom med hjälp av nyssnämnda jämkningsregler (reglerna om återgångsdelning, vår anm.). Det kan också hända, att någon egendom ej finns som enligt principen för återgångsdelning skall anses som den förfördelade makens enskilda. I andra fall kan jämkningsmöjligheterna vara helt uteslutna av den anledningen att någon giftorättsgemenskap ej alls finns.

Enligt FamSak:s delbetänkande kommer på grund av skuldprincipens fullständiga utmönstrande ur äktenskapslagstiftningen icke blott skadeståndsregeln utan bl. a. även bodelningskorrektiven i GB 11: 22 och 23 andra stycket att försvinna. Eftersom reglerna om makars förmögenhetsförhållanden i en framtida äktenskapslagstiftning ännu ej behandlats av FamSak inställer sig frågan om hur FamSak tänkt sig, att man skall lösa problemet med obilliga verkningar av likadelningen under perioden fram till det att en ny lagstiftning om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar föreligger.

Sedan FamSak erinrat om några av de bodelningskorrektiv som finns i dansk, norsk och finsk rätt samt om FamKom:s regel om återgångsdelning vid äktenskapsskillnad konstateras, att man icke bör föregripa utredningsarbetet rörande makars förmögenhetsförhållanden »genom någon ingående översyn av bodelningsreglerna» utan att man nu bör begränsa sig till att föreslå endast en jämkningsregel för *»det fall där en avvikelse från likadelning synes mest angelägen, nämligen när ett äktenskap upplöses genom äktenskapsskillnad* (det enda institutet för äktenskapets upplösning enl. förslaget, vår anm.) *och någon ekonomisk gemenskap av betydelse inte hunnit uppkomma, därför att äktenskapet varat kort tid»* (vår kurs.).[65] Den sålunda föreslagna regeln återfinnes i förslagets GB 13: 3 och har följande lydelse:

Sker bodelningen med anledning av äktenskapsskillnad och har ekonomisk gemenskap av betydelse icke uppkommit mellan makarna till följd av att äktenskapet varat kort tid, skall dock på yrkande av endera maken i likadelningens ställe träda delning efter annan grund som finnes skälig med hänsyn till vad makarna hade vid giftermålet eller därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente.

Den föreslagna regeln — enligt vilken »vardera maken i stort sett skall lämna äktenskapet med den egendom han fört in i boet» — syftar sålunda till att förhindra att make i kortvarigt äktenskap »skiljer sig till pengar». Om det emellertid numera icke är orealistiskt att påstå, att make i vissa fall även i *längre* äktenskap kan sägas på ett otillbörligt sätt »skilja

[64] SOU 1964: 35, s. 217.
[65] SOU 1972: 41, s. 195.

sig till pengar» kan den föreslagna regeln givetvis icke sägas helt ersätta skadeståndsregelns betydelse, då det gäller att förhindra att make »skiljer sig till pengar». Detta kan t. ex. leda till att make som i ett äktenskap som ej faller in under den föreslagna regelns tillämpningsområde men som fört in egendom av mer eller mindre betydande värde i boet ställs inför valet mellan å ena sidan ett fortsatt på grund av andre makens beteende odrägligt samliv och å den andra äktenskapsskillnad med påföljd att hälften av förmögenheten överförs på andre maken. (Väljer maken det förstnämnda alternativet, kan han ju dock alltid hoppas, att det ej skall dröja alltför länge innan en ny lagstiftning om makars ekonomiska förhållanden föreligger.) Det kan här erinras om, att LB menade, att rätten till skadestånd skulle kunna förhindra, att den oskyldige maken hamnade i denna valsituation.[66]

FamSak har här tydligen befunnit sig i en mycket problematisk situation.[67] Att t. ex. föreslå en generell regel om återgångsdelning vid äktenskapsskillnad vore att föregripa det fortsatta utredningsarbetet rörande äktenskapets ekonomiska rättsverkningar; att i stället låta den föreslagna (ovan redovisade) regeln bli tillämplig icke blott i äktenskap utan ekonomisk gemenskap av betydelse mellan makarna utan även t. ex. då andra »synnerliga skäl» är därtill kunde icke komma ifråga, eftersom då risken fanns att skuldfrågan i praxis fortfarande skulle komma att tillmätas betydelse, vilket vore oförenligt med direktiven.

I denna avhandling har visats att skadeståndet i praktiken fyller sin kanske största uppgift som bodelningskorrektiv i små bon. Med skadeståndets hjälp kan man sålunda i vissa fall — då uppgörelse mellan makarna utom rätta med samma resultat ej kunnat träffas — möjliggöra för en underhållsbehövande och vårdnadsberättigad make att få behålla hela eller större delen av makarnas hem. Någon ersättning för skadeståndsregelns betydelse i detta avseende innehåller FamSak:s förslag icke. Kan i dylika fall uppgörelse i bodelningsfrågan icke träffas (vilket kanske kommer att bli vanligare än nu) kommer man sålunda icke längre lagligen att kunna gynna en ekonomiskt sett svagare part vid bodelningen på sätt som nu är möjligt främst med skadeståndets hjälp.

Vi skall nöja oss med att erinra om endast ett ytterligare fall där skadeståndet har stor praktisk betydelse, nämligen då det möjliggör för make och barn att efter äktenskapsskillnaden bo kvar i en villafastighet, som förvärvats under äktenskapet. Det avsteg som med skadeståndets hjälp kan göras från likadelningsregeln är av ekonomiska skäl säkerligen ofta en förutsättning för att den vårdnadsberättigade maken skall kunna kvarsitta i hemmet. Ej heller på denna punkt innehåller FamSak:s förslag någon regel som ersätter skadeståndsregeln.[68]

---

[66] Se LB IV, s. 231.
[67] Jfr FamSak:s resonemang i SOU 1972: 41, s. 195 ff.
[68] Jfr remissyttrande över FamSak:s förslag avgivet av Norrköpings tingsrätt, s. 2 och s. 11.

Genom de nu redovisade exemplen antyds att FamSak:s förslag i varje fall under en *mellanperiod*[69] kommer att innebära en högst radikal förändring av nuvarande möjligheter till avsteg från likadelningsregeln. Att konsekvenserna i vissa fall kan bli ytterst kännbara för den ene av makarna lärer knappast kunna betvivlas. Avslutningsvis vill vi anföra följande drastiska exempel på vad FamSak:s förslag under mellanperioden kan komma att innebära.

Enligt nuvarande ordning kan make som känner sig förorättad av andre makens beteende, t. ex. otrohet eller misshandel, förklara: Upphör du icke med ditt beteende söker jag skilsmässa och yrkar skadestånd!

Under mellanperioden kan å andra sidan den andre maken förklara: Slutar du icke upp med att klaga på mitt beteende söker jag skilsmässa och tar med mig halva din förmögenhet! I båda fallen kan man tala om ett slags utpressning från ene makens sida. Tydligen kan man ha delade meningar om i vilket av de båda fallen den framstår som mest stötande!

V. Rättspolitiska slutsynpunkter

Mot bakgrunden av de resultat som framkommit i detta arbete skulle vi vilja sammanfatta våra rättspolitiska synpunkter på följande sätt:

a) Den nuvarande regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad bör upphävas, eftersom den på grund av sina olika uppgifter visat sig ha medfört en inkonsekvent praxis vid skadeståndsfrågans avgörande (kapitel 8).

b) Eftersom skadeståndsregeln visat sig ha stor betydelse som bodelningskorrektiv (kapitlen 3 och 9) bör som ersättning för denna regel nya bodelningskorrektiv införas i lagstiftningen.

c) Skuldprincipen bör i och för sig utmönstras ur äktenskapslagstiftningen. För att motverka olägenheterna med en abrupt, total utmönstring av denna princip finns dock skäl att överväga, om man icke under en kortare *övergångsperiod* borde införa en regel om endast ersättning för ideell skada vid äktenskapsskillnad; en restriktiv tillämpning av en sådan ersättningsregel torde icke utgöra ett allvarligt hinder mot skuldprincipens successiva avveckling ur rättsmedvetandet (kapitel 10).

---

[69] Med *mellanperioden* avser vi här tiden från den dag de av FamSak i SOU 1972: 41 föreslagna reglerna ev. träder i kraft fram till den dag nya regler om makars egendomsförhållanden träder i kraft.

SUMMARY

Divorce Damages

A Study in the Field of Sociology of Law and Jurimetrics

The need for using sociological methods of research in the field of family law has been stressed by several authors. Many of the problems in family law that need to be studied from a sociological aspect demand broad-based investigations which should be conducted in collaboration between scientists from several different disciplines and require large financial resources. Until greater experience has been gained in this field, sociological research in family law should be focused initially on clearly delimited problems.

The rules concerning damages in divorce, found in GB 11: 24 (i.e. section 24 of chapter 11 of *giftermålsbalken,* the Marriage Code of 1920), and their application offer such a delimited research project. In the investigation described in this thesis an attempt was made to find out how this rule is interpreted and what importance it has in practice. A further aim of the investigation was to study the possibilities of quantifying a legal material and subjecting it to statistical (or quantitative) analysis by means of an automatic data processing technique (ADP). The interest in analysis of judgments by statistical methods is gaining ground rapidly in several parts of the world, especially in the USA. The need for such quantitative studies as a complement to traditional legal research is often stressed and the empirical material in our investigation—a selection of decrees of courts of first instance involving the rule concerning damages in divorce—constituted an interesting subjet for a Swedish study in the field of "jurimetrics".

Chapters 1–4, which comprised a background to the empirical investigation, constituted an historical and doctrinal presentation of the rule under study. General viewpoints on the choice of material and methods in the treatment of legal problems were given in chapter 5. In chapters 6–9 the empirical study of the practice of courts of first instance was presented. In chapter 10 the question of reform of the law of divorce damages was discussed.

In *chapter 1* an account was given of the legal development, special attention being paid to the rules of older times concerning forfeiture of the *giftorätt,* a term whose significance has varied but which may roughly be said always to have involved the right of a spouse to receive a share (nowadays half) on "partition" (*bodelning*), i.e. the division of the combined

property of the husband and wife on separation or divorce. This right will hereafter be referred to as the "marital property right". The forfeiture rules alluded to were the prototypes of the damages rule now in question. Rules concerning forfeiture of the marital property right in divorce were to be found in older laws from as early as the time of the provincial codes (*landskapslagarna,* 13th–14th century) up to the Act of 1915 regarding the Conclusion and Dissolution of Marriage. The only ground for forfeiture of the marital property right in divorce laid down by the early provincial and national law was adultery by the wife. During the period immediately preceding the "General Code" of 1734, the rule seems to have been evolved in the case law that an unfaithful husband also could forfeit his property right. According to the Code of 1734, the "guilty" spouse, whether man or wife, should forfeit half of the property right in divorce based on adultery and the entire property right in divorce based on wilful desertion.

The forfeiture of property rights has often been characterized as a punishment. It is not absolutely certain, however, that the original aim of the rules was repressive or preventive. The writer considers it not improbable that in the beginning the forfeiture was only intended as a corrective measure directed against the fixed proportion applicable on partition of the combined property of the husband and wife on their separation. Gradually, however, this corrective measure acquired a more punitive character. In various code proposals in the 19th century, a new aspect of the function of these rules became evident. Forfeiture of property rights was now regarded mainly as compensation for the moral injury inflicted upon the innocent spouse. The "damages" had not only a reparative but also a preventive function. Not until the Act of 1915 on the Conclusion and Dissolution of Marriage were the rules on the forfeiture of marital property rights revised. Nevertheless, it can still occur in practice today that the defaulting spouse entirely or partly forfeits his or her property right. The proportion forfeited is not seldom determined so as to involve the whole marital property right of the guilty spouse. This would seem remarkable considering that the reason for revising the rules on forfeiture of the property right in divorce and replacing them with a rule on damages was that the forfeiture of property rights could not be regarded as a just consequence since the damages awarded to the innocent spouse in this way depended entirely upon the nature and value of the property—thus upon something quite coincidental.

In *chapter 2* an account was given of the introduction and formulation of the damages rule and of its mode of application. Regarding the latter question, a difference was noted between Swedish law, on the one hand, and Norwegian, Finnish and earlier Danish law on the other. In Swedish law a prerequisite to the right to damages is that the divorce (in matters of immediate divorce, i.e. without a preceding period of separation) is granted both formally and actually on the basis of adultery or other physical or

moral injury on the part of one of the spouses, while in the laws of the other Scandinavian countries it is sufficient that the divorce is based only actually on such grounds. The latter also holds for Swiss law. In spite of the pronounced statutory differences between the three countries (Denmark, Norway and Sweden) that participated in the joint Scandinavian legislative project, it does not appear that the courts in these countries have developed different law on the point in question against the intentions of the legislative bodies—on the contrary the decisions seem to be in accordance with those intentions.

On the basis of the *travaux préparatoires* and legal writings, in *chapter 3* an account was given of the different types of injury that may be taken into consideration by the courts of law when awarding damages of the type under study. It was found that the law allows compensation for both financial damage (giving rise to what an Englishman would call special damages) and moral injury (leading to general damages). Financial damage may be divided into three main categories: damage due to loss of various benefits associated with matrimony, damage resulting from the equal partition of the combined matrimonial property, and other types of damage. For the first-mentioned type special attention was paid to the importance of the damages as regards maintenance, and it was pointed out that in this respect the damages do not appear to have acquired the degree of significance intended by the legislators. The damages have attained their greatest practical importance as a corrective measure against equal partition, and in this chapter examples were given of cases where such partition would be objectionable.

In *chapter 4* the functions of the damages in divorce were discussed, and a comparison with the rules for damages in general was made. Special regard was paid to the importance of the damages from the preventive aspect and it was pointed out that the rules for damages laid down in GB 11: 24 are in themselves (technically) better formulated to exert a preventive effect than those of the general rules for damages (which, on the contrary, are formulated primarily to satisfy the reparative interests). The question was raised, however, whether the preventive function of the damages in the field of marital law is not secondary in importance to the reparative function, considering, *inter alia,* that several other factors have a preventive effect in this respect and also in view of the unequivocally great importance of the damages as a corrective factor against equal partition of the combined property. With regard to the function of the damages as reparation for moral injury, it was found that these can exert their reparative effect either by serving as direct compensation for the injury suffered or by giving the wronged spouse moral satisfaction.

Since the empirical investigation employed both first instance court material and quantitative methods in the analysis of the material, approaches which still must be regarded as fairly uncommon in legal research, general

viewpoints on the choice of material and methods in the treatment of legal problems were given in *chapter 5*.

One aim of the empirical investigation was to determine to what extent claims for damages are actually brought to court and to study the variation of this frequency with respect to such variables as the sex of the plaintiff, the social group of the man and wife, etc.

A further aim was to investigate how the courts decide the question whether adultery or severe physical or moral injury in the sense of the law has occurred or not, and by statistical analysis of the findings to attempt to determine what factors are of actual importance in the assessment of damages.

In *chapter 6* an account was given of the collected first instance court material, derived from seventy courts selected at random, which owing to stratified sampling were relatively evenly distributed throughout Sweden. The investigation period comprised five years, and about 3 000 divorce decrees based on a matrimonial offence by one of the spouses (GB 11: 5 and GB 11:7 – 11:12 were studied with respect to the question whether the rule on damages had been applied or not. In 952 of these cases damages had been claimed and in 236 the claim had been wholly or partly contested. The final material comprised both certain information on all divorces based on a matrimonial offence by one of the spouses brought to the courts under study during one year, and the wholly or partly contested suits for damages during the 5-year period at the courts studied.

The quantitative investigation of the mentioned court material necessitated categorisation of the relevant contents of the decrees and conversion of the non-quantitative property values to numerical values (coding). The coded material was then transferred to punched cards for computer analysis. The construction of the categorisation scheme for the controversial cases was preceded both by a detailed study of these cases, and by a study of the *travaux préparatoires* of the legislation in question, of numerous reported Supreme Court cases and of the legal writings in this field.

In the study described in *chapter 7* the frequency of claims for damages in the lower courts was investigated. After statistical weighting of the one-year material the total number of divorce suits in which one of the spouses was guilty of a matrimonial offence was estimated to be about 1 400. In about 25% of these suits damages were claimed. It was found that in the majority of cases (about 85% of those where damages were claimed) the respondent conceded the claim; during the year of the investigation the respondent completely contested the claim in only about 13% of the suits. The rule concerning damages in divorce thus constitutes a quantitatively rather small problem for the courts, since the rule is of such a nature that the court must not reject the claim if it is not wholly contested. It was found to be considerably more common for the wife to claim damages than the husband. The reason for this may be that when the couple have

children it is usually the wife that is to have the custody of them and the property of the husband and wife often is of relatively low value. For her own sake and for the sake of the children, therefore, the wife greatly needs to keep the whole or the greater part of the property.

It was found to be common for the wife to claim damages and alimony or maintenance (hereafter without distinction referred to as "maintenance") at the same time, and it was also found that courts often awarded both damages and maintenance if maintenance was considered to be needed. Thus the damages have not, as was assumed by the legislators, come to serve as a replacement for maintenance to any appreciable extent.

It was found, further, that among the suits where one spouse had been guilty of a matrimonial offence it was more common in social group III (i.e. the lowest income category) than in the other social groups combined that claims for damages were brought to court. A conceivable explanation for this is that it may be more usual for settlements concerning damages to be made out of court in the higher social groups than in social group III.

A study of the suits in which one spouse was a guilty party in the selected courts throughout the entire investigation period resulted in a material of 236 suits in which the respondent contested the claim for damages either wholly or partially, 217 of which were divorces in accordance with GB 11: 8 (adultery). Suits with other grounds for divorce were very few and did not allow any meaningful quantitative study. In 158 of the 217 suits the respondent completely contested the claim for damages. In this chapter a descriptive account was given of these 158 suits, which comprised the basis of the study in chapter 8. The material was found to be evenly distributed as regards the sex of the petitioner. In 64% of the suits the man and wife belonged to social group III. The marriage had lasted for an average of 12 years. The net value of the estate was low in the majority of cases. In about 35% of the suits the claim for damages was dismissed by the court.

Chapter 8 described a study of what factors are taken into consideration in deciding the question of whether damages should be awarded or not in divorce based on infidelity. The study was made from three different aspects.

Firstly, a number of hypotheses on the relation between different factors and the outcome of the suit as regards damages were put forward on the basis of a study by Nils Beckman, *Svensk familjerättspraxis* (Cases in the field of Swedish family law)—a work devoted to decisions by the higher courts, which may be assumed to be used frequently by the courts as a guideline. These hypotheses were then tested on the first instance court material. This test involved at the same time a study of the degree of uniformity of the proceedings of the court, using Nils Beckman's summaries of court cases as a "norm source", allowing information to be obtained on the extent to which it is possible with the aid of the summaries mentioned

to predict the outcome of the first instance court cases. The test (Fig. A) resulted in a fairly large number of "deviating" cases, i.e. suits in which the actual outcome deviated from the expected one. No highly uniform behaviour of the first instance courts, using Beckman's summaries as a "norm source", was thus found. The results of the tests suggested that the courts do not regard the cases summarised by Beckman as typical cases to be followed slavishly, but rather that the question of damages is the subject of an individual appraisal from case to case.

Secondly, a further series of hypotheses were propounded concerning the relationship between the outcome of the claim for damages and different factors. The hypotheses were now based upon the author's own consideration of the documents of both the case treated by Beckman and a number of other higher court cases. On testing these hypotheses on the first instance court material (Fig. B) the outcome of the question of damages in this material was predicted rather more accurately. There were still several "deviating" cases, however.

Thirdly, a multivariate statistical analysis of the first instance court cases was performed in an attempt to determine what factors were of actual importance for the outcome in these cases.

These multivariate analyses were preceded by a tabulation of the relationship between different factors and the outcome of the claim for damages (contingency tables and correlation tables of the product-moment coefficient of correlation). These analyses were of interest only from an orientational aspect since only one factor at a time was studied and it must be assumed that the outcome of the suit as regards damages is dependent upon an interrelationship between several different variables.

It was already suggested from the first and second studies that the question of whether breakdown of the marriage had occurred before the adultery or not was a factor of great importance for the outcome of the claim for damages. This factor showed the strongest correlation with the outcome also in the statistical analyses. If it was found during the trial that there had been a serious breakdown of the marriage before the adultery took place, this often meant that the spouse making the claim for damages was not considered so greatly wronged by the adultery that she or he was entitled to damages. The principal aim of the statistical analyses was therefore to attempt to establish what further factors were of actual importance for the outcome of the damages claim.

The tabular analyses now suggested that the sex of the plaintiff was correlated to the outcome in question. Thus the frequency of successful claims was considerably higher in cases where the wife was the petitioner than where the husband was petitioning.

On the basis of this finding, cases in which the husband and those in which the wife was the petitioner were treated separately in the simple correlation analysis. It was found that the effect of certain variables on

the outcome was dependent upon which of the spouses was petitioning. For example, the man's chances that the claim would be granted seemed to increase if the infidelity was considered especially grave. On the other hand, the frequency of dismissed claims seemed to be higher for the husband as petitioner if the wife was to have custody of the children. Further, if the estate included more valuable property and the husband was petitioning and was the chief owner of the property in question, his chances of approval of the claim seemed to increase.

The multivariate analyses were performed as AID and multiple regression analyses. By AID analysis it is possible to study how combinations of independent variables (predictors) are related to a dependent variable—in this case the outcome of the claim for damages. The analysis was conducted in the form of a stepwise division of the investigation material into classes excluding one another according to the value of the variables. In each step a division (split) into two classes was made according to *one* variable. The class division that gave the greatest reduction in the non-independent part of the sum of the squares for the dependent variable was chosen. The AID analysis gives indications of certain interaction effects and the interpretation of the results is facilitated by the fact that each split-group is characterised by specific values of some included variables. The results of the AID analyses were presented both diagramatically (Fig. C) and in tabular form.

The AID analysis split the material essentially according to the following factors: The question of whether the respondent was able to prove the circumstances upon which the denial was based, the question of guilt on the part of one spouse and the question of how the breakdown of the marriage prior to the adultery was evidenced. In addition, it was found in the AID analysis that the wife as petitioner had greater chances of having her claim for damages granted than the husband. Other factors considered in the analysis, such as social group or court district (town or country), were found to have no relevance for the outcome. The explanatory values for the AID analysis were higher than for the previous analyses, but maximally 0.49.

Multiple regression analysis comprises a complement to simple correlation analysis and AID analysis. Many independent variables can be considered here at the same time. In the data processing of our material a stepwise regression analysis was used, i.e. that variable showing the strongest positive or negative correlation to the dependent variable—the outcome of the claim for damages—was introduced first into the analysis. Another variable was then introduced, viz. that which exhibited the strongest partial correlation to the dependent variable after note had been taken of the variable introduced previously. This stepwise procedure was terminated when the variable whose turn it was to be introduced into the analysis did not attain significance at the 10% level. In these analyses cases in which the wife and those in which the husband was the petitioner were treated separately,

and in addition an analysis of the whole material was made without a division according to the sex of the petitioner.

In the regression analysis the same strong factors which had been noted in the previous analysis became evident. Further, it was found, for instance, that the chances for the husband as petitioner to have his claim for damages accepted greatly decreased, *ceteris paribus,* if the wife was to have custody of the children after the divorce. The courts of first instance thus seem to be more inclined (*ceteris paribus*) to grant a claim for damages made by the wife than by the husband. The multiple regression analysis gave explanatory values between 0.43 and 0.82.

The last regression analysis was followed by a review of the court cases which in this analysis appeared as strongly "deviating". This review showed that in these five cases the courts had considered unique factors which could not be taken into account in the quantitative analysis.

The investigation gave no support to the possibility that such factors as the social group of the husband and wife, age, duration of the marriage, or the fact that the husband and wife live in a rural or urban district, might have some importance on the decision of the question whether adultery constitutes a grave offence. On the other hand the study suggested some differences between courts belonging to different court of appeal areas.

In the assessment of the question of whether a particular case of adultery can be regarded as such a grave offence to the other spouse that it should result in liability to pay damages, only such factors or circumstances that lie in the past or prior to the decree can probably be considered as legally relevant. Such factors are the question of whether breakdown of the marriage has occurred before the adultery, the reason for the breakdown, the behaviour of the petitioner after knowledge of the adultery, and the question of whether the petitioner in turn has been guilty of any offence against the respondent. It also seems that the question of the petitioner's sex can be regarded as a legally relevant factor on condition that it is considered in general that adultery is a more serious offence when committed by the man than by the woman.

Factors that can be referred to the time after the decree cannot reasonably be considered as legally relevant in deciding the question whether the defendent can be regarded as having committed a grave matrimonial offence or not. The quantitative analysis of the first instance court material suggested, however, that in deciding this question the courts are influenced by the foreseen economic consequences. This question should, of course, be taken into consideration when calculating the amount of the damages, but hardly as regards the question of whether or not a grave offence has been committed.

The circumstance that the wife as respondent and custodian of the children has a good chance of obtaining a decision in her favour may indicate,

especially, that the courts take into account her usually weaker economic position, when deciding whether the man is to be regarded as the subject of a grave offence or not. The investigation therefore supports the assumption of varying practice in the interpretation of the term "grave offence". When this has been assumed previously, the importance of the damages as a corrective measure against equal partition has been pointed out in the first place when the petitioner has introduced more valuable property into the estate (so Beckman), something which is also suggested in the study of higher court decisions in section III, but which could not be verified in the quantitative analyses of first instance court decisions. Even though it is understandable that the courts take note of the economic consequences of the decree when deciding whether damages shall be awarded or not, it cannot be regarded as satisfactory that economic considerations influence the question of whether a grave matrimonial offence has been committed or not. It would seem that variations in court practice based on this factor could, at least partly, have been avoided, if in cases where the suit was rejected a symbolic sum of damages had been awarded instead.

The investigations in this chapter showed that it is possible to quantify a legal material of this type and to treat it by statistical analytical methods with the aid of computerisation. Naturally, the categorisation and selection of factors to be included in the analyses give rise to considerable difficulties in an investigation of this type. The relative smallness of the material in this study means, further, that correlations may have been overlooked owing to the high significance limits that had to be applied. The relatively high explanatory values obtained, however, confirm the possibility of analysing court practice in this way. Investigations of this type on larger materials should, therefore, in the future, be a valuable complement to studies made by the traditional methods of legal research.

The attitude of the courts as regards assessment of damages was studied in *chapter 9* with the aid of cases reported in the NJA (*Nytt juridiskt arkiv,* the reports of cases decided in the Swedish Supreme Court) and material collected from the courts of first instance. An account was first given of the form of the award, which can either be one of a fixed amount or to the effect that the guilty party is ordered to forefeit all or part of his marital property right. It was found that statements made in the past to the effect that damages were normally related to the marital property rights (e.g. Beckman) gained support in the investigation of the practice of the courts of first instance when such investigation embraced cases both where the issue of damages was contested and others where it was not. However, if only contested cases were taken into consideration, the method of awarding a fixed amount appeared to be the more usual one. The principal reason for this difference was assumed to be a preference in the courts, when a more or less heavy reduction of the claim was found necessary, of making an award of the last-mentioned type rather than of relating

the damages directly to the marital property rights. The investigation further showed that an award of a fixed amount of money as a rule was made payable in a lump sum (namely on partition); damages payable in instalments were found to be very rare.

Another result of the investigation was that the average sum awarded was a small one. Among the contested cases, the median of the awards of fixed amounts was 2 000 Sw. cr. Moreover, in the contested cases in the first instance court material the damages amounted, on an average, approximately to one third of the net estate, which normally was comparatively small.

Even a small award can, of course, be a severe financial setback for a wife who is found liable in damages. The median award of 2 000 Sw. cr. should probably not be regarded as a considerable financial burden to a husband who is himself earning income. It may be mentioned that the median monthly income of the husband in the contested court of first instance cases amounted to approximately 1 200 Sw. cr. Seen in relation to the capitalised value of the maintenance that the husband may have been ordered to pay to his wife and children, the normal award of damages appears insignificant.

In view of what has just been said about the size of the awards in actual practice, it is very unlikely, in our opinion, that the courts attach any considerable importance to the *preventive* function of the damages. This conclusion is supported, firstly, by the reluctance of the courts, in addition to the damages which may be payable on partition, to make an award adjusted to the income of the guilty spouse and payable periodically, and secondly by their unwillingness to attach any particular importance to the question of guilt in assessing the damages—a circumstance to which further attention was given later in the chapter. On the contrary, it is probably the *reparative* function of the damages which has been the all-important factor for the courts in deciding the size of the awards.

In section III of chapter 9 examples from the NJA and our first instance court material were given to show how the courts in actual practice have dealt with financial damage referable to the three categories of such injuries considered in chapter 3. Especial attention was given to the question of when an award of damages was used in practice to influence the result of the partition. It was found that awards were used as partition regulators particularly in two cases, namely first where an equal partition of a small estate would be injurious to the innocent spouse (and perhaps to the children), and secondly where the innocent spouse had brought property of substantial value into the marriage. It was pointed out, moreover, that there were indications that awards of damages were of very great importance as regulators on partition in comparison with the other correctives offered by the law (such as the award of maintenance in the form of a lump sum pursuant to GB 11: 26), since these other correctives, judging

from the investigation of the first instance court practice, seem to have been used very infrequently.

The investigation of case law and court practice concerning the extent and manner of taking the financial damage suffered by the innocent spouse into consideration, in our view justifies the statement that the courts have exhibited a fine ability with the aid of an award of damages to reach, on the basis of the circumstances of the particular case, a financial settlement between the spouses which, so far as we can judge, is reasonable. Nor can there, in our opinion, be any doubt that the judicial decisions on this point correspond well with the intentions of the legislator.

In assessing compensation under GB 11: 24 the court should, according to the *travaux préparatoires*, take into consideration not only the property of the spouses (and in case of financial injury, the extent thereof) but also such factors as the degree of guilt of each spouse, their social position, the duration of the marriage and the future financial position of the guilty party. A qualitative investigation of the NJA and the first instance court material revealed that the courts only on comparatively rare occasions give clear expression to the factors or circumstances, apart from the property conditions of the spouses, which have influenced the assessment of damages. In a few of the cases referred to the court did, however, declare that it had taken into consideration the degree of guilt and/or the duration of the marriage and the financial position of the *guilty* spouse.

Since the courts accordingly seldom state what factors have been given importance in assessing damages, it was found that a quantitative investigation (multiple regression analysis) might be of interest with the aim of ascertaining which factors may in fact have exerted a general influence on the size of the award. The connection between a number of variables and the damages awarded was studied; among those variables were the social class of the spouses, the duration of the marriage, the size of the net estate, the nature of the property, the principal mode of acquisition of the property, the number of children, the outcome of the issue of custody of the children and one variable which was assumed to indicate the degree of guilt. The amount claimed and that admitted (if any) were, of course, also added as independent variables since they mark the upper and the lower limits, respectively, for any award. The dependent variable was varied in the different analyses (so that the amount of the award in crowns was related to the net value of the estate and to the amount claimed). Since it was important to take account of the difficulties as regards interpretation resulting from the procedural rule that the amount awarded must not exceed the amount claimed, a special regression analysis was carried out in which the amount awarded was adjusted in accordance with a special procedure in order to surmount these difficulties of interpretation.

The chief result of these analyses was that the amount claimed by way of damages stands out as the one dominant factor in explaining the size

of the amount awarded. The fact that the amount claimed constitutes the upper limit for the size of the award was not a sufficient explanation of the connection between the amount claimed and that awarded—this the special analysis showed. Considering that the amount claimed rarely exceeds half the net estate and that the latter usually is quite small, the connection seems to indicate that the courts often find that the amount of damages claimed constitutes a suitable "opening bid" in assessing a reasonable amount. However, the strong connection between the damages claimed and those awarded did not mean that the courts always accepted the petitioner's claim in its entirety; in many cases an adjustment of his claim was instead made. The results of the quantitative analyses seem to indicate that the assessment of damages, though probably using the amount claimed as a starting-point, often are based on *discretion* in the proper sense of this word. The size of the net estate, a variable which might be expected to have considerable importance, plays a role but a secondary one in comparison with the variable of the amount claimed, according to the results of the analyses. It should be noted, however, that there is a strong correlation between the amount of damages claimed and the logarithm of the net estate.

The circumstance that such factors as the degree of guilt and the duration of the marriage proved to have no statistical connection with the size of the award can hardly be regarded as a wholly surprising result in view of the fact brought out by the qualitative investigation of NJA cases and the first instance court material, namely that the courts made special reference to those factors only on a small number of occasions.

Against the background of the result of the qualitative investigation to the effect that damages have great importance as a corrective on partition, it may seem surprising, on the other hand, that such variables as the nature of the property and the principal mode of acquisition did not prove to have any certain statistical connection with the amount of damages awarded. It seems possible, however, to explain this negative result in the following manner.

The first instance court material comprises very few cases where the innocent spouse has brought property of any considerable value into the estate. This must surely be the explanation of why the significance of damages as a partition corrective could not be proved in the quantitative analysis. It was shown earlier in the chapter, however, that the first instance court material contains comparatively many cases where it may be assumed that the award serves the purpose of preventing a small estate from being split up to the detriment of the innocent spouse (and the children) as a consequence of an equal partition. As the significance of damages as a partition corrective in this type of case likewise could not be directly proved in the quantitative analysis, the question arises as to whether the results of the latter analysis contradict the assumption of such significance. The

author does not consider that this is necessarily the case. For there are good reasons to suppose that the claim has been fixed so that it in fact avoids an unfair equal partition of a small estate. In cases where small estates are involved, the claim does, on an average, cover a greater part of the net estate than if a more sizeable estate is concerned. (The correlation between the amount of damages claimed and the logarithm of the net estate was as high as 0.72.) It is also much more usual that a court makes an award which is high in comparison to the net estate in cases where the estate is small than where it is more valuable.

In view of the results reached in the immediately preceding chapter to the effect that the wife had better prospects of obtaining a favourable decision than the husband, it was interesting to note in the present chapter that no such connection could be shown between the petitioner's sex and the amount of damages awarded. This is interesting because it might have appeared more natural if the courts had taken into account the wife's financially weaker position in assessing damages rather than in deciding whether the petitioner could be regarded as having been "gravely offended" or not.

The investigations in the present chapter demonstrated that the method of statistical analysis employed—namely multiple regression analysis—can be used advantageously in determining which factor among several conceivable ones is relevant when damages are being assessed.

In the present chapter as in the preceding one a number of analyses were carried out on a given level of significance. Appendix 7 showed that attention and consideration had been given to the so-called problem of mass significance (i.e. the problem that there is a risk of accepting and interpreting results and connections which are artificial).

Lastly, in *chapter 10* the question of reform of the law of divorce damages was discussed. The criticisms levied against the rule of damages were first considered, both those made by people who insist that the damages should be freed from any function as partition correctives, and when emanating from people who think that the damages rule should be done away with altogether.

One point raised by the first-mentioned school of critics was that the use of damages as a partition regulator had led to inconsistencies in the application of the law. The investigation in chapter 8 had shown that there is ground for suspecting that the courts, when deciding the issue of damages, allow themselves to be influenced by the financial consequences of the decree for the parties. For this reason the present author supported the critics.

As far as those critics are concerned whose aim is to abolish the rule of damages, a number of questions of importance in this connection were discussed in the chapter, namely the principle of guilt, the preventive effect of the damages rule, its links with the sense of justice of the public, the

real importance of general damages and the significance of damages as a partition regulator.

It was considered that the principle of guilt should be removed from matrimonial law but it was also stressed at the same time that abrupt and complete abolition might conceivably cause difficult transitional problems since it may well take time before the principle has lost its significance in the sense of justice of the average citizen.

An account was given in the chapter of the results of a very limited pilot study of the knowledge and views of the public as to the right to damages on divorce. On the basis of this pilot study the assumption did not appear too bold that people are generally much more aware of the importance of the question of guilt in connection with maintenance and custody than they are of the right to claim damages. We also felt justified in concluding that people who profess knowledge of the damages rule often have a very vague idea of its actual import, for instance its significance in connection with partitions. As far as concerns the views held by people with regard to the right to claim damages the pilot study did not warrant any conclusion beyond the observation that both a positive and a negative attitude are represented in the community. In the absence of an investigation based on representative interviews it was not considered possible to state that either view prevailed.

On the basis of a unified appraisal of the results of the pilot study and the various investigations made in chapters 7–9 as regards the actual preventive effect of the damages rule, the assertion seemed justified that any such effect probably is small both on the individual concerned and on the general public.

It may accordingly be assumed that divorce damages mainly have a reparative function in practice, and this is true both of special and general damages. An attempt was made in the course of the pilot study to ascertain whether those interviewed regarded general damages on divorce mainly as having a reparative function, i.e. serving as compensation for suffering, or as a vindication of the innocent spouse, but the investigation gave no unequivocal answer in this respect. The writer maintained, however, the position already taken up in chapter 4, namely that general damages principally have the function of giving moral satisfaction.

As far as general damages on divorce are concerned, the question was raised whether the possibility of ordering damages should not be retained during a transitional period if the guilt principle were otherwise abolished. For it was assumed that cases might well occur even for a long period after any abolition of the guilt principle when a petitioner for divorce on the ground which is now the most common one for awarding damages, namely the respondent's adultery, feels so deeply wronged that he considers himself entitled to have certain "claims of justice" satisfied with the assistance of the community (i.e. the courts). The possibility of awarding general dam-

ages in such cases might have the effect of preventing "claims of justice" from being the subject of all sorts of disputes and settlements of a questionable character out of court.

Finally the writer's views were summarised as to the policy to be followed in reforming the law. It was said that —

(*a*) The present rule of damages should be abolished since the different functions of damages had led to an inconsistent application of the law (chapter 8);

(*b*) New partition correctives should be introduced by legislation to replace the damages rule since the latter, as this thesis has demonstrated, has had very great importance as a partition corrective in a number of different situations, not least in the case of small estates (chapters 3 and 9); and

(*c*) The principle of guilt should be removed from matrimonial law, but there might be reason to consider whether a rule providing for general damages on divorce should not be introduced for a short transitional period in order to counteract the disadvantages of abrupt and complete abolition (chapter 10). Such a compensation rule, restrictively applied, could not constitute, it was considered, a serious obstacle in the path leading towards the gradual obliteration, desirable in itself, of the guilt principle from the sense of justice of the general public.

Translation by Maud Marsden and Ulf Holmbäck.

Appendix

BILAGA 1

Tabell B1. *Samtliga underdomstolar (utom de tre största rådhusrätterna) år 1960 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar samma år.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jäml. GB 11: 8					
	⩽10	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	14	35	48	16	5	118	56	34	20	8	0	118
Rådhusrätter	0	10	8	13	9	40	16	7	12	4	1	40
S:a domstolar	14	45	56	29	14	158	72	41	32	12	1	158

Anm. — Som framgår av tabellen utgjorde antalet underdomstolar (domsagor och rådhusrätter) år 1960 158. År 1964 var antalet 150 (117 domsagor och 33 rådhusrätter). De tre största rådhusrätterna har då icke medräknats. Nedgången berodde på att sju städer i judiciellt avseende förenats med domsaga och att en mindre domsaga förenats med en större.

Tabell B2. *Domstolar under Svea Hovrätt (utom Stockholms rr) år 1960 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar samma år.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jäml. GB 11: 8					
	⩽10	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	3	5	14	9	5	36	9	11	10	6	0	36
Rådhusrätter	0	3	2	2	5	12	3	2	5	1	1	12
S:a domstolar	3	8	16	11	10	48	12	13	15	7	1	48

Anm. — Under undersökningsperioden ägde betydande förändringar rum vad gäller domstolarnas antal inom Svea Hovrätts jurisdiktionsområde. Sålunda överfördes år 1963 domstolarna inom Värmlands län (sju domsagor och två rådhusrätter) till Hovrättens för Västra Sverige jurisdiktionsområde. Vidare nedlades tre rådhusrätter. Detta innebär, att domstolarnas antal år 1964 uppgick till 36 (Stockholms rr har då ej medräknats).

Tabell B3. *Domstolar under Svea Hovrätt (utom Stockholms rr) år 1964 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar år 1960.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jäml. GB 11: 8					
	⩽10	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	1	4	11	8	5	29	6	9	8	6	0	29
Rådhusrätter	0	1	0	1	5	7	1	0	4	1	1	7
S:a domstolar	1	5	11	9	10	36	7	9	12	7	1	36

Anm. — Eftersom förhållandena år 1964 lades till grund för urvalsramens upprättande redovisas här antalet domstolar år 1964. Antalet äktenskapsskillnadsdomar avser år 1960, enär vi saknar uppgifter härom för år 1964.

Tabell B4. *Domstolar under Göta Hovrätt år 1960 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar samma år.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jäml. GB 11: 8					
	⩽10	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	5	14	5	2	0	26	15	8	2	1	0	26
Rådhusrätter	0	1	3	2	2	8	5	1	1	1	0	8
S:a domstolar	5	15	8	4	2	34	20	9	3	2	0	34

Anm. — År 1964 uppgick domstolarnas antal till 31. Två rådhusrätter nedlades och en mindre domsaga förenades med en större under tiden 1961–63.

Tabell B5. *Domstolar under Hovrätten för Västra Sverige (utom Göteborgs rr) 1960 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar samma år.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jäml. GB 11: 8					
	⩽10	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	1	5	7	2	0	15	7	3	4	1	0	15
Rådhusrätter	0	2	1	2	1	6	3	1	1	1	0	6
S:a domstolar	1	7	8	4	1	21	10	4	5	2	0	21

Anm. — Under undersökningsperioden ägde betydande förändringar rum vad gäller domstolarnas antal inom jurisdiktionsområdet för Hovrätten för Västra Sverige. År 1963 överfördes sålunda domstolarna inom Värmlands län (sju domsagor och två rådhusrätter) från Svea Hovrätts jurisdiktionsområde till motsvarande område för Hovrätten för Västra Sverige.

Tabell B6. *Domstolar under Hovrätten för Västra Sverige (utom Göteborgs rr) år 1964 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar år 1960.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jämn. GB 11: 8					
	⩽10	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	3	6	10	3	0	22	10	5	6	1	0	22
Rådhusrätter	0	2	2	3	1	8	3	2	2	1	0	8
S:a domstolar	3	8	12	6	1	30	13	7	8	2	0	30

Anm. — Eftersom förhållandena år 1964 lades till grund för urvalsramens upprättande redovisas här antalet domstolar år 1964. Antalet äktenskapsskillnadsdomar avser år 1960, enär vi saknar uppgifter härom för år 1964.

Tabell B7. *Domstolar under Hovrätten över Skåne och Blekinge (utom rr:n i Malmö) år 1960 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar samma år.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jämn. GB 11: 8					
	⩽	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	3	5	9	0	0	17	9	8	0	0	0	17
Rådhusrätter	0	2	0	4	1	7	1	2	3	1	0	7
S:a domstolar	3	7	9	4	1	24	10	10	3	1	0	24

Anm. — Domstolarnas antal uppgick år 1964 till 22 (rr:n i Malmö har då ej medräknats). Två rådhusrätter nedlades under undersökningsperioden.

Tabell B8. *Domstolar under Hovrätten för Nedre Norrland år 1960 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar samma år.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jämn. GB 11: 8					
	⩽10	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	0	3	8	3	0	14	8	4	2	0	0	14
Rådhusrätter	0	1	1	2	0	4	2	1	1	0	0	4
S:a domstolar	0	4	9	5	0	18	10	5	3	0	0	18

Tabell B9. *Domstolar under Hovrätten för Övre Norrland år 1960 fördelade efter antalet avkunnade äktenskapsskillnadsdomar samma år.*

	Totala ant. äktenskapsskillnadsdomar;						därav jämn. GB 11: 8					
	⩽10	11–20	21–40	41–80	⩾81	S:a	0–2	3–5	6–10	11–20	⩾21	S:a
Domsagor	2	3	5	0	0	10	8	0	2	0	0	10
Rådhusrätter	0	1	1	1	0	3	2	0	1	0	0	3
S:a domstolar	2	4	6	1	0	13	10	0	3	0	0	13

BILAGA 2

Tabell B10. *Totala antalet äktenskapsskillnadsdomar vid underrätterna år 1960 och 1964 redovisade hovrättsvis.*

	Antal äktenskapsskillnadsdomar	
	år 1960	år 1964
Svea Hovrätt	4 456 (därav Stockholms rr: 1 957)	4 231 (därav Stockholms rr: 1 814)
därav		
häradsrätter	—	1 728
rådhusrätter	—	2 503
Göta Hovrätt	942	950
därav		
häradsrätter	—	532
rådhusrätter	—	418
Hovrätten för Västra Sverige	1 547 (därav Göteborgs rr: 868)	1 927 (därav Göteborgs rr: 911)
därav		
häradsrätter	—	601
rådhusrätter	—	1 326
Hovrätten över Skåne o. Blekinge	1 183 (därav rr:n i Malmö: 435)	1 231 (därav rr:n i Malmö: 474)
därav		
häradsrätter	—	427
rådhusrätter	—	804
Hovrätten för Nedre Norrland	578	523
därav		
häradsrätter	—	392
rådhusrätter	—	131
Hovrätten för Övre Norrland	340	361
därav		
häradsrätter	—	269
rådhusrätter	—	92
Hela riket	9 046 (därav de tre största rr:na: 3 260)	9 223 (därav de tre största rr:na: 3 199)
därav		
häradsrätter	3 502	3 949
rådhusrätter	5 544	5 274

Anm. — Bland antalet redovisade äktenskapsskillnadsdomar för år 1964 ingår två fall, som avser återgång av äktenskap.
Källa: Domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet 1959 och 1960, tab. 3, s. 62 (Sthlm 1963) samt a. a. för år 1964, tab. 31 s. 56 f. (Sthlm 1966).

BILAGA 3

Tabell B11. *Totala antalet domstolar inom respektive hovrättsområde, urvalet vägningstal och totala antalet äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 8 och antalet undersökta sådana domar vid underdomstolarna inom respektive hovrättsområde. (De tre största rådhusrätterna ingår icke i redovisningen.)*[a]

	Totala ant. domstolar (år 1964)	Urvalet	Vägningstal	Totala ant. domar jäml. GB 11: 8 (år 1960; ungefärligt antal)[b]	Undersökta domar jäml. GB 11: 8 (ungefärligt antal)
Svea Hovrätt:					
Domsagor	29	10	2,90	180	70
Rådhusrätter	7	4	1,75	70	40
Summa	36	14		250	110
Göta Hovrätt:					
Domsagor	25	8	3,13	70[c]	15
Rådhusrätter	6	4	1,50	30	10
Summa	31	12		100	25
Hovrätten för Västra Sverige:					
Domsagor	22	7	3,14	100	30
Rådhusrätter	8	4	2,00	40	15
Summa	30	11		140[d]	45
Hovrätten över Skåne o. Blekinge:					
Domsagor	17	7	2,43	50[c]	30
Rådhusrätter	5	3	1,67	40	20
Summa	22	10		90	50
Hovrätten för Nedre Norrland:					
Domsagor	14	7	2,00	40	20
Rådhusrätter	4	4	1,00	15	15
Summa	18	11		55	35
Hovrätten för Övre Norrland:					
Domsagor	10	7	1,43	30	20
Rådhusrätter	3	2	1,50	10	2
Summa	13	9		40	22
Hela riket:	150	67		675	287
Därav					
Domsagor	117	46		470[c]	185
Rådhusrätter	33	21		205	102

[a] Vägningstal för de tre största rådhusrätterna = 1,00 vid undersökningar, som endast avser domar avkunnade år 1964; i övrigt = 1,67.
[b] Uppgifterna om antalet äktenskapsskillnadsdomar är ungefärliga och är hämtade ur den i kap. 6 omnämnda rättsstatistiska sammanställning Statistiska centralbyrån utfört för år 1960.
[c] Häri ingår domar avkunnade vid under undersökningsperioden nedlagda rådhusrätter.
[d] Häri ingår domar avkunnade vid domstolar som t. o. m. år 1962 tillhörde Svea Hovrätts domkrets.

Anvisningar se sista sidan

Domstolens namn

Äkt.-regs anteckningar

UPPGIFT om

1 B ☐ äktenskaps-skillnad ☐ återgång av äktenskap ☐ ogiltighet av vigsel

Avi	S	Kompl

Mannen

Efternamn och alla förnamn samt yrke

Reg (se personbevis)

Personnummer

Hemvist

Församling eller kyrkobokföringsdistrikt

Länsbokstav

Hustrun

Efternamn och alla förnamn samt yrke

Reg (se personbevis)

Personnummer

Släktnamn som ogift

Förutvarande makes släktnamn

Hemvist

Församling eller kyrkobokföringsdistrikt

Länsbokstav

Datum för dom

Domens nummer

Lagrum i GB

Vigseldatum

Mot ovanstående dom har

☐ vad ej rätteligen anmälts

☐ vad anmälts men ej rätteligen fullföljts

☐ talan rätteligen fullföljts i frågan om äktenskapets upplösning (vigselns ogiltighet)

☐ talan rätteligen fullföljts dock ej i frågan om äktenskapets upplösning (vigselns ogiltighet)

☐ revisionstalan ej rätteligen fullföljts

Antal levande barn (makarnas gemensamma)

under 18 år

som fyllt 18 men ej 20 år

Förut frånskilda antal gånger

Mannen

Hustrun

Anmärkningar

Tidigare dömd hemskillnad mellan makarna

Datum för dom

Domstolens namn

Äkt.-regs anteckningar

Meddelande till pastorsämbete

År Månad Dag

Datum då domen vann laga kraft

Uppgiftsdatum

Expeditionshavandens namn eller signatur

SCB

SCB R 402. 6.1971 30000 ex ALLF 410 71 124 GAMLA BOKTR., SVEDALA

BILAGA 5

Domstol: _____ Äktenskapsskillnader jämt. GB 11: _____ år 196_

	Domsnummer
H / M	Kärande i skillnadsmålet? Hustrun = H/mannen = M?
Ja / Nej	Tvist förelåg i vårdnadsfråga? Ja/nej?
H / M	Vårdnaden tillerkändes hustrun = H/mannen = M?
Ja / Nej	Skadestånd jämt. GB 11: 24 yrkades? Ja/nej?
medg / best	Svaranden medgav = medg /bestred helt eller delvis = best skadeståndsyrkandet.
	Dom i skadeståndsdelen.
	Hustrun yrkade underhåll för egen del med — kr/mån.
	Mannen medgav att utge — kr/mån.
	Rätten utdömde:
	Ekonomiska förhållanden: inkomster resp. förmögenhetsförhållanden.
	Anm. (här anmärkes bl. a. om domen var en deldom, om utländsk lag tillämpades (i så fall vilken?) m. m.

BILAGA 6

Variabellista*

1. *Domens årtal.* År 1960 0, 1961 1, 1962 2, 1963 3, 1964 4
2. *Skillnadsgrund* (lagrum i GB:s 11 kap.). GB 11: 10 0, 11: 11 1, 11: 12 2, 11: 5 5, 11: 7 7, 11: 8 8: 11: 9 9
3. — GB 11: 5, 11: 7, 11: 10 och 11: 11 1, övriga alternativ 0
4. — GB 11: 8 1, övr. alt. 0
5. — GB 11: 12 1, övr. alt. 0
6. Domstolens nummer i undersökningen (1–70)
7. *Underrättstyp.* Rådhusrätt 1, häradsrätt 2
8. *Domstolskategori.* Stockholms rr, Göteborgs rr och rr:n i Malmö 1, annan rådhusrätt 2, häradsrätt för stad med omgivande landsbygd 3, häradsrätt enbart för landsbygd 4
9. — Stockholms rr, Göteborgs rr och rr:n i Malmö 1, övr. alt. 0
10. — Annan rådhusrätt 1, övr. alt. 0
11. — Häradsrätt för stad med omgivande landsbygd 1, övr. alt. 0
12. — Häradsrätt enbart för landsbygd 1, övr. alt. 0
13. *Hovrättsdomkrets.* Svea Hovrätt 1, Göta Hovrätt 2, Hovrätten för Västra Sverige 3, Hovrätten över Skåne och Blekinge 4, Hovrätten för Nedre Norrland 5, Hovrätten för Övre Norrland 6
14. — Svea Hovrätt 1, övr. alt. 0
15. — Göta Hovrätt 1, övr. alt. 0
16. — Hovrätten för Västra Sverige 1, övr. alt. 0
17. — Hovrätten över Skåne och Blekinge 1, övr. alt. 0
18. — Hovrätten för Nedre Norrland 1, övr. alt. 0
19. — Hovrätten för Övre Norrland 1, övr. alt. 0
20. *Totala antalet äktenskapsskillnadsdomar vid domstolen år 1960 enl. ensiffrig kod.* 0–5 per år 1, 6–10 2, 11–20 3, 21–40 4, 41–60 5, 61–80 6, 81–100 7, 101–150 8, ⩾151 9
21. *Antalet äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 8 vid domstolen år 1960 enl. ensiffrig kod.* 0–3 per år 1, 4–6 2, 7–10 3, 11–15 4, 16–20 5, 21–30 6, 31–70 7, 71–150 8, ⩾151 9
22. *Antalet äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 8 vid domstolen år 1964 enl. samma kod som variabel 21 ovan.*
23. *Kärandepart.* Mannen 1, hustrun 2, makarna ömsom kärande och svarande i skillnadsfrågan 3
24. — Mannen 1, övr. alt. 0
25. — Hustrun 1, övr. alt. 0
26. *Makarnas socialgrupp.* Socialgrupp I 1, II 2, III 3
27. *Mannens ålder (år).*
28. *Hustruns ålder (år).*
29. *Äktenskapets längd (år).*

---

* I avhandlingen åberopas en variabel genom ett X följt av variabelns nummer, t. ex. X23 = variabel 23 i variabellistan.

30. *Dom å hemskillnad förelåg.* Nej 0, ja 1
31. *Antal barn under 15 år.*
32. *Antal barn 15–20 år.*
33. *Antal barn totalt 0–20 år.*
34. *Dom ang. vårdnad.* Nej 0, ja 1.
35. *Tvist i vårdnadsfrågan.* Nej 0, ja 1.
36. *Utgången i vårdnadsfrågan.* Mannen vårdnadshavare 1, hustrun vårdnadshavare 2, vårdnaden uppdelades mellan mannen och hustrun 3, särskild förordnad förmyndare vårdnadshavare 4, vårdnaden uppdelades mellan mannen och särskild förordnad förmyndare 5, vårdnaden uppdelades mellan hustrun och särskild förordnad förmyndare 6.
37. — Mannen vårdnadshavare (ensam eller tillsammans med särskild förordnad förmyndare) 1, övr. alt. 0.
38. — Hustrun vårdnadshavare (ensam eller tillsammans med särskild förordnad förmyndare) 1, övr. alt. 0.
39. — Mannen var kärande i skillnadsfrågan och blev vårdnadshavare (ensam eller tillsammans med särskild förordnad förmyndare) 1, övr. alt. 0.
40. — Hustrun var kärande i skillnadsfrågan och blev vårdnadshavare (ensam eller tillsammans med särskild förordnad förmyndare) 1, övr. alt. 0.
41. *Yrkade hustrun underhåll för egen del?* Nej 0, ja 1.
42. *I vilken form ville hustrun att underhållet skulle utgå?* Periodiskt bidrag 1, engångsbelopp 0.
43. — Engångsbelopp 1, periodiskt bidrag 0.
44. *Underhållstid enl. hustruns yrkande.* $\leqslant$ 1 år 1, 2 år 2, 3 år 3, 4 år 4, 5 år 5, $\geqslant$ 6 år, eller så länge hustrun levde ogift (eller underhållstiden bestämd på annat sätt) 6.
45. *Mannens inställning till underhållsyrkandet vad avser underhållstiden.* Mannen medgav yrkandet helt 1, mannen medgav yrkandet delvis 2, mannen bestred yrkandet helt 3.
46. *Underhållstid enl. mannens medgivande.* Samma kod som variabel 44.
47. *Domen i underhållsfrågan vad avser underhållstiden.* Rätten ogillade yrkandet 1, bidraget skulle utgå under den tid mannen var villig att utge bidrag 2, bidraget skulle utgå under annan tid 3, bidraget skulle utgå under den tid hustrun yrkat 4.
48. *Underhållstid enl. domen.* Samma kod som variabel 44.
49. *Yrkat belopp (kr/mån.) under första året efter äktenskapsskillnaden.*
50. *Mannens inställning till underhållsyrkandet vad avser yrkat belopp under första året efter äktenskapsskillnaden.* Samma kod som variabel 45.
51. *Belopp (kr/mån.) som mannen var villig att utge under första året efter äktenskapsskillnaden.*
52. *Domen i underhållsfrågan vad avser yrkat belopp under första året efter äktenskapsskillnaden.* Rätten ogillade yrkandet 1, det belopp som mannen var villig utge skulle utgå 2, annat belopp skulle utgå 3, det belopp som hustrun yrkat skulle utgå 4.
53. *Utdömt belopp (kr/mån.) under första året efter äktenskapsskillnaden.*
54. *Mannens inställning till underhållsyrkandet vad avser det belopp (kr/mån.), som hustrun yrkade för tiden efter det första året efter äktenskapsskillnaden.* Samma kod som variabel 45.
55. *Utdömt belopp (kr/mån.) för tiden efter första året efter äktenskapsskillnaden.*
56. *Yrkade käranden skadestånd jämf. GB 11: 24?* Nej 0, ja 1.
57. *Svarandens inställning till skadeståndsyrkandet.* Svaranden medgav yrkandet helt 1, svaranden medgav yrkandet delvis 2, svaranden bestred yrkandet helt 3.

58. *Domen i skadeståndsfrågan.* Rätten ogillade yrkandet 1, det av svaranden medgivna skadeståndet skulle utgå 2, annat skadestånd skulle utgå 3, det av käranden yrkade skadeståndet skulle utgå 4.
59. *Skadeståndets omfattning enl. yrkandet.* Svarandens giftorättsandel 1, svarandens giftorättsandel med undantag av svarandens personliga tillhörigheter 2, svarandens giftorättsandel med undantag av svarandens personliga tillhörigheter och bil 3, svarandens giftorättsandel, dock högst till visst angivet värde 4, viss begränsad del av svarandens giftorättsandel 5, svarandens giftorättsandel jämte visst kontant belopp därutöver 6, svarandens giftorättsandel i fastighet 7, visst kontant belopp 8, skadeståndet var bestämt på annat sätt 9.
60. *Skadeståndets omfattning enl. yrkandet.* Svarandens giftorättsandel, eller svarandens giftorättsandel med undantag av personliga tillhörigheter 1, övr. alt. 0.
61. — Svarandens giftorättsandel, dock med undantag av svarandens personliga tillhörigheter och bil 1, övr. alt. 0.
62. — Svarandens giftorättsandel, dock högst till visst angivet värde, eller viss begränsad del av svarandens giftorättsandel 1, övr. alt. 0.
63. — Svarandens giftorättsandel jämte visst kontant belopp därutöver 1, övr. alt. 0.
64. — Svarandens giftorättsandel i fastighet 1, övr. alt. 0.
65. — Visst kontant belopp 1, övr. alt. 0.
66. — Skadeståndet var bestämt på annat sätt 1, övr. alt. 0.
67. *Värdet av det yrkade skadeståndet (tusental kronor).*
68. *Skadeståndets omfattning enl. svarandens medgivande.* Svaranden bestred helt yrkandet 0, i övrigt samma kod som variabel 59.
69. *Skadeståndets omfattning enl. svarandens medgivande.* Svaranden bestred helt yrkandet 1, övr. alt. 0.
70. — Samma kod som variabel 60.
71. — Samma kod som variabel 61.
72. — Samma kod som variabel 62.
73. — Samma kod som variabel 63.
74. — Samma kod som variabel 64.
75. — Samma kod som variabel 65.
76. — Samma kod som variabel 66.
77. *Värdet av det skadestånd svaranden var villig att utge (tusental kr).*
78. *Skadeståndets omfattning enl. domen.* Rätten ogillade yrkandet 0, i övrigt samma kod som variabel 59.
79. *Skadeståndets omfattning enl. domen.* Rätten ogillade yrkandet 1, övr. alt. 0.
80. — Samma kod som variabel 60.
81. — Samma kod som variabel 61.
82. — Samma kod som variabel 62.
83. — Samma kod som variabel 63.
84. — Samma kod som variabel 64.
85. — Samma kod som variabel 65.
86. — Samma kod som variabel 66.
87. *Värdet av det utdömda skadeståndet (tusental kr.).*
88. *Mannens inkomster per mån. (kr).*
89. *Mannens inkomster per år i tusental kr.*
90. *Hustruns inkomster per mån. (kr).*
91. *Hustruns inkomster per år i tusental kr.*
92. *Mannen hade yrkesutbildning.* Nej 0, ja 1.
93. *Mannen skulle arbeta under tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.* Nej 1, ja 0.
94. *I vilken utsträckning skulle mannen arbeta?* Heltid 0, halvtid 1, tillfälligt 2.
95. *Anledning till att mannen ej skulle arbeta.* Tillfällig sjukdom 1, långvarig eller be-

stående sjukdom 2, ålder 3, självförvållad arbetslöshet 4, oförvållad arbetslöshet 5, vistelse å anstalt (ex:vis alkoholist- eller kriminalvårdsanstalt) 6, annan anledning 7.

96. — Självförvållad arbetslöshet eller vistelse å anstalt 1, övr. alt. 0.
97. *Mannen hade full arbetsförmåga.* Nej 1, ja 0.
98. *Anledning till att mannen ej hade full arbetsförmåga.* Tillfällig sjukdom 1, långvarig eller bestående sjukdom 2, annan anledning 3.
99. *Hustrun hade yrkesutbildning.* Nej 0, ja 1.
100. *Hustrun hade arbetat före äktenskapet.* Nej 0, ja 1.
101. *Hustrun hade arbetat under äktenskapet.* Nej 0, under kortare tid 1, under hela äktenskapet eller lång tid under detta 2.
102. *Hustrun skulle arbeta under tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.* Nej 1, ja 2.
103. *I vilken utsträckning skulle hustrun arbeta?* Tillfälligt 1, halvtid 2, heltid 3.
104. *Anledning till att hustrun ej skulle arbeta.* Tillfällig sjukdom 1, långvarig eller bestående sjukdom 2, ålder 3, självförvållad arbetslöshet 4, oförvållad arbetslöshet 5, vårdnad om makarnas barn 6, vistelse å anstalt 7, annan anledning 8.
105. — Självförvållad arbetslöshet eller vistelse å anstalt 1, övr. alt. 0.
106. *Hustrun hade full arbetsförmåga.* Nej 1, ja 0.
107. *Anledning till att hustrun ej hade full arbetsförmåga.* Tillfällig sjukdom 1, långvarig eller bestående sjukdom 2, vårdnad om barn 3, annan anledning 4.
108. *Mannen ämnade ingå nytt äktenskap (eller sammanlevde han med annan kvinna).* Nej 0, ja 1.
109. *Hustrun ämnade ingå nytt äktenskap (eller sammanlevde hon med annan man).* Nej 0, ja 1.
110. *Mannen var underhållsskyldig mot barn.* Nej 0, ja 1.
111. *Mannen var underhållsskyldig mot hustrun.* Nej 0, ja 1.
112. *Hustrun var underhållsskyldig mot barn.* Nej 0, ja 1.
113. *Mannen hade tidigare varit gift.* Nej 0, ja 1.
114. *Hustrun hade tidigare varit gift.* Nej 0, ja 1.
115. *Egendomsordning.* Fullständig giftorättsgemenskap 0, delvis giftorättsgemenskap, delvis egendomsskillnad 1, fullständig egendomsskillnad 2.
116. *Värdet av mannens behållna egendom i tusental kr.*
117. *Värdet av hustruns behållna egendom i tusental kr.*
118. *Nettobehållningen i boet i tusental kr.*
119. *Egendomens art.* Huvudsakligen endast bohag 1, samma egendom som vid 1 jämte bil 2, samma egendom som vid 1 jämte fastighet 3, samma egendom som vid 2 jämte fastighet 4, lös egendom av nämnvärd betydelse utöver bohag (såsom aktier, andra värdepapper, bankmedel, kontanter, rörelse etc.) 5, samma egendom som vid 5 jämte fastighet 6, bohag jämte bostadsrätt 7, samma egendom som vid 7 jämte bil 8.
120. *Egendomens art.* Huvudsakligen endast bohag ev. också bil 1, bohag, bostadsrätt samt ev. också bil 2, fastighet *eller* lös egendom av nämnvärd betydelse (såsom aktier etc.) jämte ev. dessutom bil 3, fastighet *och* lös egendom av nämnvärd betydelse 4.
121. *Egendomens art.* Huvudsakligen endast bohag 1, övr. alt. 0.
122. — Huvudsakligen endast bohag jämte bil 1, övr. alt. 0.
123. — Bohag jämte fastighet 1, övr. alt. 0.
124. — Bohag, fastighet och bil 1, övr. alt. 0.
125. — Lös egendom av nämnvärd betydelse (såsom aktier etc.) 1, övr. alt. 0.
126. — Fastighet jämte lös egendom av nämnvärd betydelse 1, övr. alt. 0.
127. — Bohag och bostadsrätt 1, övr. alt. 0.
128. — Bohag, bostadsrätt och bil 1, övr. alt. 0.

129. *Om egendom av den typ som avses med variabel 119 kod 3–6 ingick i boet, vem av makarna var huvudsakligen ägare till egendomen ifråga?* Svaranden 1, båda makarna 2, käranden 3.

130. *Hur hade egendomen i boet huvudsakligen förvärvats*? Införd i äktenskapet av svaranden eller tillfallit denne under äktenskapet genom arv, gåva eller testamente 1, genom svarandens förvärvsarbete 2, på annat sätt än vid 1–2 ovan eller 4–7 nedan angivet 3, genom båda makarnas förvärvsarbete 4, makarna hade infört egendom till ungefärligen samma värde eller hade de under äktenskapet erhållit egendom till ungefärligen samma värde genom arv, gåva eller testamente 5, genom kärandens förvärvsarbete 6, införd av käranden eller tillfallit denne under äktenskapet genom arv, gåva eller testamente 7.

131. *Hur hade egendomen i boet huvudsakligen förvärvats*? Egendomen hade huvudsakligen förvärvats genom *svarandens* förvärvsarbete eller hade den införts av svaranden eller tillfallit denne under äktenskapet genom arv, gåva eller testamente 1, övr. alt. 0.

132. — Egendomen hade huvudsakligen förvärvats genom *kärandens* förvärvsarbete eller hade den införts av käranden eller tillfallit denne under äktenskapet genom arv, gåva eller testamente 1, övr. alt. 0.

133. *Av svaranden anförd grund för sitt bestridande av skadeståndsyrkande vid äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8.* Käranden kunde ej anses grovt kränkt 1, käranden hade undandragit sig intimt samliv eller hade sådant varit omöjligt p. g. a. kärandens sjukdom 2, skadestånd ej alls (eller så högt skadestånd som det yrkade) motiverat med hänsyn till makarnas eller svarandens ekonomiska förhållanden 3, svaranden hade behov av att få behålla egendom (ex:vis för att han/hon skulle ha vårdnaden om makarnas barn) 4, skadestånd ej motiverat med hänsyn till att egendomen i boet huvudsakligen förvärvats eller införts av svaranden 5, annan grund än ovan angivits 6.

134. — Käranden kunde ej anses grovt kränkt 1, övr. alt. 0.

135. — Käranden hade undandragit sig intimt samliv eller hade sådant varit omöjligt p. g. a. kärandens sjukdom 1, övr. alt. 0.

136. — Skadestånd ej alls (eller så högt skadestånd som det yrkade) motiverat med hänsyn till makarnas eller svarandens ekonomiska förhållanden, eller svaranden hade behov av att få behålla egendom (ex:vis för att han/hon skulle ha vårdnaden om makarnas barn), eller skadestånd ej motiverat med hänsyn till att egendomen i boet huvudsakligen förvärvats eller införts av svaranden 1, övr. alt. 0.

137. *Svaranden anförde alternativa grunder för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet.* Nej 0, ja 1.

138. *Om svaranden som grund för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet anförde sådan grund som avses med variablerna 135 eller 136, var förhandenvaron av den faktiska omständighet som låg till grund för invändningen mot skadeståndsskyldighet styrkt*? Nej 1, ja 2.

139. *Om svaranden som grund för sitt bestridande av skadeståndsskyldighet anförde den grund som avses med variabel 134, varför kunde käranden (enl. svaranden) ej anses grovt kränkt*? Söndring i äktenskapet före otroheten 1, käranden hade förlåtit svaranden eller upprätt på sådant sätt efter vunnen kunskap om otroheten (ex:vis dröjt osedvanligt länge med att väcka talan om äktenskapsskillnad) att han måste anses ha förlåtit svaranden 2, käranden hade erhållit vetskap om otroheten först efter det makarna flyttat isär, först efter vunnen hemskillnad, eller först efter det att makarna eller en av dem vidtagit åtgärder för äktenskapets upplösning 3, svaranden hade varit sexuellt otillfredsställd i äktenskapet beroende på kärandens förhållanden 4, käranden hade själv varit

otrogen 5, käranden hade gjort sig skyldig till något annat kränkande beteende gentemot svaranden (ex:vis spritmissbruk, misshandel) 6, äktenskapet hade endast ingåtts för att legitimera barn 7, annat skäl än som ovan angivits 8.

140. — Söndring i äktenskapet före otroheten 1, övr. alt. 0.

141. — Käranden hade förlåtit svaranden eller uppträtt på sådant sätt efter vunnen kunskap om otroheten (ex:vis dröjt osedvanligt länge med att väcka talan om äktenskapsskillnad), att han måste anses ha förlåtit svaranden 1, övr. alt. 0.

142. — Käranden hade erhållit vetskap om otroheten först efter det makarna flyttat isär, först efter vunnen hemskillnad, eller först efter det makarna eller en av dem vidtagit åtgärder för äktenskapets upplösning 1, övr. alt. 0.

143. — Svaranden hade varit sexuellt otillfredsställd i äktenskapet beroende på kärandens förhållande, eller käranden hade själv varit otrogen, eller käranden hade gjort sig skyldig till något annat kränkande beteende gentemot svaranden (ex:vis spritmissbruk, misshandel) 1, övr. alt. 0.

144. — Äktenskapet hade endast ingåtts för att legitimera barn, eller annat skäl än som avses med variablerna 140–143 ovan 1, övr. alt. 0.

145. *Blev det styrkt i målet, att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten, att käranden förlåtit svaranden etc., se vidare variablerna 140–144.* Nej 1, ja 2.

146. *Om svaranden som skäl för att käranden ej kunde anses grovt kränkt åberopade att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten, hur var söndringen dokumenterad*? Det styrktes ej i målet, att söndring (i varje fall ej allvarligare sådan) förelegat i äktenskapet före otroheten 0, andra faktorer än de som anges vid 2–7 nedan tydde på att söndring förelegat 1, makarna hade före otroheten diskuterat upplösning av äkenskapet och/eller vidtagit åtgärder för äktenskapets upplösning (ex:vis kontaktat advokat, medlare etc.) 2, rätten hade hävt sammanlevnaden mellan makarna före otroheten 3, det intima samlivet mellan makarna hade upphört före otroheten 4, makarna hade utan dom å hemskillnad flyttat isär före otroheten 5, medling hade ägt rum före otroheten 6, rätten hade dömt till hemskillnad mellan makarna före otroheten 7.

147. — Andra faktorer än de som avses med variablerna 148–152 nedan tydde på att söndring i äktenskapet förelegat före otroheten 1, övr. alt. 0.

148. — Makarna hade före otroheten diskuterat upplösning av äktenskapet eller vidtagit åtgärder för äktenskapets upplösning (ex:vis kontaktat advokat, medlare etc.) 1, övr. alt. 0.

149. — Det intima samlivet mellan makarna hade upphört före otroheten 1, övr. alt. 0.

150. — Makarna hade utan dom å hemskillnad flyttat isär före otroheten 1, övr. alt. 0.

151. — Medling hade ägt rum före otroheten 1, övr. alt. 0.

152. — Rätten hade dömt till hemskillnad mellan makarna före otroheten 1, övr. alt. 0.

153. *Om svaranden som skäl för att käranden ej kunde anses grovt kränkt åberopade att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten och det blev utrett i målet, att söndring förelegat, vem av makarna bar huvudsakligen skulden till söndringen*? Svaranden 1, käranden 2, båda makarna var skyldiga i ungefärligen lika grad 3, ej utrett i målet vem av makarna som huvudsakligen bar skulden till söndringen 4, skuldfrågan ej närmare diskuterad (eller i varje fall ej angivet i domen vem av makarna som huvudsakligen bar skulden) 5.

154. *Vem av makarna bar huvudsakligen skulden till söndringen*? Käranden 1, båda makarna skyldiga till söndringen i ungefärligen lika grad 2, ej utrett i målet vem av makarna som huvudsakligen bar skulden till söndringen 3, svaranden (eller skuldfrågan ej närmare diskuterad, eller i varje fall ej angivet i domen vem av makarna som huvudsakligen bar skulden) 4.

155. *Otrohetens omfattning.* Ett tillfälligt äktenskapsbrott 1, flera tillfälliga äktenskapsbrott 2, otroheten hade ägt rum under en längre tid 3.

156. *Vid upprepad otrohet. Hade svaranden varit otrogen med en och samma person eller med två eller flera olika personer?* En 1, två eller flera 2.

157. *Kunde otroheten anses som en särskilt grav kränkning exempelvis med hänsyn till att käranden genom otroheten åsamkats psykisk sjukdom eller att otroheten väckt särskild uppmärksamhet i parternas omgivning, eller att den ägt rum medan hustrun (om hon var kärande) var gravid etc.?* Nej 1, ja 2.

158. *Hade svaranden kränkt käranden även på annat sätt än genom otrohet?* Nej 1, påstått från kärandens sida, men ej styrkt i målet 2, ja 3.

159. *Hade käranden i sin tur gjort sig skyldig till någon kränkning av svaranden?* Nej 0, käranden hade själv varit otrogen eller eljest uppträtt otillbörligt mot person av motsatt kön 1, käranden hade gjort sig skyldig till spritmissbruk eller misshandel 2, käranden hade försummat sin försörjningsplikt eller försummat svaranden i psykiskt eller sexuellt avseende 3, svaranden påstod, att käranden på visst angivet sätt kränkt käranden, men detta styrktes ej i målet 4, käranden hade egenvilligt övergivit svaranden 5.

160. — Nej, eller påstått men ej styrkt 1, käranden hade själv varit otrogen eller eljest uppträtt otillbörligt mot person av motsatt kön, eller gjort sig skyldig till spritmissbruk, eller misshandel, eller försummelse av försörjningsplikt, eller försummelse av svaranden i psykiskt eller sexuellt avseende eller egenvilligt övergivit svaranden 2.

161. *Domsmotivering för ogillande av ett vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 8 framställt yrkande om skadestånd.* Med hänsyn till omständigheterna i målet, på grund av vad som upplysts i målet, eller liknande motivering 0, med hänsyn till att otroheten ägt rum först efter hemskillnad 1, först efter det att medling ägt rum 2, först efter det att makarna eller en av dem vidtagit åtgärder för att få äktenskapet upplöst, eller först efter det att förhandlingar i det aktuella målet inletts 3, först efter det makarna flyttat isär 4, först efter det att söndring uppstått i äktenskapet 5, med hänsyn till att käranden erhållit vetskap om otroheten först efter det att det dömts till hemskillnad mellan makarna eller först efter det att förhandlingar om äktenskapets upplösning inletts 6, med hänsyn till att käranden förlåtit svaranden eller uppträtt på sådant sätt efter kunskap om otroheten, att han måste antagas ha försonats med svaranden 7, med hänsyn till kärandens eget förhållande under äktenskapet (käranden hade t. ex. själv varit otrogen, misshandlat svaranden, missbrukat sprit, etc.) 8, med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden 9.

162. *Domsmotivering för bifall av ett vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 8 framställt yrkande om skadestånd.* Käranden måste anses grovt kränkt, anledning saknas till antagande, att käranden ej blivit grovt kränkt, eller liknande motivering 1, med hänsyn till att otroheten inträffat före söndring 0, innan makarna flyttat isär (eller med hänsyn till att makarna sammanbodde trots söndring) 2, med hänsyn till att otroheten inträffat före medling eller hemskillnad 3, med hänsyn till att otroheten medfört en chock för käranden 4, med hänsyn till att otroheten ägt rum på sådant sätt att käranden måste anses ha blivit grovt kränkt (svaranden hade ex:vis icke gjort något försök att dölja otroheten inför parternas omgivning) 5, annan motivering än vid 0–5 ovan eller vid 7 nedan angiven 6, med hänsyn till att svaranden medgivit skadeståndsskyldighet 7.

163. *Domsmotivering för skadeståndets storlek vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 8.* Skadeståndet kan skäligen bestämmas till, eller liknande motivering 0, med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter 1, med hänsyn till att otroheten ägt rum först efter det att söndring uppstått i äktenskapet, eller först efter sammanlevnadens upphörande 2, med hänsyn till äktenskapets längd 3, med hänsyn till kärandens framtidsutsikter 4, med hänsyn till

att otroheten ägt rum under särskilt anmärkningsvärda förhållanden 5, med hänsyn till att svaranden kränkt käranden även på annat sätt än genom otrohet 6, med hänsyn till kärandens behov av att få behålla (eller övertaga) egendom (ex:vis fastighet) 7, annan motivering än vid 0–7 och/eller vid 9 nedan angiven 8, med hänsyn till att svaranden medgivit att utge visst skadestånd, eller vitsordat skäligheten av yrkat skadestånd eller av visst annat skadestånd 9.

164. *Om skadeståndsyrkande framställts vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 12, vilka åtgärder från nykterhetsnämnds sida hade svaranden varit föremål för?* Ingen åtgärd 1, varning, eller i handlingarna i målet ej närmare angiven åtgärd 2, anstaltsintagning 3.

165. *Om vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 5, 11: 7, 11: 9–11: 12 ett skadeståndsyrkande framställts och detta yrkande helt eller delvis bestritts av svaranden. Hade svaranden vid sidan om den kränkning som låg till grund för domen å äkenskapsskillnad gjort sig skyldig till någon kränkning av käranden?* Nej 0, misshandlat käranden 1, gjort sig skyldig till brottslighet 2, uppträtt på sådant sätt mot omgivningen att detta varit kränkande för käranden 3, försummat sin försörjningsplikt 4, uppträtt hotfullt mot käranden och/eller barnen 5, gjort sig skyldig till missbruk av rusgivande medel 6, varit otrogen 7, annat kränkande beteende än som angivits vid 1–7 ovan 8, käranden påstod, att svaranden gjort sig skyldig till annan eller andra kränkningar, men detta styrktes ej 9.

166. — Nej 1, käranden påstod, att svaranden gjort sig skyldig till annan eller andra kränkningar, men detta styrktes ej 2, svaranden hade gjort sig skyldig även till annan kränkning än den som låg till grund för domen å äktenskapsskillnad 3.

167. *Om vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 5, 11: 7, 11: 9–11: 12 ett framställt yrkande om skadestånd helt eller delvis bestritts av svaranden. Vilken grund anförde svaranden för sitt bestridande*? Svaranden anförde ej någon särskild grund för sitt bestridande 0, käranden hade själv gjort sig skyldig till missbruk av rusgivande medel 1, käranden hade före äktenskapets ingående känt till svarandens spritmissbruk 2, svaranden hade ej kränkt käranden på annat sätt än genom spritmissbruket 3, spritmissbruket berodde på sjukdom 4, käranden hade varit otrogen 5, käranden hade uppträtt på sådant sätt gentemot svaranden, att käranden ej kunde anses berättigad till skadestånd 6, käranden hade före äktenskapets ingående känt till svarandens brottsliga leverne 7, skadestånd ej alls (eller så högt skadestånd som det yrkade) motiverat med hänsyn till makarnas eller svarandens ekonomiska förhållanden 8, annan grund än som angivits vid 0–8 ovan 9.

168. *Domsmotivering för ogillande av ett vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 5, 11: 7, 11: 9–11: 12 framställt skadeståndsyrkande.* Rätten lämnade ej någon närmare motivering 0, käranden hade känt till svarandens spritmissbruk före äktenskapets ingående 2, käranden hade känt till svarandens brottsliga leverne före äktenskapets ingående och brottsligheten var dessutom ej riktad mot käranden 3, skadestånd var ej motiverat med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden 4, käranden hade varit otrogen 5.

169. *Domsmotivering för bifall till ett vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 5, 11: 7, 11: 9–11: 12 framställt yrkande om skadestånd.* Rätten lämnade ej någon närmare motivering 0, med hänsyn till omständigheterna och liknande motivering 1, med hänsyn till att svaranden medgivit skadeståndsskyldighet 2, annan motivering än vid 1–2 ovan angiven 3.

170. *Domsmotivering för skadeståndets storlek vid äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 5, 11: 7, 11: 9–11: 12.* Rätten lämnade ej någon särskild motivering 0, skadeståndet kan skäligen bestämmas till, eller liknande motivering 1, med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt 2, med hänsyn

till att svaranden medgivit att utge visst skadestånd, eller vitsordat skäligheten av yrkat skadestånd eller visst annat skadestånd 3.

171. *Talan mot domen fullföljd.* Nej 0, ja 1.

Frekvensfördelning för flertalet variabler i variabellistan samt redogörelse för kodens innebörd i vissa fall

Redovisningen nedan avser följande *fyra* huvudmaterial: *Material A* = totalt 955 äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 5 eller 11: 7–11: 12 avkunnade (vid de undersökta underrätterna) år 1964, *material B* = totalt 236 äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 5 eller 11: 7–11: 12 avkunnade under tidsperioden 1960–1964, i vilka domar rätten tagit ställning till ett av svaranden helt eller delvis bestritt yrkande om skadestånd jäml. GB 11: 24, *material C* = totalt 217 äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 8, i vilka domar rätten tagit ställning till ett av svaranden helt eller delvis bestritt yrkande om skadestånd jäml. GB 11: 24 och *material D* = totalt 158 äktenskapsskillnadsdomar jäml. GB 11: 8, i vilka domar rätten tagit ställning till ett av svaranden helt bestritt yrkande om skadestånd jäml. GB 11: 24. — Material C och D utgör delar av material B. — Redovisningen nedan avser ej samtliga variabler. Särskilt bör understrykas att inkomst- och andra siffervariabler samt de variabler som avser domsmotiveringar icke medtagits. Beträffande dessa variablers frekvensfördelning hänvisas till vad som passim framgår av kapitlen 8 och 9. Även vissa som mindre viktiga ansedda variabler har ej här nedan redovisats. — Variablerna har i variabellistan (jfr denna ovan) indelats i »primära» och »härledda» variabler. Vid nedanstående tabulering har endast de primära variablerna redovisats; de härledda variablerna kan som regel rekonstrueras med hjälp av ovanstående variabellista.

Variabel 2

Skillnadsgrund i GB:s 11 kap.	A N = 955		B N = 236	
	n	%	n	%
§ 5	2	**0,2**	0	**0,0**
7	1	**0,1**	0	**0,0**
8	855	**89,5**	217	**91,9**
9	0	**0,0**	0	**0,0**
10	1	**0,1**	2	**0,8**
11	20	**2,1**	2	**0,8**
12	76	**8,0**	15	**6,4**
Summa	955	**100**	236	**100**

Variabel 7

Underrättstyp	A N = 955		B N = 236		C N = 217		D N = 158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Rådhusrätt	708	**74,1**	126	**53,4**	114	**52,5**	82	**51,9**
Häradsrätt	247	**25,9**	110	**46,6**	103	**47,5**	76	**48,1**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 8

Domstols-kategori	A N=955		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
I	547	**57,3**	53	**22,5**	49	**22,6**	38	**24,1**
II	161	**16,9**	73	**30,9**	65	**30,0**	44	**27,8**
III	154	**16,1**	66	**28,0**	60	**27,6**	45	**28,5**
IV	93	**9,7**	44	**18,6**	43	**19,8**	31	**19,6**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 13

Hovrättsområde	A N=955		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Svea HovR	425	**44,5**	66	**28,0**	60	**27,6**	42	**26,6**
Göta HovR	62	**6,5**	35	**14,8**	32	**14,7**	21	**13,3**
HovR f. V. Sv.	226	**23,7**	42	**17,8**	41	**18,9**	31	**19,6**
HovR ö. Sk. Bl.	138	**14,5**	49	**20,8**	44	**20,3**	35	**22,2**
HovR f. N. N.	58	**6,1**	23	**9,7**	21	**9,7**	12	**7,6**
HovR f. Ö. N.	46	**4,8**	21	**8,9**	19	**8,8**	17	**10,8**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 23

Kärandepart	A N=955		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n%	%	n	%
Mannen	372	**39,0**	85	**36,0**	83	**38,2**	76	**48,1**
Hustrun	576	**60,3**	150	**63,6**	133	**61,3**	82	**51,9**
Båda makarna	5	**0,5**	1	**0,4**	1	**0,5**	0	**0,0**
Uppgift saknas	2	**0,2**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 26

Socialgrupp[a]	A N=955		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
I	83	**8,7**	16	**6,8**	16	**7,4**	10	**6,3**
II	323	**33,8**	63	**26,8**	58	**26,7**	44	**27,8**
III	545	**57,1**	156	**66,1**	142	**65,4**	103	**65,2**
Uppgift saknas	4	**0,4**	1	**0,4**	1	**0,5**	1	**0,6**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

[a] Vid socialgruppsindelning har vi på grundval av uppgift om mannens yrke (titel) tillämpat den indelning i socialgrupper, som tidigare användes i valstatistiken. I denna följdes i grova drag följande indelning: Socialgrupp I = akademiker, högre tjänstemän, officerare, direktörer, disponenter och godsägare, II = folkskollärare, tjästemän i mellangraderna, underofficerare, affärsanställda, lantbrukare, verkmästare och förmän och III = lägre tjänstemän, underbefäl, arbetare. Denna socialgruppsindelning är nu mer än 60 år gammal och dess lämplighet kan givetvis nu ifrågasättas p g a de förändringar som ägt rum i befolkningens sociala sammansättning.

Variablerna 27 och 28

Ålder (år)	Var. 27 A N=955 n	%	Var. 28 A N=955 n	%
⩽19	0	**0,0**	8	**0,8**
20–24	69	**7,2**	164	**17,2**
25–29	190	**19,9**	217	**22,7**
30–34	190	**19,9**	156	**16,3**
35–39	175	**18,3**	146	**15,3**
40–44	145	**15,2**	119	**12,5**
45–49	88	**9,2**	68	**7,1**
50–54	54	**5,7**	44	**4,6**
55–59	28	**2,9**	26	**2,7**
60–64	11	**1,2**	5	**0,5**
65–69	4	**0,4**	1	**0,1**
70–74	1	**0,1**	1	**0,1**
⩾75	0	**0,0**	0	**0,0**
Summa	955	**100**	955	**100**

Variabel 29

Äktenskapets längd (år)	A N=955 n	%
⩽1	46	**4,8**
2	67	**7,0**
3	99	**10,4**
4	83	**8,7**
5	53	**5,5**
6	58	**6,1**
7	59	**6,2**
8	45	**4,7**
9	44	**4,6**
10–14	169	**17,7**
15–19	111	**11,6**
⩾20	121	**12,7**
Summa	955	**100**

Variabel 30

Förelåg dom å hemskillnad?	A N=955 n	%	B N=236 n	%	C N=217 n	%	D N=158 n	%
Nej	841	**88,1**	199	**84,3**	183	**84,3**	129	**81,6**
Ja[a]	108	**11,3**	35	**14,8**	32	**14,7**	29	**18,4**
Uppgift saknas	6	**0,6**	2	**0,8**	2	**0,9**	0	**0,0**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

[a] Gäller även sådana fall då makarna efter dom å hemskillnad återupptagit sammanlevnanden.

Variabel 31

Ant. barn under 15 år	A N=955		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
0	321	**33,6**	71	**30,1**	66	**30,4**	40	**25,3**
1	300	**31,4**	84	**35,6**	78	**35,9**	63	**39,9**
2	219	**22,9**	51	**21,6**	47	**21,7**	34	**21,5**
3	74	**7,7**	17	**7,2**	14	**6,5**	12	**7,6**
4	27	**2,8**	6	**2,5**	5	**2,3**	4	**2,5**
5	9	**0,9**	5	**2,1**	5	**2,3**	4	**2,5**
⩾6	4	**0,4**	1	**0,4**	1	**0,5**	0	**0,0**
Uppgift saknas	1	**0,1**	1	**0,4**	1	**0,5**	1	**0,6**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 32

Ant. barn 15–20 år	A N=955		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
0	791	**82,8**	169	**71,6**	156	**71,9**	123	**77,8**
1	117	**12,3**	45	**19,1**	40	**18,4**	22	**13,9**
2	38	**4,0**	16	**6,8**	15	**6,9**	9	**5,7**
3	4	**0,4**	3	**1,3**	3	**1,4**	3	**1,9**
4	4	**0,4**	1	**0,4**	1	**0,5**	0	**0,0**
5	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
⩾6	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Uppgift saknas	1	**0,1**	2	**0,8**	2	**0,9**	1	**0,6**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 34

Dom ang. vårdnad?	A N=955		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Nej	255	**26,7**	41	**17,4**	37	**17,1**	28	**17,7**
Ja	697	**73,0**	194	**82,2**	180	**82,9**	130	**82,3**
Uppgift saknas	3	**0,3**	1	**0,4**	0	**0,0**	0	**0,0**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 35

Tvist i vårdnadsfrågan?	A N=697		B N=194		C N=180		D N=130	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Nej	672	**96,4**	144	**74,2**	130	**72,2**	85	**65,4**
Ja	25	**3,6**	50	**25,8**	50	**27,8**	45	**34,6**
Summa	697	**100**	194	**100**	180	**100**	130	**100**

Variabel 36

Vårdnadshavare	A N=697		B N=194		C N=180		D N=130	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Mannen	74	**10,6**	30	**15,5**	30	**16,7**	26	**20,0**
Hustrun	567	**81,3**	148	**76,3**	134	**74,4**	90	**69,2**
Vårdn. uppdelades mellan makarna	36	**5,2**	9	**4,6**	9	**5,0**	8	**6,2**
Särskild förordn. förmyndare	17	**2,4**	6	**3,1**	6	**3,3**	5	**3,8**
Vårdn. uppdelades mellan mannen och särsk. förordn. förmyndare	1	**0,1**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Vårdn. uppdelades mellan hustrun och särsk. förordn. förmyndare	2	**0,3**	1	**0,5**	1	**0,6**	1	**0,8**
Summa	697	**100**	194	**100**	180	**100**	130	**100**

Variabel 41

Yrkade hustrun underhåll för egen del?	A N=955		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Nej	659	**69,0**	111	**47,0**	100	**46,1**	87	**55,1**
Ja	294	**30,8**	125	**53,0**	117	**53,9**	71	**44,9**
Uppgift saknas	2	**0,2**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Summa	955	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 42

Yrkade hustrun periodiskt bidrag eller engångsbelopp?	A N=294		B N=125		C N=117		D N=71	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Per. bidrag	291	**99,0**	125	**100,0**	117	**100,0**	71	**100,0**
Engångsbelopp[a]	3	**1,0**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Summa	294	**100**	125	**100**	117	**100**	71	**100**

[a] Betr. de tre fall (ID 364, 553 och 731) i vilka hustrun yrkade underhåll i form av engångsbelopp kan följande antecknas: mannen medgav i samtliga tre fall yrkandet vilket avsåg 3 000 kr, 7 750 kr resp. 12 000 kr. Yrkande om skadestånd hade ej framställts i något av fallen.

Ad variablerna 44–55. I fråga om periodiskt underhåll till hustrun förekommer det, att såväl underhållsbeloppets storlek som underhållstidens längd varierar från fall till fall. Det förekommer vidare, att underhållet i ett och samma fall skall utgå med olika belopp under olika tidsperioder. (Ex.: a) Underhållstiden är bestämd till fem år. Under det första året skall X kr/mån. utgå, under de följande två åren Y kr/mån. och under de två återstående åren Z kr/mån.

— b) Underhållstiden är ej bestämd på annat sätt än att bidrag skall utgå så länge hustrun lever ogift. Under de två första åren efter äktenskapsskillnaden skall X kr/mån. utgå, under därefter följande tre år Y kr/mån. och därefter Z kr/mån. så länge hustrun lever ogift.) Förekommande variationer beträffande underhåll till hustrun har vållat särskilda kategoriseringsproblem. — För att i görligaste mån göra fallen jämförbara har vi vid kategoriseringen gått till väga på följande sätt. För det första har vi skilt mellan underhållstid (variablerna 44–48) och underhållsbelopp (variablerna 49–55). — För det andra har vi i fråga om underhållsbeloppet skilt mellan det belopp som avsåg första året efter äktenskapsskillnaden (variablerna 48–53) och det eller de belopp som avsåg tiden därefter (variablerna 54–55). Därest underhållet i sistnämnda fallet skulle utgå med olika belopp — under olika tidsperioder (jfr ex. a och b ovan) har — om underhållstidens längd kunde beräknas (ex. a ovan) — beträffande variabel 55 angivits ett genomsnittsbelopp (kr/mån.) för hela underhållstiden efter det första året efter äktenskapsskillnaden. — Därest omständigheterna i stället var sådana som i ex. b ovan har beträffande variabel 55 angivits Z kr/mån.

Variabel 44

Underhållstid enl. hustruns yrkande (år)	A N=291		B N=125		C N=117		D N=71	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1	86	**29,6**	18	**14,4**	17	**14,5**	14	**19,7**
2	20	**6,9**	4	**3,2**	2	**1,7**	0	**0,0**
3	19	**6,5**	8	**6,4**	8	**6,8**	5	**7,0**
4	9	**3,1**	3	**2,4**	2	**1,7**	2	**2,8**
5	12	**4,1**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
⩾6 eller så länge hustrun levde ogift, eller underhållstiden bestämd på annat sätt	145[a]	**49,8**	92[b]	**73,6**	88	**75,2**	50[c]	**70,4**
Summa	291	**100**	125	**100**	117	**100**	71	**100**

[a] I 115 av de 145 fallen yrkade hustrun att bidrag skulle utgå så länge hon levde ogift, i 25 fall avsåg yrkandet en preciserad underhållstid av 6 år eller längre tid, och i 5 fall avsåg yrkandet en underhållstid, som var bestämd på annat sätt. I 4 av de 5 fall, där underhållstiden var bestämd på annat sätt yrkade hustrun, att bidraget skulle utgå till dess yngsta barnet uppnått viss ålder, och i 1 fall till dess hon erhöll sjukpension.
[b] I 83 av de 92 fallen yrkade hustrun att bidrag skulle utgå så länge hon levde ogift. I de återstående 9 fallen avsåg underhållsyrkandet en preciserad underhållstid av 6 år eller längre tid.
[c] I 44 av de 50 fallen yrkade hustrun att bidrag skulle utgå så länge hon levde ogift. I de återstående 6 fallen avsåg underhållsyrkandet en preciserad underhållstid av 6 år eller längre tid.

Variabel 45

Mannens inställning till underhållsyrkandet (underhållstiden)	A N=291		B N=125		C N=117		D N=71	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Medgav helt	216	**74,2**	28	**22,4**	25	**21,4**	7	**9,9**
Medgav delvis	38	**13,1**	44	**35,2**	43	**36,8**	23	**32,4**
Bestred helt	37	**12,7**	53	**42,4**	49	**41,9**	41	**57,7**
Summa	291	**100**	125	**100**	117	**100**	71	**100**

Variabel 46

Underhållstid enl. mannens medgivande (år)	A N=254 (216+38)		B N=72		C N=68		D N=30	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1	107	**42,1**	35	**48,6**	33	**48,5**	20	**66,7**
2	17	**6,7**	6	**8,3**	6	**8,8**	1	**3,3**
3	14	**5,5**	6	**8,3**	6	**8,8**	3	**10,0**
4	8	**3,1**	1	**1,4**	0	**0,0**	0	**0,0**
5	9	**3,5**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
⩾6 eller så länge hustrun levde ogift eller underhålls-tiden bestämd på annat sätt	99[a]	**39,1**	24[b]	**33,3**	23	**33,8**	6[c]	**20,0**
Summa	254	**100**	72	**100**	68	**100**	30	**100**

[a] I 77 av de 99 fallen medgav mannen att utge underhållsbidrag så länge hustrun levde ogift, i 18 fall avsåg medgivandet en preciserad underhållstid av 6 år eller längre tid och i 4 fall avsåg medgivandet en underhållstid, som var bestämd på annat sätt. — I 3 av de 4 fall, där underhållstiden var bestämd på annat sätt, medgav mannen att utge bidrag till dess yngsta barnet uppnått viss ålder och i 1 fall till dess hustrun erhöll sjukpension.
[b] I 23 av de 24 fallen medgav mannen att utge underhållsbidrag så länge hustrun levde ogift. I det återstående fallet medgav mannen att utge underhåll under en tid av 6 år.
[c] I 5 av de 6 fallen medgav mannen att utge underhållsbidrag så länge hustrun levde ogift. I det återstående fallet medgav mannen att utge underhåll under en tid av 6 år.

Variabel 47

Dom i underhålls-frågan (under-hållstiden)	A N=291		B N=125		C N=117		D N=71	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yrkandet ogillades	16	**5,5**	18	**14,4**	15	**12,8**	15	**21,1**
Bidraget skulle utgå under den tid mannen medgivit	16	**5,5**	13	**10,4**	13	**11,1**	5	**7,1**
Bidraget skulle utgå under annan tid	19	**6,5**	24	**19,2**	23	**19,7**	17	**23,9**
Bidraget skulle utgå under den tid som hustrun yrkat	240	**82,5**	70	**56,0**	66	**56,4**	34	**47,9**
Summa	291	**100**	125	**100**	117	**100**	71	**100**

Variabel 48

Underhållstid enl. domen (år)	A N=275		B N=107		C N=102		D N=56	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1	100	**36,4**	28	**26,2**	27	**26,5**	18	**32,1**
2	19	**6,9**	6	**5,6**	5	**4,9**	2	**3,6**
3	17	**6,2**	7	**6,5**	7	**6,8**	5	**8,9**
4	11	**4,0**	4	**3,7**	3	**2,9**	3	**5,4**
5	13	**4,7**	4	**3,7**	4	**3,9**	3	**5,4**
⩾6 eller så länge hustrun levde ogift eller underhållstiden bestämd på annat sätt	115[a]	**41,8**	58[b]	**54,2**	56	**54,9**	25[c]	**44,6**
Summa	275	**100**	107	**100**	102	**100**	56	**100**

[a] I 90 av de 115 fallen bestämde rätten, att underhållsbidrag skulle utgå, så länge hustrun levde ogift, i 21 fall avsåg domen en preciserad underhållstid av 6 år eller längre tid och i 4 fall var underhållstiden bestämd på annat sätt. — I 3 av de 4 fallen där underhållstiden var bestämd på annat sätt skulle underhållet utgå till dess yngsta barnet uppnått viss ålder och i 1 fall till dess hustrun erhöll sjukpension.
[b] I 50 av de 58 fallen bestämde rätten, att underhållsbidrag skulle utgå så länge hustrun levde ogift. I de återstående 8 fallen avsåg domen en preciserad underhållstid av 6 år eller längre tid.
[c] I 22 av de 25 fallen bestämde rätten, att underhållsbidrag skulle utgå så länge hustrun levde ogift. I de återstående 3 fallen avsåg domen en preciserad underhållstid av 6 år.

Variabel 50

Mannens inställning till underhållsyrkandet (yrkat bel. under 1:a året)	A N=291		B N=125		C N=117		D N=71	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Medgav helt	195	**67,0**	13	**10,4**	12	**10,3**	3	**4,2**
Medgav delvis	59	**20,3**	58	**46,4**	55	**47,0**	27	**38,0**
Bestred helt	37	**12,7**	54	**43,2**	50	**42,7**	41	**57,7**
Summa	291	**100**	125	**100**	117	**100**	71	**100**

Variabel 52

Dom i underhållsfrågan (bel. under 1:a året)	A N=291		B N=125		C N=117		D N=71	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yrkandet ogillades	16	**5,5**	18	**14,4**	15	**12,8**	15	**21,1**
Det av mannen medgivna bel. skulle utgå	20	**6,9**	15	**12,0**	13	**11,1**	5	**7,0**
Annat bel. skulle utgå	29	**10,0**	51	**40,0**	50	**42,7**	33	**46,5**
Det av hustrun yrkade bel. skulle utgå	226	**77,7**	41	**32,8**	39	**33,3**	18	**25,4**
Summa	291	**100**	125	**100**	117	**100**	71	**100**

Variabel 54

Mannens inställning till under hållsyrkandet (bel. efter 1:a året)	A N=205		B N=107		C N=100		D N=57	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Medgav helt	122	**59,5**	5	**4,7**	5	**5,0**	0	**0,0**
Medgav delvis	27	**13,2**	32	**29,9**	30	**30,0**	10	**17,5**
Bestred helt	56	**27,3**	70	**65,4**	65	**65,0**	47	**82,5**
Summa	205	**100**	107	**100**	100	**100**	57	**100**

Variabel 56

Yrkade käranden skadestånd?	A N=955	
	n	%
Nej	709	**74,2**
Ja	244	**25,5**
Uppgift saknas	2	**0,2**
Summa	955	**100**

Variabel 59

Skadeståndets omfattning enl. yrkandet (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	A N=244		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1	140	**57,4**	90	**38,1**	79	**36,4**	59	**37,3**
2	7	**2,9**	7	**3,0**	7	**3,2**	5	**3,2**
3	5	**2,0**	6	**2,5**	6	**2,8**	3	**1,9**
4	4	**1,6**	17	**7,2**	16	**7,4**	12	**7,6**
5	1	**0,4**	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
6	4	**1,6**	6	**2,5**	6	**2,8**	3	**1,9**
7	0	**0,0**	2	**0,8**	2	**0,9**	1	**0,6**
8	62	**25,4**	91	**38,6**	85	**39,2**	63	**39,9**
9	21[a]	**8,6**	17[b]	**7,2**	16[c]	**7,4**	12[d]	**7,6**
Summa	244	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

[a] Nedan skall närmare redovisas skadeståndets omfattning (enl. yrkandet) i dessa 21 fall. Först redovisas därvid under a: a 18 fall, där svaranden helt medgav yrkandet. Under a:b redovisas så 3 fall, där svaranden helt eller delvis bestred yrkandet. Siffran inom parentes anger antalet fall.
[a:a] Allt i boet ingående lösöre (4), svarandens andel i sådant giftorättsgods, som var i kärandens besittning (1), svarandens andel i den del av makarnas bohag, som käranden redan uttagit ur boet (1), svarandens andel i den egendom käranden hade i sitt föräldrahem (1), svarandens andel i kärandens giftorättsgods (1), visst kontantbelopp samt dessutom svarandens giftorättsandel dock med undantag av en bil (2), allt bohag och övrigt lösöre i makarnas bostad samt hälften av svarandens penninginnehav (1), svarandens giftorättsandel dock med undantag av svarandens arv efter en broder (1), svarandens giftorättsandel dock med undantag dels av svarandens arv efter sin fader, dels ock av återköpsvärdet för en svarandens livförsäkring (1), svarandens giftorättsandel dock med undantag av hälften av makarnas linneförråd och hushållsföremål, vilken egendom svaranden ägde att behålla (1), svarandens andel i makarnas bohag med undantag av svarandens rent personliga tillhörigheter (1), svarandens andel i makarnas giftorättsgods dock med undantag dels av sva-

randens rent personliga tillhörigheter, dels ock av en svaranden tillhörig bankbok (1), makarnas bostadsrättslägenhet, halva fribrevsbeloppet å en å svaranden tecknad livförsäkring samt allt lösöre i boet dock med undantag av makarnas bil (1), 200 kr/mån. under fem år (1).

[a:b] Svarandens andel i kärandens behållna giftorättsgods samt svarandens andel i den egendom makarna ägde med samäganderätt (käranden avstod i sin tur från sin andel i svarandens giftorättsgods och åtog sig att själv svara för sina skulder) (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods dock med undantag dels av de lösören svaranden redan uttagit ur boet, dels ock av en tredjedel av makarnas linneförråd (1), svarandens andel i en käranden tillhörig sommarbostad (å ofri grund) (1).

[b] Nedan skall redovisas skadeståndets omfattning (enl. yrkandet) i dessa 17 fall. Först redovisas under b:a 12 fall, som gällde äktenskapsskillnad jämt. GB 11: 8 och där svaranden helt bestred skadeståndsyrkandet. — Därefter redovisas under b:b 4 fall, som också gällde äktenskapsskillnad jämt. GB 11: 8, men där svaranden delvis medgav skadeståndsyrkandet. — Slutligen redovisas under b:c fall, som gällde gruppen övriga skillnadsgrunder.

[b:a] Svarandens giftorättsandel i kärandens giftorättsgods (2), svarandens giftorättsandel dock med undantag av en bil, som skulle gå till vanlig bodelning mellan makarna (1), svarandens giftorättsandel dock lägst visst angivet belopp (1), svarandens giftorättsandel samt förpliktande för svaranden att övertaga betalningsansvaret för en tredjedel av kärandens skulder (1), en fjärdedel av makarnas behållna giftorättsgods eller i andra hand makarnas fastighet med därå befintligt lösöre och med skyldighet för käranden att svara för fastigheten åvilande skulder (1), svarandens giftorättsandel i makarnas behållna giftorättsgods dock med undantag dels av de lösören svaranden redan uttagit ur boet, dels ock av en tredjedel av makarnas linneförråd (1), svarandens andel i en käranden tillhörig sommarbostad (å ofri grund) (1), svarandens giftorättsandel i en käranden tillhörig personbil (1), hyresrätten till makarnas lägenhet (1), makarnas fastighet fri från skulder ävensom samtliga inventarier å fastigheten, ett kontantbelopp av viss angiven storlek samt ersättning för alla kostnader, som kunde komma att åvila käranden på grund av rättegången och utredningarna i målet (1), 200 kr/mån. under två år (1).

[b:b] Svarandens andel i kärandens behållna giftorättsgods samt svarandens andel i den egendom makarna ägde med samäganderätt (käranden avstod i sin tur från sin andel i svarandens giftorättsgods och åtog sig att själv svara för sina skulder) (1), svarandens andel i kärandens giftorättsgods bestående bl. a. av en sommarstuga jämte därtill hörande inventarier, ytterligare egendom till visst angivet värde utöver kärandens giftorättsandel (motsvarande hälften av bohagets värde) samt slutligen ett visst belopp kontant (käranden åtog sig att själv svara för en sommarbostaden åvilande skuld) (1), ett visst å svarandens bankbok innestående belopp samt allt lösöre dock med undantag av svarandens diskotek, fackbibliotek och fotoutrustning (1), svarandens giftorättsandel samt 100 kr/mån. under tio år (1).

[b:c] Svarandens till boet hörande enskilda egendom (= egendom som tillskiftats svaranden vid en tidigare bodelning) (1).

[c] Beträffande skadeståndets omfattning (enl. yrkandet) i dessa 16 fall, se vid not b ovan under b:a och b:b.

[d] Beträffande skadeståndets omfattning (enl. yrkandet) i dessa 12 fall, se vid not b ovan under b:a.

Skadeståndets omfattning enl. svarandens medgivande (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	A N=244		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
0 (bestritt)	31	**12,7**	176	**74,6**	159	**73,3**	158	**100**
1	128	**52,5**	2	**0,8**	2	**0,9**		
2	7	**2,9**	1	**0,4**	1	**0,5**		
3	4	**1,6**	2	**0,8**	2	**0,9**		
4	3	**1,2**	1	**0,4**	1	**0,5**		
5	1	**0,4**	0	**0,0**	0	**0,0**		
6	1	**0,4**	1	**0,4**	1	**0,5**		
7	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**		
8	49	**20,1**	43	**18,2**	41	**18,9**		
9	20[a]	**8,2**	10[b]	**4,2**	10[c]	**4,6**		
Summa	244	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

[a] Beträffande skadeståndets omfattning (enl. medgivandet) i 18 av dessa 20 fall där svaranden helt medgav yrkandet, se ovan vid not a till variabel 59 under a:a. Nedan skall redovisas skadeståndets omfattning (enl. medgivandet) i de 2 återstående fall där svaranden delvis medgav yrkandet. I det ena fallet medgav svaranden att utge sin andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag av bostadsrätten till makarnas lägenhet, och i det andra fallet medgav svaranden att utge det av käranden yrkade kontantbeloppet under förutsättning av, att käranden övertog betalningsansvaret för samtliga boet åvilande skulder.

[b] Nedan skall närmare redovisas skadeståndets omfattning (enl. medgivandet) i dessa 10 fall. Hälften av svarandens behållna giftorättsgods (1), svarandens andel i kärandens behållna giftorättsgods (1), allt lösöre i makarnas hem (1), svarandens giftorättsandel med undantag av en mängd särskilt angivna föremål (1), belopp motsvarande en sjättedel av makarnas behållna giftorättsgods (1), ett visst belopp kontant samt svarandens andel i makarnas bo under förutsättning av att svaranden erhöll makarnas bil (1), viss summa av det belopp som innestod å en svaranden tillhörig bankbok samt allt lösöre i hemmet dock med undantag av svarandens diskotek, fackbibliotek och fotoutrustning (1), yrkat kontantbelopp under förutsättning av att käranden övertog betalningsansvaret för samtliga boet åvilande skulder (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag av bostadsrätten till makarnas lägenhet (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods dock med undantag av vissa hushållsföremål och möbler samt vissa andra särskilt angivna föremål som svaranden önskade utbekomma (1).

[c] Beträffande skadeståndets omfattning (enl. medgivandet) i dessa 10 fall, se ovan vid not b.

Skadeståndets omfattning enl. domen (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	A N=244		B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%
0 (=ogillat)	10	**4,1**	62	**26,3**	58	**26,7**	57	**36,1**
1	126	**51,6**	24	**10,2**	18	**8,3**	15	**9,5**
2	7	**2,9**	4	**1,7**	4	**1,8**	2	**1,3**
3	6	**2,5**	4	**1,7**	4	**1,8**	2	**1,3**
4	4	**1,6**	21	**8,9**	20	**9,2**	14	**8,9**
5	2	**0,8**	3	**1,3**	3	**1,4**	1	**0,6**
6	1	**0,4**	1	**0,4**	1	**0,5**	0	**0,0**
7	0	**0,0**	2	**0,8**	2	**0,9**	1	**0,6**
8	66	**27,0**	96	**40,7**	90	**41,5**	57	**36,1**
9	22[a]	**9,0**	19[b]	**8,1**	17[c]	**7,8**	9[d]	**5,7**
Summa	244	**100**	236	**100**	217	**100**	158	**100**

[a] Beträffande skadeståndets omfattning (enl. domen) i de 18 av dessa 22 fall där svaranden helt medgav yrkandet, se ovan vid not a till variabel 59 under a:a. Nedan skall redovisas skadeståndets omfattning (enl. domen) i de övriga 4 fallen: hälften av svarandens andel i boet (1), svarandens andel i boet, dock med undantag av svarandens del i arv efter sin moder (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag av bostadsrätten till makarnas lägenhet (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag av dels de lösören svaranden redan tidigare uttagit ur boet, dels ock av en tredjedel av makarnas linneförråd (1).

[b] Nedan skall närmare redovisas skadeståndets omfattning (enl. domen) i dessa 19 fall. Först redovisas under b:a 9 fall, som gällde äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 8 och där svaranden helt bestred yrkandet om skadestånd. — Under b:b redovisas därefter 8 fall, som också gällde äktenskapsskillnad jämf. GB 11: 8, men där svaranden delvis medgav skadeståndsyrkandet. — Under b:c slutligen redovisas 2 fall, som gällde övriga skillnadsgrunder.

[b:a] Svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag dels av de lösören svaranden redan uttagit ur boet, dels ock av en tredjedel av makarnas linneförråd (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag av svarandens del i arv efter sin moder (1), svarandens andel i kärandens giftorättsgods (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag av svarandens andel i dödsboet efter sina föräldrar (1), svarandens andel i kärandens personbil (1), svarandens andel i makarnas giftorättsgods i den mån denna andel översteg vad svaranden redan uttagit ur boet, samt ett visst belopp kontant (1), hälften av svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock högst visst belopp (1), belopp motsvarande värdet av svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med den inskränkningen att svaranden vid bodelningen skulle äga utbekomma hälften av makarnas lösöre utan skyldighet att svara för någon del av boets gäld (1), 100 kr/mån. under två år (1).

[b:b] Hälften av svarandens andel i boet (2), en sjättedel av makarnas behållna giftorättsgods (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag av makarnas bil (vilken svaranden ägde behålla) (1), visst kontantbelopp samt allt lösöre i boet, dock med undantag av svarandens diskotek, fackbibliotek och fotoutrustning (1), svarandens andel i kärandens arv efter sin fader samt visst belopp kontant (1), svarandens giftorättsandel dock med undantag av en mängd särskilt angivna föremål (1), svarandens andel i makarnas behållna giftorättsgods, dock med undantag av bostadsrätten till makarnas lägenhet (1).

[b:c] Svarandens till boet hörande enskilda egendom (=egendom som tillskiftats svaranden vid en tidigare bodelning) (1), svarandens andel i kärandens giftorättsgods med rätt för svaranden att behålla sitt eget giftorättsgods (1).

[c] Beträffande skadeståndets omfattning (enl. domen) i dessa 17 fall, se ovan vid not b under b:a och b:b.

[d] Beträffande skadeståndets omfattning (enl. domen) i desa 9 fall, se ovan vid not b under b:a.

Variabel 92

Hade mannen yrkesutbildning?	B N=236 n	%	C N=217 n	%	D N=158 n	%
Nej	26	**11,0**	21	**9,7**	15	**9,5**
Ja	119	**50,4**	111	**51,2**	80	**50,6**
Det framgick ej av akten huruvida mannen hade yrkesutbildning	87	**36,9**	81	**37,3**	59	**37,3**
Uppgift saknas	4	**1,7**	4	**1,8**	4	**2,5**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 93

Skulle mannen arbeta under den närmaste tiden efter äktenskapsskillnaden?	B N=236 n	%	C N=217 n	%	D N=158 n	%
Nej	23	**9,7**	15	**6,9**	12	**7,6**
Ja	193	**81,8**	187	**86,2**	135	**85,4**
Det framgick ej av akten huruvida mannen skulle arbeta	19	**8,1**	14	**6,5**	10	**6,3**
Uppgift saknas	1	**0,4**	1	**0,5**	1	**0,6**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 94

I vilken utsträckning skulle mannen arbeta?	B N=193 n	%	C N=187 n	%	D N=135 n	%
Heltid	192	**99,5**	186	**99,5**	134	**99,3**
Halvtid	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Tillfälligt	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Det framgick ej av akten i vilken utsträckning mannen skulle arbeta	1	**0,5**	1	**0,5**	1	**0,7**
Summa	193	**100**	187	**100**	135	**100**

Variabel 95

Anledning till att mannen ej skulle arbeta (ang. innebörden av koden se variabellistan)	B N=23		C N=15		D N=12	
	n	%	n	%	n	%
1	6	**26,1**	6	**40,0**	5	**41,7**
2	4	**17,4**	3	**20,0**	2	**16,7**
3	1	**4,3**	1	**6,7**	1	**8,3**
4	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
5	3	**13,0**	3	**20,0**	2	**16,7**
6	7	**30,4**	0	**0,0**	0	**0,0**
7	1[a]	**4,3**	1[a]	**6,7**	1[a]	**8,3**
Det framgick ej av akten av vilken anledning mannen ej skulle arbeta	1	**4,3**	1	**6,7**	1	**8,3**
Summa	23	**100**	15	**100**	12	**100**

[a] I detta fall bedrev mannen studier.

Variabel 97

Hade mannen full arbetsförmåga?	B N=193[a]		C N=187[a]		D N=135[a]	
	n	%	n	%	n	%
Nej	3	**1,6**	3	**1,6**	3	**2,2**
Ja	190	**98,4**	184	**98,4**	132	**97,7**
Summa	193	**100**	187	**100**	135	**100**

[a] Gäller endast de fall där mannen skulle arbeta efter äktenskapsskillnaden, jfr variabel 93 ovan.

Variabel 98

Anledning till att mannen ej hade full arbetsförmåga (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	B N=3		C N=3		D N=3	
	n	%	n	%	n	%
1	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
2	3[a]	**100**	3[a]	**100**	3[a]	**100**
3	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Summa	3	**100**	3	**100**	3	**100**

[a] I samtliga dessa 3 fall hade mannen nedsatt arbetsförmåga p. g. a. ryggskada.

Variabel 99

Hade hustrun yrkesutbildning?	B N=236 n	%	C N=217 n	%	D N=158 n	%
Nej, eller det framgick ej av akten huruvida hustrun hade yrkesutbildning	192	**81,3**	174	**80,2**	126	**79,9**
Ja	36	**15,3**	36	**16,6**	25	**15,8**
Uppgift saknas	8	**3,4**	7	**3,2**	7	**4,4**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 100

Hade hustrun arbetat före äktenskapet?	B N=236 n	%	C N=217 n	%	D N=158 n	%
Nej, eller det framgick ej av akten huruvida hustrun arbetat före äktenskapet	177	**75,0**	158	**72,9**	118	**74,7**
Ja	56	**23,7**	56	**25,8**	37	**23,4**
Uppgift saknas	3	**1,3**	3	**1,4**	3	**1,9**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 101

Hade hustrun arbetat under äktenskapet?	B N=236 n	%	C N=217 n	%	D N=158 n	%
Nej	33	**14,0**	31	**14,3**	18	**11,4**
Hustrun hade arbetat under hela äktenskapet, eller under lång tid av detta	51	**21,6**	44	**20,3**	27	**17,1**
Hustrun hade arbetat under en kortare tid av äktenskapet	45	**19,1**	44	**20,3**	30	**19,0**
Det framgick ej av akten huruvida hustrun arbetat under äktenskapet	105	**44,5**	96	**44,2**	81	**51,3**
Uppgift saknas	2	**0,8**	2	**0,9**	2	**1,3**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 102

Skulle hustrun arbeta under den närmaste tiden efter äktenskapsskillnaden?	B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%
Nej	82	**34,7**	75	**34,6**	49	**31,0**
Ja	114	**48,3**	107	**49,3**	79	**50,0**
Det framgick ej av akten huruvida hustrun skulle arbeta	40	**16,9**	35	**16,1**	30	**19,0**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 103

I vilken utsträckning skulle hustrun arbeta?	B N=114		C N=107		D N=79	
	n	%	n	%	n	%
Heltid	70	**61,4**	65	**60,7**	52	**65,8**
Halvtid	25	**21,9**	25	**23,4**	12	**15,2**
Tillfälligt	4	**3,5**	4	**3,7**	2	**2,5**
Det framgick ej av akten i vilken utsträckning hustrun skulle arbeta	15	**13,2**	13	**12,1**	13	**16,5**
Summa	114	**100**	107	**100**	79	**100**

Variabel 104

Anledning till att hustrun ej skulle arbeta (ang. innebörden av koden se variabellistan)	B N=82		C N=75		D N=49	
	n	%	n	%	n	%
1	18	**22,0**	17	**22,7**	9	**18,4**
2	15	**18,3**	13	**17,3**	8	**16,3**
3	4	**4,9**	4	**5,3**	3	**6,1**
4	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
5	2	**2,4**	1	**1,3**	1	**2,0**
6	36	**43,9**	33	**44,0**	23	**46,9**
7	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
8	1[a]	**1,2**	1[a]	**1,3**	0	**0,0**
Det framgick ej av akten av vilken anledning hustrun ej skulle arbeta	5	**6,1**	5	**6,7**	5	**10,2**
Uppgift saknas	1	**1,2**	1	**1,3**	0	**0,0**
Summa	82	**100**	75	**100**	49	**100**

[a] Hustrun skulle i detta fall en tid framåt vårda sin sjuklige fader.

Variabel 106

Hade hustrun full arbetsförmåga?	B N = 114 n	%	C N = 107 n	%	D N = 79 n	%
Nej	17	**14,9**	16	**15,0**	7	**8,9**
Ja	97	**85,1**	91	**85,0**	72	**91,1**
Summa	114	**100**	107	**100**	79	**100**

Variabel 107

Anledning till att hustrun ej hade full arbetsförmåga (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	B N = 17 n	%	C N = 16 n	%	D N = 7 n	%
1	2	**11,8**	2	**12,5**	1	**14,3**
2	9	**52,9**	9	**56,3**	3	**42,8**
3	6	**35,3**	5	**31,3**	3	**42,8**
4	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
Summa	17	**100**	16	**100**	7	**100**

Variabel 108

Avsåg mannen att ingå nytt äktenskap?	B N = 236 n	%	C N = 217 n	%	D N = 158 n	%
Det framgick ej av akten, om mannen avsåg att ingå nytt äktenskap eller om han sammanlevde med annan kvinna	188	**79,6**	170	**78,3**	128	**81,0**
Mannen avsåg att ingå nytt äktenskap eller sammanlevde med annan kvinna	38	**16,1**	38	**17,5**	25	**15,8**
Uppgift saknas	10	**4,2**	9	**4,1**	5	**3,2**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 109

Avsåg hustrun att ingå nytt äktenskap?	B N = 236 n	%	C N = 217 n	%	D N = 158 n	%
Det framgick ej av akten, om hustrun avsåg att ingå nytt äktenskap eller om hon sammanlevde med annan man	196	**83,0**	178	**82,0**	125	**79,1**
Hustrun avsåg att ingå nytt äktenskap eller sammanlevde med annan man	34	**14,4**	34	**15,7**	28	**17,7**
Uppgift saknas	6	**2,5**	5	**2,3**	5	**3,2**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

Variabel 115

Egendomsordning	B N=236 n	%	C N=217 n	%	D N=158 n	%
Fullständig giftorättsgemenskap eller det framgick ej av akten vilken egendomsordning, som rådde mellan makarna	210	**89,0**	194	**89,4**	140	**88,6**
Delvis egendomsskillnad, delvis giftorättsgemenskap	3[a]	**1,3**	2[b]	**0,9**	2[c]	**1,3**
Fullständig egendomsskillnad	23[d]	**9,7**	21[e]	**9,7**	16[f]	**10,1**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

[a] I det ena av dessa 3 fall (ID 385) var viss egendom H:s enskilda p. g. a. äktenskapsförord. I det andra fallet (ID 994) hade hustrun en fastighet som enskild egendom p. g. a. äktenskapsförord. I det tredje fallet (ID 1126) hade hustrun en tandläkarpraktik med utrustning som enskild egendom p. g. a. äktenskapsförord.
[b] Se ID 994 och 1126 ovan vid not a.
[c] Se ID 994 och 1126 ovan vid not a.
[d] I 5 av dessa 23 fall (ID 744, 1002, 1026, 1052 och 1125) var egendomen i boet enskild p. g. a. äktenskapsförord. I 4 fall (ID 983, 1039, 1053 och 1108) hade boskillnad beviljats mellan makarna. I 10 fall (ID 168, 362, 372, 701, 988, 992, 1003, 1079, 1116 och 1131) rådde egendomsskillnad med anledning av att rätten tidigare dömt till hemskillnad mellan makarna. I 1 fall (ID 1063) gällde västtysk rätt i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden. I de återstående 3 fallen (ID 47, 647 och 1143) framgick det ej av akten av vilken anledning egendomsskillnad rådde mellan makarna.
[e] Se ID 168, 362, 372, 647, 701, 744, 983, 992, 1002, 1003, 1026, 1039, 1052, 1053, 1063, 1079, 1108, 1116, 1125, 1131 och 1143 ovan vid not d.
[f] Se ID 168, 372, 647, 701, 744, 992, 1002, 1003, 1026, 1039, 1053, 1079, 1108, 1116, 1125 och 1131 ovan vid not d.

Variabel 119

Egendomens art (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	B N=236 n	%	C N=217 n	%	D N=158 n	%
1	68	**28,8**	59	**27,2**	50	**31,6**
2	31	**13,1**	31	**14,3**	16	**10,1**
3	50	**21,2**	45	**20,7**	28	**17,7**
4	16	**6,8**	16	**7,4**	10	**6,3**
5	11[a]	**4,7**	10[b]	**4,6**	6[c]	**3,8**
6	17[d]	**7,2**	16[e]	**7,4**	14[f]	**8,9**
7	9	**3,8**	7	**3,2**	5	**3,2**
8	7	**3,0**	7	**3,2**	3	**1,9**
Det framgick ej av akten vad egendomen i boet bestod av	26	**11,0**	25	**11,5**	25	**15,9**
Uppgift saknas	1	**0,4**	1	**0,5**	1	**0,6**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

[a] Här redogörs kortfattat för kodningen i dessa fall. — *ID 47:* Makarna hade var sitt banktillgodohavande utgörande enskild egendom. H:s uppgick till ett belopp av 16 000 kr och M:s till 15 000 kr. — *ID 117:* Bohag av ringa värde, insatslägenhet, aktier (ca 2 500 kr) samt sommarbostad å ofri grund enl. H värd ca 20 000 kr och enl. M värd ca 50 000 kr. — *ID 179:* M drev en rörelse. Inventarierna i denna var värda ca 5 000 kr. Makarna hade två bilar tillsammans värda ca 14 000 kr samt dessutom bankmedel, H:s uppgående till ett belopp av 5 000 kr och M:s till ett belopp av ca 1 000 kr. — *ID 372:* H ägde endast slitet bohag men M en bil värd ca 12 000 kr samt möbler och konst med ett sammanlagt värde av ca 10 000 kr. — *ID 744:* Bolag (värdet å aktierna var enl. H ca 5 000 kr

men enl. M ca 34 000 kr). Lösöreboet var värt ca 15 000 kr. — *ID 975:* Boet var värt ca 20 000 kr. M hade emellertid dessutom en arvslott efter sin fader uppgående till ett värde av 24 000 kr. — *ID 995:* Utöver bohag, bil och insatslägenhet med ett sammanlagt värde av ca 18 000 kr hade makarna kontanter till ett belopp av 13 000 kr och fordringar uppgående till ett belopp av ca 16 000 kr. — *ID 1052:* Makarnas giftorättsgods var värt endast ca 1 500 kr. M hade dock såsom enskild egendom p. g. a. äktenskapsförord tillgångar (bil, sparmedel och obligationer) till ett värde av ca 10 000 kr och H tillgångar till ett värde av ca 3 000 kr. — *ID 1063:* H hade ett banktillgodohavande å ca 5 000 kr och M ett sådant tillgodohavande å ca 18 000 kr. I övrigt ingick i boet bohag och M:s hobbyutrustning och fackbibliotek. — *ID 1116:* M hade en bil och en motorbåt med ett sammanlagt värde av ca 12 000 kr (han hade skulder till ungefärligen samma belopp). H drev en affärsrörelse. Det framgick endast, att tillgångarna i denna rörelse översteg skulderna. — *ID 1126:* H hade en tandläkarpraktik som enskild egendom. I övrigt utgjordes boet av giftorättsgods till mindre värde.

[b] Se samtliga ID ovan vid not a med undantag av ID 47.

[c] Se samtliga ID ovan vid not a med undantag av ID 47, 179, 995, 1052 och 1063.

[d] Här redogörs kortfattat för kodningen i dessa fall. — *ID 302:* Fastigheten var värd ca 15 000 kr. Dessutom fanns i boet (förutom bohag värt ca 5 000 kr) bankmedel och premieobligationer till ett värde av ca 7 000 kr. — *ID 385:* Förutom fastigheten fanns i boet en sommarstuga, aktier och en bil. Behållningen uppgick till ca 14 000 kr. — *ID 579:* Fastigheten var värd ca 40 000 kr (belånad för 8 000 kr). Dessutom fanns en insatslägenhet värd ca 4 000 kr, bankmedel och andra fordringar till ett belopp av ca 3 000 kr samt bohag och bil med ett sammanlagt värde av ca 11 000 kr. — *ID 591:* H ägde p. g. a. arv en tomt med ett värde av ca 5 000 kr. Makarna hade dessutom en insatslägenhet, en bil samt övrigt lösöre med ett sammanlagt värde av ca 20 000 kr (skulderna uppgick till ca 4 000 kr). — *ID 920:* Fastigheten var värd ca 40 000 kr. Inventarier å fastigheten, andel i obligationer, livförsäkring och bankmedel hade ett sammanlagt värde av ca 30 000 kr. Skulderna uppgick till ca 50 000 kr. — *ID 967:* Fastigheten var värd 300 000 kr. Därtill kom aktier (ca 1 000 000 kr), kontanter (6 000 kr), bankmedel och andra fordringar (ca 20 000 kr), obligationer och pensionsförsäkring (ca 33 000 kr). Enl. H uppgick behållningen till ca 180 000 kr, enl. M däremot, vilken var den som huvudsakligen ägde egendomen ifråga, översteg skulderna tillgångarna. — *ID 980:* Förutom fastigheten ingick i boet en rörelse (bilskola), andel i handelsbolag och försäkringar m. m. Behållningen uppgick till ca 250 000 kr. — *ID 987:* Makarna ägde en 1/4 av en fastighet (taxeringsvärde å hela fastigheten = 60 000 kr) samt dessutom ett skogsskifte (7 000 kr), bankmedel (ca 85 000 kr), premieobligationer (1 600 kr), livförsäkring (10 000 kr) och en bil. — *ID 994:* Förutom fastigheten fanns aktier till ett värde av ca 100 000 kr utgörande ene makens enskilda egendom. — *ID 1002:* Bland giftorättsgodset märktes H:s fastighet som enl. H var värd ca 75 000 kr och enl. M ca 100 000 kr. (belånad för 75 000 kr), M:s bankmedel å ca 7 000 kr samt en bil värd ca 5 000 kr. H hade dessutom som enskild egendom en rörelse. Tillgångarna i rörelsen uppgick till 91 000 kr och skulderna till 72 000 kr. — *ID 1003:* Förutom fastigheten ingick i boet en handelsrörelse, sparkapital och en bil. — *ID 1038:* Förutom fastigheten ingick i boet en åkerirörelse med diverse fordon och goodwill samt bankmedel. Behållningen i boet uppgick till ca 60 000 kr. — *ID 1039:* Boskillnad hade tidigare beviljats mellan makarna. H hade därvid tillskiftats bl. a. en fastighet med ett taxeringsvärde av 10 000 kr, kontanter (2 000 kr) samt lösören till ett värde av ca 7 000 kr. M hade tillskiftats en bil, maskiner och verktyg. — *ID 1081:* Förutom fastigheten, som hade ett övervärde av ca 5 000–10 000 kr, fanns bl. a. bankmedel uppgående till ca 15 000 kr. — *ID 1083:* I boet ingick en jordbruksfastighet med inventarier, en stadsfastighet, aktier, bankmedel samt en bil. Nettoförmögenheten uppgick till ca 300 000 kr. — *ID 1089:* Boet bestod bl. a. av en fastighet, två st. tvätterirörelser samt obligationer. M:s giftorättsgods var värt ca 78 000 kr och H:s ca 10 000 kr. — *ID 1125:* Förutom fastigheten ingick i boet en sommarstuga, andel i kommanditbolag och aktier.

[e] Se samtliga ID vid not d ovan med undantag av ID 385.

[f] Se samtliga ID vid not d ovan med undantag av ID 302, 385 och 591.

Variabel 129

Vem av makarna var huvudsakligen ägare till sådan egendom, som avses med koderna 3–6 i var. 119?	B N=94[a]		C N=87[a]		D N=58[a]	
	n	%	n	%	n	%
Svaranden	27	**28,7**	25	**28,7**	18	**31,0**
Makarna ägde egendom till ungefärligen samma värde	30	**31,9**	28	**32,2**	13	**22,4**
Käranden	31	**33,0**	29	**33,3**	24	**41,4**
Det framgick ej av akten vem av makarna som ägde egendomen ifråga	4	**4,3**	3	**3,4**	3	**5,2**
Uppgift saknas	2	**2,1**	2	**2,3**	0	**0,0**
Summa	94	**100**	87	**100**	58	**100**

[a] Variabeln gäller endast de fall där boet bestod av sådan egendom som framgår av alternativen 3–6 i fråga om variabel 119 (se ovan).

Variabel 130

Sättet för egendomens förvärvande (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	B N=236		C N=217		D N=158	
	n	%	n	%	n	%
1	4[a]	**1,7**	4[a]	**1,8**	4[a]	**2,5**
2	37	**15,7**	36	**16,6**	21	**13,3**
3	2[b]	**0,8**	2[b]	**0,9**	2[b]	**1,3**
4	43	**18,2**	39	**18,0**	21	**13,3**
5	0	**0,0**	0	**0,0**	0	**0,0**
6	17	**7,2**	16	**7,4**	15	**9,5**
7	4[c]	**1,7**	4[c]	**1,8**	3[d]	**1,9**
Det framgick ej av akten hur egendomen förvärvats	123	**52,1**	110	**50,7**	91	**57,6**
Uppgift saknas	6	**2,5**	6	**2,8**	1	**0,6**
Summa	236	**100**	217	**100**	158	**100**

[a] Här anges i korthet omständigheterna i dessa 4 fall: *ID 975:* Vid äktenskapets ingående saknade makarna nämnvärda tillgångar. Kort före äktenskapsskillnaden avled svarandens fader varigenom svaranden erhöll en arvslott å 24 000 kr. — *ID 1038:* Vid äktenskapets ingående ägde svaranden en fastighet. Han drev dessutom en rörelse. — *ID 1102:* svaranden hade fört in en fastighet i boet. — *ID 1134:* Den behållna egendomen uppgick till ett värde av ca 45 000 kr (i egendomen ingick en fastighet som var värd 75 000 kr och belånad för ca 39 000 kr). Svarandens fader hade för uppförandet av en villa å fastigheten lämnat makarna ca 20 000 kr som gåva. Svaranden hade dessutom vid äktenskapets ingående fört in ca 8 000 kr i kontanter och bankmedel.

[b] *ID 982:* Behållningen uppgick till ca 7 000 kr. Största delen av egendomen utgjordes av en kärandens andel i dödsboet efter sin fader. — *ID 1083:* Vid äktenskapets ingående ägde käranden kontanter och bankmedel till ett belopp av ca 12 000 kr och svaranden till ett belopp av ca 2 000 kr. Under äktenskapet erhöll käranden i arv 4 000 kr. Makarna hade under äktenskapet förvärvat en fastighet vilken efter en tid såldes i samband med inköp av en annan fastighet (säljare var en släkting till käranden). Inköpet av fastigheterna hade möjliggjorts genom kärandens ovan nämnda arv.

[c] *ID 165:* Käranden hade infört all egendom i boet. Han hade vidare betalt makarnas bostadsrättslägenhet med pengar, som han sparat ihop före äktenskapets ingående. — *ID 1043:* Boet var obetydligt värt. Vid äktenskapets ingående hade käranden haft ca 1 000 kr för vilka inköpts möbler till makarnas hem. — *ID 1106:* Under början av äktenskapet bebodde makarna en villa, som käranden erhållit som gåva av sina föräldrar. Denna villa såldes sedermera och makarna använde köpeskillingen för inköp av en ny villa. Svaranden hade endast fört in husgeråd och kläder i boet. Under äktenskapet hade dock svaranden ärvt ett belopp å ca 3 500 kr för vilket en bil inköpts. — *ID 1018:* Käranden, som vid äktenskapets ingående fört in ett kapital om ca 10 000 kr hade sommarstuga värd 12 000 kr samt bankmedel uppgående till ca 8 000 kr. Svaranden hade å bank innestående ca 4 000 kr, vilket belopp till största delen insatts av käranden. Bohaget (till största delen betalt av käranden) var värt ca 3 000 kr. Käranden hade en skuld till sina föräldrar å ca 6 000 kr (bestreds av svaranden).

[d] Se ID 165, 1043 och 1106 vid not c ovan.

Variabel 133

Anförd grund[a] för bestridande av skadeståndsyrkande (äktenskapsskillnad jäml. GB 11: 8) (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	C N = 217		D N = 158	
	n	%	n	%
1	156	71,9	137	86,7
2	3	1,4	3	1,9
3	10	4,6	3	1,9
4	2	0,9	1	0,6
5	1	0,5	0	0,0
6	2[b]	0,9	2[b]	1,3
Det framgick ej av akten vilken grund svaranden anförde	41	18,9	12	7,6
Uppgift saknas	2	0,9	0	0,0
Summa	217	100	158	100

[a] I några enstaka fall anförde svaranden alternativa grunder för sitt bestridande av skadeståndsyrkandet.
[b] I det ena fallet (ID 957) bestred svaranden skadeståndsskyldighet på den grunden, att käranden varit medvållande till otroheten (kärandens beteende getemot svaranden hade enl. svaranden orsakat otroheten). — I det andra fallet (ID 1016) bestred svaranden skadeståndsskyldighet på den grunden, att käranden i väsentlig mån bidragit till söndringen i äktenskapet.

Variabel 138[a]

	C N = 18		D N = 9	
	n	%	n	%
Fakta ej styrkta	5	27,8	3	33,3
Fakta styrkta	7	38,9	3	33,3
Det framgick ej av akten om fakta var styrkta eller ej	6	33,3	3	33,3
Summa	18	100	9	100

[a] Variabeln gäller endast alternativen 2–6 enl. variabel 133.

Variabel 139

Varför kunde käranden enl. svaranden ej anses grovt kränkt? (ang. innebörden av koden, se variabellistan)	C N = 156		D N = 137	
	n	%	n	%
1	127	81,4	109	79,6
2	11	7,1	11	8,0
3	1	0,6	1	0,7
4	1	0,6	1	0,7
5	6	3,8	6	4,4
6	2	1,3	2	1,5
7	2	1,3	2	1,5
8	2[a]	1,3	2[a]	1,5
Svaranden angav inget särskilt skäl till varför käranden ej kunde anses grovt kränkt	4	2,6	3	2,2
Summa	156	100	137	100

[a] I fallet *ID 993* invände svaranden mot skadeståndsskyldighet, att käranden en dag utan förvarning lämnat makarnas hem och rest till Finland, varifrån hon ej återkommit. Vid avresan från hemmet hade käranden medtagit viss egendom ur boet samt lämnat efter sig skulder, som svaranden måst betala. (Käranden inställde sig ej personligen i målet.) I fallet *ID 1005* invände svaranden, att käranden före svarandens otrohet yttrat sig på sådant sätt, att svaranden trott, att käranden varit otrogen.

Variabel 145

Blev det styrkt i målet att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten, att käranden förlåtit svaranden otroheten etc. (se vidare variablerna 140–144)?	C N = 156		D N = 137	
	n	%	n	%
Nej	27	**17,3**	24	**17,5**
Ja	96	**61,5**	88	**64,2**
Det framgick ej klart huruvida rätten ansåg söndring etc. styrkt	33	**21,2**	25	**18,2**
Summa	156	**100**	137	**100**

Variabel 146

Hur var söndring i äktenskapet före otroheten dokumenterad?[a] (se närmare om de olika alternativen i variabellistan)	C N = 127		D N = 109	
	n	%	n	%
Söndring ej styrkt (i varje fall kunde ej av handlingarna i målet konstateras någon av följande faktorer)	40	**31,5**	32	**29,4**
Andra faktorer än nedan nämnda tydde på söndring[b]	19	**15,0**	16	**14,7**
Diskussion om upplösning av äktenskapet före otroheten (kontakt med advokat etc.)	7	**5,5**	7	**6,4**
Rätten hade hävt sammanlevnaden mellan makarna före otroheten	0	**0,0**	0	**0,0**
Det intima samlivet mellan makarna hade upphört före otroheten	8	**6,3**	6	**5,5**
Makarna hade faktiskt separerat före otroheten	29	**22,8**	27	**24,8**
Medling hade ägt rum före otroheten	11	**8,7**	10	**9,2**
Rätten hade dömt till hemskillnad mellan makarna före otroheten	13	**10,2**	11	**10,1**
Summa	127	**100**	109	**100**

[a] Vid kodningen av denna variabel har söndring bl. a. ansetts dokumenterad om något objektivt faktum av typen medling, hemskillnad, faktisk separation etc. (se ovan) kunde konstateras av domen eller av andra handlingar i målet. Framgick det t. ex. av protokoll från förhandlingarna i målet, att medling skett mellan makarna före otroheten, har söndring ansetts i målet dokumenterad även om ej rätten i domen tryckt på denna omständighet.

[b] Denna grupp av fall består huvudsakligen av sådana, där visserligen icke något objektivt faktum av typen medling etc. förelåg, men där det p. g. a. båda parternas uppgifter inför rätten kunde konstateras att söndring förelegat i äktenskapet före otroheten. Hit har även hänförts exempelvis sådana fall, där det av domen framgick, att ene maken före otroheten gjort sig skyldig till allvarligt spritmissbruk, misshandel av andre maken eller försummelse av sina försörjningsplikter.

Variabel 153

Vem av makarna bar huvudsakligen skulden till söndringen?[a]	C N=87		D N=77	
	n	%	n	%
Svaranden	11	**12,6**	11	**14,3**
Käranden	2	**2,3**	2	**2,6**
Båda makarna skyldiga i ungefärligen lika grad	3	**3,4**	2	**2,6**
Det blev ej utrett i målet vem av makarna som bar huvudsakligen skulden till söndringen	7	**8,0**	7	**9,1**
Skuldfrågan diskuterades aldrig närmare i målet (i varje fall framgick det ej av domen vem av makarna som rätten ansåg bära den huvudsakliga skulden till söndringen)	64	**73,6**	55	**71,4**
Summa	87	**100**	77	**100**

[a] Variabeln gäller endast de fall där söndring ansågs dokumenterad enl. kodningen i variabel 146.

Variabel 155

Otrohetens omfattning	C N=217		D N=158	
	n	%	n	%
Ett äktenskapsbrott	11	**5,1**	8	**5,1**
Flera tillfälliga	35	**16,1**	29	**18,4**
Otroheten hade pågått under en längre tid	147	**67,7**	108	**68,4**
Otrohetens omfattning framgick ej av akten	24	**11,1**	13	**8,2**
Summa	217	**100**	158	**100**

Variabel 157

Kunde otroheten anses som särskilt grav exempelvis p. g. a. att otroheten väckt uppseende i parternas omgivning, att käranden drabbats av psykisk sjukdom, eller p. g. a. av något annat särskilt förhållande?	C N=217		D N=158	
	n	%	n	%
Det framgick ej av domen eller av handlingarna i målet att otroheten kunde anses som särskilt grav	185	**85,3**	138	**87,3**
Otroheten kunde anses som särskilt grav	32[a]	**14,7**	20[a]	**12,7**
Summa	217	**100**	158	**100**

[a] I flertalet av dessa fall har *vi* ansett otroheten kunde betecknas såsom särskilt grav p. g. a. att käranden drabbats av psykisk sjukdom.

Variabel 158

Hade svaranden vid sidan om otroheten gjort sig skyldig till någon kränkning av käranden?	C N = 217 n	%	D N = 158 n	%
Det framgick ej av domen eller handlingarna i målet, att svaranden kränkt käranden även på annat sätt än genom otrohet	186	**85,7**	131	**82,9**
Käranden gjorde gällande, att svaranden gjort sig skyldig även till andra kränkningar, men detta blev ej styrkt i målet	18	**8,3**	17	**10,8**
Svaranden hade gjort sig skyldig även till andra kränkningar	13	**6,0**	10	**6,3**
Summa	217	**100**	158	**100**

Variabel 159

Hade käranden gjort sig skyldig till någon kränkning av svaranden?	C N = 217 n	%	D N = 158 n	%
Det framgick ej av domen eller handlingarna i målet, att käranden kränkt svaranden	167	**77,0**	111	**70,3**
Svaranden påstod, att käranden kränkt honom, men detta blev ej styrkt i målet	39	**18,0**	36	**22,8**
Käranden hade själv varit otrogen eller eljest uppträtt otillbörligt mot person av motsatt kön	3	**1,4**	3	**1,9**
Käranden hade gjort sig skyldig till spritmissbruk eller misshandel	5	**2,3**	5	**3,2**
Käranden hade försummat sin försörjningsplikt eller försummat svaranden i psykiskt eller sexuellt avseende	2	**0,9**	2	**1,3**
Käranden hade egenvilligt övergivit svaranden	1	**0,5**	1	**0,6**
Summa	217	**100**	158	**100**

BILAGA 7

Statistiska metoder vid signifikansanalyser

Utöver vad som framgår i kapitlen 7–9 har följande allmänna riktlinjer följts vid signifikansanalyserna:

Medelvärdesjämförelser

Testning har skett med t-test eller med normalfördelad standardiserad variabel (se Documenta Geigy a.a.). Vid det vägda materialet har hänsyn tagits till vikterna icke endast vid beräkning av medeltalet utan också vid beräkning av medelfelet.

Procenttalsjämförelser

Vid det ovägda materialet har testning skett med användande av χ^2-analys (en frihetsgrad). *Yates'* korrektion har utnyttjats. Vid det vägda materialet har, där icke annat framgår vid presentationen av analyserna, osäkerheten i procenttalen beräknats på följande sätt: Beteckna underrätt med (i). Procenttalet "hustrun kärande" vid underrätt (i) betecknas med Hi, underrättens vikt (vägningstalen framgår av tabell B11) med Wi och antalet fall vid den aktuella underrätten med Ni. Procenttalet »hustrun kärande» i hela det vägda materialet betecknas med H, där $H = \frac{\sum Wi \times Ni \times Hi}{\sum Wi \times Ni}$

Medelfelet (standardavvikelsen för H) har estimerats som

$$\sqrt{\frac{\sum Wi^2 \times Ni \times H(100-H)}{(\sum Wi \times Ni)^2}}$$

Detta innebär en approximation i flera avseenden:

1. H(100-H) har valts i stället för Hi(100-Hi).
2. Ingen korrektion har skett med hänsyn till att de utvalda underrätterna utgör en stor andel av det totala antalet underrätter.
   Approximationerna 1) och 2) torde medföra att felet blir överskattat.
3. Det förhållandet att urvalet skett clustervis har ej beaktats i annat avseende än att vikterna, Wi, växlar från cluster till cluster. Denna förenkling motiveras av att inga skillnader kunnat påvisas mellan hovrättsområden eller mellan underrättskategorier (ang. underrättskategorier, se tabell 1 i kap. 6).

Korrelationskoefficienter

Testning har skett med hjälp av tabeller i Documenta Geigy a. a. s. 81. Om de båda variabler som korrelerats är dichotoma har χ^2-test (okorrigerat) med en frihetsgrad använts.

Regressionsanalyser

Vid de multipla regressionanalyserna har standardprogram utnyttjats (se Hald a. a. och Thornber a. a.). Med hänsyn till att den beroende variabeln är dichotom (0 resp. 1) blir formlerna för signifikans i vissa fall approximativa. För att undgå vilseledande slutsatser har förklarande

variabler med mycket sned fördelning ej kommenterats, eftersom signifikansnivån för dessa är tvivelaktig.

De presenterade regressionanalyserna är utförda på det ovägda materialet. Några väsentliga avvikelser har ej erhållits efter det att en vägning skett med hjälp av de vägningstal, som framgår av tabell B11. Vidare har konstaterats att vägningstalen ej är korrelerade till residualerna i den ovägda regressionsanalysen C. Vägning eller ej är m.a.o. utan betydelse för regressionskoefficienternas storleksordning.

Regressionsanalyserna i kapitel 8 har skett utan beaktande av att domstolarna och icke underrättsfallen utgjort urvalsenhet. Antalet tvistiga fall per domstol är i genomsnitt cirka 3. Visserligen är fler domare än domstolar representerade i materialet, men man har dock anledning att förmoda att ett visst beroende i fråga om utgången av skadeståndsfrågan skulle kunna föreligga till följd av att samma domare deltagit i flera tvistiga fall (vissa domare skulle kunna tänkas vara mer benägna att bifalla talan än andra domare och vice versa). För att närmare studera om ett sådant beroende föreligger har en analys av residualerna till regressionsanalys C utförts. En variansanalys där residualerna för de olika underrätterna studerats utvisar att ingen som helst tendens till beroende föreligger. Av detta skäl har det ansetts till fyllest att genomföra analyserna utan att ta hänsyn till den snedvridning som det clustervisa urvalet kan tänkas ge upphov till.

I regressionsanalyserna i kapitel 8 har ett stort antal regressorer studerats i avseende på deras signifikans. Sammanlagt rör det sig om cirka 400 analyser. Kommentarerna har begränsats till regressionskoefficienter med *t*-värden numeriskt större än 2,7 (jfr kap. 8 vid not 14). Sammanlagt 31 koefficienter (se tabellerna 27, 29–32) uppnår eller överskrider detta *t*-värde. Eftersom *t*-värdet motsvarar cirka 1 %'s signifikansnivå vid konventionell signifikansanalys skulle av en ren slump cirka 4 regressorer bli signifikanta (artefakt eller »oäkta» signifikans). Det faktiska antalet signifikanta regressorer är 8 gånger större vilket kan innebära, att var åttonde kommenterad signifikans kan misstänkas vara artefakt. De väsentligaste kommentarerna har därför begränsats till regressionskoefficienter vars *t*-värden är större än 3, motsvarande konventionell signifikansnivå om 3 ‰. Antalet befarade artefakta signifikanser blir då endast $400 \times 0{,}003 = 1{,}2$. Antalet observerade signifikanser visar sig vara 25, dvs. cirka 20 gånger fler.

I kapitel 9 omfattar regressionsanalyserna i tabellerna 38 och 40–42 samt i tredje analysen cirka 300 regressorer. På 1 %'s signifikansnivå kan man befara, att 3 artefakta signifikanser uppträder på 3 ‰'s nivån 0,90. Det observerade antalet signifikanta regressionskoefficienter uppgår till 17 resp. 12. Ett *t*-värde = 3,0 bör lämpligen väljas som kommentargräns vilket också skett vid sammanfattningen i avsnitt V (kap. 9). — Jfr ang. det nu förda resonemanget *Linder-Aronson*, Adenoids (suppl. till Acta Oto-Laryngologica 1970, s. 115 f.).

BILAGA 8

Korrelationstabell

Tvistiga skadeståndsfall jämf. GB 11: 8 fördelade på kärandens kön (MK = mannen kärande, HK = hustrun kärande). *Medeltal eller procenttal, standardavvikelse samt korrelation (product moment correlation coefficient, r) till utgången av skadeståndsfrågan (1 = bifall, 0 = ogillande).* I tabellen har variablerna grupperats på följande sätt: först redovisas vad man kan kalla *»bakgrundsvariabler»* (såsom domstolskategori, makarnas socialgrupp etc.), därefter *ekonomiska variabler* (inkomst- och förmögenhetsförhållanden, underhåll etc.) och sist *variabler som rör grunder för bestridandet av skadeståndsyrkandet, hur söndring i äktenskapet var dokumenterad, variabler som rör själva otroheten* etc.

Notera att för de variabler där medeltal och standardavvikelse är angivna som procenttal har den omständighet som nämns i variabelkolumnen (i tabellen) kodats = 1, medan frånvaro av omständigheten kodats = 0; detta kan innebära en avvikelse från variabellistan i bilaga 6.

Signifikansnivå är markerad med asterisk(er): *svarar mot signifikans för korrelationskoefficienten, r, på 5 % nivå, ** svarar mot signifikans för r på 1 % nivå och *** svarar mot signifikans för r på 1‰ nivå. — Analys har utförts enl. Documenta Geigy a. a. s. 61 för de variabler som kan anta mer än två värden; för dichotoma variabler har signifikansanalysen skett med hjälp av χ^2-test.

Variabler (jfr bilaga 6)	Medeltal eller procenttal		Standard-avvikelse		Korrelation till utgången av skadeståndsfrågan		Antal observationer vid korrelationsberäkningen	
	MK	HK	MK	HK	MK	HK	MK	HK
X1 (domens årtal — 1960)	1,95	2,05	1,41	1,42	−0.17	0,08	76	82
X8 (domstolskat.)	2,70	2,20	1,05	1,02	0,07	0,00	76	82
X9 (domstolskat. I) %	16	32	38	47	−0,01	−0,04	76	82
X10 (domstolskat. II) %	26	29	44	46	−0,07	0,05	76	82
X11 (domstolskat. III) %	30	27	46	45	0,01	0,02	76	82
X12 (domstolskat. IV) %	27	12	45	33	0,07	−0,05	76	82
X14 (Svea HovR) %	25	28	44	45	−0,17	−0,21	76	82
X15 (Göta HovR) %	12	15	33	36	0,11	0,15	76	82
X16 (HovR:n f. Västra Sverige) %	24	16	43	37	0,05	0,01	76	82
X17 (HovR:n ö. Skåne o. Blekinge) %	17	27	38	45	0,09	0,02	76	82
X18 (HovR:n f. N. Norrland) %	8	7	27	26	0,19	0,05	76	82
X19 (HovR:n f. Ö. Norrland) %	14	7	35	26	−0,20	0,05	76	82
X20 (tot. ant. äs. 1960 vid domstolen)	5,22	6,11	2,06	2,24	−0,10	−0,10	76	82
X22 (ant. äs. 11: 8 1964 vid domstolen)	3,36	4,55	2,53	2,88	−0,04	−0,02	76	82
X26 (socialgrupp)	2,72	2,47	0,49	0,69	−0,01	−0,07	76	81
X27 (M:s ålder) år	38,6	37,7	11,5	10,2	−0,01	0,08	76	81
X28 (H:s ålder) år	33,4	36,9	10,0	11,3	0,08	0,05	76	81

Variabler (jfr bilaga 6)	Medeltal eller procenttal		Standard-avvikelse		Korrelation till utgången av skadeståndsfrågan		Antal observationer vid korrelationsberäkningen	
	MK	HK	MK	HK	MK	HK	MK	HK
X29 (äktenskapets längd) år	10,9	12,7	8,05	8,59	0,14	0,08	76	81
X31 (ant. barn under 15 år)	1,51	1,09	1,11	1,16	0,07	−0,10	76	81
X33 (ant. barn tot.)	1,80	1,43	1,44	1,27	0,10	−0,07	76	81
X34 (dom ang. vårdn.) %	87	78	34	42	−0,07	0,04	76	82
X35 (tvist i vårdn.frågan) %	55	14	50	35	0,29*	0,01	65	64
X37 (M vårdn.havare) %	33	2	47	16	0,18	0,09	76	82
X38 (H vårdn.havare.) %	39	73	49	45	−0,24*	0,04	76	82
X39 (MK vårdn.havare.) %	33	—	47	—	0,18	—	76	—
X40 (HK vårdn.havare.) %	—	73	—	45	—	0,04	—	82
X41 (H yrkade underhåll) %	16	72	37	45	−0,30**	0,09	76	82
X44 (uh-tid enl. yrk., se kod i variabellistan)	3,08	5,08	2,57	1,75	−0,38	−0,09	12	59
X45 (M:s inställn. till yrk., se kod)	2,83	2,41	0,58	0,67	0,13	−0,04	12	59
X46 (uh-tid enl. medg., se kod)	—	2,10	—	1,91	—	0,33	1	29
X47 (dom uh-tid, se kod)	1,67	3,25	1,23	0,99	−0,25	0,14	12	59
X48 (dom uh-tid, se kod)	3,00	3,87	2,65	2,24	−0,00	0,17	3	53
X49 (yrk. belopp under 1:a året) kr/mån	256,7	431,8	110,7	352,4	0,18	0,15	12	59
X50 (M:s inställn. till yrk., se kod)	2,91	2,46	0,29	0,60	0,13	0,13	12	59
X51 (medg. belopp under 1:a året) kr/mån.	9,25	149,2	28,6	216,2	−0,13	0,09	12	58
X52 (dom belopp under 1:a året)	1,42	3,03	0,79	0,89	−0,24	−0,02	12	59
X53 (dom belopp under 1:a året) kr/mån	27,8	289,9	48,9	264,7	−0,26	0,10	12	59
X54 (M:s inställn. till yrk. belopp för tiden efter 1:a året)	2,80	2,82	0,45	0,39	0,00	−0,26	5	52
X55 (dom belopp för tiden efter 1:a året) kr/mån.	45,6	218,1	61,7	240,2	0,00	0,15	5	52
X88 (M:s ink.) kr/mån.	1 108,0	1 508	470,8	1 086	0,05	0,13	53	72
X90 (H:s ink.) kr/mån.	493,6	333,4	410,3	433,4	−0,01	−0,09	47	62
X92 (M yrkesutbildning) %	90	80	30	41	0,20	0,04	40	54
X93 (M ej arbeta) %	11	5	32	22	0,08	−0,28*	70	77
X94 (M arbeta endast tillfälligt) %	—	—	—	—	—	—	61	73
X110 (M uh-skyldig gentemot barn.) %	82	71	39	46	−0,10	0,01	73	80
X111 (M uh-skyldig gentemot H) %	4	65	20	48	−0,21	0,06	75	81
X112 (H uh-skyldig gentemot barn.) %	67	65	47	48	−0,22	0,00	73	81
X118 (nettobehållning i boet i 1 000-tal kr)	10,16	24,92	14,65	51,94	0,06	0,03	50	64
X115 (egendomsordning, se kod)	0,16	0,27	0,54	0,67	−0,11	−0,07	76	82
X120 (egendomens beskaffenhet, se kod)	1,92	2,16	1,05	1,18	0,21	0,02	63	69
X121 (endast bohag) %	39	24	49	43	−0,13	−0,01	76	82
X122 (bohag + bil) %	5	15	22	36	−0,01	0,07	76	82
X123 (fastighet) %	24	12	43	33	0,23*	−0,14	76	82
X124 (fastighet + bil) %	5	7	22	26	0,23*	0,05	76	82
X125 (lös egendom av mer betydande värde) %	1		11	24	−0,22	−0,09	76	82

Variabler (jfr bilaga 6)	Medeltal eller procenttal		Standard-avvikelse		Korrelation till utgången av skadeståndsfrågan		Antal observationer vid korrelationsberäkningen	
	MK	HK	MK	HK	MK	HK	MK	HK
X126 (fastighet + lös egendom av mer betydande värde) %	4	13	20	34	−0,07	0,14	76	82
X127 (bostadsrätt) %	0	6	0	24	—	−0,09	76	82
X128 (bostadsrätt + bil) %	4	0	20	0	0,06	—	76	82
X129 (äganderätts-förhållanden, se kod)	2,60	1,70	0,65	0,84	0,38*	−0,01	25	30
X130 (förvärvssättet, se kod)	5,00	2,76	1,54	1,26	0,27*	0,19	29	37
X131 (egendomen huvudsakligen inbragt eller förvärvad av svaranden) %	4	27	20	45	−0,07	−0,10	76	82
X132 (egendomen huvudsakligen inbragt eller förvärvad av käranden) %	22	1	42	11	0,14	0,06	76	82
X134 (grund för bestridande av skadeståndsyrk: käranden ej grovt kränkt %)	99	89	12	31	0,12	−0,11	71	75
X135 (grund för bestridande av skadeståndsyrk.: sexuellt samliv omöjligt mellan makarna) %[a]	—	7	—	25	—	0,16	71	75
X136 (grund för bestridande av skadeståndsyrk.: ekonomiska skäl) %	1	4	12	20	−0,12	−0,03	71	75
X140 (käranden kunde enl. svaranden ej anses grovt kränkt p. g. a. söndring i äktenskapet före otroheten) %	87	75	34	43	3	2	69	65
X141 (käranden kunde enl. svaranden ej anses grovt kränkt p. g. a. förlåtelse) %	7	9	26	29	0,06	0,09	69	65
X142 (käranden kunde enl. svaranden ej anses grovt kränkt p. g. a. sen vetskap om otroheten) %	—	2	—	12	—	0,08	69	65
X143 (käranden kunde enl. svaranden ej anses grovt kränkt p. g. a. att käranden själv varit otrogen, se vidare kod) %	4	9	21	29	−0,07	−0,03	69	65
X144 (käranden kunde enl. svaranden ej anses grovt kränkt p. g. a. att äktenskapet endast ingåtts för att legitimera barn) %[b]	1	4	12	21	−0,12	−0,18	69	65
X145 (söndring resp. fakta styrkta) %[c]	89	69	32	47	−0,34*	−0,37**	54	58
X146 (dokumentation av söndring, se kod)[c]	3,80	3,35	2,44	2,50	−0,33*	−0,52***	48	43
X147 (andra faktorer än nedan nämnda tydde på söndring) %	13	7	34	26	−0,01	0,05	76	82

Variabler (jfr bilaga 6)	Medeltal eller procenttal		Standard-avvikelse		Korrelation till utgången av skadeståndsfrågan		Antal observationer vid korrelationsberäkningen	
	MK	HK	MK	HK	MK	HK	MK	HK
X148 (disk. om upplösning av äktenskapet etc., se kod) %	4	5	20	22	−0,21	0,13	76	82
X149 (det intima samlivet mellan makarna hade upphört) %	5	3	22	16	−0,01	0,09	76	82
X150 (faktisk separation.) %	17	17	38	38	−0,26*	−0,35**	76	82
X151 (medling) %	8	5	27	22	−0,01	−0,27*	76	82
X152 (hemskillnad) %	9	5	28	22	−0,24*	−0,14	76	82
X154 (skuldfrågan, se kod)	3,70	3,88	0,74	0,40	0,08	−0,24*	43	34
X155 (otrohetens omfattning, se kod)	2,78	2,60	0,51	0,62	0,09	0,15	72	73
X157 (otroheten kunde anses särskilt grav) %	13	12	34	33	0,30**	−0,04	76	82
X158 (svaranden hade kränkt käranden även på annat sätt än genom otrohet, se kod)	1,16	1,31	0,44	0,65	−0,07	0,19	76	82
X160 (käranden hade i sin tur kränkt svaranden) %	11	4	31	19	−0,27*	−0,19	76	82

[a] Inklusive andra skäl än som avses med X134 och X136
[b] Eller annat skäl än som avses med X140–X143.
[c] Exklusive fall där det enl. kod är osäkert om huruvida söndring eller annan åberopad omständighet var styrkt.

Förkortningar

AcP	Archiv für die civilistische Praxis
ADB	Automatisk databehandling
AID	Automatic Interaction Detector
AK	Andra kammaren
Bel	Belopp
BR	Bjärköarätten
DB	Dråpsbalken
DL	Dalalagen
EB	Edsöresbalken
FamKom	Familjerättskommittén
FamRZ	Ehe und Familie im privaten und öffentlichen Recht. Zeitschrift für das gesamte Familienrecht
FamSak	Familjelagssakkunniga
Fi	Finansdepartementet
FK	Första kammaren
FU	Faktisk utgång
GB	Giftermålsbalken
GL	Gutalagen, Gotlandslagen
HD	Högsta domstolen
HK	Hustrun kärande
HL	Hälsingelagen
HovR	Hovrätt
HR	Häradsrätt
HYP	Hypotes
ID xyz	Identifikationsnummer på underrättsfall i undersökningen
JFFT	Tidskrift utg. av Juridiska föreningen i Finland
Kat	Kategori
KF	Kungl. förordning
KK	Kungl. kungörelse
Kk	Kyrkobalken
KrLL	Kristoffers Landslag
LB	Lagberedningen
LK	Lagkommissionen
MB	Missgärningsbalken
Medg	Medgivet
MELL	Magnus Erikssons Landslag
MEStL	Magnus Erikssons Stadslag
MK	Mannen kärande
NGB	Nya Giftermålsbalken
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv. Avd. I
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv. Avd. II
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
pr	principium (första stycket, »huvudstycket» i varje flock i landskapslagarna)
Prop	Proposition
RB	Rättegångsbalken

RR	Rådhusrätt
RÅ	Regeringsrättens Årsbok
SdmL	Södermannalagen
SL	Strafflagen
SmL	Smålandslagen
SOS	Sveriges officiella statistik
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TfR	Tidsskrift for rettsvitenskap
TSA	Tidskrift för Sveriges advokatsamfund
UfR	Ugeskrift for Retsvæsen
Uh	Underhåll
UL	Upplandslagen
VgL I	Äldre Västgötalagen
VgL II	Yngre Västgötalagen
VmL	Västmannalagen
Var	Variabel
ZGB	Zivilgesetzbuch (Schweiz)
ÄB	Ärvdabalken
Äs	Äktenskapsskillnad
ÖgL	Östgötalagen

Citerad litteratur

(Riksdagstryck redovisas ej.)

1. Rättsfallssamlingar, tidskrifter och andra periodica samt kongresskrifter

Acta Sociologica. Köpenhamn.

Aftonbladet. Stockholm.

Annales de la Faculté de droit et des sciences politiques et économiques de Strasbourg. Paris.

Archiv für die civilistische Praxis. Tübingen. (Cit. AcP.)

Arkiv för Nordisk Filologi. Lund.

Basler Juristische Mitteilungen. Basel.

Bibliotheca theologiæ practicæ. Lund.

Colloque on Marriage Stability. (Revista del Instituto de Derecho Comparado 8–9. 1957.)

Communication Sciences and Law: Reflections from The Jurimetrics Conference 1963. Ed., Allen, L. E. & Caldwell, Mary E. New York 1965.

Comparative Law Series. Toronto.

Dagens Nyheter. Stockholm.

Divorce-sanction et Divorce-faillite en droit comparé français et allemand. (Annales de la Faculté de droit et des sciences politiques et économiques de Strasbourg. XXII. Paris 1969.)

Ehe und Familie im privaten und öffentlichen Recht. Zeitschrift für das gesamte Familienrecht. Bielefeld. (Cit. FamRZ.)

Ekonomen, utg. av Svenska ekonomföreningen. Stockholm.

Expressen. Stockholm.

Forhandlinger på Det tyvende nordiske juristmøte i Oslo den 23.–25. august 1954. Oslo 1956.

Forhandlinger på Det 25. nordiske juristmøte i Oslo 13.–15. august 1969. Oslo 1971.

Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors den 22–24 augusti 1957. Vammala 1959.

Förvaltningsrättslig tidskrift. Stockholm.

Interdisciplinary Studies from the Scandinavian Summer University. Köpenhamn.

Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie. Band 1. Bielefeld 1970.

Jurimetrics Journal. (Formerly M.U.L.L.) Quarterly Journal of the American Bar Association Special Committee on Electronic Data Retrieval . . . Chicago.

Juristen. Köpenhamn.

Konferens om den rättsliga beslutsprocessen 29.11–1.12, 1968, arrangerad av Nordisk Förening för Rättssociologi och Sveriges Juristförbund. En delrapport. (Stencil.)

Kyrkohistorisk Årsskrift. Stockholm.

Law and Contemporary Problems. Durham. N.C.

Law & Society Review. (Law and Society Association.) Beverly Hills. Californien.

Lund Universitets Årsskrift. N.F. Lund.

Lychnos. Uppsala.

Minnesota Law Review. Minneapolis. Minn.

Neue Juristische Wochenschrift. München & Frankfurt am Main. (Cit. NJW.)

Nordisk Udredningsserie. Stockholm.

Nordiska Juriststämman i Stockholm & Uppsala den 5–18 sept. 1926. Hälsningstal och föreläsningar, utg. av Tore Alméns minnesfond. Stockholm 1926.
Nyt fra Samfundsvidenskaberne. Institut for Organisation og Arbejdssociologi. Handelshøjskolen i Köpenhamn. Köpenhamn.
Nytt Juridiskt Arkiv. Avd. I. Stockholm. (Cit. NJA.)
Nytt Juridiskt Arkiv. Avd. II. Stockholm. (Cit. NJA II.)
Regeringsrättens Årsbok. Stockholm. (Cit. RÅ.)
Revista del Instituto de Derecho Comparado. Barcelona.
Rig. Tidskrift, utg. av Föreningen för svensk kulturhistoria i samarbete med Nordiska museet och Folklivsarkivet i Lund. Stockholm.
Scandinavian Studies in Law. Stockholm.
Skandia. Tidskrift för historisk forskning. Stockholm.
Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 1 och 2. Stockholm.
Social Forces. A Scientific Medium of Social Study and Interpretation. Baltimore.
Socialt Forum. Svenska stadsförbundets och Svenska kommunförbundets tidskrift för sociala frågor. Stockholm.
Statsvetenskaplig tidskrift. Lund.
Svensk Juristtidning. Stockholm. (Cit. SvJT.)
Svenska Dagbladet. Stockholm.
Sveriges officiella statistik. (SOS.) Befolkningsrörelsen 1960. Stockholm 1962.
Sveriges officiella statistik. (SOS.) Domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet 1959 och 1960 samt 1964. Stockholm 1963 resp. 1966.
Sveriges officiella statistik. (SOS.) Folkmängdens förändringar 1961, 1962 samt 1963–1964. Stockholm 1963, 1964 och 1965.
The Annals of The American Academy of Political and Social Science. Philadelphia.
Theoria. A Swedish Journal of Philosophy and Psychology. Lund.
Tidskrift, utg. av Juridiska föreningen i Finland. Helsingfors. (Cit. JFFT.)
Tidsskrift for rettsvitenskap. Oslo. (Cit. TfR.)
Tidskrift för Sveriges advokatsamfund. Stockholm. (Cit. TSA.)
Ugeskrift for Retsvæsen. Köpenhamn. (Cit. UfR.)
Uppsala Nya Tidning. Uppsala.
Uppsala Universitets Årsskrift. Uppsala.
Verhandlungen des fünfundvierzigsten Deutschen Juristentages. Karlsruhe 1964. München & Berlin 1964.

2. Kommittébetänkanden o. dyl. (kronol.ordn.)

Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner ifrån Åhr 1528 in til 1701 angående Justitiae och Executions-Ährender . . . (J. Schmedeman.) 1. Del. Uppsala 1706.
Förslag till Giftermåls-Balk. (Av lagkommittén.) Stockholm 1815.
Förslag till Allmän Civillag. (Av lagkommittén.) Stockholm 1826.
Förslag tlil Giftermåls-Balk etc. (Av lagberedningen.) Stockholm 1847.
Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien. Lagförslag i Carl den niondes tid. Stockholm 1864.
Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken. I. Förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m. m. Stockholm 1913. (Cit. LB I.)
Udkast til Lov om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning med tilhørende Bemerkninger. Udarbejdet af den ved kgl. Resolutioner af 25. Juli 1910 og 19. Juni 1912 nedsatte Kommission. Köpenhamn 1913. (Cit. Danska motiven 1913.)
Udkast til lov om egteskaps indgaaelse og opløsning, avgit av de norske delegerte ved det skandinaviske familieretsarbeide 1913. (Cit. Norska Motiven 1913.)

Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken. IV. Förslag till giftermålsbalk m. m. Stockholm 1918. (Cit. LB IV.)
SOU 1935: 68. Promemoria angående ändringar i strafflagen beträffande straffsatserna för särskilda brott m. m. Stockholm 1935.
SOU 1950: 16. Förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område. Av J. Strahl. Stockholm 1950. (Cit. Strahl, Utredning.)
Rapport från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning och behovet av ändringar däri. Utarbetad av Sigrid Beckman på uppdrag av Chefen för Kungl. Justitieministeriet. Stockholm 1951. (Stencil.)
SOU 1956: 25. Upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Lagförslag av auktorrättskommittén. Stockholm 1956.
SOU 1964: 34, 35. Äktenskapsrätt. I och II. Förslag av Familjerättskommittén. Stockholm 1964.
Remissyttranden över Familjerättskommitténs förslag. SOU 1964: 34, 35 (Justitiedepartementet.)
SOU 1969: 2. Om sexuallivet i Sverige. Värderingar, normer, beteenden i sociologisk tolkning. (Av Hans Zetterberg.) Stockholm 1969.
SOU 1969: 58. Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten. (Av Jan Hellner.) Stockholm 1969.
SOU 1972: 41. Familj och äktenskap. 1. Betänkande avgivet av Familjelagssakkunniga. Stockholm 1972.
Remissyttranden över Familjelagssakkunnigas betänkande, SOU 1972: 41. (Justitiedepartementet.)

3. Övrig litteratur

[*Abrahamsson, P.*], Swerikes stadz-lagh ... uthgången af trycket åhr 1618. Nu på nytt ... uplagd och några anmärckningar der till bijfogade ... Stockholm 1702. (Cit. Abrahamsson, Stadslagen.)
— Swerikes rijkes lands-lag ... åhr 1608 af trycket utgången. Nu å nyo andra gången med anmärckningar uplagd ... Stockholm 1726. (Cit. Abrahamsson, Landslagen.)
Adde, R., Skadestånd i äktenskapsmål. (SvJT 1956, s. 202 ff.)
Agell, A., Samtycke och risktagande. Studier i skadeståndsrätt. Ak. avh. Stockholm 1962.
Agge, I., Studier över det straffrättsliga reaktionssystemet. Stockholm 1939.
— Anm. av Germann, O. A., Präjudizien als Rechtsquelle. Eine Studie zu den Methoden der Rechtsfindung (1960). (SvJT 1964, s. 190 f.)
Ahlander, B., Är juridiken en vetenskap? Stockholm 1950.
Alexanderson, N., Ett par skadeståndsproblem i svensk rättsskipning. (Nordiska Juristställmman 1926, s. 18 ff.)
Allen, L. E. & Caldwell, Mary E., ed., Communication Science and Law: Reflections from The Jurimetrics Conference 1963. New York 1965.
Almquist, J. C., Bördsrättsförordningen 1720 och dess historiska förutsättningar. (JFFT 1934, s. 179 ff.)
Almquist, J. E., Om 1665 års lagkommission. (Uppsala Universitets Årsskrift 1933: Juridik 1, s. 4 ff.)
— Handlingar rörande 1642 års lagkommission. (Lunds Universitets Årsskrift. N.F. Band 33: 1. Nr 4. Lund 1937.
— Tidelagsbrottet. En straffrätts-historisk studie. Lund 1938.
— Karl IX och den mosaiska rätten. (Lychnos 1942, s. 1 ff.)
— Om konung Karl IX:s s. k. straffordning. (SvJT 1942, s. 535 ff.)

— Om morgongåvas stadsfästelse med glaven. (Strödda bidrag till civilrättens historia. Stockholm 1953, s. 23 ff.)
— Reformatorn Olavus Petri och ärelöshetsbegreppet i den s. k. Uppsalastadgan av den 29 juni 1538. (SvJT 1962, s. 354 ff.)
— Svensk rättshistoria. Del 2. Familjerättens historia. Kompendium. 3. rev. uppl. Stockholm 1964. (Cit. Almquist, Familjerättens historia.)
Amira, K. v., Die germanischen Todesstrafen. (Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-philologische und historische Klasse. Band XXXI, Abh. 3. München 1922.) (Cit. Amira, Todesstrafen.)
Andenæs, J., Strafferett og moraldanning. (Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972, s. 38 ff.)
Andersen, E., Familieret. Köpenhamn 1964. (Cit. Ernst Andersen (1964).)
— Familieret. Köpenhamn 1971. (Cit. Ernst Andersen (1971).)
Andersen, K., Erstatning for ideell skade. (Forhandlinger på Det 25. nordiske juristmøte i Oslo 13.–15. august 1969. Oslo 1971, s. 344 ff.)
Andersen, R., Smedby, B. & Eklund, G., Automatic Interaction Detector Program for Analyzing Health Survey Data. (Health Services Research, 6. 1971, s. 165 ff.)
Andrup, H., Om ægteskab og underhold. Ribe 1971.
Anners, E., Humanitet och rationalism. Studier i upplysningstidens strafflagsreformer — särskilt med hänsyn till Gustaf III:s reformlagstiftning. (Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 1. Band 10. Stockholm 1965.)
Arnell, J., Swerikes stadz-lagh ... utgången af trycket åhr 1618. Nu åter å nyo med anmärckningar uplagd ... Stockholm 1730.
Arnholm, C. J., Privatrett. IV. Familierett. Oslo 1969. (Cit. Arnholm, Familierett.)
— Se även Gussgard, Gunvald.
Aubert, V., Eckhoff, T. & Sveri, K., En lov i søkelyset. Oslo 1952.
Aubert, V., Krigsrettsdommene i militærnektersaker. (TfR 1956, s. 403 ff.)
— Straff og lagdeling. Oslo 1963.
— Rettssosiologi. Oslo 1968.
Baade, H. W., ed. Jurimetrics. New York och London 1963.
Babington Smith, B. B., se Kendall, M. G.
Beckman, Nat., Äldre Västgötalagen. Översatt och förklarad. Uppsala 1924.
Beckman, Nils, Svensk Familjerättspraxis, 1.–5. uppl. Stockholm 1954, 1960, 1965, 1968 och 1972.
— (i Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors 1957. Vammala 1959, s. 57 ff.)
— Svensk rättspraxis. Familjerätt 1956–1961. (SvJT 1962, s. 609 ff.)
— Lagtillämpning och prejudikat. (TSA 1962, s. 157 ff.)
Beckman, Sigrid, Rapport från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning och behovet av ändringar däri. Utarbetad på uppdrag av Chefen för Kungl. Justitieministeriet. Stockholm 1951. (Stencil.)
— Behövs ändringar i gällande regler om äkta makars förmögenhetsförhållanden? (Forhandlinger på Det tyvende nordiske juristmøte i Oslo 1954. Oslo 1956, bilaga VI.)
Bennecke, H., Die strafrechtliche Lehre vom Ehebruch in ihrer historisch-dogmatischen Entwickelung. Diss. Marburg 1884.
Bentzon, V., Familieretten I. Köpenhamn 1924.
Bergström, S., Kollektivavtalslagen. Studier över dess huvudprinciper. Ak. avh. 2. uppl. Uppsala 1948.
— Kan den juridiska tekniken förbättras? (Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972, s. 113 ff.)
Bigelow, E. R., ed., Computers and the Law. Chicago 1966.
Björling, C. G. E., Om bötesstraffet i den svenska medeltidsrätten. Ak. afh. Lund 1893.

— Löftes- och tillits-grundsatsernas tillämplighet utanför förmögenhetsrätten. (Nordiska Juriststämman 1926, s. 53 ff.)
Bodenheimer, E., Jurisprudence. Cambridge (USA) 1962.
Boehmer, G., Die Ehestörungsklage. (FamRZ 1955, s. 7 ff.)
— Zur Ehestörungsklage. (AcP 1956, s. 181 ff.)
Bolding, P. O., Icke-jurister som domare. (Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972, s. 128 ff.)
Borum, O. A., Skyldbegrebet i Skilsmisseretten. (Festskrift til professor, dr. juris Vinding Kruse paa tresaarsdagen den 30. juli 1940. Köpenhamn 1940, s. 17 ff.)
— Familieretten II. Köpenhamn 1946.
Bosch, F. W., Eherecht in Gefahr? (FamRZ 1971, s. 57 ff.)
Brusiin, O., Zum Ehescheidungsproblem. Hyvinkää 1959.
— Zum Problem des immateriellen Schadens. Turku 1966.
Börjeson, B., Om påföljders verkningar. En undersökning av prognosen för unga lagöverträdare efter olika slag av behandling. Ak. avh. Stockholm 1966.
Caldwell, Marry E., se Allen, L. E.
Calonius, M., Om äktenskapsförord. Lund 1834.
Carlsson, Lizzie, De medeltida skamstraffen. Ett stycke svensk kulturhistoria. (Rig 1934, s. 121 ff.)
— »Utskutstol». En studie i medeltida rättssymbolik. (Arkiv för Nordisk Filologi 1948, s. 96 ff.)
— Pliktpallen i belysning av medeltida skamstraff. (Kyrkohistorisk Årsskrift 1957, s. 25 ff.)
— »Jag giver dig min dotter.» Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia. Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 1. Band 8. Lund 1965. (Cit. Lizzie Carlsson, »Jag giver dig min dotter».)
Cederfeldt, C., Vad vet folk om skilsmässor? (Socialt Forum 9: 66, s. 538 ff.)
Charpentier, Agneta, Beslutsprocessen i ett tvistigt vårdnadsmål. Ett experiment (i Konferens om den rättsliga beslutsprocessen arrangerad av Nordisk Förening för Rättssociologi och Sveriges Juristförbund 1968. En delrapport. (Stencil.))
Corbett, P. E., The Roman Law of Marriage. Oxford 1930. Reprint. 1969.
Dahl, D., Erstatning og opreisning for legemsskade. Oslo 1933.
— Synspunkter i og utenfor Erstatningsretten. Oslo 1939.
Dalenius, T., Stickprovsundersökningarnas teoretiska och metodologiska grundvalar (i Karlsson, G., red., Sociologiska metoder. 2. uppl. Stockholm 1968, s. 82 ff.)
Danielsen, S., Ægteskabslovens § 56 i praksis. (UfR 1972, s. 1 ff.)
Delin, C., Om oäkta börd samt om oäkta barns rättsställning enligt äldre svensk rätt. Lund 1909.
— Om blodshämnden och götalagarnas straffbestämmelser för enkelt viljadråp. (Skrifter tillägnade Johan C. W. Thyrén. Lund 1926, s. 238 ff.)
Dixon, W. J., ed., BMD. Biomedical Computer Programs. University of California Press. Los Angeles 1970.
Draper, N. R. & Smith, H., Applied Regression Analysis. New York 1966.
Dölle, H., Familienrecht. Band I. Karlsruhe 1964.
Eckhoff, T., Anm. av Goldschmidt, V., Retlig adfærd (1957). (Juristen 1958, s. 448 f.)
— Sociology of law in Scandinavia. (Scandinavian Studies in Law, 1960, s. 29 ff.)
— Sociology of law in Scandinavia. (i Treves, R. & van Loon, G. J. F., ed., Norms and Actions. Haag 1968, s. 21 ff.)
— Rettferdighet ved utveksling og fordeling av verdier. Oslo 1971. (Cit. Eckhoff, Rettferdighet.)
— Juss og samfunnsforskning. (Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972, s. 207 ff.)
— Se också Aubert, V.

Egger, A., et al., ed., Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. II. Band: Das Familienrecht. Zürich 1936. (Cit. Egger, Das Familienrecht.)

Eikenberg, H., Voraussetzungen und Schwierigkeiten der empirischen Erforschung richterlicher Entscheidungsgrundlagen. (Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie. Band 1. Die Funktion des Rechts in der Modernen Gesellschaft. Bielefeld 1970, s. 361 ff.)

Ekelöf, P. O., Straffet, skadeståndet och vitet. Uppsala & Leipzig 1942.

— Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap? (Skrifter utg. av Juridiska fakulteten i Lund. Lund 1951.)

Eklund, G., se Andersen, R.

Eliasson, Rosmari, Könsdifferenser i sexuellt beteende och attityder till sexualitet. Ak. avh. Lund 1971.

Elliott, Mabel, A., Divorce Legislation and Family Instability. (The Annals of The American Academy of Political and Social Science. Nov. 1950, s. 134 ff.)

Erenius, G., Oaktsamhet. Studier i straffrätt. Ak. avh. Stockholm 1971.

Esener, T., L'obligation de réparer les préjudices résultant du divorce en droit suisse. Diss. Lausanne 1951.

Eyben, W. E. v., Strafudmåling. Diss. Köpenhamn 1950.

Friedmann, W., ed., Matrimonial Property Law. University of Toronto School of Law. Comparative Law Series. Vol. 2. London 1955.

Funch Jensen, H., se Ringgård, L.

Geigy, J. R. A.-G., Documenta Geigy. Wissenschaftliche Tabellen. 6. uppl. Basel 1960.

Goldschmidt, V., Retlig adfærd. En analyse av retsmyndigheders adfærd med eksempler særlig fra den kriminelle retspleje i Grønland. Diss. Köpenhamn 1957.

Górecki, J., Divorce in Poland. A Contribution to the Sociology of Law. Haag 1970.

Green, Edw., Judicial Attitudes in Sentencing. New York 1961.

Grufberg, S., Skadestånd i äktenskapsskillnadsmål. (SvJT 1957, s. 426 ff.)

Gräntze, L., se Schmidt, F.

Grönfors, K., Das subjektive Recht und der Persönlichkeitsschutz im skandinavischen Privatrecht (i Coing et al., Das subjektive Recht und der Rechtsschutz der Persönlichkeit. Arbeiten zur Rechtsvergleichung. 5. Frankfurt am Main & Berlin 1959, s. 39 ff.)

Gussgard, Gunvald (i samarbete med prof. Carl Jakob Arnholm), Gemensam lagstiftning i rättstillämpningen. Familjerättslig lagstiftning. (Nordisk Udredningsserie 1961: 6.)

Hafström, G., Art. Bördsrätt. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Band II. 1957.

— Hatt och huva. (SvJT 1958, s. 273 ff.)

— Den svenska familjerättens historia. 6. uppl. Lund 1969.

— De svenska rättskällornas historia. 5. uppl. Lund 1969.

Hagerup Bull. E., Den økonomiske skade. (TfR 1920, s. 155 ff.)

Hagströmer, J., Svensk straffrätt. Band 1. Uppsala 1901–1905.

Hakulinen, Y. J., Familjerätt. Tammerfors 1964.

Hald, A., Statistiske metoder. (Det private ingeniørsfond.) Köpenhamn 1948.

Hasselberg, G., Den s. k. Skarastadgan och träldomens upphörande i Sverige. (Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. 5. del. 1944, s. 51 ff.)

— Studier rörande Visby stadslag och dess källor. Ak. avh. Uppsala 1953. (Cit. Hasselberg, Visby stadslag.)

Hellner, Jan, Några synpunkter på culpa-begreppet inom skadeståndsrätten. (SvJT 1953, s. 609 ff.)

— Skadeståndsrättens reformering. (SvJT 1967, s. 673 ff.)

— Civilrätt. (i 20 års samhällsforskning. Statens råd för samhällsforskning 1948–1968. Stockholm 1968, s. 117 ff.)

— Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten. (SOU 1969: 58.) Stockholm 1969.
— Syften och uppgifter för rättsvetenskaplig forskning. (Festskrift til professor, Dr. jur. & phil. Alf Ross. Köpenhamn 1969, s. 205 ff.)
— Värderingar i skadeståndsrätten. (Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972, s. 299 ff.)
Hemmer, R., Studier rörande straffutmätningen i medeltida svensk rätt. Diss. Helsingfors 1928.
Hermansson, Å., Karl IX och ständerna. Tronfrågan och författningsutvecklingen i Sverige 1598–1611. Ak. avh. (Studia Historica Upsaliensis. 7. Uppsala 1962.)
Hessler, Inger, Det allmänna rättsmedvetandet — en myt? (Trebetygsuppsats i ämnet sociologi.) Uppsala 1971. (Stencil.)
Hinderling, H., Die Bedeutung des Verschuldens für die Ansprüche nach Art. 151 und 152 ZGB. (Basler Juristische Mitteilungen. Nr 1. Febr. 1964, s. 1 ff.)
— Das schweizerische Ehescheidungsrecht. Zürich 1967.
— Die Bedeutung des Verschuldens für das Ehescheidungsrecht der Schweiz. (Ius Privatum Gentium. Festschrift für Max Rheinstein zum 70. Geburtstag am 5. Juli 1969. Band II. Tübingen 1969, s. 993 ff.)
Hippel, E. v., Schadensersatz bei Ehestörung. (NJW 1965, s. 664 ff.)
Hjerner, L., Om rättsfallstolkning. 3. uppl. Stockholm 1967. (Kompendier utg. av Juridiska Föreningen vid Stockholms Universitet.)
Holmbäck, Å., Ätten och arvet. Enligt Sveriges medeltidslagar. Uppsala 1919.
Holmbäck, Å. & Wessén, E., Svenska landskapslagar. 1–5. Stockholm 1933–1946. (Cit. Holmbäck–Wessén 1–5.)
— Magnus Erikssons landslag i nusvensk tolkning. (Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 1. Band 6. 1962.)
— Magnus Erikssons stadslag i nusvensk tolkning. (Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 1. Band 7. 1966.)
Hood, R., Sentencing in Magistrates' Courts. London 1962.
Hurwitz, S., Konfiskation i Anledning af begaaede Lovovertrædelser. Diss. Köpenhamn 1930.
Illum, K., Skyld og Skilsmisse. (UfR 1932, s. 265 ff.)
Israel, J., Socialpsykologi. Teori, problem, forskning. Stockholm 1963.
Iuul, S., Fællig og Hovedlod. Studier over formueforholdet mellem Ægtefæller i Tiden før Christian V:s danske Lov. Diss. Köpenhamn 1940.
Jørgensen, S., Erstatningsret. Köpenhamn 1966.
Jägerskiöld, S., Prejudikatens betydelse på förvaltningens område. (Förvaltningsrättslig tidskrift 1959, s. 93 ff.)
Karlgren, Hj., Anm. av Vahlén, L., Avtal och tolkning (1960). (SvJT 1961, s. 212 ff.)
— Avtalsrättsliga spörsmål. 2. utvidgade uppl. Lund 1954.
— Skadeståndsrätt. 4. uppl. Stockholm 1968.
— Skadeståndsrättens reformering och allmänpreventionen. (SvJT 1968, s. 695 ff.)
Kendall, M. G. & Babington Smith, B. B., Tables of random sampling numbers. Cambridge (USA). 1939.
Kiralfy, A., ed., Comparative Law of Matrimonial Property. Leiden 1972.
Kjöllerström, S., Om Guds och Sveriges lag under reformationen. En kyrkorättslig studie. (Bibliotheca theologiæ practicæ. 6. Lund 1957.)
Kock, E., Om hemföljd (förtida arv) i svensk rätt t. o. m. 1734 års lag. Ak. avh. Lund 1926.
Kruse, A. Vinding, Erstatningsretten I och II. Köpenhamn 1964 och 1965.
Kutschinsky, B., Den almindelige retsbevidsthed. Stockholm 1970.
Lárusson, O., Grágás. (TfR 1953, s. 465 ff.)
— Art. Grágás. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Band V. 1960.

Lasok, D., Polish Family Law. Leyden 1968.
Lassen, Jul., Haandbog i obligationsretten. Almindelig del. Udg. 2. Köpenhamn 1908.
Lautmann, R., Rolle und Entscheidung des Richters — Ein soziologischer Problemkatalog. (Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie. Band 1. Die Funktion des Rechts in der Modernen Gesellschaft. Bielefeld 1970, s. 381 ff.)
Litwak, E., Three Ways in which Law acts as a Means of Social Control: Punishment, Therapy and Education. Divorce Law a Case in Point. (Social Forces. Nr 3. Mars 1956, s. 217 ff.)
Loevinger, L., Jurimetrics. The Next Step Forward. (Minnesota Law Review. Vol. 33. 1949, s. 672 ff.)
— Some Reflections on The Jurimetrics Conference at Yale, 1963 (i Allen, L. E. & Caldwell, Mary E., ed., Communication Sciences and Law: Reflections from The Jurimetrics Conference 1963. New york 1965, s. 11 ff.)
Lundstedt, A. V., Grundlinjer i skadeståndsrätten. Förra delen. Culpa-regeln. Uppsala 1935.
Lødrup, P., Materiell Skifterett. Oslo 1971.
Lögdberg, Å., Anm. av Wallin, Gunvor, Om avtal mellan makar (1958) (SvJT 1959, s. 584 ff.)
— Personlighetsrätt. Lund 1972.
Linder-Aronson, S., Adenoids. Ak. avh. Uppsala 1970. (Acta oto-laryngologica 1970. Suppl. 265.)
Malmer, G., Status och dom i trafikmål. (SvJT 1971, s. 571 ff.)
Malmström, Å., Anm. av Rodhe, K., Om fastighetsindelningen och dess betydelse (1941) (SvJT 1942, s. 526 ff.)
— Rättssociologiska forskningsuppgifter inom äktenskapsrätten. (JFFT 1957, s. 231 ff).
— Äktenskapsrätt. 2. uppl. 2. tryckn. Uppsala 1960. (Kompendium utg. av Juridiska Föreningen i Uppsala.)
Mattson, Ingrid & Österberg, Christina, Studier av samband mellan behandling och effekt i multivariata icke-experimentella material med exempel från kriminologin. (Lic. avh. i statistik vid Stockholms Universitet. Stockholm 1971. (Stencil.))
Moltke, C., (i Forhandlinger på det tyvende nordiske juristmøte i Oslo 1954. Oslo 1956, s. 180 ff.)
Morgan, J. N., se Sonquist, J. A.
Munktell, H., Brott och straff i svensk rättsutveckling. Det levande förflutna. Svenska historiska föreningens folkskrifter. 5. Uppsala 1943.
Müller-Freienfels, W., Ehe und Recht. Tübingen 1962.
— Äktenskapet och lagstiftningen. (SvJT 1962, s. 1 ff.)
Mäkelä, K., Public Sense of Justice and Judicial Practice. (Acta Sociologica. Vol. 10. 1966.)
Møller Nielsen, Jette, ed., Rettssociologi i Norden II. (Nyt fra Samfundsvidenskaberne. 24. Köpenhamn 1970.)
Nagel, S. S., The Legal Process from a Behavioral Perspective. Georgetown 1969.
Nehrman, D., Inledning til then Svenska Jurisprudentiam Civilem. Lund 1729. (Cit. Nehrman, Jurisprundentiam Civilem.)
— Föreläsningar öfver Giftermålsbalken. Stockholm 1747. (Cit. Nehrman, Giftermålsbalken.)
Nelson, A., Ingripanden vid brott. 3. uppl. Stockholm 1971.
Neuhaus, P. H., Privatrecht und Stabilität der Ehen in rechtvergleichender Sicht. (Ius Privatum Gentium. Festschrift für Max Rheinstein zum 70. Geburtstag am 5. Juli 1969. Band II. Tübingen 1969, s. 937 ff.)
Nordström, J. J., Bidrag till den svenska samhälls-författningens historia. II. Helsingfors 1840.

Nybergh, G., Ersättning för ideell skada. (JFFT 1951, s. 163 ff.)
Nylander, I., Studier rörande den svenska äktenskapsrättens historia. Stockholm 1961.
Olin, G., Några blad ur det svenska straffsystemets historia. (Minnesskrift ägnad 1734 års lag. II. Stockholm 1934, s. 807 ff.)
Olivecrona, S. R. D. K., Om makars giftorätt i bo. 5. uppl. Stockholm 1882.
Olofsson, G., Status och dom i trafikmål. (Trebetygsuppsats i ämnet sociologi.) Lund 1965. (Stencil.)
Olofsson, R. P., Skall otrohet betalas med skadestånd? (Expressen den 28.4.1968.)
Padrutt, W., Die Ehestörungsklage. Diss. Bern 1954.
Palmén, J. P., Rättshistoriska Bidrag till tolkningen af 1734 års lag. Andra upplagan jemte nytt tillägg. Helsingfors 1894.
Persson Blegvad, Britt-Mari, ed., Contributions to the Sociology of Law. (Interdisciplinary Studies from the Scandinavian Summer University. Vol. XIV. Köpenhamn 1966.)
— ed., Retssociologi i Norden. Indlæg på den første nordiske konference i retssociologi 1967. (Nyt fra Samfundsvidenskaberne. 16. Köpenhamn 1968.)
Persson, U., Skada och värde. Ak. avh. Lund 1953.
Ploscowe, M., Alimony. (The Annals of The American Academy of Political and Social Science. Maj. 1969. s. 13 ff.)
Popp-Madsen, C., Bod. Bidrag til læren om retshaandhævelsens midler. Diss. Köpenhamn 1933. (Cit. Popp-Madsen, Bod.)
Remé, Th., Die Aufgaben des Schmerzengeldes im Persönlichkeitsschutz. Rechtsvergleichende Beiträge zum Schadensrecht. Arbeiten zur Rechtsvergleichung. Frankfurt am Main & Berlin 1962.
Rheinstein, M., Trends in Marriage and Divorce Law of Western Countries. (Law and Contemporary Problems. XVIII. Nr 1. 1953, s. 3 ff.)
— Marriage Stability and Laws on Divorce (1). (Revista del Instituto de Derecho Comparado, 8–9. 1957, s. 474 ff.)
— Marriage breakdown in Ticino and Comasco. (Festschrift für Hans G. Ficker zum 70. Geburtstag am 20. Juli 1967. Frankfurt am Main 1967, s. 383 ff.)
Rieg, M. A. et al., Divorce-sanction et Divorce-faillite en droit comparé français et allemand. (Annales de la Faculté de droit et des sciences politiques et économiques de Strasbourg. XXII. Paris 1969.)
Ringgård, L. & Funch Jensen, H., Ægteskabsloven. Lov nr. 276 af 30. juni 1922 om ægteskabs indgåelse og opløsning. 2. Udg. Köpenhamn 1966.
Rodhe, K., Gränsbestämning och äganderättstvist. Lund 1944.
— Om gränserna för lagstiftarens makt på civilrättens område. (Ekonomen. Årg. XX. Nr 4. Dec. 1944, s. 96 ff,)
— Obligationsrätt. Stockholm 1956.
— Lärobok i obligationsrätt. 2. uppl. Stockholm 1969.
Rommetveit, R., Social Norms and Roles. Diss. Oslo 1953.
Roos, A., se Schmidt, F.
Rosentahl, E., Die Rechtsfolgen des Ehebruchs nach kanonischem und deutschem Recht. Würzburg 1880. (Cit. Rosentahl, Die Rechtsfolgen des Ehebruchs.)
Russel, B., Äktenskap och moral. Stockholm 1930.
Rydelius, B., Prästeståndets lika gifto- och arvsrätt. (Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 2. Band 2. 1957, s. 234 ff.)
Saldeen, Å., Skadestånd vid äktenskapsskillnad. Ak. avh. Uppsala 1971. (Stencil.)
— Delrapport från en provundersökning rörande gemene mans kunskaper och åsikter om äktenskapsrätt. Uppsala 1973. (Manuskript.)
Scheel, H., Om Erstatning for ikke økonomisk Skade. (TfR 1893, s. 432 ff.)
Schlyter, C. J., Juridiska afhandlingar. 1. 2. uppl. Lund 1891.

Schmedeman, J., Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner ifrån åhr 1528 in til 1701 angående Justitiae och Executions-Ährender ... 1. Del. Uppsala 1706.
Schmidt, F., Gräntze, D. & Roos, A., Arbetstid och semester för jordbrukets utearbetare. Lund 1946.
Schmidt, F., Domaren som lagtolkare. (Festskrift tillägnad Nils Herlitz. Stockholm 1955, s. 263 ff.)
— Äktenskapsrätten inför framtiden. (TfR 1969, s. 431 ff.)
— Äktenskapsrätt. 4. uppl. Stockholm 1970.
Schrevelius, F., Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civil-rätt. Tredje delen: Familjerätten. 2. uppl. Lund 1858. (Cit. Schrevelius, Civilrätt III.)
Schubert, Gl., Quantitative Analysis of Judicial Behavior. Glencoe 1959.
— ed., Judicial Decision-Making. London 1963.
Schultze, A., Zum altnordischen Eherecht. (Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philog.-hist. Klasse. Band 91. Leipzig 1939.
Schwander, V., Die Entschädigung wegen Eheauflösung nach Art. 151 Abs. 1 ZGB. Diss. Freiburg 1937.
Segerstedt, T., Social Control as Sociological Concept. (Uppsala Univeritets Årsskrift 1948: 5.)
— (in cooperation with Georg Karlsson and Bengt G. Rundblad) A Research into the General Sense of Justice. (Theoria. Vol. XV. 1949, s. 323 ff.)
— Kriminalsociologi (i Agge et al., Kriminologi. Stockholm 1955, s. 163 ff.)
— The Nature of Social Reality. Stockholm 1966.
— Rätts-sociologiens systematiska plats. (Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972, s. 601 ff.)
Seipel, P., Om användning av automatisk databehandlingsteknik inom juridiken. I: Tillämpning och analys av rättsregler. (SvJT 1970, s. 257 ff.)
— Om användning av automatisk databehandling inom juridiken. II: Automatiserad informationssökning. (SvJT 1970, s. 722 ff.)
Silbersky, L. & Nordmark, C., Älska i lagens namn. Stockholm 1968.
Simson, G., Om egendomsordningen i främmande äktenskapsrätt. (SOU 1964: 35, bil. 1.)
Sipilä, Helvi, (i Forhandlinger på Det tyvende nordiske juristmøte i Oslo 1954. Oslo 1956, s. 198 ff.)
— (i Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors 1957. Vammala 1959, s. 61.)
Sjögren, W., Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686–1736. 1. Uppsala 1900.
Sjöström, H., Skilsmässor och underhåll. Stockholm 1961.
Smedby, B., se Andersen, R.
Smith, H., se Draper, N. R.
Sonquist, J. A., Multivariate Model Building. Ann Arbor 1970.
Sonquist, J. A. & Morgan, J. N., The Detection of Interaction Effects. Seventh Printing. Ann Arbor 1970.
Stang, F., Erstatningsansvar. Kristiania 1918–19.
Stjernberg, N., Den positiva straffrättens allmänna del. 1. hft. Uppsala & Stockholm f920.
— Några blad ur horsbrottets historia i svensk rätt. (Festskrift för presidenten, jur. utr. dr. B. J. Grotenfelt. Helsingfors 1929, s. 100 ff.) (Cit. Stjernberg, Horsbrottet.)
— Kommentar till strafflagen kap. 17–18. 2. omarbetade och utvidgade uppl. med suppl. 1941. Uppsala & Stockholm 1930.
Stjernquist, P., Gränsområden mellan rättsvetenskap och samhällsvetenskap. (Statsvetenskaplig tidskrift 61, 1958, s. 141 ff.)

Stjernstedt, G., Äktenskapsskillnad. (Minnesskrift ägnad 1734 års lag. II. Stockholm 1934, s. 72 ff.)
— Brister att avhjälpa i nya giftermålsbalken. (SvJT 1937, s. 457 ff.)
Stoll, H., Empfiehlt sich eine Neuregelung der Verpflichtung zum Geldersatz für immateriellen Schaden? (Gutachten für den 45. Deutschen Juristentag. Verhandlungen des fünfundvierzigsten Deutschen Juristentages. Band 1. Teil 1. München & Berlin 1964.)
Strahl, I., Förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område. (SOU 1950: 16.) (Cit. Strahl, Utredning.)
— Den svenska kriminalpolitiken. 5. uppl. 1970.
Strömberg, T., Om konfiskation som brottspåföljd. Ak. avh. Lund 1949.
Strömholm, S., Le droit moral de l'auteur en droit allemand, français et scandinave avec un aperçu de l'évolution internationale. Étude de droit comparé. II: 1, Le droit moderne. Introduction. Le régime de la création intellectuelle en droit privé. Ak. avh. Stockholm 1966. (Cit. Strömholm, Le droit moral de l'auteur. Bd. II: 1.)
— En märklig metodlära. (SvJT 1969, s. 652 ff.)
— Något om sociologiens betydelse för juridiken. (SvJT 1970, s. 97 ff.)
— Rättsutveckling på annat sätt än genom lagstiftning. (Forhandlinger på Det 25. nordiske juristmøte i Oslo 13.–15. august 1969. Oslo 1971, s. 465 ff.)
Støylen, A., Separasjon og skilsmisse etter norsk rett. Annen omarb. utgave. Oslo 1948.
Sundberg, J. W. F., Äktenskapsförord. (SvJT 1964, s. 17 ff.)
— Familjerätt i omvandling. Studier kring äktenskap och socialförmån. Stockholm 1969.
Sveri, K., se Aubert, V.
Tengwall, L., Tvistemåls Lagfarenheten utur Sweriges rikes lag och stadgar utdragen. Lund 1794. (Cit. Tengwall, Tvistemåls Lagfarenheten.)
Thomson, A., Gustav Vasa, Olaus Petri och den s. k. Uppsalastadgan 1538. (Skandia 1. hft. 1963, s. 142 ff.)
— Stöld av annans hustru. Kristoffers landslag: Tjuvabalken kapitel 1. (Studier utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 1961–1962: 3. Lund 1963.)
— Morgongåva enligt Appendix till 1608 åts edition av Kristoffers landslag. (Kyrkohistorisk Årsskrift 1964, s. 23 ff.)
Thornber, Hodson, G. E., Manual for (B34T, 8 Mar 66) a Stepwise Regression Program. Report 6603. University of Chicago. Chicago 1966.
Thyrén, J., Makes gäld enligt svensk rättsutveckling. Med hufvudsakligt afseende på makes före äktenskapet gjorda gäld. Ak. afh. Lund 1893. (Cit. Thyrén, Om makes gäld.)
— Rec. av Hagströmer, J., Svensk straffrätt. (TfR 1915, s. 329 ff.)
Trolle, J., Anm. av Andersen, E., Familieret (1971) (UfR 1971, s. 157 ff.)
Ussing, H., Erstatningsret. Köpenhamn 1937.
Wallén, P. E., Die Klage gegen den Toten im nordgermanischen Recht. Ak. avh. (Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 1. Band 5. Lund 1958.)
— Anm. av Carlson, Lizzie, »Jag giver dig min dotter». Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia (1965). (SvJT 1968, s. 237 ff.)
Wallin, Gunvor, Om avtal mellan makar. Ak. avh. Lund 1958.
— Några reflexioner angående skadeståndsskyldighet vid bruten trolovning. (Nordisk Gjenklang. Festskrift til Carl Jacob Arnholm. Oslo 1969, s. 775 ff.)
Wennström, T., Brott och böter. Rättsfilologiska studier i svenska landskapslagar. Lund 1940. (Cit. Wennström, Brott och böter.)
Westermarck, E., Äktenskapets historia i dess huvuddrag. Helsingfors 1927.

Wilda, W. E., Geschichte des deutschen Strafrechts. I. Das Strafrecht der Germanen. Halle 1842.

Winroth, A. O., Anteckningar efter professor Winroths rättshistoriska föreläsningar i straffrätt. Genomsedda och bearbetade av professor Winroth. Lund 1889. (Cit. Winroth, Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt.)

— Förslagen till giftermålsbalk 1686–1734. Lund 1890.

— Svensk civilrätt I. Äktenskaps ingående och upplösning. Lund 1898. (Cit. Winroth, Svensk civilrätt I.)

— Svensk civilrätt II. Äktenskaps rättsverkningar. 2. Stockholm 1901. (Cit. Winroth, Svensk civilrätt II.)

Zetterberg, H., Om sexuallivet i Sverige. Värderingar, normer, beteenden i sociologisk tolkning. (SOU 1969: 2.) Stockholm 1969.

Österberg, Christina, se Mattson, Ingrid.

Östergren, P. A., Till historien om 1734 års lagreform. II. De civilrättsliga balkarna inför 1731 års ständer. Lund 1902.

Øvergaard, J., Norsk Erstatningsrett. Annen utgave. Oslo 1951.

Citerade publicerade rättsfall

1. NJA

(Fall utan sidhänvisning återfinnes endast i en särskild sammanställning å s. 206.)

1921 s. 146 *s. 53 not 37, 205*
1921 B 444
1927 B 351
1930 B 751
1931 B 896 *s. 206*
1934 B 33
1935 s. 411 *s. 230*
1935 B 41
1937 B 951
1939 B 235 *s. 206*
1941 B 58
1941 B 798
1941 B 868
1942 s. 30 *s. 55, 206*
1942 B 256
1943 B 238
1943 B 310
1943 B 487
1943 B 730
1944 s. 26 *s. 52, 56, 57*
1944 B 1069
1945 s. 9 *s. 55*
1945 B 253
1946 B 100
1946 B 147
1946 B 666 *s. 53 not 37*
1946 B 1058
1947 B 351
1947 B 446
1947 B 1065
1947 B 1228
1948 s. 265 *s. 53 not 37, 208, 217*
1948 B 731
1948 B 858
1948 B 1105
1948 B 1156 *s. 147, 148, 150, 160, 166, 167*
1948 B 1277 *s. 169, 171*
1949 C 326 *s. 208, 215*
1949 C 403 *s. 208*
1949 C 447 *s. 207*
1949 C 476 *s. 230*
1949 C 519
1949 C 550
1949 C 935
1950 s. 513 *s. 98, 222, 223, 225, 229*
1950 C 192 *s. 158, 171, 229*
1951 s. 707 *s. 147, 148*
1951 C 637
1951 C 698
1951 C 731
1952 C 102
1952 C 246
1952 C 525 *s. 147, 148, 149, 155, 157, 158, 160, 161, 171, 172, 208, 215, 216*
1952 C 620 *s. 165*
1952 C 667 *s. 209*
1953 C 4 *s. 147, 148, 150, 160, 166, 167*
1953 C 9
1953 C 634 *s. 226*
1953 C 689 *s. 230*
1953 C 690
1954 A 43 *s. 207, 229 not 56*
1954 C 92 *s. 159, 160*
1954 C 291
1954 C 332
1954 C 532
1954 C 642
1954 C 690 *s. 167, 171*
1955 A 26
1955 C 28
1955 C 337 *s. 147, 148, 154*
1955 C 437
1955 C 653
1955 C 683
1955 C 720 *s. 209, 218 not 31, 229*
1956 A 50 *s. 147, 148, 149, 160, 172*
1956 C 454 *s. 155, 156, 172, 220 not 35*
1956 C 614
1956 C 790 *s. 147, 148, 165*
1956 C 804 *s. 162, 165, 171, 207*
1956 C 879 *s. 155, 161, 172, 209, 216*
1957 C 42 *s. 224 not 46*
1957 C 72
1957 C 145 *s. 147, 149, 160, 166*
1957 C 153
1957 C 587
1958 C 68

1958 C 122 *s. 53*
1958 C 835
1958 C 1059 *s. 223, 225*
1958 C 1168 *s. 220*
1959 A 44 *s. 208, 230 not 59*
1959 C 57
1959 C 70 *s. 230 not 58*
1959 C 491
1959 C 593 *s. 208*
1959 C 743 *s. 207*
1960 s. 265 *s. 53 not 37, 209*
1960 A 46 *s. 148, 208, 209, 216*
1960 C 748 *s. 207, 220*
1960 C 933 *s. 162, 163, 165, 171*
1960 C 1047 *s. 148, 149, 155, 172*
1961 A 27
1961 C 696 *s. 167, 170, 172*
1961 C 942 *s. 154, 172*
1962 A 64
1962 C 765 *s. 207 not 6*
1962 C 899 *s. 155, 166, 171, 207*
1962 C 938
1963 C 142
1964 s. 116 *s. 168, 171*
1964 C 913
1965 C 199
1965 C 573 *s. 53 not 37*
1966 s. 279 *s. 53*
1966 C 302
1967 C 57 *s. 161, 165, 171, 208*
1967 C 957 *s. 166, 167, 172, 208, 217, 229*
1967 C 322 *s. 230*
1967 C 1083
1968 C 610
1698 C 1149
1971 s. 583 *s. 53, 207 not 4, 218*

2. SvJT

1969 rf s. 59 *s. 162, 164, 165, 171*

3. UfR

1944 s. 177 (Ø) *s. 56*
1956 s. 163 (Ø) *s. 83*
1964 s. 875 (Ø) *s. 53, 56, 57, 58*

4. RÅ

1930: Fi not 343 *s. 73*

Termen jurimetrik introducerades i USA som beteckning för »the scientific investigation of legal problems», t. ex. analys av rättspraxis med kvantitativa analysmetoder.

I denna bok har förf., docent i civilrätt i Uppsala, undersökt den omdiskuterade regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad (GB 11:24) med jurimetrisk metodik. Sålunda har ett rättssociologiskt material (underrättspraxis) studerats med hjälp av bl. a. AID-(Automatic Interaction Detector) och multipla regressionsanalyser samt datorteknik. Den i arbetet lanserade metodiken torde få betydelse för internationell jurimetrisk forskning.

Boken innehåller dessutom, som bakgrund till de empiriska undersökningarna, en rättshistorisk och rättsdogmatisk studie av skadeståndsregeln och avslutas med en rättspolitisk diskussion av denna regel.

Divorce Damages

A Study in the Field of Sociology of Law and Jurimetrics

The term jurimetrics was introduced into the legal vocabulary in the USA to designate the scientific investigation of legal problems. One of the research areas included in this vast field is analysis of court decisions by quantitative methods.

In this book the author has investigated the much discussed rules concerning damages in divorce, found in GB 11:24 (i.e. section 24 of chapter 11 of the Marriage Code of 1920), by a jurimetric method. A sociologico-legal material (decisions of courts of first instance) was studied by methods including AID (Automatic Interaction Detector) and multiple regression analyses, and an electronic computer technique. The special method developed for this investigation should be of importance for international jurimetric research.

In addition, as a background to the empirical investigations, the book describes an historical and doctrinal study of the rules concerning damages in divorce, and is ended with a discussion on the question of reform of the law of divorce damages.

Almqvist & Wiksell